

İSLÂM ÂLİMLERİ ANSİKLOPEDİSİ

HİCRİ ÜÇÜNCÜ ASIR

ABBAS BİN FEREC ER-RİYÂŞÎ:

Hadîs, nahiv ve lûgat âlimlerinden. Adı, Abbâs bin Ferec bin Ali bin Abdullah er-Riyâşî'dir. Künyesi Ebû'l-Fadl er-Riyâşî idi. Ebû Sa'îd Hasen bin Abdullah-ı Sayrafi diyor ki: "Riyâşî Ebû'l-Fadl Abbâs bin Ferec, Muhammed bin Süleymân bin Ali el-Hâşimî'nin âzâdlı kölesidir. Riyâş, Cezzâm kabilesinden birisinin ismidir. Abbâs'ın babası Ferec de, Riyâş'ın kölesi olduğu için Abbâs'a, Riyâşî (=Riyâş'a mensûb) denilmiştir. Lûgat âlimi olup eski şâirlerden çok şiir ezberlemişti. Esmâî'den çok hadîs-i şerîf ve başka ilimler rivâyet etti." Basra'da yetişen âlimlerdendir. 177 (m. 793) târihinde doğdu. Yabancıların 254 (m. 871) yılında Bağdâd'ta çıkardığı isyanda şehîd edildi.

Riyâşî, hadîs âlimlerindendir. O, Esmâî ve Ebû Ma'mer el-Mek'ad ile buluşup onlardan ilim aldı. Esmâî, Ebû Dâvûd, Tayâlisî, Ubeydullah bin Muhammed, Amr bin Merzûk, Âlâ bin Fadl, Ebû Osmân-ı Mâzinî, Vehb bin Cerîr ve daha pek çok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû Dâvûd, oğlu Muhammed bin Abbâs, Ebû'l-Abbâs el-Müberra, Abdullah bin Müslim ve daha birçok âlim ilim aldı ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Onun hadîs-i şerîf rivâyeti çoktur ve sika (güvenilir sağlam) bir râvidir. İbn-i Hibbân, Kitâb-üs-sikâ'sında: "O, Esmâî'den çok hadîs-i şerîf rivâyet etti" dedi. Ebû Sa'îd-i Sayrafi: "O, lûgat ilminde büyük bir âlimdi. Ebû'l-Abbâs Sa'leb O'nunla buluştu. O'nun fazîletini, üstünlüğünü takdir edip, O'nu herkese tercih etti" dedi. Hatîb-i Bağdâdî de dedi ki: "O, Bağdâd'a geldi ve orada hadîs-i şerîf rivâyet edip ilim öğretti. Hadîste sika bir râvi idi. Edebiyat ve nahiv ilminde üstün bir yeri vardı. Ebû Zeyd'in ve Esmâî'nin kitaplarının hepsini ezbere biliyordu." Nahiv âlimi Ebû Osmân-ı Mâzinî'nin huzurunda, büyük nahivci Sibeveyh'in "el-Kitâb" adlı eserini okudu. Mâzinî der ki, "Ben, Sibeveyh'in bu eserini büyük âlim Riyâşî'nin yanında okudum. Çünkü O, bu eseri benden daha iyi biliyordu." Nahiv âlimi Müberra'dın "Kâmil" adındaki eserinde birçok rivâyetleri vardır.

O, Arap edebiyatını ve Arap târihini çok iyi biliyordu. Şiirleri meşhûrdur. Bu ilimlerde tasnif ettiği başlıca eserleri şunlardır:

- 1- Kitâb-ül-hayl
- 2- Kitâb-ül-ibil
- 3- Kitâbü mâ ihtilâfat esmâühü min kelâmil-Arab

Onun vefâtı hâdisesi çok acıklıydı. Bunu Ali bin Ebî Ümeyye şöyle anlatıyor: Basra, dışarıdan gelen yabancı askerler tarafından işgal edilmiş ve bir çok müslüman şehîd edilmişti. Bu sırada onlar, mescidde bulunan Riyâşî'nin yanına kılıçları ile birlikte girdiler. O, kuşluk namazı kılıyordu. Kılıçları ile ona vurup "Malını getir!" dediler. O da, "Hangi maldan bahsediyorsunuz?" dedi. Nihayet O'nu da şehîd ettiler, iki sene sonra yabancı askerler, Basra'dan çekilince, biz şehre girdik. Mâzin kabilesine uğradık. Riyâşî'nin evi oradaydı. Mescidine girdik. Bir de ne görelim ki, o yere atılmış ve sanki birisi tarafından çevrilmiş gibi kibleye yüzünü dönmüş bir vaziyette idi. Fakat vücûdu sapasağlam, karnı yarılmamış ve hâlinde herhangi bir değişiklik yoktu. Sanki hayatta imiş gibiydi. Ancak derisi kemiklerine yapışıp kuru-muştu. Halbuki ölümünün üzerinden iki yıl geçmişti."

- 1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh-124
- 2) Târih-i Bağdâd cild-12, sh-138
- 3) El-A'lâm cild-3, sh-264
- 4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh-27
- 5) Mu'cem-ül-müellifin cild-5, sh-62
- 6) Mu'cem-ül-üdebâ cild-12, sh-44
- 7) Enbâh-ur-ruvât cild-2, sh-367
- 8) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh-29
- 9) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-27
- 10) Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh-436
- 11) İzâh-ul-meknûn cild-2, sh-261, 294, 326
- 12) Brockelmann Sup cild-1, sh-168

ABBÂS BİN HAMZA EL-NİŞÂBÛRÎ:

Hadîs âlimi, hatîb ve velî bir zât Zünnûn-i Mısırî ve Bâyezîd-i Bistâmî ile arkadaşlıkları oldu. Hadîs-i şerîf öğrenmek için memleketleri gezdi. Va'z ederek, insanlara emr-i ma'rûf yapardı. Bundan dolayı "el-Va'iz" lâkabıyla meşhûr oldu. Babası Hamza bin Abdullah bin Eşves olup, Künyesi Ebu'l-Fadl'dır. Rayihâtü'd-Dimaşk (Şam'ın kokusu) diye meşhûr olan Ahmed bin Ebî Havârî'den hadîs-i şerîf okudu. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. 288 (m. 900) senesi Rebî-ul-evvel ayında vefât etti. Ebû Bekr-i Hufeyd torunlarındandır.

Zünnûn-i Mısırî'den (r.a.) nakleder: "İnsanlar neyi istediklerini bilselerdi, arzu ettikleri şey için verdikleri onlara zor gelmezdi"

"Ey Allahım! Ben nasıl senin rızân için çalışmayayım ki, sen benim İslâmiyetle şereflenmemi nasîb ettin."

"Arif olana, devamlı olarak Rabbinin emirlerine itâattan başka bir hâl yakışmaz."

Abbâs bin Hamza (r.a.) buyurdu ki: Hocam Ahmed bin Ebî Havari, hocası Ebû Süleymân Dârânî'den nakletti: "Bir vaktin insanların bozulduğuna alâmet, o insanların korkudan çok ümit içinde olmalarıdır."

Yine hocası Ahmed bin Ebî Havârî'den nakleder: "Dünyâyı tanıyan ondan vazgeçer, âhireti tanıyan ona sarılır, Allahü teâlâyı tanıyan da O'nun rızâsına kavuşmak için çalışır."

Hâkim Hasan bin Muhammed en-Nişâbûrî'den şöyle rivâyette Sülündü:

Annem ölmeden önce bana "Sana hâmileyken babandan izin alıp Abbâs bin Hamza'nın sohbet ettiği yere gittim. Münâsib bir yerden onu dinledim. Sohbetinin sonunda "Ayağa kalkınız" dedi." Herkes kalktı ve duâ etti. Ben de O'nunla beraber duâ ettim ve "Yâ Rabbi! Bana ilim sahibi olacak bir oğul ver" dedim. Sonra eve geldim. Gece rû'yâmda biri bana "Müjde! Allahü teâlâ duânı kabul etti. Sana bir erkek çocuk verecek O, âlim ve uzun ömürlü olacak. Ya'nî babası kadar yaşayacak" dedi. Hasan bin Muhammed bunu anlattıktan dört gün sonra vefât etti. O zaman babasının, vefât ettiği yaşta idi, yani yetmişiki yaşındaydı.

1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-25, 26, 139*

2) *Tabakât-uş-Şâfiyye cild-3, sh-226*

ABBAS BİN MUHAMMED-BAĞDÂDÎ:

Hadîs âlimlerinden. İsmi Abbâs bin Muhammed el-Hâşimî'dir. Benî Hâşim'in âzâdlı kölesi olup aslen Harezmi'dir. Künyesi Ebü'l-Fazl'dır. 185 (m. 801)'de doğdu 271 (m. 884)'de Safer ayının ortasında Salı günü vefât etti.

Sa'îd bin Âmir ed-Dab'î, Esved bin Âmir eş-Sâzân, Ahves bin Cevâb, İshâk bin Mansûr es-Selûlû, Hüseyin bin Ali el-Ca'fî, Hüseyin bin Muhammed el-Mervezî, Hâlid bin Muhalled, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Abdurrahmân bin Mus'ab el-Kettân, Abdullah bin Yezîd, Yahyâ bin Ebî Bekr el-Kirmânî ve bir çok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs almıştır. Ya'kûb bin Süfyân, Ebû'l-Abbâs bin Şüreyk el-Fakîh, İbni Ebîdünyâ, İbni Ebî Hatim, el Begâvî, Ebû Ca'fer bin el-Behterî ve birçok âlim de ondan ilim öğrenmiş ve rivâyette bulunmuşlardır.

İbni Ebî Hâtem, Mesleme, İbni Hibbân ve Nesâî O'nun sika (sağlam, güvenilir) bir râvi olup, sâlih ve her şeyi ile doğru bir zât olduğunu söylemişlerdir. İmâm-ı Esamî "Benim üstadlarım onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde her hangi bir noksanlık görmedikleri gibi rivâyetlerini tasvîb etmişlerdir" buyurdu. Halîlî, O'nun adaleti hususunda bütün hadîs imamlarının ittifak ettiklerini, fakat rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin Buhârî ve Müslim'de bulunmadığını beyân etmiştir. Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sünen kitaplarında (Sünen-i İbni Mâce, Sünen-i Nesâî, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Tirmizî) mevcuttur. Yahyâ bin Maîn'den öğrenmiş olduğu bilgileri yazdığı, hadîs ricalini (âlimlerini, râvilerini) anlatan büyük bir çil d olan kitap telif etmiştir. Abbâs bin Muhammed Ebû Itâb, Şu'be, Muâviye bin Kurre, O da babasından rivâyet etti: Sa'd İbni Mes'ûd'un ökçeleri çok ince olduğundan ba'zı kimseler buna gülüyorlardı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) "**O'nun ince ökçeleri, mîzânda (terazide) Uhud dağından daha ağır gelir**" buyurdu.

1) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-579*

2) *Târîh-i Bağdâd cild-2, sh-145*

3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh-129*

4) *El-A'lâm cild-3, sh-265*

5) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh-63*

ABBAS BİN YEZİD EI-BAHRÂNÎ:

Üçüncü asır hadîs ve fıkıh âlimi. Hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvilerin sıhhat durumları ile birlikte, ezberden bilen büyük hadîs âlimi) ve sika (güvenilir)'dir. Aslen Bahreynli olan Abbâs bin Yezîd bin Ebî Habîb'in (r.a.) künyesi Ebû Fadıl olup, el-Bahrânî, el-Basrî nisbet edildi. Abbâseveyh lakabıyla ma'rûf ve meşhûr oldu.

Bağdâd'da ilim tahsil etti. Hemedan, İsfahan ve Bağdâd kadılıklarında bulundu. Bulunduğu şehirlerde hadîs-i şerîf okuttu. Kitaplar tasnif etti. 258 (m. 872) senesinde vefât etti.

Süfyân bin Habîb, Yahyâ bin Sa'îd el-Kettân, Süfyân bin Uyeyne, Mervan bin Muâviye, Abdûla'lâ bin Abdûla'lâ, Muâz bin Hişam, Abdülvehhâb es-Sekafî, Ziyâd bin Abdullah el-Bekâî, Muhammed bin Ca'fer Gander, Vekî' bin Cerrâh, İbni Aliyye, Beşîr bin Mufaddal, Yezîd bin Zerî', Abdullah bin İdrîs, Ebû Amr el-Akdî'den (r.aleyhim) ders aldı. Onlardan istifâde edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbni Mâce, İbrâhîm bin Urme, İbni Ebîd-dünyâ, Heysem bin Halef ed-Dûrî, İbni Sa'îd, Ali bin Ahmed bin Sa'îd, İsmâîl bin Abbâs el-Verrak. İbn-i Ebî Hatim, Kâsım bin Mûsâ bin el-Hasan bin Mûsâ el-Eşîb, Hüseyin bin İsmâîl el-Mehâmûlî, Muhammed bin Muhammed ed-Dûrî gibi birçok âlim kendisinden hadîs-i şerîf okuyup rivâyette bulundu. Derslerinde kendi tasnif ettiği kitaplardan ve diğer âlimlerin, eserlerinden hadîs-i şerîf okutur, isteyenlere bu ilmi öğretirdi.

Talebelerinden Muhammed bin İshâk el-İsfahanî anlatır.

"Hadîs öğrenmek için Basra'ya gittim. Oranın muhaddislerinin yanına vardım, ilim tahsili için geldiğimi anlattım. Onlar bana "Abbâs bin Yezîd el-Bahrânî sizin şehrinizde mi?" diye sordular. Ben de "Evet" deyince, "Sen kendi şehrinde el-Bahrânî dururken buralarda ne arıyorsun, O'ndan öğrenmen senin için daha iyidir" dediler. Bunun üzerine dönüp O'nun talebesi oldum."

Ebû Muhammed bin Ebî Hatim anlatır: Samarra'da Abbâs bin Yezîd'in anlattıklarından babamla beraber çok şey yazdık, İbrâhîm bin Urme de bize ondan öğrendiklerini anlattı. Kendi el yazısıyla de yazdı ve "En doğrusu budur" buyurdu. Abbâseveyh hazretlerinin ilmi çok, ameli pek-fazla idi. Devlet adamlarına emr-i ma'rûf yapar. Doğruyu gösterir, doğruyu söylemekten çekinmezdi. Zâhid ve âbid (çok ibâdet eden) olup, az şeye kanâat eder, kazananın pek azını kendisi için ayırırdı. Geri kalanını fakîr ve fukaraya sadaka olarak dağıtırdı.

Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği ve Abbâs bin Yezîd el-Bahrânî'nin naklettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

"Bir kimse, mdni yok iken, üç Cum'a namazı kılmazsa, Allahü teâlâ, kalbini mühürler, Ya'nî, iyilik yapamaz olur."

- 1) *El-A'lâm cild-3, sh-268*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh-503*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh-133*
- 4) *Târih-i Bağdâd cild-12, sh-142*
- 5) *Mu'cem-ül-müellifin cild-5, sh-65*

ABDAN BİN MUHAMMED EL-UERVEZÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Ebû Sa'îd bin Sem'anî, Abdan bin Muhammed'in isminin Ubeydullah, (Abdân)'ın ise lakabı olduğunu söylemiştir. Abdân'ın isminin Abdullah olduğu da bildirilmiştir. 220 (m. 835) senesinde doğup, 293 (m. 905) târihinde, Zilhicce ayında, Arefe gecesi vefât etti. Merv şehrinde zamanının en büyük hadîs âlimi idi. Kuteybe bin Sa'îd, İshâk bin Râheveyh, Ali bin Hucr, Ammâr bin Hasen er-Râzî, Ebû Kureyb Muhammed bin Âlâ, Abd-ül-Cebbâr bin Âlâ, Muhammed bin Musennâ gibi âlimlerin derslerini dinleyip, onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. On- dan da Ebû Abbâs ed-Degûlî ve birçok Horasanlı âlim rivâyetlerde bulunmuştur. Yine ondan, ikisi de kadı olan, Ahmed bin Kâmil ile, Abd-ül-Bâkî bin Kani rivâyette bulunmuşlardır.

Abdan bin Muhammed hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim, sâlih ve dünyâyâ râğbet etmeyen bir zâhid idi. Zühdü ve hafızası darb-ı mesel (atasözü) hâline gelmişti. Merv'de yerleşti. Burada Ahmed bin Yesâr'dan sonra, fetva mercii o olmuştu. "Muvattâ" isimli ve daha başka eserler de yazmıştır. Hocaların- dan Muzenî'nin muhtasarını Merv şehri âlimlerine ilk tanıtan O'dur.

Ebû Bekir bin Sem'anî anlattı: Abdan bin Muhammed hacca gitmek için yola çıkmıştı. Bu sırada Nişâbûr'a uğradı. Ders aldığı hocalarından birisi orada bulunuyordu. Bu sırada kendisinden çeşitti mev- zularda ba'zı fetvalar istendi. Abdan bin Muhammed bunu kabûl etmedi, "İçerisinde, hocamın bulunduğu bir yerde ben fetva veremem" dedi.

Abdan bin Muhammed'in yanında okuyup me'zun olan talebelerinden ba'zısı şunlardır: Ebû Bekir bin Muhammed bin Mahmud el-Mahmûdî, Ebû Abbâs es-Seyyârî, Ebû İshâk el-Hâlidâbâzî'dir. Abdan bin Muhammed, Mısır'a gidip orada büyük Şâfiî âlimlerinden ders aldı. Onların kitaplarını çoğalttı. Görüşmek herkese nasîb olmayan âlim ve fakîhlere yetiştirdi. Büyük âlim Rebî'yi görüp ondan istifade etti. Şam ve Irak'a gitti. İlme dolu olarak Merv'e döndü.. Yanında birçok kitaplar da getirmişti. Merv'e gelince "Hoş geldin", için gelenlerden birisi de, Abdan bin Muhammed'e, Mısır'a gitmeden önce mütâlâa ve okumak için kitaplarını vermeyen bir zât idi. Yanına girince, Abdan bin Muhammed'e selâm verip, gelişini tebrik etti. Daha önce kitaplarını vermediğinden dolayı özür diledi. Bunun üzerine Abdan (r.a.): "Hiç özür dileme, senin bana iyiliğin var. Eğer sen bana o kitapları verseydin, ben onlarla iktifa eder (yetinir), Mısır'a kadar gidip o kadar büyük âlimlerle görüşüp, bu kadar ilme ve yanımdaki kitaplara sahip olamazdım" dedi. Bu sözleri duyan ve özür dilemek için gelen zât, Abdan bin Muhammed'in bu sözlerine çok sevindi. Ebû Sa'îd bin Sem'ânî dedi ki: "İmâm-ı Şâfiî'nin kitaplarını da Merv şehrinde Abdan bin Muhammed tanıtmıştır. Oradaki âlimler bu kitaplardan çok istifade ettiler."

- 1) *Tabakât-üş Şâfiyye cild-2, sh-297*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-687*
- 3) *Târih-i Bağdâd, cild-11, sh-135*
- 4) *El-lber, cild-2, sh-95*
- 5) *Şezerât-üz-Zehab, el, cild-2, sh-215*
- 6) *Mu'cem-ül-müellifin, cild-6, sh-232*
- 7) *El-Muntazam, cild-6, sh-58*

ABD-ÜL-A'LÂ BİN MÜŞİR EL-GASSÂNÎ:

Şam'ın meşhûr hadîs hâfızı (rivâyet edenleriyle birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen hadîs âlimi). Künyesi Ebû Müşir'dir. 140 (m. 757) senesinde doğup, 218 (m. 833) senesinde Bağdât'da vefât edip, Tibn kapısında defn edilmiştir.

Ona İbn-i Ebî Dâtime de denir. Şam'ın hadîs, megâzî (muharebeler ve muharebe târihi) âlimi idi. Aynı zamanda Şamlıların târihlerim, neseplerini (soylarını) çok iyi bilirdi. Sa'îd bin Abdülazîz, Sadaka bin Hâlid, Yahyâ irin Hamza el-Hadramî, Mâlik bin Enes, Muhammed bin Harb el-Havlânî gibi âlimlerden (r.aleyhim) ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Ondandır Yahyâ bin Maîn, Muhammed bin Abdülmelik bin Zenceveyh daha birçok büyük âlim ilim alıp, rivâyette bulunmuştur. Fazîlet ve vera' sahibi bir âlimdir, İslâm âlimleri arasında yeri büyüktür. Me'mun kendisine Ehl-i Sünnet itikâdına ters düşen "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" diye söylemesi için baskı yaptı. O, bu sözü söylemedi. Söyletmek için kılıç getirildi, kınından çıkarıldı. Boynu vurulacağı söylendiği halde yine o sözü söylememekte ısrar etti. Söyletemeyeceklerine kanaat getirince hapsettiler. Hapiste vefât etti. Bu hâdise başk? bir şekilde de rivâyet edilmiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdıkları: Ebû Zür'a: Ahmed bin Hanbel bana: "Sizin yanınızda üç hadîs âlimi var; Mervan, Velfid ve Ebû Müşir" dedi.

Ebû Hatim; "Ebû Müşir, fesahati (açık ve düzgün konuşması) yüksek bir âlimdir. Memleketimizde ondan daha fazla kıymet verilen bir kimseyi görmedim. O, mescide çıktığı zaman, herkes, geçeceği yere dizilirler, sevgi ve hürmetlerini arz ederler, elini öperlerdi."

Yahyâ bin Maîn: "Gördüklerim arasında Ebû Mushîr gibi bir âlime rastlamadım." demektedirler.

Hasan bin Ali bin İyâş, Ebû Muhammed Ali bin Nufeyl'e mektûb yazıp, Ebû Müşir'e selâmını iletmesini söylemişti. Ebû Muhammed, onun selâmını bildirince, Ebû Müşir, şu meâldeki şiirle mukabelede bulundu. Benim ondan uzaklığım, benim ona olan sevgi hâlimi, ona olan yakınlığımı değiştirmez. Ben, rahatlık zamanımda da eski hâlimi unutmıyan bir insanım."

- 1) *El-A'lâm cild-3, sh-269*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-98*
- 3) *Târih-i Bağdâd cild-11, sh-72*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-38*

ABDÜLHAMÎD BİN ABDÜLAZÎZ:

Büyük Hanefî kadılarından (hâkimlerinden). Künyesi Ebû Hâzım'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 292 (m. 905) târihinde vefât etti. Aslen Basralı olup, Bağdât'da yerleşmiştir. Hilâl bin Yahyâ el-Basrî ve İshâ bin Ebân ve daha birçok âlimden (r.aleyhim) ilim aldı. Mükrim bin Ahmed el-Kâdî ve daha başkaları da ondan ilim öğrendi. Büyük fıkıh âlimi Tahâvî ve Ebû Tâbir ed-Debbâs onun yanında yetişip âlim oldular. Ebû'l-Hasen Kerhî onunla görüşüp, meclisinde bulundu. Şam, Kûfe ve Kerh'de kadılık yaptı. Sika (güvenilir) vera' sahibi (şüphelilerden sakınan) büyük bir âlimdi. İslâmın emir ve yasaklarına çok dikkat ederdi. Hesap ve ferâiz, taksim, zirâat, cebir ilimlerini çok iyi bilirdi. Âlimlerden Ubeydullah bin Süleymân: "Muveffik ve Kâdî Ebû Hâzım gibi akıllı kimseler görmedim. Ancak, Ebû Hâzım hesap ilminde fev-

kalâde bir zât idi.” Ebû Berze el-Hâsib, “Gördüklerim arasına Ebû Hâzım’dan hesabı daha iyi bilen birisine rastlamadım” der.

El-Muhâdar ve’s-Sicûlât, Edeb-ül-kâdî, Lübâb-ül-ferâiz. Şerhu Câmi-ül-kebîr üş Şeybânî, Emâli adlı eserleri vardır.

İbni Habîb ez-Zâr’i buyurdu ki: “Abdülhamid bin Abdülazîz daha kadı olmadan da bizim aramızda herhangi bir anlaşmazlık olursa, O’na gider ve arz ederdik. O, makam ve rütbesi ne olursa olsun, adaletle hüküm vermekten çekinmezdi.” Kadî el-Vekî anlatır: Halife Mu’tedid zamanında, kadı Ebû Hazım bana ekmek için ba’zı vakıf araziler vermişti. Bunların bir kısmı Hasan bin Sehl denen zâtın yaptığı vakıflar idi. Burası Hüsna diye bilinen Halife Mu’tedid’e ait bir saraya da yakındı. Bu sarayın masrafı çoktu. Mu’tedid, elimde bulunan Hasan bin Sehl vakfının bir kısmını bu saraya tahsis etmişti. Nihayet, sene sonu gelip, bu vakıf arazisindeki Mu’tedid’in saray için ayırdıklarının dışında, bütün hâsılatı toplamıştım. Ebû Hâzım’a gidip, durumu bildirdim. Hâsılatı, ehli arasında dağıtmak için izin istedim. Bana, “Emîr-ül-mü’mînîne ait olanları da topladın mı?” diye sordu. Ben de “Halife’den onu istemeye kim cesaret edebilir?” dedim. Bunun üzerine: “Vallahi, onları da toplayıp almadıkça ben onların taksimini yapmam” dedi. Sonra bana: “Git hemen halifeden onları iste” dedi. “Beni ona kim götürecektir” dedim. “Falancaya git, benim önemli bir iş için gönderdiğimi kendisine söyle. Oraya varınca dediklerimi söylersin.” dedi. Ben o zâtın yanına gittim. Aynısını anlattım. Gün sonu idi. Beni halifenin yanına götürdü.. Nihayet halifenin huzuruna girince, çok önemli bir hâdise olduğunu zannetti. Durumu bir hayli merak etmişti. “Anlat bakalım” dedi. Ben şöyle anlattım. “Ey mü’minlerin emîri! Kâdı Ebû Hazım; Hasan bin Sehl vakıflarını bana vermişti. Oranın bir kısmını siz, kendi sarayınıza tahsis etmişsiniz. Şimdi ben, bu senenin malım topladım. Kâdı Ebû Hazım’a taksim etmesini arz ettim. Ancak, sizin sarayınıza tahsis ettiğiniz kısmın hâsılatının da toplanmasını, aksi takdirde böyle bir dağıtım işini kabul etmeyeceğini söyledi. Şu anda beni bunun için gönderdi. Aynen bu durumu, zât-ı âlinize bildirmemi emretti” Halife Mu’tedid bunları duyunca, sustu ve düşünmeye başladı. Bir müddet sonra, “Kâdı Ebû Hazım Abdülhamid isabet etmiştir” dedi. Yakın görevlilerinden olan Sâfi’yi çağırdı. Geline: “Hemen para sandığını getir” dedi. Safi güzel bir sandık getirdi. Halife, “Ne kadar vermem gerekiyor?” dedi. YekT “Geçen sene, oradan dört yüz dinar aldım.” dedim. Bunun üzerine, kasadan dört yüz dinar verdi. Böylece, Mu’tedid’den saray için tahsis ettiği yerin hâsılatının parasını aldım.

Sonra, Kâdı Ebû Hâzım’ın yanına gittim. Bana: “Onları da yanındakilere ilâve et, verilmesi gereken yerlere ver. Sakın tehir etme” dedi. Ben de onun dediği gibi yaptım. Fakîrlere dağıttım. Hak ve adalet üzerine yürüyen, bu hususta en ufak bir haksızlığa bile tahammülü olmayan Ebû Hazım Adulhamid’in, bu örnek hareketini insanlar duyunca çok sevindi. Ona teşekkürlerini bildirdiler. Halife Mu’tedid de tebrik edildi. Çünkü, o da, makam ve rütbe itibarıyla elinde bütün imkânlar varken, buna rağmen, Kadısının verdiği isabetli bir kararı kabul edebilme büyüklüğünü göstermişti.

1) El-A’lâm cild-3, sh-287

2) Târih-i Bağdâd cild-11, sh-62

3) El-Fevâid-il-Behiyye sh-82

4) Mu’cem-ul-müellifin cild-5, sh-101

5) El-Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh-296

6) Tâc-üt-terâcim sh-4

ABDULLAH BİN ABDÜLHAKEM EL-MISRÎ:

Mısır’da yetişen Mâlikî mezhebi müctehidlerinden. Hadîs, fıkıh, târih ve edebiyatta zamanın en büyük âlimi idi. Künyesi Ebû Muhammed, nisbeti Mısırî, asıl ismi, Abdullah bin Abdülhakem bin Ayen bin Leys’dir. 155 (m. 772) senesinde İskenderiye’de doğdu. Hz. Osman’ın âzâdlılarından Râfi veya Hz. Osman’ın bir başka âzâdlısının âzâd ettiği kölelerden Abdülhakem’in oğludur. Babası ve kardeşleri de kendisi gibi âlimdi. Aile muhitinin de ilmî bir hüviyete sahip olması, O’nun çalışmalarına destek oldu.

İlk tahsilini babasından alan Ebû Muhammed bin Abdülhakem, zamanın birçok âliminden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Mâlik’in (r.a.) en mümtaz talebeleri arasında yer aldı.

Çok zengin olmasına rağmen, kazancını fakîrlere sadaka ve dîn-i İslâm’a hizmet yolunda sarf ederek zâhid hayatı yaşardı. Abdullah bin Abdülhakem (r.a.) Mısır valisi Yezîd’in Kur’ân-ı kerîm hakkında yanlış görüşlerine katılmadığı için Kahire’de zindana atıldı. 214 (m. 829) Ramazan ayında zindanda şehîd edildi. Kahire’de İmâm-ı Şâfiî’nin (r.a.) yanına defn edildi. Fakîh, zâhid, saduk (itimâd edilir) sika (güvenilir), çok zekî, müdekkik (çok araştırmacı) olduğunu birçok meşhûr âlim, eserlerinde bildirdi.

Mâlik bin Enes’ten el-Muvattâ’yı işiterek rivâyet eden Abdullah bin Abdülhakem, ayrıca Leys, Mufaddal bin Fadâle, Bekr bin Mudar, İbni Lühey’a, Müslim bin Hâlid ez-Zencî ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Mâlikî mezhebinin derinliklerine vâkıf bir âlim olan Abdullah bin Abdülhakem (r.a.), Mısır'da Mâlikî-lerin reisi olan Eşheb'in vefâtından sonra onlara imâm olup, mes'elelerini halletti.

İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile dostlukları vardı. İmâm-ı Şâfiî (r.a.) O'nun beldesine geldiğinde misafiri olurdu. Hattâ İmâm-ı Şâfiî, O'nun evinde vefât etti. İmâm-ı Şâfiî'den yazdıklarını kendisi ve oğlu için de yazdı. Bu yazdıklarını daha sonra oğullarından Muhammed tedvin etti (kitap hâline getirdi).

Kendisi babasından ilim tahsil ettiği gibi oğulları Abdülhakem, Abdurrahmân, Sa'd ve Muhammed de babaları Abdullah'dan ders alarak zamanlarının âlimleri oldular. Bunlar arasında en fakîhinin Abdülhakem olduğu zikredilir. Ayrıca, Abdullah bin Abdülhakem'den, Rebî' bin Süleymân, el-Cebrî, Abdullah bin Abdurrahmân ed-Dârimî, Muhammed bin Müslim bin Vâre, Muhammed bin Sehl bin Asker, Mikdâm bin Dâvûd er-Ruaynî, Ebû Yezîd Yûnus bin Yezîd el-Karâtisî ve birçokları ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiler..

İmâm-ı Mâlik hazretlerinin ileri gelen talebelerinden olmakla şereflenen Abdullah bin Abdülhakem hazretleri için zamanın büyük âlimlerinden olan Ebû Zûr'a "Ö sika", Ebû Hatim "O, sadûk", İbni Vâre "O Mısır şeyhi", İbni Yûnus "Abdullah bin Abdülhakem, fakîh ve çok akıllı idi", el-İclî "O, sikadır", Muhammed bin Kâsım "Yahyâ bin Maîn Mısır'a geldiğinde Abdullah'ın meclisinde bulunurdu", el-Halîl "İrşad'da sika (güvenilir) ve meşhûr âlimdir" demektedir.

Abdullah bin Abdülhakem hazretleri Mâlikî âlimi Eşheb'in kitaplarını kısaltarak telif ettiği "el-Muhtasar-ı kebîr" adlı eserinde onsekizbin mes'eleden bahseder. "Evâsıf'ta dörtbin, "Sagîr'de binikiyüz mes'eleden bahseder. "Kitabü'l-ahvâl", "Kitâbü'l-kadâ fi'l-bünyân", "Kitâbü'l-menârik" ve "Kitabü fedâilü Ömer bin Abdülazîz" adlı eserlerinde de otuzaltıbin mes'eleyi nakleder. "Muhtasar-ı Sagîr" adlı eserinde, İmâm-ı Mâlik hazretlerinin "Muvattâ" adlı kitabındaki bilgilerden nakiller yapar. Ayrıca, "Kitâbü'l-fütuh" adlı bir eserinden daha bahsetmektedir. Ancak Fütûh'un, oğlu Abdurrahmân tarafından yazılmış veya tamamlanmış olduğu söylenmektedir. Bir târih kitabı mahiyetinde olan bu eserde, Mısır'ın fethi, idaresi, idarecileri, Mısır'a Sahâbe-i kirâm (r.anhüm) tarafından getirilen hadîs-i şerîfler uzun uzun anlatılmıştır. Eser, Th. Ç. Torreyl tarafından yirmidört sayfalık bir mukaddime ilâve ederek "Fütûh-u Mısır" adıyla neşredilmiştir. Onun yazmış olduğu fikhî mes'eleleri Ebû Bekir el-Ebherî şerh etmiştir (açıklamıştır).

Bişr bin Bekr anlatır: "Ben, ölümünden sonra Mâlik bin Enes'i (r.a.) rü'yâmda gördüm. Bana "Sizin memleketinizde bir âlim vardır. Ona İbni Abdülhakem denir. Ondan ilim öğreniniz ve istifâde edip, hadîs-i şerîf rivâyet ediniz. Çünkü O'nun ilmi doğrudur" buyurdu.

- 1) *El-İber cild-1, sh-366*
- 2) *El-Dibâc-ül-müzehheb sh-134*
- 3) *Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh-34*
- 4) *Tehzîb-üt'tehzîb cild-5, sh-289*
- 5) *El-A'lâm cild-4, sh-95*
- 6) *Mu'cemû'l-müellifîn cild-6, sh-67*
- 7) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-34*
- 8) *Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh-139*

ABDULLAH BİN AHMED BİN HANBEL:

Tanınmış hadîs Muzlarından. Künyesi, Ebû Abdurrahman'dır. 213 (m. 828) senesinde doğup, 290 (m. 903) senesi Cemâzil-âhır de vefât etti. Cenâze namazını kardeşi Sâlih'in oğlu Züheyr kıldırdı. Tibin kapısı mezarlığına defn edildi. Rivâyete göre, orada bir Peygamberin (aleyhisselâm) kabri bulunduğu için, oraya defn edilmesi için vasiyette bulunmuştur. Bağdâdlıdır. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğludur. Her bakımdan babasından çok istifâde etmiş, onun terbiyesinde yetişmiştir. Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, babasından, Abdullah Âlâ bin Hammâd, Kâmil bin Talha, Yahyâ bin Maîn, Ebû Hayseme, Züheyr bin Harb Süveyd bin Sa'îd, Zekerıyyâ bin Yahyâ bin Hammûveyh, Muhammed bin Ebî Bekir gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden de, Abdullah bin İshâk el-Medâinî, Yahyâ bin Sa'îd, Abdullah en-Nişâbûrî, Ebû Alî bin Savvâf, Muhammed bin Muhal gibi zâtlar (r.aleyhim) ilim alıp, rivâyette bulunmuşlardır. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Nesâî, ondan iki hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Eserleri şunlardır: "ez-Zevâid: "Babası Ahmed bin Hanbel hazretlerinin "Zûha Kitabı" üzerine yaptığı ilâvelerdir." "Zevâ-id-ül-müsned" (Bu kitabında babasının Müsnedi üzerine onbin hadîs-i şerîf civarında ilâve yapmıştır.) "Müsned-i Ehl-i Beyt" ve "Sülâsiyyâf'dır.

Alimlerin hakkında buyurdıkları:

Abbâs ed-Devrî: "Babası Ahmed bin Hanbel hazretlerinden duydum. Abdullah çok ilim elde etti."

Ebû Ali es-Savvâf: Abdullah bin Ahmed bin Hanbel; "Sözlerimin hepsi, babamın söyledikleridir. Onları iki veya üç defa babamdan duymuşumdur." derdi.

Ebû Hüseyin bin Münâdî: “Abdullah bin Ahmed bin Hanbel kadar babasından fazla rivâyette bulunan, ilim nakleden kimse görmedim: Çünkü babasından Müsnedini dinlemiş, nâsih, mensuh, târih, tefsîr, hac ve daha başka mevzûlarla ilgili çok şeyler bildirmiştir.”

İbn-i Adiy: “O babasının yanında yetişti, ilimde yeri büyüktür. Sadece babasının tavsiye ettiği kimselerden ilim alıp, yazmıştır.”

Ebû Bekir el-Hilâl: “O, sâlih, doğru sözlü, hayası çok olan bir zât idi.”

Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, hadîs-i şerîf hususunda çok titiz idi. Bir hadîs-i şerîfi önce babasına arz eder, eğer babası o sözün hadîs-i şerîf olarak alınmasını uygun görürse alır, yoksa almazdı.

İmâm-ı Şâfiî hazretlerinden de çok ders almıştır. Hasen bin Muhammed ez-Zegferânî, “İmâm-ı Şâfiî’den (r.a.) hangi kitabı okuduysam, mutlaka o dersde Abdullah bin Ahmed bin Hanbel de hazır bulundu” demiştir.

Bildirdiği hadîs-i şerîflerden ba’zısı:

Babam, Ebû Hüreyre’den şu hadîs-i şerîfi bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **“Ramazan ayı gelince, rahmet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur.”** Ben bunu duyunca babama; Fakat, Ramazan olduğu halde insanlar sar’a hastalığına yakalanmaktadır. Bu nasıl oluyor, diye sordum. Bunun üzerine, babam bana: “Hadîs-i şerîf böyledir. Bu hususta artık konuşma” dedi. Sonra yine Ebû Hüreyre’den (r.a.) şu hadîs-i şerîfi nakletti. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) **“Bir kimse Ramazan-ı şerîf orucunu, inanarak ve sevabını Allahü teâlâdan umarak tutarsa, geçmiş günahları af ve mağfiret olur”** buyurdu.

“Allahü teâlâ ehl-i bid’atı (Peygamberimizin (s.a.v.) ve O’nun dört halifesi zamanında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan sözlere, yazılara, usûllere ve işlere ibâdet olarak inanıp, yapan ve yaptırانları) **sevmez.”**

Abdullah hazretleri babasına: “Sen, kitap va’z etmeyi (ortaya koyup; yazmayı) iyi görmediğin halde, “Müsned” kitabını, niçin yazdın?” dedi. Ahmed bin Hanbel (r.a.): “Ben onu, insanlar Resûlullah efendimizin (s.a.v.) sünnet-i seniyyesinde ihtilâf ettikleri zaman, müracaat kitabı olarak yazdım” cevâbını verdi.

Ahmed bin Hanbel buyurdu: “Yahyâ bin Maîn ile beraber San’a’ya gitmiştik, ikinci namazı sıralarında oraya vardık. Büyük âlim Abdürrazzak’ın evini sorduk. “Ramade” denilen köyde olduğunu söylediler. Orası San’a’ya yakın bir yerdi. Yahyâ bin Maîn San’a’da kaldı. Ben o köye kadar gittim. Çünkü, Abdürrazzak denen âlimle görüşmeyi çok istiyordum. Köye varınca, evini sordum. Bana evi gösterdiler. Evin yanına gittim. Orada oturup bekledim. Akşam namazından az önce, mescide gitmek üzere evinden çıktı. Hemen yanına koştum. Elimde seçtiğim ba’zı hadîs-i şerîfler vardı. Yanına yaklaşıncı, “Selâmün aleyküm. Allahü teâlâ sana merhamet eylesin. Ben uzaklardan geldim. Bana şu hadîs-i şerîfleri okur musun?” dedim. Bana “Sen kimsin?” diye sordu. Ben de “Ahmed bin Hanbel’im” dedim. Bu sözüm üzerine, tevazu ile döndü. Beni kendisine doğru çekti. “Vallahi, sen Ebû Abdullah’sın” ya’nî Ahmed bin Hanbel’sin dedi. Sonra, elimdeki hadîs-i şerîfleri aldı. Okumaya başladı. Karanlık basıncaya kadar devam etti. Sonra bakkaldan, aydınlatacak bir şey istedi. Bana o hadîs-i şerîfleri bitinceye kadar okuyuverdi.”

Bizim evin bulunduğu sokakta bir dükkân vardı. Oraya birisi gelince babam onunla orada sohbet eder, konuşurlardı. Yine bir gün birisi gelmişti. Bana, “Babana Ebû İbrâhîm geldi. de, buraya gelsin” dedi. Ben babama haber verdim. Biraz sonra babam geldi, ikisi beraber dükkânda oturdular. Babam bana: “Ebû İbrâhîm, iyi ve sâlih bir kişidir” buyurdu. Sonra Ebû İbrâhîm’e “Anlat, yâ İbrâhîm!” dedi. O zât şöyle konuştu: “Falanca kilisenin yakınındaki bir yerden yola çıkmıştım. Bu sırada rahatsız oldum. Yola devam etmem mümkün değildi. Kendi kendime, keşke şu yakındaki kilisenin yanında olsaydım, belki orada bulunan rahibler beni tedavi ederdi. diye düşünüyordum. O anda bir de ne göreyim, bir arslan bana doğru geliyor! Nihayet arslan yanıma kadar geldi. Zarar vermek için gelmediği, durumundan belli idi. Hattâ, sırtına bineceğim bir şekilde bana yaklaştı. Ben de sırtına bindim. Yalanımda bulunan kilisenin yanına gelince, beni oraya bıraktı. Rahibler kiliseden bu manzarayı görmüşlerdi. Bir arslanın bana karşı böyle boyun eğmesine şâhid olan rahiblerin hepsi müslüman oldular. Onların sayıları dörtyüzüdi” dedi. Ebû İbrâhîm, sözünü bitirince, babama “Yâ Ebâ Abdullah! Şimdi sen de bir şeylerden bahset bakalım” deyince, babam, şöyle bir şey anlattı: Hac zamanı bir hayli yaklaşmıştı. Bir gece rü’yâ gördüm. Rü’yâmda Resûlullah efendimizi (s.a.v.) görmiyeyim mi? Bana “Yâ Ahmed” buyurdular, o anda ben uyandım. Sonra yine uykuya daldım. Tekrar efendimizi (s.a.v.) gördüm. Bana “Yâ Ahmed hac et” buyurdular. Sonra uyandım, hazırlığa başladım. Benim âdetimdir, bir sefere çıkacağım zaman, azık olarak biraz ekmek alırdım. Yine öyle yaptım. Sabahleyin Kûfe tarafına doğru yola çıktım. Günün bir kısmını yürüdükten sonra, kendimi Kûfe’de buldum. Halbuki daha çok yolum vardı. Hemen mescide gittim.

Orada güzel yüzlü, güzel kokulu bir gençle karşılaştım. “Selâmün aleyküm” dedim. Sonra tekbir alıp, namaza durdum. Namazımı bitirince ona “Allahü teâlâ sana merhamet etsin. Acaba buralarda, hacca gidecek kimse kaldı mı?” dedim. Bana “Bekle, şimdi bir kardeşimiz gelir” dedi. Biraz sonra, hâli, benim hâlime benziyen birisi geldi. Bu zât, o gence, “Allahü teâlâ sana merhamet etsin, ne olur, sen de bizimle gelsen” dedi. Genç, “Eğer yanımdaki Ahmed bin Hanbel ise, o yol arkadaşlığı yapar” dedi. Bunun üzerine, onun Hızır olabileceği aklıma geldi. (Hızır, İbrâhîm aleyhisselâmdan sonra, yaşamış ya bir nebî (peygamber) veya velîdir. Zülkarneyen askerinin reisi (komutanı) idi. Mûsâ (a.s.) ile yolculuk yaptı. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden değildir. Fakat, ruhu, ba’zı velîlere feyz vermiştir. Öldükten sonra ruhu insan şeklinde görünüp, gariblere yardım etmektedir.) Sonra, yanımdaki o zâta “Yanımda yiyecek var mı?” diye sordum. O “Sen bildiğinden, ben de bildiğimden yiyeyim” dedi. Biz yemeğimizi yerken, o genç yanımdan kayboldu. Üç gün sonra, Mekke-i mükerreremeye varmıştık. Bir de ne görelim, o genç Mekke-i mükerreremde idi.

Abdullah bin Ahmed bin Hanbel hazretleri buyurdular ki; “Babam Müsned kitabını yediyüzbin hadîs-i şerîf arasından seçerek derlemiştir.”

1) *El-A’lâm cild-4, sh-65*

2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh-141*

3) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-180*

4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-656*

ABDULLAH BİN HASEN EI-HARRÂNÎ:

Hadîs ve lûgat âlimlerinden. Adı, Abdullah bin Hasen bin Ahmed bin Abdullah bin Müslim el-Harrânî’dir. Künyesi, Ebû Şuayb el-Emevî’dir. 205 (m. 820) yılında Harran Şehrinde doğup büyüdü. Sonra Bağdâd’a geldi ve 290 (m. 908)’de orada vefât etti.

Hadîs âlimlerinin sika (güvenilir, sağlam) râvilerindendir. Bağdâd’a gelip yerleştikten sonra orada-kilere vefât edinceye kadar ilim öğretti. O, dedesi Ahmed bin Ebî Şuayb ve babası Ebû Müslim, Ahmed bin Abdülmelik bin Vâkıd, Yahyâ bin Abdullah, Affân bin Müslim ve daha birçok âlimden ilim aldı ve onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, kadı Mahâmilî, Muhammed bin Muhalled ed-Dûrî, Ebû Bekr-i Şâfiî ve daha pekçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

O, bir çok âlimden Sima yolu ile ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Sima, bir hadîs âliminin ezberindeki veya kendisine ait yazılı bir nüshasındaki hadîs-i şerîfleri okuması ve talibin de (hadîs-i şerîf öğrenip nakletmek isteyen de) bunu dinleyerek zabtetmesidir. Kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiği Yahyâ bin Abdullah-ı Bâbletî, babasının vefâtından sonra annesi ile evlenmiş, üvey babası olmuştur. İmâm-ı Evzâî de, Bâbletî’nin üvey babasıdır. Abdullah bin Hasen-i Harrânî’nin hadîs rivâyetinde sika bir râvi olduğunu bir çok âlim bildirmektedir. Sâlih bin Muhammed: “Ebû Şuayb-ı Harrânî, sika bir râvidir” dedi. Mûsâ bin Hârûn da: “Muhakkak O, hem kendisi, hem de babası ve hem de dedesi muhaddis (hadîs âlimi) olan bir zâttır” dedi. Ahmed bin Kâmil-i Kâdî da şöyle bildirdi: “Ebû Şuayb-ı Harrânî, 295 (m. 907) senesinin zilhicce ayında vefât etti. O, rivâyetinde eksiklikle itham olunmamış bir seneddi.”

Ebû Şuayb-ı Harrânî’nin hadîs ilmine dâir yazma bir eseri vardır. Bu eserin adı, “Cüz’ün minel-fevâid-i fil-hadîs”dir. Bu, hicrî yedinci asırda “Sekiz varak” hâlinde diğer rivâyetleri ile birlikte bir kitap hâline getirilmiştir. Riyad kütüphanesi yazma eserler bölümünde “Medîne -Birinci kısım Sâd-55” numara ile kayıtlıdır.

1) *El-A’lâm cild-4, sh-78*

2) *Târih-i bağdâd cild-9, sh-435*

3) *El-Iber cild-2, sh-101*

ABDULLAH BİN HUBEYK:

Evliyânın büyüklerinden. Çok ibâdeti ve dünyâyâ düşkün olmaması ile tanınırdı. Aslen Küfelidir. Antakya’da ikâmet etti. Fıkıh ve tasavvufta Süfyân bin Sa’îd es-Sevrî’ye tâbi idi. Süfyân-ı Sevrî’nin (r.a.) talebeleri ve büyük âlim Yûsuf bin Esbât’ın sohbetinde bulundu. Helal yemeye çok dikkat ederdi. Pek kıymetli sözleri vardır. Hadîs-i şerîf de rivâyet etmiştir.

Buyurdular ki: “Kim, Allahü teâlânın rızâsı için nefsinin ayıplarsa, Allahü teâlâ onu gazabından korur.”

“Kötü ve yanlış sözleri çok dinlemek, tâatın, ibâdetin tadını kalbden siler.”

“Yarın sana zarar verecek peyler için keder ve gam içinde bulun. Âhîret se’âdetini harâb eden şeyler için üzül. Yarın sana fâide vermiyecek şey için sevinme.”

“En fâideli korku, insanı, günahlardan ve kötülüklerden alıkoyandır, insana, boşuna geçen ömrü için üzülmek yaraşır. Kalan ömrünü de iyi kıymetlendirmesi lâzımdır.”

“Kalbime uygun gelmiyen; içime rahatlık yermeyen bir şeyi terk ederim.”

“İyi ile kötüyü birbirinden ayırabilecek kadar öğreniniz.”

Tâbiînden birisi şöyle derdi: “Allahım! Sen istemedenden de veriyorsun.. Allahım! Senden azametini ve yüceliğini kalbime koymanı, bana sevgini ihsan etmeni, diliyorum.”

Başka birisi ise: “Yâ Rabbi! Kalbimi, senin sevgin ve korkunla doldur” derdi.

Âbidlerden (çok ibâdet eden) ba’zısı şöyle demişlerdir: “Ey insanlar! Kalblerinizi Allahü teâlâyı anmakla diriltiniz, O’nun korkusu ile doldurunuz, sevgisiyle nurlandırınız, O’na kavuşma arzusu ile neşelendiriniz. Biliniz ki, O’na olan sevginiz nisbetinde yükselir, niyetinizin güzelliği ile nefsinizi kahreder, şehvetlerinizi Nefsinizin arzu ve isteklerini) terk ile, amellerinizi temizlersiniz.”

“Allahü teâlânın sevgisiyle dolup taşanların güzel âdetlerinden birisi de, gece ve gündüz, Allahü teâlâyı kalb ve dil ile çok anmalarıdır. Ancak, kalbin zikretmesi daha üstündür.”

Haydere bin Ubeyde anlatır; Ziyâret için âbidlerden birinin yanına gitmiştik. Ona, “Kendini nasıl buluyorsun?” deyince: “Günâhı çok, iyilikleri az, yolculuğu uzun bir kimse olarak buluyorum.” Yanında, hatırlıyabildiğin kadariyle ne azığın var diye sorduk. O da: “Kul olmam hasebiyle, Rabbimin emrettiklerini yapmam, O’nun af ve mağfiretinden ümidim, tek sermâyemdir” dedi.

Abdullah bin Hubeyk, bir gün Feth bin Şehraf ile karşılaşınca, ona şu nasîhatte Dulundu: “Ey Horasanlı! Şunlara dikkat et. İnsana zarar bunlardan gelir. Gözünle harâma bakma. Dilinle yalan söyleme. Kalbinde, müslüman kardeşine hased ve kin tutma, iyi şeyleri arzu et ve iste, şer ve kötü olan şeyleri arzu etme. Eğer bu dört şeye iyi sahip olmazsan, sonunda bedbaht bir insan olursun.”

Yine o, şöyle bildirdi: “Allahü teâlâ Mûsâ’ya (a.s.) “Ahmak olanlara kızma. Gammin, üzüntü ve kederin çok olur” diye vahyetti.

Huzeyfe el-Mer’aşî, Abdullah bin Hubeyk’e şöyle dedi: “İnsan, dünyâyı sevip dururken nasıl felah bulur, insan en iyi ameline bile güvenmemelidir. Fakat cenâb-ı Haktan da ümid kesmemelidir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zısı:

“Kişinin mâlâya’niyi (boş, fâidesiz şeyleri) terk etmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir.”

“Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Birisi Resûlullah’a (s.a.v.) gelerek: “Yâ Resûlallah! Dünyalık elde etmek gayesi ile gazaya giden kimse için ne buyurursun?” diye sordu. Resûlullah efendimiz **“Onun için ecir (sevab) yoktur”** buyurdular. Ebû Hüreyre (r.a.) bu durumu Eshâb-ı kirâm arasında anlattığı zaman onlar, “Belki sen bunu Resûlullah efendimizden iyi anlamadın” dediler. Bunun üzerine Ebû Hüreyre hazretleri tekrar Resûlullahın (s.a.v.) yanına döndü ve bu hususu sordu. Resûlullah efendimiz: Üç kerre, **“Onun için ecir yoktur”** buyurdular.”

Nu’mân bin Beşîr (r.a.) rivâyet etti: **“Kıyâmetin önü sıra, ba’zı fitneler ortaya çıkar. O zamanda kişi, mü’min olarak sabaha çıkar, kâfir olarak akşamlar. Mü’min olarak akşamlar, kâfir olarak, sabahlar. Bir topluluk, ahlaklarını, az bir dünyâlık karşılığında satarlar.”**

Enes bin Mâlik’den rivâyet etti. Birisi Resûlullah’a (s.a.v.) geldi. “Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman?” diye sordu. Resûlullah efendimiz, **“Kıyâmet koptu (kabul et). Onun için ne hazırladın?”** diye sordu. O zât: “Fazla bir şey hazırlamadım. Fakat ben, Allah ve Resûlünü seviyorum” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz: **“Senin için tahmin ettiğin vardır. Sen sevdiğin ile berabersin”** buyurdu.

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-10, sh-168

2) Nefehât-ül-Üns sh-118

3) Tabakât-üs-sôfiyye, sh-141

4) Risâle-i Kuşeyrî sh-99

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-83

6) Sıfat-üs-safve cild-4, sh-254

7) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-4

8) Keşf-ül-mahcûb sh-128

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-BELHÎ:

Hadîs âlimi ve târihçi. İsmi Abdullah bin Muhammed bin Sûre bin Muhammed bin İbrâhîm el-Belhî olup künyesi, Ebû Ali’dir. Belh’de doğmuş olup doğum târihi tesbit edilememiştir. Uzun müddet Bağdâd’da kalmıştır. 295 (m. 903)’de vefât etti. Mekî bin İbrâhîm el-Belhî, Ali bin Muhammed el-Hanzâlî, Abdüssamed bin Hassan el-Mervezî, İbrâhîm bin Şemmâs es-Semerkindî, Assam bin Yûsuf el

Kâdî ve daha birçok âlimden ilim öğrenmiş ve rivâyette bulunmuştur. Ebû Bekir bin Ebî'd-Dünyâ, Mûsâ bin Hârûn ve bir çok âlim de ondan ilim almıştır. Muhammed bin Muhalled O'nun sika (sağlam, güvenilir) bir râvi olduğunu söylemiştir.

Büyük bir muhaddis olan Abdullah bin Muhammed aynı zamanda hâfızdır. Ya'ni yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle bilen bir zâttır. Bunun yanında önemli bir târihçidir. Kitâb-ül-i'lel ve Kitâb-üt târih isimli iki eseri vardır.

Abdullah bin Muhammed el-Belhî, Ali bin Muhammed, Ebû Ca'fer er-Râdî Hişâm bin Urve'den, o da babasından, o da Hz. Âişeden rivâyette Resûlullah (s.a.v.) **“Secde-i sehv, namazdaki her noksanlık ve ziyâdelikten dolayı bir cezadır”** buyurdu.

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-10, sh-80*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-219*
- 3) *Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh-442*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-6, sh-132*
- 5) *El-A'lâm cild-4, sh-118*

ABDULLAH BİN ZÜBEYRI-HUMEYDÎ:

Tebe-i tâbiînden büyük bir hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 219 (m. 834) târihinde Mekke'de vefât etti. Mekke-i mükerreremenin hadîs ve fıkıh âlimi idi. İbn-i Uyeyne, İbrâhîm bin Sa'd, Muhammed bin İdrîs eş-Şâfiî, Velîd bin Müslim, Yeki' bin Cerrâh, Mervân bin Muâviye ve daha başka büyük âlimlerden (r.aleyhim) ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyette bulundu. Ondan da, Buhârî, Ebû Zûr'a, Ebû Hatîm, Bişr bin Mûsâ Nesâî ve daha bir çok âlim (r.aleyhim) ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyette etmişlerdir. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinden ilim öğrendi, Onunla beraber Mısır'a gitti. Vefâtına kadar İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin yanından ayrılmadı. Sonra Mekke-i mükermeye döndü orada fetvalar verdi. İmâm-ı Buhârî hazretlerinin hocasıdır. Buhârî (r.a.), Humeydî'den yetmişbeş hadîs-i şerîf rivâyette etmiştir.

Bu durunu İmâm-ı Müslim kitabının mukaddimesinde açıklamıştır.

Âlimlerin hakkında söyledikleri: Ahmed bin Hanbel, “Humeydî bizim yanımızda büyük bir imamdır.”

İshâk bin Râhavyeh: “İmâm-ı Şâfiî, Humeydî ve Ebû Ubeyd (r.aleyhim) zamanımızın büyük âlimlerindendi.”

Hâkim Ebû Ubeyde: “Humeydî (r.a.) Mekkelilerin müftüsü ve hadîs âlimidir. Ahmed bin Hanbel, Iraklılar sünnet-i seniyyeyi iyi bilmekte nasıl ise, Humeydî de Hicazlılar için sünnet-i seniyye hususunda aynısıdır.” buyurdular.

Rivâyette ettiği hadîs-i şerîflerden bazıları:

Ebû Şureyh Ka'bî (r.a.) rivâyette etti. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **“Allahü teâlâyâ ve âhîret gününe îmân eden, komşusuna ikrâm etsin. Allahü teâlâyâ ve âhîret gününe îmân eden misafirine ikrâm etsin.”**

Ömer bin Ebî Seleme rivâyette etti. Ben Resûlullahın (s.a.v.) himayesinde yetim bir çocuk olarak bulunuyordum. Elimi, yemek yerken çanağın çeşitli yerlerine doğru hareket ettiriyordum. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (s.a.v.) **“Ey küçük! Yemek yiyeceğin zaman, Besmele söyle (Bismillahirrahmanirrahîm de), sağ elin ile ye ve önünden ye”** buyurdu. Ondan sonra, Resûlullahın (s.a.v.) buyurduğu gibi yedim.

Hâlid bin Velîd (r.a.) rivâyette etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“/ruorUh kıyâmet günü azâbı en şiddetli olanı, dünyâda iken insanlara en çok eza ve cefâ vermiş olan kimsedir.”**

Ebû Katâde el Ensârî rivâyette etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Sizden birisi mescide girdiği zaman, oturmadan önce iki rek'at namaz kılsın.”**

Ebüd-derdâ rivâyette etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“(Kıyâmet günü) terazide en ağır gelecek şey, güzel ahlâktır.”**

“Yumuşaklıktan nasîbi olan kimsenin, hayırdan da nasîbi vardır.”

Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a.) rivâyette etti: Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Kim Ramazân-ı şerîf orucunu tutar, ondan sonra Şevval ayından da altı gün tutarsa, bütün ohusu boyunca oruç tutmuş gibi olur.”**

Muâz bin Cebel (r.a.) rivâyette etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Kim, kalbinden ihlâsla ve yakın ile “la ilâhe illallah” derse, Cennete girer ve ona Cehennem ateşi dokunmaz.”**

Ümmü Seleme (r.anha) bildirdi. Resûlullah (s.a.v.) sabah namazından sonra **“Allahım! Senden faideli ilim, temiz rızık, kabul edilen amel isterim”** buyurdu.

Abdullah bin Mes'ûd bildirdi. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Üçüncüyü yalnız bırakıp iki kişi aralarında gizli konuşmasınlar. Çünkü böyle yapmak, yalnız bırakılan o üçüncü şahsı üzer.”**

“Pişmanlık tövbedir.”

Humeydî'nin eserlerinden, “Müsned”i vardır. Basılmıştır.

- 1) *El-A'lâm cild-4, sh-87*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh-215*
- 3) *Tabakât-üş-9âfiyye cild-2, sh-140*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-1*
- 5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-45*

ABDURRAHMAN BİN AMR BİN SARÛAN:

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Zur'a. Doğum târihi bilinmemektedir. 280 (m. 893) târihinde Şam'da vefât etti. Şamlıdır. Havze bin Halîfe, Ebû Nuaym, Ahmed bin Hâlid el-Vehbî, Ebû Muhsir el-Gassânî, Süleymân bin Harb ve başka âlimlerden rivâyetlerde bulunmuştur. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn ile görüşüp, çok istifâde etmiştir. Ondandır, Ebû Dâvûd, Ebû Sa'îd, Ebû Abbâs el-Esâm, Tahâvî, Taberânî ve bir çok âlim de ondan ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Zamanında hadîs ilminde çok yüksek bir dereceye sahipti. Hadîs-i şerîfleri ve râvileri gayet iyi bilirdi. Ebû Zur'a'nın târih ve hadîs-i şerîf illetlerine dâir, yazma eserleri vardır.

- 1) *El-A'lâm cild-3, sh-320*
- 2) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh-163*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-177*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-624*
- 5) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-205*

ABDURRAHMAN BİN İBRÂHİM:

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Abdurrahmân bin İbrâhîm bin Amr bin Meymûn el-Kureşî'dir. Künyesi, Ebû Sa'îd ed-Dımaşkî'dir. Dahîm bin Yetim adı ile de tanınmaktadır. 170 (m. 786) senesinin Şevval ayında doğdu ve 245 (m. 859) senesinin Ramazan ayında Remle şehrinde (Filistin'de) vefât etti.

Hadîs ilminde büyük bir âlimdir. Hadîste “Hâfız” derecesine yükselmişti. Şam şehrinde, zamanının en büyük muhaddisi idi. O, Süfyân bin Uyeyne, Mervan bin Muâviye, Velîd bin Müslim, Ömer bin Abdülvâhid, Eyyûb bin Süveyd-i Remli ve daha pekçok hadîs âliminden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Nesâî, İbn-i Mâce ve daha birçok hadîs âlimi hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hadîs âlimlerinden Ebû Hatim, Nesâî, Dâre Kutnî, İclî ve daha birçokları, O'nun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirmişlerdir, imâm-ı Ebû Dâvûd buyurdu ki: “Abdurrahmân bin İbrâhîm, hadîs ilminde hüccettir. O, Dımaşk'ta (Şam'da) zamanının eşi bulunmayan âlimlerindendir.” Abdullah bin Muhammed Seyyar'a; Şam'da karşılaştığın âlimlerin en sağlamı, sika olanı hangisidir? diye sorulduğunda, cevâbında: “Onların en üstünü, Dahîm (Abdurrahmân bin İbrâhîm)'dir” dedi. Ebû Bekr-i Mervezî de: “Ben, Ahmed bin Hanbel'in, Dahîm hakkında, “O, akıllı ve itimâda şayan bir râvidir” diyerek onu medhettiğini işittim” dedi. İbn-i Hibban da şöyle bildirdi. “O, hadîs ilminde sika bir râvidir. Kendisine sadece “Dahîm denilmesini beğenmezdi. O, ilmi ve beldesinde bulunan âlimleri nesepleri ile birlikte hıfzederdi.” Halîlî de “İrşâd” adındaki eserinde: O, hadîs hâfızı olan imamlardan birisiydi. O'nun hâfız olduğunda bütün âlimler ittifak etmişlerdir. Şam'da kendisinden en son hadîs-i şerîf rivâyet eden, Seyyid bin Hâşim bin Mersed'dir. İmâm-ı Buhârî, “Zühre” adındaki eserinde, ondan üç hadîs-i şerîf rivâyet etmektedir.

Fıkıh ilminde de büyük bir âlimdi. İmâm-ı Evzâî'nin mezhebinde idi. Ürdün ve Filistin Kâdılığına ta'yin edildi. Sonra Mısır'da “Kâdî'l-kudât=Temyiz reîsi” olmak için talepte bulundu ve hemen bu vazifeye getirildi. Hasen bin Ali diyor ki: “Dahîm, 212 (m. 827) senesinde Bağdâd'a geldi. Ben, babamın, Ahmed bin Hanbel'in, İbn-i Maîn'in ve Halef bin Hâlim'in onun huzurunda çocuklar gibi oturduğunu gördüm” 245 senesinde Remle'de vefât etti.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

“Şunlar, münafığın sıfatlarındandır: La'net, onun selâmıdır. Haram kazanç, onun yiyeceğidir. Hıyânet, gündüz insanların arasında bulunup (onlar gibi hareket etmek) ve geceleyin de üstün körü yapivermek de, onun ganimetlerindendir.”

“Her iyilik, sadakadır.”

- 1) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-131*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-480*
- 3) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh-112*

ABDÜLAZİZ BİN YAHYÂ EL-KINANÎ:

Büyük fıkıh âlimlerinden. Lakabı Gül'dür. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 240 (m. 854) târihinde vefât etti. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin zamanında talebe idi. Halîfe Me'mun zamanında Bağdâd'a geldi. İbn-i Uyeyne, Abdullah bin Muâz es-San'anî, Mervân bin Muâviye el-Fezârî, Hişam bin Süleymân el-Mahzûmî gibi âlimlerden rivâyetlerde bulunup, ilim almıştır. Ondan da, Ebû Bekir Ya'kûb bin İbrâhîm et-Teymî, Hüseyin bin Fadl el-Becî rivâyetlerde bulunmuştur. Dâre Kutnî dedi ki: "İmâm-ı Şâfiî'nin fazîletlerine dâir, Ebû Ali İsfahânî'nin yazdığı kitapta okudum.

Bu eserde, İmâm-ı Şâfiî'den (r.a.) ilim alan talebeleri anlatılmakta ve şöyle denilmektedir: Ona tâbi olan, ondan ilim alıp, fazîletini i'tirâf edenlerden birisi de Abdülazîz bin Yahyâ'dır. O, İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile uzun müddet beraber kaldı. Beraber Yemen'e gittiler. Abdülazîz bin Yahyâ da, kendi kitaplarında, sınıfın, husus ve beyân mevzularını anlatırken İmâm-ı Şâfiî'den (r.a.) bahsetmiştir. Bütün bu bilgiler, İmâm-ı Şâfiî'nin Risâle adlı eserinde mevcuttur. Abdülazîz bin Yahyâ, Ehl-i sünnet i'tikâdını müdâfaa için, Ehl-i bid'atan olanlarla münazaralar yapmıştır. İçerisinde, münâsip olmayan bir çok mevzuların bulunduğu "Hayda" kitabı ona nisbet edilmişse de, büyük âlim Zehebî bunu kabul etmemektedir.

Hatîb-i Bağdâdî: "Abdülazîz bin Yahyâ, ilim ve fazîlet sâhiblerindendir. Çok eserleri vardır. İmâm-ı Şâfiî'nin yanında yetişen âlimlerden olup, devamlı onunla beraber olmakla tanınmıştır" demektedir.

Büyük âlim Ebû Ayna anlattı: Abdülazîz el-Kinânî, fizikî yönden pek gösterişli değil idi. Birgün halîfe Me'mûn'un huzuruna girdi. Halîfe'nin yanında Ebû İshâk el-Mu'tasım vardı. Abdülazîz el-Kinânî girince güldü. Bunun üzerine Abdülazîz el-Kinânî: "Ey mü'minlerin emîri! Bu bana niçin gülüyor? Allahü teâlâ, Yûsuf'u (a.s.) güzelliğinden, yakışıklılığundan dolayı peygamber olarak seçmedi ki" dedi. Me'mûn güldü ve cevâbını beğendi.

- 1) Târih-i Bağdâd cild-10, sh-449
- 2) El-A'lâm cild-4, sh-29
- 3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-363
- 4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-95
- 5) Keşf-üz-zünûn sh-634
- 6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh-263
- 7) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-144, 146

ABDÜLMELİK BİN ABDÜLAZİZ (İBN-İ MACİSÛN):

Mâlikî mezhebinde meşhûr fıkıh âlimi. İsmi, Adûlmelik bin Abdülazîz bin Abdullah bin Ebî Seleme el-Mârişûn et-Teymî'dir. Künyesi, Ebû Mervan İbn-ül-Mâcisûn'dur. 212 (m. 827) senesinde vefât etti. İmâm-ı Mâlik'ten, babası Abdülazîz bin Abdullah'dan, dayısı Yûsuf bin Ya'kûb'dan, Müslim bin Hâlid ez-Zencî'den, Abdurrahmân bin Ebî Zinâd'dan, İbrâhîm bin Sa'd'dan ve zamanının diğer âlimlerinden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sünen-i Nesâî'de ve Sünen-i İbni Mâce'de, yer almıştır. Kendisinden ise Ebû Rebî' Süleymân bin Dâvûd, Ammâr bin Tâlût, Amr bin Ali es-Sayrafi, Muhammed bin Hüman el-Halebî, Mâlikî fakîhi Abdûlmelik bin Hubeyb, Ali bin Harb et-Tâî, Ebû Utbe Ahmed bin Ferec el-Hicârî ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Abdûlmelik bin Abdülazîz, fıkıh ilminde meşhûr bir âlimdi. Ayrıca gayet fasîh güzel konuşurdu. Zamanında fikhî mes'eleler ona sorulurdu. Mus'ab ez-Zübeyrî şöyle demiştir: "Abdûlmelik bin Abdülazîz, Medînelilerin fetva için müracaat ettikleri bir âlim idi."

Talebesi, Yahyâ bin Ahmed Muazzil şöyle demiştir: "Hocam da bu dünyâdan göçüp gitti. O fasîh ve güzel konuşan dilleri artık konuşmuyor. Toprak onun dilini de yiyip susturdu. İşte bütün bunları düşünüyorum da, gözümde dünyânın değeri büsbütün düşüyor, öyle ki, dünyâ gözümde kıymetsiz bir şey derecesinde kalıyor."

- 1) El-A'lâm cild-4, sh-160
- 2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3 sh-166
- 3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh-658
- 4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-407
- 5) Ed-Dibâc-ül-müzehheb sh-153

ABDÜLMELİK BİN HABÎB:

Fıkıh ve edebiyat âlimlerinden. Künyesi Ebû Mervan'dır. 174 (m. 790) senesinde doğmuştur. Endülüs Emevîleri zamanında Kurtuba'ya gitti. Fıkıhta büyük âlim olup, Mâlikî mezhebinde söz sahibi âlimlerinden idi. 238 (m. 852) yılında Endülüs'te vefât etti.

Abdûlmelik bin Habîb; Endülûs'te Sa'sa'd bin Sellâm, Kâdî bin Kays, Ziyâd bin Abdurrahmân'dan ilim ve hadîs-i şerîf öğrendi. Sonra hacca gitti. Orada ise İbni Mâceşûn, İbrâhîm bin Münzir, Abdurrahmân bin Râfi ez-Zübeydî, İbni Ebî Üveys, Abdullah bin Abdülhakem, Abdullah bin Mübârek, Esed bin Mûsâ ve birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Sekiz sene süren bu tahsilinden sonra tekrar Endülûs'e döndü. Fıkıhın yanında; lügat târih, neseb ve aruzda da âlim oldu. Aynı zamanda şâir idi.

Abdûlmelik bin Habîb hakkında âlimler şöyle demişlerdir: Ahmed bin Abdülberkan: "O birçok ilimlere sahip, fıkıha, nahiv "(Arap dil bilgisi) ve aruza dâir eserleri olan, neseb (soy) ve târih âlimi ve şâir bir zât idi." Ba'zı âlimler: "Biz onu câmiden çıkarken, hadîs, ferâiz ve fıkıh öğrenmek için otuza yakın talebenin arkasında bulunduğunu gördük." Utbî: "Medine ehlinin usûlü üzere te'lifte bulunan, kitaplarından talebelerin istifâdesi çok olan, fıkıh, târih, edebiyatta çok sayıda eserleri bulunan bir âlimdir."

El-Kâdî Münzir bin Sa'îd şöyle anlatır: "Abdûlmelik bin Habîb'in bir sûrahisi vardı. İçinde süt ve balı eritir, hâfızasını kuvvetlendirmek için her sabah içerdî."

Abdûlmelik bin Habîb'den iki oğlu Muhammed ve Ubeydullah ile Tekiyyuddîn bin Iahled, İbni Vaddâh ve Mekâmî hadîs-i şerîf rivâyet etmiş ve ilim öğrenmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Peygamber efendimiz (s.a.v.): **"Zevâlden sonra kırâat, rûkû' ve sûcûduna riâyet ederek dört rek'at namaz kılan kimse ile yetmişbin melek de kılar ve geceye kadar onun için istiğfâr eder"** buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise Peygamber efendimiz (s.a.v.) **"Allah katında Kur'ân'dan daha üstün şefâatçi yoktur. Ne Peygamber, ne melek ve ne de başkaları"** buyurdu.

Abdûlmelik bin Habîb'in bine yakın eseri vardır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: el-Vâdiha fi's-sünen ve'l fıkıh, el-Câmi, Kitâ'tH fedâil-is-Sahâbe, Kitâb-ı garîb-il hadîs, Kitâb-ı tefsîr-il-Muvattâ, Kitâb-ı hurûb-il-İslâm, Kitâb-ül-mescidîn, Kitâb-ı sîret-il-imâm fi'l mulahhidîn, Kitâb-ı tabakât-ül-fukahâ ve't-Tâbiîn, Kitâb-ı nesâbin-il-hediyy, Irâb-ül-Kur'ân, Kitâb-ı hasbe fi'l emrâd, Kitâb-ı ferâid, Kitâb-ı sehâ, İstina-ül-ma'ruf, Kitâb-ı kerâhet-il-ginâ', Kitâb-ı fi'n neseb ve fi'n nücûm. Kitâb-ı el-câmi, Kitâb-ı regâib, Kitâb-ı vera' fi'l-ilm, Kitâb-ı vera' fil-mal, Kitâb-ı hikem ve'l amel bi'l cevârih.

- 1) Ed-Dibâc-ül-müzehebb sh-154
- 2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-536
- 3) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh-59
- 4) İnbâ-ür-ruvât cild-2, sh-206
- 5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh-148
- 6) Brockelman Sup cild-1, sh-231
- 7) El-A'lâm cild-4, sh-157

ABDÜLVEHHÂB BİN ATA (el-HAFFÂF el-ICLÎ):

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Abdülvehhâb bin Ata'dır. Künyemi Ebû Nasr olup, "el-Haffâf", "el-İclî" unvanları ile de meşhûrdur. Basra'da yetişen âlimlerden olduğu için, "Basrî" denmektedir. 204 (m. 819) yılında Bağdâd'da vefât etti.

Abdülvehhâb-ı Iclî, başta Sa'îd bin Ebî Arûbe olmak üzere, Süleymân-ı Teymî, Hamîd-i Tavîl, Hâlid el-Hüzâ', Muhammed bin Amr ve daha pekçok âlimden rivâyette bulundu. Onlardan ilim aldı. Kırâat ilmini Ebû Amr bin Âlâ'dan okudu. Ebû Arûbe'nin ilim meclisine o kadar çok devam etti ve onun sohbetinde bulundu ki, bundan dolayı ona "Ebû Arûbe'nin râvisi" denilmektedir. Kendisinden de, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, Yahyâ bin Maîn, Amr bin Zûrâre en-Nişâbü'rî, Hâris bin Ebî Üsâme ve daha birçok âlim rivâyette bulundular.

O, hadîs ilminde sika (güvenilir), sadûk (rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde sağlam) bir râvidir. İlimdeki üstünlüğünü ve sika bir râvi olduğunu birçok âlim bildirmektedir. Ahmed bin Hanbel dedi ki: "Yahyâ bin Sa'îd, O'nun hakkında iyi düşünürdü ve O'nu çok eskiden beri tanırdı."

Ebû Hâlimi Mervezî de diyor ki: "Ahmed bin Hanbel'e, "Abdülvehhâb-ı Iclî, sika mıdır?" diye sordum. O da, "Sika kimdir, bilir misin? Sika, Yahyâ bin Sa'îd el-Kettân'dır" diye cevap verdi." Böylece, Iclî'nin de sika bir râvi olduğunu bildirmek istedi. Yahyâ bin Maîn, O'nun sika olduğunu söyledi. Muhammed bin Sa'd da: "O, Sa'îd bin Ebî Arûbe ile çok bulundu. O'nun sohbetiyle tanındı. O'nun bütün kitaplarını yazdı ve O'ndan çok rivâyet etmekle meşhûr oldu. Bağdâd'a gelip vefât edinceye kadar orada kaldı" dedi. Diğer birçok hadîs âlimleri de, "O, sâlih, hayırlı bir kişi olup çok ağlardı" dediler.

O'nun tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerine ait tasnif ettiği eserleri vardır. Bunlardan ba'zıları şunlardır:

- 1- es-Sünenü fi'l-fıkıh
- 2- et-Tefsîr.

3- en-Nâsıh ve'l-Mensûh

4- es-Sıyâmü

O'nun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Kütüb-i sitte adı ile meşhûr altı hadîs kitabının dört Sünen'inde, Sahîh-i Müslim'de ve hadîs kitaplarında yer almaktadır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

“Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram'ın dışında kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.”

Hız. Âişe şöyle bildiriyor. “Resûlullah (s.a.v.), sabah namazının iki rek'at sünnetini kılar ve o kadar hafif tutardı ki, ben (kendi kendime), acaba bu iki rek'atta Ümmü'l-Kur'ân'ı (Fâtihâ'yı) okudu mu? dedim.”

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdular ki: **“Bu ümmetin içinde, öyle bu kavim titreyecek ki, onların namazlarına bakarak, siz kendi namazınızı küçümseyeceksiniz. Kur'ân-ı kerîmi okuyacaklar. Fakat boğazlarını geçmeyecek. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar..”**

Birgün Peygamber efendimiz, amcası Hz. Abbâs'a: **“Yarın Pazartesi günüdür. Sen ve çocukların bana geliniz. Size duâ edeceğim.”** buyurdu. Sabah olunca, Hz. Abbâs ve çocukları beraberce Resûlullahın (s.a.v.) huzuruna geldiler. Kendisinin husûsî yakınları olduğunu ve hepsinin bir kişi olduğunu, Allahü teâlânın da rahmetini Üzerlerine eşit miktarlarda yaymasına işaret buyurarak, kendi abasını üzerlerine örttü. Sonra:

“Ey Allahım! Abbâs ve oğullarını mağfiret eyle, bağışla! Öyle ki, hiç günahları kalmasın. Yâ Rabbî! Onu, oğulları arasında meydana gelecek âfet ve belâlardan koru!” diye duâ etti.

İclî; Resûlullah efendimizin, hanımlarından Meymûne binti Hâris ile Muharrem ayında evlendiğini haber verdi.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-11, sh-21*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-339*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-450*
- 4) *Mizân-ül-i'tidâl cild-2, sh-681*
- 5) *Mu'cem-ül-müellifin cild-6, sh-225*
- 6) *Keşf-üz-zünûn sh-1434*
- 7) *Fihrist-i İbn-i Nedim, cild-1, sh-228*

ABDÜRRAZZAK SAN'ÂNÎ:

Hadîs ve fıkıh âlimi. Abdürrazzâk bin Hemâm bin Nafi' Ebû Bekir es-San'ânî büyük imamlardandır. 127 (m. 744)'de San'a'da doğdu. 211 (m. 826)'da Yemen'de vefât etti. Benî Himyer kabilesi âzâdlılarından idi. Bunun için O, Ebû Bekir-el-Himyerî diye de zikr olunur.

Hadîs ilminde, hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen) ve sika (güvenilir) bir zât idi. Ayrıca fıkıh ve tefsîr ilminde de çok yüksek idi. Babasından, amcasından, Ma'mer bin Râşid, İmâm-ı Evzâî, İmâm-ı Mâlik, İbn-i Cüreyc, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Zekeriyya bin İshâk el-Mekkî, Ca'fer bin Süleymân, Yûnus bin Süleym es-San'ânî, İbn-i Ebî Revvâd, İsmâil bin İyâş ve başka zâtlardan ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, hocalarından Süfyân bin Uyeyne ve Mu'temir bin Süleymân, ayrıca, Vekî' bin Cerrâh, Ebû Üsâme, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râhveyh, Yahyâ bin Ma'In Ebû Hayseme, Ahmed bin Sâlih, İbrâhîm bin Mûsâ, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Ahmed bin Yûsuf es-Sülemî, Ebû Mes'ûd er-Râzî ve başka âlimler hadîs-i şerîf nakletmişlerdir. Hadîs âlimlerinden bir çoğu O'nun hadîs-i şerîf rivâyetindeki güzelliğini takdir etmişlerdir. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kısa zamanda yükselip herkes tarafından tercih edilen bir âlim oldu. Dînî meseleleri çözmesi için, her taraftan kendisine müracaat ederlerdi. Hz. İmâm-ı Buhârî “Abdürrazzâk'ın kendi kitabında rivâyet ettiği bilgilerin hepsi sahîhdir, doğrudur.” Ahmed bin Hanbel (r.a.), “Abdürrazzâk'ın ilminin derecesi çok yüksek idi” buyurdular.

Eserleri: Tefsîr-ul-Kur'ân, el-Musannef fil-Hadîs, Kitab-ül-megâzî, Tezkiyet-ul-ervâh el-Câmi-ul-Kebîr fi'l-hadîs, el-Câmi-us-Sünen fi'l-fık'h'dır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Eshâb-ı kirâmdan birisi gelerek, “Yâ Resûlallah! İnsanların en fazîletlisi kimdir?” diye sordu. Peygamber efendimiz buyurdu ki: **“Allah yolunda canı ile, malı ile cihâd eden mü'mindir.”**

“Sizden biri Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyarak güzel ahlâk sahibi olunca, yaptığı ibâdet ve tâatlerini de imâs ile (Allahü teâlâ'nın rızâsı için) yapınca, her haseneden (her iyi amelden) dolayı kendisi için, ondan yediyüz misline kadar sevab yazılır. Yapacağı her seyyiden

(kötü amelden) dolayı da kendisine yalnız bir misli günah yazılır. Allahü teâlâ affederse hiç yazılmaz.”

“Cum’a gününde öyle bir saat vardır ki, şayet bir müslüman o saatte rastlar da Allahtan bir hayır dilerse, Allah onu kendisine mutlaka verir.”

Peygamber efendimize sordular: “Kıyâmet günü kâfirler yüzüstü nasıl haşr olunur?” Peygamber efendimiz buyurdular ki: “Onları, dünyâda iken, iki ayakları üzerinde yürütmeye kadir olan Allahü teâlâ, kıyâmet günü de yüzüstü süründürmeye kadirdir.”

“Bir kadın, efendisinin (kocasının) izni olmadan nafile oruç tutmasın. Efendisinin izni olmadan evine girmeye kimseye izin vermesin. Efendisinin kazancından onun emri olmadan dağıtmasın, vermesin.”

“Elimde bir mal bulunsa, onu sizden saklamam. Her kim afif olmayı (haramlardan sakınmayı) isterse Allahü teâlâ afif kılar. Ganî olmak isteyen Allahü teâlâ zengin eder (Muhtaç olduğu halde ihtiyâcını gizleyen kimseyi, Allahü teâlâ ganî eyler, başkalarına muhtaç bırakmaz). Her kim sabrederse (sabretmeye çalışırsa) Allahü teâlâ o kimseye sabrın hakîkisini ihsan eder. Hiç bir kimseye sabırdan daha geniş ve daha hayırlı bir ihsan verilmemiştir.”

- 1) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-5, sh-548
- 2) El-A’lâm cild-3, sh-353
- 3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-310
- 4) Mu’cem-ul-müellifin cild-5, sh-219
- 5) Şezerât-üz-zehab cild-2, sh-21
- 6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh-77, 79, 232, 296, 549, 581, 591
- 7) Mizân-ül-i’tidâl cild-2, sh-609
- 8) Tezkiret-ül-huffâz sh-364
- 9) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-209
- 10) Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh-566
- 11) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh-216
- 12) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-6, 28, 30, 71, 72, 84, 146, 149
- 13) Târih-i Bağdâd cild-8, sh-162
- 14) Kâmûs-ül-a’lâm cild-4, sh-3075

ADEM ASKALÂNÎ:

Hadîs ve tefsîr âlimlerinden. Tebe-i tâbiîndendir. Çok ibâdet eder, şüphelilere düşmek korkusuyla mubahların çoğunu terk ederdi. Âdem bin Ebî İyâs’ın diğer bir ismi (Abdurrahmân) veya (Nahiye) olup künyesi, Ebû’l-Hasen’dır. 132 (m. 749)’de Horasan’da Merv şehrinde doğup 221 (m. 835)’de, Abbasî halifelerinden Mu’tasım Billâh’ın halifeliliği zamanında Askalân’da vefât etti.

Âdem Askalânî (r.a.) Bağdâd’da yetişmiş olup, orada bir çok zâttan ilim tahsil etti. Daha sonra, seyahate çıkıp, her birisi birer ilim ve irfan merkezi olan, Kûfe, Basra, Hicaz, Mısır ve Şam’a gitti. Buralarda büyük âlimler ile görüşüp onlardan ilim öğrendi ve bir çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Daha sonra Askalân’a dönüp orada yerleşti. Bu sebeble kendisine Âdem-i Askalânî denir. Hadîs kitaplarında, bu zâttan başka Âdem bin Ebî İyâs nâmında başka kimse yoktur. Kendisi, Şu’be bin Haccâc, İbn-i Yûnus, İbn-i Ebî Zî’b, Hammâd bin Seleme, Leys bin Sa’d ve başka âlimlerden rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Nesâî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Taberânî, Dârimî, Ebû Zûr’a, Ebû Hatim ve başka zâtlar rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ebû Hatim diyor ki, “Âdem bin Ebî İyâs, Allahü teâlânın hayırlı kullarından biri olup, sika (güvenilir) emin ve muteber bir zâttı.” İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyuruyor ki: “Şu’be bin Haccâc’ın huzurunda, dâima hadîs-i şerîf zabtı (dinlediği hadîs-i şerîfleri yazmak) ile meşgul olan altı zâttan birisi de Âdem bin Ebî İyâs’dır.

Âdem bin Ebî İyâs (r.a.) öğrendiği hadîs-i şerîfleri yazmak suretiyle toplar, buna çok itinâ gösterirdi. Ve bunun için de kendisine (Verrâk) denirdi. Kendisi şöyle diyor: “Ben Seri-ul-Hat idim. Ya’nî çok sür’atlı yazı yazardım. Şu’be Bin Haccâc’dan işittiklerimi hemen yazardım ve insanlar da benim yazdıklarımdan alırlardı.”

Muhammed bin Attâb diyor ki: “Adem-i Askalânî’yi ziyârete gittim. Abdullah bin Sâlih’in size selâmı var” dedim. “Sen, ona benden selâm götürme” dedi. “Niçin?” deyince, “O Kur’ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylüyormuş” dedi. Ben, “O, bu sözüne pişman olduğunu herkese bildirdi” dedim, “Öyle ise, ona bizim selâmımızı söyleyebilirsiniz” buyurdu. “Ben Bağdâd’a gitmek istiyorum bir emriniz var mı?” diye sorunca; O, “Bağdâd’a varınca, Ahmed bin Hanbel’i ziyâret edip selâmımızı söyle ve de ki; “Her halde Allahü teâlâdan kork ve her an O’na yakın olmaya gayret et Hiçbir, kimse senin sağlamağını bozamasın” dedi ve “Sizi Allahü teâlâyâ isyana sevk eden kimseye itâat etmeyiniz hadîs-i şerîfini, Leys bin Sa’d’ın bana rivâyet ettiğini de kendisine haber ver” buyurdu. Nihayet Bağdâd’a gelip İmâm-ı Ahmed’i

ziyâret ettim. Adem-i Askalânî'nin sözlerini ve hadîs-i şerîfi söyledim. Çok memnun oldu ve "Allahü teâlâ ona hayatında da, vefâtında da rahmet eylesin. Ne güzel nasihatlerde bulunmuş" buyurdu. Âdem Askalânî'nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf:

"Müslüman, dilinden ve elinden müslümanların selâmette bulunduğu kimsedir."

- 1) *Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh-lil*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-196*
- 3) *Târih-i Bağdâd cild-7, sh-27*

AFFAN BİN MÜSLİM:

Tanınmış hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Osman'dır. 134 (m. 751) târihinde doğup, 220 (m. 835) senesinde vefât etti. Basralıdır. Fakat, Bağdâdî da yerleşti. Abdullah bin Bekir el-Müzenî, Esved bin Şeybân, Abdülvâris bin Sa'îd, Abdülvâhid bin Ziyâd ve daha başka bir çok âlimden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden de, Ahmed bin Hanbel, Ubeydullah el-Kavâirî, Yahyâ bin Main, Ebû Heyseme, Halef bin Sâlim, Muhammed bin İsmâil el-Buhârî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir Alimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr ve çok kıymetli hadîs kitapları olan Kütüb-i sitte'de (Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce) mevcuttur.

Ebû Müslim Sâlih bin Ahmed'in babası: "Affân bin Müslim, sika (güvenilir) ve Sünnet-i Seniyye'ye bağlı bir âlimdir." Hadîs-i şerîfleri rivâyet edenlerde ba'zı şartlar aranmaktadır. Bunlardan birisi, adalettir. (Adalet, râvinin müslüman, buluş çağına erişmiş, akıllı, günâh ve münasip olmayan hareketlerden uzak kalmasıdır.) Affân bin Muşum, bir râvinin âdil olup olmadığına çok dikkat ederdi. Bu yüzden ondan çok çekinirlerdi. Hattâ, eğer sen kimsenin âdil olup olmadığına karışmaz, şu râvi âdildir, bu râvi âdil değildir, diye soy içmezsen sana onbin dinar vereceğiz dediler. O da, onlara; "Ben hak ne ise onu söylerim" dedi ve onların teklifini kabul etmedi.

Yahyâ bin Main: "Affân bin Müslim, Behz ve Hibbân benim yanıma gidip gelirlerdi, içlerinde en dikkatlisi Affân bin Müslim idi. Onları bir hususta denemiştım. Sadece Affân bin Müslim bunun farkına varmıştı."

Kâsım bin Ebî Sâlih: "Me'mûn, Ehl-i bid'at'den olan mu'tezile âlimlerinin te'sirinde kalarak, "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" diye inanmıştı. Halbuki bu söz, Ehl-i sünnet i'tikâdına göre çok yanlıştı. Me'mûn, Affân bin Müslim hazretlerini denemek istedi. Kendisine haber gönderildi. Gelince "Kur'ân-ı kerîmin mahlûk" olduğunu söylemesi teklif edildi. O, bunu kabul etmedi ve söylemedi. Bunun üzerine, her ay verilmekte olan beşyüz dirhemlik maaşının kesileceği bildirildi. O zaman Affân bin Müslim **"Semâda ise, rızkınız ve va'd olduğunuz Cennet vardır."** (Zâriyât sûresi, âyet-22) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve dönüp evine gitti. Evinin bu durumdan haberi olmuştu. Eve gelince, kendisine teklif edilen sözü söylemeyip maaşının kesilmesinden dolayı, çoluk çocuğu onu ayıpladılar. O, onlara karşı yalnız kalmıştı. Fakat, para için dînini fedâ etmemişti. Bir müddet sonra, kapı çalındı. Kapıyı açtı. Gelen zât Affân bin Müslim hazretlerine, "Ey Ebû Osman! Allahü teâlâ seni, dîninde böylece dâim ve sabit kılsın" deyip, içinde bin dirhem bulunan bir keseyi verdi ve kendisine bunun her ay verileceğini bildirdi.

Zehebî (r.a.) "O, şeyh-ül-islâm ve derin bir âlimdir" der.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zısı:

Eshâb-ı kirâmdan Câbir (r.a.) şöyle anlatır: Resûlullah efendimiz ile beraber Zâtü'r-Rıkâ denilen yere gelmiştik. Orada gölgeli bir ağaç vardı. Onu Resûlullah'a bıraktık. Bu sırada, müşriklerden bir adam geldi. Resûlullahın (s.a.v.) kılıcı ağaçta asılı idi. Hemen kılıcı alıp, kınından çekti. Resûlullah'a "Benden korkuyor musun?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) **"Hayır"** buyurdular. "Şimdi seni benden kim koruyabilir?" deyince, Resûlullah efendimiz: **"Beni senden Allahü teâlâ korur"** cevâbını verdi. Bunu gören Resûlullahın (s.a.v.) Eshâbı (r.anhüm) hemen bu müşrikin etrafını çevirdiler. Korkusundan o da kılıcı kınına koyup, ağaca astı..

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle rivâyet etti: Birisi Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek "Yâ Resûlallah! Bana bir amel göster de, onu yapınca Cennete gireyim" dedi. Resûlullah efendimiz: **"Allahü teâlâyâ ibadet eder, O'na hiç bir şeyi ortak koşmazsın. Farz olan namazı dosdoğru kılarırsın. Farz olan zekâtı verirsin. Ramazan orucunu da tutarsın"** buyurdu. Bunun üzerine köylü: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâyâ yemîn ederim ki, asla bundan fazlasını yapmam. Bunlardan bir şeyi de eksik bırakmam" dedi. O zât, dönüp giderken, Peygamber efendimiz (s.a.v.) **"Cennetlik birisini görmek isteyen, bu zâta baksın"** buyurdular.

- 1) *El-A'lâm cild-4, sh-238*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh-230*
- 3) *Târih-i Bağdâd cild-12, sh-269*

AHMED BİN ABDÜLCEBBAR EL-UTÂRİDİ:

İslâm târihçilerinden. İsmi Ahmed bin Abdülcebbâr bin Muhammed bin Umeyr bî Utârid et-Temîmî el-Utâridî olup, künyesi Ebû Bekirdir. Ebî Ömendiye de bilinir. 177 (m. 793)'de Zilhiccenin 10. ya'nî Kurban bayramı günü Kûfe'de doğmuş olup, 272 (m. 886) Şaban ayında yine Kûfe'de vefât etti. Fazîletler sahibi bir kimse idi. Bağdâd'da İslâm târihçisi İbni İshâk'tan gazalar, harbler hususunda rivâyetlerde bulundu. İbni Esir'in (r.a.), İbni İshâk'tan rivâyet yollarından biri Ahmed bin Abdülcebbâr vasıtasıyla olmuştur.

Bağdâd'ta oturduğu zaman Abdullah bin İdris el-Odî, Ebû Bekir bin İyâs, Hafs bin Gıyâs, Muhammed bin Fudayl, Vekî' bin Cerrâh, Ebû Muâviye, Yûnus bin Bükeyr ve Muhammed bin İshâk'tan rivâyetle bulunmuştur.

Ebû Bekir bin Ebüddünyâ, Ebül-Kâsım el-Begavî, Kâsım bin Zekerıyyâ, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, Ebû Bekir bin Ebî Dâvûd, Hüseyin bin İsmâil el-Mehâmilî, Rıdvan bin Ahmed es-Saydalânî, İsmâil İbni Muhammed, Muhammed bin Amr el-Bezzâz, Ebû Amr bin es-Semmah, Hamza bin Muhammed ve bir çok âlim de Ahmed bin Abdülcebbâr'dan rivâyetle bulunmuşlardır.

Ahmed bin Abdülcebbâr'ın (r.a.) hadîs rivâyet ettiği kitapları, babasının hadîs âlimlerinden duyarak, işiterek yazdığı hadîs-i şerîflerdir. Bununla beraber bu hadîs-i şerîfleri babasından ayrıca işittiği de haber verilmiştir. Yahyâ bin Ebî Hünîd'a ondan sorulmuş, cevâbında: "Sika (sağlam ve güvenilir) bir râvidir" buyurdu. Hamza bin Yûsuf, onun rivâyetlerinde herhangi bir beis olmadığını söylemektedir. Muhammed bin Hüseyin bin Humeyd bin er-Rebî' diyor ki: Babam anlattı. Ebû Kureyb Muhammed bin el-Alâ, bize Yûnus bin Bükeyr'in kitabından Peygamberimizin harbleri hakkında rivâyetler okuyordu. Ba'zıları gürültü yaptı. Buna çok üzülen Ebû Kureyb kırâati bıraktı. Okumaya devam etmesi için çok ısrar ettik. Fakat okumadı ve "Abdülcebbâr el-Utâridî'ye gidiniz. Çünkü Yûnus bin Bükeyr bize okurken, o da orada olup bizimle beraberdi" dedi. Biz "Ya o öldü ise" dedik. "Onun oğlundan dinleyiniz. Çünkü o da orada beraberdi" buyurdu. Ahmed bin Abdülcebbâr bin Muhammed, Yûnus bin Bükeyr, Mis'ar bin Kedâm, Eş'as bin Ebîş-şa'sa' Kinâneoğullarından bir zâttan rivâyetle: Peygamberimiz (s.a.v.), "**Ey insanlar! Lâ ilâhe illallah deyin ki, felah bulasınız**" buyurdu.

"Kim bilerek ve kasten benim üzerime yalan söylerse, Cehennemdeki yerine hazırlansın" hadîs-i şerîfi de onun rivâyetlerindendir.

1) Târih-i Bağdâd cild-4, sh-262

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-582

3) El A'lâm cild-1, sh-143

AHMED BİN AMR (Ebû Tâhir):

Hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. Adı, Ahmed bin Amr bin Abdullah bin Sarh el-Enevî'dir. "Ebû Tâhir" künyesi ile meşhûrdur. Benî Umeyye'nin âzâdlısıdır. "Şerhu'l-Muvattâ" adındaki eserin yazarıdır. Irak'ta yetişen âlimlerdendir. Doğum târihi belli değildir. 250 (m. 864) senesinin Zilka'de ayında vefât etti.

Hadîs ve fıkıh ilmlerinde büyük bir âlim olan Ebû Tâhir, bir çok âlimden ders alıp ilim öğrendi. O, Süfyân bin Uyeyne, Abdullah bin Vehb, Sa'îd-ül-Âdem ve daha başka âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd-ı Sicistânî, İmâm-ı Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Bekir bin Ebû Dâvûd, Abdurrahmân bin Ahmed er-Rüşdinî ve daha bir çok âlim ilim aldılar ve rivâyetle bulundular.

O, âlimlerin büyüklerindendi. Irak'ta yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinin ikinci tabakasından idi. Sonra Mısır'a gidip yerleşti. Dedesi de Endülüs'e gitmişti. Mısır'da meşhûr Mâlikî âlimi Abdullah bin Vehb ile görüştü. Onan çok ilim aldı ve rivâyetlerde bulundu. Hadîs ilminde Sadak (rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde sağlam) bir râvidir. Ayrıca derin bir fıkıh âlimidir. İmâm-ı Mâlik bin Enes'in fıkıh bablarına göre tedvin ettiği meşhûr Muvattâ'yı şerh etti. Bu eser yazmadır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

Hız. Âişe, şöyle anlatır: Şiddetli bir rüzgâr estiği vakit, Resûl aleyhisselâm: "**Allahım! Senden, bunun, (rüzgârın) hayrım ondaki şeyin hayrını ve onun gönderildiği vazifenin hayrını diliyorum. Bunun (rüzgârın) şerrinden, ondaki şeyin şerrinden ve onun gönderildiği vazifenin şerrinden sana sığınıyorum**" buyururdu. Hava bulutlandığı vakit rengi değişir, (yerinde duramayıp içeri) girer çıkar, (öteye beriye) gider gelirdi. Yağmur yağdığı vakit ise açılırdı. Ben, bunu O'nun yüzünden anladım. Kendisine sebebini sorduğumda: "**Yâ Âişe! Belki bu bulut Ad kavminin dediği gibi** (bir azâb)

olur. Onu vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde görünce, (Bu bize yağmur verecek bir buluttur) dediler...”

“Cenâzeyi götürmede acele ediniz! Eğer sâlih bir kimse ise, onu hayra yaklaştırmış olursunuz. Eğer böyle değilse, (zâten isin sonu) kötüdür. (Bir an evvel) onu, boyunlarınızdan atmış olursunuz.”

“Yağmur suyu veya nehir, dere suyu ile sulanan arazinin mahsûlünden uşr (ya’nî onda bir), hayvanla sulanan arazinin mahsûlünden ise yarım uşr (ya’nî yirmide bir) vardır.”

“Sizden birinizin, (ormana gidip) odun toplaması ve onu sırtına yüklenerek getirip satması, kendisine birşey verilsin veya verilmesin, bir kişiye el açmaktan daha hayırlıdır.”

“İhtiyarın kalbi, iki şeyi sevmek hususunda gençtir: 1- Çok yaşamak, 2-Malı sevmek..”

“Mü’mîn, mü’mînin kardeşidir. Bir mü’mîn için, kardeşinin üzerine satış yapması ve vazgeçmedikçe, dünürlüğü üzerine dünür göndermesi helâl olmaz.”

Hayber feth edilince, yahudiler Resûlullahtan (s.a.v.) Hayber’de çıkan meyve ve ekinin yarısını vermek şartı ile çalışmak üzere kendilerini orada bırakmasını istediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz: “Bu şartla dilediğiniz müddetçe sizi burada bırakıyorum...” buyurdu.

- 1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-504
- 2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-120
- 3) Mu’cem-ül-müellifin cild-2, sh-36
- 4) Ed-Dibâc-ül-müzehheb sh-35

AHMED BİN ÂSÎM ANTAKÎ:

Meşhûr evliyâdan. Künyesi Ebû Adullah’dır. 140 (m. 757)’de doğdu. 215 (m. 830)’da vefât etti. Zahir ve bâtin ilimlerinde çok yükselmiştir. Büyük âlim Muhasebî’nin (k.s.) sohbetinde bulunarak yetişti.

Firâseti keskin idi. Ebû Süleymân Dârânî onun için “Kalblerin casusu” buyurmuştur. Ya’nî kalb hastalıkları ve tedavileri ile ilgili te’sîrli, ma’nâlı ve çok fâideli sözleri vardır.

Buyurdular ki: “Nefsin kötülüklerine, mâni olmak, onun arzu ve isteklerini yerine getirmeme ve bunlarla mücâdele hususunda Allahü teâlâdan yardım iste. Azabından korkarak, sevabını ve mükâfatını umarak, muhtaç olduğunu düşünerek, O’nu hatırla.”

“Eri fâideli korku, insanı günahlardan, Allahü teâlânın beğenmediği şeylerden alıkoyan, kaçırılan âhiret işlerine üzüntüyü çoğaltan, onu, kalan ömrü ve son nefesindeki durumu hakkında düşünmeye sevk eden korkudur. En fâideli ümit, sâlih amel yapmayı kolaylaştırandır. Hak olan iş, insanlara adaletle muamele, insanın kendisi için istemediğini başkaları için de istememesi, kendisinden aşağıda olanın hak olan sözünü kabul etmesidir. En fâideli doğru söz, Allahü teâlânın rızâsı için nefsinin ayıplarını kabul ve tasdik etmektir. En fâideli ihlâs, riyadan ve gösterişten kurtulmaktır. En fâideli haya, hoşuna giden buseyi Allahü teâlâdan isteyip, sonra da, O’nun rızâsına uygun olmayan işi yapmamaktır. En fâideli şükür, yapılan günahları Allahü teâlânın setredip (gizleyip), hiçbir kuluna bildirmediğini, bilmektir.”

“En faydalı zenginlik, fakîrlik ve fakîrlik korkusunu gideren şeydir. En güzel fakîrlik, sabredip, durumundan şikâyetle bulunmadan, sebeblere yapışıp, elinden geldiği kadar çalışıp, Allahü teâlâdan gelen herşeye rızâ ve hoşnudluk göstermektir. En üstün sebat ve azim, fırsatlar doğup, herkesin gaflet içerisinde bulunduğu, dünyâ işlerine dalıp, âhireti unuttuğu zaman, gevşekliği, sonra yaparım demeyi bırakıp, dünyâ ve âhirete yarar işler yapmaktır. En kıymetli sabır, nefsin arzu ve isteklerine karşı çıkarken, tahammüllü ve dayanıklı olmak, bu hususta en ufak bir fütur ve gevşeklik, acizlik göstermemektir. En değerli amel, yapıldığında zarar getirmeyen ve Allahü teâlânın katında kabul olandır. En güzel vekar ve ağırbaşlılık, mes’eleleri enine, boyuna, son noktasına kadar düşünüp, üzerinde durmaktır. Bu, yapılan işin ne derecede fâide sağlayacağını, herhangi bir zararın doğup doğmayacağını bilmeyi te’mîn eder. Böyle yapan kimse, günahlardan kendisini koruduğu gibi, kıyâmet gününde kendisine gıpta edilen, imrenilen kimselerden olur. En fâideli tevazu, kibri ve gadabı (kızmayı) giderenidir. En kıymetli söz, hakka uygun olanıdır. En zararlı söz, konuşulmaması daha hayırlı olanıdır. En lüzumlu olan şey, Allahü teâlânın emrettiği farzları, ana-babayı, çoluk çocuğunu gözetip, onların geçimlerini temin edip, Allahü teâlânın emirlerini öğretip kulluk vazifelerini yerine getirmelerini sağlamaktır. En fâideli ilim, cehâleti, kötülükleri giderip, Allahü teâlânın büyüklüğünü ve yüce kudretini anlamaya, böylece O’na kulluğun bir vazife olduğunu öğretip, âhirete hazırlanmaya vesîle olanıdır. En üstün cihad (mücâdele, savaş) hakkı kabul etmeye alıştırmak için, nefisle olan mücâdeledir. En tehlikeli düşman, sana en yakın ve en gizlisi, fakat düşmanlığı en çok olanıdır. Bu düşman, diğer bütün düşmanları da sana karşı teşvik eder. İşte bu düşman, kalbi devamlı kötü vesveseleriyle meşgul eden şeytandır, insanı onun şerrinden ancak Allahü teâlâ muhafaza buyurur.

Onun için; Allahü teâlâyâ, onun ve nefsin şerrinden koruması için devamlı yalvarmalıdır. En tehlikeli günah, kişinin Allahü teâlâ ve Resûlünün (s.a.v.) bildirdiği şekilde değil de, kendi kafasına göre, böyle yaparsam, Allahü teâlâ benden râzı olur deyip, halbuki Allah ve Resûlünün emirlerine muhalif olan bir işi yapmasıdır. Bu bakımdan Resûlullahın (s.a.v.) bildirdiği şekilde ibâdet ve tâatte bulunmak lâzımdır. Bu da İslâmiyeti öğrenmekle mümkündür. Dînini lâzım olduğu kadar öğrenmeyen kimse, dînî vazifelerini yaparken kendi kafasına göre dînini yaşamaktan kurtulamaz. Bu ise, inşâm, huzûr-u ilâhîde mes'ûl olmaya götürür.”

“İnsanın günahından korkması tâat (Allahü teâlânın beğendiği bir şey), korkmaman ise ma'siyettir (günahdır).”

Ahmed bin Âsım Antâkî hazretlerine, Müşavere (danışma) hususunda ne dersin dedikleri zaman: “Emin, itimâd edebilecek kimseden başkasına güvenme” cevâbını vermiştir.

“İstişarede söylenen söz, nasihat hakkında ne tavsiye buyurursun?” diye sorulunca: “Söyleyeceğiniz söz önce kendi nefsinize tatbik edin, bu takdirde, durumunuz ne olur? onu göz önüne alın, ondan sonra, söyleyeceğinizi söyleyin ve tavsiyenizi yapın. Böyle yaparsanız, doğruyu ve isabetli olanı bulmanız mümkün olup, kendinizi yanlış söylemekten koruyup, herkes yanında güvenilen ve itimâd edilen, görüş sahibi bir kimse olursunuz” buyurdu.

İnsanların, arasına karışıp, onlarla beraber olmak hususunda ne buyurursunuz denilince: “Eğer akıllı, her yönüyle güvenilebilen, din ve dünyâ işlerinde sağlam birini bulabilirsen onunla beraber ol ve arkadaşlık yap. Böyle olmiyanlardan, arslandan kaçır gibi kaç” demiştir.

“Allahü teâlâyâ kendisiyle yakın olabileceğimiz en üstün şey nedir?” diye sordular. “Kibir, riya, hased (çekememezlik) gıybet, kin, kızma, dünyâyâ düşkünlük, uzun emel sahibi olmak gibi, insanın içine dâir günahları (kalb hastalıklarını) terk etmektir” buyurdu. Bunun üzerine, “İnsanın içine ait günahlarının, dışına ait günahlardan üstün olması nasıl olur?” diye, sorduklarında: “Çünkü, bâtına ait günahlar terk edilince, zahîrî (dış) günahlar kendiliğinden kaybolur” buyurdu.

“En şiddetli günah nedir?” diye soruldu: “Bir ma'siyetin (günahın) ma'siyet (günah) olduğunu bilmemektir.” Bundan daha kötüsü nedir?” diye soruldu. “Ma'siyet olan bir şeyi, tâat (Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği bir şey) olarak Silmektir. Onun için dînî bilgileri lâzım olduğu kadar mutlaka bilmek lâzımdır” buyurdu.

“Günah işlendiğinde, yapılacak en fâideli iş nedir?” denildiğinde, “Bir kimse bir günahı yapıp, sonra onu gözünün önüne getirip, ölünceye kadar, “Ben Rabbimin emrine niçin karşı geldim, niçin bu günahı işledim” diye pişman olup, bir daha öyle bir günaha dönmemesidir” buyurdu, işte bu, tövbe-i nasûh, ya'nî bir daha günaha dönmemek üzere yapılan tövbedir.

“Allahü teâlânın beğendiği işlerle meşgul olan kimsenin sakınması gereken nedir?” dendi. “Yaptığı sâlih amelleri gözünde büyüterek bir hayli ibâdet yaptığım, ibâdet ve tâat hususunda durumunun iyi olduğunu düşünerek, günahlarını unutmaktan sakınması gerekir. Çünkü bunda, amellerinin onu şımartması ve işlediği günahların azabından emin olması vardır. Böyle bir durum ise tehlikelidir” buyurdu.

“Tâat ehli, üzerlerinden bir gün bir gece geçtiği zaman, tâat üzere geçip geçmediği hususunda kendilerini kontrol ederler. Eğer, Allahü teâlânın rızâsına uygun geçmiş ise, sevinirler. A'zâlarını, sâlih ameller yapmaları için zorlarlar. Dünyâ düşüncesini kalblerinden boşaltırlar. Uzun emel sahibi olmazlar. Ecellerini yakın görürler. Dünyâ hırsını kalblerinden uzaklaştırırlar. Ahiret düşüncesi onların gönüllerini kaplamıştı. Ahirete, basîretli gerçekten gören bir gözle bakarlar. Sanki, âhireti görmüş gibi hazırlanırlar. Temiz, hâlis ve sâlih amellerle, Allahü teâlâyâ yaklaşılmaya çalışırlar. Yaşayışlarında Allahü teâlâ ve Resûlünün (s.a.v.) emrettiği istikâmet (doğruluk) üzere olurlar. Takvaları arttıkça dünyâda yaptıkları ibâdet ve tâatlerin tadını daha fazla duyarlar. Allah korkusundan gözyaşları dökerler, ibâdetlerini kırık ve mahzun bir kalb ile yaparlar. Onlar, âhiret gamıyla gamlanmışlardır. Fazla ve boş söz konuşmazlar. Allahü teâlâyı anmaktan lezzet duyarlar. Bedenleri dünyâda fakat, kalbleri Allahü teâlâ ile dir.”

“Ben öyle bir zamana yetiştim ki, o vakit İslâm, başlangıcındaki gibi garib oldu. Hak söz de garib oldu. Bir âlim özlenip yanına, gidildiği zaman, o hürmeti seven, başkan olma arzusu ile dolup taşan, gönlünü dünyâyâ kaptırmış olarak görülür oldu. Âbid (çok ibâdet eden) birisine gidildiği zaman, ibâdet bilgilerini bilmiyen, büyük düşman şeytan tarafından mağlup edilmiş birisi olarak bulunur oldu. Diğer insanların durumu zaten ma'lûmdur. Evet, insanlar dünyâlarına mağlup olmuşlar, arzu ve isteklerine uymuşlar, kendilerini beğenir duruma düşmüşler, dünyâlıkları için cimri, dinleri için çok tâvizkâr ve müsamahakâr olmuşlar. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte gevşeklik göstermişler. Başlarına gelen musîbetlerden dolayı, kazayı zemme (kötülemeye) kalkışmışlar. Şehvetlerine dalarak, dünyâda huzursuz olmuşlar. Kalbleri taş gibi katılaşmış. Niçin yaratıldıklarını unutmuşlar. Halbuki, bu dünyâyâ Allahü teâlâyâ kulluk için geldiler. Bu dünyâ bir imtihan yeridir. Evet, insanlar Allahü teâlâyâ tevekkül, Allahü

teâlâyâ güvenip dayanmayı da bırakmışlar. Altın ve gümüş peşine düşmüşler. Onlar meclislerde toplanılarda, süslü sözlerle konuşmaya çalışırlar. Gadap (hiddet) zamanı kibirli bir eda ile bağırıp, çağırırlar.”

“Şimdi, kendi zamanınıza bakın, insanlar nasıl? Ey basîret sahipleri! İbret alınız. Ey Allahü teâlâyâ îmân eden akıl sahipleri Allahü teâlâyâ şükür vazifesini yapmayıp, arzu ve isteklerini tercih edenler, mes’ûl olacaklar, kıyâmet gününde mazeret beyan edemeyeceklerdir. Allahü teâlâdan gelen ni’metleri çok görünüz, “Yâ Rabbi bol bol verdin” deyin ki, şükür etmeniz mümkün olsun. Nefsinize fırsat vermemek, affa kavuşmak için yaptığınız ibâdet ve tâatı az görünüz. İhlâslı amel yapabilmek için gafletten çok sakınıp, uyanık olunuz.”

“Afiyet (sıhhat ve iyi durum) büyük bir ni’mettir. Emeli, arzu ve istekleri kısa yapmak lâzımdır. Makam, mevki kapmak için yarış etmek gibi hırs yoktur. İnsanın, hevâ ve arzularına uyması, kendisine büyük bir zulümdür. Farzları yapmak gibi tâat yoktur. Günahı küçük görmek gibi musîbet yoktur.”

“İnsanın, kendisini alâkadar etmeyen şeyleri terk edip, kendisini ilgilendiren işlerle meşgul olması gerekir”

“İnsanın en kötü işlerinden birisi gıybet etmesidir. Bu yüzden, dünyâda ve âhirette zarara uğrar. Hattâ o yüzden ona buğz edilir. Melekler ondan uzaklaşır. Şeytanlar sevinir. Gıybet, amelleri boşa çıkarır. Herkes yanında sevgisini kaybeder. Değeri kalmaz. Gıybet ile nemime (söz taşımak), birbirine yakındır, ikisi de aynı şeyden doğar, ikisi de taşkınlık ve azgınlıktır. Azgın olmıyan kimse bunlarla uğraşmaz. Söz taşıyan, katil gibidir. Gıybet eden ise, leş yiyen gibidir. Azgın kimse kibirlidir, insan nefsi-ni bu hastalıklara kaptırınca, iftira günahına da girer. Böylece gıybet, kişinin nefsini temize çıkarmak istemesinden ve kendisini beğenmesinden doğar. Gıybetten, en büyük belâdan kaçır gibi kaçmak lâzımdır. Çünkü o Kur’ân-ı kerîmde harâm kılınmıştır.”

“Kalbin ma’nevî hastalıklardan muhafazası için şunlara dikkât etmek lazımdır 1- Ahlâkı güzel olanlarla oturmak, 2- Kur’ân-ı kerîm okumaya devam etmek, 3- Fazla yemek yememek, 4- Gece namazlarına devam etmek, 5- Seher vaktinde Allahü teâlâyâ yalvarmak, istiğfâr etmek (Allahü teâlâdan af ve mağfiretini istemek).

- 1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-280
- 2) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-2
- 3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-83
- 4) Tabakât-üs-sûfiyye sh-137
- 5) Sıfat-üs-safve cild-4, sh-352
- 6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh-318
- 7) Risâle-i Kuşeyrî sh-100
- 8) Keşf-ül-mahcûb sh-228
- 9) Nefehât-ül-üns sh-134
- 10) Kevâkib-üd-dûriyye cild-1, sh-197

AHMED-İ BEZZAR:

Basra’da yetişen hadîs âlimlerinin büyüklerinden. Ahmed bin Amr el-Bezzâr el-İtkî, hâfız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen) âlimlerden olup, künyesi Ebû Bekir’dir. Ömrünün sonlarına doğru İsfahân, Bağdâd, Irak ve Şam’da hadîs ve hadîs usûlü ilmi hakkında dersler verdi. 292 (m. 905)’de Rabî-ül-evvel ayında Remle kasabasında vefât etti.

Hadîs ilminde sika (güvenilir) zâtlardandır. Ömer bin Mûsâ el-Hâdî, İsmâil bin Seyf, Abdurrahmân bin el-Fadl bin Muvaffak, Hasen bin Ali bin Râşid el-Vâsıtî, İbrâhîm bin Sa’îd el-Cevherî gibi zâtlardan ilim öğrendi. Kendisinden de, Ebûl-Hasan Ali bin Muhammed el-Mısırî, Muhammed bin el-Abbâs bin Nûceyh, Abdul-Bâki bin Kani’, Ebû Bekir bin Selem gibi zâtlar rivâyette bulundular.

Ahmed bin Bezzâr’ın (r.a.) Müsned-i Kebîr ve Müsned-i Sagîr isminde eserleri vardır. Müsned-i Kebîr’in diğeri ismi (el-Bahr-üz-Zâhir) dır. Müsned-i Sagîr, Ribat Kütüphanesi 234 numarada el yazması olarak mevcuttur.

Bezzâr’ın (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları;

Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki: **“Üç şey inşâm helâk eder. Son derece cimrilik, tamamen arzularına uymak ve kişinin kendini beğenmesi.”**

“Sararmış dişlerle huzuruma gelmeyiniz. Misvak kullanınız.”

“Kırk sene beklemek, namaz kılanın önünden geçmekten hayırlıdır.”

“Helâlden kazandığı malını infâk edene (Allah yolunda harcayana) müjdeler olsun.”

“Din kardeşinin arzu ettiği yemeği kendisine yediren kimsenin günahları bağışlanır. Din kardeşini sevindiren Allahü teâlâyı sevindirmiş olur.”

“Kişinin yediğinin en helâli, el emeği ve meşru, olan alış-veriştten temin ettiği kazancıdır.”

“İki müslüman karşılaştıklarında, birbirlerine selâm verip müsâfaha ederlerse, aralarına yüz rahmet iner. Bunlardan, doksanı, önce selâm verip müsâfaha edene, kalanı da diğer şahsadır.”

“Üç türlü komşuluk vardır. Birinin bir hakkı, ikincisinin iki hakkı ve üçüncüsünün üç hakkı vardır. Üç hakkı olan komşu, müslüman olan ve akraba olan komşudur. Bunun komşuluk, İslâmiyet ve akrabalık olmak üzere üç hakkı vardır. Akraba olmayan müslüman komşunun, İslâmiyet ve komşuluk hakkı olmak üzere iki hakkı vardır.”

“Allah için tevazu edeni Allahü teâlâ yükseltir.”

“Siz, insanlara, mallarınızla yardımı yetiştiremezsiniz. Yardıma mallarınız yetmez. Hiç olmazsa, onları güleryüz ve güzel huy ile hoşnud etmeğe gayret ediniz.”

“Müslümanın müslümanı, korkutması helâl değildir.”

“Müjdeler olsun o kimseye ki, kendi kusurları, insanların kusurlarını araştırmaktan kendisini alıkoymuştur.”

“Bir kimse kızarsa, kendini Cehenneme doğru sürüklemiş olur.”

“Üç şey insanı korur. Birincisi, gizli ve açıkta Allahü teâlâdan korkmak, ikincisi, varlıkta ve darlıkta iktisada riâyet. Üçüncüsü, hiddetli ve hiddetsiz zamanlarda da adalettir.”

Birgün Peygamber efendimiz, mübârek ellerine üç tane odun aldılar. Birini önlerine, birini yan taraflarına, diğerini de uzaklara attılar. Sonra da buyurdular ki: “Bu odunlardan biri insan, diğeri eceldir. Uzakda bulunan odun ise, bu insanın emelleridir. O, emellerinin peşinde koşar, fakat eceli onu yakalar emeline kavuşamaz.”

“Cennet ehli Cennette yerleştikten sonra, artık dünyadaki dost ve kardeşler birbirini görüp, görüşmek arzu ederler. Bu sırada, her ikisinin de üzerine oturdukları taht harekete geçer. Birisi gider ve diğeri gelirken yolda buluşur, sohbet ederler. “Falan gün, falan yerde yaptıklarınızı hatırlar mısınız?” şeklinde konuşurlar, “Orada duâ ettik de, Allahü teâlâ bizi mağfiret etti” derler.”

- 1) Târih-i Bağdâd cild-4, sh-334
- 2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-209
- 3) El-A'lâm cild-1, sh-189
- 4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-653
- 5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh-59
- 6) Risâlet-ül-mustatrafe sh-SI
- 7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-981
- 8) Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-36
- 9) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh-237
- 10) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-16
- 11) Keşf-üz-zünûn sh-1682
- 12) İzâh-ül-mehnûn cild-2, sh-481

AHMED BİN CA'FER EL-VEKH:

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi Ahmed bin Ca'fer ed Darîr, el Veklî olup, künyesi, Ebû Abdurrahmân'dır. Ed-Darîr denmesinin sebebi a'mâ olup, iki gözü görmediğindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 215 (m. 830)'da Bağdâd'da vefât etmiştir.

Büyük hadîs âlimi olan Ahmed bin Ca'fer; Vekî' bin Cerrâh, Ebû Muâviye, Hafs bin Gıyâs ve birçok âlimden hadîs öğrenmiştir. Kendisinden de İbrâhîm bin İshâk, Ahmed bin Kâsım ve birçok âlimi de rivâyette bulunmuşlardır. Hanbelî mezhebinde, sonra gelen âlimlerden olan Ahmed bin Ca'fer, hadîs ilminde hâfızdır. Ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilmektedir. Hıfzı ya'nî duyduklarını aklında tutması pek kuvvetliydi. Ahmed bin Muhammed Ebû Nuaym şöyle dedi: “Hiç bir a'mâ görmedim ki, Ahmed bin Ca'fer'den hıfzı daha kuvvetli olsun. Ahmed bin Ca'fer'in (r.a.) ilim alma yolu işitmekle idi. O hadîsleri imamlardan bizzat dinlemek suretiyle alırdı.

Dârekutnî “Ahmed el-Vekî sika (sağlam, güvenilir) bir râvidir. Onun oğlu Muhammed de sikadır” buyurmuştur. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Ahmed bin Ca'fer'e “Yâ Ebâ Abdurrahmân! Ben seni çok seviyorum” buyurdu. Harbî şöyle dedi: “İbni Ebî Şeybe'nin Müsnedinin tamamını okudum. Okuduğum her hadîsi ezberlediğini beyân edip, söylüyordu. Ona bu mes'eleyi sordum: “Ben bunu bir hadîs âliminden işittim. Cum'a günü sizden işittiklerimi de öğrendim, hatırlıyorsunuz” cevâbını verdi.

İbrâhîm Harbî: “Ahmed bin Ca’fer yüzbin hadîs-i şerîf bilirdi. Ben hiçbir hadîs-i şerîf işitmedim ki, o Ahmed bin Ca’fer’in ezberinde olmasın” buyurdu. Hubey bin Ubeyd’den, o da el-Mikdâm’dan rivâyetle, Resûlullah (s.a.v.), **“Sizden biriniz bir din kardeşini severse bu sevgisini ona bildirsın”** buyurdu.

Ebû Muâviye, A’meş, Ebî Sâlih ve Ebû Hüreyre’den (r.a.) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Peygamberimiz (s.a.v.), **“Allahü teâlâyâ yemin ederim ki, siz îmân etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de kâmil (olgun) mü’min olamazsınız. Size bir şey söyleyeyim. Onu yaptığınız zaman birbirinizi seversiniz: Aranızda selâmı yayınız”** buyurdular.

- 1) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-23*
- 2) *Târih-i Bağdâd cild-4, sh-58*
- 3) *El-A’lâm cild-1, sh-106*

AHMED BİN EBÜL-HASAN EL-İCLÎ:

Büyük hadîs âlimi ve târihçi. İsmi Ahmed bin Abdullah bin Sâlih olup, künyesi Ebül-Hasen el-İclî’dir. el-İclî diye meşhûr olmuştur. 181 (m. 797)’de Kûfe’de doğmuş daha sonra Basra ve Bağdâd’a gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Irak’ta Mu’tezile fırkasının “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur” bozuk inançlarının yayılması ve devlet adamlarının bunu desteklemesi üzerine Irak’ı terk etmiş batı Trablus’a ya’nî Trablusşam’a yerleşmiştir. Burada 261 (m. 875)’de vefât etmiştir. Ahmed bin Abdullah el-İclî Basra, Bağdâd ve Kûfe’de ilim tahsilinde bulundu. Onun ilminin yayıldığı yer Trablusşam olmakla beraber Basra, Kûfe, Bağdâd gibi ilim merkezlerinde de meşhûrdur. Ahmed bin Abdullah el-İclî, Sübâbe bin Sivâd, Muhammed bin Ca’fer, Hasen bin Ali el-Ca’fi, Ebû Dâvûd el-Hafri, Ebû Âmir el-Akdi, Muhammedî, Ya’lâ İbni Ubeyd ve birçok âlimden ilim ve hadîs almıştır. Kendisinden de oğlu Ebû Müslim Sâlih ve birçok âlim rivâyette bulunmuşlardır. Sağlam bir itikâda sahip olan Ebül-Hasen el-İclî mu’tezile arkasındaki câhillerin bütün sıkıntılarına, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel gibi göğüs germiştir. Hadîs ilminde imamlik derecesine ulaşmış olan el-İclî, hâfızası sağlam ve İslâmiyete uymakta Allahü teâlânın emirlerine yapışmakta pek gayretli idi. Dünyâya rağbet etmeyen, şüpheli şeylerden sakınan zühd ve vera’ ehli bir zâttı.

Ziyâd bin Abdurrahmân Ebül-Hasen el-Lü’lû: Magribteki ilimde üstâd olan hocalarımızdan işittim ki; “Memleketimizde, Ebül-Hasen, Ahmed bin Abdullah bin Sâlih el-İclî gibi bir âlim yoktur. Hadîs ilminde onun derecesine ulaşmış bir benzeri daha görülmediği gibi, harâmlardan sakınmaktaki gayreti ve zühdünde de bir benzeri görülmedi” demiştir. Muhammed bin Ahmed bin Temim dedi ki: “Magribteki hadîs âlimlerinden olan Mâlik bin İsâ el-Kafeîye “Karşılaştığın, bildiğin âlimlerin içerisinde hadîs-i en iyi bilen kimdir?” diye sordum. Bana “Ebül-Hasen Ahmed bin Abdullah bin Sâlih el-İclî’dir” cevâbını verdi.” Mâlik bin İsâ, Abbâs ed-Devrî’ye, Abdullah bin Sâlih el-İclî’den bahsettikten sonra Abbâs’a “Onun bizim yanı-mızda bir oğlu var.” dedi. Abbâs “Ahmed mi?” diye sordu. Mâlik bin İsâ “Evet” dedi. Abbâs “Biz Onu Ahmed bin Hanbel (r.a.), Yahyâ bin Maîn gibi kabul ederiz” cevâbını verdi ve bunun Ebül-Hasen el-İclî olduğunu zikretti. Çünkü Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn (r.aleyhima) ondan hadîs alırlardı. Yahyâ bin Maîn’e, Ebül-Hasen el-İclî’nin nasıl bir kimse olduğu soruldu. Cevâbında “Sikadır (sağlam ve güvenilirdir)” buyurdu. Ebül-Hasen el-İclî’nin hâfızası Ahmed bin Hanbel (r.a.) gibi sağlam ve kuvvetli idi. Fakat Ahmed bin Hanbel’den biraz daha yaşlı idi. Ebül-Hasen el-İclî hadîs-i şerîf aramakta, onu öğrenmekte âlimlerin en önde gelenleri olmakla beraber, rivâyet etmiş olduğu hadîslerin senedleri en yüksek, en sağlam olanlar idi. Dünyâya düşkün olmama, harâm ve şüphelilerden sakınmada Magribliler onun en yüksek derecede olduğunu beyân etmişler ve İmâm-ı Buhârî gibi kabul etmişlerdir. O çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiş, hadîs ilminin inceliklerine vâkıf olmuş yüksek bir âlimdi. Onun rivâyetleri Magrib te makbul, aradaki uzaklığa bakmaksızın, Mısır, Şam ve Irak’ta da kıymetlidir.

Ahmed bin Abdullah bin Sâlih büyük âlimlerin hayatlarını anlatan bir târih kitabı yazmış, ayrıca hadîs râvilerinden, onların cerh, ta’dil (Hadîs-i şerîf nakledenlerin güvenilirliğine dâir) ve sika olup olmamalarını beyân eden es-Sikât kitabını te’lif etmiştir. İbni Nâsiruddin, “el-İclî’nin hadîs ilmindeki derecesine ve hıfzının kuvvetine, yazmış olduğu es-Sikât kitabı delildir” buyurmuştur.

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-4, sh-214*
- 2) *Şezerât-üz zeheb cild-2, sh-141*
- 3) *El-A’lâm cild-1, sh-166*

AHMED BİN EBİ’L-HAVARÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Hasan olup, ismi Ebû Hasan Ahmed bin Ebi’l-Havârî’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Şam’da doğmuş, orada yaşamıştır. Zühd ve takva ehli bir zât idi. Ebû Süleymân Dârânî’nin talebesi olup, Süfyân bin Uyeyne, Mervan bin Muâviye, Fizârî ve Sa’îd bin Yezîd’in sohbetlerinde bulunmuş ve her birinden ilim ve edeb öğrenmiştir. Değerli, güzel ve kıymetli sözler söylemiş, sahih hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Zamanında bir mes’ele olduğu zaman halk ona sorarak müşküllerini hallederdi. Muhammed bin Ebi’l-Havârî adında bir kardeşi vardır. Kardeşi de zühd ve vera’

bakımından onunla aynı derecede idi. Bütün ailesi vera' ehli ve takva sahibi kimselerdi. 230 (m. 844) senesinde vefât etti.

İlim ehli bu zât için Cüneyd-i Bağdâdî her zaman: "Ahmed bin Ebi'l-Havârî, Şam şehrinin güzel kokulu bir gülüdür" buyururdu.

Şöyle anlatılır: Ahmed bin Ebi'l-Havârî, hocası Ebû Süleymân Dârânî'ye hiçbir zaman muhalefet etmiyeceğine söz vermişti. Birgün Ebû Süleymân meclisinde ders anlatırken, Ahmed bin Ebi'l-Havârî içeri girerek "Fırın iyice ısındı ne pişirmemizi istersiniz?" dedi. Ebû Süleymân cevap vermedi. Ahmed bin Ebi'l-Havârî hocasının duymadığını zannederek üç defa aynı soruyu sordu. Buna üzülen Ebû Süleymân, "Git içine gir ve otur" dedi. Böyle söyledikten bir müddet sonra Ebû Süleymân söylediği sözü hatırlayınca Ahmed bin Ebi'l-Havârî'yi sordu. Aradılar, bulamayınca Ebû Süleymân, "Onun, bana söylediğim sözden çıkmayacağına dâir sözü vardır. Gidin firma bakın" dedi. Oraya baktıklarında Ahmed bin Ebi'l-Havârî'nin hiçbir yeri yanmamış şekilde olduğunu gördüler.

Kendisi anlatır: "Rü'yâmda bir sefer, yüzü nûr gibi pırıl pırıl parlayan bir hûrî gördüm ve "Ey Hûrî ne kadar güzel yüzün var" dedim. Hûrî "Evet, ey Ahmed senin ağladığın bir gece, gözyaşını yüzüme sürdüm de, onun için yüzüm pırıl pırıl oldu dedi."

Yine kendisi anlatır: "Muhammed bin Semmâk bir gün hastalanmıştı. Onun şişesini alıp hıristiyan doktora götürürken, yolda güzel yüzlü, güzel kokulu ve temiz elbiseli bir kimse ile karşılaştık. "Nereye gidiyorsunuz?" dedi. Biz de "İbn-i Semmâk'ın şişesini falan doktora göstermek için götürüyoruz" dedik. Bunun üzerine "Sübhanallah! Allah dostunun ilâcını Allah'ın düşmanından mı istiyorsunuz? Bu şişeyi yere atınız ve İbn-i Semmâk'a deyin ki, "Elini ağrıyan yer üzerine koysun ve "Bil-hakkı enzelnâhü ve bilhakkı nezele" desin" dedi ve gözden kayboldu. Ne olduğunu anlayamadık Bunun üzerine dönerek İbn-i Semmâk'ın yanına gelerek olanları anlattık. Hemen elini ağrıyan yerine koydu ve o zâtın dediğini okudu. Ve derhal iyileşti. İbn-i Semmâk "O zât Hızır (a.s.) idi" dedi. Ahmed bin Ebi'l-Havârî şöyle anlatır: "Ebû Süleymân Dârânî'nin canı tuzlu sıcak bir çörek istedi. Ben hemen kendisine getirdim. Çörekten bir lokma ısırdı ve daha sonra ısırdığını çıkararak ağlamaya başladı. "Nefsimin istekleri uğrunda acele ettim. Halbuki bu hususta uzun zaman sabrettim ve gayret gösterdim" dedi ve ölünceye kadar tuzlu çörek yemedi."

Kendisi anlatır: Birgün Şam'ın mezarlığına girdim. Orada kapısı olmayan bir kubbe vardı. Fakat bir açık yerini bularak oraya girdim. Bir süre sonra bir kadın kapı çalar gibi kubbeye vurdu. Ben de ona "Sen kimsin, böyle kubbeyi çalıyorsun?" deyince", bana "Senden bir yol öğrenmek istiyorum" dedi. Ben de ona "Hangi yolu soruyorsun?" deyince "Ben senden kurtulup yolunu soruyorum" dedi. Ben ona, "Kurtuluş yolu öyle bir yoldur ki, üzerinde cezalar, azaplar, engeller vardır. Kurtuluşa ancak iyi muamele ve dünyâ işlerini bırakıp âhiret işleriyle uğraşmakla ulaşılabilir" dedim. Kadın bunu duyunca çok şiddetli ağlamaya başladı. Bir süre sonra düşüp bayıldı. Bu anda oraya gelen kadınlara ona bakmalarını söyledim. Baktıklarında kadının ölmüş olduğunu anladılar. Onlara "Bu kadın kimdir?" dediğimde "Kureyşli bir hanımdır. Uzun süreden beri kendini yemek içmekten men etmiştir. Bundan dolayı çok hastalandı. Ona birşey söylendiği zaman beni tabibimle baş başa bırakın. O beni iyi eder derdi" dediler. Ben bunun üzerine "Hakîkaten tabîbi onu hakîki şifaya kavuşturdu" dedim.

Ahmed bin Ebi'l-Havârî buyurdu ki: "Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti, O'na itâati sevmektir."

"İlim tahsil etmek, sırf Allahü teâlâyı itâati ve âdabı öğrenmek içindir."

"Dünyâyı tanıyan ondan soğur, âhireti tanıyan ona ısınır. Hak teâlâyı tanıyan. O'nun rızâsını tercih eder."

"Çok günah ve dünyâ sevgisiyle hastalanan kalblerinizi, dünyâdan soğuyarak ve günahlarını terk ederek tedavi ediniz."

"Sünnet-i seniyyeye uymadan amel edenin ameli bâtıl olur."

"Dünyâyı sevgi ve arzuyla bakanın kalbinden Allahü teâlâ zühd ve yakîn nurunu söküp atar."

"Ağlamanın en güzeli ve iyisi, İslâma uygun olmayan amellerle geçirilen ömür için kulun ağlamasıdır."

"Hak teâlâ bir insanı, gaflet içinde bulunmak ve taş kalbli olmaktan daha beter bir şeyle imtihan etmemiştir."

"Kalbinde bir katılşma gördüğünde, sâlihlerle sohbet et, onlarla beraber bulun, yemeği azalt, nefsinin isteklerini yapma ve onu sıkıntılara alıştır."

"Akıllı olan, Allahü teâlâyı daha çok tanır. Daha çok tanıyan hedefine daha çabuk ulaşır."

"Ümid, korkanların azığıdır."

“Allahü teâlâdan korkanların gıdası, Allahü teâlâdan ümidini kesmemektir.”

“Ağzıma lüzumsuz bir lokma koyduğum zaman, oradan lüzumsuz bir söz çıkar.”

“Bir konuda tereddütte kalıp doğrusunu kestiremediğiniz vakit, nefsin arzusuna aykırı olan hangisi ise onu tercih edin. Çünkü işin doğrusu, nefsanî arzulara muhalefet etmektir.”

“Kim Allahü teâlânın ibâdeti ile bir saat meşgul olursa, Allahü teâlâ ona rahmeti ile nazar eder.”

“Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti zikri sevmektir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde, Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

“Her hâllerinde Allahü teâlâyâ şükür edenler ilk defa Cennete girecek ve en önce haşr olacak kafilendirler.”

“Her tam bildiği ile amel ederse, Hak teâlâ ona bilmediği ilimleri verir.”

“Her kim hasta iken ve seferde Öten ibâdetini yaparsa, Allahü teâlâ ona sanki sağlam ve ya mukîm iken yapmış olduğu ibadet gibi sevâb verir.”

1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-5*

2) *Nefehât-ül-üns sh-112*

3) *Sıfât-üs-safve cild-3, sh-212*

4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-11*

5) *Mi'rât-ül-cinân cild-2, sh-153*

6) *Keşf-ül-mahcûb sh-217*

7) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-98*

8) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-96*

9) *Risâle-i Kuşeyrî nh-95*

10) *Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-39*

11) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-49*

AHMED BİN EBÎ HAYSEME:

Hadîs, târih, edebiyat ve neseb âlimi. Hadîs ilminde hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi, râvîlerinin halleriyle, birlikte ezberden bilen) ve sika (güvenilir) idi. Hadîs Uminde zamanının imâmı idi. Bu yüzden kendisine “İmâm,” “Hâfız,” “Hüccet” lâkabları verildi. Ahmed bin Ebî Hayseme ismiyle meşhûr olan bu mübârek zâtın künyesi, Ebû Bekir olup, babasının ismi, Ebî Haysem Züheyr bin Harb bin Şeddâd'dır. Aslen Nesâ şehrinde olup Bağdâd'ta yerleşti. Doksandört yaşlarında iken 279 (m. 892) yılında vefât etti.

Hadîs ilmini Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Müîn'den aldı. Neseb ilmini Mus'ab bin Zübeyr'den, insanlar arasında mühim günlere dair ilmi Ebû Hasan Medâinî'den, edebiyat ilmini Muhammed bin Sellâm Cümehî'den öğrendi.

Babası Ebû Haysem, Ebû Nuaym, Hevze bin Halîfe, Kıtbe bin Ala', Affân, Müslim bin İbrâhîm, Mûsâ bin İsmâil'den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kendisinden de, İbni Sâ'd, Muhammed bin Muhafled, İsmâil Saffâr, Ebû Sehl Kattan, Ahmed bin Kâmil ve daha birçok âlim ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Birçok kitabın yazarı olan İb'ni Ebî Hayseme'nin “et-Târih-i ala tarîkatı'l-muhadflisîn”, “Ahbâr-üş-şuârâ” ve “Kitâbü'l-i'râb” adlı eserleri tanınmaktadır.

Hatîb: “Sika, ilmine güvenilir, hâfız, insanlar arasında mühim olan günleri çıkarmaya ve edebî sözleri rivâyette keskin görüşlü” olduğunu söylemiştir.

1) *El-A'lâm cild-1, sh-28*

2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-596*

3) *Târih-i Bağdâd cild-4, sh-162*

4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-174*

5) *Mu'cema'l-müellifîn cild-2, sh-227*

6) *Vefeyât cild-2, sh-241, 248*

7) *Keşf-üz-zünûn sh-276, 295*

8) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sfc-44*

AHMED BİN EBÎ VERD:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Hasan'dır. 263 (m. 876)'dan önce vefât etmiştir. Bağdâd'da doğup, büyümüş ve orada yetişmiştir. Muhammed bin Ebî Verd'in kardeşi olup, ikisi de zamanlarının meşhûr evliyâsıdır. Cüneyd-i Bağdâdî'nin yakınlarından olup, sohbetinde bulunmuştur. Evliyânın büyük-

lerinden olan Sırrı-yi Sekâtî'nin, Hâris Muhasibî'nin, Bîşr-i Haffî'nin ve Ebû' 1-Feth el-Hammâl'in sohbetinde bulunmuştur. Böylece tasavvufta yetişip, yükselmiştir.

Buyurdu ki: "Üç şey vardır ki, bunlar bir velî kulda arttıkça, güzel hâlleri artar.

1- Makamı yükseldikçe, tevâzusu artar.

2- Malı çoğaldıkça, cömertliği artar.

3- Ömrü uzadıkça, cihadı, hizmeti artar."

1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-249*

2) *Târîki Bağdâd cild-3, sh-201*

3) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-98*

AHMED BİN HADRAVEYH:

Tasavvuf büyüklerinden. Ahmed bin Hadraveyh tasavvuf, yolunun, en yüksek derecesine ulaşmış, fetva sahibi, tarikatta kâmil, fütüvvette (asalette) meşhûr, vilâyetle sultan, riyâzette şöhrat sahibi, tasavvuf ehli arasında makbul idi. Belh şehrinde idi. Künyesi Ebû Hâmid, asıl adı Ahmed bin Hadraveyh bin Muhammed bin Ebî Amr el-Belhî'dir. Önceleri Hâtem-i Es'am'ın talebesi idi. Ebû Turâb en-Nahşebî ve Ebû Hafs el-Haddâd ile sohbet etmiş, İbrâhim bin Edhem'i görmüştür, özellikle fütüvvet sahasındaki düşünce ve sözleriyle meşhûr olan Ahmed bin Hadraveyh, Belh emîrinin kızı Fâtîma ile evlenmişti. Hanımı Fâtîma da tasavvufta örnek bir kişi idi. Ahmed bin Hadraveyh 240 (m. 854) senesinde Belh'de vefât etti.

Ahmed bin Hadraveyh asker kıyafetinde elbise giyerdi. Doğruluğu, en büyük lütfun elde edilmesinde tek çâre olarak gören Ahmed bin Hadraveyh: "Kim, bütün hâllerinde Allahü teâlânın kendisiyle olmasını istiyorsa, doğruluğa sarılsın" derdi. Ona göre kulun başarıya ulaşmaması, basîretsizliğinin esridir. "Yol açık, hak zahir, da'vette bulunan da işitilmiştir. Bütün bunlardan sonra şaşımak, yalnız körlükten ileri gelmektedir" derdi.

Ebû Hafs'a "Bu yolun en büyüğü kimdir?" diye sorulduğunda: "Ahmed bin Hadraveyh'ten yüksek himmetli ve hâli ondan doğru kimse görmedim" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Ahmed bin Hadraveyh olmasaydı, fütüvvet ve mürüvvet zahir olmazdı."

Hanımı Fâtîma, Belh şehri Beyî'nin kızı idi. Tövbe etmiş ve Ahmed bin Hadraveyh'e haber gönderip, babasından kendisini istemesini söylemişti. Ebû Hâmid Ahmed kabul etmeyince, ikinci defa adam gönderdi ve "Ben, seni Allah yolunu görmek isteyenlerin yolunu kesici değil, yol gösterici olmakta herkesten ileri sanıyordum" dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Hadraveyh, Fâtîma'yı babasından istedi. Babası da Ahmed bin Hadraveyh'in bereketlerinden istifâde için kızını ona verdi. Fâtîma dünyâ işlerini terk etti ve Ahmed bin Hadraveyh'le huzur ve sükûn içinde yaşadı.

Bir müddet Bistam'da kalan Ahmed bin Hadraveyh hanımı ile oradan ayrılıp, Nişâbûr'a gitti. Nişâbûr'da iken Yahyâ bin Muâz-ı Râzî oraya geldi. Gelen bu misafiri Ahmed bin Hadraveyh evine da'vet etmek istedi. Hanımına zâtın da'vetinde neler yapılmasının gerektiğini sorunca, Fâtîma şöyle cevap verdi: "Birçok hayvan kesmeli, ayrıca şunlara da ihtiyaç vardır; çokça şamdanlar, buhur ve misk alınmalı, bunlara ilâveten birkaç merkep kesmeli" deyince, Ahmed bin Hadraveyh: "Merkep kesmek de ne oluyor?" diye sordu. Hanımı, "Kerem sahibi bir kimse, kerem sahibi bir kişiyi evine da'vet edip misafir edince, mahallenin köpekleri de bundan nasîblerini almalıdır" diye cevap verdi.

Birgün evine bir hırsız girdi. Her tarafı aradı, fakat götürecektir bir şey bulamadı. Eli boş döneceği zaman Ahmed bin Hadraveyh: "Ey genç! Şu kovayı al su doldur. Abdest al ve namaz kıl.. Bu arada evime belki birşey gelir, sana veririm. Böylece evimden boş dönmemiş olursun. Genç onun dediği gibi hareket etti. Sabah olunca zengin birisi Ahmed bin Hadraveyh'e yüzelli altın getirdi. Ahmed bin Hadraveyh hazretleri bu parayı o gence vererek: "Al bu gece kıldığın namazların karşılığıdır" dedi. Bunun üzerine gence bir hâl oldu ve: "Yolumu kaybetmişim, izzet ve cemâl sahibi olan Allahü teâlâ için bir gece hayırlı bir iş yaptım. Bana böyle ikrâmda bulundu" diyerek tövbe etti ve Ahmed bin Hadraveyh'in talebelerinden oldu.

Vefâtı yaklaştığı zaman yediyüz altın borcu vardı. Bunun tamamını fakîrlere için harcamıştı, ölüm hâlinde iken alacaklıların hepsi birden geldi ve yatağının çevresini sardılar. Bunu fark eden Ahmed bin Hadraveyh: "Allahım! Benim canımı alıyorsun, fakat onların rehini benim canımdır. Ben onların nezdinde rehin bulunuyorum. Şimdi onlar güvendikleri bir kefil aradıklarına göre, bu borcu öyle bir kişiye havale et ki, onların alacağını ödesin. Canımı o zaman al" diye duâ etti. Sözlerini bitirir bitirmez biri gelip kapıyı çalarak, "Ebû Hâmid'den alacakları olanlar dışarı çıksınlar" dedi. Hepsinin alacağını ödedi. Borçları ödendiği an Ebû Hâmid hazretleri vefât etti.

Birçok eserleri bulunan Ahmed bin Hadraveyh, hayatında düstur hâline getirdiği “Allah doğrularla beraberdir” sözünün tecellisine ölüm döşeğinde de kavuşmuştur. Vefâtı sırasında yanında bulunan Muhammed bin Hâmid şöyle anlatıyor:

“Ahmed bin Hadraveyh ölüm döşeğinde iken 95 yaşında idi. Kendisine bir mes’ele sorulunca gözleri yaşardı. “Ey oğlum 95 senedir çaldığım bir kapı vardı. İşte şimdi o kapı bana açılıyor. Benim için se’âdetle mi yoksa bahtsızlıkla mı açılıyor, bilmiyorum. Nasıl cevap verebilirim?” diye karşılık verdi.”

Buyurdu ki:

“Ma’rifetin hakîkati, Allahü teâlâyı kalb ile sevmek, dil ile anmak ve Allahü teâlâdan başka herşeyden ümidini kesmektir.”

“Gaflet uykusundan daha ağır uyku yoktur. Şehvetten kuvvetli esaret yoktur. Gaflet ağırlığı olmasaydı. Şehvet galip gelmezdi”

“Yoksullara hizmet eden, şu üç şeyle mükâfatlandırılır. Tevazu, edeb güzelliği, cömertlik.”

“İnsanların Allahü teâlâyı en yakın olanı, güzel huylara en çok sahip olanıdır.”

“Fakîrliğindeki izzeti ve dervişliğindeki şerefi gizli tut Ya’nî halka ben fakîrim diyerek sırrını açığa vurma. Çünkü fakîrlik Allahü teâlânın iyi bir ihsanı ve ikrâmıdır.”

“Sabır, fakr-u zarûrette kalanların azığı, rızâ ise ariflerin mertebesidir.”

“Kalb, bir takım kaplardan, ibarettir. Allahü teâlânın sevgisiyle doldukları zaman, nurun fazlası diğer uzuvlara yarışır. Bâtıla dolduğu zaman da, ondaki karanlık diğer organlara geçer.”

“Amellerin en iyisi hangisidir?” sorusuna: “Allahü teâlâdan başkasına iltifat etmekten kendini korumaktır” diye cevap vermişti.

Birgün yanında “**Allaha firar ediniz**” (Zâriyât-50) meâlindeki âyet-i kerîme okunduğunda: “Bu her konuda kaçıp sığınılacak en hayırlı olanın Allahü teâlâ olduğunu öğretmektedir” dedi.

- 1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-42*
- 2) *Nefehât-ül-üns sh-115*
- 3) *Târih-i Bağdâd cild-1, sh-119*
- 4) *Tezkiret-ül-evliyâ sh-382*
- 6) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-314*
- 6) *İhyâ-i ulûmiddîn cild-4, sh-601*
- 7) *Tabakât-üş-şafiyye sh-103*
- 8) *Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh-11*
- 9) *Sıfat-üs-safve cild-4, sh-137*
- 10) *Risâle-i Kuşeyrî sh-93*
- 11) *Câmî’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh-287*

AHMED BİN HAPt (Bkz. Ebû Hafe-i Kebîr)

AHMKD BİN HANBEL (Bkz. İmâm-ı Ahmed)

AHMED BİN HARB:

Evliyânın büyüklerinden. Çok ibâdet etmekte, harâm ve şübhelilerden sakınmakta zammının önde gelenlerinden olan Ahmed bin Halil bin Harb en-Nişâbü’rî’nin (r.a.) künyesi, Ebû Abdullah’dır. Fazîletleri ve büyüklüğü herkes tarafından bilinir ve kabul edilirdi. Yahyâ bin Muâz-ı Râzî (r.a.) vefât ettiğinde, başının, Ahmed bin Harb’in (r.a.) ayaklarının ucuna gelecek şekilde defn edilmesini vasiyyet etmiştir. Ahmed bin Harb, Süfyân bin Uyeyne ve başka zâtların sohbetlerinde bulunup ilim öğrendi, kendisinden dRisBâm-ı Nesâî rivâyetinde bulundu. 234 (m. 848) târihinde vefât etti. “Kitâb-üz Zühd, Kitâh-üd Duâ, Kitâb-ül-Kesb, Kitâb-ül-Hikmeti ve Menâsik” isimli eserleri vardır.

Bir defasında annesi bir tavuk kızartıp, oğluna “Gel kendi evimizde büyüttüğüm bir tavuğu kızarttım. Bundan ye” dedi. Hz. Ahmed, bin Harb “Birgün bu tavuk, komşumuzun damına uçup oradan bir kaç dâne yedi Halbuki o komşumuz, ahlâkı bize uymayan ve kazancı şübheli olan birisidir. Bunun için o tavuktan yiyemiyeceğim” dedi.

Birgün bir dostundan mektûb aldı. Fakat cevap yazacak vakti olmadığı için, bir talebesine: Dostumuzun mektubuna cevap yazıp de ki: “Bizim cevap yazacak vaktimiz yok. Onun için bize mektûb yazma. Hep Allahü teâlâ ile meşgul ol! Vesselam?”

Büyük zâtlardan biri, şöyle anlatıyor: “Bir defasında Ahmed bin Harb’in (r.a.) sohbet ettiği meclise uğradım, öyle güzel, tatlı ve te’sîrli sözler söyleyerek kalbimi nûrlandırdı ki, şu anda aradan kırk sene geçtiği halde o nûr ve zevk kalbimden hiç eksilmedi.”

Ömründe hiçbir gece uyumadı. Kendisine geceleri bir miktar istirahat etseniz, diyenlere “Önünde Cennet ve Cehennemden başka bir yer olmayan ve hangisine gideceğini de bilemeyen kimsenin nasıl uykusu gelir?” buyurdu.

Ahmed bin Harb’in (r.a.) Behram isminde ateşperest bir komşusu vardı. Bu Behram bir defasında ticâret için bir yere mal gönderdi. Yolda’ hırsızlar mallarını alıp kaçtılar. Ahmed bin Harb bu durumu haber alınca, yanında bulunanlara, “Haydi komşumuza gidelim. Başına gelen bu hâl için üzülmemesini söyleyip onu teselli edelim. Her ne kadar ateşe tapıyor ise de komşumuzdur” dedi. Behram’ın evine geldiler. Behram kendilerini hürmetle karşıladı. Ahmed bin Harb’in (r.a.) elini öpüp çok saygı gösterdi, ik-râmlarda bulundu. O günlerde çok kıtlık olduğundan birşeyler yemek için gelmiş olabileceklerini düşünerek ayrıca yemek hazırlamak istedi. Ahmed bin Harb “Zahmet etmeyiniz. Malınızın çalındığını duyduk Üzülebileceğinizi düşünerek, hâlinizi, hatırınızı soralım diye geldik” buyurdular. Behram, “Evet öyledir, ama bunda üç şeye şükretmem lâzım oluyor, Birincisi başkaları benden çaldılar, ben başkalarından çalmadım, ikincisi, malımın yarısını aldılar, diğer yarısı bende kaldı. Ya hepsini alsalardı. Üçüncüsü, din bende kaldı, dünyâyı aldılar” dedi. Bu sözler Ahmed bin Harb’in çok hoşuna gitti ve “Bu sözleri yazın. Bundan î mân kokusu geliyor” dedi. Behram’a, “Niçin ateşe tapıyorsun?” diye sordu. Seham, “Ona tapıyorum ki, yarın beni yakmasın, kendisine yakmak için odun verdim ki, beni Allahü teâlâyâ ulaştırsın” diye cevap verdi. Hz. Ahmed bin Harb, “Çok yanılıyorsun. Ateş zayıftır. Ona tapmakla hesaptan kurtulmak mümkün değildir. Bir çocuk, bir avuç su atsa ateşi söndürür. Bu kadar zayıf olan bir şey başkasına nasıl kuvvet verebilir? Bir parça toprağı bile kendinden atamaz. Seni Allaha nasıl kavuşturur. Ateş câhildir. Birşey bilmez, yakarken misk ile necaseti ayıramaz. Hepsini aynı anda yakar ve hangisinin daha iyi olduğunu bilmez. Sen ki, yetmiş senedir ona tapıyorsun. Ben de ömrümde bir kere ona tapmadım. Gel ikimiz de elimizi âteşe sokalım. Seni koruyup korumadığını göç” buyurdu. Behram ateş getirdi. Ahmed bin Harb (r.a.) elini ateşe sokup bir saat kadar bekledi. Eli hiç yanmadı ve acımadı. Bu hâli gören Behram çok şaşırdı, kalbinde bir değişme hissederek, “Size dört şey soracağım. Cevaplarını verirseniz î mân edeceğim” dedi. Ahmed bin Harb “Sor” buyurdu. Behram dedi ki: “Allahü teâlâ, insanları niçin yarattı? Madem ki yarattı niçin rızık verdi? Madem ki rızık verdi. Niçin öldürdü? Madem ki öldürdü. Niçin diriltecek?” Ahmed bin Harb (r.a.) şöyle cevap verdi: “Allahü teâlâ kendini tanımaları için insanları yarattı. Razzâk (ziyadesiyle rızık verici) olduğunu bilsinler diye onlara rızık verdi. Kahrâr olduğunu anlamaları için onları öldürür. Kudretini tanımaları için onları tekrar diriltir.” Behram bunları duyunca “Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Mukammeden abdûhu ve Resûlühü” diyerek müslüman oldu.

Ahmed bin Harb (r.a.) burgun tefekküre teşvik ve alıştırmak için çocuklarından birine dedi ki, “Yavrum! Bir şeye ihtiyâcın olursa, şu köşede bir delik var. Oraya git. Orada Allahü teâlâyâ, “Yâ Rabbî! İhtiyâcım olan falan şeyi bana ihsan et; diye duâ et” Çocuk “Peki efendim. Bundan sonra bildirdiğiniz gibi yapacağım” dedi. Ahmed bin Harb evdekilere de, “Bunun isteğini, kendisi görmeden şu deliğe koyuverin” diye tenbih etti. Bu hâl bir müddet böyle devam etti. Çocuk arzu ettiği şeyleri bu delikten alıyordu. Birgün evde kimse yok iken, çocuk âdeti üzere, deliğin yanına gidip yemek istedi. Allahü teâlânın izniyle o delikten yemeği alıp yerken ev halkı eve gelip durumu görünce, bu yemeği nereden aldığını sordular. Çocuk, “Her zamanki aldığım yerden” dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Harb (r.a.), çocukta hakîki tevekkülün teşekkül ettiğini anladı.

Ahmed bin Harb Yahyâ bin Muâz’ın talebesi idi. Yahyâ bin Muâz’ın bir bağı vardı. Birgün bu bağda bir miktar üzüm yedi. Hocasının bağdan üzüm yediğini gören Ahmed bin Harb, “Efendim bu bağ, bir gün, haber verilip izin alınmadan vakfın suyu ile sulanmıştı” dedi. Yahyâ bin Muâz, hemen tövbe etti. Vakfın malını izinsiz kullanmanın mes’ûliyetinin ağırlığını düşünerek bir daha o bağdan hiç üzüm yemedi.

Bizanslılar devrinde, İstanbul’da bir doktor yaşıyordu. Hiçbir dîne inanmadığı gibi, Allahü teâlânın varlığını da inkâr ediyor, “Herşey kendi kendine var olmuştur” diyordu. Âlemin bir yaratıcısı olduğunu kabul etmiyordu. Mesleğinde mütehassıs olup, sorulan her ilimden cevap veriyordu

Hristiyanlardan hiç kimse bu doktora cevap veremez hâle gelmişti. Yalnız şu kadar var ki, “Dünyânın bir yaratıcısı olduğuna delil getirip beni ikna eden olursa, ben bu da’vamdandır vaz geçerim” diyordu. Karşılaşıp münazara ettiği herkesi mağlup ediyor, cevapsız bırakıyordu. Kendisini dinleyen herkese dinsizliği aşıyor, fikirlerini karıştırıyordu.

Bu doktorun karşısında Hristiyan âlemi âciz kalmıştı. Durumu krallarına ahlattılar. Buna ancak müslümanların cevap verebileceğini söylediler. Bizans kralı, Abbasî halifesi, Me’mûn’a bir elçi ile mektûb gönderdi. Mektubunda, “Size gönderdiğimiz bu doktor dehrîdir. Bir yaratıcı olmadığına inanmaktadır. Sizin yanınızda, bununla münazara edecek ve bunu ikna edip, mağlup edecek bir âlim bulunursa çok iyi

olur” yazmaktaydı. Abbasî halifesi âlimlerini ve müşavirlerini toplayıp, onlara danıştı. Orada bulunan İslâm âlimleri dediler ki “Ey halife! Önce onu, mütehassıs olduğu tıp ilminden imtihan edelim, deneyelim. Sonra duruma göre ne yapacağımıza karar verelim.” Ertesi gün, üçyüz kişilik bir kalabalık hâlinde geldiler. Doktor da oradaydı. Herkes bir şişeye idrarını koyarak birbiriyle değiştirdiler. Her şişenin kime ait olduğunu bilmek için de özel işaretler koydular. Hepsini getirip, bu inkârcı doktorun önüne koydular. Doktor önce şişelere, sonra da orada bulunan insanların yüzlerine baktı. Ve hiç yanlışlık yapmadan bu falancanın, bu da falancanındır diye tek tek saydı. Şişelerin üzerlerindeki işaretlere baktılar ki, hepsi dediği gibi idi. İki kişinin idrarını karıştırdığı şişelerdeki idrarlara da bakıp, “Bu falanca ile filancanın idrarıdır. Onlarda şöyle şöyle hastalıklar vardır. İlaçları da şunlardır” dedi. Hepsini doğru söylemişti. Herkes onun işine şaşırıp bilgisi karşısında âciz kalmıştı. Sonra Bağdâd’da onula münazara edecek bir kişi bulmuyoruz dediler. İçlerinden birisi, “Büyük âlim, evliyânın üstünlerinden olan Nişâbürlu Ahmed bin Harb hazretleri dün gece buraya geldi. Hacca gidiyor. Umanın ki, bununla ancak o münazara edebilir” dedi. Halife, Hz. Ahmed bin Harb’ın yanına birini gönderip durumu ona bildirdi. O da buyurdu ki, “Siz münazara meclisini falan saatte, halifenin sarayında hazırlayın ve onu lafa tutun! Ben biraz geç geleceğim. Geldiğim zaman bana niçin geç kaldınız dersiniz. Ben de cevap veririm.” Dediği gibi yaptılar. Ahmed bin Harb hazretleri gelip oturunca halife ona sordu, “Niçin geç kaldınız?” O da, “Abdest için Dicle nehri kenarına gittim. Tuhaf bir şey gördüm. Ona bakarak geciktim” dedi. Halife, “Ne gördünüz ki?” “Gördüm ki topraktan bir ağaç çıktı, büyüdü, kimse kesmeden yıkıldı. Kimse müdahale etmeden de tahta şeklini aldı. Bu tahtalar kendiliğinden birleşip marangozsuz, çivisiz sandal oldu. Bir kayıkçı olmadan da suyun üzerinde gitmeye başladı. Bunu seyre dalıp geç kaldım” buyurunca inkârcı doktor, “Bu saçma sapan konuşan ihtiyar mı bizimle münazara etmeye geldi? Bu delidir. Bununla münazara etmeye değmez” dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Harb şöyle cevap verdi: “Niçin saçma konuşayım ve deli olayım?” O da “Olmayacak şeyler söylüyorsunuz. Koskoca ağaç birdenbire büyür, kesilir ve tahta olur. Bu tahtalar marangozsuz birbirine bitişir ve sandal olur. Kayıkçı olmadan su üzerinde gider dediniz” Hz. Ahmed bin Harb ise “Ey doğruluktan uzak insan! Bir sandal için bu imkânsız olunca, ya’nî ustası, bir yapıcısı olmadan bir sandal olmaz, su üzerinde gidemez ise, bu güneş, ay ve yıldızlarla, ağaçlar ve çiçeklerle süslü ve intizamlı âlem, bir yapıcı olmadan, bu dünyâ bu sağlamlığı ile binlerce güzel yaratıklar, san’at erbabını hayran bırakan eşsiz tabloları ile kendi kendine nasıl var olsunlar? Asıl, bir yapıcı, yaratıcı yoktur diye böyle hezeyan söyleyen, saçmalayan delidir” buyurdu, inkârcı doktor, bu cevap karşısında şaşırıp kalmıştı. Bir an düşündü. Başını kaldırdı ve kendi kendine, “İnsan bilgisine güvenip böbürlenmemeli ve inkârcı olmamalıdır. Şimdi inanıyorum ki, Allahü teâlâ vardır” deyip müslüman olmak istedi. Hz. Ahmed bin Harb ona “kelime-i şehâdet” söyleyip ma’nâsım öğretti. Böylece bir insanın inkârdan kurtulup sonsuz se’âdete kavuşmasına vesile oldu..

Ahmed bin Harb (r.a.) buyuruyor ki: “Yeryüzü iki sınıf kimseye çok hayret eder. Birisi, ölümden gâfil olarak, yatağını, karyolasını süsleyip uykuya yatan kimsedir ki, yeryüzü kendi hâl lisanı ile o kimseye şöyle, der: “Ey insan! Şu nâzik bedenini, yataksız olarak arada bir perde bulunmadan, bende uzun müddet kalacak ve çürüyecek. Bunu niçin düşünmüyorsun?” Yeryüzünün kendisine hayret ettiği ikinci kimse de, ufak bir arazi parçası yüzünden kardeşi ile hasım olan kimsedir ki, yeryüzü, kendi hâl lisanı ile o kimseye: “Ey insan! Münâkaşasını yaptığınız bu yerin sizden önceki sahiblerinin nerede olduklarını niye düşünmüyorsun?” der. “Bizlere ne kadar şaşılır ve hayret edilir ki, gölge denilince hemen güneşin varlığı aklımıza gelir de, Cennet denilince akla Cehennemden geleceği ve ondan korunmak çâreleri düşünüleceği yerde, yine de ondan gâfil oluruz.”

- “Beş vakit namazını kılan, efendisine (kocasına) itâat eden, her işinde Allahü teâlâ’nın rızâsını gözetken, insanları gıybet etmekten, dedi-kodu yapmaktan, koğuculuktan dilini koruyan, kanâat sahibi olup dünyâ malına meyletmeyen ve musîbetlere karşı sabreden bir kadın, hakikaten çok iyi bir kadındır.”

“Bir kimse, evlendiği, kırk yaşına geldiği, saçına ak düştüğü hâlde ve hacca gidip Beytullah’ı ziyâret ettiği halde hâlâ aklını başına toplamaması, vakitlerini, oyun ve günah olan şeylerle geçirmesi ne kadar çirkindir.”

1) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-80

2) Mu’cem-ul-müellifin cild-1, sh-188

3) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-218

4) Riyâd-un-nâsîhîn, sh-15

AHMED BİN MANSÛR ER-RAMADÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi Ahmed bin Mansûr bin Seyyar bin el-Muârik el-Bağdâdî er-Ramâdî olup, künyesi Ebû Bekir’dir. 182. (m. 798)’de doğmuş, 265 (m. 878)’de 83 yaşını doldurmuş olduğu halde Rebi’-ül-âhır ayında vefât etti. Cenâze namazını Dâvûd el-Kıyasî’nin kıldırmasını vasiyyet etti ve o kıldırdı.

Ahmed bin Mansûr; Ebîn-Nasr Hâşim bin el-Kâsım, Ebû Dâvûd Tayâlisî, Abdülmecid bin Ebî Revâd, Ebûn-Nasr İshâk el-Ferâdisî, Haccâc el-Masîlî, Zeyd bin el Habbâb, Sa'îd İbni Ebî Meryem, Abdürrezzâk San'ânî ve birçok âlimden hadîs ve ilim almıştır. İbni Mâce İbni Şüreyk el-Fakîh, İbni Ebî Hatim, Ebû Avâne, es-Sirâc, el-Mekâmilî ve pek çok âlim de Ahmed bin Mansûr er-Ramâdî'den ilim öğrenmişler, hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır. Hadîs ilminde hâfız ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi ve râvilerini ezbere bilen bir zâttır. Çok kuvvetli bir hâfızaya sahip olan Ahmed bin Mansûr ma'rifet sahibiydi. Kendisinin tasnif ettiği müsned kitabı buna delildir. Hadîs âlimleri onun büyük hadîs imamları derecesinde olduğunu bildirmişlerdir, İbni Evreme İbrâhîm el-İsbehânî buyurdu ki: "Eğer bir kimse Ebû Bekir İbni Ebî Şeybe'den, bir diğeri de, Ahmed bin Mansûr er-Remâdî'den rivâyette bulursa, bize göre her ikisi de müsâvîdir (kabul ederiz)." İbni Ebî Hatim buyurdu: "Babamla beraber ondan hadîs-i şerîf yazdık. Babam onun sika (sağlam ve güvenilir) olduğunu bildirdi." İbni Hibbân Sikât kitabında onu uzun anlatmış ve "O hadîs ilminde dosdoğru idi" buyurarak; onun hadîs ilmindeki derecesini beyân etmiştir. Halîlî, Ahmed bin Mansûr için, "O sikadır ve ondan rivâyet eden de sika râvilerden İsmâil Saffân'dır" buyurmuştur. Mesleme bin Kâsım da, "O sikadır" buyurmuştur.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Ahmed bin Mansûr, Abdürrezzâk, Ma'mer, Zührî, Sâlim İbni Ömer, Hz. Hafsâ'dan (r.anha) rivâyet etti: Peygamberimiz (s.a.v.) fecr doğduktan sonra iki rek'at sabah namazının (sünnetini) kıları. Ahmed bin Mansûr, Zeyd bin Habbâb, İbni Lehiya, Büheyr bin Abdullah bin Eşcâ', Beşîr bin Sa'îd, Zeyd bin Uslid el Cühenî'den rivâyet etti: Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **"Din kardeşinden istemeden, kendisi için geleni (bir hediyeyi) kabul etsin. Çünkü o Allahü teâlânın ona gönderdiği bir rızıktır."**

Ahmed bin Mansûr, İbrâhîm Ebû İshâk et-Talekânî, Abdullah İbni Mübârek, Safvân bin Amr, Abdurrahmân bin Cübeyr bin Nüfeyr, Avf İbni Mâlikten rivâyet etti: Resûlullah (s.a.v.) ganimet malları geldiği zaman, bekârlara bir pay, çoluk çocuğu olanlara iki pay vermek suretiyle taksim ederdi.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-5, sh-151*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-83*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-564*
- 4) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-77*
- 8) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-183*

AHMED BİN MEŞRÛK:

Horasan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk (r.a.) Bağdâd'da otururdu. 299 (m. 911)'de Safer ayında Bağdâd'da vefât etti.

Cüneyd-i Bağdâdî, Muhammed bin Mensûr et-Tûsî, Sırrî-yi Sekatî, Hâris-i Muhasebî ve başka büyük zâtlardan ilim öğrenip, feyz aldı. Haramlardan ve şühelilerden sakınmakta, hattâ şüpheli olmak korkusuyla mubahların çoğunu terk etmekte, çok ibâdet yapmakta eşi az görülen büyük bir âlimdir. Kendisini tanıyan herkes, onun, Allahü teâlânın velî kullarından biri olduğunu bilirdi. Zâhirî ve batınî ilimlerde kâmil, nefsin arzularına muhalefet etmekte son derece ustur idi. Her hâlinde Allahü teâlânın rızasını düşünür, O'nun için olmayan muhabbeti öldürücü zehir bilirdi. "Bir kimse Allahü teâlâdan başkasına gönül verirse, O'ndan başkasında neş'e bulursa, o kimsenin bütün neş'elerinden dertler meydana gelir. Kim, Allahü teâlânın rızası olmayan şeylerle yakınlık kurarsa, bütün bu yakınlıklar sıkıntıya dönüşür" buyurdu.

Ahmed bin Mesrûk a (r.a.) sordular ki, "Bu zamanda Kutb-u Medar (âlemde her şeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için ilâhî feyzlerin gelmesine vasıta olan yüksek zât) kimdir?" cevâbında "Cüneyd-i Bağdâdî olduğunu anlıyorum" buyurdu.

Buyurdu ki: "Bir zaman bize, şeyh kılıklı, konuşmam düzgün biri geldi. Bu tatlı ifadesiyle, bize tasavvuf yolunu anlatmaya başladı. Konuşurken, söz arasında; "Hepiniz kalbine gelen düşüncüyü bana anlatsın" dedi. Benim hatırıma o ihtiyarın yahûdî olduğu geldi. Fakat bu durumu söyleyip söylememegi, yanımda bulunan bir dostuma sordum. O böyle konuşan birinin yahûdî olacağını tahmin etmediği için uygun görmedi. Lâkin benim bu düşüncem, gittikçe kuvvetleniyordu. Ne olursa olsun, bu düşüncemi kendisine söyleyeyim dedim. Dedim ki, "Siz hatamıza gelen düşüncüyü söylememizi istiyorsunuz. Benim kalbime sizin yahûdî olduğunuz düşüncesi geldi." Bunu işitince başını önüne eğip, bir miktar bekledikten sonra başını kaldırıp, "Doğru söylüyorsun" dedi ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. "Hak olan din İslâmiyettir" dedi.

"Bir dostum hastalanmıştı. Kendisini ziyârete gittim. Baktım ki, fakîrlik ve perişanlık içinde ve hastalık sebebiyle muzdarib bir hâlde idi. Çok üzüldüm. "Acaba bu hâlde iken nafakasını nasıl temin edebiliyor?" diye düşündüm. Bana buyurdu ki, "Ey Ebû'l-Abbâs! Böyle şeyleri hiç düşünme Allahü teâlânın lütufları çoktur."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

“Kıyâmette azâbı en şiddetli olanlar, Peygamberlere söğenlerdir. Sonra Eshâb-ı kirâma söğenler ve sonra müslümanlara söğenlerdir.”

“İnsanları Hak teâlâdan alıkoyanlar istedikleri ibâdeti yapsınlar. Allahü teâlâ onları bağışlamıyacaktır. İnsanların Allahü teâlâyâ kavuşmasına vesîle olanları da Allahü teâlâ bağışlayacaktır.”

“Allahü teâlâ ba’zı kullarına ba’zı ni’metler ihsan etmiştir. Şayet bu kullar, verilen ni’metlerle, başkalarını da faydalandırırsa, bu ni’metler onlarda kalır. Eğer çevresindekileri bu ni’metden mahrum ederlerse, verilen ni’metler onlardan alınır başkalarına verilir.”

Ahmed bin Mesrûk hazretleri buyurdular ki:

“Mü’minlerin haklarına riâyât, Allahü teâlânın haklarına riâyettendir.”

“Kim, Allahü teâlâdan korkarak kalbine gelen uygunsuz düşüncelerden korunmaya çalışırsa, Allahü teâlâ da o kimsenin uzuvlarını, uygunsuz işleri yapmaktan korur, muhafaza eder.”

“Gafletin sebebi cehâlettir.”

“Ma’rifet (Allahü teâlâyı tanımak), tefekkür ile; tövbe, nedamet (pişmanlık) ile; muhabbet (Allahü teâlâyâ olan sevgi), sevgilinin (Allahü teâlânın) irâdesine tam teslim olup emirlerine uymak ilele geçer.”

“Bir kimse, kendini kurtarmak için aklını kullanmasını bilemezse, akli o kimseyi helake sevk eder.”

“Kim hakkı olmayan bir şeye meyleder ve bu meyil ile sevinç duyarsa, bu sevinç kendisine gam, keder ve hüzünden başka birşey getirmez.”

“Tevekkül, kalbin Allahü teâlâyâ güvenmesi, aleyhinde olanı terk edip, lehinde olan ile meşgul olmasıdır.”

“Bâtıl olan şeye çok bakmak, kalbden Hakkın ma’rifetini giderir.”

“Dünyâdan uzaklaşmak, takva sahiblerine kolay gelir.”

“Mü’minin kalbi Allahü teâlânın zikri ile kuvvetlenir.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-213

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh-237

3) Nefehât-ül-üns sh-141

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-227

5) Târihi Bağdâd cild-4, sh-100

6) Risâle-i Kuşeyrî sh-121

7) Sıfat-us-safve cild-4, sh-104

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-109

9) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh-231

10) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh-71

11) El-Muntazam cild-6, sh-98

12) Netaicu efkâr-il-kudsiyye cild-1, sh-169

AHMED BİN MUHAMMED EL-BİRTÎ:

Üçüncü asır hadîs ve hanefî fıkıh âlimi, ibâdete fazla düşkün olup, günah işlemekten çok korkardı. Hadîs rivâyetinde “Sika”, Sadûk” ve “hüccet” idi. İmâm-ı Muhammed’in (r.a.) kitaplarını rivâyet etti. Hadîste de “müsnedi” vardır. Künyesi, Ebül-Abbâs olup, el-Birtî, el-Hanefî” nisbet edildi. el-Muhaddis, el-Fakîh, el-Hâfız, el-Kâdî, lâkablari verildi. Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin İsa bin el-Ezher el-Birö, Bağdâd civarında Birt köyünde doğdu. Bağdâd, Basra ve Kûfe ilim çevrelerinden istifâde etti. Hanefî mezhebi, fıkıh âlimlerinin en ileri gelenlerinden oldu. Vâsit bölgesinde ve Batdad’da kadılık yaptı. 280 (m. 894) senesi Zilhicce’sinin ondokuzunda Cumartesi günü vefât etti.

KjAnjared bin Muhammed bin İsa (r.a.) fıkıh ilmini, İmâm-ı a’zamın (r.a.) talebelerinden İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin (r.a.) mümtaz talebesi Ebû Süleymân Mûsâ el-Cürcânî’den (r.a.) öğrendi. İmâm-ı a’zam hazretlerinin mezhebinin hükümlerini bildiren İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin Mtablarını nakl ve rivâyet etti. Müslim bin İbrâhîm, Ebû Velîd et-Tâyâlöl, Ebû Seleme el-Tebûzkî, Muhammed bin Kesîr, Ebû Huzeyfe en-Nehdî, Ebû Ömer el-Havdî, Müsedded, Ebû Nuaym bin Dekîrj; Ebû Gassân Mâlik bin İsmâil, Ahmed bili Yûnus, Yahyâ Hamânî, Âsım bin Ali, Dâvûd bin Amr, Halef bin Hişâm Yahyâ bin Yûsuf el-ZeölHjî, Ebû BeKr bin Ebî Şeybe ve daha birçok Bağdâd, Basra ve Kûfe ilim

ehlinden ilim öğrenip, hadîs rivâyet etti. Onların aramakla bulunamayan, arzu edilip de erişilemeyen sohbetlerini dinlemekle şereflendi.

İlimde derya, ibâdetde âbid, zâhid ve sâlih olan bu mübârek zâttan, Yahyâ bin Ekseni, (aynı zamanda hocası) Abdullah bin Muhammed el-Begavî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, el-Kâdiyü'l-Mehâmffl, İbn-i Muhalled, Ebû Ali es-Safftr, Ebû Amr bin Semmâk, Ahmed bin Sehnân Neccâd ve Ebû Sehl bin Ziyâd ve daha birçokları ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiler.

İmâm-ı Muhammed hazretlerinin kitabını, hocası Ebû Süleymân Mûsâ yoluyla rivâyet etti. İmâm-ı a'zam hazretlerinin ilmini, diğer bir koldan; kadı Yahyâ bin Eksem Veki' bin Cerrâh ve Ebû Hanîfe (r.aleyhim) tarikiyle de aldı. Kendisine çok bilgi geldi. Bunları kolayca kitaplara yazdı.

JjÇFyî1 üstünlüğü ve ilmin insanlara duyurulmasında, gayretinin çokluğuyla kısa zamanda tanındı ve sevildi. İlk önce Vâsıt ve havâlisinde kadılık yaptı. Daha sonra, 249 (m. 863) senesinde kadı Ebû Hişâm'ın vefâtıyla Bağdâd kadısı oldu. Burada da talebeler yetiştirip, ilmini bütün insanların istifâdesine sundu.

Birçok hadîs âliminin, "hüccet" (üçyüzbin hadîs-i şerîfi, râvileri ile onların halleriyle birlikte ezberden bilen hadîs âlimi), "hâfız" (yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen), "sika" (güvenilir) ve "Sadûk" (Sözünün doğruluğu kesin) olarak bildirdiği Ebû'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-Birtî (r.a.) bildiği hadîs-i şerîflerden bir kısmını Müsned'inde yazdı. Bir kısmını da râvileri rivâyet ettiler.

Kadı Ebû'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el *-” çok ibâdet ederdi. Allahtan çok korkardı. Harama düşerim korkusuyla mubahların da çoğuna yaklaşılmazdı. Yaşamak ve ibâdet etmek için zaruri lâzım olan şeylerden istifâde ederdi. İlmî çok fazla, ibâdeti de ilmi gibi ziyâde idi. Ömrünün sonlarına doğru evinden çıkmaz oldu. Devamlı ibâdet ederdi. İnsanlar onu isminden çok, el-Âbid, ez-Zâhid, es-Sâlih diye bilirler, ibâdet ve iyi insan deyince akıllarından O'nu geçirirlerdi.

Kadı Ebû Amr Muhammed bin Yûsuf anlatır:

Birgün Kâdı İsmâil bin İshâk'la beraber bir eve ziyârete gittik, ibâdetten yüzü sapsarı olmuş bir ihtiyar bizi karşıladı. Kâdı İsmâil, ona son derece hürmet edip hâlini hatırlını sordu. Aile efradının durumunu öğrendi, bir müddet oturduktan sonra oradan ayrıldık. Kâdı İsmâil, bana bunun kim, olduğunu sordu. Bilmediğimi söyleyince de; "O, Kâdı el-Birtî'dir. Evinde devamlı ibâdet eder. O da kadıydı, ama bizim gibi değildi. O'nun kadılığı bambaşkaydı" buyurdu.

Ebû'l-Alâ bin Sa'îd bin Muhalled anlatır.

Rü'yâmda Peygamberimizi (s.a.v.) gördüm. O, (s.a.v.) bir yerde oturuyordu. Kâdı Ebû'l-Abbâs el-Birtî girince ayağa kalktılar. O'nunla müsâfaha edip, alnından öptüler ve "Merhaba ey sünnetimi yaşayan ve eserimle amel eden insan" buyurdular. Uyanınca Ebû'l-Abbâs'ın yanına gidip, alnının ortasından öptüm ve "Resûlullahı (s.a.v.) seni böyle öperken gördüm" dedim.

1) *Târîh-i Bağdâd cild-5, sh-61*

2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-175*

3) *El-Fevâid-ül-behiyye sh-37*

4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-141*

AHMED BİN MUHAMMED HANİ EL-ESREM:

Hadîs hâfızı büyük bir âlim. Künyesi Ebû Bekir'dir. 260 (m. 873) târihinden sonra vefât etti. Ahmed bin Hanbel'in (r.a.) talebesidir. Ondan çok mes'eleler nakletti. Bunları mevzularına göre yazdı. Affân bin Müslim, Muâviye bin Amr, Süleymân bin Harb, Ebû Velîd et-Tayâlisî, Nuaym bin Hammâd, Ebû Tevbe Rebî' bin Nâfi' gibi âlimlerin derslerini dinlemiştir. Ondan da Nesâî, Mûsâ bin Hârûn, İbn-i Sa'îd, Ali bin Ebû Tâbir el-Kazvînî, Ömer bin Muhammed bin İshâ el-Cevherî gibi âlimler de rivâyette bulunmuşlardır. Sünnetler hususunda çok kıymetli bir kitabı vardır. Bu eser, onun hadîs ilmindeki yüksek derecesini gösterir. Ayrıca "İlel-ül-hadîs" ve "Nâsıh-ül-hadîs Mensûhuhu" isimli eserleri de vardır. Âlimlerin hakkında söyledikleri: Ebû Bekir el-Hilâl: "O, hadîs ilminde hâfız, kıymetli ve yüksek bir âlimdir. Zamanın büyük âlimlerinden, Âsım bin Ali, Bağdâd'a gelmişti. Kendisinden istifâde edebileceği bir âlim aradı. Ahmed bin Muhammed el-Esrem'le görüştü. Onun ilmini beğendi ve çok takdir etti."

Ebû Kâsım bin Cîlî dedi ki: "Yanımıza birisi geldi. Namazla ilgili, İbn-i Ebî Şeybe'nin kitabında bulunmayan bilgileri bana yazacak bir âlim arıyorum" dedi. Biz kendisine, Ebû Bekir el-Esrem'den başka bunu yapacak birisini bilmiyoruz, dedik. Sonra, Ebû Bekir el-Esrem'e kâğıt verildi. Namazla ilgili altıyüz sayfa yazdı. İbn-i Ebî Şeybe'nin kitabı ile karşılaştırdığımızda, yazdıklarının hiçbirisi onda yoktu."

Yahyâ bin Maîn ve başka âlimler: "O, çok zekî ve mes'eleler üzerinde dikkatli bir âlimdir" dediler.

Hikmetli sözleri pek çoktur. Onlardan ba'zıları: "Hocam Ahmed bin Hanbel'in, meclisten kalktığı zaman "Sübhânekallahümme ve bihamdike" dediğini işitir, devamını anlıyamazdım. Sadece dudaklarının hareketini görürdüm. Fakat zannediyorum, mecliste yapılan hatâlara keffâret olması için Resûlullah efendimizden rivâyet edilen şu mübârek sözleri söylüyordu:

"Sübhânekallahümme ve bihamdike, Eşhedü enlâ ilâhe illâ ente, Estağfirüke ve Etübü ileyk."

Birisine yazmış olduğu mektubunun ba'zı kısımları şöyledir: "Allahü teâlâ bizi ve sizi her türlü tehliken, her çeşit şüpheden muhafaza buyursun. Yine bize ve size, geçen büyüklerimizin ve âlimlerimizin yolunda gitmek nasîb eylesin. Dâima Allahü teâlânın ni'metleri içerisindeyiz. Allahü teâlâdan, bu ni'metlerini daha da arttırmasını, rızâsına kavuşmamız için bize yardımını dileriz. Fazla sözde fitne vardır. Kişi ihtiyâcına göre konuşmalıdır. Sükûtta genişlik ve rahatlık vardır."

"Âlimin ölümü, büyük bir musîbettir. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın ve müslümanların düşmanlarıdır. Şeytan vs yardımcıları, müslümanlar için birçok fitneler hazırlarlar. Maksudlarına erişebilmek için âlimlerin yok olmasını beklerler. Çünkü, âlim, onların bâtil işlerine ve yardımcılarının mâni olmaktadır."

"Bir kısım insanlar, şöhrete yapıştılar. Kendilerinden bahsedilmeyi arzu ettiler. Halbuki onlardan önce de işledikleri bid'atlarla şöhrete kavuşanlar oldu. Fakat, hayır yolunda, doğru yolda tâbi olmak, şer (kötü) işlerde başkan olmaktan daha hayırlıdır."

Ahmed el-Esrem (rahmetullahı aleyh) ba'zı büyüklerimizden şunları nakleder:

Abdullah İbn-i Mes'ûd (r.a.) buyurdu: Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine tâbi olunuz. Bid'atları (Resûlullah efendimizin (s.a.v.) zamanında ve onun dört halifesi zamanlarında bulunmayıp, dinde sonradan meydana çıkarılan ve ibâdet olarak yapılan, her türlü söz, iş ve usûller), yapmayınız. Her bid'at dalâlettir (sapıklıktır).

İbn-i Ömer (r.a.): "İnsanlar güzel görse bile, her bid'at dalâlettir."

Ebû Mûsâ: "Allahü teâlânın "İlim verdiği kimse, onu, insanlara öğretsin. Fakat, bilmediği şeyi söylemekten sakınsın. Yoksa, kendisini ilgilendirmiyen bir şeye karışmış olur, dinden çıkar."

İbn-i Mes'ûd (r.a.) "Sizden birine, bilmediği bir şey sorulduğu zaman, bilmediğini i'tiraf etsin, utanmasın."

"Kişiye bilmediği sorulunca, Allahü teâlâ bilir demesi, ilimdendir."

Rebî' bin Haysem: Kişi, (bilmediği halde) bu harâmıdır, bu men edilmiştir." demekten sakınsın. O zaman Allahü teâlâ ona, "Yalan söyledin" buyurur.

İbn-i Abbâs buyurdu: "Dosdoğru ol. Bid'attan ve bid'atçı olmaktan çok sakın."

Büyük âlim İbrâhîm "Allahü teâlâ, kötü arzu ve isteklerde zerre mikdarı bir hayır, iyilik bulundurmaz. Bunlar, şeytanın süsleridir. Şeytan bunları insanlara güzel gösterir."

Şa'bî (r.a.): "Bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır" buyurmuşlardır.

1) *Târîh-i Bağdâd cild-5, sh-111*

2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-570*

3) *Şezerât-üz-zeheh cild-2, sh-141*

4) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-6€*

5) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-167*

6) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-405*

AHMED BİN MUHAMMED EL-MERVEZÎ:

Tanınmış hadîs ve fıkıh (İslâm hukuku) âlimi. Künyesi, Ebû Bekir el-Merverî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir, 275 (m. 888) târihinde vefât etti. Mervezî diye bilinir. Babası Harzemli idi. Annesi Mervlidir. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin en üstün talebelerinden idi. Hayatı boyunca hocasının yanında'n ayrılmadı. Dâima onun hizmetinde bulunurdu. Ahmed bin Hanbel (r.a.), Ahmed el-Mervezî'yi çok severdi. Birgün, Ahmed bin Hanbel (r.a.) bineğinde gidiyordu. Ona, nereye gidiyorsun diye sordular. Tuba ağacına dedi. Gittiği yerin Bekir el-Mervezî olduğu görüldüğünde Tuba ağacından maksadının O olduğu anlaşıldı. Ahmed bin Hanbel (r.a.) Ona "Senin söylediğin her söz, benim sözüm gibidir" derdi. Ahmed Mervezî, Ahmed bin Hanbel hazretlerinden ilim, amel ve edeb olarak çok şeyler aldı. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) sünnet-i seniyyesine bağlılığı çok fazla idi. O ayrıca, Muhammed bin Minhâl ed-Darîr, Muhammed bin Abdullah bin Nûmeyr, Ubeydullah el-Kavâirî, Hârûn bin Ma'rûf, Süreyc bin Yûnus ve daha birçok alimden ilim öğrenip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da Muhammed bin Muhalled el-Attâr, Muhammed bin İsâ bin Velîd ve başkaları rivâyetlerde bulunmuştur.

Âlimler Onun hakkında şöyle buyurdular.

İshâk bin Dâvud: “Allahü teâlânın emrettiği ve beğendiği şeylere büyük bir titizlikle riâyet ederdi.”

Ebû Bekir bin Sadaka: “İslâmiyeti, bid’at sahiplerine (Ehl-i sünnet i’tikâdında olmayanlara) karşı müdâfaa etmekte örnek, nümûne bir zât idi.”

Abdülvehhâb el-Verrâk, Ebû Ali bin Revvâs’a; falanca, çok vera’ sahibi (şüphelilerden sakınır) demişti. Bunun üzerine Ebû AH, “Fakat, Mervezî’nin vera’sı daha başkadır. O, vera’ bakımından çok yüksek derecededir” dedi.

Ahmed el-Mervezî, birgün Ahmed bin Hanbel hazretlerinin yanına gitti. Ona nasıl sabahladınız? diye sordu. Ahmed bin Hanbel (r.a.): “Allahü teâlâ, farzların yapılmasını; Resûlullah efendimiz (s.a.v.), sünnet-i seniyyesine uyulmasını; sağımızda ve solumuzda bulunup, amellerimizi yazan melekler, sâlih amel yapılmasını; nefis, arzu ve istekler peşinde koşmayı; şeytan, kötü söz ve işlerle uğraşmayı; can alıcı melek Azrâil (a.s.) ruhu almayı; çoluk çocuk, yiyecek ve giyeceklerinin te’minini isterlerken, ben nasıl sabahlarım, sen düşün artık” buyurdu.

Yine O, Ahmed bin Hanbel hazretlerine “Allahü teâlânın indinde yüksek derecelere kavuşanlar, bu mertebeye nasıl ulaştılar?” diye sorunca, “Doğrulukla cevâbını verdi.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin “İkindiden sonra uyumak, iyi değildir” buyurduğunu nakletti.

Ahmed bin Hanbel, talebesi ile beraber bulunuyordu. Daha, güneş doğmamıştı. Talebelerine: “Cennetin günleri, işte şu gördüğünüz durumdadır” dedi.

Ahmed bin Hanbel’e, “Allah için sevmek nasıl olur?” diye sorulunca, “Sevdiğim dünyâ menfaati için değil de, Allahü teâlânın rızâsından başka hiçbir düşünce olmadan sevmektir” cevâbını verdi.

Hocam bana şu ma’nâda bir şiir okudu: “Beni, Allah için sevmiyenin sevgisine güvenmem.”

“Allahü teâlânın rızâsı için birbirini, sevenlere, dünyâ ne kadar değersiz ve ehemmiyetsizdir.”

Ahmed el-Mervezî anlattı: Bir gece rü’yâda şöyle gördüm. Kıyâmet kopmuş, melekler insanların etrafını kuşatmışlardı. Bu sırada meleklerin şöyle dediğini duydum: “Bugün, zâhidler (dünyâyâ, onun aldatici ve geçici lezzetlerine aldanmayıp, ebedî Ve sonsuz âhîret lezzetlerini ve ni’metlerini kazanmak için çalışanlar) kurtuldular.” Sonra Resûlullah efendimizi gördüm. “Ey Ahmed bin Hanbel! Gel, kendini, Rabbine arz et” buyurdular. Ben de o sırada hocamın arkasında idim.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin, Ahmed el-Mervezî’ye sevgisi o kadar çoktu ki, eşyalarını bile onun yanına bırakırdı. Bir defasında, üzerinde cübbesi yoktu. Nerede olduğunu soranlara, “Mervezî’nin yanında” cevâbını verdi.

Ahmed bin Hanbel anlattı: Yesâd bin Zerî’nin babası vefât etmişti. Kendisine babasından kırk kese kalmıştı. Her bir kesede, bin veya daha fazla dirhem vardı. Fakat o, bu keselerden hiçbirşey almadı. Çünkü o, belki bu dirhemler harâm yollardan kazanılmıştır, o zaman harâm yemiş olurum diye korkmuştu.”

Buyurdular ki: “Birbiriyle söz yarısında bulunanlar, felah bulmazlar. Aynı zamanda, bid’ate düşmekten de kendilerini muhafaza edemezler.”

Mervezî hazretleri, büyük âlim İmâm-ı Mâlik’in altmış sene; bir gün oruç tutup, bir gün tutmıyarak devam ettiğini, her gün sekizyüz rek’at namaz kıldığını, bildirmiştir.

Ahmed el-Mervezî hazretleri vefât ettiği zaman, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin ayak tarafına defn edildi. Cenâze namazını Hânın bin Abbâs el-Hâşimî kıldırdı.

1) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-56*

2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-631*

3) *Târih-i Bağdâd cild-4, sh-423*

4) *El-A’lâm cild-1, sh-204*

5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-166*

AHMED BİN SÂLİH EL-MİSRÎ:

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Ca’fer’dir. 160 (m. 786) târihinde Mısır’da doğup, 248 (m. 863) senesinde yine burada vefât etti. Babası Taberistanlıdır. Hadîs ilminde çok yükseldi. Abdullah bin Vehb, Uyeyne bin Hâlid, Abdullah bin Nâfi’, İsmâil bin Ebî Uveys gibi âlimleri (r.a.) dinlemiş, onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. Ebû Bekir bin Zenceveyh, onun Ahmed bin Hanbel ile görüşmesini şöyle anlatır: Mısır’a gitmiştim. Ahmed bin Sâlih ile görüştüm. Bana, “Nerelisin?” diye sordu. Ben de “Bağdâdlıyım” dedim. Evin, Ahmed bin hanbel’in evine yakın mı?” deyince, “Ben onun talebelerindenim” dedim. “Bana evinin adresini yazar mısın? Irak’a gidip, onunla görüşmek istiyorum” dedi. Ona, Ahmed bin Hanbel haz-

retlerinin adresini yazdım. Ahmed bin Sâlih 212 (m. 827) senesinde Irak'a geldi. Beni arayıp, buldu. Onunla Ahmed bin Hanbel'e gittik. Bulunduğu yere varınca, izin isteyip, girdim. Ahmed bin Sâlih'in kendisiyle görüşmek istediğini söyledim. Kalkıp, Ahmed bin Sâlih'i karşıladı. Hoş geldin dedi. Ona yakın alâka gösterdi. Sonra, Ahmed bin Sâlih'e: "Senin, Zührî'nin hadîslerini topladığını duydum. Gel, seninle Zührî'nin Resûlullah efendimizin (s.a.v.) Eshâbından (r.anhüm) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri müzâkere edelim (beraber okuyalım)" dedi. Beraber müzâkereye başladılar. Bitirinceye kadar devam ettiler. Bunu anlatan Ebû Bekir Zenceveyh, "Onların bu müzâkerelerinden daha iyisini görmedim" der. Sonra Ahmed bin Hanbel hazretleri, Ahmed bin Sâlih'e: "Gel seninle, Zührî'nin, Resûlullahın (s.a.v.) Eshâbının (r.anhüm) çocuklarından bildirdiklerini de müzâkere edelim" dedi. Onları da beraber müzâkere ettiler.

Ahmed bin Sâlih, Ahmed bin Hanbel ile beraber kaldıkları müddet içerisinde birbirlerinden istifâde ettiler. Birbirlerinden hadîs-i şerîf yazdılar. Ahmed bin Hanbel hazretleri, yanında Ahmed bin Sâlih'den bahsedilince onu methederek anarlardı.

Ahmed bin Sâlih, (r.a.) Bağdâd'da olduğu müddetçe, hadîs hâfızlarının meclislerinde de bulundu. Bağdâd'dan sonra Mısır'a gitti. Orada ders verdi. Ondan çok büyük âlimler ders aldı. Muhammed bin Yahyâ ez-Zührî, Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, Ebû Zür'a ed-Dîmeşkî, Ebû İsmâil et-Tirmizî, Ebû Dâvud es-Sahtiyânî bunlar arasındadır.

Şam ve Antakya'ya giden, Ahmed bin Sâlih (r.a.) oralarda da dersler verdi. O, çok büyük alim olmasına rağmen, kitap yazmamıştır. Hadîs-i şerîfler üzerinde derin bir âlimdi. Hadîslerin illetlerini ve değişik durumlarını gayet iyi bilirdi. Büyük âlim Ya'kub bin Süfyân dedi ki, benim hüccet (defil) kabul ettiğim iki büyük âlim var. Ona, senin hüccetin kimdir diye sordular. O, "Benim hüccetim, Ahmed bin Hanbel ile, Ahmed bin Sâlih el-Mısırî'dir" diye cevap verdi.

Ahmed bin Sâlih (r.a.) "Ho-i Vehb'in yanında yüzbin hadîs-i şerîf vardı. Ondan ellibin hadîs-i şerîf yazdım" derdi. Mısır'da yaşadığı arada, hadîs ilminde, ondan üstün birisi yoktu. Çeşitli ilimleri kendisinde toplamış bir âlimdir. Fıkıh, hadîs ve nahv ilimlerinde de mütehasıs idi. Ahmed bin Sâlih (r.a.) Resûlullah efendimizin (s.a.v.) sünnet-i seniyyesine çok bağlı idi.

- 1) *El-A'lâm cild-1, sh-137*
- 2) *Târîh-i Bağdâd cild-4, sh-195*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-560*
- 4) *Tabakât-ı Hanâbî'ye cild-1, sh-48*
- 5) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-39*
- 6) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-117*

AHMED BİN SİNAN EL-KATTAN:

Meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Sinan bin Esed bin Hibban el-Katan'dır. Künyesi Ebû Ca'fer el-Vâsî'tir. 256 (m. 869) senesinde vefât etti. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği âlimlerden bir kısmı, Ebû Muâviye ed-Darîr, Veki' bin Cerrâh, Abdurrahmân bin Mehdî, Yahyâ bin Sa'îd el-Kattan, Ebû Ahmed Zübeyrî, Ebû Üsâme, Yeztd bin Hârûn, İmâm-ı Şâfiî ve diğer âlimlerdir. Ondan da, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvud, İmâm-ı Nesâî, İmâm-ı Mâlik, İbn-i Mâce ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîfi nakletmelerdir.

Hadîs ilminde sika (sağlam, güvenilir) ve hâfızdır. Yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. İbni Ebî Hâtem, "O, zamanının en büyük âlimlerindendi" demiştir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: "**Cennet yüz derecedir (tabakadır). Her derece arasında beşyüz yıllık mesafe vardır.**"

Buyurdu ki: "Bid'at işleyen kimsenin kalbinden hadîs-i şerîflerin tatlılığı çekilip alınır."

- 1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-1, sh-239*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-34*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-521*
- 4) *Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh-137*
- 5) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-5*

AHMED BİN YAHYÂ SA'LEBÎ:

Meşhûr nahiv ve lügat (Arap dili) âlimi. Künyesi Ebû'l-Abbâs'tır. Sa'leb diye tanınır. 200 (m. 815) târihinde Bağdâd'da doğup, 291 (m. 903) senesinde yine orada vefât etmiştir. "Ben Ma'rûf-i Kerhî'nin vefât ettiği senede doğdum" demiştir. Zamanında Kûfe'de nahiv, lügat ve edebiyat hususun da bir tane idi. Hocam İbn-i A'râbî, nahiv ile alâkalı mes'elelerde şüpheye düştüğü zaman "Ey Ebû Abbâs! Sen bu mevzuda ne dersin?" diye onun görüşünü alırdı. Ezber kabiliyeti ile meşhûrdur. İbrâhîm bin Münzir Hizamî, Muhammed bin Selâm Cumehî, Ubeydullah bin Ömer el-Kavâiri, Muhammed bin A'râbî ve da-

ha bir çok tanınmış âlimlerden ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Nahivde birinci derecede hocası İbn-i A'râbî idi. Nahivde en çok İbn-i Âsım'a itimâd ederdi. Kendisinden de, Niftaveyh, Muhammed bin Abbâs el-Yezîdî, Ali el-Ahfeş, Ahmed bin Kâmil, Ebû Amr ez-Zâhid, Ebû Bekir bin Enbârî gibi bir çok âlim istifâde edip, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ahmed bin Yahyâ: "216 (m. 831) senesinde Arapça ve lûgat ilmine başladım. Meşhûr nahiv âlimi Ferra'nın "Hudûd" isimli kitabını daha on altı yaşında iken mütâlâa ettim (inceledim). Yirmi beş yaşına gelince, Ferra'nın bütün kitaplarını ezberledim" demektedir.

Ahmed bin Yahyâ Sa'leb, fıkıh, hadîs ve tefsîr ilimleriyle, nahiv ve lûgat ilimleri kadar meşgul olmamıştı. Onun için, büyük kırâat âlimlerinden Ebû Bekir bin Mucâhid'e şöyle dedi: "Ey Ebû Bekir! Kur'ân-ı kerîm ehli olan âlimler, Kur'ân-ı kerîm ile, hadîs âlimleri hadîs-i şerîf ile fıkıh (İslâm Hukuku) âlimleri, fıkıh ilmi ile meşgul oldular. Bu bakımdan onların durumu iyi

Fakat, ben ise, Zeyd ve Amr ile meşgûl oldum." Arapça dilbilgisinde gilen misâllerde de ekseriyetle bu isimlen alınır.

Meselâ, "Zeyd geldi." "Zeyd Amr'ı dövdü." gibi Ebû Bekir bin Mucâhid, bir gece rû'yanında Resûlullah efendimizi (s.a.v.) gördü. Resûlullah efendimiz ona; "Ebû'l-Abbâs'a benden selâm söyle ve ona: "Sen ilim sahibisin" de buyurmuşlardır. (Nahiv ve lûgat mühim bir ilimdir. Yüksek din ilimlerini öğrenmeye bir vesîledir Söz bu ilim ile tamam olur. Konuşma bununla güzellik kazanır, diğer bütün ilimler ona muhtaçtır. (Nahv ve lûgat âlet ilimleridir. Fıkıh, hadîs ve tefsîr gibi yüksek ilimleri iyi anlıyabümek için Arapçayı iyi bilmek lâzımdır.)

Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ'ya bilmediği bir mes'ele sorulduğu zaman, bilmiyorum derdi. Ebû Ömer ez-Zâhid şöyle anlatır: "Ebû Abbâs Sa'leb'in meclisinde bulunuyordum. Kendisine bir şey soruldu. O da bilmiyorum dedi. Bunun üzerine soruyu soran "Demek bilmiyorum diyorsun! Her taraftan ilim öğrenmek için herkes sana koşup geliyor. Sen ise bir şey sorulunca, bilmiyorum, diyorsun" diye hayretini bildirmişti.

Ebû Abbâs Sa'leb, Arap dili üzerinde çok derin bir bilgiye sahipti Bu sahada mütehasşis âlimlerle Arapçanın çok ince mes'elelerine girdikleri zaman, Araççadan haberi olanlar bile anlıyamazlardı. Ebû Abbâs Muhammed bin Ubeydullah bin Abdullah bin Tâhir'in babası şöyle anlatır: Birgün kardeşimin yanına gitmiştim. Oraya meşhûr nahiv âlimleri Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ ile Ebû Abbâs Muhammed bin Yezjd el-Müberrid gelmişti. Kardeşim bana: "Biraz sonra bu iki âlim, falanca eve gidecekler. Ben acaba hangisi daha âlimdir, diye çok merâk ediyorum. Sen şimdi o eve git. Orada otur. Onlar orada nahiv ilmiyle alâkalı münazaralar yapacaklar. Sen, onları dinle" dedi. Ben gittim. Bir müddet sonra bu iki büyük âlim de geldi. Biraz sonra nahiv mevzuu üzerinde konuşmaya başladılar. Konuşulanları az çok anlıyor, ben de ara sıra bildiğim kadarıyla iştirak ediyordum. Fakat daha sonra öyle ince mevzulara girdiler ki, anlamam mümkün değildi. Onların hangisinin üstün olduğunu ancak onlardan daha âlim olan birisi anlayabilirdi. Benim derecem ise, çok aşağılarda idi. Kardeşime olanları anlatınca çok memnun oldu.

Ebû'l-Abbâs insanların ba'zı hareketlerinden sıkılmıştı. Yanında başka bir âlim ona: "Sen d'e biliyorsun ki, insanlardan gelen sıkıntılara katlanmanın çok büyük sevabı vardır" dedi.

Târihçi Ebû Bekir Muhammed bin Abdülmelik, Sa'leb hakkında şöyle der: "O, nahiv ilminde Fârûk'dur (doğru ile yanlış ayıran). Lûgat âlimleri için ölçüdür. Kûfeli ve Basralı nahiv âlimlerinin en büyüklerinden, kıymeti en fazla ve ilmi en doğru olanlardandır. Hilmi (Sabrı) çok idi. Ezberi kuvvetli, din ve dünyâ işlerinde çok nasîbli bir zât idi."

Ebû'l-Abbâs Sa'leb, der ki: Ahmed bin Hanbel'i (r.a.) görmeyi çok istiyordum. Nihayet onun yanına gittim. Huzuruna girdim. Bana: "Ne mütâlâa ediyorsun" diye sordu. Ben de, nahiv mütâlâa ettiğimi söyledim. Sonra bana şu nasîhatta bulundu: "Sen yalnız kaldığın zaman, kendini yalnızım sanma! Beni Rabbim görüyor de. Çünkü Allahü teâlâ, senin her yaptığını görüp bilmektedir. Gizli olarak yaptıklarından da haberdardır. Günahlarımız çok. Allahü teâlânın af ve mağfiretine kavuşmak ne büyük se'âdettir. Keşke Rabbim izin verse de, tabutta bile tövbe etme imkânı bulabilsek de, tövbe yapsak. Tövbe etmek ne kadar mühim" dedi.

O insanları tanımak için şöyle der: "Bir kimsenin hangi huy ve tabiat üzere olduğu bilinmek istenirse, onun para karşısındaki durumunu tecrübe etmek lâzımdır. Çünkü, paraya çok düşkün olanlar para uğruna, beğenilmeyecek çok sözler sarf ederler. Kendi içlerindeki dökerler. Bu sırada, ahlâkı yüksek olanları da tanımış olursun."

Ebû Abbâs Sa'leb, bir yakınına takvayı tavsiye ederek: Takva elbisesini giy. Eğer bu elbiseyi giymemişsen, üzerinde herkesin giydiği elbiseler olsa da, hakîkî elbiseyi giymiş sayılmazsın.

Ebû Muhammed Abdurrahmân bin Muhammed ez-Zührî ile Sa'leb birbirlerini Çok severlerdi, işleri hususunda onunla istişare ederdi (ona danışırdı). Birgün Sa'leb'e gitti. Etrafındakilerden rahatsız olduğu için, bulunduğu mahalleden başka bir yere taşınacağını söyledi. Sa'leb dedi ki: "Ey Ebû Muhammed!

Senin tanıdığın kimselerin eziyetine ve sıkıntısına ka4ılanman, tanımadığın kimseler yanına gidip bilme-yeceğin sıkıntılara düşmenden, senin için daha hayırlıdır.” dedi.

Ebû Abbâs'ın (r.a.) son zamanlarında kulakları duymaz oldu. Bir Cum'a günü ikindi namazını câ-mide kılıp, dönüyordu. Bu sırada arkasından koşarak gelen bir at ona çarptı. Orada bulunan bir çukura düştü. Çukurdan çıkarıp evine götürdüler.

Başı çarptığından çok ağrıyordu. Ertesi gün vefât etti.

Eserlerinden ba'zıları: Meân-ül-Kur'ân t'râb-ül-Kur'ân, Garîb-ül-Kur'ân, el-Vakf ve'l-Ibtidâ, İhtilâf-un-nahviyyîn, el-Mecâlis, el-Mesâil, Mâ yensarifü mâ la yensarif, et-Tasgîr.

- 1) *El-A'lâm cild-1, sh-267*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-666*
- 3) *Vefeyât-ül-a'yan cild-1, sh-102*
- 4) *Târîh-i bağdâd cild-5, sh-204*
- 5) *Tabâkât-ı Hanâbile cild-1, sh-83*
- 6) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh-203*
- 7) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-207*
- 8) *Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh-94*
- 9) *Bugyet-ül-Vuât cild-1, sh-396*
- 10) *Gâyet-ün-nihâye cild-1, sh-148*
- 11) *Mir'ât-ül-cinân cild-2 sh-219*
- 12) *Mu'cem-ül-üdebâ cild-2, sh-133*
- 13) *Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh-180*
- 14) *En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh-138*
- 15) *El-Bidâye ve'n-nihâye, cild-11, sh-98*

ALİ BİN ABDULLAH EL-MEDÎNÎ:

Tebe-i tâbiîn devrinin en tanınmış hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû'l-Hasan'dır. 161 (m. 777) târi-hinde Basra'da doğup, 234 (m. 849) târihinde Sâmarrâ'da vefât etmiştir. Çok eser vermiş olan bir âlim-dir. Aynı zamanda iyi bir târihçidir. Hadîs ilminde hâfız idi. Ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle ezberle-mişti. Babasından, Hammâd bin Zeyd, İbn-i Uyeyne, Beşîr bin Mufaddal, Hâlid bin Hâris, Yahyâ bin Sa'd elKettân ve daha birçok büyük zâttan rivâyetlerde bulunup, ilim almıştır. Kendisinden de, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce ve Zührî gibi âlimler rivâyette bulunup, ilim öğrenmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler; Sahih-i Buhârî, Ebû Davut, Tirmizî ve Nesâî adındaki hadîs kitaplarında bulunur.

Âlimlerin hakkında buyurdıkları: Ebû Hatim er-Râzî: “Onun, hadîs-i şerîfler hakkında bilgisi çoktu. Bu hususta pek ileri bir dereceye ulaşmıştı. Ahmed bin Hanbel hazretleri, hürmet ve edebinden dolayı ondan ismiyle değil de, künyesiyle bahsederdi.”

Süfyân-ı Sevrî (r.a.): “Onu sevdiğimden dolayı beni kınıyorsunuz. Böyle bir şey için Allahü teâlâdan korkun. Vallahi, onun benden öğrendiğinden daha çok şeyi, ben ondan öğrendim.”

Süfyân hazretlerinden fetva istendiği veya bir mes'ele sorulduğu zaman, keşke Ali el-Medînî bura-da olsaydı, buyururdu.

Yine Süfyân-ı Sevrî bir toplulukta, “Altmış seneden beri sizinle oturmamıştım. Yine de oturmıyacaktım. Fakat, şimdi Ali el-Medînî olduğu için oturuyorum” demiştir.

Abdurrahmân bin Mehdî: “Ali el-Medînî, Resûlullahın (s.a.v.) hadîs-i şerîflerini, hususiyetlerini, Süfyân bin Uyeyne'nin rivâyet ettiklerini en iyi bilen bir âlimdir” demiştir.

Ebû Kudâme anlattı. Ali el-Medînî'den duydum. Şöyle söyledi: “Rü'yâmda gördüm. Süreyya deni-len yıldız topluluğu yeryüzüne iyice yaklaştı ve onları ben aldım.” Ebû Kudâme devam ederek “Allahü teâlâ, onun rü'yâsını tasdîk etti Hadîs ilminde pek az kişiye nasîb olan bir mertebeye erişti” dedi.

Ali el-Medînî'nin talebelerinden birisi anlattı. Hocamız Ali el-Medînî bir gün bize geldi. Dedi ki: “Bu gece bir rü'yâ gördüm. Rü'yâda etimi uzattım, gökteki yıldızlardan birçoğunu yakaladım.” Bunun üzerine, hocamızla beraber, rü'yâ tâbircilerinden birisine gittik. Rü'yâ tâbircisi olan zât “Efendim! Bu rü'yânız, sizin iyi bir alim olacağınıza alâmettir. Belki zamanla siz de bunun farkına varacaksınız” dedi. Talebele-rinden birisi der ki, “İlimde o kadar ilerlemişti ki, meşgul olduğu her mes'eleyi kısa zamanda hallederdi. Eğer ben meşgul olsaydım, uzun zaman uğraşmam gerekirdi.”

Ali el-Medînî, etrafının i'timâdını çok kazanmıştı. Herkes onun oturuşunu kalkışını, elbisesini, kıs-a söz ve işlerini yazarlar, ona göre hareket etmek için uğraşırlardı.

Ebû Yahyâ anlattı: “Bağdâd’da ilim meclisleri kurulurdu. Bu meclislerde, zamanın ileri gelen âlimleri de bulunurdu. Bir mes’ele üzerinde ba’zan uzun müddet konuşurlar, fakat bir neticeye varamazlardı. Ali el-Medîni Bağdâd’da bulunduğu zaman, suâl edilen mes’eleleri kolayca hallederdi.”

Muhammed bin İsmâil el-Buhârî’ye yakınlarından birisi “Arzu ettiğin bir şey var mı?” diye sordu. O da “Ali el-Medîni daha hayattadır. Irak’a gidip, onun meclisinde bulunmak istiyorum” demiştir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri bir defasında da “Ali bin Medîni’nin yanına gittim ve onu görünce, hiçbir şey olduğumu, anladım” buyurdular.

Ebû Ubeyd Kâsım bin Selâm: “İlim, dört zâta ulaştı. Ebû Bekir bin Ebî Şeybe ilmi en iyi anlatanı, Ahmed bin Hanbel, onların en fakîhi, Ali bin el-Medîni, onların en âlimi, Yahyâ bin Maîn, ilmi en çok yazardır.”

Ali el-Medîni, Ahmed bin Hanbel’den ayrılırken, bana bir nasihatte bulun demişti. Ahmed bin Hanbel hazretleri de “Takva üzere ol, Ahiret, sanki karşında imiş gibi ol ve oraya olan hazırlığını ihmâl etme” buyurdular. Ali bin el-Medîni dedi ki: “Seyyidim (Efendim) Ahmed bin Hanbel bana “Hadîs-i şerîfleri kitaptan okuyarak şöyle” buyurdu.

Eserleri: 1- el-Esâmî ve’l-Kûna (isimler ve künyeler), 2- et-Tabakât, 3- Kabâil-ul-Arap, 4-et-Târîh, 5- İhtilâf -ul-hadîs, 6-Mezâhib-ül-muhaddisîn, 7- İlel-ül-hadîs ve ma’rifet-ur-ricâl

- 1) *El-A’lâm cild-4, sh-303*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh-349*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-428*
- 4) *Târîh-i Bağdâd, cild-11, sh-458*
- 5) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-145*

ALİ BİN ÂSİM EL-VÂSİTİ:

Hadîs hâfızlarından. Künyesi, Ebû’l-Hasen’dır. 105 (m. 723) senesinde doğup, 201 (m. 816) târihinde Bağdâd’da vefât etti. Vâsit şehrendendir. Fakat Bağdâd’da yerleşti. Yaşadığı asırda Irak’ın tanınmış âlimlerinden idi. Burada Husayn bin Abdurrahmân, Muhammed bin Sûka, Mugîre bin Müslim, Yezîd bin Ebî Ziyâd, Hamîd-üt-Tavîl ve daha bir çok âlimden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Ali bin Ca’d, Ahmed bin Hanbel, Ahmed bin Yahyâ bin Mâlik es-Süsî, Muhammed bin Ubeydullah bin Münâdî gibi âlimler de (r.aleyhim) ondan ilim alıp, rivâyette bulunmuşlardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i İbn-i Mâce’de mevcuttur. Hadîs ilmiyle uğraşmasında, babasının da teşviki olmuştur. Babası ona bin altın verdi. Haydi git. Senden bin tane hadîs-i şerîf istiyorum demiştir. Ali bin Âsım bin Suheyb, durumu gayet iyi ve zengin birisi idi. İlimle meşgul olan talebelere çok yardım ederdi. Yakınlarına ihsanı bol idi. Sâlih vera sahibi (şüphelilerden sakınan) bir zât idi.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-11, sh-436*
- 2) *Mizân-ül-İtidâl cild-3, sh-135*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-326*
- 4) *El-A’lâm cild-4, sh-297*
- 5) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh-344*

ALİ BİN BEKKÂR:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Bekkâr bin Hârûn el-Masisî olup, künyesi, Ebû’l Hasen’dır. Şam yakınlarında bulunan Masisa’ya yerleşti. 207 (m. 822)’de Masisa’da vefât etti. İbrâhîm bin Edhem (r.a.) ile görüşüp sohbet etti. Hadîs ilminde sika (güvenilir) âlimlerdendir. Ebû İshâk el-Fezârî’den hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden Muhammed bin Abdullah el-Hadremî, Ahmed bin Hârûn el-Berdî, Ebû Ali, Huneyf bin Abdullah el-Antâkî ve diğer zâtlar rivâyette bulunmuşlardır.

Çok ibâdet ederdi. Gece olunca, hizmetçisi yatağını hazırlardı. Lâkin o, yatağa karşı “Sen, rahat ve hoş bir şeysin ama ben senin üzerinde yatamam.” Böyle söyledikten sonra, sabaha kadar ibâdetle meşgul olur ve sabah namazını yatsının abdesti ile kılardı. Bir defasında talebelerinden biri ile odun toplamak için sahraya çıktılar. Odun toplamak için kendisi bir tarafa talebesi başka bir tarafa gitti. Talebesi” epey beklediği halde hocası gelmeyince hocasının gittiği tarafa doğru yürüdü. Gördü ki bir canavar, başım hocasının dizine koymuş uyuyor, hocası da bu hayvanın yelesini okşuyordu. Çok hayret edip, “Efendim orada nasıl oturuyorsun?” diye sordu. Cevâbında, “Bu canavar geldi, başını dizime koyup uyudu. Ben de uyandırmadım. Uyandığında kalkıp sana yetişmeye çalışacaktım” buyurdu.

“Kırk yıldır beni üzen tek şey, sabahın olmasıdır” buyurdu.

- 1) *Nefehât-ül-üns sh-170*
- 2) *Risâle-i Kuşeyrî sh-303*

ALİ BİN HARB EL-MUSULÎ:

Hadîs âlimi. Musul'un mesnedi (dayanağı) diye meşhûrdur. Edebiyat ve târîh âlimidir. Künyesi Ebû'l Hasen'dir. Neseb silsilesi; Ali bin Harb bin Muhammed bin Ali bin Hibbân bin Mazin bin Gadûbe şeklinde devam eder. Dedelerinden Mazin bin Gadûbe, Peygamberimizin (s.a.v.) huzurunda bulunmakla şereflendi. "Sâhibül-Müsned, "el-Muhaddis" lâkabları verilen bu mübârek zâta, aslı Tay kabilesinden olduğu için "Tâî", Musul'da yerleşip oranın âlimi olduğu için de "el-Musulî" nisbet edildi. 175 (m. 791) yılında Azerbaycan'da doğan Ali bin Harb (r.a.), 265 (m. 878)'de Musul'da vefât etti. Cenâze namazını kardeşi Muâviye bin Harb kıldırdı.

İlim tahsiline ilk önce babası Harb bin Muhammed'den istifâde ederek başladı. Meşhûr muhaddis Muafa bin İmrân el-Musulî'yi gördü. Ancak ondan hadîs-i şerîf işitmedi, ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etmek için, Hicaz, Bağdâd, Kûfe ve Basra'yı ziyâret etti. Bu ziyâretlerinden ba'zılarında babasıyla beraber bulundu. Babası Harb bin Muhammed'den, Ömer bin Eyyüb el-Musuö, Zeyd bin Ebî Zerkâ, Kâsım bin Yezîd ec-Cermî, Ebû Mes'ûd ez-Zeccâc, Süfyân bin Uyeyne, Ebû Damra Enes bin İyâd, Abdullah bin Vehb, Abdullah İbni İdrîs, Muhammed bin Fudayl, Hafe bin Gıyâs, Vekî' bin Cerrâh, Ebû Muâviye, Abdullah bin Numeyr, Abdullah bin Dâvûd el-Harîbî, Ebû Âmir eHfcdî, Ebû Âsım eş-Şeybânî, Şebâbe bin Suvar, Yezîd bin Hârûn; Ruh bin Ubâde, Vehb bin Cerh Ahmed bin Hanbel ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Öğrendiği hadîs-i şerîflerden bir kısmını "Müsned"inde yazdı.

Daha sonra ilim öğretmek için Bağdâd'a geldi. Orada kendisinden birçok âlim, ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ali bin Harb'ten, Abdullah bin Muhammed el-Begâvî, Yahyâ bin Sa'îd, İsmâîl bin Abbâs el-Verrâk, Kâdı Muhâmilî, Muhammed İâiri Mühalled, Yûsuf bin Ya'kûb bin İshâk bin Behlûl, Muhammed bin Ca'fer el-Mutirî gibi birçok âlim Bağdâd'da hadîs aldı. Nesâî, Ahmed bin Hüseyin el-Cerâdî el-MusuK, kız kardeşinin oğlu Ebû Câbir İbni Fehd el-Musutt, oğlunun torunu Ebû Ca'fer Muhammed bin Yahyâ bin Ömer bin Ali bin Harb, İbni Ebî'd-Dünyâ, Ebû Dâvud, İbni Sâ'd, Ahmed bin İbrâhîm el-BeledîlÖrâhim bin Muhammed, Heyseûl bin Halef ed-Dûrî, Muhammed bin Münzir el-Hirevî Muhammed bin Akîel-Ezherî el Belhî, Ahmed bin Süleymân el-Abadânî ve daha birçok âlim de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Arapların eski günleriyle ilgili bilgileri de çok iyi bilen şiir ve edebiyatta üstâd olan Ali bin Harb(r.a.), Abbasî halifesi Mu'tez'le 254 (m. 868) yılında Samarrâ'da görüşerek nasîhatte bulunup, O'na hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisini hürmet ve ikrâmı karşılayan halife, bir bölgenin gelirini Ali bin Harb'e tahsis ederek O'nun talebelerine gelir temin etti. Bu durum halife Mu'tedif'in hilâfetine kadar devam etti.

İlmi ile amel eder, günahlardan kaçır, Allahtan çok korkar ve harâma düşerim korkusuyla mubahların bir çoğunu terk eder ve dünyâyâ hiç ehemmiyet vermezdi. Allah" rızâsı için devlet adamlarına, kırmadan nasîhat eder, insanların huzur ve rahatı için çalışırdı. Ali bin Harb'in (r.a.) zamanında yaşayan âlimler, O'nun hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Bunlardan Ebû'l Hasen Dâre-kutnî "Ali bin Harb, sikadır." el-Hasib bin Abdullah "O, sâlihtir", Ebû Zekerıyyâ Yezîd bin Muhammed bin İyâs el-Ezdî, Ali bin Harb babasıyla seyahatte bulundu ve hadîs-i şerîf işitti, hadîsleri tasnif etti. Müsned'ini meydana getirdi." Nesâî "O, sadûktur", İbn-i Ebî Hâtem "Babamla ondan yazdık ve babam onun sadûk olduğunu söyledi." Müslime bin Kâsım el-Hatîb ve İbn-i Semânî, "O, sika ve sadûktur" demişlerdir.

- 1) Târîh-i Bağdâd, cild-11, sh-418
- 2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh-249
- 3) El-Muntazam sh-52, 53, 512
- 4) Şezerat-üz-zeheb, cild-2, sh-150
- 5) El-A'lâm, cild-4, sh-270
- 6) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-7, sh-57 S
- 7) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-565

ALİ BİN HASEN:

Hadîs ve nahiv âlimlerinden. Adı, Ali bin Hasen'dir. Babasının adının "Mübârek" olduğu da bildirilmiştir. "Ahmer" adı ile de tanınmıştır. Doğum târihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Vefât târihi olarak 253 (m. 867) senesi rivâyet edilmektedir.

Hadîs ilminde âlim bir zât olup, "Hâfız" ve hattâ "İmâm" payesine ulaşmıştır. Hadîs ilminde "Hâfız", yüzbin hadîs-i şerîfi sehebleri ile birlikte ezbere bilen âlimdir. "İmâm" da, o ilimde sözleri delil olan müctehid âlimlere denir.

Ali bin Hasen, Nişâbûr'da yetişen muhaddislerdendir. O, Ebû Hâlid-i Ahmer'den, Süfyân bin Uyeyne'den, Abdullah bin İdrîs'den, Cerîr bin Abdülhamîd'den ve onların tabakasından Olşr» âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, İbrâhîm bin Muhammed bin Süfyân, Muhammed bin Süleymân bin Fâris ve daha birçok kimse ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hâkim, onun hakkında diyor ki: "O, 251 (m. 865) senesinde hayatta idi. Ve Nişâbur'da zamanının en büyük âlimiydi."

O, hadîs ilminde mûsned sahibi olan bir âlim olduğu gibi, Nahiv ilminde de zamanının nahivcileri arasında yer alıyordu. Hattâ zamanında “Şeyhu’n-Nuhhât=Nahivcilerin üstadı” unvanına sahipti. Arap edebiyatında üstün bir bilgiye sahip olan Ali bin Hasen, büyük nahiv üstadı Kisâî’nin talebesidir. Arapçanın nahiv bilgisinde söz sahibi oldu. Bu sahada, mâhir olan ve kendisine müracâat edilen bir zât-tı. Kisâî, onu, zamanının devlet başkanı olan Hârûn Reşîd ile tanıştırdı. Halife, onunla çocuklarının yetiştirilmesi hususunda anlaştı. Halifenin oğlu Me’mûn’u o yetiştirdi. Bundan dolayı kendisine “Müeddib-i Me’mûn-il-Abbâsî” denir. Ali bin Hasen, hac yolunda vefât edinceye kadar halifenin bu hizmetinden ayrılmadı.

İlmî müzâkeresi çok kuvvetliydi Nahiv ilmine ait 40 000 beyti ezbere biliyordu. Yahyâ bin Hâlid el-Bermekî’nin kurduğu ilim meclislerinde, meşhûr nahiv âlimi Sibeveyh’in nazırlığını yapıyordu. Nahiv ilmine ait “Tüfenn-ül-Bülagâ” ve “Tasrif adında iki eserini tasnif etti.

1) *El-A’lâm cild-4, sh-271*

2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-520*

ALİ BİN MUHAMMED MEDÂİNÎ:

Büyük bir târihçi. Künyesi Ebû'l-Hasen'dir. Medâinî diye meşhûrdur. 135 (m. 752) senesinde Basra'da doğup, 225 (m. 840) senesinde Bağdâd'da vefât etti. Basra'dan Medâin'e gelip yerleşti. Oradan Bağdâd'a geldi. Vefâtına kadar orada kaldı. O, Ahmed bin Ebî Hayseme, Hâris bin Ebî Üsâme, Hasan bin Ali bin Mütevekkil gibi âlimlerden rivâyette bulundu. Ca'fer bin Hilâl'den de rivâyette bulunmuştur. Bu rivâyetinde Resûlullah efendimizin Üsâme ile Hasen bin Ali'yi taşıdıklarını, “**Allahım! Onları seviyorum. Sen de onları sev**” buyurduğunu bildirmiştir. Araplara dâir haberleri onların soylarını çok iyi bilirdi. Fetihler ve muharebeler hakkında bilgisi pek fazla idi. İbn-i Nedim, onun muharebeler, Resûlullah efendimizin mübârek hayatları, halîfeler târihi ile, fetihler ve şiirlerle alâkalı ikiyüzden fazla eserinin olduğunu söyler. Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ, İslâmdan sonra, müslümanlarla alâkalı haber ve bilgileri öğrenmek için Medâinî'nin kitaplarını tavsiye etmektedir.

1) *El-A’lâm cild-4, sh-323*

2) *Târîh-i Bağdâd cild-12, sh-54*

3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-64*

4) *Mizân-ül-i'tidâl cild-3, sh-53*

5) *Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh-670*

ALİ BİN MUHAMMED EL-MISRÎ:

Hadîs ve fıkıh âlimi, meşhûr va'iz. İsmi, Ali bin Muhammed bin Ahmed bin Hasen; künyesi, Ebû'l-Hasen olup, Mısırî diye meşhûr olmuştur. Samarrâ'da 257 (m. 871)'de Muharrem ayında doğmuştur. Daha sonra Bağdâd'a gelip ilim tahsil etti ilmi her tarafa yayıldı. Mısır'a gitti ve orada uzun müddet kaldıktan sonra tekrar Bağdâd'a döndü. Bundan sonra Mısırî diye anıldı. Bağdâd'da 338 (m. 949) Zilkade ayının son Pazar günü vefât etti.

Ali bin Muhammed, Ahmed bin Ubeyd bin Nâsıh, Abdullah bin Hasen el-Hâşimî, Muhammed bin Ebîl-Avâm er-Riyâhî, Muhammed bin İbrâhîm bin Cinâd ve Ebû İsmâil et-Tirmizî, Abdullah bin Ahmed ed-Devrekî, Ahmed bin İshâk el-Vezzân, Ahmed bin Mesrûk et-Tûsî ve Bağdâd'daki pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Mısır'da ise Mâlik bin Yahyâ bin Mâlik, Abdullah bin Muhammed bin Ebî Meryem, Ebû Yezîd el-Karâtisî, Süleymân bin Şuayb Keysânî, Abdülmelik bin Yahyâ bin Bükeyr gibi âlimlerden hadîs öğrendi.

Ebû Hasen el-Mısırî, Ali bin Muhammed'den ise; Muhammed bin İsmâil el-Verrâk, Muhammed bin Muzaffer, ed-Dâre Kutni İbn-i Yûsuf el-Kavvâs ve pek çok âlim hadîs rivâyet etmişlerdir. Âlim, her şeyiyle emin, veli (Allahü teâlânın dostu) olan bir zât olup, sika (sağlam, güvenilir) idi. Leys bin Sa'd ve İbn-i Lehîa'nın rivâyet ettikleri hadîsleri topladı. Dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Şüpheli olan; ya'nî harâm mı helâl mi olduğu tam kesin belli olmayan şeyler hususunda çok kıymetli kitaplar yazdı. Zamanındaki en büyük va'izlerden olup, yapmış olduğu va'zlarla pekçok kimsenin Allahü teâlânın râzı olduğu hâle gelmesine sebep oldu. Kendisine ait bir meclisi olup, hep bu mecliste va'z ederdi. İlmîyle âmil olan, söylediğini yaşayan bir zât idi.

Buyurdu ki: “Mü'minin tabiatında hayır demek yoktur. Çünkü mü'min, Allahü teâlâdan devamlı olarak kendisine geler lütuf ve ihsânları görünce hayır demekten hayâ öder.”

On cildlik bir tefsîri ve ikiyüz altmış cüzlük Kitâb-ül-ahkâm ve hadîs ilminde de yüz kırk cüzlük el-Mûsned-ül-kebir kitapları vardır. Ayrıca, Kıyâm-ül-leyi, es-Sıyâm, Fadl-ül-fark alel-ganî, el-İhlâs ve el-Menâsik te'lif etmiş olduğu eserlerdendir.

1) *Târîh-i Bağdâd cild-12, sM5*

- 2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-347
- 3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh-179
- 4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh-679

ALİ BİN SEHL İSFEHANÎ:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Sehl bin el-Ezher el-İsfehânî. Künyesi Ebü'l Hâ'dir. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Tûrâb Nahşebi gibi büyük zatlarla görüştü. Muhammed bin Yûsuf el-Benna'nın talebesidir. Remle'de otururdu. 261 (m. 874)'de vefât etti. Hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir râvi idi.

Ali bin Sehl (r.a.), Velîd bin Müslim, Haccâc bin Muhammed, Zeyd bin Ebiz-Zerkâ, Damra bin Rebîa, Şebâbe bin Sevvâr Müemmil bin İsmâil ve başka zâtlardan rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Cerîr, Muhammed bin Hârûn er-Re'yânî, Ebû Zûr'a, Ebû Hâtem ve başka zatlar rivâyette bulunmuşlardır.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) ile mektûblaşırlardı. Allahü teâlânın takdirine azı olmak ve nefsinin arzularına muhalefet etmekte, herkesin beğenip takdir ettiği, fevkalâde üstün ve şaşılacak bir hâle sahip idi. Ba'zan yirmi gün birşey yemeden durduğu olurdu. Az sözle çok şeyi anlatan, hoş bir ifâdesi vardı. Amr bi Osman, kendisini ziyâret için İsfehân'a geldi. Ali bin Sehl (r.a.), Amr bin Osman'ın otuzbin altın olan borcunu ödeyip, sıkıntıdan kurtardı. Buyurdu ki, "Siz zannediyor musunuz ki benim ölümüm başkalarının ölümü gibi olacak. Herkes gibi hasta olacağımı herkesin ziyâretime geleceğini mi zannediyorsunuz? Hiç öyle olmayacak Beni da'vet edecekler ve ben de kabul edeceğim." Bugün yolda giderken "Lebbeyk (Buyur. Emre amadeyim) deyip yere çöktü. Bunu gören Ebû Hasan Müzeyyin şöyle anlatıyor: Ali bin Sehl (r.a.) yerde yatar vaziyette iken hemen yanına koştum, (Lâ ilâhe illallah) demesini söyledim. Tebessüm edip buyurdu ki: "Sen, Kelime-i tevhid söylememi istiyorsun. Allahü teâlânın izzetine yemin ederim ki, onunla benim aramda yalnız izzet perdesi var" buyurdu ve ruhunu teslim etti Bundan sonra kendi kendime "Benim gibi birisi Allahü teâlânın velîsi olan bir zâta nasıl Kelime-i tevhid telkin edebilir. Vah vah vah" diye mahcûb oldum." Ali bin Sehl'in (r.a.) kabri İsfehân'da Topçu kabristanındadır.

Ali bin Senl'in (r.a.) rivâyet ettiği hadis-i şerifte. Peygamber efendimiz Hz. Enes bin Mâlik'e buyurdu ki: **"Zâlim de olsa, mazlum da olsa, kardeşine yardım et"** Enes bin Mâlik (r.a.) "Yâ Resûlallah! Kardeşim mazlum ise yardım ederim de, zâlim ise ona nasıl yardım edebilirim?" diye sordu. Peygamber efendimiz buyurdu ki: **"Onu zulûmden vaz geçirmen, senden ona yardımdır."**

Hz. Ali bin Sehl buyurdu ki: "Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsini terk etmektir."

"Allahü teâlâyı hakkıyla tanıyan O'ndan başkasında sükûn bulamaz."

"Allahü teâlâyı yaklaşmak, Allahü teâlânın velî kulları hâriç, bütün mahlûklardan uzaklaşmaktır. Allahü teâlânın velî kullarına yakınlık, insanı Allahü teâlâyı yaklaştırır."

"Ahmak olanların sana çok iltifatkâr davranman ve düşünmeden cevap vermesi seni aldatmasın."

"Akıl ile beraber ruh, insanı âhirete, nefsin hevâ ve hevesine muhalefet etmeye da'vet eder."

"Allahü teâlâ hepimizi yaptığımız iyi ameller ile gururlanmaktan muhafaza etsin."

"Akıl ile hevâ (boş arzu, istek) birbirinin zıddıdır. Aklın yardımcısı tevfiik (Allahü teâlânın yardımı), hevânın dostu ise yardımsız bırakılmaktır. Nefs bu ikisinin (akıl ve hevânın) arasındadır. Hangisi gâlib gelirse ona tâbi olur."

"Zenginliği aradım, ilimde buldum, övülmeyi aradım. Fakîrlikte buldum. Afiyeti (günahsız olmayı) aradım, zühdde (şüphelilere düşmek korkusuyla mubahların çoğunu terk etmekte) buldum. Kolay hesabı aradım, susmakta buldum. Rahat aradım, vermekte, cömertlikte buldum."

"Kim kalbini anlayışlı kılarırsa, o kalb dünyâdan ve dünyâda olan şeylerden yüz çevirir. Kim kalbini cehâlette bırakırsa, o kalb aldatıcı ve geçici zevklere tâbi olur."

- 1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-404
- 2) Nefehât-ül-üns sh-158
- 3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-329
- 4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-94
- 5) Risâlei Kuşeyrî sh-131
- 6) Tabakât-üs-sûfiyye sh-233
- 7) Sıfat-üs-safve cild-4, sh-66
- 8) Târih-i İsfehân cild-2, sh-14
- 9) El-Muntazam cild-6, sh-155

İMÂM-I NAKÎ:

Oniki imâmın onuncusu. İmâm-ı Muhammed Cevâd Takî'nin oğludur. Künyesi Ebü'l Hasen-i Askerî'dir. Hâdî lakabı ile meşhûrdur. 204 (m. 829) yılı Recep ayının onüçünde Medine'de doğdu. 254 (m. 868)'de Bağdâd'ın Samarra nahiyesinde vefât etti. Kabri buradalar.

Ali Nakî (r.a.), Resûlullah efendimizin torunu olup, Hz. Ali ile Hz. Fâtîma'nın evlâdlarındandır. Hz. Hüseyin'in torunlarından olduğu için "Seyyid"dir. Asıl adı, Nakî bin Muhammed Cevad Takî bin Ali bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Devamlı ibâdetle meşgul olup, dünyâdan elini çekmişti, imamlığı otuzüç yıl, altı ay, yirmiyedi gündür. Hasen-i Askerî, Hüseyin ve Ca'fer adında üç oğlu ve bir de kızı vardı. İmâm-ı Ali Nakî'nin birçok menkıbeleri vardır.

İmâm-ı Ali Nakî hazretleri bir gün Samarra civarında bir köye gitmişti. Bir köylü kendisini aradı. Falan köye gitti dediler. Köylü de o köye gitti ve Nakî hazretlerinin huzuruna vardı. Nakî hazretleri köylüye sordu. "Bir isteğin mi var?" "Hazret-i Ali bin Ebî Tâlib'in sevenlerindenim. Benim çok borcum vardır. Çok zaman geçmesine rağmen borçlarımı ödeyemedim. Bu borcun ağır yükünü kaldıracak sizden başka kimse bilmiyorum" deyip, köylü arama sebebini anlattı. İmâm-ı Nakî hazretleri üzülmemesini söyleyip köylüyü o gece misafir etti Sabahleyin köylüye buyurdu ki: "Sana bir söz söyleyeceğim, o sözü aynen yerine getireceksin." Köylü baş üstüne efendim, dedi. İmâm-ı Nakî hazretleri bir kâğıda "Bu köylünün borcu benim borcumdur" diye yazıp köylüye verdikten sonra buyurdu ki; "Ben yakında Samarrâ'ya döneceğim, bir cemâat içinde otururken bu kâğıdı getir. Borcunu benden yavaşça iste!" Bunun üzerine köylü oradan ayrıldı. Bir müddet sonra İmâm-ı Nakî Samarrâ'ya döndü.

Bir gün halife ve yakınlar ile otururken köylü geldi. Kâğıdı çıkarıp borcunu istedi. İmâm-ı Nakî hazretleri çok yumuşak konuşup özürler beyân etti ve ileride bir gün ödeyeceğini söyledi. Bunu Halife Mutevekkil duydu. Otuzbin akçeyi hemen İmâm'a gönderdi. Va'd edilen gün köylü geldi. Otuzbin akçeyi köylüye verdi.

Birgün İmâm-ı Nakî hazretleri bir düşün yemeğinde idiler. Samarra ehlinden birisi boş yere konuşuyordu, İmâm hazretlerine gerekli olan saygıyı göstermiyordu, İmâm-ı Nakî bir ara "Bu şahsın evinden acı bir haber gelip bu yemekten yiyemiycek" buyurdular. Yemekler hazırlanınca elini yıkadı, yemeği yiyeceği sırada hizmetçi ağlayarak içeri girdi ve annen damdan düştü, koma hâlinde, çabuk ol ki onu ölmeden göresin dedi. O şahıs yemeği yemeden kalkıp gitti.

Halife Mutevekkil'de bir gün büyük bir çıban çıktı. Çok ağrı ve şiddetli ateş yapıyordu. Tabîblerin hiç biri buna çâre bulamadılar. Hastalığı ağırlaşınca annesi, Mutevekkil iyi olursa kendi malımdan İmâm-ı Nakî hazretlerine çok mal göndereceğim diye nezr etti. Mutevekkilin yakınlarından Feth bin Hakan, İmâm-ı Nakî'den de bir ilaç soralım dedi. Bir kimseyi gönderdiler, İmâm hazretleri falan şeyi yaranın üzerine koyun. Allahü teâlânın izniyle fâide verir buyurdu. Bu haber üzerine halifenin meclisinde bulunanlar gûlûştüler ve alay ettiler. Feth bin Hakan'ın ısrarları üzerine, söylenilen şeyi yaranın üzerine koydular. Çıban yarılıp içinde olanlar çıktı. Hasta şifâ buldu.

Mutevekkil'in iyileştiğini duyan annesi onbin altını bir keseye koyup kendi mührüyle mühürleyip İmâm hazretlerine gönderdi. Mutevekkil iyice iyileşince, birisi' İmâm-ı Nakî hazretlerinin evinde çok mal ve silâh olduğuna dâir halifeye şikâyetle bulundu. Mutevekkil, veziri Sa'îd'e gece yarısı İmâm hazretlerinin evine girmesini ve orada bulduğu mal ve silâhı kendisine getirmesini emr etti. Bunun üzerine Vezir Sa'îd şöyle anlatıyor: "Bir merdiven götürüp dama çıktım. Pencereden içeri girdim. Karanlık idi. Ne tarafa gideceğimi şaşırdım. O sırada İmâm-ı Nakî hazretlerinin sesini duydum. Ey Sa'îd biraz bekle, mum getirsinler buyurdu. Mum gelince aşağıya indim. İmâm-ı Nakî hazretleri yünden bir elbise giymiş, başında yünden bir takke, altında hasır bir seccade, kibleye karşı oturuyordu. Ey Sa'îd işte odalar ara buyurdu. Odalara girdim. Bana söylenilen mal ve silâhları bulamadım. Fakat, halifenin annesinin gönderdiği kese mührüyle duruyordu. Sonra İmâm-ı Nakî seccadeye de bak buyurunca, seccadeyi kaldırdım bir kılıç kınıyla duruyordu. Hepsini alıp halifeye getirdim. Halife annesinin mührüyle mühürlü keseyi görünce merak edip sordu. Durumu anlattılar. Bunun üzerine kendisi de bir kese koyup, keseleri ve kinci geri gönderdi. İmâm hazretlerinin huzuruna varıp mahcup bir şekilde "Efendim, izinsiz evinize girmek bana çok zor geldi, ama emir almış idim" dedim. O zaman Şu'arâ sûresinin son âyeti olan: **"Allahü teâlâyâ şirk koşanlar ve peygamberini hiciv edenler, öldükten sonra hangi yere gideceklerini bilirler"** âyet-i kerîmesini okudular.

Sâlih bin Sa'îd anlatır: Halife Mutevekkil, İmâm-ı Nakî hazretlerini Medine'den Irak'a çağırdı. Bera-berce Samarrâ'ya gittik. Kötü bir yerde konakladık. İmâm-ı Nakî hazretlerini sevenlerden biri içeri girip "Efendim bunlar senin kıymetini gizlemek ve nurunu söndürmek istiyorlar. Bunun için böyle kötü ve korkulu yerde konaklattılar" dedi. İmâm-ı Nakî hazretleri: Ey Sa'îd'in oğlu şöyle bir bak" buyurup eliyle işaret etti. İşaret ettiği tarafa baktığımda dünyâda bir benzeri olmayan, bahçeler, ırmaklar ve köşkler gördüm.

Biraz sonra bu hâller kayboldu. Sonra bana buyurdu ki: “Ey Sâlih, biz nerede olursak, olalım. Allahü teâlânın ni’metleri bizimle beraberdir.”

Halife Mütevekkil’in evinde, çeşitli kuşlar bulunurdu. O kuşların sesinden içeri girenlerin sözlerini duyamaz, içirenler de Mütevekkil’in dediğini anlıyamazlardı. İmâm-ı Nakî hazretleri içeri girdiği zaman kuşlar susar, çıkınca tekrar, ötmeye başlardı.

Birgün İmâm-ı Nakî hazretleri halifenin evlâdlarının birinin düğün yemeğinde bulundu. Herkes edeble oturuyordu. Fakat gencin biri çok gülünç şeyler söyleyerek edepsizlik ediyordu. Bunun üzerine İmâm-ı Nakî hazretleri o gence, “Ey genç çok gülüyorsun, kahkaha atıyorsun. Allahü teâlâyı hatırlamaktan gâfil oluyorsun. Halbuki üç gün sonra öleceksin. Kabre hazırlıklı mısın?” buyurdu. O genç, bu sözü duyduğu hâlde, edepsizliğinden vazgeçmedi. Yemekler yendi, düğün bitti. Ertesi gün genç hastalandı. Üç gün sonra da öldü.

Birgün birisi gelip, hanımının hâmile olduğunu ve doğacak çocuğunun erkek olması için duâ etmesini istedi. Bunun üzerine buyurdu ki: “Çoğu kız vardır ki, erkek evlâdından daha hayırlıdır.” Daha sonra o şahsın bir kızı dünyâya geldi.

İmâm-ı Nakî hazretleri zamanında Hindistan’dan bir sihirbaz gelmiş, gösteriler yapıyordu. Bir gün zengin biri onu çağırıp dedi ki: “İmâm-ı Nakî’yi mahcup edebilirsen sana bin altın vereceğim.” Sihirbaz da dedi ki: “Olur yaparım, yalnız bir yemek ve yanına birkaç yufka ekmek hazırlayıp beni yanına oturtunuz.”

Sihirbazın dediği gibi yaptılar, İmâm-ı Nakî hazretleri gelip sofraya oturdu. Bir parça ekmek almak istedi. Sihirbaz birşeyler yaptı. Ekmek önünden uçtu. Bu iş üç defa tekrarlandı. Sofrada bulunanlar gülmeye başladılar. Oturdıkları odada bir divan yastığı üzerinde arslan resmi vardı. İmâm-ı Nakî hazretleri o resime işaret ederek emir verdi:

“Bu adamı yut.”

O resim bir anda arslan oldu. Sıçradı sihirbazı yuttu. Tekrar o yastığa geldi, İmâm-ı Nakî hazretleri buyurdu ki:

“Allahü teâlânın düşmanlarını dostlarının üzerine musallat etmek doğru değildir.”

- 1) *Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-60, 1011*
- 2) *Târîh-i Bağdâd cild-12, sh-56*
- 3) *Nûr-ül-ebâr sh-158*
- 4) *El-A’lâm cild-4, sh-323*
- 5) *Kâmûs-ül-a’lûm cild-4, sh-2199*

ALİ RIZA (İMAM-I ALİ RIZA):

Oniki imâmın sekizincisi. Muhammed Cevâd Takî’nin babasıdır. Nesebi, Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer-i Sâdık bin Muhammed Balar bin Ali Zeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib’dir (r.anhüm). 153 (m. 770) senesi Reb’ül-âhır ayının onbirinci Perşembe günü, Medîne-i münevverede doğdu. 203 (m. 818) senesi Ramazân-ı şerîfin yirmibirinci Perşembe günü elli yaşında iken Tûs (Meşned)’de vefât etti.

Namazını halîfe Me’mûn kıldırdı. Me’mûn, İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini çok sever ve sayardı. Kerîmesini (kızını) nikâh edip, imâmı kendine dâmâd yaptı. Yerine halîfe olmasını emir ve ilân edip, paralara ismini yazdırdı. Fakat, imâm önce vefât etti. Bâyezîd-i Bistâmî ve Ma’rûf-i Kerhî hazretleri imâmın sohbeti ile şereflenip kemâle geldiler.

Künyesi, babasının künyesi gibi Ebü’l Hasan’dır. Mûsâ Kâzım hazretleri ona kendi künyemi bağışladım buyurmuşlardır. Lakabı Rızâ’dır. Babasına dediler ki, “Halife Me’mûn ondan râzı olduğu için mi oğlun Ali’yi, Rızâ diye çağırıyorsun?” Cevâbında, “Hayır, Allahü teâlâ ve Resûlü râzı oldukları içindir” buyurdu. Ona uyanlar ve muhalifleri de ondan razıydı.

İmâm-ı Mûsâ Kâzım’ın üstün talebelerinden biri şöyle anlattı: Birgün İmâm-ı Mûsâ Kâzım, (r.a.) “Magrib (Fas) tüccarlarından gelen oldu mu?” diye sordu. “Bilmiyoruz” dedik. O da “Gelmiştir” buyurdu. Atlara binip gittik. Orada câriye satan bir Magribli vardı. Bize yedi tane câriye gösterdi, İmâm hazretleri hiçbirini kabul etmedi. Bir tane daha olduğunu, hasta olduğu için göstermediklerini öğrendik. Hz. İmâm bana, “Yarın gel. Ne kadar ücret isterse kabul edip o cariye al” buyurdu. Ertesi gün mağribimin yanına vardım. “Dün isteyip de hasta olduğu için göremediğimiz cariye istiyorum” dedim. Yüksek bir fiat söyleyip, “Daha aşağı olmaz” dedi. Ben de, “O fiyata kabul ettim” dedim. Bana, “Bunu kimin için alıyorsun?” diye sorunca, “Dünkü beraber geldiğimiz zât için” dedim. Tüccar, “O kimlerdendir?” dedi. “Benî Hâşim’den” deyince Magribli tüccar, bu câriye hakkında şöyle anlattı: “Ben, bu cariye Magrib’in en uzak beldesinden aldım. Bir kadın bana, “Bu cariye kimin için aldın?” dedi. Ben de “Kendim için aldım”

diye söyleyince, O kadın, “Hayır! Bu senin olacak bir cârîye değildir! Bu cârîye, yer yüzünün en kıymetli zâtıdır! Bunların bir çocuğu olur. O büyüüp yetişince, yer yüzünün en âlimi olacaktır” dedi. Daha sonra cariyeyi Mûsâ Kâzım’a (r.a.) getirdim. Bu cariyeden İmâm-ı Ali Rızâ (r.a.) dünyâya geldi.

Huzzâ kabilesinden Da’bel bin Ali ismindeki zât zamanının en meşhûr şâirlerinden ve güzel söz söyleyenlerindendi. Şâir şöyle anlattı: “Ehl-i beyte muhabbeti anlatan (Medâris-i Âyât) isimli kasîdeyi yazıp, İmâm-ı Ali Rızâ’ya (r.a.) arz ettim. Çok beğendiler ve “Benden izinsiz hiç kimseye okuma” buyurdular. Ben “Peki” deyip ayrıldım. Halife Me’mûn, bu kasîdeyi yazdığımı duyup beni çağırdı. Hâl hatır soruktan sonra, yeni yazdığım kasîdeyi okumamı istedi. Ben özür dileyip Hz. İmâm’ın emrini bildirdim. Halife, Hz. İmâm’ı çağırıp, kendisinden izin alınca, ben de kasîdeyi okudum. Halife çok memnun olup bana ellibin akçe hediye etti. İmâm-ı Ali Rızâ (r.a.) da o kadar ihsanda bulundu. Ben de, dedim ki, “Efendim! Ben giymiş olduğunuz elbiselerinizden istirham’ ediyorum. Bereketlenmek için yanımda bulundururum, öldüğüm zaman kefenim olur” dedim, ihsan edip, giymiş oldukları bir gömlek ve çok güzel bir havlu verip, “İnşâallah bunları saklarsın ve bunlarla belâlardan emin olursun” buyurdular. Bir zaman Irak’a gidiyordum. Yolda eşkıyalar yolumuzu kesip, eşyalarımızı almağa başladılar. Eşyâların alındığına değil de, Hz. İmâm’ın hediyesi olan gömlek ve havlunun da alınacağından çok korktum. Bir taraftan da Hz. İmâm’ın “Belâlardan emin olursun” sözlerini düşünüyordum. Bu sırada eşkıyalardan birisinin, benim atıma binmiş olduğunu ve benim yazdığım kasîdeyi okuyup ağladığını gördüm. Eşkıyanın Ehl-i beyt’e olan muhabbetine hayret ettim ve dedim ki, “O kasîdeyi kim yazdı?” Eşkıya “Bu kasîdeyi yazan Hz. İmâm-ı Ali Rızâ’nın şâiri, meşhûr Da’bel bin Ali’dir. Fakat sen onu tanımazsın” deyince, “Da’bel bin Ali benim” dedim inanmadı. Kafilde bulunanlar tasdik edince, eşkıya kafilden aldığı bütün malları sahiblerine iade etti. Bize de kılavuzluk edip tehlikeli yerlerden selâmetle geçmemize vesîle oldu. Hz. İmâm’ın hediyelerinin bereketiyle kafiye olarak belâdan kurtulduk.”

Birgün İmâm hazretleri, bir kimseye bakıp, “Hiç kimsenin-elinden kurtulamayacağı işe hazırlık yap, vasiyyetini yaz” buyurdu. Üç gün sonra o kimse vefât etti. Bir kimse şöyle anlattı: Hacca gitmeye niyet etmişim. Evdekiler, ihram olarak Sevb-i Mülcem (Sert ve âdi dokunmuş kumaş elbise) hazırlamışlardı. “Bunlarla ihram caiz midir, değil midir?” diye şübhe edip, ihtiyat olarak başka bir ihram aldım. Mekke-i mükerreremeye varınca, İmâm-ı Ali Rızâ’ya (r.a.) bir mektûb yazdım. Ama asıl sormak istediğim, Sevb-i Mülcem ile ihramın caiz olup olmadığı suâlini yazmayı unutmuştum. Bir müddet sonra, Hz. İmâm mektubuma cevap gönderdiler. Mektubun sonunda “Sevb-i Mülcem ile ihram caizdir” yazmışlardı.

Ebû İsmâil Sindî isminde bir zât anlatıyor. Bir zaman İmâm-ı Ali Rızâ’nın (r.a.) huzuruna gittim. Arabî lisânından hiçbir şey bilmediğim için, Sind (Hindistan’ın kuzey batısında bir eyalet) lisânı ile selâm verdim. Selâmıma benim lisânım ile cevap verdiler. Yine Sind lisânı ile ba’zı suâller sordum, Sind lisânı ile gayet açık olarak cevâb verdiler. Ben “Efendim. Ben Arabî lisânını hiç bilmiyorum. Fakat öğrenmeyi çok arzu ediyorum” diye sorunca, mübârek elini dudaklarıma sürdü. O anda Arabî konuşmaya başladım. Allahü teâlâ, Hz. İmâm hürmetine bunu bana ihsan etti.”

Mûsâ Kâzım hazretlerinin annesi Hamide hâtûn, Peygamber efendimizi rû’yasında gördü. Ona buyurdu ki: “Yakın zamanda, zamanın insanların en üstünü olan bir torunun olacaktır.”

Ali Rızâ’nın (r.a.) annesi anlatır; “Hâmile olduğum zaman hiçbir ağırlık duymazdım. Geceleri uyku da karnımda tesbih (Sübhânallah) ve tehlil (Lâ ilâhe illallah) sesleri işitir, korkardım. Uyandığım zaman hiç ses duymazdım. Oğlum doğduğu zaman ellerini yere koyup, bir söz söyleyen veya münâcaat eden bir kimse gibi dudaklarını oynattı.”

İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Nişâbûr’a gelince, yirmibinden fazla âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadîs-i şerîf okuması için yalvardılar.

İmâm hazretleri “Ben, babam Mûsâ Kâzım’dan, O da babası Ca’fer-i Sâdık’tan, O da babası Muhammed Bâkır’dan, O, babası Ali Zeynel Âbidîn’den, O, babası Hz. Hüseyin’den, O, babası Hz. Ali’den, O, Peygamber efendimizden, O, Cebrâil’den (a.s.), O da Allahü teâlâdan. Bu hadîs-i kudsîyi okudu: **“Lâ ilâhe illallah kal’amdır. 1- Bunu okuyan, kal’ama girmiş olur. Kal’ama giren de azabımdan kurtulur.”** İmâm-ı Ahmed İbni Hanbel hazretleri bu hadîs-i şerîfin râvileri ile beraber okunduğunda bütün hastalıklara iyi geleceğini bildirmişti.

Bir tanıdığı anlatır: Hanımım hamile idi. İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerinin huzuruna varıp, “Duâ buyurun da bir oğlumuz olsun” dedini. Buyurdu ki: “Hanımın iki çocuğa hâmile.”

Huzurlarından çıkıp giderken -çocukların adını Muhammed ve Ali koysam diye hatırımdan geçirdim. Beni yoldan çağırıp: “Çocukların birine Ali, diğerine Ümm-i Amr adını koy” buyurdu. Çocuklar doğdu biri kız diğeri de oğlandı. Adlarını dedikleri gibi koydum. Anneme Ümm-i Amr adını sorduğumda “O isim annemin adı idi” dedi.

Sâlih bir müslüman, İmâm-ı Ali Rızâ ile ilgili menkıbesini şöyle anlatır:

Peygamber efendimizi rû'yâmda gördüm. Hacıların konukları mesçidde oturuyorlardı. Huzurlarına vardım. Selâm verdim, önlerinde hurma yaprağından örülmüş bir tabakta Seyhânî hurmaları vardı. Bana bir avuç hurma verdi. Saydım onyedi tane idi. Kendi kendime onyedi yıl ömrüm kalmış diye ta'bir ettim.

Onbeş yirmi gün sonra İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerinin bu mescitte konakladıklarını duydum. Hemen yanlarına koştum. Rû'yâmda gördüğüm gibi Resûlullahın oturduğu yerde oturmuştu, önlerinde de bir tabak hurma vardı. Beni yanına çağırarak bir avuç hurma verdi. Saydım tam onyedi tane idi. Biraz daha hurma istediğimde buyurdu ki: "Resûlullahtan daha fazla verilir mi?"

Tüccarın biri dil tutukluğundan dolayı güçlüğüle konuşurdu. Kendi kendine "İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Peygamber efendimizin evlâtlarındandır. Huzuruna varayım da benim dilime bir ilâç tavsiye etsin" diye düşündü. O gece rû'yasında İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini gördü. Kendisine, "Kimyon, Sa'ter ve tuzu, su ile karıştır. İki üç kere ağzında çalkala şifâ bulursun" buyurdu. Sabahleyin uyandığında rû'yasını hatırladı; fakat rû'yâ deyip fazla ehemmiyet vermedi. Hazret-i İmâmın huzuruna gidip, hâlini arz ettiğinde: "Senin dilinin ilâcını rû'yâda söylemediler mi?" buyurdu. Tüccar tarif ettikleri ilâcı kullanınca konuşması hemen düzeldi.

Birisi bir mektûb yazarak ba'zı suâllerini hazret-i İmâma arz etmek istedi. Evlerinin önüne yardığında çok kimsenin orada beklediğini ve kendileri ile görüşmek istediğini gördü. Bu kalabalıkta mektubunu veremeyeceğini düşünerek, üzüldü. Tam geri döneceği sırada bir hizmetçi dışarı-çıkarak o şahsı ismiyle çağırarak kendisine şöyle dedi: "Bu kâğıdı İmâm hazretleri gönderdi." O şahıs kâğıdı aldı. Baktığında elindeki suâllerinin cevâbı olduğunu hayret içinde gördü.

Sâlih bir zât anlatır: "Bir gün İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri ile bir evin duvarının dibinde duruyorduk. Biraz sohbet ettik. O sırada bir kus geldi, İmâm hazretlerinin önünde yere kondu. Ötmeğe başladı. Dertli olduğu belliydi, İmâm hazretleri bana sordu. "Biliyor musunuz bu kuş ne diyor?" Ben de dedim ki: "Ehl-i beyt (Peygamber efendimizin evlâtları) daha iyi bilirler." Hz. İmâm, "Bu kuş şu evde bir yılan olduğunu ve yavrularını yiyeceğini söylüyor kalk eve gir ve o yılanı öldür." İmâm hazretlerinin buyurduğu gibi eve gir-dim, gerçekten içeride bir yılan dolaşıyordu. Hemen bir sopa ile yılanı öldürdüm."

İmâm-ı Ali Rızâ (r.a.) bir gün hamama gitti. Oturup yıkanırken bir asker geldi ve Hz. İmâm'a "Başına su dök de yıkanayım" dedi. Hz. İmâm, "Peki" deyip askerin başına su dökmeye başladı. Biraz sonra İmâmı tanıyanlardan biri gelip, bu hâli görünce çok üzüldü ve askere "Ey asker! Senin, kendine hizmet ettirdiğin bu zât, Hz. Aliyyül Mürtezâ'nın ve Hz. Fâtımat-üz-Zehra'nın torunu İmâm-ı Ali Rızâ hazretleridir. Sen ne yaptığının farkında mısın?" dedi. Asker bunları duyunca, yaptığı fenalığı anlıyarak, Hz. İmâm'ın ayaklarına kapanıp, "Aman efendim, niye bana kendinizi tanıtmadınız! Niçin bana hizmet ettiniz! Kusurumuzu affediniz!" diye özür dileyip ağladı. Hz. İmâm ömrünü kabul edip, "Müslümana hizmet etmek sevab olduğu için senin isteğini kabul ettim" buyurdu.

Hüseyin bin Mûsâ şöyle anlatıyor: "Biz Hâşimoğullarından bir grup genç, İmâm-ı Ali Rızâ'nın (r.a.) yanında oturuyorduk. Biraz sonra akrabamızdan Ca'fer bin Ömer, kılık kıyafeti perişan bir vaziyette geçti. Biz hâline acıyarak ve üzümlere bakınca, Hz. İmâm buyurdu ki. "Ey gençler! Bu zâtın haline acıyorsunuz değil mi?" Biz, "Evet efendim" dedik. "Kısa bir zaman sonra yanınızdan, kıymetli elbiseler ve etrafında hizmetçiler ile geçerse hiç şaşmayın" buyurdu. Aradan bir ay geçti. Bu zât, halife tarafından Medine valisi olarak ta'yin edildi. Bir zaman sonra, biz gene aynı yerde otururken o zâtı gördük. Kıymetli elbiseleri ve etrafında hizmetçileri vardı. Biz, Hz. İmâmın bu durumu daha önceden haber verdiğini hatırlayıp, İmâm'ın (r.a.) kerâmeti olduğunu anladık.

Halife Me'mûn, İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini çok sever, sık sık onunla görüşürdü. Saraya gelişinde saray görevlileri onu karşılar, hürmet gösterirlerdi. Fakat bu hürmetleri mecburiyet icâbı oluyordu. Çünkü İmâm hazretlerini sevmiyorlardı. Bir araya gelerek, hazret-i İmâm'ın geldiğinde sarayın perdesini kaldırmamağa ve onu karşılamamağa karar verdiler. Fakat hazret-i İmâm'ın her gelişinde ellerinde olmadan kalkıp karşılayıp perdeyi de kat diyorlardı. Birgün hazret-i İmâmın geldiğinde yine ayağa kalktılar, fakat perdeyi kaldırmakta biraz durakladılar. O anda bir rûzgâr peyda oldu ve perde kalktı. Çıkışında da yine rûzgâr gelip perdeyi kaldırdı. Bunu gören saray görevlileri, "Allahü teâlânın azîz ettiği kimseyi kimse küçültemez." diyerek eski âdetlerine devam ettiler.

Ebüs salt şöyle anlatıyor: "Bir gün Hz. İmâm'ın yanında idim. Bana buyurdu ki, "Şu gördüğün türbe Hârûn Reşîd'in türbesidir. Türbenin dört tarafından toprak alıp bana getir." Gidip getirdim. Toprağı koklayıp, "Yakında, burada benim için kabir kazacaklar! Bir taş çıkacak. Horasan'ın bütün külünklerini getirecekler, fakat taşı çıkaramıyacaklar" buyurdu. Sonra "Filan yerden toprak getir" buyurdu. Getirdim. "Benim kabrimi bu toprağı aldığınız yerde kazın. Kabrimi derin kazın ve lahd yapın. Allahü teâlâ kabri dileği kadar genişletir. Sonra bir yaşlık görünür. O zaman sen, kabre bakarak sana şu söyleyeceğim sözleri söyle. Bunun üzerine bir su çıkar, kabusu ile dolar. Ufak balıklar görünür. (Bir ekmek verip) sen bu

ekmeği al. Ufak ufak doğrayıp suya at Balıklar bu ekmek parçalarının hepsini yerler. Sonra bir büyük balık çıkıp, küçük balıkları yer ve kaybolur, o zaman cesedimi suyun içine koyun. O zaman sen, sana şu söyleyeceğim sözleri söyleyince su azalır ve hiç kalmaz. Halife Me'mûn da bunu görür. Yarın ben Me'mûn'a gideceğim, dışarı çıktığımda başım kapalı ise benimle konuşma, eğer başım açık ise konuş" buyurdu. Ertesi günü sabah olunca elbiselerini giyip hazırlandı. Bu sırada Me'mûn'un hizmetçisi gelip kendisini, çağırdı. Kalkıp Me'mûn'un yanına çeldi. Me'mûn'un önünde taoaiuaraa meyveler vardı ve üzüm salkımından yiyordu. Hz. İmâm-ı görüncce ayağa fırlayıp, imâm" a sarıldı ve O'nu alnından öptü. Yediği İzümden Hz. İmâm'a ikrâm etti.. O özür dileyip kabul etmediyse de Halife, bir salkım üzümünden birkaç tane alıp yedi ve salkımı Hz. İmâm'a tekrar ikrâm edip yemesini ısrarla istedi. Hz. İmâm bu ısrar karşısında üzümünden bir miktar yedi. Biraz oturup sohbet ettikten sonra müsaade isteyip ayrıldı. Çıkar-ken, başını örtmüş olduğundan emri icâbı kendisi ile konuşmadık. Evine gelince, kapının kilitlenmesini emredip yatağına yattı. Ben evin içinde mahzun olarak bekliyordum. Bu sırada. Hz. İmâm'a çok benziyen, güzel yüzlü ve misk kokulu bir genç içeri girdi. Ben hayretle, "Kapı kilitli idi. Sen içeriye nasıl girdin, sen kimsin?" dedim. "Ben (İmâm-ı Ali Rızâ'nın oğlu) Huccetullah Muhammed bin Ali'yim. Beni bir saatte Medine'den buraya getiren zât içeriye aldı" dedi ve babasının yanına girerken, bana "Sen de gel" dedi. İçeri girdik. Hz. İmâm, oğlunu görünce ayağa kalktı ve oğluna sarılıp bağrına bastı ve alnından öptü. O da yüzünü babasının yüzüne koydu. Bir şeyler konuştular. Ama ben anlayamadım. Sonra Hz. İmâm'ın dudaklarının üstünde kardan beyaz bir köpük gördüm. Daha sonra kendinden geçti ve ruhunu teslim etti. Hz. İmâm'ın oğlu Muhammed bin Ali, bana "İç odadan su ve tahta getir" dedi. Ben içerde su ve tahtanın olmadığını bildiğim için, "İç odada su ve tahta yoktur" dedim. Emrini tekrar edince, hemen kalkıp gittim. Hakikaten su ve tahta vardı. Alıp getirdim. "Yıkamak için yardım edeyim" dedim. O, "Bana yardım eden biri var" buyurdu. Kendisi yıkadıktan sonra, bana "İç odada, dolapta, keten ve hanût (güzel kokulu buhur) vardı, onu getir" buyurdu. Gittiğimde, o zamana kadar hiç görmediğim güzel bir elbise dolabı gördüm. İçinden, kefen ve hanûtu alıp getirdim, kefenleyip cenâze namazını kıldı. Sonra tabut istedi. "Bir marangoza yaptırayım" dedim, "İç odada vardır" buyurdu, içeri girdiğimde hiç rastlamadığım bir tabut gördüm. Getirdim. Hz. İmâm'ın cesedini tabuta koydu. Sonra iki rek'atlık bir namaza başladı. Namazını bitirmemişti ki evin damı yarıldı ve tabut oradan yukarı çıktı. Ben telâşla "Şimdi ne olacak?" dedim. Bana, "Sakin ol, biraz sonra gelir" buyurdu. Evin damı yarıldı ve tabut tekrar geldi. Muhammed bin Âli, Hz. İmâm-ı tabuttan çıkarıp yatağına yatarı. Sanki yıkama, kefenleme gibi işler yapılmamıştı. Sonra bana, "Kapıyı aç" buyurdu. O sırada, Halife Me'mûn ve hizmetçileri gelmişti Vefât haberini alınca çok ağladılar ve üzüldüler. Halife Me'mûn "Ey efendimiz! Sana ne oldu?" diyordu, Sonra techîz ve tekfîn (yıkayıp, kefenleme) işleri yapıldı. Kabir kazılırken ben orada idim. Daha önce bana söylediklerinin hepsi oluyordu. Kabir açılıp, su çıkınca ve küçük balıklar görülünce Halife Me'mûn "Hayatında olduğu gibi, vefâtından sonra da, kerâmetleri görülüyor" dedi. Orada bulunanlardan birisi, "Bu neye işarettir, biliyor musunuz? Ey Abbâsoğulları. Sizin mülkünüz her ne kadar çok uzun müddet ise de bu küçük banklar gibidir. Bir zaman gelir. Allahü teâlâ sizden sizin üzerinize bir kimse musallat eder ve sizi yok eder." dedi. Halife Me'mûn "Doğru söylüyorsun" dedi. Defin işi tamamlandıktan sonra, Halife Me'mûn bana, "Kabirde söylediklerini tekrar anlat" dedi. Ben de unuttuğumu söyledim. Hakikaten unutmuşum. Halife de, bildiğim halde söylemek istemediğimi zannederek beni hapsetti. Hapiste bir yıl kaldım. Artık iyice sıkılmışım, "Yâ Rabbi! Resûlullah (s.a.v.) efendimiz ve temiz akrabası hürmetine beni buradan kurtar!" diye duâ ettim. Hemen o anda İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini gördüm. İçeri girdi. "Ey Ebüssalt! Gönlün mü daraldı?" buyurdu. "Evet" dedim. Mübârek elini zincirlerin üzerine koyar koymaz, zincirlerin hepsi açıldı. Elimden tutup saraydan çıktık. Bekçilerin yanından geçip gittik. Hiçbirisi bizi göremedi. Sonra, "Allahü teâlâ sana emniyet versin seni korusun! Bundan sonra Halife Me'mûn'u görmezsin, o da seni bulamaz" buyurdu ve kayboldu. Ondan sonra Halife Me'mûn'u hiç görmedim."

İbrâhîm İbni Abbâs diyor ki: "İmâm-ı Ali Rızâ (r.a.) öyle büyük âlim idi ki, hangi ilimden olursa olsun, sorulan her mes'eleye çok güzel cevaplar verirdi. Halife Me'mûn, kendisine çok suâl sorar, verdiği cevaplara hayran kalırdı. Hz. İmâm, az uyur, çok namaz kılar ve çok oruç tutardı. Muhtaç olanları arayıp bulur, onlara yardımcı olurdu. Bir hasır üzerinde oturur, yatacağı zaman da o hasır üzerinde yatarı. Her işinde Allahü teâlâyâ karşı tam bir teslimiyet ve tevekkül üzere idi. Yüzüğünün taşında "Hasbiyallah=Allahü teâlâ bana kâfidir" yazılı idi.

1) *El'A'lâm cild-5, sh-26*

2) *Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh-269*

3) *Târih-itabert cild-10, sh-251*

4) *El-Kâmil fi't-târih cild-6, sh-119*

5) *Nuzhet-ül-cetts cild-2, sh-65*

6) *El-İber cild-1, sh-â40*

7) *Nâr-ül-ebâr sh-156*

8) *Tam İlmihâl Se'âdet-i ESediyye sh-1059*

AMR BİN OSMAN MEKKÎ:

Meşhûr tasavvuf büyüklerinden ve akâid imâmı. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Aslen Yemenlidir. 296 (m. 908)'da Bağdâd'da vefât etti. Cûneyd-i Bağdâdî'nin talebesi, Hallâc-ı Mansûr'un hocasıdır. Ebû Sa'îd Harrâz'la sohbet etmiş, Ebû Abdullah Nibâcî'yle görüşmüştür. Sofiyye-i âliyyenin büyüklerinden idi. Bu sahadaki âlimlerin söz sahibi olanlarındandı. Riyâzet ve vera'sı (haram ve şüphelilerden kaçması) çok, hakikat ve güzelliklerle süslü olup, sekr ya'nî şuursuz hâlde değil, sahv ya'nî hep şuurlu hâlde idi. Bu yolda güzel kitapları, yüksek, derin ve ma'nâlı sözleri vardır. Çok güzel bir konuşması vardı. Sözleri herkesçe makbuldü. Husûsî bir riyâzet ve vera'anlayışına sahipti Hakikat ve latifeler kendisinin vasfıydı. Harem-i şerîfte de uzun yıllar i'tikafa çekilmişti. Sohbetlerde daha çok hadîs-i şerîf okurdu. Çoğunlukla İmâm-ı Buhârî'den naklen hadîs-i şerîf rivâyet ederdi. Başkalarından naklettiği de olurdu. Kendisinden birçok âlim, edeb, erkân, yol, usûl öğrenirlerdi.

Amr bin Osman İsfahân'a gittiği zaman, birçok kimse sohbetiyle şereflendi. Bunların arasında bir genç vardı. Babası sohbete katılmasına mâni olunca, genç hasta olup yatağa düştü. Amr bin Osman bir süre sonra sohbetine katılanlardan bir grup ile gencin evine gitti. Genç, ondan birşeyler okumasını istedi. Bunun üzerine Amr bin Osman gence işaret ederek şu beyiti okudu.

Görem ki hasta seni niçin gelmez o tabîb.

Bir âyetini görmeye canveririm, ben garîb.

Genç, bu beyiti dinleyince yatağından kalktı ve oturarak biraz daha okumasını istedi.

Dan dostunun yüz çevirmesi hastalıktan beterdîr.

Bari yüzün çevirmesen benden sen ey habîb.

beytini okuyunca hasta tamamen iyi oldu.

Babasının içinden geçirdiği bütün endişe kayboldu. Tövbe ederek oğlunu Amr bin Osman'a teslim etti O da İslâm âlimlerinden oldu. Buyurduğu güzel sözlerden ba'zıları şunlardır:

“Mürüvvet, arkadaşının hatâ ve kusurlarını bilmezlikten gelmektir.”

“Tövbe için bir özür olmaz. Bütün günahkâr kullara ve âsilere tövbe farzdır. Yaptıkları ister büyük, ister küçük günah olsun,”

“Sakın Allahü teâlânın zâtından bir şey düşünmeyin. Günaha ve küfre düşersiniz.”

“Tasavvuf, kulun her vakitte, o vakit için en iyi olan şey ile meşgul olmasıdır.”

“Fütüvvet güzel ahlâktır.”

“Sabır, Allahü teâlâyâ dayanıp sebat etmek ve belâyı gönül hoşluğu ve rahatlığı ile kâşılamaktır.”

“İlim iticidir. Allah korkusu sevk edicidir. Nefs ise itâatsizdir, serkeştir. Murâdını eksiksiz eline geçirmen için, nefis atını, ilim siyâsetiyle idare et. Korku ile tehdit ederek sür.”

“Muhabbet rızâyâ, rızâ da muhabbete dâhildir. Kazasız muhabbet, muhabbetsiz rızâ olmaz. Çünkü insan ancak sevdiğine râzı olur, râzı olduğunu sever.”

“**Allah bir kimsenin kalbini İslâm'a açmışsa, o kimse Rabbinden bir nur üzerine olmaz mı hiç**” (Zümer-22) meâlindeki âyetin ma'nâsını sorduklarında buyurdu ki: Bunun ma'nâsı şudur, “Kulun nazan vahdaniyet ilminin azametini ve rubûbiyetine haşmetine düşünce, naza-nnia!düsen ve gözüne çarpan başka hiçbir şeyi göremez olur.”

1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-291*

2) *Nefahât-ül-üns sh-136*

3) *El-A'lâm cild-6, sh-81*

4) *Târîh-i Bağdâd cild-12, sh-223*

5) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-200*

6) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh-10*

7) *Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh-803*

8) *Tabakât-aş-Şâfiyye cild-2, sh-276*

9) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-222*

ÂSİM BİN ALİ:

Hadîs âlimlerinden. Adı, Âsım bin Ali bin Âsım bin Suhayb'dir. Karîbe binti Muhammed bin Ebî Bekr-i Sıddîk'ın âzâdlı kölesidir. Künyesi Ebü'l-Hüseyin'dir. Vâsıt şehrinde doğdu. Uzun zaman Bağdâd'da kaldı. 221 (m. 836) senesinde Vâsıt şehrinde vefât etti.

Âsım bin Ali, birçok âlimin ilim meclisinde bulundu. Onlardan ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. O, babasından, Leys bin Sa'd, Abdülazîz el-Mâcesûn, Âsım bin Muhammed, İkrime bin Ummâr, Şu'be bin

Haccâc ve daha birçok âlimden rivâyette bulundu. Kendisinden de, başta İmâm-ı Buhârî, Ahmed bin Hanbel, Nesâî, İbn-i Mâce, Dârimî ve daha pek çok hadîs âlimi ilim aldı ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular;

O, doğup büyüdüğü Vâsıt şehrinden Bağdâd'a gelmişti. Uzun zaman orada kaldı. Onun ilim meclisine yüzbinlerce kimse devam etti. Mescid-i Rasâfe'nin yanında bulunan geniş bir hurmalıkta toplanan binlerce kimseye hadîs-i şerîf öğretirdi. Hârûn-ı Dîk ve Hârûn-ı Mukhîle adındaki iki zât, ondan duyduklarını hemen yazarlardı. O, Resûlullah efendimizin sünnetini en iyi bilenlerdendi. Dâima hakkı, doğru olanı söylerdi. Amr bin Hafs şöyle anlatıyor: Bir gün Mescid-i Rasâfe yanındaki geniş hurmalıkta vermiş olduğu hadîs dersine zamanın devlet başkanı Mu'tasım da gelmişti. Âsım bin Ali, hafif yüksekçe bir yere oturmuş, insanlar da O'nun önünde geniş bir sahaya yayılmışlardı. Cidden çok büyük bir kalabalık vardı. O'nun, "Leys bin Sa'd, bize hadîs rivâyet etti" dediğini işittim. Fakat kalabalık onun sözünü işitemediği için tekrar etmesini istiyorlardı. O da tam ondört defa tekrar etti. Hâlâ insanlar işitmiyorlardı. Onun sözlerini yazan Hârûn-ı Dîk, eğilmiş bir hurma ağacına çıkmış, anlattıklarını yazıyordu. Halife Mu'tasım, kalabalığın çokluğunu görünce, orada hazır bulunanların sayılmasını emretti. O kadar kalabalıktı ki, sayılarını tam tesbit edemediler, Onun ilimdeki üstünlüğünü birçok âlim haber yerd. İmâm-ı Buhârî'nin hadîs üstadlarındandır. Ebû Hatim, Sadûk (rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde sağlam) bir râvi olduğunu bildirdi. Yahyâ bin Maîn, "Âsım bin Ali, müslümanların önde gelenlerinin büyüüdü."

Ebû Bekr-i Mervezî diyor ki: Ahmed bin Hanbel'e, Âsım bin Ali hakkında; "Âsım'ın dünyâdaki herhangi bir işinde zayıflık var mıdır?" diye sordum. O da bana: "O'nun hayırdan başka bir şey söylediğini bilmiyorum. O'nun hadîsi sahîh idi" ve Muhammed bin Sa'd da: "Âsım bin Ali, sika bir râvi idi. 221 (m. 885) senesinde 15 Recep Pazartesi günü vefât etti" buyurdular.

İclî de: "Âsım bin Ali'nin ilim meclisini gördüm. Bu günde hazır bulunanların sayısı binlerce kişi idi. Onlardan birisi yazıyordu. Hadîste sika bir râvi idi." Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: **"Kıyâmet günü Rabbine müslüman olarak kavuşmak isteyen beş vakit namazını kılsın. Zîrâ kıyâmet günü bu beş vakit namaz ile çağrılacaktır."**

- 1) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh-49*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-397*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-12, sh-247*
- 4) *El-A'lâm cild-3, sh-248*
- 5) *Mizân-ül-îtidâl cild-2, sh-354*
- 6) *Tabakât-uş-Şâfiyye cild-2, sh-256, 294*

BAHR BİN NASR EL-HAVLANÎ:

Şâfiî mezhebi âlimlerinden. Fıkıh ve hadîs âlimi ismi Bahr bin Nasr bin Sabık el-Havlânî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. Mısırlı olup, Havlân kabilesinin kölelerinden idi. 181 (m. 797)'de doğdu. Doğumunu 182 veya 174 diyenler de vardır. Çok çeşitli ilimler tahsil etmiş, bunların neşri ile meşgul olmuş ve 267 (m. 880)'de Şa'bân ayının son haftasının Pazartesi günü Mısır'da vefât etmiştir.

Bahr bin Nasr; Abdullah bin Vehb, Eyyûb bin Süveyd er-Remli, İmâm-ı Şâfiî, Damret-ebni Rebîa, Eşheb bin Abdülazîz, Bîsr bin Bekr ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve rivâyette bulunmuştur. İmâm-ı Şâfiî'den (r.a.) uzun müddet ilim almış ve Umin yüksek derecelerine vâkıf bir âlim olmuştur.

İbn-i Havsa, Ebû Ca'fer et-Tahavî, Ebû Bekr bin Ziyâd en-Nişâbü'rî, Abdurrahmân bin Ebî Hatim, Ebû Avâne el-İsferâyînî, Ahmed bin Mes'ûd bin Amr ez-Zübeyrî, Muhammed bin Bîşr ez-Zübeyrî, Ebû'l-Fevâris bin Sindî, Ahmed bin Abdullah el-Behensî, Ahmed bin Şuâyb el-Medînî, Ahmed bin Ali bin Hasen el-Medâinî, Ahmed bin Muhammed bin Useyd el-İsbehânî, Ahmed bin Muhammed bin Şahin, Ahmed bin Muhammed bin Fudâle, Ebû'l-Abbâs el-Es'âm, İbn-i Huzeyme ve pek çok zât da Bahr bin Nasr'dan ilim ve hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet etmişlerdir.

Ebû Ca'fer et-Tahavî; Yûnus bir Abdüla'lâ'dan işittim. Bahr bin Nasr'dan bahsedildi. O'nun sika (güvenilir) bir câvi olduğunu söyledi. Ebî Hatim ise; "Biz Mısır'da Bahr bin Nasr'dan rivâyete ehil vej'sika olduğu için, ondan hadîs-i şerîf yazdık" buyurmuştur. Mesleme bin Kâsım el-Endülûsî: "Bahr bin Nasr; fazîletler sahibi, meşhûr sika bir zâttır. Başkaları ondan çok rivâyetlerde bulunmuşlardır." Bahr bin Nasr buyurdu ki: Biz ağlamak istediğimiz zaman ba'zılarımız ba'zılarımıza; "Kalkınız şu Muttalibî gencin yanına gidelim de bize Kur'ân-ı kerîm okusun" derdik. Onun yanına vardığımızda Kur'ân-ı kerîmi açar, biz okunan Kur'ân-ı kerîmin te'sîrinden ağlayıp, başlarımız önümüze düşünceye kadar okurdu. Ağlamaktan inlemeye başladığımız zaman okumayı bırakır, güzel sesi duyulmaz olurdu."

Bahr bin Nasr (r.a.), İmâm-ı Şâfiî'nin (r.a.) de çok güzel Kur'ân-ı kerîm okuduğunu ve sesinin çok güzel olduğunu beyân etmiştir.

- 1) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-110*

BAKIYYE BİN MAHLED:

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdurrahmân olup, adı, Bakıyye bin Mahled bin Yezîd'dir. Endülüs'de 201 (m. 817) yılında doğmuştur. Endülüs'ün Kurtuba şehrinde yaşamış, sâlih ve zâhid bir âlimdi. Çok kıymetli eserler yazmış ise de bunlar zamanımıza ulaşmamıştır. Mâlikî mezhebi imâmı Mâlik bin Enes'den yirmiyedi defa Muvattâ'yı dinlemiş ve 284 âlimden ilim öğrenmiştir. Hocam, Yahyâ bin Yahyâ el-Leysî el-Kurtubî'dir. Bakıyye bin Mahled 276 (m. 889) yılında vefât etmiş ve Mennûbe kabristanına defn edilmiştir.

İlim tahsili için doğu ve batı bölgelerine seyahatta bulunan Bakıyye bin Mahled; Hicaz'da Ebû Mus'ab ez-Zübeyrî, Mısır'da Yahyâ bin Bukeyr, Şam'da Hişam bin Ammar, Kûfe'de Yahyâ bin Abdülhamîd el-Hammânî ve İbn-i Ebî Şeybe, Bağdâd'da Ahmed bin Hanbel'den ve diğer yerlerde İbrâhîm bin Münzir el-Hizâmî, Züheyr bin Abbâd, Safvân bin Sâlih, İbn-i Numeyr, İmrân Ebû Abdullah, Ahmed bin Muhammed, Ebû Bekir İbn-i Abdullah, Ahmed bin İbrâhîm ed-Devreld, Halife bin Hayyat ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir. Mekke, Medîne, Mısır, Şam ve Bağdâd'da bulunup İlmî tansil ettikten sonra, memleketi olan Endülüs'e geri dönmüştür.

İlk defa Endülüs'de hadîs-i şerîfleri Bakıyye bin Mahled yaymıştır. Hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarak fetva verirdi. Hadîsde hâfız, fıkıhda müctehid idi. İlim hazinesi olan bu zât, her sene hac için Mekte'ye gider. Cum'a günleri hariç diğer günlerde oruç tutardı, çok ibâdet eden Bakıyye bin Mahled, namaz haricinde Kur'ân-ı kerîm okur ve ilim yayardı. Duâsı makbul olan bu âlim 70 de gazveye (savaşa) katılmıştır, ömrünü fakr-u zaruret içinde geçirmiştir.

Bakıyye bin Mahled'den oğlu Ahmed, Ahmed bin Abdullah el-Enevî, Eslem bin Abdülazîz, Muhammed bin Ömer bin Lübâbe, Hasan bin Sa'îd, Abdullah bin Yûnus el-Kayravanî ve birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İslâm âlimlerinden bazıları onun hakkında şöyle demişlerdir; Ebû'l Velîd el-Faradî: "Endülüs'ü hadîsle doldurdu."

Ebû Muhammed Ali bin Ahmed: "Yazdığı eserlere İslâm târihinde az rastlanır."

Kâsım bin Esbâ' şöyle anlatır: "Endülüs'ten çıktım. Bakıyye bin Mahled'den hiç hadîs-i şerîf rivâyet etmedim. Irak ve diğer memleketlere gittiğimde onun fazîletini işittim. Bunun üzerine, ondan hadîs rivâyet etmeyi terk ettiğime pişman oldum. Kendi kendime, döndüğüm zaman Bakıyye bin Mahled'den istifâde edeceğim dedim. Sonra ondan duyduğum bütün hadîs-i şerîfleri rivâyet ettim."

Şöyle anlatılır: Birgün, oğlu düşmana esir düşmüş bir kadın, Bakıyye bin Mahled'e gelerek: "Çok zor durumdayım, yardıma ihtiyâcım var, duâ ediniz, inşâallah oğlum kurtulur" dedi. Bakıyye bin Mahled kadını gönderdikten sonra, Allahü teâlâyâ duâ etti. Bir zaman sonra kadın' oğluyla birlikte Bakıyye bin Mahled'in yanına gelerek ona duâ edip "Oğlum sağ salim döndü, fakat sana söyleyeceği sözler var" dedi. Genç anlatmaya başladı. "Ben bir esir topluluğuyla beraber düşman kumandanlarından birinin elindeydim. Onun bir adamı vardı. Bizi her gün ayaklarımız bağlı olduğu hâlde bağ ve bahçelerde çalıştırırdı. Bu adam başımızda olduğu hâlde işten dönüyorduk, birden ayağımın zinciri koptu ve yere düştü (Bu gün ve saat, annesinin Bakıyye bin Mahled'e geldiği zamana denk düşüyordu). Muhâfız beni çağırarak bana: "Zincirini kendin mi kırdın?" diye sordu. Ben "Hayır kendi kendine düştü" deyince bu işe hayret ettiler ve din adamlarını çağırdılar. Onlar bana "Senin annen var mı?" diye sordular. Ben onlara "Evet" deyince, "Allah annenin duâsını kabul etti ve bağını düşürdü. Allah seni serbest bıraktı. Bizim seni alıkoymamız ve bağlı tutmamız mümkün değildir" dediler. Bana yiyecek verip, gönderdiler" dedi.

Dînî ilimlerde geniş bilgi sahibi olan Bakıyye bin Mahled'den Endülüs valisi Muhammed bin Abdurrahmân el-Mervânî, kitaplarını yazıp çoğaltmasını isteyerek ona "İlmîni yay!" diye tavsiyede bulunmuştur.

Bakıyye bin Mahled hocalarından şöyle rivâyet eder: "Hz. Ali buyurdu ki: Şayet ben Allahü teâlâyı zikretmeyi unutsam, Allahü teâlâyâ ancak Peygamberimize (s.a.v.) salevât-ı şerîfe getirerek yakınlık elde ederim. Çünkü ben Resûlullahtan (s.a.v.) şöyle işittim: **"Cebrâil bana; ey Muhammed! Muhakkak Allahü teâlâ şöyle buyuruyor: Kim sana on defa salevât-ı şerîfe getirirse, benim öfkemden emin olabilir."**

Câbir bin Abdullah'tan ise şöyle rivâyet eder: Câbir (r.a.) demiştir ki: Babam Abdullah bin Amr Selemî, Uhud gazâsında şehîd olması üzerine halam Fâtıma ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (s.a.v.) halama ta'ziye ve şehîdin yüksek mertebesini bildirerek buyurdu ki: **"Ey Fâtıma, siz ona**

ağlasanız da ağlamasınız da siz şehîdi defn edene kadar melekler kanatlarıyla onu gölgelendirdiler.”

Bakıyye bin Mahled yazdığı Müsned’inde 1300’den fazla Sahâbînin bildirdiği hadîs-i şerîfleri toplamıştır. Bu kitabı fıkıh konularına göre düzenlemiştir. Hadîs-i şerîf rivâyetinde İbn-i Ebî Şeybe ve Abdürrezzâk San’anî’nin te’sîri altında kalmıştır. Hadîs ilminde Buhârî ve Müslim ayarında bir âlim idi. Ayrıca Tefsîr’ü Kur’ân, Kitâb fî fetâvâ’s-sahâbe ve’t-tâbiîn ve min dûnihim adlı eserleri vardır.

- 1) *Târîh-i Dimaşk (İbn-i Asâkir) cild-3, sh-277*
- 2) *Mucem-ül-üdebâ cild-7, sh-75*
- 3) *Tabakât-ül-müfessirîn (Suyûû) sh-9*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-629*
- 5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-169*
- 6) *Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh-53*
- 7) *En-Nûcûm-üz-zâhire cild-3, sh-75*
- 8) *Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh-190*
- 9) *Keşf-üz-zünûn sh-444, 1679*
- 10) *Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh-116*
- 11) *Brockelman: GAL I, sh-164, SUP-1, sh-271*

BÂYEZİD-İ BİSTÂMÎ:

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka da’vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî se’âdete kavuşturan ve kendilerine “Silsile-i aliyye” denilen büyük âlim ve velîlerin beşincisidir. “Sultân-ül-ârifîn” lakabıyla meşhûrdur. Künyesi, Ebû Yezîd’dir. İsmi Tayfur, babasının adı İsâ’dır. 160 veya 188 (m. 803)’de İran’da Hazar Denizi kenarında Bistâm’da doğdu. 231 veya 261 (m. 874) senesinde Şabân-ı şerîfin onbeşinci günü Bistâm’da vefât etti. Hanefî mezhebinde idi.

Annesi diyor ki, “Kendisine hâmile iken şüpheli bir şeyi ağzıma alacak olsam, onu geri atıncaya kadar karnıma vururdu.”

Üveysî olup, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın vefâtından kırk yıl sonra doğdu. İmâm-ı Ali Rızâ’nın sohbetinden ve bunun bereketiyle İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın rûhâniyetinden istifade etmiştir. Hz. Bâyezîd, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın rûhâniyetinden feyz almakla meşhûr olmuştur. Otuz sene Şam civarında bulunup, yüzonuç âlimden ilim öğrenmiştir. Aşk-ı ilâhîde o kadar ileri ve ibâdetle o derece yüksek idi ki, namaz kılariken Allah korkusundan ve İslâmiyete saygısından göğüs kemikleri gıcırda, yanında bulunanlar bunu işitirlerdi. Son derece âlim, fa dil ve edîb idi. Şiirleri meşhûrdur.

Hz. Bâyezîd, ilim tahsil ettiği üstâdlarından birine olan hürmet ve muhabbetinden dolayı, onun kabrinin yanına defn edilmeyi ve kabrinin, hocasının kabrinden, daha derin yapılmasını, kendi vücûdunun, hocasının vücûdundan aşağıda olmasını vasiyyet etti. Hocalarının en büyüğü, Allahü teâlâyâ kavuşmak yolunda çok yüksek derecelere kavuşmasına vesîle olan, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretleridir. Feyz ve ma’rifeti, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın mübârek rûhâniyetinden, O da, Medîne-i münevverenin yedi büyük âliminden biri olan Kâsım bin Muhammed’den, O da, Selmân-ı Fârisî’den, O da, Eshâb-ı kirâmın en yükseği Sıddîk-ı ekber’den (r.anhüm), O da, Resûlullah efendimizden (s.a.v.) almıştır.

Çocukken bir gün câmi avlusunda oynarken, oradan geçmekte olan Şakîk-i Belhî (r.a.) kendisini görüp, “Bu çocuk büyüyünce zamanının en büyük velîsi olacak” buyurdu. Küçük yaşta iken, annesi, kendisini mektebe gönderdi. Bâyezîd (r.a.), büyük bir dikkatle derse devam ediyordu. Bir gün Kur’ân-ı kerîm okumak için gittiği mektebde, okuduğu bir âyet-i kerîmenin (Lokman sûresi-14) te’sîri ile erkenden eve döndü. Annesi merak edip niçin erken döndüğünü suâl edince, şöyle cevap verdi: “Bir âyet-i kerîme gördüm. Allahü teâlâ o âyet-i kerîmede kendisine ve sana hizmet ve itâat etmemi emrediyor. Ya benim için Allahü teâlâyâ duâ et, sana hizmet ve itâat etmem kolay olsun, veyahut da beni serbest bırak, hep Allahü teâlâyâ ibâdet ile meşgul olayım” dedi. Annesi, “Seni Allahü teâlâyâ emânet ettim. Kendini O’na ver” dedi. Bundan sonra Bâyezîd (r.a.), kendini Allahü teâlâyâ verdi, emirlerinin hiç birisini yapmakta gevşeklik göstermedi, ama annesinin hizmetini de ihmâl etmedi. Annesinin küçük bir arzusunu, büyük bir emir kabul edip, her durumda yerine getirmeye çalışırdı. Çünkü Allahü teâlânın emri de böyle idi. Soğuk ve dondurucu bir kış gecesi idi. Annesi yattığı yerden oğluna seslenip su istedi. Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) hemen fırlayıp su testisini almaya gitti. Fakat testide su kalmamış olduğundan çeşmeye gidip, testi doldurdu. Buzlarla kaplı testi, ile annesinin başına geldiğinde, annesinin tekrar dalmış olduğunu gördü. Uyandırmaya kıyamadı. O halde bekledi. Nihayet annesi uyandı ve “Su, su” diye mırıldandı. Bâyezîd (r.a.) elinde testi bekliyordu. Şiddetli soğuk te’sîri ile eli donmuş parmakları testiye yapışmış idi. Bu hâli gören annesi “Yavrum, testi niçin yere koymuyorsun da elinde bekletiyorsun?” dedi. Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) “Anneciğim uyandığınız zaman, suyu hemen verebilmek için testi elimde bekliyorum” dedi. Bunun üzerine annesi “Yâ Rabbî! Ben oğlumdan razıyım. Sen de râzı ol!” diye cân-ü gönülden duâ etti. Belki de annesinin bu duâsı sebebiyle, Allahü teâlâ ona evliyâlığın çok yüksek mertebelerine kavuşmağı ih-

san etti. İstanbul'a geldiği, papazların bir toplantısında bulunduğu ve aralarından yüzlercesinin îmânla şereflenmesine vesîle olduğu rivâyet edilmektedir.

Menkıbeleri, kerâmetleri ve hikmetli sözleri meşhûrdur.

Nakledildiğine göre Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) hocalarından birinin huzurunda bulunuyordu. Hocası "Şu rafdaki kitabı getir" dedi. Bâyezîd, "Hangi rafdaki kitabı istiyorsunuz efendim?" dedi. Hocası, "Bunca samandır buraya gelip gidiyorsun. Dershanede oturduğun yerin üstündeki rafı diyorum" deyince, Hz. Bâyezîd, "Efendim, mübârek sohbetini?!. dinlemekteki dikkat ve edebe riâyetten dolayı, şu âna kadar başımı kaldırıp etrafa bakmış değilim" diye cevap verdi. Hocası bu söz karşısında "Madem ki durum böyledir. Senin işin tamamdır. Şimdi artık Bistâm'a dönebilirsin ve bizden öğrendiklerini başkalarına öğretebilirsin" buyurdu.

Bir gün kendisine, "Mürşidin kimdir?" diye sordular. O da "Bir kadın" dedi. "Bu nasıl olur?" dediler. Cevâbında şöyle buyurdu: "Bir gün Allahü teâlânın sevgisi ile kendimden geçmiş olarak yolda yürüyordum. Bir kadın gördüm. Elinde bulunan bir çuval unu, taşımam için bana ricada bulundu. Gücüm yetmez diye düşündüm. Orada kafes içinde bulunan bir arslana işaret ettim. Kafes açılıp, arslan geldi. Un çuvalını yükledim. Fakat açıktan kerâmet göstermiş olduğum için de çok korktum ve mahcûb oldum. Kadının beni tanıyıp tanımadığını öğrenmek için, "Pazara varınca kimi gördüm diyeceksin?" dedim. Kadın, "Zâlim Bâyezîd'i gördüm diyeceğim" dedi. Ben hayretle "Neden?" diye sordum. Kadın şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ, bu arslanı yük taşımak için yaratmadığı hâlde, sen niçin yük yükledin? Bu zulüm değil de nedir? Bunu, insanlar sana kerâmet sahibi desinler diye yapmış isen çok fena." Bunun üzerine çok ağlayıp istiğfâr ettim. Bundan sonra benden fevkalâde bir hâl meydana gelse, "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah, Nuh Neciyullah, İbrâhîm Halîlullah, Mûsâ Kelîmullah, İsâ Rûhullah; yazısını veya bir nûr görüyorum. Böylece, benden meydana gelen hâllerin doğru olduklarını, Allahü teâlâ tarafından tasdik olduğunu anlıyorum."

Hız. Bâyezîd-i Bistâmî, Allahü teâlânın aşkı ile öyle bir hâlde idi ki, O'ndan başka hiçbir şeyi tanımazdı. Yirmi yıl yanında bulunan ve hiç ayrılmayan talebesine her çağırıldığında "Yavrum ismin nedir?" diye sorardı. Bir defasında, o talebe dedi ki, "Efendim. Yirmi yıldır hiç ayrılmadan, hizmetinizde bulunmakla şerefleniyorum. Lâkin her defasında ismini sormanızın hikmetini anlıyamadım." Hız. Bâyezîd-i Bistâmî "Evlâdim, kusura bakma. Her defasında ismini soruyorum. Allahü teâlânın muhabbeti kalbime gelince, beni öyle bir hâl kaplıyor ki, O'ndan başka her şeyi unutuyorum. Senin ismini de hatırımda tutmaya çalışıyorum, fakat böyle hâl olunca unutuyorum. Sen hiç üzülme" buyurup talebesinin gönlünü aldı.

Birgün yakınları kendisine, "Efendim, filan yerde büyük bir zât var. Fazîlet ve kerâmet sahibi bir velîdir" dediler ve daha başka sözlerle o zâtı çok medh ettiler. Bunun üzerine Hız. Bâyezîd "Madem öyledir. O halde o büyük zâtı ziyârete gitmemiz lâzım oldu" buyurdular. Talebelerinden ba'zıları ile birlikte tarif edilen zâtın bulunduğu yere geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bildirilen zâtın, mescide gitmekte olduğunu gördü ve kibleye karşı tükürdüğünü müşahade etti. Görüşmekten vazgeçip derhal geri döndü. Sonra o kimse hakkında şöyle buyurdu: "Dînin hükümlerini yerine getirmekte, sünnet-i seniyyeye uymakta ve edebe riâyette zayıf olan birisine, nasıl olur da kerâmet sahibi denilir. Böyle bir kimsenin, Allahü teâlânın evliyâsından olması mümkün değildir,"

Bâyezîd-i Bistâmî'ye (r.a.) "Bu yüksek makamlara nasıl kavuştunuz?" diye sordular. Cevâbında şöyle anlattı: "Bir gece herkesin uyuduğu bir sırada, Bistâm'dan çıktım. Ay her tarafı aydınlatıyordu. Gidiyor iken, aniden karşımda çok heybetli bir makam gördüm. Onsekizbin âlem O'nun heybeti yanında bir zerre gibi kalıyordu. Aklım başımdan gitti. Beni fevkalâde bir hâl kapladı. O halde iken (Yâ Rabbi, bu kadar büyük, bu kadar güzel bir dergâh acaba niçin böyle boş?) dedim. Bir nida geldi ki: (Bu dergâhın boşluğu, kimse gelmediği için değil, belki gelenlerin lâıyk olmadığı ve uygunsuzluğu sebebiyle gelenleri bizim kabul etmeyişimizdendir.) Bir an, herkesin bu huzura kavuşması için şefâatçi olayım diye kalbime geldi. Fakat, bu şefâat makamının Sultân-ül-Enbiyâ Muhammed Mustafâ (s.a.v.) efendimize mahsus olduğunu hatırlayıp, benim öyle düşünmemin, bu şefâat makamına karşı edebe riâyetsizlik olacağını anlayıp, o düşüncemden vazgeçtim. Bir ses duydum ki (Ey Bâyezîd, Sultân-ül-Enbiyâ'ya olan muhabbetin ve edebe riâyetin sebebiyle, biz de senin edebini ve mertebeni yükseltiyoruz. Kıyâmete kadar (Sultân-ül-ârifin; diye anılırsın; buyuruyordu.

Sultân-ül-âlifin, Bâyezîd-i Bistâmî'yi (r.a.) bir gece uyku bastırıp, sabah namazına uyanamadı. Namazını kaza edip o kadar ağlayıp inledi ki, bir ses"İşitti. "Ey Bâyezîd, bu günahını affeyledim. Bu pişmanlık ve ağlamana da, ayrıca yetmişbin namaz sevabı ihsan eyledim" diyordu. Aradan bir kaç ay geçtikten sonra onu, yine uyku bastırdı. Şeytan gelip, Hız. Bâyezîd'in mübârek ayağından tutarak uyandırdı ve "Kalk namazın geçmek üzeredir" dedi. Bâyezîd (r.a.) Şeytan'a, "Ey mel'ûn! Sen hiç böyle yapmazdın. Herkesin namazının geçmesini, kazaya kalmasını isterdin. Şimdi nasıl oldu da beni uyandırdın?" buyurunca; Şeytan su cevâbı verdi: "Bir kaç ay önce sabah namazını kaçırdığında, pişmanlığın ve üzüntün

sebebiyle çok ağlayıp inlediğin için ayrıca yetmişbin namaz sevabı almıştın. Bu gün, onu düşünerek seni uyandırdım ki, sadece vaktin namazının sevabına kavuşasın, yetmişbin namaz sevabına kavuşmaya-sın.”

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri şöyle anlatıyor: “Benim zamanımda binlerce velî vardı. Hepsi de ibâdet, riyâzet, keşif ve kerâmet sahibi idi. Fakat asrın kutupluğu, ümmî bir demircinin üzerinde idi. Ben bu işin sır ve hikmetine karşı hayretler içindeydim. Çoluk çocuğunun nafakası için geceli gündüzlü örs başından ayrılmayan demirciyi görmek istedim. Birgün dükkânına gittim. Selâm verdim. Beni görünce, çocuklar gibi sevindi. Ellerime sarıldı, uzun uzun öptü ve benden duâ rica etti. Henüz keşif âlemine girmemiş olduğu için kendi makamından habersizdi. Benden duâ isteyince dedim ki: “Ben senin ellerinden öpeyim de, sen bana duâ eti Sizin duânıza muhtaç olan benim!” O ise şöyle cevap verdi:

“Benim sana duâ etmemle, içimdeki dert hafiflemez ki!” Bunun üzerine ben de “Derdin nedir? Söyle bir çâre arayalım?” dedim. “Acaba kıyâmet gününde, bunca insanın hâli ne olur? Bunu düşünmekten, buna yanmaktan başka derdim yok” dedikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı. Beni de ağlattı. O vakit içimden bir nida duydum: “Bunlar nefsim, nefsim diyenlerden değil, ümmetim ümmetim diyenlerdendir.” Hemen içimdeki hayret silindi. Kutupluk makamının bu demirciye niçin verildiğini sezdim. Anladım ki, böyleleri, sevgili Peygamber efendimizin kalbine her an bağlıdır. Onun hakikatine mazhardır. Demirciye dedim ki:

“İnsanların azâb çekmesinden sana ne?” Demirci de, “Bana mı ne? Benim fitratımın mayası, şefkat suyuyla yoğunulmuştur. Cehennem ehlinin bütün azabım bana yükleseler de, onları bağışlasalar, ben se’âdete ererim ve derdimden kurtulurum” dedi.

O, namazda okunmak için, farz miktarından fazla sûre ve âyet bilmiyordu. Bilmediklerini öğrettim. Ben de, kırk yıldır elde edemediğim ma’nevî derecelere yükseldim, içim feyz-i ilâhi ile doldu. O vakit iyice anladım ki, kutupluk sırrı başka bir ma’nâ imiş.”

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, kabristanda çok dolaşırdı. Bir gece yine gezerken, gece bekçisi elindeki sopayla vurdu. Bâyezîd (r.a.) “La havle velâ kuvvete illâ bil-lâhil aliyyl azîm” dedi. Bekçi birkaç kere daha vurunca sopa kırıldı.

Bâyezîd hazretleri eve dönünce talebelerine sopanın fiatını sordu. O kadar parayı bir keseye koyarak, bir miktar da tatlı ile beraber bir talebesiyle, o bekçiye gönderdi. Bir de mektûb yazarak bekçiye vermesini söyledi. Mektup şöyle idi:

(Muhterem Bekçi efendi, belki beni hırsız sanarak dövdün. Kabahat bendedir. Gece kabristanda gezmeseydim, dövmezdin. Sopanın kırılmasına da sebep oldum. Gönderdiğim parayla kendine bir eli sopa al! Sopanın kırılma üzüntüsünün kalbinden gitmesi için de, yolladığım tatlıyı ye! Allahü teâlânın selâmı üzerine olsun.) Genç bekçi mektubu okuyunca, gelip özür dileyerek tövbe etti. Onunla birlikte birkaç bekçi daha hak yola girdi, Bir gün Yûsuf-i Bahirânî isminde bir zât kendi kendine düşündü ki, “Bâyezîd-i Bistâmî’nin yanına gideyim. Eğer, açıktan bir kerâmet gösterirse velî olduğunu kabul edeyim. Böylece O’nu imtihan etmiş olayım.” Bu düşünce ile, Hz. Bâyezîd’in bulunduğu yere geldi. Hz. Bâyezîd onu görünce buyurdu ki: “Biz kerâmetlerimizi, talebelerimizden Ebû Sa’îd Râî’ye (r.a.)’e havale ettik. Sen ona git.” Bu kimse gidip, Ebû Sa’îd Râî’yi sahrada buldu. Kendisi namaz kılıyor, koyunlarına da, kurtlar bekçilik ediyordu. Namaz bitince, gelen kimse kendisinden taze üzüm istedi. Oralarda üzüm bulunmazdı ve zamanı da, değildi. Ebû Sa’îd Râî (r.a.) esasını ikiye bölüp, bir parçasını gelen kimsenin tarafına, diğer kısmını da kendi tarafına dikti. Allahü teâlânın izni ile, hemen o parçalar asma oldu ve taze üzüm verdi. Fakat, Ebû Sa’îd tarafında bulunan üzümler beyaz, gelen kimsenin tarafında bulunan üzümler siyah renkte idi. O kimse, üzümlerin renklerinin farklı olmasının sebebini sordu. Ebû Sa’îd Râî. (r.a.), “Ben Allahü teâlâdan, yakın yolu ile istedim. Sen ise imtihan yolu ile istedin. Dolayısıyla, renkleri de niyetlerimize uygun olarak meydana geldi” buyurdu ve o kimseye bir kilim hediye edip, kaybetmesini tenbih etti. O kimse kilimi alıp, hacca gitti. Fakat, kilimi, Arafat’da kaybetti. Çok aradı ise de bulamadı. Hacdan dönüşünde, Bistâm’a, Bâyezîd hazretlerinin yanına uğradı. Baku ki kaybettiği kilim, Hz. Bâyezîd’in önünde duruyor. Bu hâdiselere şâhid olduktan sonra, böyle yüce bir zâttan, kerâmet istediği-ne çok pişman oldu. Tövbe ve istiğfâr edip, Bâyezîd-i Bistâmî’nin talebeleri arasına katıldı.

Bir sene hacca gitmek üzere yola çıktı. Bir devesi vardı. Azığını ve eşyasını o deveye yüklemişti. Birisi kendisine, “Bu kadar uzun yol için, bu kadar yük bu deveye fazla gelmez mi?” dedi. Bâyezîd (r.a.) “Acaba yükü taşıyan deve midir? dikkat et bakalım, devenin sırtında yük var mı?” dedi. O kimse dikkatle baktığında gördü ki, yük devenin sırtından bir karış yukarıda durmaktadır. O kimse hayretini gizliyemeyip “Sübhânallah! Ne kadar acâib bir iş” deyince, Hz. Bâyezîd, “Hâlimi sizden gizlesem, bana dil uzatıyorsunuz. Hâlimi size açık açık göstersem hayret ediyorsunuz, takat getiremiyorsunuz. Ben size ne yapayım bilemiyorum?” buyurdu ve yoluna devam etti. Ziyâretleri esnasında kendisine, annesinin hizmetine gitmesi bildirildi. Bistâm’a giden bir kafil ile hemen yola çıktı. Bistâm’a geldiği duyulunca bü-

tün halk yollara dökölüp, kendisini karşıladılar. Seher vakti evlerine geldi. Annesi abdest almış şöyle duâ ediyordu, “Yâ Rabbî! Benim garîb oğlumu her kötülükten muhafaza buyur. Büyükleri kendisinden hoşnud eyle. Oğluma güzel hâller ve iyilikler ihsan buyur...” Bunun üzerine Bâyezîd (r.a.) kapıyı çalıp izin istedi. Annesinin “Kim o?” suâlîne Bâyezîd (r.a.) “Senin garîb oğlun” cevâbını verdi. Annesi koşup kapıyı açtı ve “Senden ayrılık hasretiyle ağlaya ağlaya saçlanma ak düştü, belim büküldü” dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir sene hac dönüşünde Hemedan’a uğrayıp, oradan bir miktar tohum satın aldılar. Bistâm’a gelip, Hemedan’dan aldığı tohum torbasını açınca içinde bir kaç adet de karınca bulunduğunu gördü. Bunları yuvalarından ayırmanın münâsîp olmayacağını düşünüp, tekrar Hemedan’a gitti Tohumu aldığı yere bırakıp, ondan sonra Bistâm’a döndü.

Bir gün yolda yürürken, bir gencin kendisini takip etmekte olduğunu fark edip döndü ve gence, “Niçin beni takip ediyorsun, istediğin nedir?” dedi. Genç, edeble, “Efendim, sizin gibi olmak, yolunuzda bulunmak istiyorum. Lütuf elinizi uzatıp himmet buyurun da ben de kazanayım” dedi. Cevâbında “Benim yaptıklarımı yapmadıkça, benim derimin içine girsen istifâde edemezsin. Bu Allahü teâlânın bir lütfudur” buyurdu.

Hız. Bâyerid-i Bistâmî’ye bir kimse gelip: “Efendim, ben Taberistan’da idim. Bir zâtın cenâze namazını kılıyorduk. Siz de orada idiniz, cenâze namazından sonra Hızır aleyhisselâmın elinden tuttunuz. Daha sonra sizin havada uçtuğunuzu gördüm” dedi. Bâyerid (r.a.), ona “Doğru söylüyorsun” buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî’ye (r.a.) bir gün bir kimse gelip dedi ki, “Efendim. Ben otuz senedir, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılıyorum. Ama, kendimde hiç bir ilerleme göremiyorum. Halbuki i’tikâdım da düzgündür.” Bâyezîd (r.a.) “Sen bu hâlde üçyüz sene daha devam etsen bir şeye kavuşamazsın. Çünkü nefis engelin var” buyurdu. O kimse, “Efendim. Bunun hâl çaresi yok mu?” diye sordu. Bâyerid (r.a.): “Var ama sen kabul etmezsin” buyurdu. O kimse ısrar edip “Aman efendim, lütfen bildiriniz ve beni talebeliğimize kabul ediniz. Ne emrederseniz yaparım” dedi. Bâyezîd (r.a.) buyurdu ki: “Öyle ise şimdi evine git. Bu kıymetli elbiseleri çıkarıp, ad! ve eski bir elbise giy. Boynuna bir torba asıp içine ceviz doldur. Seni en iyi, tanıyanların bulundukları sokağa git, Çocuktan başına topla, (Bana bir tokat vurana bir ceviz, iki tokat vurana iki ceviz, veriyorum) de.” O kimse bunları duyunca, “Sübhânallah, Lâ ilâhe illallah. Ben bunları yapamayacağım. Bana başka bir şey emretseniz” dedi. Hz. Bâyezîd, “Senin ilâcın ancak budur ve biz de baştan (Sen bunları kabul etmezsin) diye söylemiştik. Yolumuzun esası nefsi terbiye etmektir.” buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî’nin mecûsî olan bir komşusu ve süt emme çağında bir de çocuğu vardı. Bu mecûsî sefere çıktı. Evlerini aydınlatacak bir şeyi bulunmadığı için çocuk ağlıyordu. Hz. Bâyezîd her gün bir çıra alıp, komşusunun evine götürdü. Mecûsî seferden dönünce durumu haber alıp, kendisinde değişiklikler hissetti Hz. Bâyezîd’e karşı kalbinde bir sevgi hâsıl olduğu hâlde, “O zâtın aydınlığı varken bizim karanlıkta bulunmamız hiç uygun değildir” dedi ve hemen Bâyezîd-i Bistâmî’nin huzuruna gidip müslüman oldu.

Bir gün sohbetinde bulunanlara, “Kalkınız, Allahü teâlânın velî kullarından birini karşılamaya çıkalım” buyurup, kalktılar. Yola çıktıklarında, İbrâhîm bin Şeybe-i Hirevî ile karşılaştılar. Hz. Bâyezîd ona, “Hatırıma, seni karşılamak ve Allah katında sana şefâat etmek geldi” buyurdu. O da, “Efendim siz bütün mahlûkâta şefâat etseniz yine fazla sayılmaz” dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir gün talebeleriyle giderken delilerin bulunduğu bir tımarhanenin önünden geçiyorlardı. Talebelerinden birisi, orada, delilerin tedaviler için bir şeyler yapmaya çalışan baştabibe yaklaşıp, “Günah hastalığı ile hasta olanlar için bir ilâcınız var mıdır?” diye sordu. Baştabib cevap veremeyip susunca, ayağı zincirle bağlı delilerden biri, Bâyezîd’in (r.a.) teveccühü ile şöyle dedi: “O derdin ilâcı şöyledir: Tövbe kökünü istiğfâr yapıp ağıyla karıştırıp, kalb havasına koyarak, tevhîd tokmağıyla iyice dövmeli. Sonra insaf eleğinden eleyip, gözyaşıyla hamur etmeli. Daha sonra aşkullah ateşinde pişirip, muhabbet-i Muhammediyye balından katarak, gece gündüz kanâat kaşığıyla yemelidir.”

Ebû Türâb Nahşebî’nin bir talebesi vardı. Allahü teâlâyâ olan muhabbetinin çokluğundan dolayı hemen hergün yüzlerce defa kendinden geçip bayılırdı. Bugün hocası, kendisine “Sen Hz. Bâyezîd’i görsen daha çok derecelere kavuşurdun” dedi ve o talebe ile beraber Hz. Bâyezîd’in yanına geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) ile o talebe göz göze geldikleri anda talebe düşüp vefât etti. Bunun üzerine; Ebû Türâb Nahşebî dedi ki: “Yâ Bâyezîd, bu talebe öyle idi ki, Allahü teâlânın aşkı ile kendisinde ba’zı hâller olur, kendisinden geçerdi. Fakat sizi bir defa görmekle düşüp can verdi. Bu nasıl oluyor?” Hz. Bâyezîd buyurdu ki: “O kişinin hâli doğru idi. Önceden, onun müşahedesı kendi makamı kadar idi. Beni gördüğün anda, müşahedesı benim makamım kadar oldu. Lâkin o kimse buna takat getiremeyip, can verdi.”

Bir gece, ba’zı kimseler Hz. Bâyezîd’in nasıl ibâdet yaptığını, neler söylediğini işitmek için penceresinin altında dinlemeye başladılar. Seher vakti olduğunda bütün kalbiyle “Allah” dedi. Sonra düşüp

bayıldı. Bayılmasının sebebi sorulduğunda “Sen kim oluyorsun? Senin haddine mi düştü ki, ismimi ağzına alıyorsun? şeklinde bir nida gelir diye çok korktum da eti onun için bayılmışım” buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) namaz kılmak bu için mescide gelince kapıda bir miktar za durur ve ağlardı. Sebebini soranlara da, “Câmiyi, vücûdumla kirlletmekten korkuyorum. Tövbe edip Allahü teâlâyâ yalvarıyorum, ondan sonra giriyorum” dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye (r.a.) sordular ki: “Nefsine verdiğin en hafif ceza nedir?” Cevâbında buyurdu ki: “Bir defasında nefsim, bir itâatsizlikte bulundu. Buna ceza olarak bir yıl boyunca hiç su içmedim.” Bir gün ba'zı kimseler, Bâyezîd'in huzuruna gelip, yağmur yağması için duâ etmesini talep etmişlerdi. Hz. Bâyezîd mübârek başını eğip, bir miktar duâ ettikten sonra, “Gidiniz, damlarınızın oluklarını kontrol ediniz” buyurdu. Ondan sonra 24 saat durmadan yağmur yağdı.

Bir defasında Hz. Bâyezîd'in kalbine şöyle ilham olundu: “Ey Bâyezîd! Hazineleirim, başkaları tarafından yapılan ibâdetlerle ve güzel hizmetlerle doludur. Sen bize öyle bir şeyle gel ki, o bizde olmasın.” Hz. Bâyezîd, “Yâ Rabbî! Hazinesinde bulunmayan şey nedir?” Kalbime ilham olundu ki, “Acizlik, zavallılık, çaresizlik, zillet ve ihtiyaç.”

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir defasında şöyle anlattı: Bizim ruhumuzu, semâlara götürdüler. Cenneti, Cehennemi gösterdiler. Hiçbir şeye bakmadım. Hep Allahü teâlâyı düşünüyordum. Nice makamlardan geçirdiler. Nihayet ezeliyyet ağacını gördüm. Sonra “Yâ Rabbî! Sana gelebilmem için beni benliğimden kurtar” diye yalvardım. Bana bildirildi ki: “Ey Bâyezîd! Benliğinden kurtulup bana yaklaşman, Sevgili Peygamberime tâbi olmana bağlıdır. Onun ayağının tozunu, gözüne sürme yap. Onun bildirdiği hükümlere uymaya devam et. (Tasavvuf ehli arasında bu menkıbeye Bâyezîd'in mi'râcı” denir.)

“Bulunduğunuz şu derecelere nasıl kavuştunuz?” diye kendisine sordular. Cevâbında buyurdu ki: “Her yerde Allahü teâlânın gördüğünü ve bildiğini düşünüp, edebe riâyet etmekle” buyurdu.

Sâlihlerden bir zât şöyle anlatıyor: “Abdurrahmân bin Yahyâ'ya “Tevekkül nedir?” diye sordum “Elin, bileğine kadar ejderhanın ağzında olsa, Allahü teâlâyı düşünüp, başkasından korkmamandır” buyurdu. Aynı suâli Hz. Bâyezîd'e de sorayım. Onun da cevâbını alayım düşüncesiyle kapısını çaldım. Kapıyı açmadan ve kim olduğumu sormadan, “Abdurrahmân'ın sözü sana kâfi gelmedi mi?” buyurdu. Kapıyı açmalarını istirham ettim. “İyi ama sen ziyâret için değil, suâl sormak için geldin ve kapının arkasında iken cevâbını aldın” buyurdu. Ben dönüp gittim. Bir sene sonra kendisini ziyâret etmek niyetiyle yanlarına geldim. “Hoş geldin. Şimdi bizi ziyârete gelmişsin” buyurdu. Yanında bir ay kaldım. Bu zaman içinde kalbimden geçenleri bana haber verirdi.”

Bir gün Hz. Bâyezîd'e “Peygamberler hakkında ne buyurursunuz?” diye sordular. Cevâbında buyurdu ki: “Biz onlar hakanda bir şey söyliyemeyiz ve onları anlıyamayız. Hâllerini anlamaktan âciziz. Onlar, bizim anlıyabildiğimizden çok daha yüksekdirler. Diğer insanlar, büyük velîleri ne kadar anlıyabilirse, velîler de peygamberleri ancak o kadar tanıyabilirler.”

Bâyezîd (r.a.) yanında bulunanlara, Allahü teâlâ kendilerinden râzı olduğu kimseleri Cennetine koyuyor değil mi?” diye sordu. Onlar “Evet efendim, öyledir” diye cevap verdiler. Bunun üzerine “Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuştuktan sonra, bir andaki duyduğu zevk vesaâdet Cennetteki bin köşkten daha fazladır.” Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir defasında bir imâmın arkasında namaz kıldı. Namazdan sonra, o imâm, Hz. Bâyezîd'e “Siz bir yerde çalışıp para kazanmıyorsunuz. Başkalarından da bir şey istemiyorsunuz. O halde siz, nafakanızı nereden temin ediyorsunuz?” dedi. Hz. Bâyezîd bunu duyunca, “Ben hemen namazımı iade edeyim. Zîrâ, rızıkları kimin verdiğini bilmiyen birinin arkasında namaz kılmışım, bu ise caiz değildir” buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir gün, talebeleri ile birlikte, gayet dar bir sokaktan geçiyorlardı. Hz. Bâyezîd, karşıdan bir köpeğin gelmekte olduğunu gördü ve geri çekilip köpeğe yol verdi. Talebelerinden birinin hatırına şöyle geldi: “İnsanoğlu hayvanlardan şerefliidir. Hem bizim üstadımız, Sultân-ül-ârifindir. Hem de etrafındakiler onun, her biri çok kıymetli sâdik talebeleridir. Bütün bunlara rağmen, üstadımızın bu köpeğe yol vermesinin hikmeti acaba nedir?” Bunun üzerine Hz. Bâyezîd buyurdu ki: “Şu köpek, hâl lisânı ile bana dedi ki, “Sana Sultân-ül-ârifin olmak hil'atini ve bana da köpeklik postunu giydirdiler. Bunun tersi de olabilirdi.” Bunun üzerine ben de ona yol verdim.”

Bir defasında şöyle anlattı: “Bir gece sahrada vaha kenarında hırkamı üzerime örtüp uyumuştum. İhtilâm oldum. Hemen kalkıp gusletmek istedim. Hava çok soğuk olduğu için, nefsim, güneş doğduktan, hava ısındıktan sonra gusletmemi istiyerek gevşek davrandı. Nefsimin bana yaptığını görünce hemen kalkıp, buzı kırdım ve nefsimi ceza olarak, hırka ile beraber guslettim. Gusûlden sonra da, hırkamı çıkarmadım. Hırka buz bağlamıştı. Sonra “Ey Nefsim! Tenbelliğinin cezası işte budur” dedim.

Hz. Bâyezîd, “Oniki sene nefsimin ıslahı için çalıştım. Nefsimi riyâzet (nefsin arzularını yapmamak) körüğünde, mücâhede (nefsin istemediği şeyleri yapmak) ateşiyle kızdırdım. Mezemmet (nefsini kınayıp,

ayıblamak) örsünde, melâmet (azarlama) çekici ile dövdüm. Böyle uğraşa uğraşa kendi benliğimden bir ayna yapıp beş sene kendimin aynası oldum. Yapabildiğim ibâdet ve tâatlarla bu aynayı cilalayıp parlat-tım. Bir sene ibret nazarı ile bu aynaya baktım. Neticede bu aynada gördüm ki, belimde, gurur, riya, ibâ-dete güvenip amelini beğenmek gibi kalb hastalıklarından meydana gelen bir zünnar bulunuyor. Bu zünnarı kesip atabilmek için beş sene daha uğraştım. Yeniden müslüman oldum” buyurdu.

“Ömrüm boyunca, Allahü teâlâyâ lâıykıyla ibâdet edebilmeyi, namazımı lâıykıyla kılâbilmeyi arzu ettim. Bu arzu ile, belki güzel namaz kılarım diye sabaha kadar namaz kıldım. Fakat kıldığım bütün na-mazları O’na lâıyk olarak bulmuyordum. Nihayet, Allahü teâlâyâ şöyle yalvardım: “Yâ Rabbî! Sâna lâıyk şekilde tam ve kusursuz olarak hiç namaz kılamadım. Kıldığım bütün namazlar hep Bâyezîd’e yakışır şekilde oldu. Beni ve ibâdetlerimi kusurlarımla birlikte kabul eyle.” “Bir zaman “Artık ben, zamanın en büyük evliyâsıyım” düşüncesi kalbime geldi. Hemen, buna pişman olup gönlüm hüznle doldu. Şaşkınlık içerisinde Horasan’ın yolunu tuttum. Bir müddet gittikten sonra “Allahü teâlâ beni, kendime getirecek birini bana gönderinceye kadar buradan ayrılmayacağım” diye niyet ettim ve orada üç gün bekledim. Dördüncü gün dışı bir devenin üzerinde bir gözü görmeyen bir kişi geldi. “Nereden geliyorsun?” dedim. “Sen niyet ettiğin zaman üçbin fersah uzakta idim. Oradan geliyorum. Kalbini koru “zamanın en büyüğü benim” gibi düşünceleri hatana getirme!” dedi ve kayboldu.

“Uzun seneler nefsimi terbiye etmekle uğraşıp çile çektikten sonra, bir gece, Allahü teâlâyâ yal-vardım, ilham olundu ki, “Şu testi ve aba sende oldukça, sana ruhsat yoktur.” Bunun üzerine yanımda bulunan testi ve abayı terk ettim. Bundan sonra bana bildirildi ki, “Ey Bâyezîd, nefsin hevâ ve hevesi için tuzaktaki tane misâli olan dünyâ mallarına gönül bağlayıp, sonra da Allahü teâlâyâ kavuşmak için yol isteyen kimselere de ki, “Bâyezîd, nefsin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak suretiyle kırk yıl uğraştığı hâlde, yanında bulunan tank bir testiyi ve eski bir abayı terk etmedikçe izin alamadı. Siz, bu hâlinizle size izin verileceğini mi zannediyorsunuz. Asla izin alamazsınız.” Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) vefât ederken, kendisini sevenlerden Ebû Mûsâ ismindeki zât yanında bulunamamıştı. Fakat o gece rû’yâda “Arşı, başı üzerine alıp taşıyordu.” Bu rû’yâyâ çok hayret edip, hikmetini anılamadı ve bunu Hz. Bâyezîd’e sormak için yola düştü. Yolda, Hz. Bâyezîd’in vefât ettiğini haber aldı. Bistâm’a geldiğinde cenâze merasimi için, hesabı mümkün olmayan fevkalâde bir kalabalık gördü. Tabutunu taşımakla şe-reflenmek için yanaşmaya çalıştı. Fakat yanaşıp da tabutu taşımak mümkün olmuyordu. Diyor ki, “Gör-düğüm rû’yâyı, unutmuş vaziyette, Hz. Bâyezîd’in tabutunu taşımakla şereflenmek istiyordum. Bu müm-kün olmayınca tabutu taşıyanlar arasından meşakkatle geçip tabutun altına girdim ve başımı tabuta da-yayıp öylece gidiyordum. Birden tabutun içinden bana şöyle hitâb ettiğini duydum. “Ey Ebû Mûsâ! İşte şu bulunduğun hâl akşamki gördüğün rû’yânın tâbiridir.”

Bâyezîd (r.a.) devamlı “Allah! Allah!..” derdi. Vefâtı ânında da yine “Allah!.. Allah!..” diyordu. Bir ara şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Senin için yaptığım bütün ibâdet tâat ve zikirleri hep gaflet ile yaptım. Şimdi can veriyorum. Gaflet hâli devam ediyor. Allahım! Bana huzur ve zikir hâlini ihsan eyle.” Bundan sonra, zikir ve huzur hâli içinde ruhunu teslim etti.

Sultân-ül-ârifin Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) vefât ettikten sonra, büyüklerden biri kendisini rû’yâda gö-rüp, “Allahü teâlâ sana ne muamele eyledi” diye sordu. Buyurdu ki, “Beni toprağa koydukları zaman bir ses duydum ki, “Ey Bâyezîd! Bizim için ne getirdin?” diyordu. “Yâ Râbbî! Sana lâıyk hiç bir iyi amel ya-pamadım. Huzuruna lâıyk hiçbir şey getiremedim, ama şirk de getirmedi” dedim.

Hz. Bâyezîd, vefât ettikten sonra, büyük zâtlardan birisi kendisini rû’yâda görüp sordu. “Münker ve Nekir sana nasıl muamele eyledi?” Cevâbında şöyle buyurdu: “O iki mübârek melek gelip (Rabbin kim-dir?) diye sorunca onlara dedim ki: Bunu sormakla sizin maksadınız hâsıl olmaz. Siz bana O’nu soraca-ğınıza, beni O’na sorun. Eğer O, beni, kulu olarak kabûl ederse ne a’lâ. Maazallah O, beni kulu olarak kabul etmezse, ben, yüz defa O, benim Rabbimdir) desem ne faydası olur?”

Hz. Bâyezîd-i Bistâmî vefât ettikten onra, O’nun sâdık talebelerinden olan bir hanımefendi şöyle anlattı: “Kâ’be-i muazza-aayı tavaf ettikten sonra bir saat kadar efekür ettim. Bu sırada uyukum geldi ve irazcık uyudum. Rû’yâmda beni göğe ıkardılar. Allahü teâlânın izni ve lütfu ile, arş-ı a’lânın altını gör-düm. Çok güzel okusu vardı. Nurdan yazılmış bir yazı gördüm (Bâyezîd Veliyyullah) yazılı idi ve yazının eni ve boyu da görünmüyordu.”

Velîler taifesinin efendisi Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) buyuruyor ki: “Velîler arasında Bâyezîd-i Bistâmî’nin yeri Melekler arasında Cebrâil’in (a.s.) yeri gibidir.”

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin tasavvufta derecesi çok yüksek idi. Tasavvuf ilminde sekr hâli (ilâhi aşk ile kendinden geçmiş iken) denilen bir hâlin kendisini kapladığı bir an, içinde bulunduğu durumu, müşahade ettikleri şeyleri anlatmak için “Sübhânî” demiştir. Bu sözü ba’zı kimseler anılamamış, Bâyezîd hazretlerinin şânına uygun olmayan sözler sarf etmişlerdir. Halbuki bu sözü büyük âlim İmâm-ı Rabbânî hazretleri birinci cild 43’üncü mektubunda şöyle açıklamaktadır: “Hallâc-ı Mensûr’un “Enelhak”

ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin (Sübhanî) sözünü tevhîd-i şühûdî bilmemiz lâzımdır. Bu suretle dîne uygun olurlar. Bu büyükler o hâl içinde, Allahü teâlâdan başka, hiçbirşey göremeyince, bu sözleri söylemiş, Allahü teâlâdan başka birşey yoktur demek istemişlerdir. "Sübhanî" sözü Hak teâlâyı tenzihtir. Kendini tenzih değildir. Çünkü kendi varlığını bilmemektedir. Birşeye hüküm veremez."

Böyle hâllerle ilgili olarak Hindistanda yetişmiş büyük İslâm âlimi Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri, (Merec-ül-Bahreyn) adlı kitabında diyor ki: "Tasavvuf büyükleri, İslâmiyete uymayan sözleri söylerken, çok kızan ve çok sevinen insan gibidirler. Kızmak ve sevinmek, insanın aklını örter, ihtiyarını giderir, ilâhî aşk ile kendinden geçmiş ba'zı tasavvuf erbabı da böyle şuursuz konuşmuşlardır. Bu hâllerinde onlar ma'zûrdurlar. Yalnız böyle sözlerine uymak caiz değildir" buyurmaktadır. Yine İmâm-ı Rabbânî hazretleri mektûbâtının üçüncü cild 121'inci mektubunda: "Esrârı ortaya dökmek olan böyle sözler, herkesin anladığı ma'nâ ile söylenmiş değildirler" buyurmaktadır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri bu söz için, "Allahü teâlânın büyüklüğünü, hiç kusurlu olmadığını en iyi şekilde bildirmektedir" dedi. Tenzihin tenzihidir, buyurdu.

Görülüyor ki, bu sözü ile İslâmiyete uygun olan bir şeyi anlatmak istemiştir. Sekr hâlinde olduğundan başka kelime bulamamış, ince bilgilerini, herkesin anlayamayacağı kelimelerle bildirmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri buyuruyor ki:

"Dilini, Allahü teâlânın ismini anmaktan başka işlerle uğraşmaktan ve başka şeyler konuşmaktan koru. Nefsini hesaba çek. İlme yapış ve edebi muhafaza et. Hak ve hukuka riâyet et ibâdetten ayrılma. Güzel ahlâklı, merhamet sahibi ve yumuşak ol. Allahü teâlâyı unutturacak her şeyden uzak dur ve onlara kapılma.

"Otuz sene mücâhede eyledim, ilimden ve ilme uymakdan daha zor bir şey bulamadım."

"Gözlerini harâma bakmaktan ve başkalarının ayıplarını görmekten koru."

"Bir gece karanlığında odamda otururken ayaklarımı uzatmışım. Hemen bir ses duydum. Sultanla oturan edebini gözetmelidir diyordu. Hemen toparlandım."

"Ey Allahım! Ey kusurlardan uzak olan sonsuz kudret sahibi Rabbim. Sen ne dilerse yaparsın. Benim vücûdumu öyle büyült, öyle büyült ki Cehennemi ağzına kadar doldursun. Böylece başka kullarına yer kalsın. Onların yerine ben yanayım." (Hz. Ebû Bekir de (r.a.) böyle duâ ederlerdi.)

"Siz havada uçan birisini gördüğünüz zaman hemen o kimsenin fazîletli, kerâmet sahibi birisi olduğuna hüküm vermeyin. Hatâ edebilirsiniz. O kimsenin hakikaten fazîlet ve kerâmet sahibi olduğunu anlamak için, İslâmiyetin emirlerine uymaktaki hassasiyetine, Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanması ve sünnet-i seniyyeye uymasına, hakîkî İslâm âlimlerine olan muhabbet ve bağlılığına bakın. Bunlar tam ise, o kimse fazîlet ve kerâmet sahibidir. Bunlara uymakta en ufak bir gevşeklik ve zayıflık bulunursa, o kimse için fazîlet ve kerâmet sahibidir demek mümkün olmaz."

"(Yâ Rabbî! Sana kavuşmak nasıl mümkün olur?) diye duâ ettim. Bir nida geldi, (Nefsini üç talakla boşa) diyordu."

"Bu kadar zahmet ve meşakkatlere katlanarak aradığımı, annemin rızâsını almakta buldum. Çok basit gibi gelen anne rızâsını almanın, bütün işlerin evvelinde lâzım olduğunu anladım."

"Günahlara bir defa, tâatlere ise bin defa tövbe etmek lâzımdır. Ya'nî yaptığı ibâdet ve tâatlere bakıp kendini beğenmek, o ibâdeti hiç yapmamak günahından bin kat daha fenadır."

"İnsana zararı en şiddetli olan şeyin ne olduğunu bilmek istedim. Anladım ki, bu gaflettir. Gafletin insana yaptığı» zararı Cehennem ateşi yapmaz. Yâ Rabbî! Bizleri gaflet uykusundan uyandır. Lütuf ve keremin ile bu duâyı kabul eyle."

"Bütün âlemin yerine beni Cehennemde yaksalar ve ben de sabretsem, Allahü teâlâyı muhabbeti da'vâ edinmiş birisi olarak yine bir şey yapmış olmam. Allahü teâlâ da benim ve bütün âlemin günahını affetse rahmetinden ve ihsanından bir şey eksilmiş olmaz."

"Bir kimsenin, Allahü teâlâyı olan muhabbetinin hakîkî olup olmadığının alâmeti, kendisinde deniz misâli cömertlik, güneş misâli şefkat ve toprak misâli tevazu gibi üç hasletin bulunmasıdır."

"Allahü teâlânın ni'metleri, her an herkese gelmektedir. O halde her zaman ona şükretmek lâzımdır."

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir gece, talebelerinden bir kısmı ile bir yere misafir oldular. Ev sâhibi evin aydınlanması için bir kandil yaktı. Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) yanında bulunanlara, "Bu kandilde bir gariblik görüyorum. Yanıyor ama ışık vermiyor. Hikmeti nedir?" diye sordu. Ev sahibi, "Efendim. Biz bu kandili bir gece yakmak için komşumuzdan emânet' olarak almıştık. Bu akşam ikinci gece yakıyoruz" deyince, Hz.

Bâyezîd, kandili söndürdü ve hemen kandili sahibine götürüp teslim edin. Arzu ederseniz, bir gece daha yakmak için izin isteyin” buyurdu. Ev sahibi kandili alıp komşusuna götürdü. Olanları anlattı ve tekrar izin alıp geri getirdi. Eve gelince kandili yaktılar ve oda aydınlandı. Bâyezîd (r.a.) buyurdu ki, “İşte şimdi ışığını görüyorum.”

Hız. Bâyezîd-i Bistâmî bir gün yanlışlıkla bir karıncayı öldürdü. Haberi ohınca, çok pişman olup üz- züldü, ölü karıncayı avucuna alıp, şefkat, merhamet ve hüznün ile ve kırık kalbi ile karıncaya üfürünce, Allahü teâlânın izni ile karınca canlanıp yürümeye başladı.

Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.) bir gün çamurlu bir sokakta yürürken ayağı kaydı, düşmemek için duvara tutundu. Sonra araştırıp duvarın sahibini buldu. “Sokakta yürürken ayağını kaydı. Sizin duvarınıza tüt- tündüm. Belki de duvarınızdan bir miktar toprak yere dökülmüştür. Hakkınızı helâl etmenizi istirham edi- yorum” dedi. Meğer o kimse mecûsî imiş, “Sizin dîninizi bu kadar ince ve hassas mıdır?” dedi. Hız. Bâyezîd “Evet” deyince, o kimse hakkını helâl etti ve müslüman oldu. Bunun üzerine o mecûsînin evin- dekiler de müslüman oldu.

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-67*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-33*
- 3) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-89*
- 4) *Risâle-i Kuseyrî sh-17*
- 5) *Vefeyât-ül-a'yan cild-2 sh-531*
- 6) *Sıfat-üs-safve cild-4, sh-89*
- 7) *Mizân-ül-i'tidâl cild-1, sh-481*
- 8) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-143*
- 9) *Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-173*
- 10) *Nefehât-ül-üns sh-109*
- 11) *Rehber Ansiklopedisi cild-2, sh-285*
- 12) *Tezkiret-ül-evliyâ sh-86*
- 13) *Se'âdet-i Ebediyye sh-989*
- 14) *Eshâb-ı Kirâm sh-203*
- 15) *Keşf-ül-mahcûb sh-210*
- 16) *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî cild-1, mek. 43 cild-3, mek. 121*

BEKİR BİN MUHAMMED EL-MÂZİNÎ:

Sarf, nahiv, lügat ve edebiyat âlimi. Sarf ilmini nahiv ilminden ayırarak, bu ilimde ilk müstakil kitab yazan bu zâttır. Münazarada karşısına çıkan herkesi sustururdu. Künyesi, Ebû Osman, ismi Bekir, ba- bası ise Muhammed bin Osman'dır. İsmi Bakıyye veya Adıyy olduğu da söylenir. Bir rivâyette, Esvedoğullarının azatlı kölesi olup, sonradan Mazin kabilesinin Şeybânîler kolu mensûblarının arasına karışmış olduğundan dolayı Mâzinî nisbet edildiği bildirilmektedir. Kendisine nahvî, edîb, lügavî, arûzî nisbetleri de verilmiştir. Basra'da doğan Ebû Osman el-Mâzinî, zamanın meşhûr nahiv çilerinden ders aldı. Nahiv ve edebiyatta asrının en ileri geleni oldu. 248 (m. 862) senesinde Basra'da vefât etti. Vefât târihi 230 veya 249 (m. 863) olduğu da söylenir.

El-Esmâî, Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd'den nahiv öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet eden Ebû Osman el-Mâzinî, Cermî veya Ahfeş'ten ders aldı. Nahiv ilminde kendini iyice yetiştirdikten sonra hocaları ile mü- nazaralar yaptı. Sîbeveyh'in kitâb'ını talebelerine ders olarak okuturdu.

Ebû Osman Bekir bin Muhammed el-Mâzinî, mütehassıs olduğu sarf, nahiv ve lügat ilimlerinde birçok talebe yetiştirdi. Fadl bin Muhammed el-Yezîdî, el-Müberrid, Abdullah bin Ebî Sa'îd el-Verrâk bunlar arasındadır.

Talebelerinden Müberrid anlatır: Zengin bir yahudi, Sîbeveyh'in meşhûr “Kitab”ını kendisine öğ- retmesi karşılığında, Mâzinî'ye yüz altın vermeyi teklif etti. Mâzinî almadı. “Bu kadar muhtaç, yaşlı ve fakîr olduğunuz hâlde neden bu teklifi reddettiniz?” diye sorulduğunda, “O kitabta üçyüzden fazla âyet-i kerîme vardır. Bir yahudiye onu okutarak, o bilgileri vermek istemedim” dedi. Aradan çok geçmeden zamanın Abbasî halifesi Vâsık Billah, Mâzinî'yi Bağdâd'a çağırıp ba'zı şeyler sordu ve bin altın hediye etti Allahü teâlâ yahudiye ilmini satmaması karşılığında, ona bu parayı ihsan etmişti. Basra'ya. dönü- şünde, “Biz Allahü teâlâya yüz altın verdik (yahudinin yüz altınını geri çevirdik), o bize bin altın verdi” dedi.

Mâzinî için; Müberrid “Sîbeveyh'ten sonra nahiv ilminde tektir” derken, Mısır kadısı Bekkâr bin Kuteybe “Benim gördüğüm nahivcilerden yalnız Hayyan bin Hilâl ve Mâzinî, fıkıh âlimlerine benzemek- tedir. Mâzinî, günahlardan çok sakınırdı” demektedir.

Mâzinî'ye ilimden sorulduğunda “İlim fıkıhtır” derdi.

Mâzinî birçok eser yazmış, sarf ve nahiv ilminde hizmetleri olmuştur. İlel-ün-nahv, Tefâsîr-i kitâb-ı Sîbeveyh, Mâ yel-hanu fihî'l-âmme, el-Elf ve'l-lâm, et-Tasrîf, el-Aruz ve'l-kavafi, ed-Dibâc fî câmi'-i kitâb-ı Sîbeveyh gibi kitapları onun bıraktığı eserlerinden ba'zılarıdır. Bu kitapların hepsi de sahalarında mühim eserlerdir.

- 1) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-283
- 2) Târih-i Bağdâd, cild-7, sh-93, 94
- 3) Bugyet-ül-vuât sh-202, 203
- 4) Inbâh-ur-ruvât, cild-1, sh-246247
- 5) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh-113
- 6) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-3, sh-71
- 7) Mr'ât-ül-cinân, cild-2, sh-109, 111
- 8) El-Bidâye ve'n-nihâye, cild-10, sh-352, 353
- 9) Kâmil fi't-târih, cild-7, sh-34, 35
- 10) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh-132
- 11) Brockelman: Sup, cild-1, sh-168

BEKKÂR BİN KUTEYBE:

Hadîs ve Hanefî fıkıh âlimi. Mısır kadısı idi. Künyesi, Ebû Bekre, asıl ismi; Bekkâr bin Kuteybe bin Esed bin Ebî Bürdea'dır. Sekaf kabilesinden Hâris bin Keldeoğullarındandır. Mensup olduğu kabileden dolayı Sekafî, dedelerinden birine nisbetle Bekravî, doğduğu şehre nisbetle Basrî denilmiş, Kâdı ve Fakîh lâkablارıyla anılmıştır. 182 (m. 798) yılında Basra'da doğan Bekkâr bin Kuteybe, 270 (m. 884) yılında Mısır'da vefât etti. Çok kalabalıktan dolayı ertesi günü ikindi vaktine kadar zor defn edilebilen bu mübârek zâtın, Kurafe kabristanındaki kabri başında yapılan duâların Allahü teâlâ katında makbul olduğunu İslâm âlimleri bildirmektedir. Kabri sevenleri tarafından devamlı ziyâret edilmektedir.

Bekkâr bin Kuteybe, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin talebelerinden İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Züfer'in herkese nasip olmayan kıymetli meclislerinde bulunmakla şereflenmiş, hâfızasını onlardan öğrendiği bilgilerle süslemiş olan Hilâl bin Yahyâ'yı Râzî'deri (r.a.) fıkıh ilmini ve ilm-i şurût'u tahsil etti. Büyük hadîs âlimi Ebû Dâvûd Tayâlisî ve Zeyd bin Hârûn'dan hadîs-i şerîf öğrenip, rivâyette bulundu.

246 (m. 860) yılında Mısır'a kadı ta'yin edilen Bekkâr bin Kuteybe orada yirmidört sene altı ay onbeş gün kadılık yaptı. Mısır'daki Abbasî valisi Ahmed bin Tülün, O'nu siyâsete karıştırmak isteyince râzî olmadı. O'nun istediği fetvayı vermeyince de hapse atıldı. Kâdılığı Muhammed bin Şazân'a devretti. Fakat halk, hapishaneye gelerek O'ndan hadîs okuyup, fetva almaya devam etti. Zindanda iken vefât etti.

Mısır'da Hanefî mezhebi âlimlerinin ilmini yayan ve Hanefî fıkıh kitaplarını tasnif eden âlimlerden olan Bekkâr bin Kuteybe, eserleri ve yetiştirdiği kıymetli talebeleriyle nesillerin sevgisini kazanmış, ilim ve fazîleti övülmüştür. Kendisinden İmâm-ı Ebû Ca'fer Tahavî fıkıh öğrenmiş, Ebû Avâne ve İbn-i Huzeyme gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Hergün kendisini hesaba çeker, kendi kendine "Yâ Bekkâr! Sana insanlar geldi. Onların hakkında hüküm verdin. Yarın sen, yaptıkların soruldukta ne cevap vereceksin?" derdi.

Karşısına gelen da'vâhlara nasîhat eder, onlara; **"Fakat, Allahın ahdini (kitaplarındaki Peygamberlere îman sözünü ve kendi yeminlerini birkaç paraya satan kimseler (var ya!) İşte onların âhirette hiçbir nasîbi yoktur. Allah onlara kelâmîyle hitâb etmeyecek ve kıyâmet günü onlara merhamet nazarıyla bakmayacak ve kendilerini temize çıkarmayacaktır. Onlar için çok acıklı bir azâb vardır"** meâlindeki Âl-i İmrân sûresinin yetmiş yedinci âyet-i kerîmesini okur, arkasından ağlardı.

Bekkâr bin Kuteybe, fıkıh ilmine dâir çok sayıda eser yazmıştır. Eserlerinden Kitâb-uş-şurût, Kitâb-ül-muhâdar, Kitâb-us-sicillât, kit'ab-ul-vesâik ve'l-Uhud en meşhûrlarıdır.

- 1) El-Fevâid-ül-behiyye, sh-55
- 2) El-Cevâhir-ül-mudiyye, Varak 52 d
- 3) Târih-i Dimeşk, cild-1, sh-Varak 153 b
- 4) Tabakât-ül-fukahâ, sh-IGO
- 5) El-A'lâm cild-2, sh-160
- 6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh-54
- 7) Vefeyât-ül-â'yân cild-1, sh-279, 280

BİŞR-İ HAFÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Nasr olup, asıl adı Bişr bin Hâris Abdurrahmân el-Hafî'dir. Kısaca Bişr-i Hafî olarak tanınmıştır. Bişr-i Hafî Merv şehrinin Bekird bölgesinde 150 (m. 767) senesinde

doğmuş, Bağdâd'da yaşamıştır. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilminde büyük âlimlerden olmuştur. Yedi sandık dolusu hadîs kitabını ezberlemişti. Tasavvufta yüksek makamlara erişmiş olan Bîşr-i Hafî (r.a.) 227 (m. 841) yılında Bağdâd'da vefât etti

Bîşr-i Hafî, devrinin ileri gelen âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve hadîs-i şerîf öğrenmiştir, İbrâhîm Sa'd, Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem, Hammâd bin Zeyd, Şüreyk bin Abdullah, Muafa bin İmrân Mûsulî, Abdullah bin Mübârek, Ali bin Mûşhir, Îsâ bin Yûnus, Abdullah bin Dâvûd el-Hayrî, Ebû Muâviye ed-Darîr, Zeyd bin Ebî'z Zerga ve daha birçok âlimlerden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Bîşr-i Hafî'den, Nuaym bin Heydâm, Muhammed bin Heydâm; İbrâhîm bin Hâşim bin Muskan, Nasr İbn-i Mansûr, el-Bezzâr, Muhammed bin el-Müsennâ, Sırrî-yi Sekatî, İbrâhîm bin Hânî en-Nişâbü'rî, Ömer bin Mûsâ el-Celâ gibi birçok âlini ders almış ve hadîs-i şerîf okumuştur.

Gençliğindeki hatâlardan dönüp doğru yola girmesi şöyle anlatılır: "Birgün, sarhoş bir halde giderken, üstünde Besmele yazılı bir kâğıt buldu, içi sızlayıp yerden aldı. Öpüp, çamurlarını silip, temizledikten sonra, güzel kokular sürüp, evinin duvarına astı. O gece âlim ve evliyâ bir zâta, rû'yâda, "Git Bîşr'e söyle! İsmimi temizlediğin gibi seni temizlerim, ismimi büyük tuttuğun gibi, seni büyültürüm, ismimi güzel kokulu yaptığın gibi, seni güzel ederim, izzetime yemin ederim ki, serûn ismini dünyâda ve âhirette temiz ve güzel eylerim" dedi. Bu rû'yâ üç defa tekrar etti. Sabah Bîşr-i Hafî'yi arayıp meyhanede buldu. Mühim haberim var diye içerden çağırdı. Bîşr geldiğinde "Kimden haber vereceksin?" dedi. "Sana Allahü teâlâdan haber vereceğim" deyince, ağlamaya başladı. "Bana kızıyor mu, şiddetli azâb mı yapacak?" dedi. Rû'yâyı dinleyince arkadaşlarına, "Ey arkadaşlarım! Beni çağırdılar, bundan sonra bir daha beni buralarda göremeyeceksiniz" dedi. O zâtın yanında hemen tövbe etti. Bu anda ayağında ayakkabı bulunmadığı için, hiç ayakkabı giymedi. Sebebini soranlara, "Söz verdiğim zaman yalın ayaktım, şimdi giymeye haya ederim" derdi! Ayakkabı giymediği için kendisine "Hafî" (yalınayak) denilmiştir.

Hânbelî Mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel, Bîşr-i Hafî'yi çok sever, devamlı yanına giderdi. Talebeleri "Siz âlimsiniz. Hadîste, fıkıhta, ictihâdda ve bütün iKmler de eşiniz yoktur. Niye Bîşr-i Hafî gibi birini sık sık ziyâret ediyorsunuz?" dediklerinde, "Evet, dediğiniz ilimleri ondan iyi bilirim. Fakat o, kalb ilimlerini benden iyi bilir" derdi.

Bîşr-i Hafî'ye, bu ilime, yüksek derecelere nasıl kavuştun diye sorduklarında. "Az yemekle" deyip, "Yiyip gülen ile, yiyip ağlayan aynı olmaz" büyürdü.

Bütün ömrünü ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirdi. Son derece şüphelilerden sakınırdı. Konuştuğu zaman etrafa ilim, ahlâk, hikmet kokuları yayılırdı. Vefât ettiğinde cenâzesini sabah evden çıkardılar. Fakat o kadar çok kalabalık vardı ki, ancak gece kabristana varabildiler. Kendisini rû'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muamele etti?" diye sorduklarında; "Benim cenâzemde bulunanı ve kıyâmete kadar beni seveni affeyledi" buyurdu.

Bîşr-i Hafî hazretleri hayatta olduğu süre içinde Bağdâd'daki hayvanlar, yalın ayak gezdiği için onun hürmetine yolda pislemezlerdi. Birisinin hayvanı bir gece yolda pisledi. Üzülerken Bîşr-i Hafî öldü dedi. Baktılar ki gerçekten vefât etmiş.

Birgün Bîşr-i Hafî (r.a.) rahatsızlanarak tabîb Abdurrahmân'a gitti. Ne gibi yemekler yiyeceğini sordu. Tabîb de, "Bana soruyorsun, fakat tavsiye ettiğim zaman tavsiyeme uymuyorsun" dedi. Bîşr-i Hafî de; "Hayır, uyacağım" deyince, tabîb: "Sirke ve baldan yapılmış sekencebini (mayhoş suyu) içer, ayvayı soyup yersin. Sonra da sıcak çorba içersin dedi. Bunun üzerine Bîşr-i Hafî "Sekencebin'in yerini tutacak daha iyi birşey bilmez misin" diye sordu. Tabîb "Bilmem" dedi. Bîşr-i Hafî; "Ben bilirim" deyince, tabîb "Söyle bakalım nedir?" dedi. Bîşr-i Hafî: "Hurdeba (göynük otu) sirke ile beraber" dedi. Sonra "Ayvanın yerini tutacak ondan daha ucuz birşey bilmez misin?" diye sorunca tabîb, "Bilmem" deyince, "Ben bilirim" dedi ve keçi boynuzunu anlattı. Keçi boynuzundan daha iyisini sordu. Tabîb, bilmem deyince, ona da nohut suyu ile inek yağını anlattı. Bunun üzerine tabîb Abdurrahmân, "Sen tıb ilmine benden daha iyi vâkıfsın o halde niçin bana soruyorsun?" dedi.

Ebû Abdullah Kâdî, "Babamın şöyle anlattığını işittim: Bağdâd'da bir tüccar arkadaşım vardı. Çok zengin idi. Birgün baktım bütün malını mülkünü fakîrlere dağıtmış, iyi bir müslüman olmuştu. Bunun sebebini sorduğumda, bana şöyle anlattı: "Birgün Bağdâd'ın bir câmisinde Cuma namazı kılmaya gittim. Namazı kıldıktan sonra gördüm ki, Bîşr-i Hafî câmiden çıktı. Acele acele bir yere gidiyordu. Ben kendi kendime, zühd ve takva sahibi bir zât nereye böyle acele gidiyor diye merak ederek onu takip ettim. Gördüm ki, önce bir firma gidip ekmek aldı, sonra kebab yapan bir yere gidip kebab aldı. Daha sonra helvacıdan helva aldı. Ben kendi kendime böyle bir zâtın bunları alıp yiyeceğine kızdım. Fakat nasıl yiyeceğini merak ederek takibe devam ettim. Bir süre sonra bir köye vardı. Köyün câmisine girdi. Baktım ki câmide yatalak bir hasta vardı. Bîşr-i Hafî aldıklarını lokma lokma bu zâta yedirdi. Ben bu arada köyü merak edip neresidir diye biraz dolaştım. Sonra hastanın yanına gittim. Bîşr-i Hafî'yi sorunca, Bağdâd'a gitti dedi. Burası Bağdâd'a ne kadar uzaklıktadır diye sordum. Bana 40 fefsahdır(240 km) dedi. Ben bu-

nu duyunca, benim bu yolu gidecek param yok. Burada kimseyi tanımam ve bu yolu yüreyemem dedim. Hasta şahıs bekle Bişr-i Hafî haftaya gene gelir dedi. Bekledim. Cuma günü tekrar geldi. Hastayı aynı şekilde tekrar doyurdu. Giderken, o şahıs Bişr-i Hafî'ye, "Bu adam Bağdâd'dan senin arkadaşın, geçen hafta, seninle beraber gelmiş. Bit hafta burada kaldı. Onu tekrar yerine götür" dedi. Bana, "Sen benimle niye buraya geldin" dedi. Ben özür dileyerek, hatâmı söyledim ve af diledim. "Haydi kalk ve yürü" dedi. Akşama kadar yürüdük Akşam olmak üzere iken bana "Sen Bağdâd'ın hangi mahallesinde oturursun" dedi. Ben falan mahallede otururum deyince, o mahallenin yolu burasıdır. Git ve arkana bakma dedi. Ben ondan sonra tövbe ettim ve bir daha böyle işlere karışmadım" dedi. Ebû Nasr et-Temmâr şöyle anlatır: "Hacca gideceklerden biri Bişr-i Hafî'ye veda için geldi. O'na "Ben hacca gidiyorum, bir emriniz var mı?" dedi. Bişr-i Hafî: "Ne kadar harçlığın var?" diye sorunca, "İkibin dirhem harçlığım var" diye cevap verdi. Bişr-i Hafî: "Hacca gitmekle zühdü mü, yoksa Kâ'be'ye olan aşkını mı, yoksa Allah rızâsını mı kastediyorsun?" diye tekrar sorunca, adam: "Allah rızâsını kastediyorum" dedi. Bunun üzerine Bişr-i Hafî: "O halde evinde dururken Allah'ın rızâsını kazandıracak bir şeyi sana söylersem, yapar mısın?" deyince: "Evet yaparım" karşılığını verdi. Bunun üzerine Bişr-i Hafî, "O halde sen bu ikibin dirhemi, borcunu ödeyemeyen bir fakîre, yiyeceği olmayan bir yoksula, nüfusu kalabalık, geçimi dar olan bir aileye, yetimi sevindiren bir yetim bakıcısına ve bunlar gibi on kişiye yirmişer dirhem ve hattâ istersen hepsini bunlardan birine ver. Zîrâ müslümanı sevindirmek, düşüklünlere el uzatmak, sıkıntıyı gidermek ve zayıflara yardım etmek, nafîle olarak yapılan yüz hacdan daha sevaptır. Kalk da dediğim gibi yap. Şayet böyle yapmak istemiyorsan asıl kalbinde olanı bana söyle" dedi. Vedâya gelen, "Doğrusu kalbimde hacca gitmek tarafı kuvvetlidir" dedi. Bunun üzerine Bişr gülümseyerek adama döndü ve "Servet, şüpheli şeylerden kazanıldığı takdirde, nefis, kendi arzularından birinin yerine getirilmesini ve sâlih ameller yaptığını göstermek ister. Halbuki Allahü teâlâ, yalnız muttakîlerin amelini kabul eder" dedi."

Âlimlerden ba'zıları onun hakkında şunları söylemişlerdir. Abbâs bin Dehkâm diyor ki: "Dünyâya geldiği gibi ölen tek insan Bişr-i Hafî'dir. Dünyâya malsız geldi ve malı olmadan gitti. Ölüm döşeğine yattığı sırada biri gelerek ondan birşey istedi. Onun bir gömleği vardı. Onu da çıkardı, dilenciye verdi ve bir başka kimseden ödünç gömlek aldı ve o şekilde öldü. Ya'nî ölünce bir gömleği de yoktu. Gömleksiz geldi, gömleksiz gitti."

İbrâhîm Harbî şöyle der: "Ben üç büyük zât gördüm. Bu üç kişinin benzeri yoktur: Birincisi Ahmed bin Hanbel'dir ki, anneler onun gibisini doğurmaktan âciz kalır. İkincisi Bişr-i Hafî'dir ki, asrıdan eski devirlere kadar akıllı bir zâttır. Üçüncüsü Ebû Ubeyd bin Sellâm ki, sanki o ilmi kendisinde toplamış bir dağ gibidir. Bişr-i Hafî hiçbir müslümana gıybette bulunmadı. Eğer onun akli Bağdâd halkına dağıtılsa, hepsi akıllı olurdu."

İmâm-ı Yâfiî buyurdu ki: Bişr-i Hafî helâlden başka hiçbir şeye el uzatmamıştır. Haram olan bir şeyi yememiştir."

Ebü'l Hüseyin el-Hasan bin Amr el-Mervezî şöyle der: "Ben bir gün Bişr'in yanındayken, hadîs ehli geldi. O, onlara şöyle buyurdu: Size zahir olan şeyi görüyorum. Onlar da şöyle dediler: "Ey Ebâ Nasr (Bişr-i Hafî) bu ilimleri isteriz. Umulur ki, bir gün fayda verir." Bişr-i Hafî şöyle buyurdu: "Sizin üzerinize zekât düştüğünü biliniz! Bir kimsenin 200 dirhemi olunca, 5 dirhem zekât vermesi gerekirse, sizde 200 hadîs-i şerîfi öğrenince 5 hadîs-i şerîf öğretiniz. Bundan sonra böyle yapınız."

Bişr-i Hafî (r.a.) anlatır: Rü'yâmda Peygamber efendimizi (s.a.v.) gördüm. Bana, "Ey Bişr, Allahü teâlânın, seni akranların arasında niçin yücelttiğini biliyor musun?" buyurdu. Bilmiyorum deyince, "Sünnetime uyman, evliyâyâ hizmet etmen, din kardeşlerine nasîhat etmen, Eshâbımı ve Ehl-i Beytimi sevmem, işte seni iyiler mertebesine bunlar erdirdi" buyurdu.

Bişr-i Hafî şöyle anlatır: "Birgün Bağdâd'da bir adam gördüm. Bin kırbaç dayak yediği halde hiç sesini çıkarmadı. Sonra kendisini cezaevine götürdüler. Peşini tâkip ettim ve niçin dövüldüğünü kendisinden sordum. Âşık olduğu için dövüldüğünü söyledi. Bu kadar dayak yediği halde neden ses çıkarmadığını sordum. Sevgilim bana bakıyordu, dedi. Bunun üzerine kendisine, ya Allahü teâlânın seni devâmlı gördüğünü idrak etseydin hâlin nice olurdu? dediğimde, hemen haykırarak yere düştü ve öldü."

Yine şöyle anlatır: "Gençliğimde Abadan'a gitmiştim. Cüzzamlı ve kör bir adamla karşılaştım. Sarası tutmuş, karıncalar vücûduna üşüşmüş etini yiyorlardı. Başım kaldırdım, kucağıma aldım, ayılmasını ve kendisi ile konuşmamı bekledim. Ayıldığı vakit, "Benimle Rabbim arasına giren bu boş adam kimdir? Rabbim beni parça parça yapsa, benim O'na ancak sevgim artar" dedi. Bundan sonra artık kul ile Allah arasında gördüğüm hiç bir hikmeti inkâr etmedim, niçin böyle oluyor? demedim."

Yine şöyle anlatır: "Bir gün evime girince bir zât ile karşılaştım. Benden izinsiz, benim evime nasıl girersin, sen kimsin deyince, "Ben kardeşin Hızırım" dedi. Ben ona bana duâ et deyince, "Allahım! İbâdetinde bulunmasını buna kolaylaştı" diye duâ etti. Biraz daha duâ et dedim. "Allahım! İbâdetinin gizli kalmasını buna nasîb eyle" dedi.

Feth bin Şuhruf anlatır: “Adamın biri elinde bıçak ile bir kadına musallat oldu. Güçlü olduğu için kimse adama engel olamıyordu. Kadın çırpınıp duruyordu. Bu esnada Bişr-i Hafî (r.a.) oradan geçmekte idi. Adama iyice yaklaşıp birşey söyledi. Adam birden yere düştü. Kadın kurtuldu. Etrafındakiler adamın yanına gittiler. Gördüler ki adam zor nefes alıyordu. Sâna ne oldu diye sorulunca adam; “Bilmiyorum, ihtiyar zât bana “Senin bu yaptığını Allahü teâlâ görüyor” deyince ayaklarımın bağı çözüldü ve gördüğünüz gibi yere düştüm. Bu zât kimdir?” dedi. Bişr-i Hafî’dir dediler. Bunun üzerine adam “Eyvah ben onu bir daha nasıl göreceğim” dedi ve kuvvetli bir sıtma hastalığına yakalanarak kısa bir zaman içinde öldü.

Bişr-i Hafî, Esved bin Sâlim’i, Ma’rûf-i Kerhî’ye yolladı. Esved bin Sâlim O’na “Bişr-i Hafî, seninle kardeşlik olmak istiyor. Bunu açıkça size söylemekten çekindiği için, beni size gönderdi. Kendisini kardeşliğe kabul etmenizi diliyor, fakat ba’zı şartları da vardır. Onlar da: Bu kardeşliğin duyulmaması ve karşılıklı ziyâret ve görüşme yapılmamasıdır; zîrâ o, fazla iltifattan hoşlanmaz” dedi. Bunun üzerine Ma’rûf-i Kerhî “Fakat ben kardeş olduğum kimseden gece ve gündüz ayrılmak istemem” dedi ve Allah için sevginin faziletini anlatan birçok hadîs-i şerîfler okudu. Sonra “Resûl-i ekrem (s.a.v.) Hz. Ali’yi kendine kardeş yapmakla, onu ilimde kendisine ortak etti. En sevimli kızını ona verdi. Şimdi sen şâhid ol, madem ki seni gönderdi. Ben de onu Allah için kardeşliğe kabul ettim. O, beni ziyârete gelmezse de, ben onu ziyârete giderim. Ona söyle sohbetlerde buluşalım. Hâlinden hiç bir şeyi benden saklamasın, her hâlini bana bildirsin” dedi. İbn-i Sâlim, durumu Bişr-i Hafî’ye anlatınca, râzı oldu ve memnuniyetle kabul etti.

Bilâl el-Havas şöyle anlatır: “Birgün Sina çölünde yürüyordum. Yanımda bir zât belirdi. Kimsin deyince, “Kardeşin Hızırım” dedi. Sana suâl sormak istiyorum deyince; sor dedi. “İmâm-ı Şâfiî hakkında ne dersin?” diye sordum, “Dünyâdaki dört büyük âlimden biridir” diye cevap verdi. “Ahmed bin Hanbel hakkında ne düşünürsün?” dedim. “Sıddîk (doğru, samîmi) bir zâttır” dedi. “Bişr-i Hafî hakkında ne söylersin?” deyince “Ondan sonra onun gibi bir zât gelmedi” dedi.

Birgün Bişr-i Hafî’nin eşyasını çaldılar. Ağlamaya başladı. Fudayl bin İyâd “Mal için ağlanır mı?” deyince, “Mal için değil hırsızın günah işlediğini, kıyâmet gününde bunun azabını çekeceğini düşünüp ağlıyorum” dedi.

Adamın biri Bişr-i Hafî’ye gelip “Bana vasiyet et” dedi. Bişr-i Hafî ona “Şöhretten sakın, helâl lokma yemeğe gayret et” dedi.

Büyüklerden bir zât anlatır. Bişr-i Hafî’nin yanında idim. Hava çok soğuk idi. Gayet ince giymiş, titriyordu. Yâ Ebâ Nasr bu havada çok kalın giyerler, siz giydiklerinizi çıkardınız dedim. “Fakîrleri hatırladım. Malım, param yok ki onlara yardım edeyim, istedim ki, benimde onlar gibi olup, yardımlarına koşayım” dedi.

Bişr-i Hafî birgün kabristandan geçiyordu. Mezardakilerin, mezarları üzerinde bir şeyi paylaştıkları ona gösterildi. “Yâ Rabbî bunların ne yaptıklarını bana bildir” dedi. Git, kendilerine sor diye bir ses duydu. Gitti sordu. Bir hafta önce, bir kimse üç İhlâs-ı şerîf okuyup bize gönderdi. O günden beri onun sevabını taksim etmeğe çalışıyoruz, henüz bitiremedik” dediler.

Hasan Hayyat anlatır: Birgün Bişr-i Hafî’nin yanında idim. Birkaç kişi geldi, Bişr-i Hafî’ye selâm verdiler. Bişr-i Hafî onlara siz kimsiniz deyince, “Biz Şam’dan geliyoruz, hacca gidiyoruz. Selâm vermek için size uğradık” dediler. Bişr-i Hafî onlara “Allahü teâlâ sizden râzı olsun” dedi. Onlar “Bizimle hacca gelmek istemez misin?” diye sordular. Bişr-i Hafî onlara, “Üç şartla: Yanınızda birşey taşımayacağız, hiç kimseden bir şey istemeyeceğiz, eğer birisi bize birşey verirse kabul etmeyeceğiz” dedi. Onlar. “Yanımızda birşey taşımamaya evet! Kimseden birşey istememeye de evet! Fakat bize verileni kabul etmeye gelince, buna bizim gücümüz yetmez” dediler. Bunun üzerine Bişr-i Hafî, “Siz Allahü teâlâyâ değil, hacıların azığına güvenerek yola çıkmışsınız” dedi. Bişr-i Hafî’nin Hz. Âişe’den rivâyette: Hz. Âişe buyurdu ki: “Ben bir gün Resûlullahdan (s.a.v.) suâl ettim: “Yâ Resûlallah kadınların üzerinde cihad var mıdır? Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Kadınlar üzerinde de cihad vardır. Lâkin o cihadda harp etmek yoktur.”** Ben de, “O cihad nedir?” dedim, Resûlullah (s.a.v.); **“O cihad hacc ile umredir”** buyurdu.

Rivâyet ettiği başka bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (s.a.v.): **“Tencerede birşey pişirdiğin zaman, suyunu çoğalt ve komşulara dağıt”** buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (s.a.v.) **“Kula her taraftan belâ gelmedikçe, î-mânın tadını tadamaz”** buyurdu.

Allah dostu olan bu büyük zât buyurdular ki:

“İnsanlar arasında tanınmak isteyen, âhiretin tadını alamaz.”

“İlme çalışanın işareti dünyâdan kaçmaktır, dünyâyı sevip onda kalmak değil.”

“Dün öldü, bugün can veriyor, Yarın ise henüz doğmadı. Zamanınızı bu açıdan görün ve yarar iş yapmaya bakın.”

“En zor işler üçtür Darlıkta cömert olmak, kimsenin görmediği yerlerde de harâm ve şüphelileri yapmamak, korktuğunuzun yanında doğru söylemekten çekinmemek.”

“Makamların en yükseği, ölünceye kadar fakîrliğe sabır etmektir.”

“Konuşmak hoşuna giderse sus, susmak hoşuna gidince konuş.”

“Kötü insanlarla arkadaşlık yapmak, hayırlı insanlara sû-i zanda (kötü düşünmek) bulunmaya sebep olur.”

“Cimrinin yüzüne bakmak, insanın kalbini karartır.”

“Bir kimse bize, hadîs anlat dediği zaman anla ki, bize kolaylık göster, demek istiyor.”

“Sabır güzeldir. Bu ise, insanlara şikâyetle bulunmamaktır.”

“Duâ, günahları terk etmektir.”

“Melekler, kendisine hayran kaldığı kulun amelini yükseğe çıkarır ve Allahü teâlânın huzuruna götürür.”

“Emri- mar’ûf ve nehy-i anilmünker yapmak için, eziyetlere sabretmek gerekir.”

“Şayet insanlar Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünselerdi, O’na isyan etmezlerdi.”

“Akıllı kimse, hayrı ve şerri bilen kimse değildir. Akıllı kimse hayrı gördüğünde ona tâbi olan, şerri gördüğünde ondan kaçınan kimsedir.”

“Kendisiyle amel etmediğin şeyi bırakman daha iyidir, ilim, amel etmektir. Allahü teâlâyâ itâat ettiğin zaman sana öğretir. Allahü teâlâyâ isyan edersen sana öğretmez, ilim âlimlerin ihtiyaç malzemesidir.”

“Kâmil olan Allah yolcusu ile sohbet etmek, Kur’ân-ı kerîm okuyan ile sohbet etmekten daha sevimlidir.”

“Sabır susmaktır. Susmak sabırdandır. Konuşan, susandan daha fazla vera’ sahibi olamaz. Şu var ki, âlim kişi bir yerde konuşur bir yerde susar.”

“Kişinin ameli az olursa, düşünce ve sıkıntıya mübtelâ olur.”

“Şöhreti seven kimse, Allahtan korkmaz.”

“Ölümü hatırladığın zaman, dünyânın güzelliği ve şehvetleri senden gider.”

“Kötülüklerini gizlediğin gibi iyiliklerini de gizle.”

“Amel etmezsen, âsî olma.”

“Dünyâyı seven kişi ölümü sevmez.” “Ma’rifetten mahrum kalan kimse, ibâdetinin tadını bulamaz.”

“İki haslet vardır ki, kalbe sıkıntı verir: Çok konuşmak çok yemek.”

“Kul, kendisiyle nefsin arzuları arasına demirden bir duvar koymadıkça, kulluğun tadını alamaz.”

“Bir kul Kur’ân-ı kerîmi hatmederse, melekler onun iki gözü arasını öperler.”

“Kişi gazabını yenmedikçe, takva sahibi olamaz.”

“Kim Allahü teâlâdan dünyâyı isterse, Allahü teâlâ da onun dünyâda uzun zaman kalmasını ister.”

“Mü’minin izzeti, insanlardan uzak durmasıdır. Şerefi ise gece namaz kılarak ayakta durmasıdır.”

“Ana ve babanın evlâtlarına duâları bir peygamberin ümmetine olan duâsı gibidir.”

“Vera’, şüphelilerden temizlenmek ve her an nefisle muhasebe etmektir.”

“A’zâların içinde sadece dil ile şükreden kimsenin şükrü az olur. Çünkü gözün şükrü, bir hayır gördüğü zaman örtü almak, şer gördüğü zaman örtmektir. Kulağın şükrü, bir hayır işittiği zaman onu ezberlemek, şer işitirse onu unutmaktır. Ellerin şükrü, onlara hak olandan başkasını tutmamaktır. Midenin şükrü, ilim ve hilim ile dolu olmak, ayakların şükrü de, iyilikten başkasına gitmemektir. Kim böyle yaparsa gerçek şükredenlerden olur.”

“Din kardeşini gıyabında çekiştirir de, yüzüne gelince ona sevgi izhar eden ve hemen onu öven kişinin aklına şaşarım.”

“Kim insanların şeref ve haysiyetiyle oynadığı halde (Allah’ın kendisini sevdiğini) iddia ederse, şüphesiz o bir yalancıdır. Çünkü o bir şeytandır. Şeytan ise Allahü teâlânın düşmanıdır.”

“Sizden biri, bir eser yazacak olursa, daha çok ma'nâ bakımından doğruluğuna dikkat etsin.”

“Âlimin sözü doğru, yediği helâl ve dünyâ malına karşı sevgisi yok ise zühdü çok olur. Ne yazık ki, bugün bu üç hasletten bir tanesini bile onların birinde göremiyoruz. Bu durumlarıyla onlara nasıl gülelim ve nasıl yüz verelim. Bu vasıfları kendinde bulundurmamayanlar, ilim sahibi olduklarını, nasıl söylerler. Onlar dünyâyâ sarılırlar, dünyâyı birbirinden kıskanırlar. Dünyalık için birbirine hased ederler. Devlet adamlarının yanında birbirlerini çekiştirir ve gıybet ederler. Maksudları, ellerine geçen dünyâlığı, başkalarına kaptırmamak ve fânî şeyleri ellerinden kaçırmamaktır. Yazıklar olsun ey âlimler! Siz peygamberlerin varisleriydiniz, ilim alırken bir çok vazifeler yüklenmiş oldunuz. Şimdi o vazifeleri yapmıyorsunuz, ilminizi şeref vesîlesi yapıp onunla dünyâlık kazanmaya bakıyorsunuz. Âhirette, Cehenneme ilk atılan zümre olmaktan nasıl korkmuyorsunuz, anlamıyorum.”

“Övülmekten hoşlanmak kadar ahmaklı düşünülemez.”

“Dünyâ ve âhirette elem ve kederlerden kurtulmak isteyenler, kötü ahlâk sahipleriyle görüşmemelidirler.”

“Tasavvuf nedir? diye sorulunca buyurdu ki: Tasavvuf üç anlama gelir, ilki ma'rifet nuruna arif olmak ve vera' hâlini kaybetmemektir, ikincisi, dış görünüşünü bâtil olan şeylerden alıkoymaktır. Sonuncusu ise kerâmetlerini gizlemektir.”

“İnsanlardan biri, Allahü teâlâyâ tevekkül ettim, diyor. Halbuki Allahü teâlâyâ karşı yalan söylüyor. Gerçekten Allahü teâlâyâ tevekkül etseydi, O'nun, hakkındaki muamelesine de râzı olurdu.”

“Hüzün padişahıdır. Bir yere yerleşince oraya başka birşeyin yerleşmesine râzı olmaz.”

“Ben, Muafa bin İmrân'dan işittim. O da Süfyân-ı Sevrî'den şöyle dediğini işitmiş; insanları memnun etmek, ulaşılamayan gayedir.”

“Süfyân-ı Sevrî bir adamı ziyâret ettiği zaman, Allah seni ateşten korusun diye duâ ederdi”

“El-Evzâî şöyle buyurdu: Bir zaman gelecek ki, ünsiyet sahibi kardeş, helâl bir lokma ve sünnete uygun bir amel o zaman çok az olacak.”

Süleymân bin Ya'kûb, Bîşr-i Hafî'den nasîhat isteyince: “Ekmeğin nereden geldiğine bak! Ateşi talep etme!” buyurdu.

“Kim Allahü teâlâyâ yaklaşırsa, insanlardan uzak kalır.”

“İnsanların sırlarını ortaya çıkaracak sorular sorma.”

“Bugün ilim, onu vasıta yapıp karnını doyuranların eline geçti.”

“Nefsim, için en güvendiğim amelim, Peygamber efendimizin (s.a.v.) Eshâbına sevgi ve hürmetidir.”

“Böbürlenmen, kendi ibâdetini çok, başkasınınkini az gör mendir.”

“Malınız varken aç, sabahlamanızı, malınız yokken tok sabahlamınıza yeğ tutarız.”

- 1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh-336
- 2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-274
- 3) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-991
- 4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-60
- 5) Târih-i Bağdâd cild-7, sh-67, 80
- 6) Kıyâmet ve Âhiret sh-103
- 7) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-92, 94
- 8) El-Bidâye ven-Nihâye cild-10, sh-297
- 9) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh-8
- 10) El-A'lâm cild-2, sh-54
- 11) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-84
- 12) Tabakât-üs-sûfiyye sh-39
- 13) Risâle-i Kuşeyrî sh-68
- 14) Nefehât-ül-üns sh-102
- 15) Tezkiret-ül-evliyâ sh-68
- 16) Keşf-ül-mahcûb sh-233
- 17) Câmi'u-kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh-367
- 18) Sıfat-üs-safve cild-2, sh-183
- 19) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-444
- 20) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-1312
- 21) Kâmûs-ul-a'lâm cild-2, sh-1312
- 22) Brockelman, GAL-1, sh-638
- 23) El-Kevâkib-üd-Düriyye cild-1, sh-208

CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Tasavvuf ehlinin çok tanınmışlarından olup, Seyyid-üt-tâife denmekle meşhûrdur. Künyesi, Ebû'l-Kâsım'dır. Cüneyd bin Muhammed 207 (m. 822)'de Nehâvend'de doğdu. Bağdâd'da büyüdü ve 298 (m. 911)'de 91 yaşında orada vefât etti. Kabr-i şerîfi, hocası ve dayısı Sırrî-yi Sekatî'nin kabri yanındadır. Süfyân-ı Sevrî'nin derslerinde yetişti. Tasavvufu, dayısı Sırrî-yi Sekatî'den öğrendi. Asrının, kutbu idi. Binlerce velî yetiştirdi. Otuz defa yaya olarak hacca gitti. Kerâmetleri, nasîhatleri, hikmetli sözleri ve ihlâslı amelleri ile meşhûr oldu. Zahirî ilimleri, İmâm-ı Şâfiî'nin talebelerinden Ebû Sevr'den öğrendi. Ayrıca Hâris-i Muhâsebî, Muhammed Kassâb ve başka zâtlarla da sohbet etti.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri, otuz sene cemâatle namazda ilk tekbîri kaçırmadı. Namazda kalbine dünyâ düşüncesi gelse, o namazı tekrar kılardı. Dâima Allahü teâlâyı hatırlardı. Hergün 400 rek'at namaz kılardı. Otuz yıl yatsı namazından sonra hiç uyumadan ibâdetle meşgul oldu.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) yedi yaşında iken, mektepten gelince babasını ağlıyor görüp, sebebini sordu. "Zekât olarak dayın Sırrî-yi Sekatî'ye birkaç gümüş göndermiştim, almamış. Kıymetli ömrümü, Allah adamlarının, beğenip almadığı gümüşler için geçirmiş olduğuma ağlıyorum" dedi. Cüneyd (r.a.) "Babacığım, parayı ver ben götürüyüm" deyip dayısının evine gitti. Kapıyı çaldı. Dayısı, kim olduğunu sorunca, "Ben Cüneyd'im dayıcığım. Kapıyı aç ve babamın zekâtı olan bu gümüşleri al!" dedi. Dayısı, "Almam" deyince, Cüneyd (r.a.), "Adı edip babama emreden ve ihsan edip, seni serbest bırakan Allahü teâlâ için al" dedi. Dayısı, "Allahü teâlâ babana ne emretti ve bana ne ihsan etti?" dedi. Hz. Cüneyd "Babamı zengin yapıp, zekât vermesini emretmekle adalet eyledi. Seni de fakîr yapıp, zekâtı kabul etmek ve etmemek arasında serbest bırakmakla ihsan eyledi" dedi. Bu söz Sırrî-yi Sekatî'nin (r.a.) çok hoşuna gidip, "Oğlum! Gümüşleri kabul etmeden önce seni kabul ettim" dedi ve kapıyı açıp parayı aldı.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) henüz yedi yaşında iken, hocası (ve aynı zamanda dayısı olan) Sırrî-yi Sekatî (r.a.) tarafından hacca götürüldü. Mescid-i Haram'da dört yüz kadar büyük zât, (şükür) hakkında konuşuyorlardı. Her zât şükürü ta'rif ve izah ettiler. Neticede dört yüz ayrı izah meydana geldi, ise de, hepsi de bu ta'rif ve izahları yetersiz buldular. Hz. Sırrî-yi Sekatî, orada bulunan Cüneyd'e (r.a.) "Madem ki buradasın, bu hususta bir de sen bir şeyler söyle" dedi. Hz. Cüneyd "Şükür, Allahü teâlânın ihsan ettiği ni'met ile O'na isyan etmemek, O'na isyan için, ihsan ettiği ni'meti sermaye olarak kullanmamaktır" buyurdu. Orada bulunanların hepsi bu cevâba pek sevinip, hepsi de "Seni tebrik ederiz. Maksudı en güzel şekilde ifâde ettin. Bu, ancak bu şekilde ta'rif edilebilirdi" dediler. Sırrî-yi Sekatî (r.a.) "Yavrum, öyle anlıyorum ki senin lisanın doğru ve kuvvetli olacak. Böyle güzel söyleyebilmek hâli sana nereden geliyor?" deyince Cüneyd (r.a.) "Sizin sohbetlerinizde bulunmakla efendim" dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) hocasına ait olan evin bir odasında kalırdı. Her an Allahü teâlâyı hatırlardı. Seccadesi üzerinde, sabaha kadar "Allah, Allah" der, aynı abdestle sabah namazını kılardı. Bu hâl sene-lerce böyle devam etti.

Cüneyd-i Bağdâdî'nin şöyle anlattığı nakledilir: "Bir gece yıkanmak için suya ihtiyâcım oldu. Hava çok soğuk olduğu için, sabah olmasını bekliyeyim, su ısıtım veya hamama gidip yıkanırım, dedim. Sonra düşündüm ki, ben yıkanmayı tehir için, sabahın olmasını, su ısıtmak, hamama gitmek gibi bir sürü şeyleri istiyorum. Halbuki, Allahü teâlâ bana sadece bir defa yıkanmamı emrediyor. Ben de onu tehir için çeşitli çâreler arıyorum. Benim yaptığım hiç münâsip değil dedim. Hemen, gecelik elbisem üzerimde olduğu halde, soğuk su ile gusletmeye ve ıslak elbiseyi çıkarmayıp üzerimde kuruması için niyet ettim ve öyle yaptım."

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) şöyle anlatıyor: "Hocam Sırrî-yi Sekatî, bana bir meclis kurup, insanlara ilim öğretmemi, nasîhat etmemi söylerdi. Fakat ben, kendimi bu işe lâyık bulmayıp, nefsimi kötülerdim. Bir Cum'a gecesi Peygamber efendimizi rü'yâda gördüm. Bana "Ey Cüneyd! İnsanlara nasîhat et. Zîrâ senin sözün halkın kainlerinin rahatlık ve ferahlık bulmasına sebeptir. Allahü teâlâ senin sözünü, insanların kurtuluşa ermesi için sebep kılmıştır" buyurdu. Uyandım, sabahleyin erkenden hocamın yanına vardım. Ben hiç bir şey söylemeden, "Peygamber efendimiz tarafından vazifelendirilmedikçe, insanlara ilim öğretmekten çekindin" dedi. Ertesi gün bir meclis kurup, insanlara Resûlullahın yolunu anlatmaya başladım."

Hz. Cüneyd'in meclis kurup insanlara ilim öğretmekte olduğu, kısa zamanda her tarafa, yayıldı. Herkes bu sohbetlere gelip istifâde etmeye haşladı. Birgün bir genç, Cüneyd'in (r.a.) sohbet ettiği meclise gelip, Cüneyd'e (r.a.) şöyle dedi: "Ey üstâd! Hz. Peygamber buyuruyor ki, "Mü'minin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allahü teâlânın nuru ile bakar." Bunun ma'nâsı nedir?" Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) bir müddet sustu. Sonra başını kaldırıp, "Müslüman ol. Müslüman olmak zamanın geldi" buyurdu. Meğer o genç hristiyan imiş. Hemen zunnârını Kesip orada müslüman oldu. İmâm-ı Yâfiî buyuruyor ki: "İnsanlar, bu hâdisede, Cüneyd-i Bağdâdî'nin (r.a.) bir kerâmeti var zanneder. Halbuki, bu hâdisede onun iki kerâmeti vardır. Birisi, o gencin, hristiyan olduğunu bilmesi, diğeri de, gencin, müslüman olma vaktinin

geçtiğini bilmesidir.” Cüneyd-i Bağdâdî’ye “İhlâsı kimden öğrendiniz?” diye sordular. O da cevâbında, buyurdu ki, “Mekke-i mükerremede, bulunuyordum. Bir berber gördüm. Ona, “Allah rızâsı için benim saçlarımı düzeltebilir misin?” dedim. Berber “Elbette” dedi. O sırada, mevki sahibi birini tıraş etmekte idi. Hemen tıraşını bırakıp, “Efendi, kalk. Bir kimse Allah için bir şey istedi mi, bütün işler durur, derhal ona bakılır” dedi. Sonra berber koltuğuna beni oturtup tıraş etti. Sonra da bana bir miktar altın verip, ihtiyâçların için lâzım olur, onlara harcarsın” dedi. Ben bu hâlde çok hayret edip, elime geçecek ilk parayı kendisine hediye etmeye niyet ettim. Az bir zaman sonra bana Basra’dan bir kese altın gönderdiler. Hemen götürüp o keseyi, ona verince sebebini sordu. Ben de niyetimi açıkladım. Bunun üzerine bana “Sen, Allah rızâsı için beni tıraş et” dedin. Ben de o niyetle seni tıraş ettim. Şimdi bunları alırsam, niyetimde bir değişme olmasından korkuyorum” dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî talebeleri ile otururlarken bir kimse geldi ve Cüneyd’in önüne beş yüz dirhem bırakıp, “Bu parayı ihtiyâcı olanlara dağıtırsınız” dedi. Hz. Cüneyd “Bundan başka paran var mı?” dedi. O kimse “Evet, bunlardan başka çok param var” dedi. Cüneyd (r.a.) “Peki sâhib olduğun paralardan başka daha çok paran olsun ister misin?” dedi. O kimse “Evet isterim” deyince Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.): “Sen şu bıraktığın beş yüz dirhemi geri al. Çünkü, o paralara bizden çok senin ihtiyâcın var. Zîrâ biz, paramız olsun istemiyoruz” buyurdu.

Bir zaman Cüneyd-i Bağdâdî’nin gözlerinde ağrı meydana geldi. Tabib çağırıldılar, gelen tabib, hristiyan idi. Muayene edip, “Gözleriniz su değdirmeyeceksiniz” dedi. Hz. Cüneyd, “Su değdirmesem nasıl abdest alırım?” deyince, tabib, “Gözleriniz size lâzım ise su değdirmeyeceksiniz” dedi. Cüneyd (r.a.) abdest alıp namaz kıldı ve namazdan sonra bir miktar uyudu. Uyandığında gözlerinde hiç ağrı kalmamıştı. O anda bir ses duydu ki, “Yâ Cüneyd! Sen bizim için gözlerini fedâ ettiğin için, biz de senden o ağrıyı giderdik” diyordu. Bir zaman sonra hristiyan tabib tekrar geldi. Baktı ki, gözler tamamen iyi olmuş. Hayret edip, “Nasıl yaptın da iyi oldu?” dedi. Cüneyd (r.a.) olanları anlatınca, Hz. Cüneyd’in elini öpüp îmân etti ve “Esas ağrıyan göz sizinki değil benim gözlerim imiş” dedi.

Sâlihlerden bir zât rû’yâsında Peygamber efendimizi gördü. Hz. Cüneyd de yanlarında bulunuyordu. Bu sırada biri gelip, Peygamber efendimize bir suâl sordu. Peygamber efendimiz “Bunun cevâbını Cüneyd’den iste. O cevap versin” buyurdular. Cüneyd (r.a.) “Yâ Resûlallah! Sizin mübârek huzurunuzda ben nasıl konuşabilirim” deyince, Peygamberimiz aleyhisselâm Diğer peygamberlerden her biri ümmetlerinin tamamı için ne kadar öğünüyorsa, ben de, Cüneyd ile o kadar öğünürüm” buyurdular.

Zengin bir kimse vardı. Cüneyd-i Bağdâdî’nin huzuruna gelip tövbe etti ve talebeliğe kabulünü istedi. Malını da fakîrlere dağıttı. Bin altını kaldı. Cüneyd (r.a.) “Bu bin altını da Dicle nehrine at” buyurdu. O kimse, Dicle kenarına gidip altınları birer birer nehre attı. Geri döndüğünde Cüneyd (r.a.) kendisine heybetle bakıp “Niçin hepsini birden atmadın da birer birer sayarak attın? Demek hâlâ, gönlünde onlara muhabbet var” buyurdu ve bir müddet kendisini sohbetlere kabul etmedi. Sonunda o kimse buna da tövbe edip, nihayet talebeliğe kabul edildi.

Büyüklerden bir zât, Hz. Cüneyd’in yanına gelmişti. Şeytanın, onun yanından hızla kaçmakta olduğunu gördü. O kimse Cüneyd-i Bağdâdî’nin yanına yaklaşıncı, yüz hâllerinden, onun çok öfkelenmiş olduğunu anlayıp, sordu: “Ey Cüneyd! Biz biliyoruz ki, insan öfkelenince şeytan ona yaklaşır. Fakat görüyorum ki bu kadar fazla öfkelenmiş olduğunuz halde, şeytan sizden kaçıyor. Bunun hikmeti nedir?” Hz. Cüneyd cevâbında, “Sen bilmez misin ki, biz kendi nefsimiz için kızmayız. Başkaları, nefsleri için kızarlar. Bunun için de şeytan kendilerine musallat olur. Bizim kızmamız, hep Allah için olduğundan, şeytan bizden, kızdığımız zaman kaçtığı gibi başka hiç bir zaman kaçmaz” buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî’yi (r.a.) tanıyan ve sevenlerden, Ebû Amr isminde bir zât şöyle anlatıyor: “Bir gün bir ihtiyaç için çarşıya gitmiştim. Bir cenâze gördüm. Cenâze namazına katılayım dedim. Yolda giderken bir kadın görüp ona baktım. Bu yaptığının uygun olmadığını hatırlayıp derhal tövbe ettim. Eve geldiğimde yüzümün niçin karardığını sordular. Aynaya baktığımda hakîkten, yaptığım o uygunsuz iş sebebiyle yüzümün karardığını gördüm. Kırk gün, devamlı olarak bu günahıma tövbe ve istiğfâr ettim. Cüneyd-i Bağdâdî’yi (r.a.) ziyâret etmek hatırıma geldi. Bağdâd’a gittim. Cüneyd’in (r.a.) hanesine varıp kapısını çaldığımda, içeriden bana, “Gel bakalım ey Ebâ Amr! Sen Ruhbe’de günah işle, biz de Bağdâd’da bu günâha istiğfâr edelim” buyurdu.

Birisi Cüneyd-i Bağdâdî’ye (r.a.) “Gözümü yabancı kadınlara bakmaktan nasıl koruyabilirim?” diye sordu. Cüneyd (r.a.) buyurdu ki, “Yabancı kadını gördüğün zaman, Allahü teâlânın seni, senin o kadını görmenden daha iyi gördüğünü hatırla.”

Mel’ûn şeytan, bir üstadın hizmetçisi kılığında Cüneyd-i Bağdâdî’nin (r.a.) yanına gelip “Efendim, size hizmet etmekle şereflenmek, feyiz ve bereketlerinizden istifâde etmek arzusuyla geldim. Lütfen kabul buyurunuz” dedi. Cüneyd (r.a.) kabul edip, şeytan yirmi sene kadar kendisine hizmet etti. Ama bir kere olsun vesvese veremedi. Nihayet ümidini kesip bir gün “Ey üstadım! Siz beni tanıyor musunuz?”

dedi. Cüneyd (r.a.) “Ben seni ilk geldiğin gün tanıdım. Sen İblis’sin” dedi. Şeytan, “Ey Ebâ Kâsım! Ben senin kadar, yüksek makam ve derecelere kavuşmuş olan bir zât daha tanımıyorum” dedi. Cüneyd (r.a.) buyurdu ki: “Ey Mel’ûn! Hemen defol git. Şimdi de beni kendimi beğenme (ucub) gibi bir duruma düşürmek ve beni mahvetmek arzusundasın değil mi? Bu çirkin maksadına kavuşamayacaksın. Haydi defol.”

Cüneyd-i Bağdâdî’nin (r.a.) talebelerinden biri şeytanın vesvesesine kapılıp, “Artık ben kemâle geldim. Sohbeti devam etmeme lüzum kalmadı” deyip kendi başına bir yere çekildi. Benlik ve gururun-
dan dolayı şeytanî bir rü’yâ gördü. Rü’yâsında, bağlık-bahçelik içinde güzel nehirler ve çok lezzetli yemekler yediğini gördü. Bu rü’yâsını hakikat zannedip, kibiri daha da aitti ve bu hâlini arkadaşlarına anlattı. Onlar da Cüneyd-i Bağdâdî’ye arz ettiklerinde, Hz. Cüneyd çok üzüldü ve anlatılan kimsenin yanına gitti. Baktık ki o kimseyi şeytan aldatmış. Ona, “Seni bu gece Cennete götürürlerse, Cennete vardığında üç defa (Lâ havle...) oku” buyurdu. Hakikaten o kimseyi rü’yâsında Cennete götürdüler. O kimse Cennete vardığında üç defa (Lâ havle...) okudu. Gördüklerini ve kendisinde hâsıl olan şeytanî hâllerin hepsini unuttu. Bir anda kendisinin pislik ve çöplük içerisinde olduğunu gördü. Uyandıklarında gördüklerini hatırladı ve içine düştüğü hatâyı anladı. Çok pişman olup tövbe etti ve Cüneyd’in (r.a.) elini öptü. Sohbetlere devam edip, talebeler arasındaki yerini aldı. Hz. Cüneyd buyurdu ki, “Herkesi bir mürşid-i kâmil lâzımdır Aksi halde mel’ûn şeytan gelip kendisine musallat olur. Ve insan -maazallah- ona tâbi olur.”

Hayr-ı Nessâc (r.a.) şöyle anlatıyor: “Bir gün evimde oturuyordum. Kalbime “Ebü’l Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî kapıdadır. Çıkıp karşılayayım” diye bir düşünce geldi. Fakat, o buraya gelmez, Kalbime gelen düşünce vesvesedir deyip o düşünceyi kalbimden attım. Biraz sonra aynı düşünce gene geldi. Gene attım. Üçüncü defa gelince çıkıp bakayım dedim. Çıktım Cüneyd (r.a.) kapıda idi. Bana selâm verdi ve “Ey Hayr! Kalbine ilk geldiği zaman niçin kalkıp kapıyı açmadın?” buyurdu.”

Kendisine iftira edip, uydurma sözlerle halifeye şikâyet ettiler. “İnsanlar onun sözleri ile fitneye düşüyor, karışıklık çıkarıyor” dediler. Halifenin üçbin altına satın aldığı ve kendisini çok sevdiği çok güzel bir cariyesi vardı. Halife ona, “Kıymetli elbiseler giy, çeşitli mücevheratla süslen, falan yerde Cüneyd’in (r.a.) yanına gidin, yüzünü aç ve Cüneyd’e (Benim çok mahra var, ama kalbim dünyâdan söğüdü. Sana geldim ki beni kabul edesin ve ben de senin yanında ibâdet ve tâatle meşgûl olayım. Senden başkası ile bulunmama kalbim râzı olmuyor) de” diye tenbih etti. Bir hizmetçi ile beraber bu câriye Cüneyd’in (r.a.) bulunduğu yere geldi. Kendisine söylenilen şekilde giyinmiş ve süslenmiş idi ve bu söylenenleri, daha fazlasıyla Cüneyd’e söyledi. Cüneyd (r.a.) hep önüne bakıyordu. Bir ara başını kaldırıp “Allahım” diye bir feryâd etti. Onun bu sözüne dayanamayan câriye düşüp öldü. Cariyeyi getiren hizmetçi derhal geri dönüp olanları halifeye anlattı. Halife yaptığına çok pişman oldu ve “İşte böyle, yapılmaması emredilen şeyi yapan, görülmemesini arzu ettiği şeyleri görür” diyerek kendini ayıpladı, öyle bir zâtı yanıma çağır-mam münâsip değildir deyip, kendisi Cüneyd’in (r.a.) yanına geldi ve “Ey Üstâd! Bu kadar güzel bir kadını yakmağa kalbin nasıl müsâade etti?” dedi. Hz. Cüneyd “Ey Mü’mihlerin emîri! Senin mü’mîn kullara olan şefkatin bu mudur ki, benim, kırk senedir uğraşarak, nefsimle mücâdele ve mücâhede ederek ve can çıkarırcasına ibâdet ederek kazandıklarımı bir anda yok edeceksin? Ben vasıta oldum. Aslında, sen yapma ki, sana yapmasınlar” buyurdu. Bu hâdiseden sonra Hz. Cüneyd-i Bağdâdî’nin büyüklüğü daha iyi anlaşıldı ve şânı her tarafa yayıldı.

Bir gün sohbetinde bulunanlardan bir kimse, kendisini imtihan için yanına geldi ve bir suâl sordu. Cüneyd (r.a.), “Bu suâl söz ile mi, yoksa ma’nevî olarak mı cevap verelim?” dedi. O kimse “İki şekilde de cevap ver” deyince, Hz. Cüneyd, “Keşke kendi kendini deneseydin. O zaman beni denemeye lüzum görmezdin. Ma’nevî cevap istiyorsan şöyledir ki, sen böyle yapmakla artık bizim yolumuzdan ayrıldın. Bilmez misin ki Allahü teâlânın dostlarını tecrübe etmeye, onları yaralamağa senin gücün yetmez” buyurdu. Bunun üzerine hemen o kimsenin yüzü, simsiyah olup, kalbinde bulunan bir parça yakîn de kayboldu. O kimse çok pişman olup yaptığına tövbe etti. Çok istiğfâr etti. Cüneyd (r.a.) yine de o kimseye merhamet edip teveccüh etti ve o kimsenin hâli bundan sonra daha düzgün oldu.

Bağdâd’deki halife bir gün Ruveym bin Ahmed’e “Edebin noksandır” dedi.

Ruveym cevâbında “Benim mi edebim noksandır? Ben Cüneyd-i Bağdâdî ile yarım gün beraber olup sohbet ettim. Onunla yarım gün birlikte bulunan kimsede edepsizlik kalır mı?” dedi.

Kelâm ehlinden İbn-i Küllâb, bozuk fırkalar hakkında reddiyeler yazıyordu, Ba’zı kimseler ona, tasavvuf ehlini de yazmasını söylediler. “Bunların reisleri kimdir?” diye sordu. Cüneyd-i Bağdâdî’dir (r.a.) dediler. İbn-i Küllâb Hz. Cüneyd’e birisini gönderip görüşlerinin ne olduğunu öğrenmesini söyledi. Cüneyd (r.a.) buna büyürdü ki, “Bizim yolumuz, bakî olanı, fânî olandan ayırmak, bakî olan için, fâidesi olmayan her şeyden uzak durmaktır. Bu cevap, İbn-i Küllâb’a gelince, Bu nasıl bir şeydir ki, bizim bunu anlamamız dahi imkânsız” deyip, Hz. Cüneyd’in bulunduğu meclise gitti. Ona tevhid hakkında bir suâl sordu. Hz. Cüneyd’in verdiği cevaptan hayrette kalıp, “Bu cevâbı tekrarlar mısınız?” dedi. Cüneyd (r.a.) daha değişik bir şekilde cevap verdi. İbn-i Küllâb’ın hayreti daha da artıp, “Bu cevâbı da tekrar eder mi-

siniz?” dedi. Cüneyd (r.a.) bu sefer de daha başka bir şekilde cevap verdi. İbn-i Küllâb söylediklerinizi kavrayabilmem, ezberliyebilmem imkânsız. Bari bunları söyleyin de yazayım” dedi. Hz. Cüneyd, “Eğer, bütün bunları söyleyen, ben olsaydım yazdırırdım” buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Küllâb, Cüneyd’in (r.a.) büyüklüğünü kabul ve O’na hayranlığını itiraf etti.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin bir talebesi vardı. Bütün iyilik ve fazîletler onda mevcuttu. Sonra-
dan gelmesine rağmen Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri onu pek ziyâde seviyor, diğer talebeler ise bu hâli çekemiyorlardı. Talebelerinin bu hâli Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine mâ’lûm oldu. Talebelerinin eline birer tane kuş verdi ve buyurdu ki: “Her biriniz bu kuşları kimse görmedik bir yerde boğazlayıp getirsin.” Hepsî de kendilerine verilen kuşları aldılar, varıp ıssız bir mahalde boğazlayıp getirdiler. Yalnız o talebesi boğazlamadan getirdi. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri: “Niçin boğazlamadın?” buyurdu. “Hocam! Siz kuşları kimse görmedik bir yerde boğazlayın demiştiniz. Ben ise bir ıssız yer bulamadım. Her yeri Allahü teâlâ görüyor” deyince Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri buyurdu ki: “Arkadaşınızın firâsetini gördünüz mü?” Talebelerin hepsi de tövbe ettiler ve boyunlarını büküp, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinden affedilmelerini dilediler.

Ebû Amr isminde bir zât şöyle anlatıyor: “Bir sene hacca gidiyordum. Vedalaşmak için Hz. Cüneyd’e uğradım. İhtiyâcım olmadığı halde, bereket olarak yanımda bulunması için kendilerinden bir dirhem borç istedim. Fakat yanlarında hiç paraları olmadığını da biliyordum. Bana bir müddet baktılar. Sonra cebinden bir dirhem çıkarıp bana verdiler. Hacca gittim. Döneceğim zaman, Medîne-i münevverede aklıma geldi ki, Cüneyd’e (r.a.) bir yüzük alıp hediye götürüyüm. Yüzüğü aldım. Bağdâd’a döndüm. Hz. Cüneyd’in ziyâretine gittim. Fakat yüzüğü evde unuttum. “Neyse, şimdi yüzükten hiç bahsetmem, sonra ziyâret ettiğimde yüzüğü takdim ederim” dedim. Ziyâret ettiğimde “Efendim! Hacca giderken sizden ödünç olarak aldığım bir dirhemi iade etmek istiyorum” dedim. O da, “Biz onu, Medine-i münevvereden getirip de evde unuttuğunuz yüzük gibi unutmadık. O zaman hediye etmiştik” buyurdu.

Çocuğu kaybolan bir kadın Cüneyd-i Bağdâdî’ye (r.a.) gelip çocuğunun bulunması için duâ talep etti. Hz. Cüneyd duâ etti. Çocuk bulundu.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) bir gece uyandı. Uyumak istiyor, uyuyamıyordu. Oturmak istiyor, oturamıyordu. Bir zaman sonra kapıyı açıp dışarı çıktı. Baktı ki birisi üzerine bir aba örtmüş, büzülmüş vaziyette bekliyor. Hz. Cüneyd’i görünce başını kaldırdı ve Ey efendim! Bu kadar bekletilir mi?” dedi. Cüneyd (r.a.) “Gece geç vakitte geldiniz” buyurdu. O kimse, “Kalblere hareket veren Allahü teâlâdan taleb ettim ki, sizin kalbiniz bana teveccüh etsin” dedi. Cüneyd (r.a.) “Ne istiyorsunuz?” diye sordu. O kimse, “Nefsin hastalığına ilâç yok mudur?” deyince, Hz. Cüneyd “Nefsin ilâcı, isteklerine muhalefet etmektir” buyurdu. Bunun üzerine o kimse, kendi kendine “Ey ahmak nefsim! Bunu ben sana kaç defa söyledim. Ama sen Cüneyd’den (r.a.) duymayınca inanmadın” dedi.

Bir kimse, Cüneyd-i Bağdâdî’ye (r.a.), “Bu zamanda hakîki kardeşlikler azaldı. Nerede o, Allah için yapılan kardeşlikler?” deyince, Cüneyd (r.a.): “Eğer senin sıkıntılarına katlanacak, ihtiyaçlarını giderecek birini arıyorsan, bu zamanda öyle bir kardeşi (arkadaşı) bulamazsın. Ama, kendisine Allah için yardım edeceğin, sıkıntılarına Allah rızâsı için katlanacağın bir kardeşlik istiyorsan böyleleri çoktur” buyurdu.

Bir gün Sırrî-yi Sekatî hazretlerine sordular, “Derecesi hocasının derecesinden yüksek olan talebe var mıdır?” Buyurdu ki: “Evet vardır. Cüneyd’in derecesi benden yüksektir.”

Cüneyd-i Bağdâdî’ye, “Rızkımızı, arıyoruz” dediklerinde, “Nerede olduğunu biliyorsanız, orada arayınız?” buyurdu. “Allahü teâlâdan istiyoruz” dediklerinde, “Eğer sizi unutmüş sanıyorsanız, hatırlatınız!” buyurdu. “Tevekkül ediyoruz, bakalım ne gönderecek?” dediklerinde, “İmtihan ederek, deneyerek tevekkül etmek, îmânda şüphe bulunmasını gösterir” buyurdu. “O halde ne yapalım?” dediklerinde, “Emr ettiği için çalışmalı, rızık için üzülmemeli, tedbirlerin arkasında koşmamalıdır. Rızık için, Allahü teâlânın verdiği söze güvenmelidir. Emrine uyarak çalışanı, rızıkına ulaştırır” buyurdu.

Ebû Muhammed Cerîrî şöyle anlatıyor: “Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) hastalanmıştı. Vefâtından önce, ben başucunda bulunuyordum. Devamlı Kur’ân-ı kerîm okuyordu. Hatmi tamamlayıp tekrar başladı. Ben dedim ki, “Efendim zâten çok halsizsiniz. Kendinizi fazla yormasınız...” Bana, “Ey Ebû Muhammed! Şu anda bunlara benden daha çok ihtiyâcı olan kim vardır? “Bak işte vefâtım çok yaklaştı” buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.), vefât edeceği zaman çok üzgündü. Talebeleri korkup, “Efendim! Bizim ümidimiz, sizin şefâatiniz bereketi ile kurtulmaktır. Sizin ise ızdırablı ve üzüntülü bir hâliniz var. Bu hâliniz bizim yüreğimizi parçalıyor” dediler. Bunlara cevaben: “Ey dostlarım! Ben, yetmiş senelik ibâdet ve tâatımdan ve sizlere üstad olmak ile kazandıklarımın hepsini, bir kıl ile asılmış olduğunu ve rüzgâr esmesi ile bir tüy misâli sallandığını hissediyorum. Bilmiyorum ki, bu esen rüzgâr, red rüzgârı mı, yoksa kabul yeli midir?” buyurdu. Biraz sonra “Allah” diyerek ruhunu teslim etti.

Cüneyd-i Bağdâdî’yi (r.a.) yıkayan kimse, mübârek gözlerinin içine su ulaştırabilmek için uğraştı ise de, mümkün olmadı. Gizliden bir ses duydu ki, “Kendini yorma! Cüneyd’in gözü Allahü teâlânın zikri

ile kapanmıştır. O'nun dîdârını görmeden açılmaz" diyordu. Yıkayan kimse, parmaklarını da açmak için çalıştı. Fakat "Kendisi açmayınca açılmaz" diye bir nida geldi. Mübârek vücûdu yıkandı, kefenlendi ve cenâze namazını oğlu kıldırdı. Cenâze namazında bulunanların sayısı sayılamıyacak kadar çoktu.

Vefâtından sonra büyük zâtlardan biri kendisini rû'yâda görüp, "Münker ve Nekir'in suâllerine nasıl cevap verdin?" diye sordu. Hz. Cüneyd: "O iki melek bana gelip, "Men Rabbûke (Rabbin kim?) dediler. Ben "Allahü teâlâ benim ruhumu yaratıp "Elestü birabbiküm = Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu zaman, ben "Evet, Sen bizim Rabbimizsin" cevâbını vermiştim. Sizin, şimdi tekrar sormanızın ma'nâsı nedir?" dedim. "Ondan sonra beni bırakıp gittiler.

Cüneyd-i Bağdâdî'yi (r.a.) rû'yâsında gören bir başka zât ona, "Allahü teâlâ sana nasıl muamele eyledi?" diye sordu. Hz. Cüneyd, "Yaşadığım hâllerin hepsi kayboldu. Yalnız bir gece vakti kıldığım iki rek'at namaz imdadıma yetişti" buyurdu.

Ebû Ca'fer el-Haddâd diyor ki: "Eğer akıl, bir insan olsaydı, Cüneyd-i Bağdâdî'nin suretinde ve şeklinde olurdu."

Ebü'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî'den (r.a.) bir kimse bir şey istese onu boş çevirmez, ona fâideli olmaya çalışırdı ve "Ben, Peygamber efendimizin güzel ahlâkına uymaya çalışıyorum" buyururdu.

Ali bin İbrâhîm diyor ki, "Bir defa Kâdı Şüreyh'in sohbetinde bulundum. Konuşmasının ve ifâdesinin güzelliğine hayran kaldım. Benim bu hayretimi görünce bana, "Nasıl bu kadar güzel konuşabildiğimi, bu bilgilerin bana nereden geldiğini biliyor musun?" dedi. Ben de "Siz bilirsiniz efendim" dedim. Bunun üzerine buyurdu ki, "Ben Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetinde bulundum. Bütün bunlar onun bereketidir."

Alâüddevle diyor ki, "Birgün, Cüneyde Bağdâdî'nin vaktiyle çile çekmiş olduğu odaya girdim. Burada, bana fevkalâde zevk hâli hâsıl oldu. Sonra, Cüneyd'in mezarına gittim. Orada, önceki zevki bulamadım. Sebebini hocama sordum. "O zevkler, Cüneyd sebebi ile mi hâsıl oldu?" dedi. "Evet" dedim, "Ömründe birkaç gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerle birlikte bulunduğu bedeni yanına gidince, elbette daha çok zevk hâsıl olmak lâzım gelir. Belki, mezarı başında başka şeyleri görerek, ona teveccühün azalmış olabilir" dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî'ye (r.a.) sordular. "Hiç ibâdet ve tâat yapmadan karşılıksız olarak Allahü teâlânın lütfuna kavuşmak mümkün müdür?" Cevâbında buyurdu ki, "Zâten gelen bütün ni'metler, bütün iyilikler, hep Allahü teâlânın lütfudur. Bu kadar âciz ve zavallı olan insanların yaptıkları ibâdet ve tâatların, O'nun lütfu olan ni'metlere karşılık olması ne mümkündür." Hz. Cüneyd, dükkânına girip kapıyı örter, içerde uzun süre namaz kılardı. Buyururdu ki, "Pazarda öyle kimse tanıyorum ki, hergün üçyüz rek'at namaz kılmakta ve otuzbin tesbih okumaktadır." Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) buyurdu ki: "İnsanları Allahü teâlânın sevgisine kavuşturacak yol, yalnız Muhammed aleyhisselâmın yoludur. Bundan başka olan dinler, inançlar, rû'yâlar çıkmaz sokaktır. İnsanı se'âdete kavuşturamazlar. Kur'ân-ı kerîmin ahkâmını öğrenmiyen ve hadîs-i şerîflere uymayan kimse câhil ve gâfildir. Buna uymamalıdır."

Cüneyd-i Bağdâdî'ye (r.a.) "Tevazu nedir?" diye sordular. Cevâbında buyurdu ki, "Şefkat ve merhamet kanatlarını (ana kuşun yavrularını koruyabilmek için üzerlerine kanatlarını gemesi misâli) mah-lûklar üzerine germen ve herkese karşı yumuşak davranmandır."

"Rabbim beni serbest bıraksa bir dilekte bulunmam. Kulun dilemesi olmaz. O'nun dilediğini yapardım."

"Her kim gördüğünden ibret almazsa, onun görmemezliği görmesinden üstündür."

"İbâdet etmek bakımından dünyânın bir saati, kıyâmetin bin senesinden daha iyidir. Zîrâ bu bir saatte, sâlih faydalı amel işlenebilir. Halbuki kıyâmetin o bin senesinde bir şey yapılamaz. O halde, ey mü'min kardeşim! Vaktini boş şeylerle geçirme! Zamanının kıymetini bil ve en iyi şeyler için kullan! Namazlarını vaktinde kıl ki, kıyâmet günü pişman olmayasın! Çok büyük sevaba kavuşasın!"

Kendisine gelip duâ talep edenlere Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri şöyle duâda bulunurdu:

"Cenâb-ı Hak, kendisine kavuşturan şeylere kavuştursun! Cenâb-ı Hak zenginliğini kalbine koy-sun! Seni bütün kötülüklerden alıp, kendisiyle meşgul kılsın! Sana büyük edeb ihsan etsin! Kalbinden râzı olmayacağı şeyi çıkarıp rızâsını koysun. Seni kendine varan en güzel ve doğru yola iletsin."

"İnsanı Allahü teâlâyâ kavuşturan yol, Peygamber efendimizin izinde bulunanların gittiği yoldur. Bu yola bütün kötü yollar kapalıdır."

"Bir kimse, Allahü teâlâyâ kavuşmak yolunda, milyonlarca sene sıdk ve ihlâs ile yürüse ve bir an geri dönse, kaybı kazancından fazladır."

“İnsanın, Allahü teâlâyâ kavuşturan yolda yürümesi, Peygamber efendimize ve O’nun (s.a.v.) ha-
kîki vârisi olan büyük âlimlere tam tâbi ve teslim olmakla mümkündür. Şüphe çukuruna ve bid’at karanlı-
ğına düşmüş olanlar bu yolda yürüyemezler.”

“Allahü teâlânın ihsan ettiği ni’metlerin çokluğunu göreceksin. Bir de, O’na karşı yaptığın ibâdet ve
tâatlardaki kusurlarını göreceksin. Bu iki görüş arasında meydana gelen hâle haya denir.”

“Kulluk, her an Allahü teâlâyâ muhtaç olduğunu bilmek ve O’nun Resûlüne (s.a.v.) tam tâbi olmak-
tır.”

“Allahü teâlâ her şeyi kıymetli yaratmıştır, ama bir şeyi en kıymetli yaratmıştır. O da vakittir. Vakıt
zayı olursa tekrar elde edilmesi mümkün değildir. Bunun için en kıymetli şey vakittir.”

“Müslüman temiz toprağa benzer. Temiz toprağa her şey atılır. Ezilip, hakaret görür. Lâkin ondan
hep güzel, temiz, faydalı şeyler çıkar.”

“Bir zaman gönlümü kaybettim. “Yâ Rabbî! Gönlümü kaybettim. Bulamıyorum. Gönlümü bana iade
et” diye duâ ettim. Bir ses duydum ki, “Ey Cüneyd! Biz senin gönlünü muhafaza ettik. Sen, bizimle olun-
ca gönlünü niçin ararsın? Başkasıyla olmak mı istersin?” diyordu.” “Rızâ, belâyı ni’met saymaktır.” “Ta-
savvuf, kalbi temizlemek ve her an Allahü teâlâ ile olmaktır.”

“İhlâs; ameli Allahü teâlâ için olmıyan karışık düşünce ve niyetlerden arındırmaktır.”

“Birbirlerine muhabbet ve dostluktan çok kuvvetli olan iki kardeşten birinin, diğerinden az da olsa
çekinmesi, mutlaka birinin kusuru sebebiyledir.”

“Fakîrlık, kimseden bir şey istememek ve kimseye itiraz etmemektir.”

“Bir kimsenin havada bağdaş kurup oturduğunu görseniz, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymak-
taki hassasiyetine bakınız. Eğer bu tam ise ona uyabilirsiniz. Eğer emir ve yasaklara uymakta (çok az da
olsa) bir gevşekliği varsa hemen ondan uzaklaşınız, çünkü zararı dokunur.”

“Bir kimsede hilm (yumuşaklık), tevazu (alçak gönüllülük), cömerdlık ve güzel ahlâk bulunursa bu
dört haslet o kimsenin yüksek makamlara kavuşmasına sebep olabilir. Bunlar îmânın kemâlidir.”

“Namazda kalbime dünyâ düşüncesi gelse, o namazı tekrar kılardım, işin esası nefse uymamak-
tır.”

“İlim, kendi haddini bilmek; tasavvuf, kalbi temizlemektir.”

“Allahü teâlâdan gâfil olmak, ateşte olmaktan beterdir.”

“Şükretmek, kendini bu ni’mete ehil ve lâayık görmemektir.”

“Sabır, yüzü ekşitmeden, acıyı yudum yudum içine sindirmektir.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-155*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-255*
- 3) *Sıfât-üs-safve cild-2, sh-235*
- 4) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-98*
- 5) *Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh-373*
- 6) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-260*
- 7) *Târih-i Bağdâd cild-7, sh-241*
- 8) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-128*
- 9) *Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-994*
- 10) *Eshâb-ı Kirâm sh-210*
- 11) *Kıyâmet ve Âhıret sh-192, 195, 321, 66, 67, 68*
- 12) *Tezkiret-ül-evliyâ sh-223*
- 13) *Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh-383*
- 14) *Nefehât-ül-üns sh-132*
- 15) *El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh-113*
- 16) *Keşf-ül-mahcûb sh-242*
- 17) *Tabakât-üs-sûfiyye (Abdullah-ı Ensârî) sh-161*
- 18) *Şezerât-üz-zeheb cild-2 sh-229*
- 19) *Risâle-i Kuşeyrî sh-105*
- 20) *Hadâik-ul-verdiyye sh-62*
- 21) *Mu’cem-ül-müellifin cild-3, sh-162*
- 22) *Keşf-üz-zünûn sh-1727, 1806*
- 23) *Ravdât-ul-cennât sh-164*
- 24) *Brockelman Gal I, 199, Sup I, 345 II, 214*
- 25) *Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh-257, 368*

DAHĤĤĤĤ BİN MAĤLED:

Fıkıh ve hadîs âlimi. Kûnyesi Ebû Âsım olup, Nebîl diye tanınır. İsmi, Dahhâk bin Mahled bin Müslim bin Dahhâk Şeybânî'dir. Aslen Basralı olup, 122 (m. 739) senesinde Mekke'de doğdu. Hadîs ilminde hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen) olan Dahhâk bin Mahled 211 (m. 826) yılında Basra'da vefât etti. Fakat bazı kaynaklarda 212 veya 213 yıllarında vefât ettiği bildirilmektedir.

Dahhâk bin Mahled, zamanın birçok âlimlerinden ilim aldı. Başta Ca'fer bin Muhammed, İbn-i Cüreyc, Süfyân-ı Sevrî ve Şu'be bin Haccâc gibi meşhûr âlimler olmak üzere, Yezîd bin Ebî Ubeyd, Eymen bin Nâbü, Şebib bin Bişr, Süleymân et-Teymî, Osman İbn-i Sa'd, Ma'ref bin Harbûz, İbn-i Avn, İbni- Âdân, İbn-i Ebî Zî'b, el-Evzâî, Sa'îd bin Abdülazîz, Sevr bin Yezîd er-Rahbî, Ca'fer bin Sevbân, Hanzala bin Ebî Süfyân, Hayve bin Şüreyh, Zekeriyya bin İshâk, Sa'îd bin Ebî Arûbe, Abdülhamîd bin Ca'fer, Uzrat bin Sâbit, Ömer bin Muhammed bin Zeyd el-Ömerî, Osman bin el-Esved, Ömer bin Sa'îd bin Ebî Husayn, Mâlik bin Enes, Hişâm bin Hassan, Müzahir bin Eslem, Kurre bin Hâlid ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Dahhâk bin Mahled, ilim tahsili için Mekke'ye gitmiştir. Nitekim, İbn-i Cüreyc vefât edinceye kadar Mekke'de kaldı ve ilim tahsilinden sonra Basra'ya dördü. Dahhâk bin Mahled hakkında Osman ed-Dârimî ve İbni- Maîn "O, sikadır." el-İclî "O, çok hadîs bilen sika âlimdir ve fakûttir.", Ebû Hatim "O, sadûktur", İbn-i Sa'd "O, fakîh ve sika âlimdir.", Ömer bin Şebbet "Allaha yemin ederim ki, O'nun benzerini görmedim.", el-Halîlî, "O, Allahtan korkan, zühd, ilim ve din sahibi bir âlimdi" demektedirler.

Dahhâk bin Mahled, birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlardan Cerîr bin Hazım, el-Esmâî, el-Harîbî, Ahmed, İshâk bin Râhcveyh, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Mansûr el-Kûsec, Haccâc bin Şâir, Hasan bin Ali el-Havlânî, Ebû Hayseme, Abbâs bin Abdülazîm el-Anbârî, Abdullah bin İshâk el-Cevherî, Abdullah bin Muhammed el-Müsneî, Ömer bin Ali, Bendâr, Ebû Mûsâ, Ebû Gassân el-Müsneî, Muhammed bin Abdullah bin Numeyr, ez-Zehlî, Hânın el-Hammâl, Ya'kûb ed-Durkî, oğlu Ömer bin Ebî Âsım, Ebû Ca'fer ed-Dekîkî, Abbâs ed-Devrî, el-Hâris bin Ebî Üsâme, Ebû Müslim el-Ked ve Muhammed bin Hibbân bin Ezber el-Basrî ilim alıp hadîs-i şerîf nakletmişlerdir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, bizzat Dahhâk bin Mahled'den şöyle işittiğini bildirir: "Ben gıybetin harâm olduğunu öğrendiğimden beri, hiçbir kimseyi gıybet etmedim."

Şöyle anlatılır: "Birgün Basra'ya fil gelmişti. Halk onu görmek için dışarıya çıkmıştı. İbn-i Cüreyc de Dahhâk'a "Sen niye bakmıyorsun?" diye sorunca o "Ben onu senden daha ciddî bulmuyorum" dedi. Bunun üzerine, İbn-i Cüreyc bu sözden hoşlanarak, ona "Sen ne bilirsin" demiştir. (Nebil şerefli kimse ma'nâsındadır.)

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v.) Yemen'e Muâz bin Cebel'i vâli ve zekât tahsili için gönderirken o'na şöyle buyurdu: **"Sen ehl-i kitaptan (yahudilerden ve hristiyanlardan) olan bir grupla karşılaşacaksın. Onların yanına varınca, önce onları, Allahtan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın Resûlü olduğuna tasdîke (inanmaya) da'vet et. Eğer bunu kabul ederlerse onlara, Allahü beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Bunu da kabul ettiklerinde, Allahü teâlânın zenginlerin fakîrlere zekât vermesini emrettiğini bildir. Bunu da kabul ederlerse, zekât alırken satan malların (sadece) en iyisini seçme. Mazlumun ahım almaktan çekin! Çünkü Allahü teâlâ mazlumun duâsını (ahını) hemen kabul eder."**

Dahhâk bin Mahled'in "Cüz" isminde bir hadîs kitabı vardır.

- 1) *Târîh-ül-kebîr (İmâm-ı Buhârî'nin) cild-4, sh-336*
- 2) *Cevâhir-ül-mudîyye, varak 76 a-b*
- 3) *Târîh-i Dimaşk varak 471 b-474 a*
- 4) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh-450*
- 5) *Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh-366*
- 6) *El-A'lâm, cild-3, sh-215*
- 7) *Mu'cem-ül-müellifin, cild-5, sh-27*

DÂRİMÎ:

Büyük hadîs hâfızlarından. İsmi, Abdullah bin Abdurrahmân bin Fadl bin Behrâm. Kûnyesi, Ebû Muhammed'dir. 181 (m. 797) târihinde Semerkand'da doğup, 255 (m. 869)'da Bağdâd'da vefât etmiştir. Hicaz, Şam, Mısır, Irak, Horasan'da büyük âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Nadr bin Şümeyl, Ebû Nadr Hâşim bin Kâsım, Mervân bin Muhammed et-Tâtârî Ya'lâ bin Ubeyd gibi tanınmış âlimlerden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Ondandır, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İmâm-ı Buhârî, Haşen bin Sâlih el-Bezzâr, Zührî ve daha başkaları (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sâhîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd ve Tirmizî'de mevcuttur. Müslim ondan yetmişüç hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdıkları: Ahmed bin Hanbel hazretleri birisine, Dârimî'ye (Abdullah bin Abdurrahmân'a) iyi yapışınız. Ondan ayrılmayınız dedi. Bunu bir kaç defa tekrar etti.

Muhammed bin Abdullah bin Numeyr: "O, ezberde ve vera'da (şüphelilerden sakınmada) bizden üstündür. Bu hususta o bizi geçti."

Muhammed bin İbrâhîm bin Mansûr eş-Şirâzî: "Dârimî, akli ve dindarlığı çok olan bir zâttır. Hilm (sabır), zühd (şüphelilere düşme korkusuyla, mubahların çoğunu da terk etme) ve ibâdeti darb-ı mesel hâline gelmiştir."

İbn-i Hibbân: "Semerkand'da Resûlullahın (s.a.v.) sünnet-i seniyyesinin yerleşip yayılmasında çok büyük yardımı olmuştur. Orada insanları sünnet-i seniyyeye da'vet etti. Sünnet-i seniyyeye uymayanlara mâni oldu."

Hatîb: "O, hadîs hususunda sika (güvenilir) doğru bir âlimdir. Zamanın sultânı, Semerkand'a kadı olmasını ona teklif etti. O bunu kabul etmedi. Çok ısrar edince, bir da'vâya bakıp, istifasını verdi."

İshâk bin Ahmed bin Halef el-Buhârî: "Biz Muhammed bin İsmâil'in (İmâm-ı Buhârî) yanında idik. Bu sırada kendisine Abdullah bin Abdurrahmân'ın (Dârimî) vefâtını bildiren bir mektûb geldi. Bunun üzerine başını eğdi. Sonra kaldırıp, istircâ yaptı (İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn'u okudu. Gözlerinden yaşlar yanaklarına doğru akmaya başladı."

Dârimî hazretleri hadîs-i şerîf ilminde olduğu gibi tefsîr ve fıkıh ilimlerinde de derin bir âlim idi.

Eserleri: "Müsned-i Dârimî" (En meşhûr ve kıymetli eseri budur.) "el-Câmi-üs-sahîh" buna Sünen-i Dârimî de denir. "Sülâsiyyât."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Ümmetimin helaki, kötü âlim ve câhil âbiddendir. Kötü âlimler insanların en kötüsü, iyi âlimler de insanların en iyisidir."

"Allahü teâlâ, mahlûkâtı (yarattığı varlıkları) yaratmadan bin sene önce, Tâhâ ve Yâsîn'i okumuştur. Melekler Kur'ân-ı kerîmi duydukları zaman: "Ne mutlu bu Kur'ân-ı kerîm, kendilerine inen ümmete, ne mutlu bu Kur'ân-ı kerîmi taşıyan, içine alan boşluklara, ne mutlu bu Kur'ân-ı kerîmi okuyan dillere" demişlerdir."

"Ey Muhacirler! Siz çoğalırsınız. Fakat Ensâr şimdiki durumlarından fazla çoğalmazlar. Ensâr, benim has vekillerim ve sırdaşlarımdır. Ben onların yanında kaldım. Onların ihsan sahibi olanlarına ikrâm edin. Kusurlarını da bağışlayın. Sonra bir kul, dünyâ ve Allahü teâlânın katında olanlar arasında serbest bırakıldı. O da Allahü teâlânın katında olanı tercih etti." (Resûlullah efendimizin (s.a.v.) bu mübârek sözü ile kendisini kast ettiğini anlıyan Hz. Ebû Bekir (r.a.) ağlamaya başladı.) Bunun üzerine Resûlullah efendimiz, (s.a.v.) **"Dur, şu mescide açılan bütün kapıları kapayın, sadece Ebû Bekir'inki açık kalsın. Çünkü, ben Ebû Bekir'den daha üstün ve beraberliğe daha lâîk birisini bilmiyorum."** buyurmuşlardır.

Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) "Ben Mekke-i mükerrermede Resûlullah efendimiz ile dolaşırdım. Mekke-i mükerrermenin kenar semtlerinden birinden dışarı çıktım. Resûlullah efendimizin karşısına gelen her ağaç ve taş, "Selâm senin üzerine olsun, ey Allah'ın resûlü" diyerek selâmlardı."

"İnsanlar, diriltildikleri zaman, kabirden ilk kalkanları ben olacağım. Mahşere geldikleri zaman, ölerine düşüp onları ben getireceğim. Sustukları zaman onların hatibi ben olacağım. Hapsedildikleri zaman onlara ben şefâat edeceğim. Kerâmetten ya'nî af ve mağfiretten Ümidlerini kestikleri zaman onlara ben müjde vereceğim. Anahtarlar, o gün benim elimde olacak. Ben Rabbime, Âdemoğullarının en kıymetliyiyim."

Ebû Hureyre rivâyet ediyor: **"Kendisinden faydalanılmayan ilim, Allah yolunda sarf edilmeyen hazine gibidir."**

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: **"Rû'yâyı ancak âlime veya sâlih bir kimseye tâbir ettiriniz."**

Abdullah bin Ömer'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: **"Zulümden sakınınız. Zîrâ zulüm, kıyâmet gününde zulümler olur."**

Ebû Hureyre'den (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: **"Emâneti güvendiğine ver. Sana hiyânet edene verme."**

Abdullah bin Ömer'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîf:

"Rahmana (Allahü teâlâyâ) ibâdet ediniz, selâmı yayınız, yemek yediriniz ki Cennete giresiniz."

Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: “**Bir kadın kocasından yatağını ayırırsa, dönünceye kadar melekler ona la'net eder.**”

- 1) *El-Atâm cild-4, sh-95*
- 2) *Târîh-i Bağdâd cild-10, sh-29*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh-294*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-534*
- 5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-130*
- 6) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-145, 366*
- 7) *Mu'cem-ul-müellifin cild-6, sh-71*

DÂVÛD BİN MUHBİR:

Hadîs âlimlerinden. Adı, Dâvûd bin Muhbir bin Kahzem bin Süleymân et-Tâî'dir. Sekafî de denir. Künyesi, Ebû Süleymân el-Basrî'dir. Bağdâd'a gelip yerleşti. “Kitâb-ül-Akl” adlı eserin sahibidir. 206 (m. 821) senesinin Cemâziyel-evvel ayının son günlerinde Bağdâd'da vefât etti....”

Hadîs ilminde eser sahibi bir âlimdir. Hammâd bin Zeydv Hammâd bin Seleme, Esved bin Şeybân, Halil bin Ahmed, Rehî bin Sabîh, Hümam bin Yahyâ ve daha birçok âlimden ilim alıp rivâyette bulundu. Kendisinden de, Fadl bin Sehl-el-A'rec, Ebû Umeyye et-Tarsûsî, Hüseyin bin Îsâ el-Bistâmî ve daha pekçok âlim ilim alıp rivâyette bulundular.

“Kitâb-ül-Akl” adında ilk eşer yazan kimse, Meysere bin Abdürabbih'dir! Onun bu eserinden istifâde ederek Dâvûd bin Muhbir de, aynı isimde bir eser kaleme almıştır. Onun eserinden de, Abdülâzîz bin Ebî Recâ' alarak, aynı isimde başka bir eser yazmıştır. Son olarak Süleymân bin Îsâ da aynı isimde bir eser yazdı.

- 1) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-199*
- 2) *Keşf-üz-zünûn sh-1439*

EBÛ ABDULLAH EL-BUSRÎ:

Şam evliyâsının ve âlimlerinin büyüklerinden. Havran civarında Busr köyündendir. İsmi Muhammed bin Hasan olup, Ebû Abdullah (Ebû Ubeyd/Âbid) künyesidir. Köyüne nisbetle Busrî diye tanındı. Ebû Tûrâb-ı Nahşebî, Ahmed bin Yahyâ Celâ, Ebû Sa'îd-i Harraz ve daha birçok evliyâ ve âlimin sohbetlerinde bulundu. 245 (m. 859) senesinde vefât etti.

Ebû Ubevd-i Busrî hazretleri, Ramazan-ı şeririn başında abdest alıp bir odaya kapanır ve Ramazan çıkıncaya kadar, yemez, içmez ve uyumazdı. Bir taharetle (temizlik ve abdestle) bir ay boyunca devamlı ibâdet ederdi. Ettiği duâların çoğunun kabul edildiği hemen görülürdü.

Ahmed bin Yahyâ Celâ, “Altıyüz kadar şeyh ile görüştüm. Bunların en mümtazları, Zünnûn-i Mısırî, Ebû Tûrâb-ı Nahşebî, Ebû Abdullah Busrî ve Ebû'l-Abbâs bin Âta (r.a.leyhim) idi” buyurdu.

Talebelerinden biri anlatır: Ebû Âbid-i Busrî hazretlerinin yanına hac zamanına üç gün kala evliyâdan iki kişi geldi. Hacca gidip gitmeyeceğini sordular. O da, gidemeyeceğini söyledi ve yüzünü bana dönerek, “Senin şeyhine onlara nisbetle daha kısa zamanda oraya, varma (tayy-ı mekân) imkânı verilmiştir” buyurdu.

Allah yolunda cihad etmek niyetiyle bir savaşa katıldı. Altında bir tay vardı. Yolda hayvan öldü. Ebû Âbid hazretleri duâ edip, seferden dönünceye kadar Râbbinden tayın diriltilmesini istedi. Ölen tay ayağa kalktı. Gaza bittikten sonra Busr'daki evine varınca, oğlundan tayın eğerini almasını istedi. Oğlu, hayvanın çok terli olduğunu görünce eğeri almaktan vazgeçti. Bunun üzerine Ebû Âbid hazretleri, “Eğerini al, bu bize ödünç verilmiştir” buyurdu. Oğlu eğerini alınca, tay hemen yere düşüp öldü.

Birgün Şam'da dostlarıyla oturuyordu. Ansızın bir atlı geçti. Peşinden, arkasından atın eğer örtüsü bulunan kölesi kızgın bir hâlde koşuyordu; Ebû Âbid hazretlerinin yanından geçerken “Yâ Rabbî! Sen beni bu güç durumdan kurtar” diye duâ edip, “Ey Allah'ın sevgili kulu! Bana duâ et” dedi. Ebû Âbid hazretleri de “Yâ Rabbî! Bu kulunu Cehennem ateşi ve kölelikten kurtar” diye duâ etti. O anda attaki binici kuşağını yere atıp, kölesine “Seni azat ettim.” diye bağırdı. Köle de taşıdığı örtüyü bırakıp “Beni sen değil, bunlar azat etti” diyerek, Ebû Âbid ve dostlarının yanına gitti ve ölünceye kadar onlarla beraber kaldı.

Oğlu yağ satarak geçimini sağladı. Birgün babasına gelerek, “Babacığım sermayem olan birkaç testi yağım vardı. Dışarı çıkarırken düşürüp kırdım. Bütün sermayem yok oldu.” dedi. O da “evlâdım, sen de babanın sermayesinden sermaye edin. Yemin ederim ki, babanın dünyâ ve âhirette Allahü teâlâdan başka sermayesi yoktur” buyurdu.

“Birşeyin fazlasını elde etmek, ondan başka şeylerden el çekmekle mümkündür. Ama neden el çekmek gerektiğini, neden el çekmemek gerektiğini bilmek icâb eder. Bunlar şahsa ve yerine göre de-

şir. Bunu da kendisi ayarlayacaktır, öyle ki, bir grup insan bu sözümüzü tutar, selâmete erer, bir başka zümre de sözümüzü tutar, felâkete sürüklenir.” “Zikir kalble olmalıdır. Yalnız dille yapılır da kalbe işlemezse riya (gösteriş) olur.”

- 1) Nefehât-ül-üns sh-146 I
- 2) Risâle-i Kuşeyrî sh-124
- 3) Tabakât-üs-sûfiyye sh-176

EBÛ ABDULLAH EL-HÂKAN ES-SOFÎ:

Bağdâd evliyâsının büyüklerinden. İsminden Türk asıllı olduğu anlaşılmaktadır. Bağdâd'da yerleşti. Zamanın büyüklerinden ders aldı. Ebû Abdullah bin Hafifle sohbet etti. Ca'fer Huzâî eş-Şirazî, O'nun kerâmet sahibi bir zât olduğunu söylerdi. Ömrü boyunca Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için çalıştı. Çok talebe yetiştirdi. Nefehât-ül-üns kitabında 279 (m. 892) yılında vefât ettiği bildirilmektedir.

Dünyâya hiç kıymet vermez, eline geçeni fakîrlere dağıtırdı, işi, Allahü teâlâyâ ibâdet etmek, O'nun kullarının kalblerini kötülüklerden temizlemektir. Lisanlardan birşey istemez, hacetini (ihtiyâcını) Allahü teâlâdan beklerdi.

Talebelerinden İbn-i Fadları er-Râzî anlatır: “Babamın Bağdâd'da bir dükkânı vardı. O'na dükkân da yardım ederdim. Birgün ben dükkânda iken Ebû Abdullah Sofî hazretlerinin geçmekte olduğunu gördüm. Onun kim olduğunu bilmiyordum. Bağdâd fakîrlерinden zannettim. O geçip gittikten sonra yerimde duramaz oldum. Peşinden koşup O'na selâm verdim ve cebimde bulunan bir dinârı eline koydum. O bana hiçbir şey söylemeden uzaklaştı. Peşine düştüm Şunûziyye câmiine girdi. Ben O'nu takip ediyordum. Avluda oturan fakîrlерden birine elindeki parayı verdi. Kendisi namaza durdu. Parayı alan fakîr dışarı çıkıp çarşıya gitti. Yiyecek birşeyler aldı. Getirip arkadaşlarıyla beraber yediler. Ebû Abdullah hazretleri namaza devam ediyordu. Onlar yemeği yiyip bitirdikten sonra yanlarına gelip “Size verdiğim parayı nereden buldum biliyor musunuz?” dedi. Onlar da “Bilmiyoruz, söyleyin de bilelim” dediler. “Bu dinârı bana bir genç verdi. Bu zamana kadar onu dünyâyâ düşkün olmaktan kurtarsın diye Allahü teâlâyâ hep duâ ederdim. Allahü teâlâ da onu kurtardı” buyurdu. Bundan sonra ben elimde olmayarak gidip eline sarıldım ve “Doğru söylüyorsun üstadım” dedim. Onun talebesi olmakla şerefledim.

- 1) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh-344
- 2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-331
- 3) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-124
- 4) Nefehât-ül-üns sh-163

EBU ABDULLAH ESBA' BİN FEREC MÂLİKÎ:

Hadîs ve Mâlikî fıkıh âlimi. Hadîs ilminde hâfız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyen) idi. Künyesi Ebû Abdullah, ismi Esba' bin Ferec bin Sa'îd bin Nâfi'dir. Dedelerinden Nâfi'nin Emevî halifelerinden birinin azatlı kölesi olması dolayısıyla el-Emevî, Kahire yakınlarındaki Fustât kasabasında oturduğu için el-Mısırî, Mâlikî mezhebi mensûbu olduğu için de el-Mâlikî nisbet edildi. el-Fakîh ve el-Hâfız lâkabları verildi. 150 (m. 767) senesinde doğduğu söylenen Esba' bin Ferec, 225 (m. 840) senesinde vefât etti.

Meşhûr Mâlikî fakîhi ve Mısır kadısı Abdullah bin Vehb'in kâtipliğini yapan Esba' bin Ferec, başta İbni Vehb olmak üzere Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem, Abdülazîz Darâverdî, Abdurrahmân bin Kâsım, Ali bin Abis el-Kûfî, İsmâ bin Yûnus, Yahyâ bin Sellâm, Hâtem bin İsmâil ve İbn-i Vehb'in muasırı olan âlimlerden hadîs-i şerîf işitti ve ilim öğrendi. Ayrıca İbn-i Vehb ve İbn-i Kâsım'dan fıkıh öğrendi. Bilhassa fıkıh ilminin mes'elelerinde derin bilgiye sahip oldu.

Mâlik bin Enes'den hadîs-i şerîf dinlemek için Medine'ye gittiğinde, onu vefât etmiş buldu. Orada Eşheb'le sohbet etti.

Mısır'da kadılık yaptığı da rivâyet edilen Esba' bin Ferec, birçok değerli âlimin yetişmesine emek sarfetti. İmâm-ı Zehebî, İmâm-ı Buhârî, Ebû Hâtem Râzî, Muhammed bin Esed el-Huşerî, İbn-i Vaddah, Sa'îd bin Hasan ve daha birçok âlim kendisinden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs ve fıkıhta âlim, mes'eleleri çözmede mahir, görüş belirtme ve kıyasta keskin, dili tatlı, dünyâdan uzak, âbid ve zâhid olan Esba' bin Ferec hakkında âlimlerden birçoğu görüşlerini belirtmişlerdir. Bunlardan Eşheb'e “Senden sonra ilimde kim vardır?” denilince “Esba' bin Ferec daha âlimdir” diye cevap verdi. İbn-i Lübbâd “Fıkıhın usûlünü Esba' bin Ferec'in usulünden öğrendim” İbn-i Maîn “İmâm-ı Mâlik'in ictihâdına göre hüküm verenlerin en üstünü idi. O, insanların sordukları sorulara tek tek cevap verir, onlara mes'eleleri öğretirdi” Abdülazîz Mâceşûn “Ben Mısır'da O'nun gibi âlim görmedim. Bir de O'nun hocası İbn-i Kâsım vardı” diyerek O'nun ilimdeki üstünlüklerini dile getirdiler. Ayrıca O'nun ilmî

derecesi hakkında, hocası büyük âlim İbn-i Kâsım'ın "Bana artık halk içinde sorma, ikimizin ilmi eşitlendi. Bundan sonra mes'elelerimizi kendi aramızda halledelim" sözü güzel bir delildir.

Hadîs-i şerîf ilminde "hâfız" olan, rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden, bir kısmı Kütüb-i sitte'den; Tirmizî, Nesâî, Buhârî ve Ebû Dâvûd'un (r.a.leyhim) hadîs kitaplarında nakledilen Esba bin Ferec'den, hadîs âlimleri sika (güvenilir) olarak bahsederler. İcî "O'nun hadîslerini almakta mahzur yoktur. O sika"dır" derken, Ebû Hâtem "Sadûk" demiş, İbn-i Hibbân, İbn-i Mevaz, İbn-i Habîb, Ebû Zeyd Kurtubî, İbn-i Müzeyyen ve Ebû Ali bin Seken gibi hadîs âlimleri de "sika" olduğunu sözbirliği ile bildirmişlerdir.

İlmîni talebelerine ve soranlara öğrettiği gibi kitaplara da yazan Esba' bin Ferec'in meşhûr olan eserleri arasında; onbeş cüzden ibaret olan "Kitâbü'l-usûl", "Tefsîr-i garîbü'l-Muvattâ," "Kitâbü âdâbi'üssıyâm", "Kitâbü'l-muzâraa", Kitâbü'l-âdâbü'l-kazâ", "Kitâbü'r-reddi âlâ ehli'l-ehvâ ve gayrihâ" adlı kitapları vardır. Bunlardan başka, hocası Abdunrahmân bin Kâsım'dan duyduğu fıkıh mes'elelerini de kitap hâline getirmiştir.

Abdullah bin Vehb'in; "İnsanların başında olanların affetmekte hatâ yapmaları, cezalandırmakta hatâ etmelerinden daha iyidir" buyurduğunu söyler, kadı iken insanları cezalandırmakta hatâ yapmama-ya gayret ederdi.

- 1) *Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh-97*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-457 458*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh-361 362*
- 4) *Mirât-ül-cinân, cild-2, sh-86*
- 5) *Mu'cem-ül-müellifin, cild-2, sh-302*
- 6) *El-A'lâm cild-1, sh-333*
- 7) *Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-240*
- 8) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-56*

EBÛ ABDULLAH MAGRİBÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Adı Muhammed bin İsmâil Mağribî, künyesi Ebû Abdullah'dır. Zahir ve bâtın ilimlerinde, Allahü teâlâyâ tevekkül etmekte çok yüksek derecede olup, şaşılacak hâller, hikmetli sözler sahibidir. Zamanında bulunan âlimler ve diğer insanlar onun çok büyük bir zât olduğunu kabul ederler, kendisini çok severlerdi. Herkesin gönlünde ona karşı hürmet ve muhabbet vardı. Ebû'l Hüseyin Ali Râzî Hirevî'nin talebesi olup, başka âlimlerden de ilim öğrenerek çok yükseldi ve zamanının en büyüklerinden oldu. Talebe yetiştirmekte fevkalâde mâhir idi. Bir çok büyük zâtlara üstâdlık edip, yetişmelerine vesîle oldu. İbrâhîm bin Şeybânî, İbrâhîm bin Havvâs, Ebû Bekir Bîkindî bunlardandır. Çok az yemek yer idi. Yolculuğa talebeleriyle beraber çıkar, devamlı ihramlı durmaya çalışırdı. Onu yakından tanıyanlar, "Elbisesi hiç kirlenmez, saçı sakalı hep aynı halde durur, büyümezdi" dediler. Dört tane oğlu vardı. Onların her birine bir san'at öğretti. "Hepsinin, san'at sahibi olması için neden bu kadar gayret ediyorsunuz. Bunun sebebi nedir?" diye soranlara "Vefâtımdan sonra geçim sıkıntısına düşerler. Sonra da, bizi sevenlere "Ben falanın oğluyum" deyip, onlardan bir şey isteyip, üzerler, korkusuyla her birinin san'at sahibi olmasını istedim ki, ihtiyaç ânında geçimlerini temin etmekte güçlük çekmesinler" buyurdu. Hz. Ebû Abdullah 299 (m. 911)'de 122 yaşında vefât etti. Kabri, Tûr-i Sina dağı başında, hocası Ebû Hüseyin Râzî'nin kabri yanında, ağacın altındadır.

Annesinden kendisine bir ev miras kalmıştı. Bu evi elli altına sattı. Altınları bir keseye koyup beline bağladı ve hacca gitmek üzere yola çıktı. Yolda bir eşkiya yolunu kesip "Neyin var?" dedi. "Elli altınım var" buyurdu. Eşkiya "Altınları ver!" dedi. Ebû Abdullah (r.a.) çıkarıp altınları verdi. Eşkiya altınları eline alıp bir müddet düşünceye daldı. Sonra altınları geri verip, devesini çöktürdü ve "Buyurunuz efendim, deveme bininiz" dedi. Ebû Abdullah hayret edip "Sana ne oldu?" buyurdu. O kimse "Siz, bu altınların bulunduğunu inkâr etmeyip doğruyu söyledığınız için kalbimde size karşı muhabbet hâsıl oldu. Ben şimdiye kadar yaptıklarıma pişman olup tövbe ettim. Sizinle beraber gelmek istiyorum" dedi. Beraberce hacca gittiler. O kimse, Hz. Ebû Abdullah ile olan bu beraberliği ve sohbetinde bir müddet bulunması ile Allahü teâlânın veli kullarından oldu.

Ebû Abdullah Mağribî (r.a.) buyurdu ki: "Amellerin en kıymetlisi, vakitlerini, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak değerlendirmektir."

"İnsanların en aşağısı, zengine zengin olduğu için, kıymet verip, onun karşısında zelîl olan kimse-dir, insanların en kıymetlisi de, fakîrlere hürmet edip tevazu gösteren zenginlerdir."

"Allahü teâlânın takdirine râzî olup sıkıntılara sabreden fakîrlere, yeryüzünde, Allahü teâlânın emin kullarıdır. Onlar hürmetine, Allahü teâlâ diğer insanları belâlardan muhafaza eder."

"Kul olduğunu iddia edip, şahsî arzuları da bulunan kimse bu iddiasında yalancıdır. Çünkü, kulun arzuları bulunmamalı, sahibinin irâdesi istikâmetinde hareket etmelidir."

“Bir kimse, samîmi olarak, dünyâdan yüz çevirir, Allahü teâlâyâ yönelirse, o kimse, dünyânın şer-rinden ve âfetlerinden, sıkıntılarından emin olur, kurtulur.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-242*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-335*
- 3) *Risâle-i Kuşeyrî sh-130*
- 4) *Nefehât-ül-üns sh-142*
- 5) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-130*

EBÛ ABDULLAH NİBÂCÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Niyâzî-i Mısırî hazretleri ve diğer büyüklerle sohbet etti. Ebû Abdullah künyesi olup, asıl ismi Sa’îd bin Yezîd’dir. Basra yakınlarında Nibâc köyünden olduğu için “Nibâcî” de-nildi. Ahmed bin Ebû’l-Havârî, Amr bin Osman Mekkî, Ebû Sa’îd Harrâz gibi evliyâ ve âlimler, O’nun ta-lebeleri arasındaydı. Kendisinin kerâmet, hâl ve sözlerini Ahmed bin Ebû’l-Havârî hazretleri nakletti. Şam, Mekke ve çeşitli yerlere seyahat etti. Daha çok Basra’da bulundu. Üçüncü asrın birinci yarısında vefât etmiş olması muhtemeldir. Gündüzleri oruç tutar, geceleri hep ibâdet ederdi. Haramlardan çok sakınır, şüpheli olan şeylerden kaçır, harâma düşerim korkusuyla mubahlardan da zaruret miktarı isti-fâde ederdi. Cömertliği ve güzel ahlakıyla insanları celb eder, dünyâlık vererek âhiretlerini kazandırma-ya çalışırdı.

Ebû Abdullah Sa’îd bin Yezîd hazretleri buyurdu ki:

“Hür insana edebli olmak ne güzel yakışır.”

“Herşeyin bir yardımcıdır. Dînin hizmetkârı da edebdir.”

“Mûsâ (a.s.) suâl etti: “Yâ Rabbî! Ben seni nasıl bulurum?” Buyuruldu ki: “Niyetini düzelttiğin an beni bulursun.”

“İbâdetin esası üçtür Allahü teâlânın hükümlerinin hepsini kabul et, O’nun yanında kıymeti olma-yan birşey yapma, O’ndan başkasından birşey isteme.”

“Birgün canım birşey arzu etmiş, ben de onu insanlardan istemiştım. Hemen o gece rû’yâmda bir adam “Mevlâsından istediğine kavuşan, birinin, O’nun kulundan birşey istemesi yakışık olmaz” dedi. O günden beri, o işime tövbe ederim.”

“Rızkını Allaha havale edip, yalnız O’ndan bekleyen ahlâkı güzelleşir, harcarken cömert olmak ona zor gelmez, namazda dünyâ malı için vesveseye düşmez.”

- 1) *Nefehât-ül-üns sh-143*
- 2) *Tabâkât-üs-sûfiyye sh-98, 200*

EBÛ ABDULLAH SİNCÂRÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Musul yakınlarında Sincâr kasabasında doğdu ve oraya nisbet edildi. Doğum ve vefât târihleri bilinmemekte, görüştüğü mübârek insanların vefât târihlerinden, ikinci asrın birinci yarısında doğup, üçüncü asrın birinci yarısında vefât ettiği anlaşılmaktadır.

Gençliğinde Şam’a gelerek İbrâhîm bin Edhem hazretlerinin sohbetinde bulunup, O’na, hizmet et-mekle şereflendi. İbrâhîm bin Beşşâr Horasanî ve Ebû Yûsuf Gasûlî ile sohbet etti. Ebû Hafs Haddâd en-Nişâbürrî hazretleri O’nun yetiştirdiği velîlerdendir. Ebû Abdullah Sincârî, çok cömert olup kazancını fakîrlere dağıtır, dünyâ malına itibâr etmez, onunla gecelemezdi. İbâdeti çok, zühdü fazla idi. Gece gün-düz ibâdet ve Allahü teâlânın kullarına iyilik yapmakla meşgul olurdu. İnsanlara ilim öğretir, kalblerini kötülüklerden temizlemek için uğraşırdı. Günlerce hiçbir şey yiyip içmez, nefsinin terbiye için çöle gider, haftalarca oradan gelmezdi.

Tanıyanlardan biri anlatır: Ebû Abdullah Sincârî hazretleriyle birlikte Trablus’ta idik. Oradan ayrılıp başka bir yere gitmek üzere yola çıktık. Birkaç gün ve gece yol aldık. Yolculuğumuz esnasında hiçbir şey, yememiştık. Giderken yola atılmış, bir parça yaş kabuk gördüm. Onu almak isteyince Sincârî haz-retleri bana baktı. Ben de almaktan vazgeçtim.. Biraz gittikten sonra, bir şahıs bize beş dinâr para verdi. Bir köye geldik. Köyde birşeyler almasını temenni ettim. Fakat hiçbir şey almadan geçip gitti. Sonra da bana dönüp “Eğer aç ve yayan gidiyoruz, paramız olduğu halde birşey almıyoruz diyorsan, yakında bir köy var oraya girince sıkıntımız gider. Orada fakîr bir adam var, bize hizmet eder. Biz de parayı adama veririz, o da çoluk çocuğunun ihtiyâcını görür, buyurdu. Köye varınca, adam bize hizmet etti. Beş dinârı ona verdik, o da çocuklarının nafakasını temin etti.

Buyurdu ki:

“Velîlerin üç alâmeti vardır: Yüksekli iken kendisinden aşağı olanlara alçal gönüllü olurlar, güçleri yeterken dünyâyı itibar etmezler, kuvvetli iken insaflı olurlar,”

“Kendisini dinleyen cemâat içinde zenginler var iken, muhtaç olan fakîrlerin varlığı bir va'ize ayıp olarak yeter.”

“Dînini öğrenmek isteyen için en faydalı olan şey, dînini yaşayan sâlih müslümanlarla sohbet etmek, onların ahlâkına ve yaptıklarına uymak, Allahü teâlânın sevgili kullarının mübârek kabirlerini ziyaret etmek ve muhtaç olanlara yardım etmektir.”

“Bir insanın fütüvvet sahibi ve cömert görünmesi, kendisi bu vasıflara sahip olmadığı müddetçe i-kiyüzlülüktür.”

Fütüvvetin ma'nâsı sorulunca, “Halkta olan eksik ve kusurları hoş görüp, kendi kusurlarını görerek onlar için tövbe etmek, iyi kötü herkese şefkatle muamele etmektir. Fütüvvetin olgunluğu da, halk için Hakkın yanında mahcûb olacağı şeyi yapmamaktır” buyurdular.

1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-29*

2) *Nefehât-ül-üns sh-165*

EBÛ ABDURRAHMAN EL-MUKRÎ:

Mekke'nin hadîs ve kırâat âlimlerinden ve Tebe-i tâbiînin büyüklerinden. Hadîs âlimleri sika (güvenilir) olduğunda ittifak ettiler. Ebû Abdurrahmân künyesi, el-Mukrî nisbetiyle meşhûr olan Abdullah bin Yezîd el-Adevî el-Kesîr el-Ömerî'nin aslen Bas-ralı veya Ehvâz'dan olduğu rivâyetleri vardır. Hz. Ömer'in (r.a.) oğullarının azatlı kölelerindendir. Tâbiînin büyüklerinden ders aldı. Basra ve Mekke'de yetmiş seneden fazla Kur'ân-ı kerîm okuttu. Birçok âlim ve muhaddis kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ba'zı rivâyetlerde yüzon yaşında iken 213 (m. 828) yılında Mekke'de vefât ettiği bildirildi.

Kehmes bin Hasan, Mûsâ bin Ali bin Rebâh, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İbn-i Avn, Sa'îd bin Ebî Eyyûb, Abdurrahmân bin Ziyâd bin En'am, el-Leys, İbn-i Lûhey'a, Harmele bin İmrân, Şu'be (r.a.aleyhim) ve diğer birçok âlimlerden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Abdurrahmân el-Mukrî'den (r.a.) İmâm-ı Buhârî, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, Ali bin el-Medenî, Ebû Hayseme, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Ebû Kudâme, Abd bin Hamîd, Muhammed bin Abdullah bin Numeyr, Muhammed bin Yahyâ bin Ebî Ömer, Hârûn el-Hammâl, Muhammed bin Hamîd el-Murâdî, Yahyâ bin Mûsâ el-Belhî, İbrâhîm bin Abdullah bin Münzir es-Sanâî, Hasan bin Alî el-Hilâl, Hamîd bin Yahyâ el-Belhî, Seleme bin Şebîb, Abdullah bin Cerrâh el-Kuhistânî, Ubeydullah bin Ömer el-Kavarîrî, Ahmed bin Nasr en-Nişâbûrî, Muhammed bin Yûnus en-Nesâî ve kendi oğlu Muhammed bin Abdullah bin Yezd ve daha birçok ilim ve muhaddis ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs ve kırâatta “Mekke'nin şeyhi” olarak bildirilen el-Mukrî'yi (r.a.) Ebû Hatim “Sadûk” (hadîste doğru), derken, Nesâî, Halîlî, İbn-i Sa'îd, İbn-i Hibbân, İbn-i Kani Mekkî gibi hadîs âlimleri de “sika” (hadîste güvenilir) olduğunda ittifak ettiler. Ebû Abdurrahmân el-Mukrî hazretlerinin, “Ehâdîs-i Ebî Abdurrahmân Mimmâ Vâfeka'l-İmâm-ı Ahmed” adında içinde hadîs-i şerîfler yazılı onbeş yapraklık bir risâlesi mevcuttur. Risâle Kahire'de Zâhiriye kütüphânesindedir.

Ebû Abdurrahmân el-Mukrî (r.a.), ilmi âlimlerden öğrenip, taliplerine yayarak geçirdiği ömrünün sonunda, yetmişbir yıl Kur'ân-ı kerîm öğrettiğini söylemiştir. Gecelerini ibâdetle, gündüzlerini hadîs ve kırâat öğreterek geçirirdi. Hadîs-i şerîf rivâyeti hususunda çok titiz davranır, sağlam olduğuna inanmadığı hiç kimseden bir şey işitmezdi. Kendisinden hadîs-i şerîf okuyanları araştırır, ehli olmayana hadîs rivâyet etmezdi. Yanlış hadîs rivâyet etmekten çok korkar, çok dikkatli davranırdı.

İbn-i Mübârek'in (r.a.), “el-Mukrî, piyasaya yeni çıkmış hâlis altın gibiydi” buyurduğunu el-Mukrî'nin torunlarından Ebû Sa'd es-Saffar rivâyet etti.

Muhammed bin Âsım el-İsfahanî de el-Mukrî'nin “Yaşım yüze yaklaştı. Bu zamana kadar, otuzaltı sene Basra'da, otuzbeş sene Mekke'de Kur'ân-ı kerîm okuttum” buyurduğunu rivâyet etmektedir.

Müslim'de Abdullah bin Zeyd el-Mukrî'den rivâyet edilen hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (s.a.v.) “**Ey kalbleri çeviren Allahım! Bizim kalblerimizi tâatine çevir!**” diye duâ etti.

Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretlerinin rivâyet ettiği ve el-Mukrî'nin (r.a.) naklettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah (s.a.v.), “**Allah yolunda bir sabah veya akşam yürüyüşü, üzerine güneş doğmuş-batmış herşeyden daha hayırlıdır**” buyurdu.

Abdullah bin Amr bin Âs'dan (r.a.) naklen rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûl-i ekrem (s.a.v.) efendimiz “**Allah yolunda ölüm, her şeye keffâret olur, yalnız borç müstesna!**” buyurdular.

1) *El-A'lâm cild-4, sh-146*

2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-83*

EBÛ AHMED EL-KALANİSÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Zühd ve takva kaynağı idi. Aslen Merv şehridir. Bağdâd'da doğdu ve orada yerleşti. Asıl ismi, Mus'ab bin Ahmed bin Mus'ab'dır. El-Kalanisî, es-Sûfî, el-Bağdâdî nisbetleri verildi. Ebû Ahmed künyesi ve el-Kalanisî nisbetiyle meşhûr oldu. Zamanın büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Cüneyd-i Bağdâdî ve Rüveym bin Ahmed (r.a.) arkadaşlarındandır. Birçok evliyânın yetişmesinde ve insanların ihlâs kazanmalarında emeği geçti. O'nun mümtaz talebelerinden olan Ebû Sa'îd İbnü'l-Arabî (vefâtı: 341 (m. 952) Kuzey Afrika ve Endülüs (İspanya) müslümanlarının ihlâslarını arttırmak için büyük gayret sarf etti. Ebû Sa'îd, batı İslâm âleminde, doğudan; Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû Ahmed Kalanisî gibi evliyânın büyüklerinden aldığı feyz ve bereketi saçtı. Oraların insanların kalblerini aydınlattı. Münebbîh el-Mısırî de, Kalanisî'nin talebeleri arasındaydı. Hac için gittiği Mekke-i mükerreme dönüşünde 270 (m. 884) yılında vefât eden Ebû Ahmed (r.a.) Ecyâd'a defn edildi.

Ca'fer Huldî anlatır: Ebû Ahmed Kalanisî, "Bir adam Bağdâd'da kırkbin dirhem para dağıttı" dedi. Talebelerinden Sem-nûn bin Ömer el-Muhib "Siz bu şekilde sadaka vermeyi ve bu ameli uygun görüyor musunuz?" deyince, "Biz verdiğimiz şeyi geri almayız; ister sözle, ister düşünceyle olsun onu anmamalıyız. Gidelim, dağıttığımız her dirhem için namaz kılalım" dedi. Beraberce Medâin'e gittik ve orada kırkbin rek'at namaz kıldık, tövbe ettik. Selmân-ı Fârisî'nin (r.a.) kabrini ziyâret edip, oradan ayrıldık.

Müneyyeti'l-Basrî anlatır: Ebû Ahmed Kalanisî hazretleriyle yol arkadaşlığı yaptık. Çok şiddetli açlık çekiyorduk. Benim üzerimde hiçbirşey yoktu. O'nun yanında çok az kavut (keçiboynuzu unu v.b.) vardı. Bana şaka yollu "Benim devam olur musun?" diye sorunca ben de, "Evet" dedim. Bunun üzerine en az benim kadar açken, kavuttan hiç almayarak hepsini bana yedirdi Beni kendi nefesine tercih etti.

Ebû Ahmed'in (r.a.) arkadaşlarından Ebû Muhammed er-Ribâtî el-Mervezî anlatır: "İlk defa riyâzet çekip, nefisini terbiye etmek için çöle giden Ebû Ahmed hazretleridir. Bu güzel ahlâkı diğer insanlara O'ndan miras kaldı. Bir keresinde O'nunla beraber ben de çöle gittim. O'nun emir olmasını şart koştum. Yola çıktık, beni açlığımdaya doyurdu, susuzluğumdaya suya kandırdı. Bütün bunlar O'nun merhametinden idi. Birgün üstümüzden yağmur yağmaya başladı. Şiddetli rüzgârla beraber çöl kapkaranlık oldu. Ben "Yâ Ebâ Ahmed, sığınacak bir yer isterim" demiş bulundum. Beni bir yere götürüp oturttu. Elini başıma koyup, kendisi ayağa kalktı. Üstündeki elbiseleri ve başındaki başlığı bana giydirdi. Sanki kendimi bir evin içindeymiş gibi hissettim. Bana ne yağmur ne de rüzgâr zarar verebiliyordu. Ben ağzımı açıp itiraz edecek oldum; "Emîrin emrine uymak lâzımdır. Ona itiraz edilmez. Sen beni yolculuğumuzun başında emir seçtin" dedi.

Ebû Ahmed Kalanisî hazretleri duâlarında "Yâ Rabbî; Eğer yanında bir kıymetim varsa, benim canımı yolculuk esnasında ve iki yer arasında al" diye duâ ederdi. Hac dönüşünde Mekke'den ayrıldıktan bir müddet sonra Hedif yakınlarında Ecyâd'da vefât etti ve oraya defn edildi.

Ebû Sa'îd el-Arabî, "Ölünceye kadar el-Kalanisî'nin sohbetinde bulundum. O'nun altın ve gümüşten bahsettiğini hiç duymadım. O, gündüz kazandığını gece fakîrlere dağıtırdı" buyurdu.

Ebû Ahmed Kalanisî hazretleri buyurdu ki: "Bizim yolumuzun esası üçtür insanlardan birşey istememek, üzerimizde hakkı olanların haklarını yerine getirmek, kendimizi kimseden üstün görmemek."

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-306

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh-195

3) Târih-i Bağdâd cild-13, sh-114

EBÛ BEKR-İ KISÂÎ DÎNEVERÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Kuhistan bölgesinin Irak tarafında bir köy olan Dinever'de doğdu ve oraya nisbetle Dineverî denildi. Diğer bir nisbeti de giydiği elbiseden dolayı verilen Kisâî'dir. Ebû Bekir, künyesi olup, kaynaklarda ismi bildirilmemektedir. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri zamanında yaşadı. Arkadaşlıkları ve mektûblaşmaları oldu. 298 (m. 910) yılında vefât eden Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinden önce vefât etti.

Ebû Bekr-i Kisâî (r.a.), ilim tahsil edip kendisini yetiştirdikten sonra tasavvuf yolcuları arasına girdi. Zamanın büyükleri olan âlimlerden ders aldı. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine mektûbla suâller sorar, cevaplar alırdı. Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri O'nu çok severdi. Hattâ bir defasında "Ebû Bekr-i Kisâî olmasaydı ben Irak'ta olmazdım" buyurmuştu.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine yazdığı son mektûblarından birinin cevaplarını vefâtından önce yok etti. Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) O'nun vefâtını duyunca "Keşke yazdığım cevapları yok etseydi" buyurdu. Yok ettiğine dâir haber gelince memnun oldu. Şeyhülislâm Abdullah-ı Hirevî hazretleri, "O, mektubunun

halkın ve sultanın eline geçeceğinden korkmadı. Doğru yoldan sapmış tarikatçıların eline gevmesinden korktu. Çünkü onlar, orada bildirilen mes'eleleri anıyamadıklarından halkın felâketine sebep oldukları gibi, bunları dünyalık toplamada kullanabilirlerdi.”

Şeyh Ebû Hayr-ı Askalanî hazretleri “Ebû Bekr-i Kısâî uyurken yanından geçenler, O'nun kalbinin Kur'ân-ı kerîm okuduğunu işitirlerdi” buyurdu.

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri, Ebû Bekr-i Kısâî'ye yazdığı mektublardan birinde buyuruyor ki:

“Ey kardeşim; **(Kıyâmet günü mallar boş bırakıldığı zaman)** (Tekvir sûresi, dördüncü âyet-i ke-rîme) yerin neresidir? Evler yıkıldığı, dağların uçuşup bulutlar gibi yürümeğe başladığı, denizlerin taşıdığı, güneşin nurunun kaybolup simsiyah olduğu, dağların yerle bir olup, yeryüzünün boş bir toprak hâline getirildiği, gökler gülyağı gibi eriyip değirmen taşı gibi döndüğü zaman ne yapacaksın? Görülecek yer olmadığı zaman nereye bakacak, haber alınacak yer olmadığı zaman nereden haber alacak, sabr ve teselliye imkân olmadığı zaman nasıl sabredeceksin? öyle ise, şimdiden durmadan ağla, o zaman ağ-lama ve sızlamanın bir faydası yoktur. Çocuğunu kaybeden bir kadının döğünerek ağladığı gibi ağla. Seni yalnız bırakıp giden büyüklere kıymetli dostlara ağla. Vurguncuların meydanı boş bulmasına, fırtınaların ortalığı dehşete vermesine ağla. Seni o dehşetli günlerde kimin kurtaracağını, nereden gelip ne-reye gideceğini düşün ve ağla.

İnsanlara acımak lâzımdır. Onlara anlayamayacakları şeyleri söylemek, onlara acımanın icâblarından değildir. Allah sana rahmet etsin, diline sahip olmalısın, insanlara anlayabilecekleri şeyleri söyle. Anlayamayacakları şekilde hitâb etme. Çünkü, insanlardan bilmedikleri ve anlamadıklarına düş-man olmayan pek azdır, insanlar ipleri salıverilmiş develer gibidir, içlerinde yük yüklemeye ve binilmeye yarayanı yoktur. Cenâb-ı Hak, âlimleri ve hikmet sahiplerini rahmet olarak yaratmış ve onları kulları üze-rine rahmet olarak dağıtmıştır. Sen de çalış ki, başkalarına rahmet olasın. Sen halkın durumuna uygun bir halde onların arasına çık ve onlara anlayacakları şekilde hitâb et. Böyle yapman, hem senin için hem de onlar için daha hayırlıdır. Allahü teâlânın selâm, rahmet ve bereketi üzerine olsun.”

1) Nefehât-ül-üns sh-177

2) El-Lüm'a sh-311

EBÛ BEKR MERVEZÎ:

Hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Bekir, nisbeti Mervezî olan bu âlimin asıl ismi, İbrâhîm bin Rüstem'dir. Aslen Kirmânî olup daha sonra Merv'e giderek orada yerleşti. 211 (m. 826) yı-lında hacca giderken Nişâbü'r'da vefât etti.

Hadîs-i şerîfler üzerinde çok çalışan ve hadîs-i şerîf öğrenebilmek için birçok şehre ziyâretlerde bulunup, ilim merkezlerinden bilgiler toplayan İbrâhîm bin Rüstem, başta Mâlik bin Enes olmak üzere, İbn-i Ebî Zî'b, Nuh bin Ebî Meryem Mervezî, Şu'be bin Haccâc, Hârice bin Mus'ab, Bakıyye bin Velîd, Süfyân-ı Sevrî, Kays bin Rebî', Ya'kûb el-Kummî, Hammâd bin Seleme, İsmâil bin İyâş (r.aleyhim) ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hâdîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs âlimlerinden Yahyâ bin Maîn, kendisinin hadîs rivâyetinde sika (güvenilir) olduğunu söylemektedir. Sık sık Bağdâd'a giden İbrâhîm bin Rüstem, Hanefî mezhebi müctehidlerinden Muhammed Şeybânî (r.a.) ve arkadaşlarıyla tanıştı. Onlardan Hanefî fıkıhını öğrendi. Hanefî fukahâsı arasında yer aldı. İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den dinlediklerini kitablara yazdı. Halîfe Me'mûn'un kadılık teklifini reddetti. Hadîs ve fıkıh ilminde talebeler yetiştirip, kitablar yazdı.

İbrâhîm bin Rüstem'den başta Ahmed bin Hanbel olmak üzere, Ebû Hayseme, Sa'îd bin Süley-mân Sa'deveyh, Züheyr bin Harb, Eyyûb bin Hasan, Ali bin Hasan el-Hilâlî (r.aleyhim) gibi birçok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Arkadaşlarından Abbâs bin Mus'ab anlatır: “Halife Me'mûn, İbrâhîm bin Rüstem'e kadılık vermek istedi. Bu iş için vezirini görevlendirdi. Vezîr, İbrâhîm bin Rüstem'in Debbağlar sokağındaki evine geldi. Halîfenin kendisine kadılık vermek istediğini söyledi, İbrâhîm bin Rüstem, kabul edemeyeceğini söyledi. Bunu gören Eşkâb isminde nüktedân biri, “Halife sana vezirini gönderiyor, sen ise Debbağlar sokağın-dan çıkmak istemiyorsun” dedi. Orada bulunan fakîhlerden bir zât da “Debbağlar, deriyi işleyerek insan-lara hizmetini sunar. Biz de, din bilgilerini işleyerek insanların hizmetine arz ederiz. Vezir, İbrâhîm'in evi-ne kadar gelerek ilmin ve âlimlerin kıymetini gösterdi” dedi ve Eşkâb'ı susturdu.

Ebû Bekr-i Mervezî, Ebû isme Nûh'dan İmâm-ı Muhammed'in “Câmiî”ni öğrendi, talebelerine öğre-tip, kitap hâline getirdi. Ayrıca İmâm-ı Muhammed'den duyduklarını da “Nevâdir fi'l-furû” adlı kitabında yazarak, kendisinden sonra gelen müslûmanların istifâdesine sundu.

1) Lisân-ül-Mîzân cild-1, sh-56

2) Mu'cem-ül-müellifin cild-1, sh-31

3) Mîzân-ül-îtidâl cild-1, sh-30

EBÛ BEKR VERRÂK:

Allahü teâlânın sevgili kullarının en büyüklerinden. Dünyâ ile ilgisi yoktu. Hep ibâdet eder, günah-tan çok korkardı. Edebe bir tane ki idi. Zamanında “Müeddib-i Evliyâ” (Velîlerin terbiyecisi) diye meşhûr oldu. Aslen Tirmizli olan bu mübârek zâtın ismi Muhammed bin Ömer olup, künyesi Ebû Bekr, lakabı da el-Varrâk’tı. “Müsned” sahibi Ebû Abbâs, Tirmizî’nin dayısı idi. Ahmed bin Hadraveyh ve Muhammed bin Ali Hakim et-Tirmizî gibi büyük âlim ve evliyâların derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Belh’te yerleşti. Riyâzet ve âdâbla ilgili kitaplar yazdı. Zamanın büyükleri nefsin terbiye etmiş mübârek bir zât olduğunu söylerlerdi. Tirmiz’de vefât edip, oraya defn edildi. 280 (m. 893) yılından önce vefât ettiği tahmin edilmektedir. Ömrü boyunca Hızır’la (a.s.) görüşmeyi murâd ederdi. Hergün kabristana gider gelir ve bu arada bir cû’z Kur’ân-ı kerîm okurdu. Birgün yine bu maksatla evinden çıkarken, kapıda nûrânî yüzlü bir ihtiyar kendisine selâm verip, “Benimle sohbet etmek ister misin?” diye sordu. O da “İsterim” deyince, beraberce konuşarak kabristana gidip geldiler. Evin kapısına “gelince, o nûr yüzlü ihtiyar? “Bunca zamandır görmek istediğin Hızır (a.s.) benim. Benimle sohbet edeceğim derken bugün bir cûz Kur’ân-ı kerîm okumaktan mahrum kaldın. Hızır’la (a.s.) sohbet etmenin sonucu bu olunca, diğer insanlarla konuşmanın neticesi ne olur?” buyurdu.

Biricik oğlunu mektebe gönderdi. Birgün çocuğun benzinin sararmakta, bedeninin titremekte olduğunu gördü. Sebebini sorduğunda: “Hocam bana bir âyet-i kerîme öğretti. O âyette cenâb-ı Hak **“Eğer siz (dünyâda) küfrederseniz çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günde** (kıyâmet gününün şiddet ve azabından) **kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?”** (Müzzemmil sûresi) 17. âyet) buyuruyordu. Bu âyetin şiddetinden böyle oldum” dedi. Çocuk hastalandı. Bir müddet sonra da vefât etti. Babası Ebû Bekr el-Verrâk oğlunun mezarının başında ağlayarak kendi kendine şöyle dedi: “Ey Ebû Bekr! Çocuğun bir âyet işitmekle hastalanıp can verdi. Bunca yıldır Kur’ân-ı kerîm okur hatmedersin. Sana birşey olmuyor. Yoksa kalbin taş mıdır?”

Kâ’be’yi ziyâret için giderken yolda yaşlı bir kadın; “Delikanlı sen kimsin?” diye sordu. “Garip bir adamım” deyince de “Rabbimle beraberken, O’nun yolunda yürürken, gurbetin verdiği sıkıntıdan şikâyet mi ediyorsun?” şeklinde sordu. Ebû Bekr Verrâk, yürüyecek takati kalmayıp dona kaldı. Orada ona ma’nevî kapılar açıldılar. “Dile bizden dilediğini” dediler. O da “Yâ Rabbî! Sen bilirsin ki, Peygamberlerin (a.s.) ve yaratılanların serveri olan Muhammed aleyhisselâmin başına her türlü dert ve belâ geldi. Halbuki sen hiçbir kimseye hayırdan başka birşey vermezsin. Belâya katlanmaya takatim kalmadı. Bulduğum çaresizlikten beni kurtar” diye yalvardı.

Vefâtından sonra rû’yâda gördüler. Benzi sararmış bir hâlde hıçkırarak hıçkırarak ağlıyordu. Sebebini sorduklarında “Gömülü bulunduğum şu kabristana defn edilen cenâzelerden, onda biri bile mü’min olarak ölmemiş” buyurdu, “Öldükten sonra sana nasıl muamele edildi?” diye sorduklarında: “Elime bir sevab ve günah defteri verildi. Bunu okurken bilmediğim bir günahı amel defteri baştan başa simsiyah oldu. Geriye kalan kısmını okuyamadım. O sırada bir nida geldi ve “Dünyâda iken lütuf ve ihsanımız olarak bu günahını gizlemiştik, burada açıklamak bize yakışmaz, affettik” buyuruldu.

Talebelerinden Bekr-i Sugdî, “Ebû Bekr-i Verrâk, ibâdetini Allahü teâlâyı ta’zim için yapardı. On-dan karşılık almak için değil” derdi.

Bir başka talebesi anlatır: Ebû Bekr-i Verrâk ile beraber yoldaydık. Üzerindeki örtünün bir tarafında (Ha) harfi bir tarafında (mim) harfi vardı. “Bu nedir?” diye sordum. “(Ha) harfini gördüğüm zaman ihlâsı hatırlamak, (mim) harfini gördüğümde mürüvveti hatırlamak için onları yazdım” buyurdu.

Yine talebelerinden Hâşim-i Sugdî nakleder:

Ebû Bekr-i Verrâk buyurdu ki: “Çok uyumak, çok yemek, çok konuşmak gönlü katılaştırır.” “Çok sözden muradım hayır ve serden, bahsederken sarfedilen sözlerdir. Hiçbir işe yaramayan kelimeler ise, değil katılaştırmak, kalbi öldürür bile.”

“Dünyâ peşinde koşanların yanında, ilim ve ma’rifetten bahseden kimse arif değildir.”

“İnsanlar da üç sınıf önemlidir: Devlet adamları, âlimler ve zâhidler. Devlet adamları bozulunca, halkın huzuru bozulur. Âlimler bozulunca, halkın dîni zayıflar. Varını yoğunu Allah yolunda ir harcayan zâhidler bozulunca da, ahlâk fesada uğrar. Devlet adamlarının kötülüğü zulüm ile, âlimlerin bozukluğu hırs ve tamah ile, zâhidlerin bozulması da rıya ile olur.”

“Uzuvlarını nefsinin istekleriyle tatmin ederek memnun eden, kalbine pişmanlık ağacı dikmiş olur.”

“Tamahın babası, takdir edilen rızık konusunda şüpheye düşmek, san’atı aşağılanıp horlanmak, kazancı da mahrûmiyettir.”

“İyiliği görüp, kıymetini takdir ederek ona karşı saygılı olmak, ni’metin şükrüdür.”

“Çok defa Allah rızası için iki rek’at namaz kılar, selâmdan sonra O’na lâayk ibâdet yapamadığım için kendimi hırsızlıktan tövbe eden biri gibi suçlu hissederim.”

“Yiğit o kimsedir ki, onun hiç düşmanı olmaz.”

“Derviş, dünyâ ve âhirette mes’ûddur” sözünün ma’nâsı soruldu. “Dervişten dünyâda sultan vergi almaz. Âhirette Allahü teâlâ hesap sormaz” buyurdu. “Arifin konuşması çok güzeldir1 Fakat susması daha faydalıdır.”

“Hakka ma’rifeti doğru olanın, heybet ve haşyeti çok olur.”

“Kötü huydan, harâmdan sakınır gibi sakınınız.”

“Allahü teâlâ ile kendi aranda doğruluğu, halkla kendi aranda da yumuşaklığı sağla.”

“Bereketin anahtarı, sebat ve sabırdır, irâde ancak bunlarla sıhhate kavuşur, “İrâde sıhhate erince, artık herşey senin içindir.” .

“Yeterli ilme sahip ve ehil olmadan kelâm ilmiyle uğraşmak, insanı’dinsizliğe götürür.”

“Fıkıh öğrenmeyip tasavvufla uğraşan dinden çıkar, zındık olur. Fıkıh öğrenip tasavvuttan haberi olmayan bid’at sahibi, ya’nî sapık olur. Her ikisini edinen hakikate varır.”

“Fâsıkların alçak gönüllü olmaları, sâlihlerin gururlanmalarından daha iyidir.”

“Avamın (sıradan halk) kalbleri saf, dilleri temiz olmalı ve namusunu korumalıdır. Bu huylardan nasipsiz olanların işi gücü kötülük olar. Onlar şeytana iş bırakmazlar.”

“Âlimler bozulunca din ortadan kalkar, çünkü âlimler dînin bağıdır. Bağ çürüyünce neyi bağlayabilir?”

“Kötü istekler, insana hâkim olunca kalb kararır. Neticesinde sine daralır, huy kötüleşir, sevilmez olur. Zulmetmeye başlar. Bu artık insan değildir, insan kılığında bir şeytandır.”

“Belânın gelişi çeşitlidir. Bunlardan biri ihtilâftır. İhtilâf, düşmanlığa sebep olur. Düşmanlık da, ortalığı belâ ve âfetlere boğar.”

“Nefsine âşık olan, kibirli, kıskanç, aşağı ve hakîr olur.”

“İhlâs sahibi mi olmak istiyorsun, önce baş olma sevgisini kalbinden at. Sonra kendini kimseden üstün görme.”

“Bir kimse âlimlerin bildiği herşeyi bilse, en anlayışlı insanların anlayışlarının hepsine sahip olsa, sihribazların bütün usûllerini bilse; bütün bu hasletlerini toplayıp nefsinin bir ayıbını hile gizleyemez. Onun için tek çâre, Hakka sâdık olmaktır.”

“Seni Allaha yaklaştıran şey, ihtiyâcını ondan istemendir. Halka sevdiren şey de onlardan bir şey istememendir.”

“Sabahleyin insanlara bakar; kimin helâl, kimin harâm yediğini bilirim: Kim kalkar kalkmaz, boş lâf ve sövüp saymakla dilini açarsa, o harâm yemiştir. Kim ki, dilini Allahü teâlânın zikri ve kelime-i tevhidle açar ve istiğfârla meşgul ederse, bilirim ki, o kişi helâl yemiştir.”

“Zühd, (Arapça’da) üç harftir Z, zîneti terk; H, nefsin isteklerini terk; D, dünyâyı terk etmek demektir.”

“Tevekkül, geçmişe üzümlüp, gelecekle ilgili hayâller kurarak kıymetli vakti harâb etmemektir.”

“Ahlâkın bozulması, fâsıkların sâihlere, zâlimlerin âdillere ve kâfirlerin müslümanlara galibiyetini gerektirir.”

“Mü’minin dört alâmeti vardır. Dili zikreder, sessizliğinde tefekkür eder, ibret nazarıyla bakar, hayırlı amel işler.”

“Hikmetin birinci hususiyeti sükût edip, ihtiyaç miktarı konuşmaktır.”

“Allahü teâlâ bir kulundan sekiz şey ister. Kalbin; Allahü teâlânın evine hürmet, yarattıklarına şefkat etmesi. Lisanın; Kelime-i tevhidi söyleyip, yaratıklara yumuşaklıkla muamele etmesi. Bedenin; ibâdet ve tâatte bulunup, mü’minlere yardım etmesi. Hıyûn; Allahü teâlânın hükmüne sabır gösterip, yarattıklarına karşı halîm-selîm olması.”

“Büyüklerden birinden duydum; Şeytanın bir mü'mini yoldan çıkarma taktiği şudur: O, bir mü'mine ilk önce “kâfir ol” diye vesvese verecek kadar budala değildir. İlk önce onu mubahlara karşı hırslandırır. O, mü'min nefsinin helâl isteklerine esir düşünce de, işini daha da kolaylaştırmak için günah işlemeye teşvik eder ve sonunda “Kâfir ol” teklifini vesvese yoluyla yapar.”

“Akıllılara tâbi ol, dünyâyâ düşkün olmayanlarla güzel geçin, câhillere karşı da sabırlı ol.”

Dâima seninle olması gereken beş şey vardır. Bunlar, Allah, nefs, şeytan, dünyâ ve halktır. Eğer bunlara karşı şu beş şeyi tatbikte muvaffak olursan se'âdete erersin. Allahü teâlânın emirlerine itâat edip, yaptığı herşeyi beğenip râzı olmak, nefse muhalif olup, şeytana düşman olmak, dünyâdan sakınmak, halka karşı da şefkatle muamele etmek lâzımdır.”

“Halktan Uzak durmadıkça Hakla beraberliği düşünme, dünyâ ile meşgul olduğun müddetçe tefekkürü düşünme, gönlünü makam ve mevki düşüncesinden temizlemedikçe de ilham ve hikmeti düşünme. Çünkü bunlar birbirinin bulunduğu yerde bulunmazlar.”

“Allahla kendi aranda doğruluktan, nefsle kendi arandaki işlerde sabırdan ayrılma.”

“Kalbin altı hasleti vardır: Hayatı ve ölümü, sıhhati ve hastalığı, uyanıklığı ve uyuması. O, hidâyetle diri olur. Dalâletle ölür. Temizlik ve saflıkla sıhhat bulur. Dünyâyâ meyletmek ve kararmakla hastalanır. Zikirle uyanır, gafletle uyur. Bunlardan her birinin alâmetleri vardır Kalbin diriliğinin alâmeti; iyiliğe rağbet, kötülükten el çekmek ve hayırlı amel işlemek, ölümü de bunların tersidir. Sıhhati bunlarla sıhhat ve lezzet bulması, hastalığı da tersidir. Uyanıklığının alâmeti duyması ve görmesidir. Uyuması da sağırlığı ve körlüğüdür.”

“Dünyâ rahatlığının peşinden koşmak, dünyâ ve âhirette sıkıntıya sebep olur. Dünyâyı terk edip Hakka yakın olmak, sevinin rahatlığını getirir. Nefsinin arzularını terk eden, onların musîbetlerinden de kendisini korumuş olur.”

“Arifin edebi, başlangıçta günâhlarına yaptığı gibi, bütün işlediklerine tövbe etmesidir.”

“Seçilmişlerin kalbleri temiz, ahlâkları güzeldir. Onlar insanların önderleridir, insanları hayırlı amelere da'vet eder, sultan ve devlet adamlarına emr-i ma'rûf nehy-i anil münker yaparak huzur ve asayiş sağlarlar. Âlimler doğru haber verirler, halk zahir işlerle uğraşır. Seçilmişler bozulduğu zaman yalancılar hâkim olur, hakikate kehânet, ihlâs sahiplerine vesvese galip gelir.”

- 1) Sıfat-üs-safve cild-4, sh-129
- 2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-106
- 3) Tezkîret-ül-evliyâ cild-2, sh-86
- 4) Tabakât-ı sūfiyye sh-221
- 5) Nefehât-ül-üns sh-174
- 6) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-235
- 7) Risâle-i Kuşeyrî sh-128
- 8) Mu'cem-ül-müellifin cild-11, sh-97
- 9) Keşf-ül-mahcûb sh-142

EBÛ CA'FER HADDÂD EL-KEBİR:

Dünyâyâ değer vermemesi ve ibâdete düşkünlüğü ile tanınan büyük bir velî. Çok ibâdet edenlerin ve zâhidlerin reislerindendir. Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû Tûrâb-ı Nahşebî hazretleriyle sohbet etti. Aslen Bağdâdlıdır. Şam, Mısır ve Mekke'de bulundu. Ömrünü ibâdet ve riyâzetle geçirdi, ibâdet ve cömertliği son derecede idi. Yanında dünyâ malı bulundurmazdı. Çarşıda demircilik yapar, günde bir dinar on akçe kazanınca işi bırakırdı. Eline geçen parayı akşamla yatsı namazları arasında fakîrlerin kapısını tek tek çalarak dağıtırdı. Kendisi günlerce birşey yemezdi. Oruç tutmak harâm olan Ramazan bayramının birinci günü ve Kurban bayramının dört günü hariç, gündüzleri hep oruç tutardı. Akşam olunca Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin kapısına gelir, bir-iki parça kuru ekmekle iftar ederdi. Kendinde olanı dağıtır kimseden birşey istemezdi.

Ebû Ca'fer Haddâd (r.a.) anlatır: “Yanımızda çok çalışan, çok ibâdet eden bir genç vardı. Bununla beraber bu genç, başkalarını çok gıybet ederdi. Bir ara kayboldu. Bir müddet sonra onu kötü kimselerin yanından çıkarken gördüm. Niye bu hâle düştüğünü sordum. O da, “Gıybet beni bu hâle düşürdü. Bu kötü insanlardan birine tutuldum. O manevî hâllerin hepsini elimden kaçırdım. Şimdi bunların yanından ayrılamıyorum. Duâ et de, bu hâlden kurtulayım” dedi. Yine kendisi anlatır: “Çölde bir su kuyusunun başına oturmıştım. Üstadım Ebû Tûrâb Nahşebî (r.a.) gelip beni gördü. Onaltı gündür birşey yiyip içmemiştim. Bana orada ne yaptığımı sordu. Ben de “İlm ile ma'rifetten hangisi bana galip gelecek diye tecrübe ediyorum. Eğer ilim galip gelirse su içeceğim. Ma'rifet galip gelirse geçip gideceğim” dedim. O da, “Sen tasavvuf yolunda ilerleyeceksin” buyurdu.

Ebû Ca'fer Haddâd hazretleri harabe hâlindeki Sa'labiye'ye gitti. Orada bir kümbetin içine girdi. Onyedî gündür ağzına hiçbir şey koymamıştı. Bu arada Horasanlı bir grup gelerek aç ve yorgun bir hâlde kendilerini kümbetin önüne attılar. Biraz sonra bir atlı gelip onların önüne bir miktar hurma bırakıp gitti. Atlı O'nu hiç fark etmemişti. Horasanlılar hurmayı yedikleri sırada atlı geri geldi. "Sizin yanınızda başka kimse var mı?" diye sordu. Onlar da, kümbetin içindeki Ebû Ca'fer hazretlerini gösterdiler. Atlı adam, "Sen kimsin ki, ben giderken karşıma bir adam çıkıp sana niye birşey vermedim diye beni azarladı. Ona niye yiyecek birşey vermedin deyip, seni doyurmadan benim gitmeme izin vermedi. Halbuki, ben uzun yoldan geldim. Yorgunum ve yolum uzun" dedi ve bir miktar hurma verip gitti.

Ebû Ca'fer el-Haddâd hazretleri anlatır: "Mekke'de saçlarım uzamıştı. Yanımda tıraş âletim de yoktu. Bir berberi gördüm. O'nun iyi bir insan olduğunu tahmin ettim ve "Beni Allahü teâlânın rızâsı için tıraş eder misin?" diye sordum: "Evet" deyip, yanındaki müşterisini gönderdi. Beni otur tup tıraş etti. Hem para almaca, hem de harçlık verdi. Ben de elime geçen ilk şeyi getirip Müzeyyin ismindeki o berbere ikrâm etmeye niyet ettim. Mescidde bir adam yanıma gelerek "Basra'dan bir dostun gönderdi" deyip önüme bir kese bıraktı, içinde üçyüz dinar para vardı. Hemen kal karak ahdimi yerine getirmek niyetiyle Müzeyyin'in yanına vardım: "Al bunu! İhtiyaçların için kullanırsın" dedim. Ama o kabul etmeyip: "Ey mübârek insan! Hem bana geliyor, Allah rızâsı için beni tıraş et diyorsun, sonra da gelip para veriyorsun, hiç böyle şey olur mu? Haydi işine git, Allah senden râzı olsun" dedi. (Buna benzer bir menkıbe Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri için de anlatılır).

Ebû Ca'fer Haddâd hazretleri: "Firâset, karşısına çıkan bir şey hakkında hatırına gelen ilk şeydir. Eğer hatırına aynı cinsten başka şeyler de gelirse, o nefsten gelen sözlerdir" buyurdu.

Ebû Ca'fer-i Kebîr hazretlerinin talebelerinden ve Mekke'de komşularından olan Ebû Ca'fer Haddâd es-Sagîr başka olup, Mısırlıdır. İbn-i Ata ve zamanın büyükleriyle sohbet etti. Hocası Ebû Ca'fer-i Haddâd el-Kebîr gibi o da zâhid ve âbid olup, kazancını fakirlere sadaka vermek, Allahü teâlâyâ ibâdet etmek ve kullarına yardım etmekle meşhûrdu.

1) *Tabakât-ı sûfiyye sh-234*

2) *Târîh-i Bağdâd cild-14, sh-412*

3) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-339*

EBÛ CA'FER EL-VERRAK:

Hadîs âlimi. Ravîleriyle birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Ebû Ca'fer künyesi olup, Hamdan ve el-Verrâk lâkablarıdır. Asıl ismi, Muhammed bin Ali bin Abdullah bin Mihrân'dır. Aslen Gür-canlı olan Ebû Ca'fer el-Verrâk, daha sonra Bağdâd'da yerleşerek Bağdâdî nisbetini aldı. 272 (m. 885) yılında vefât etti.

Hâfızların meşhûrlarından olan Hamdan bin Ali el-Verrâk, Ubeydullah bin Mûsâ, Ebû Gassân Mâlik bin İsmâil, Ebû Nuaym, Ma'lâ bin Esed, Abdullah bin Recâ', Ahmed bin Hanbel, Kabîsa ve Muâviye bin Amr ve muasırı âlimlerden ilim tahsil etti. Bu âlimler ve diğerlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Dâre Kutnî ve diğer hadîs âlimlerinin, sika (güvenilir) olduğunda ittifak ettikleri Hamdan bin Ali el-Verrâk'dan İbn-i Sa'îd, İbn-i Muhalled, İsmâil-i Saffar, Ebû Hüseyin bin Sübân, Abdullah Begâvî, Muhammed bin Dâvud, Ebû Hüseyin bin Münâdî, Ebû Bekr-i Hilâl, Ebû Abbâs Süreyc ve diğer âlimler ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin talebelerinin ileri gelenlerinden olan Hamdan bin Ali el-Verrâk (r.a.), Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı. Fazîlet ve dîne bağlılıkta zamanının bir tanesi idi.

Ahmed bin Hanbel yoluyla Ebû Zübeyr'in (r.a.): "Peygamberimizin (s.a.v.) Secde ve Tebâreke sûrelerini okumadan uyumadıklarını" bildiren hadîs-i şerîfi Hamdan bin Ali el-Verrâk rivâyet etmiştir.

1) *Târîh-i Bağdâd cild-3, sh-61*

2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-590*

3) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1 sh-308*

EBÛ DÂVÛD:

Meşhûr altı hadîs kitabından biri olan Sünen-i Ebî Dâvûd'un sahibi ismi, Süleymân bin Eş'âs bin İshâk bin Beşîr es-Sicistânî'dir. Künyesi Ebû Dâvûd' dur. 202 (m. 817) senesinde Hindistan'ın sınır komşusu Sicistan'da doğup, 275 (m. 889) târihinde Basra'da vefât etmiştir. Zamanının en büyük hadîs âlimlerindendi Aynı zamanda tefsîr ilminde de derin âlim idi. Hanbelî mezhebindendir. Gençliğinde hadîs-i şerîf öğrenmek için uzun yolculuklar yaptı. Horasan, Şam, Irak, Hicaz; Mısır gibi ilim merkezlerine giderek, zamanın tanınmış âlimlerinden hadîs-i şerîf dinlemiştir, ilmî derece bakımından Buhârî ve Müslim'den sonra gelir. Hadîs hususunda sika bir âlimdir. Müslim bin İbrâhîm, Süleymân bin Harb, Ebû Velîd

Tayâlisî, Ebû Ma'mer el-Makad, Yahyâ bin Mata, Ahmed bin Hanbel gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da oğlu Abdullah, Ebû Abdurrahmân en-Nesâî, Ahmed bin Muhammed bin el-Hârûn ve daha başka âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuştur.

Ebû Dâvûd (r.a.) beşyüzbin hadîs-i şerîf yazdı. Bunlardan seçtiği 4800 hadîs-i şerîf ile meşhûr sünen kitabı meydana geldi. Bu kitabında özellikle fıkıhla ilgili hadîs-i şerîfler vardır. Fıkıh sahasında pek kıymetli bir kaynaktır. Ebû Dâvûd, bu kitabını Ahmed bin Hanbel hazretlerine arz ettiği zaman, onu çok beğenmiştir. Ebû Dâvûd (r.a.), "Bu kadar hadîs-i şerîf arasında, özellikle şu dört hadîs-i şerîf insanlar için kâfi gelir" buyurmuştur.

"Ameller, niyetlere göredir."

"İnsanın kentlisine fâidesi olmıyan şeyleri terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindedir."

"Bir mü'min, kendisi için istediği ve sevdiği bir şeyi, kardeşi için de istemedikçe, imânı kâmil bir mü'min olamaz."

"Helâl meydana, harâm da meydana vardır. Bunların arasında şüpheli şeyler vardır. Harama düşmemek için, bu şüphelilerden sakınmak lâzımdır."

Ebû Dâvûd Sicistanlı olmasına rağmen, Basra'ya geliş sebebini, hizmetçisi Ebû Bekir bin Câbir şöyle anlatır: Ben Ebû Dâvûd ile beraber Bağdâd'da bulunuyordum. Bir gün akşam namazını kılmıştık. Bu sırada kapı çalındı. Açtım, Emîr-ül-mü'minîn Ebû Ahmed el-Muveffak idi. İzin isteyip içeri girdi. Ebû Dâvûd onu karşıladı. Sonra münâsip bir yere oturttu. Hoş geldin deyip, hâl hatır sorduktan sonra, geliş sebebini öğrenmek istedi. Emîr-ül-mü'minîn üç isteği olduğunu söyledi. Ebû Dâvûd, onların neler olduğunu sordu. Emîr-ül-mü'minîn şöyle anlattı: "Birincisi zât-ı âliniz Basra'ya göçecek, orada yerleşeceksiniz. Bununla, bütün ilim talebelerinin Basra'ya gelmesini temin edeceğiz. Böylece, Basra, ma'mur bir memleket olacak. Biliyorsunuz. Zenc isyanı oldu. Bu yüzden şehir çok perişan olup, insanlar oradan sığıldı, ikincisi, çocuklarıma, Sünen kitabınızı okutacaksınız. Üçüncüsü, çocuklarıma, husûsî olarak rivâyette bulunacaksınız. Çünkü, bizim çocuklarımızın diğer çocuklarla beraber oturmaları uygun değildir" dedi. Bunun üzerine Ebû Dâvûd, "Yok, böyle olmaz, ilimde herkes eşittir. Şunun çocuğu, bunun çocuğu diye fark yapılmaz" dedi. Ebû Dâvûd'un (r.a.) bu sözü üzerine halifenin çocukları ile diğer çocuklar, beraber ders okumaya başladılar. Halifenin isteği üzerine Basra'ya gelen Ebû Dâvûd hazretleri, oraya ilim ve irfan ışıklarını saçmış, sünnet-i seniyyeye büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Ebû Dâvûd (r.a.) ilmiyle amel eden mübârek bir zâttı. Yaptığı işlerde bir hikmet olurdu. Onun elbiselerinin yenlerinden birisi geniş, diğeri dar idi. Birisi kendisine, "Allahü teâlâ sana merhamet etsin. Bu böyle nedir? Yenlerinin birisi dar, diğeri geniş" diye sordu. O, şöyle cevap verdi: "Geniş olanım kitaplar için yaptım. Diğerini geniş yapmaya lüzum yoktu. Onu da geniş yaptırırsam, israf olacaktı. Bu yüzden onu normal olarak yaptırdım" dedi.

Ebû Dâvûd (r.a.) büyük bir hadîs âlimi olduğu için, devamlı Resûlullah efendimizin mübârek sözlerini yazar ve okurdu. Bu bakımdan herkesin yanında i'tibârı yüksekti. Hattâ bir gün meşhûr evliyâdan Sehl bin Abdullah Tüstürî onun yanına gelmişti. Orada bulunanlardan birisi ona: "Ey Ebû Dâvûd! Bu zât Sehl bin Abdullah'dır, seni ziyârete gelmiş" dedi. Bunun üzerine, Ebû Dâvûd, ona hoş geldin dedi ve yanına oturttu. Biraz sonra Sehl bin Abdullah Tüstürî şöyle dedi: "Benim sizden bir isteğim var." Ebû Dâvûd: "Nedir?" diye sordu. "Fakat, bu isteğimi kabul etmeni çok arzu ediyorum" dedi. Ebû Dâvûd: "Eğer mümkün ise, isteğini niçin yerine getirmiyeyim?" dedi. Bunun üzerine Sehl bin Abdullah; "Bana Resûlullah efendimizin o mübârek sözlerini söylediğin dilini çıkar da bir öpeyim" dedi. Ebû Dâvûd, onun bu isteğini yerine getirdi.

Eserleri: "Sünen-i Ebû Dâvûd; basılmıştır. Kütüb-i sittenin (Altı hadîs kitabının) üçüncüsüdür. Tefsîr ile alâkalı pekçok ma'lûmat vardır. Kitâb-ı Merâsîl; hadîs-i şerîf ile ilgili olup, bu da basılmıştır. Küçük bir eserdir."

Sünen-i Ebû Dâvûd'un şerhleri çoktur. Bunlardan Muttaki Hindî'nin yazdığı Avn-ul-Ma'bûd dört cild hâlinde basılmıştır. Başka bir şerhi Hattâbî'dir. Bu da basılmıştır. Diğer bir meşhûr şerhi de Bezl-ül-mechûd adlı şerhidir. Son zamanlarda yazılan el-Menhel-ül-Azb-ül-Mevrûd isimli şerh yanın kalmış, daha sonra üzerine tekmile yazılarak basılmıştır.

Hattâbî der ki: "Ebû Dâvûd'un Sünen kitabı, çok kıymetli ve şerefli bir kitap olup, o tarzda bir kitap yazılmamıştır. Bu kitap herkesin rağbetini kazanmıştır. Irak, Mısır, Mağrip ve diğer İslâm memleketlerindeki âlimler bu kitabı kaynak olarak ele almışlardır. Tertip ve fıkıh ilmi bakımından çok güzeldir."

Ebû'l-Alâ el-Muhsîn el-Vedâdî şöyle anlatır: Resûlullahı (s.a.v.) rü'yâmda gördüm. "Kim bir sünen ele geçirmek isterse, Ebû Dâvûd'un sünenini okusun" buyurmuşlardır.

İmâm-ı Nevevî (r.a.): Fıkıh ve başka ilimlerle uğraşan kimselerin Ebû Dâvûd'un sünenine ehemmiyet vermesi, onu çok iyi tanınması gerekir. Çünkü, delil olarak getirilen ahkam (hükümler) ile alâkalı hadîs-i şerîflerin çoğu bu kitaptadır. Sonra bu kitaptan istifâde de kolaydır.

Sünen-i Ebî Dâvûd, Tirmizî'nin Câmi'î, Nesâî'nin Müctebâ'sı, Sahîh-i Buhârî, Sâhîh-i Müslim ve İmâm-ı Mâlik'in Muvattâ'ından sonra ikinci derecede gelmektedirler. Bu kitapların müellifleri (yazarlar), hadîs ilminde güvenilir, âdil, yüksek ezber kabiliyeti ve derin bir ilme sahip olmakla tanınmaktadırlar. Bu âlimler (r.aleyhim) hadîs-i şerîfin sahih olması hususunda kabul ettikleri şartlarda asla müsamaha göstermemişlerdir.

(Kütüb-i sitte şunlardır: Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce'dir.)

Âlimlerin hakkında buyurdıkları: Mûsâ bin İbrâhîm: "Ebû Dâvûd, sanki dünyâda hadîs-i şerîf için, âhirette Cennet için yaratılmıştır. Onun gibisi az bulunur."

"Ebû Bekirel-Hallâl: "O, zamanının en büyük âlimlerindendir. Hadîs-i şerîfle ilgili bilgilerde pek derin idi."

Bildirdiği hadîs-i şerîflerden bir kaçı:

"İnsanın dinî, arkadaşının dîni gibidir, herkes, kiminle arkadaşlık ettiğine baksın."

"Bilmediklerinizi sorunuz. Cehâletin ilâcı sormaktır."

Ümm-i Ferve haber veriyor, Resûlullah (s.a.v.) hangi amelin efdal olduğu soruldu. **"Amellerin efdali, vaktinin evvelinde kılınan namazdır"** buyurdu.

"Cum'a günleri bana çok salevât okuyunuz. Bunlar bana bildirilir"

Öldükten sonra da bildirilir mi, denildiğinde: **"Toprak, Peygamberlerin vücûdunu çürütmez. Bir mü'min bana salevât okuyunca, bir melek bana haber vererek, ümmetinden falan oğlu fi-lân, sana selâm söyledi ve duâ etti der."**

"Muhakkak ki, Allahü teâlâ, lütuf sahibidir, (kullara kolaylık diler, güçlük dilemez) yumuşak hareket etmeyi müddetçe, melekler, kötü söz söyleyene kendi sözünü geri çeviriyorlardı. Fakat o da, (kendisine kötü söz söylenen) kötü sözü söyleyenin sözünü kendisine iade edince, melekler kalktı, gitti."

"Bir kimseye, üç günden fazla bir mü'minle dargın durması helâl olmaz. Üç gün geçince mü'min kardeşine gidip, onunla buluşsun ve selâm versin. Eğer yanına gittiği şahıs selâmını alıp mukabele ederse, her ikisi de sevabta ortak olurlar. Eğer selâmı almazsa, selâm veren, dargınlık günahından kurtulur." (Selâmı almayan günahı yüklenir.)

"Kardeşi ile bir sene konuşmayıp, dargın duran, onun kanını akıtmış (onu öldürmüş) gibidir."

"Küçüğümüze rıhmet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen, bizden değildir."

"Kişi güzel ahlâkı ile, geceyi ibâdetle geçirenin derecesine ulaşır."

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Nefsim yed-i kudretinde olan Allaha yemin ederim ki, siz müslüman olmadıkça Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe, kâmil müslüman olamazsınız. Selâmı aranızda yayın ki, birbirinizi seversiniz. Kin beslemekten sakının. Çünkü o, tıraş edip kazıyıcıdır. Size saçları tıraş eder, demiyorum. Fakat o, dîni kazıyıp siler."**

Hz. Muâviye'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz buyurdu: **"İnsanlardaki ayıpları araştırırsan, onları ifsâd eder, bozarsın."**

Ebû Mes'ûd el-Ensârî (r.a.) bildirdi. Birisi Resûlullah efendimize geldi. "Bana bir şey oldu. Yürüyecek durumum yok. Bir hayvana bindirerseniz de gitsem" dedi. Resûlullah efendimiz, **"Seni bindirecek bir şeyim yok. Fakat falancaya git. Belki o seni bir şeye bindirip gönderir"** buyurdu. Sonra Resûlullah efendimiz bunu Eshâb-ı kirâma anlattı ve şöyle buyurdu: **"Kim hayırlı bir işe delâlet ederse, (sebepler olursa) o hayırlı işi işliyenin ecir ve sevabı kadar mükâfat vardır."**

Yezîd bin Sâib haber verdi. Resûlullah efendimiz, **"Sizden biriniz arkadaşının eşyasını, ne şaka ve ne de ciddî olarak almasın. Biriniz arkadaşının değneğini aldığı zaman çnu kendisine geri versin."**

"Her ma'rûf (iyilik) sadakadır." Enes (r.a.) bildirdi. Muhacirler (r.anhüm) "Ey Allahın Resûlü! Ensâr (r.anhüm) bütün sevabları alıp götürdü. Bize bir şey kalmadı" deyince, Peygamber efendimiz şöyle-

le buyurdu: **“Hayır, siz onlar için duâ ettiğiniz ve onları, size verdikleri sebebiyle, övdüğünüz müddetçe, size de sevâb vardır”** buyurdu.

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu: “İnsanlara teşekkür etmiyen, Allaha şükür etmiş olmaz.” (Ni'mete vasıta olana duâ ve medih yapılınca, sevab kazanılır. Bu duâ ve medih, ni'mete vesîle olana teşekkür demektir. Bu teşekkür, Allahü teâlâyâ şükür yerine geçer.)

İbn-i Ömer rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu: “Hepiniz birer çobansınız. Hepiniz, emrinde ve eli altında olanlardan mes'ûlsünüz. Devlet reîsi de bir çobandır. O, emri altındakilerden mes'ûldür. Kişi ailesi üzerinde bir çobandır. Kadın kocasının evinde bir çobandır. Hizmetçi de efendisine ait mal üzerinde bir çobandır.”

Resûlullah efendimiz Eshâb-ı kirâma (r.anhüm) “Siz başpehlivanı ne olarak kabul ediyorsunuz?” diye buyurunca, Onlar: “Erkeklerin yenemediği kimse olarak biliyoruz” dediler. Peygamber efendimiz “Hayır, hakikatte o gazap ânında nefsine sahip olandır” buyurdu.

Avf bin Mâlik bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu: **“Ben ve meşakkat ve geçim darlığından dolayı yanakları moraran kadın (kocasından dul kalıp, çocuğuna sabreden, evlenmiyen kadın) Cennette şu iki parmak gibi birbirimize yakınız.”**

“Cibrîl komşuyu çok tavsiye etti. O kadar ki, neredeyse komşunun komşuya mirasçı olacağını zannettim,”

Ebû Sa'îd el-Hudrî rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Bir kimsenin üç kızı veya üç kızkardeşi olur da onlara iyi muamele ederse, mutlaka cennete girer.”**

Ebû Bekr rivâyet etti. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: **“Dünyâda, Allahü teâlânın, acele olarak cezasını vermeğe, (âhirette ayrıca azâbı olmakla beraber) Sıla-i rahmi terk etme ile azgınlık ve taşkınlıktan daha lâıyık bir günah yoktur.”**

Enes bin Mâlik (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Kim rızkının bol olmasını ve ömrünün uzamasını severse, sıla-i rahm yapsın.”**

Bekir bin Hâris (r.a.) “Yâ Resûlallah! Kime iyilik edeyim?” diye sordu. Resûlullah efendimiz, **“Annene, sonra babana, kız-kardeşine, erkek kardeşine ve bunları takip eden akrabana (iyilik etmeni vâcib bir haktır”** buyurduktan sonra, yakın akrabaları da ilâve buyurdular.

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki; **“Kul vefât ettiği zaman, bütün amellerinin sevabı da kesilir. Bunlardan üç amel müstesnadır. (Bunların sevabı kesilmez) Birincisi, Sadaka-i câriye, ikincisi, kendisinden faydalanan ilim. Üçüncüsü, kendisine, duâ eden sâlih evlât.”**

Ebû Ubeyd'in (r.a.) şöyle anlattığı işitilmiştir. Biz Resûlullah efendimizin yanında bulunuyorduk. Biri, “Ey Allahın Resûlü! Annem ve babam vefât ettikten sonra, kendilerine yapabileceğim bir iyilik kaldı mı?” diye sordu. Resûlullah efendimiz: **“Evet şu dört şey vardır: Onlara hayır duâda bulunup, Allahü teâlâdan onların af ve mağfiretini dilemek. Vasiyyetlerini yerine getirmek. Onların dünyâda iken sevdiği arkadaşlarına ikrâmda bulunmak. Akrabalığın kendilerinden geldiği akrabaya iyilik etmek.”**

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Resûl-i ekrem efendimiz buyurdular ki: **“Şu üç kimsenin duâsı makbuldür. Bunda asla şüphe yoktur. Bunlar mazlumin duâsı, yolcunun duâsı, ana-babanın çocuklarına duâsı.”**

Abdullah bin Amr (r.a.) anlattı. Cihada gitmek için biri Resûlullahın yânına geldi. Resûl-i ekrem efendimiz (s.a.v.) ona: **“Anan baban hayatta mı?”** diye suâl ettiler. O şahıs da “Evet hayattadır” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (s.a.v.) **“Madem ki, böyle müslüman ana ve baban var. Onlara iyilik ve ihsanda bulunmak için çalış”** buyurdular.

Abdullah bin Âmir anlattı: Ana ve babasını terk edip ağlatan ve hicret etme hususunda, Resûlullah (s.a.v.) bî'at eden biri, Peygamber efendimize geldi. Resûlullah efendimiz ona buyurdu ki: **“Ana-babana dön, ağlattığın gibi onları güldür ve ferahlandır.”**

Muâviye bin Hayde anlattı: Resûlullah (s.a.v.) “Yâ Resûlallah! Kime iyilik edeyim?” dedim. **“Annene”** buyurdu. “Kime iyilik edeyim?” dedim. **“Annene”** buyurdu. “Kime iyilik edeyim?” dedim. **“Annene”** buyurdu. “Kime iyilik edeyim?” dedim. **“Babana, sonra en yakına, ondan sonra en yakınına”** buyurdu.

Şekl bin Humeyd anlattı: “Ey Allahın Resûlü! Bana faydalanacağım bir duâ öğret” dedim. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (s.a.v.): **“Allahım! Kulağımın, gözümün, dilimin, kalbimin ve şehvetimin şerrinden bana afiyet ve ihsan eyle de”** buyurmuştur.

H. Ömer'in (r.a.) bildirdiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) **"Şu beş şeyden; tenbellikten, cimrilikten, yaşlılığın kötülüğünden, kalbin fitnesinden ve kabir azabından, Allahü teâlâyâ sığınırđı."**

Enes bin Mâlik'in rivâyet ettiğine göre, Resûlullah efendimiz, şu duâyı çok söylerdi: **"Allahım! Bize dünyâda da âhirette de güzelliğ ver. Bizi Cehennem azabından koru."**

Abdullah bin Ömer (r.a.), Resûlullahın duâlarından birisinin şöyle olduğunu haber verdi: **"Allahım! Ni'metinin yok olmasından, ihsan ettiğın afiyetin değışmesinden, ansızın azabının gelmesinden, gazabına sebep olacak şeylerin hepsinden sana sığınırım."**

Muâz bin Cebel'den (r.a.) rivâyet edildi. O şöyle anlattı: Peygamber efendimiz elimden tuttu. **"Ey Muâz"** buyurdu. Ben **"Buyurun"** dedim. **"Ben seni seviyorum"** buyurdular. **"Vallahi ben de sizi seviyorum"** dedim. **"Sana her namazın peşinden söyleyeceğın ba'zı sözler öğreteyim mi?"** buyurunca, **"Evet"** dedim. Resûlullah efendimiz, **"Allahım! Seni anmak (Kur'ân-ı kerîmi okuyup onunla amel etmek) ni'metine şükretmek ve sana güzel ibâdet etmek üzere bana yardım et de."** buyurdu.

Abdullah bin Ömer'den (r.a.) bildirildiğine göre, Resûlullah efendimiz şöyle duâ buyururlardı: **"Allahım! Ben senden dünyâda da âhirette de, af ve afiyet isterim. Allahım! Ben dînim ve ehlim hususunda senden afiyet isterim. Ayıplarımı ört, korkumu gider, önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan, yukarımdan da beni muhafaza eyle. (Yerin geçmesiyle de) altımdan helâk olmaktan sana sığınırım."**

Ebû Bekr (r.a.), Resûlullahın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirmişti: **"Kederli olanın yapacağı duâlar şunlar: Allahım! Senin rahmetini umuyorum. Beni bir an olsun nefsim bırakma! Benim bütün hâlimi düzelt. Senden başka ilâh yoktur."**

Nu'mân bin Beşîr bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki; **"Gerçekten duâ ibâdettir."** Sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu: **"Bana duâ ediniz. Duânızı kabul edeyim"** (Mü'minûn-60).

Belî kabilesinden birisi rivâyet etti. Babamla beraber Resûlullah'a (s.a.v.) geldim. Resûlullah (s.a.v.) yanımda, babama gizlice bir şeyler söyledi. Sonra ben babama, Resûlullah (s.a.v.) sana ne söyledi, diye sordum. **"Bir işi yapmak istediğın zaman, Allahü teâlâ sana o işten bir çıkış kapısı gösterinceye veya yaratıncaya kadar yavaş hareket et ve temkinli ol"** buyurdu, dedi.

"Âhirete ait işlerin dışındaki işlerde acele etmemek hayırlıdır."

Habbet-üt-Temîmî'nin babası Resûl-i ekrem efendimizden (s.a.v.) şöyle duydu: **"Baykuşlarda uğursuzluk diye bir şey yoktur. En doğru yorum, hayıra yormaktır. Göz değmesi haktır ve gerçektir."** Ebû Sa'îd (r.a.) haber verdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **"Sizden biriniz esnediğın zaman, elini ağzına koysun. Çünkü şeytan ağzına girer."**

Muâviye (r.a.) bildirdi: Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki: **"Kişi, Allahü teâlânın kullarının kendisi için ayakta dikilmesine sevinirse, ateşten bir eve hazırlansın."**

Abdullah bin Amr rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu: **"İki kişi arasına oturmak suretiyle aralarını ayırmak, kimseye helâl olmaz. Müsâdeleriyle olursa müstesnadır."**

Şa'bî'den rivâyet edildi. Birisi, Abdullah bin Amr'a geldi. Abdullah'ın yanında da ba'zı kimseler vardı. Bu zât, Abdullah'a doğru giderken, ona mâni oldular. Bunun üzerine Abdullah, **"Onu bırakın"** dedi. Sonra adam Abdullah'ın yanına oturdu. **"Resûlullahtan (s.a.v.) duyduğın bir şeyi bana haber ver"** dedi. Abdullah bin Amr hazretleri de, **"Resûlullah efendimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: "Müslüman o kimsedir ki, müslümanlar, onun dilinden ve elinden zarar görmezler. Muhâcir de, Allahü teâlânın yasakladığı şeyleri terk edendir."**

Abdullah'dan rivâyet edildi. Resûl-i ekrem şöyle buyurdu: **"İnsanlar üç kişi, olduğı zaman, üçüncüyü yalnız bırakıp, iki kişi aralarında gizli konuşmasınlar."**

Süleym bin Câbir rivâyet etti. Peygamber efendimize gittim. **"Ey Allahın Resûlü! Bana nasîhat ver"** dedim. Bunun üzerine Peygamber efendimiz: **"Allahü teâlâdan kork ve takvaya sarıl. Kuyudan su çekmek isteyen, senin kovandan, onun su kabına su boşaltman yahut kardeşinle güleryüzle konuşman şeklinde bile olsa, hiçbir iyiliğı küçük görme. Elbiseni yere sarkıtmaktan sakın. Çünkü bu kibirdendir. Allahü teâlâ bunu sevmez. Eğer bir kimse, senden bildiğın bir şeyle seni ayıplarsa, sen onu, hakkında bildiğın bir şeyle ayıplama. Seni kötüleyen bırak. Söylediğının günahı ona aittir. Onun mükâfatı ise senindir, insan, hayvan veya başka bir şey olsun, hiçbir şeye kötü söz söyleme"** buyurdu. Süleym (r.a.) der ki, **"Ondan sonra ne bir insana, ne bir hayvana, hiçbirisine kötü söylemedim."**

İbn-i Abbâs (r.a.) haber verdi. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: **"Elinde, et ve yemekten kalma, yağ bulaşığı olduğı halde, onu yıkamadan yatıp uyuyan kimseye bir zarar dokunursa, kendisinden başkasını kınayıp, ayıplamasın."**

Câbir bin Abdullah rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular: “**Kapıları kilitleyin. Su kırbaşını bağlayın. Kapıları örtünüz. Lâmbaları söndürünüz. Çünkü, şeytan kilitli kapıyı açmaz, Bağı çözmez ve kabı açmaz.**”

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu: “**Beş şey, peygamberlerin seçtiği sünnetlerdendir. 1. Bıyık kısaltmak, 2. Tırnakları kesmek, 3. Kasıkları tıraş etmek. 4. Koltuk altlarını yolmak, 5. Misvak kullanmak.**” (Misvak, Arabistan’da bulunan, Erak ağacının dalından bir karış uzunlukta kesilen parçadır)

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Peygamber efendimiz buyurdu ki: “**Şunlara bir yüzle, bunlara bir yüzle gelen iki yüzlü kimse, insanların en kötülerindendir.**”

“**Güçlü olmak, insanları yenmekle değildir. Gerçek güçlü ve kuvvetli olan, öfke zamanında nefsine sâhib olandır.**”

- 1) *El-A’lâm cild-3, sh-122*
- 2) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-159*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-9, sh-54*
- 4) *Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh-404*
- 5) *Mu’cem-ul-Müellifin cild-4, sh-255*
- 6) *Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh-285*
- 7) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-167*
- 8) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-293*

EBÛ DÂVÛD TAYÂLİSÎ:

Fıkıh âlimi ve muhaddis. İsmi Süleymân bin Dâvûd bin el-Cârûd et-Tayâlisî el-Basrî olup Zübeyr bin Avvâm’ın (r.a.) çocuklarının âzâdlısıdır. Annesi İranlıdır. Künyesi, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’dir. 133 (m. 750)’de doğmuş olup, 204 (m. 819)’da vefât etmiştir. Aslen İranlıdır.

Ebû Dâvûd Tayâlisî; Ebân bin Yezîd el-Utâridî, İbrâhîm bin Sa’d, Cerîr bin Hâzîm, Habîb bin Yezîd Harb bin Şeddâd, Hammâdeyn (Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd) Züheyr bin Muhammed, Züheyr İbni Muâviye, Şu’be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî, Süleymân bin Karm, İbn-i Ebî Zenâd, Ebû Avâne, Muhammed bin Müslim Ebi’l-Veddâh ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Ahmed bin Hanbel, Ali bin etMedînî, İshâk bin Mansûr, Haccâc bin Şâir, Zeyd bin Ahzem, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Amr bin el-Fülâs, Muhammed bin Ebî Bekr el-Mukaddimî, Ebû Mes’ûd er-Râzî, Yûnus bin Habîb el-İsfehânî ve pek çok alim de Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hıfzı çok kuvvetli bir zât olan Ebû Dâvûd et-. Tayâlisî, aynı zamanda hadîs hâfızı idi. Ya’nî yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. Ebû Ya’lâ el-Halîlî, Muhammed bin İshâk el-Kısâ’den işittim, O da babasından işitti, o da Yûnus İbni Habîb el-İsfehânî’den rivâyet edetck buyurdu ki; Ebû Dâvûd bize geldi ve bize ezberden yüzbin hadîs-i şerîf yazdırdı; Yetmiş yerde hatâ etti. Basra’ya döndüğü zaman bize mektûb yazıp “Yetmiş yerde hatâ ettim onları düzeltiniz” buyurdu. Bizde onları düzelttik.

Yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden rivâyet eden, yazdıran bir zâtın, yetmiş yerde hatâ etmesi ve bunları da yazdırması elbette normaldir. Daha mühim olanı ise bu yetmiş hatâyı yine kendisi tesbit edip, yazanlara bunu bildirmesidir. Ba’zı hadîs âlimleri ise bunu kabul etmeyip hatalıdır demişlerdir. İbn-i Mehdî “Ebû Dâvûd, insanların en-doğrularındandır” demiştir. Amr bin İbrâhîm Ebû Davûd’dan rivâyet etti. Ebû Dâvûd şöyle buyurdu: “Bin hadîs âliminden hadîs-i şerîf yazdım.” Ebû Dâvûd Tayâlisî hazretleri otuzbin hadîs-i şerîf hiç duraklamadan peşpeşe okurdu. Okuduğu, hadîs-i şerîfler hep hıfzından idi. Şu’bçejn; Haccâc’dan yüzbin hadîs-i şerîf ezberlemişti. Hatîb-i Bağdâdî: “Ebû Dâvûd, hâfız, sika ve çok hadîs-i şerîf rivâyet eden biçzâi idi. Bağdâd’a geldi, Şu’be ve Mes’ûd’den hadîs-i şerîf dinledi (öğrendi)” buyurdu.

Kendisi “İsfehân’a geldiğim zaman bana sorulmadan kırkbin hadîs-i şerîf yazdırdım” buyurmuştur. İmâm-ı Buhârî (r.a.) onun “Mürsel olarak rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin senedleri mevcuttur” buyurarak tevsik etmiş, doğruluğunu beyân etmiştir.

Ebû Dâvûd Tayâlisî, Şu’be, Mensûr, o da Mucâhid’den rivâyet etti: “İbn-i Abbâs (r.a.) bir kimseye ikrâmda bulunmak istediği zaman zemzem ikrâm ederdi.”

Ebû Dâvûd Tayâlisî’nin el-Müsned adlı pek kıymetli bir hadîs kitabı vardır. Rivâyete göre ilk te’lif edilen müsned kitabı budur. Müsned, Eshâb-ı kirâmın isimlerini harf sırasına göre ve rivâyet ettiği hadîsleri zikreden veya başka bir tesbit üzere zikr ederek her birinden müellife gelinceye kadar çeşitli rivâyet yollarını bir araya toplayarak yazılan hadîs-i şerîf kitabıdır. Ebû Dâvûd Tayâlisî’nin müsnedinde altıyüzden ziyâde Sahâbînin rivâyetleri mevcut olup, 2767 hadîs-i şerîf ihtiva etmektedir. Burada İmâm-ı Buhârî şahininin üçte biri kadar hadîs-i şerîf vardır.

Ebû Dâvûd Tayâlisî buyurdu ki: “Bir âlim, bir kitab yazdığı zaman ona yakışan, maksadın İslâmiyete hizmet olmasıdır. Yoksa insanlar arasında “Ne güzel kitab yazmış” diye övülmesi değil.”

Ebû Dâvûd Tayâlisî'nin rivâyetinde Berâ bin Âzib'in (r.a.) haber verdiği hadîs-i şerîfte kabir suâli bildirilmektedir. Mü'min olanların bütün bunlara doğru cevap verdiğini haber veren Resûlullah (s.a.v.) hadîsin sonunda **“Mü'min olan meyyit için, kulum doğru söyledi sesi işitilir. Kabre Cennetten yaygı serilir. Cennet elbiseleri giydirilir. Meyyit için Cennetten bir kapı açılır. Kabre Cennet kokuları yayılır. Görebildiği yerlere kadar yayılır. Güzel yüzlü, güzel elbiseli, güzel kokular saçan birisi gelir. Buna, sen kimsin? Senin o hayırlı yüzün nedir der. Ben senin sâlih amelini der. Bunu işitince, yâ Rabbi, kıyâmet çabuk kopsa! Yâ Rabbi kıyâmet çabuk kopsa da, çoluk çocuğuma ve mallarıma kavuşsam der”** buyurdu.

İbn-i Ömer'den rivâyet ediyor: Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Kadınları mescide gelmekten men ediniz.”**

Semüre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (s.a.v.): **“Kim özürsüz Cuma namazını terk ederse, bir dinar tasadduk etsin. Şayet bulamazsa, dinarın yarısını tasadduk etsin”** buyurdular.

Yine Semüre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte **“Allahın la'netiyle birbirinizi, Allahın gazabına uğra ve Cehennemlik ol diyerek la'netlemeyiniz”** buyuruldu.

Hz. Ali'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; **“Üç kişiden kalem kaldırılır: Belâlîdan (mecnûndan) iyileşinceye kadar, çocuktan âkil balığ oluncaya kadar, uyumakta olandan uyanıncaya kadar.”**

Ebân bin Osman'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: **“Bir kimse (Bismillâhillezi la yedurru maasmihi şey'ün fil ardı velâ fissemai ve hüvessemîul alîm) derse, hiçbirşey ona zarar vermez.”**

Ebû Nüheyk Ömer bin Sa'd'dan Peygamberimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu naklediyor: **“Kur'ân-ı kerîmi teganni ile okuyan bizden değildir.”**

Ömer bin Sa'd'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; **“İnsanoğlunun se'âdeti üçtür ki, sâliha hanım, iyi binek, geniş mesken. Şekâveti üçtür ki, kötü mesken, kötü binek, kötü hanım.”**

Ömer bin Sa'd'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; **“Ben şu müslümana hayret ederim: Ona bir müsibet geldiğinde sabreder, hayır gelirse Allaha hamd eder ve şükreder. Muhakkak bu müslümana herşeyde mükâfat verilir. Hattâ ağzına kaldırdığı lokma için dahi.”**

Ebû Talha'nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; **“Köpek ve canlı resim bulunan eve melekler girmez”** buyuruldu.

Ebü'l Melîh el-Hüzelî babasından, o da Peygamber efendimizden rivâyet ediyor: **“Temiz olmaya- rak kılınan namazı ve cimrice verilen sadakayı Allahü teâlâ kabul etmez.”**

“Sizden biri, kendi nefsi için istediğini, müslüman kardeşi için de istemezse, îmân etmiş olmaz.”

Katâde Peygamberimizin şöyle buyurduğunu işitmiştir: **“İnsanoğlu ihtiyarlayınca mala ve uzun ömre hırsı artar.”**

İbn-i Abbâs rivâyet ediyor: Peygamberimiz (s.a.v.) **“Cennete baktım, ehlinin çoğu fakîrlerdir. Cehenneme baktım, ehlinin çoğu kadınlardır”** buyurdu.

- 1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh-182
- 2) Târih-i Bağdâd cild-9, sh-24
- 3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh-203
- 4) El-A'lâm cild-3, sh-125
- 5) Kıyâmet ve Âhîret sh-138
- 6) Müsned-i Tayâlisî

BU HAFS-I HADDÂD EN-NİŞABÛRİ (Amr bin Seleme):

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ömer bin Seleme en-Nişâbûrî'dir. “Ebû Hafs” künyesi ile meşhûr- dur. Babasına “Selem” de denir. Demircilikle uğraştığı için “Haddâd” lakabı ile anılmaktadır. Buhara yolu üzerinde, Nişâbûr şehrinin girişine yakın bir yerde olan Körezba isimli köyde doğdu. 270 (m. 883) sene- sinde vefât etti. Vefâtı hakkında çeşitli târihler vardır. Ubeydullah bin Mehdî Ebî Verdî ve Ali en- Nasrabâdî'nin sohbetinde bulunup, feyz almıştır. Ahmed bin Hadreveyh el-Belhî ile arkadaşlık etti. Şah İbn-i Şüca' el-Kirmânî ve Ebû Osmân-ı Sa'îd bin İsmâil kendisinin talebelerindendir.

Ebû Hafs-ı Haddâd, kerâmet, mürüvvet itibariyle zamanında eşsizdi Âbid, âşık, zâhid, dünyâyı terk etmiş, gönül sultanı büyük bir zâttı. Allahü teâlâyı hatırladığı zaman rengi değişir, kendinden geçerci. Yanında bulunup, onun bu halini görenler Allahü teâlâyı hatırlardı.

O'nun tövbesi ve büyüklerin yoluna giriş hâli şöyle anlatılır: Bir cariyeyi sevmişti, ona kavuşmayı çok arzu ediyor ve bunun çârelerini araştırıyordu. Yakınları kendisine şöyle bir yol gösterdiler "Senin derdine deva bulacak yahudi bir büyücü var, onun yanına git!" dediler. Ebû Hafs hemen vakit geçirmeden büyücüye gitti. Durumunu anlattı yardım istedi. Efsuncu yahudi, ona: "İyiliği terk edeceksin, kırk gün gece ve gündüz namaz kılmayacaksın, hayırlı iş ve hak bildiğin şeylerin yanına varmayacaksın ki, ben seni muradına kavuşturayım" dedi. Ebû Hafs, büyücünün dediği şeyleri yaptı. Kırk günün bitiminde, büyücü, Ebû Hafs'a sihir yaptı. Fakat Ebû Hafs muradına nâil olamadı. Bunun üzerine yahudi: "Sen mutlaka iyi bir iş ve harekette bulunmuşsun, hayır yapmışsın. Yoksa sihir tutardı. Yaptığın iyiliği hatırlamaya çalış!" dedi. Ebû Hafs: "Şu yaptığım iş hariç, hiç bir güzel niyet ve hayrımı hatırlamıyorum. O da, yolda giderken kimsenin ayağı takılıp düşmesin diye ortada bulunan bir taşı alıp kenara koymamdır" buyurdu. Yahudi: "Sen, kırk gün O'nun emrini yerine getirmeyip hükmünü terk ettiğin halde, O seni terk etmedi. Hiç korkma, Allah arzunu boşa çıkarmaz" dedi. Bu sözler üzerine Ebû Hafs'ın içine öyle bir ateş düştü ki, bu ateş her tarafını sardı, dayanamayacak bir hâl aldı. Orada tövbe etti. Yahudi de onun yanında müslüman oldu.

Ebû Hafs'ı Haddâd, o sırada demircilik yapıyordu. Tövbe ettikten sonra hâllerini gizlemeye çalışırdı. Hergün kazandığı bir altını kimsesizlere, yoksullara dağıtır, geceleri dul kadınların kapısına yiyecek bırakırdı. Kendisi yatsı namazında borç alır, bununla orucunu açardı, öyle zaman olurdu ki, pınarda kalan sebzeleri toplar, bunları temizler, pişirir ve yerdı.

Ebû Hafs-ı Haddâd, bir gün sokakta gözleri görmeyen birisinin: **"Allahtan beklemedikleri şey kendilerine göründü"** (Zümer sûresi-47) âyet-i kerîmesini okuduğunu işitince kendinden geçti. Elini ocağa sokup, kızgın demiri çıkardı, örs üzerinde dönderdi. Çıraklar hayret içinde "Bu, ne hâl usta!" diye bağıştılar. Ebû Hafs-ı Haddâd "Dövün!" buyurdu. Çıraklar: "Usta bu dövölüp temizlenmiş!" dediler. Ebû Hafs, kendine gelince: "Yıllardır, bu işi bırakmaya çalıştım, fakat başaramadım, ama meslek bizi bıraktı" buyurup işini terk etti. Rabbine ibâdete yönelip, halkın içine karışmaz oldu. Kendilerine yakın bir yerde, hadîs-i şerîf okunur ve dinlenirdi. Ebû Hafs'a: "Sen niçin gelip de dinlemiyorsun?" dediler. Ebû Hafs da: "Bir hadîs-i şerîf işitmiştim, otuz senedir bu hadîs-i şerîfe uygun hareket etmek istiyorum, fakat yapamıyorum. Diğer hadîs-i şerîfleri işittiğimde nasıl yaparım" buyurdularında, onlar: "O, hangi hadîs-i şerîftir?" dediler. Ebû Hafs: **"Kişinin işine yaramayan şeyleri terk etmesi, iyi bir müslüman olduğundandır"** hadîs-i şerîfidir" diye cevap verdi.

Birgün yolda giderken, ağlayıp sızlayan şaşırılmış bir adama rastladı. Ona; "Bir derdin mi var?" diye sorunca, adam: "Bir tek bineğim vardı, onu da kaybettim, başka bir şeyim yok" dedi. Ebû Hafs duâ edince bineği çıkageldi.

Ebû Osman şöyle anlatır: "Ebû Hafs'ın yanına gitmiştim, önüne konulmuş bir kaç muz gördüm. Bir tane aldım, yerken boğazımda kaldı. Ebû Hafs-ı Haddâd, bana: "Hangi hakla muzlarımdan alıp yiyebiliyorsun?" dedi. Ben de: "Efendim, kalbinizi bilirim, size itimâd ederim. Sahip olduğun şeyleri dağıtırsın, ikrâm edersin" dedim. Bana: "Ey kendini bilmez! Ben kendime güvenemiyorum ki, sen nasıl güvenirsin. Bunca senedir kalbimin hevâ ve hevesine göre hareket ediyorum. Ben kendimde meydana gelecek şeyleri bilmiyorum. Kişi, kendisinden hâsıl olacak şeyleri bilmezse, başkasından olacak, şeyleri nasıl bilir?" buyurdular.

Birgün çarşıya çıkmışlardı. Yolda bir yahudi ile karşılaştılar. Ebû Hafs hemen yere düştü. Kendine geldiğinde, niçin böyle bir durum olduğunu sordular. Buyurdu ki: "Ben müslüman olduğum için Allahü teâlânın lütufları içindeyim. Şimdi ise O'nun adaleti ile muamele ettiği bir adamı gördüm. Eğer, Allahü teâlâ onu lütfuyla, bana da adaletiyle muamele ederse hâlim nice olur?"

Ebû Hafs hazretleri, hac yolculuğuna çıkmışlardı. Kendisi ümmî idi. Bağdâd'a ulaştınca, talebeler; "Horasan'ın ileri gelen evliyâsından olan bir zâtın, karşısındaki bir kimse ile tercümanla konuşması ne ayıp!" dediler. Cüneyd-i Bağdâdî talebelerini, Ebû Hafs'ı karşılamaya gönderdi. Ebû Hafs da onun talebeleriyle çok açık ve anlaşılır bir Arapça ile konuştu. Bu durumu gören talebeler mahcup oldular. Âlimlerden meydana gelmiş topluluk O'na, "Fütüvvef'in ne demek olduğunu sordular. Ebû Hafs "Önce siz konuşun, güzel ifâde size mahsustur" buyurdular. Cüneyd-i Bağdâdî, "Kendinde olanı görmemen, yaptığın bir işi, "Bunu ben yaptım" diyerek kendine maletmemendir." Ebû Hafs da: "Bize göre fütüvvet, "İnsaf etmek, fakat insaf beklememektir." Cüneyd-i Bağdâdî: "Haydi arkadaşlar, gidelim. Zîrâ o, insanların etrafına bir hat çekti. Hepsini fütüvvetle geçti, kimsenin söyleyemeyeceği sözü söyledi" buyurdular.

Ebû Hafs, öyle heybetli otururdu ki, bu hâli sohbetinde bulunanlara te'sîr eder, hiçbir talebesi emri olmadan oturup kalkamaz, yüzüne bakmaya cesaret edemezdi. Edebli bir şekilde otururlardı. Birgün

Cüneyd-i Bağdâdî ona: “Talebelerine, büyüklerin yanında oturma edeblerini ne iyi öğretmişsin” dedi. Ebû Hafs: “Sen, mektubun başlığına önem vermiyorsun. Ba’zan başlık, mektûbtaki bilgilerin sıhhatine fleol olabilir” buyurdu. Sonra: “Bir kazan baharatlı yemek ve helva yapmaları için talebelerinize söyleyiniz” deyince, Cüneyd-i Bağdâdî bir talebesine işaret etti. Bir müddet sonra yemek geldi. Ebû Hafs-ı Haddâd: “Bunu bir hamalın başına koy, yorulduğu evin kapısında seslensin!” Hamal, denileni yaptı. Yorulduğu yerdeki ev sahibine seslendi. Ev sahibi: “Eğer, baharatlı bir yiyecek ve helva getirdiyse, içeriye buyur!” dedi. Hamal: “Allah Allah, acâib şey!” dedi ve ev sahibine: “Benim baharatlı yiyecek getireceğimi nereden bildin?” dedi. Ev sahibi: “Çocuklarım, bu yemeği uzun zamandır benden istiyorlardı. Dün duâ ederken hatırlardan bu yemekler geçmişti, isteğimin çevrilmeyeceğim biliyordum.”

Ebû Hafs-ı Haddâd’ın, edebe son derece riâyethâr, kibar bir talebesi vardı. Cüneyd-i Bağdâdî bir kaç defa ona dikkat etti. Ebû Hafs’a “Bu talebe, kaç senedir yanınızda bulunmaktadır?” diye sordu. Ebû Hafs da: “On yıldır” diye cevap verdi. Cüneyd-i Bağdâdî: “Üstün bir nezâketi, gence yakışır iyi hâlleri, mükemmel bir edebi yar” buyurdu. Ebû Hafs, bunun üzerine: “Öyledir!” Bu talebemiz, bizim için onyedibin altın harcadı, onyedibin altın da borçlandı. Fakat, daha bunları bize söyleme cesaretini kendinde bulamadı” buyurdu.

Ebû Hafs-ı Haddâd hacca gitmişti. Hac dönüşünde, Cüneyd-i Bağdâdî’nin talebeleri karşıladılar. Onlara “Yol hediyem şu sözümdür; eğer bir arkadaşınız size saygısızlık ederse, onu özür dilemeye teşvik edin! Fakat siz, onun dilediğinden çok özür dileyin. Eğer kırgınlık gitmemişse ve hakkın da kendi tarafınızda olduğuna kanâat getirirseniz, yine arkadaşınızı en güzel bir şekilde özür dilemeye teşvik edin ve siz de özür dileyin! Kırk gün buna devam edin! Yine kırgınlık gitmezse, o zaman kendinize şöyle deyin: “Ey ahmak nefsi! Ne inatçı, ne bencil, ne vurdumduymaz, ne edepsizsin! Sende biraz olsun mertlikten bir eser yoktur. Kırk gün arkadaşın senden özür diledi de özüünü kabul etmedin. Ben senden el etek çektim, sen bilirsin, nasıl istiyorsan öyle ol!” buyurdu.

Talebesi Ebû Osman şöyle anlatıyor: “Ebû Bekr-i Hanefiyyenin evindeydim. Ebû Hafs-ı Haddâd da oradaydı. Arkadaşlar bir dostumuzdan bahsettiler. Ben de: “Keşke, o da burada olsaydı!” dedim. Ebû Hafs: “Kâğıt, kalem olsaydı. Ona gelmesi için bir mektûb yazardım” buyurunca, ben: “Burada var” dedim. Ebû Hafs-ı Haddâd: “Fakat ev sahibi çarşıya gitti. Eğer orada öldüyse, bunlar vârislerinin olur, böyle olunca onlarla yazı yazılmaz” buyurdu. O kalem kâğıdı kullanmadı,”

Ebû Hafs-ı Haddâd, Ebû Bekr-i Şiblî’nin evinde kırk gün misafir kaldı. Çeşit çeşit yemeklerini yedi. Ayrılıp giderken yanına vardığında: “Ey Şiblî! Eğer yolun Nişâbü’r’a uğrarsa, yanıma gel! Misafirperverlik nasıl oluyormuş, sana öğretirim.” Şiblî de: “Ben ne yaptım ki?” dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd: “Başka ne yapacaksın, külfete girerek çeşitli yemekler hazırladın, civanmertlikte bu yoktur. Misafir gelince öyle davranmalı ki, hizmet ederken üzerine bir ağırlık çökmemeli, gittiği için de ferahlamamalı! Külfete girdiğinde gelişi ağır gelir, gittiğinde de rahatlarsın. Böyle ev sahipliği olmaz” buyurdu. Bir müddet sonra, İmâm-ı Şiblî kırk arkadaşıyla beraber Nişâbü’r’a geldiğinde Ebû Hafs-ı Haddâd’a uğradı. Ebû Hafs-ı Haddâd o gece tam kırkbir (41) mum yakmıştı. Şiblî bunları görünce: “Bu ne hâl böyle?” dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd: “Ne oldu?” buyurdu. Şiblî “Külfete girmeyin, demiştiniz. Bu mumlar ne böyle?” dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd “Öyleyse onları söndür” buyurdu. Şiblî de, kalkıp hepsini söndürmeye uğraştı ise de, bir tanesini söndürebildi. Bunun üzerine Ebû Hafs-ı Haddâd, “Sizi Allahü teâlâ gönderdi. Ben de Allah rızâsı için kırk mum yaktım. Bir tanesini de kendim için yaktım. Benim için olanı söndürdün. Allah rızâsı için olanı söndüremedin. Sen ise Bağdâd’da her yaptığın şeyi benim için yapmıştın. Seninki külfet oldu, benimki ise külfet olmadı” buyurdu.

Talebesi Ebû Osman şöyle anlatıyor: Ebû Hafs-ı Haddâd’a “İnsanlara nasîhat etmek, ilim öğretmek istiyorum” dedim. Bana: “Sende bu hâl neden hâsıl oldu?” buyurdu. Ben de: “İnsanlara şefkat hissinden” dedim. Bana: “İnsanlara şefkat hissi sende ne derecededir?” buyurdu. Ben de: “Öyle bir durumdadır ki, bütün günahkârların yerine Cehennemde yanmaya hazırım” dedim, izin verip bana nasîhatle: “Önce kendine, sonra etrafındakilere nasîhat et! Etrafındaki halk topluluğu seni şımartmasın! Çünkü cemâat dışına, Cenâb-ı Hak ise içine nazar eder, bakar” buyurdular. Ben bir yerde sohbet ederken, hocam gizli bir köşeye saklanmışlar. Sohbet bitince, sadaka isteyen bir kimseye herkesten önce gömleğimi çıkarıp verdim. O anda Ebû Hafs-ı Haddâd: “Seni yalancı, in bakayım o kürsüden” dedi. Hatâmı sordumda hocam bana: “Hem halka karşı beslediğin şefkat ve merhametten bahsediyorsun. Hem de sadakayı acele ile verip, hepsinden önce sevaba ben kavuşayım diyorsun! Şayet önce söylediğin da’vân üzere olsaydın, bu bencilliği yapmazdın, in bakalım oradan? Orası senin yerin değildir” buyurdu.

Ebû Zekerriyya da şöyle anlatıyor: “Malım olmasına rağmen fakîrlikten korkardım. Bir gün Ebû Hafs-ı Haddâd bana: Eğer Allahü teâlâ sana fakîrliği takdir etti ise, kimse seni zengin yapamaz” buyurdular. Bunun üzerine ben de fakîrlilik korkusu kalmadı.

Talebesi ve damadı olan Hayrî-i Nişâbü’rî şöyle anlatıyor: “Nişâbü’r’a ona talebe olmak için gitmiştim. Henüz çok gençtim. Yanına gittim. Bana: “Sen henüz gençsin, bizimle oturamazsın” buyurdular ve

beni kabul etmediler. Çıkarken arkamı dönerek gitmedim. Arka arka giderek çıktım. Kalbim ona çok ısınmıştı. Biç müddet sonra kapısına tekrar vardım, bekledim. Bir yere gidemiyordum. İçimden, “Şu kapının önünde bir çukur kazayım, içine gireyim ondan çık artık emri gelinceye kadar orada durayım” diyordum. Hattâ yapmaya da karar vermiştim. Sonra sadâkatimi anladı ve beni yanına çağırdı. Huzuruna aldı. Gönlümü hoş etti ve talebeliğe kabul etti.”

Bir gün ona: “Aklı başında bir kimse, kendisine zulmeden birini ma’zûr görebilir mi?” diye sordular. O da şu cevâbı verdi. “Evet, mümkündür. Ama o zulmedeni, kendisine Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş bir ni’met olarak bilirse!..”

Ebû Hafs-ı Nişâbü’r’nin mübârek lisânından çıkıp gönüllere te’sîr eden kıymetli sözleri çoktur. Buyurdular ki:

“Hakîkî âlim, suâli cevaplandırırken, kıyâmette, “Bu cevâbı nereden buldun?” diye sorulacağından korkan kimsedir.”

“Fîrâset sahibi olduğu iddiasında bulunmaya, kimsenin hakkı yoktur. Yapılacak şey başkasının fîrâsetinden sakınmak ve korunmaktır. Zîrâ Resûlullah (s.a.v.) **“Mü’minin fîrâsetinden korkunuz”** buyurdu. Fakat fîrâset sahibi olmaya çalışın buyurmamışlardır. Şu halde fîrâsetten korunmak mevkiinde bulunan bir kimsenin, fîrâset da’vâsında bulunması nasıl doğru olabilir?”

“Tasavvuf, baştan başa edebittir. Zîrâ her vaktin bir edebi her makamın bir edebi vardır. Her hâlin bir edebi vardır. Vakitlerle ilgili; edebe riâyet edenler (Vaktini iyi şeylerle geçirenler), velî olan kimselerin makamına ulaşırlar. Edebi terk edenler, Allahü teâlâyâ yakın olduklarını zannettikleri halde, ondan uzaklaşırlar. Ba’zı kullar da vardır ki; kendilerinin zannettiklerinden daha yüksek bir mertebeye sahiptir, daha sevgilidirler.”

“Kulu, Allahü teâlâyâ yaklaştıran en iyi vesîle, kulun her halükârda daimî surette O’na ihtiyaç duyması, bütün işlerde sünnet-i seniyyeye dört elle sarılması ve gıdayı helâl yoldan temin etmesidir.”

“Her zaman nefsinin suçlamayıp, ona muhalefet etmeyen aklanmıştır. Nefsine rızâ gözüyle bakan mahvolmuştur.”

“Allah korkusu, kalbde bulunan bir meş’aleden ibaret olup, hayır ve şer nâmına kalbde bulunan her şey, ancak onunla görülebilir.”

“Hakîkî fakîrlik, bir kimsenin almaktan çok, vermekten hoşlanmasıdır.”

“Ümit edilir ki, üzerinde dâima Allahü teâlânın lütfunu gören kimse mahvolmaz.”

“İbâdet ve amel sahibi için en fazîletli şey, Allahü teâlânın huzurundaki murakabe hâlidir.”

“Allahü teâlâyâ güvenip kendini zengin bilmek ne hoştur! Bir nâmerde dayanıp kendini zengin bilmek ise ne fenadır.

“Zehir ölümün habercisi olduğu gibi, günahlar da küfrün habercisidir.”

“Gönlünde tevazunun bulunmasını isteyen bir kimsenin, sâlihlerin sohbetinde bulunması ve onlara hizmetten ayrılması lâzım gelir.”

“İşlenen kusur ve kabahatlardan ötürü her zaman gönlü kırık olmak lâzımdır.”

“Mürüvvet, insafı yerine getirmek ve hiç kimseden intikam almayı istememektir.”

“Her kim söz, iş ve hâllerini Kur’ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygun yapmaz ve günahlarından dolayı kendini suçlamazsa, onu evliyâlar sınıfından saymayız.”

“Yirmi yıl kalbimizi muhafaza etmeye çalıştık. Kötülüğün oraya girmemesi için kapısında bekledik. Aradan bir zaman geçti, öyle bir hâl aldı ki, bekleyen değil, beklenen olduğumuzu anladık.”

“Zamanın fesada varmasına şu üç topluluğun hareketi, sebep oldu: 1- İrfan sahibi olduklarını iddia edenlerin günah işlemesi. 2- Muhabbet ehli olduklarını söyleyenlerin hıyâneti. 3- Allah yolunda olduklarını söyleyenlerin yalanı.”

“Nefsinde gördüğü şeyleri iyi sanan kimse, ayıplarını göremez ve bilemez. Ancak nefsinin ayıbını arayan, ondan gelen herşeyi incelemeye tâbi tutan kusurlarını anlar ve hatâlarını bulur.”

“Aklına geleni yaptığın müddetçe, bir zindan hayatı yaşayacağını bil! Ancak işlerini cenâb-ı Hakka teslim edersen, rahata kavuşursun!”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-229

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-150

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-96

4) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-286

EBÛ HAFS-I KEBÎR:

Hanefî fıkıh âlimlerinden. Adı, Ahmed bin Hafs'dır. "Ebû Hafs-ı Kebîr" künyesi ile meşhûrdur. Buhâra'da yetişen Hanefî âlimlerinin büyüklerindendir. İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den fıkıh ilmini öğrendi. Bu ilimde, ictihâd derecesine yükseldi. Buhâra'da ilmî reislik kendisine verildi. "Reîs-ül-ulemâ=âlimlerin reisi" unvanına sahip oldu. 264 (m. 877) senesi Ramazan ayında Buhâra'da iken vefât etti.

Hanefî mezhebinde büyük bir âlimdir, tümde yükselmesi şöyle oldu: Gençlik yıllarının başındaydı. Evlenmek istedi. İlim ve iffet sahibi, sâliha bir kız ile kendisini evlendirdiler. Evliliğinin birinci gecesi, kız buna "Kadınların âdet hâlleri ile ilgili hayız ilmini öğrendin mi?" dedi. "Hayır!" diye cevap verince, kız: "Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi 6. âyet-i kerîmesinde **"Kendinizi ve emrinizde olanları Cehennem ateşinden koruyun!"** buyurdu. Câhil olan nasıl koruyabilir? dedi. Bu söz, Ahmed bin Hafs'a hoş geldi. Hanımını Allahü teâlâyâ emânet ederek, Merv şehrinde onbeş yıl ilim tahsil edip, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin yüksek talebelerinden olan İrham-ı Muhammed'den de ders aldı. Vatanına dönmesi için ona izin verdi. Hocası buna "Ebû Hafs-ı Kebîr" adını koymuştu. Dönüşünde, yanında Ebû Süleymân-ı Cürcânî de vardı. Harezm'de, Ceyhun ırmağının üzerinden geçerken, Ebû Hafs'ın kitapları suya düştü. Ebû Süleymân'dan yazmak için kitaplarını ariyet (ödünç) olarak istedi. O da, "Sen, öyle ilim öğrenmeliydin ki, kitaba ihtiyâcın kalmamalıydı" dedi. Ebû Hafs, geri dönüp Merv şehrine geldi. Altı senede o kitapları ezberledi Âlim olarak hanımının yanına döndü. Buhâralılar, suyun kenarına kadar onu karşılamaya geldiler. Çok izzet, ikrâm ve ta'zîmde bulundular.

Ebû Hafs-ı Kebîr'in oğlu Muhammed de, Hanefî mezhebinde büyük bir âlimdir. Oğlunun künyesi de, "Ebû Hafs-ı Sagîr" idi. "Ebû Abdullah-ı Buhârî" de denildi. Mâverâünnehrde yetişen Hanefî âlimlerinin, ondördüncü tabakasından olduğunu, Zehebî (Siyerü a'lâ-min-nübelâ) adındaki eserinde zikretmektedir. Ebû Hafs-ı Kebîr'in oğlu Muhammed bin Ahmed, büyük bir âlim olan babasından fıkıh ilmini öğrendi. O da, babası gibi, Buhara âlimleri arasında "Reîs-ül-ulemâ =âlimlerin reisi" oldu. Hattâ ilim öğrenmek için seyahatlere çıkmış, Ebû Velîd-i Tayâlisî, Hamîdî, Yahyâ bin Maîn ve daha başka âlimlerden ilim aldı ve hadîs-i şerîf öğrenip rivâyette bulundu. (Kitâb-ül-ehvû vel-ihtilâf) ve (er-Reddû alel-Lafziyye) adında meşhûr iki eseri vardır. (er-Reddû alâ-ehlil-hevâ) kitabı da, Ebû Hafs-ı Sagîr'indir. Keşf-üz-zünûn'da (R) harfinde, babası Ebû Hafs-ı Kebîr'e ait olduğunun bildirmesi bir yanırlıktır.

Ebû Hafs-ı Kebîr, Ehl-i sünnetin ve Hanefî mezhebinin reisi İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin, ilimde ve ictihâdda yüksek talebelerinden olan büyük âlim Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî'nin derslerinde bulunup Hanefî fıkıhında yüksek bir dereceye ulaştı. Kendisinden de, meşhûr imamlar (yüksek âlimler) fıkıh ilmini aldılar ve rivâyette bulundular. O, dinde yüksek ve güvenilir âlim, harâmlardan sakınma hususunda vera' ve zühd sahibi olup, Resûlullahın sünnetlerine tâbi olmada çok ileri, Rabbânî ilimlere sahip olan bir evliyâ idi. Oğlu Ebû Abdullah-ı Buhârî de, babasının sahip olduğu bütün bu üstünlüklere mâlikti. O da büyük bir imamdı.

Ebû Hafs-ı Kebîr ile Sahîh-i Buhârî sahibi İsmâil bin Muhammed el-Buhârî arasında geçen hikâye, birçok kitapta zikredilmektedir. Bunun vuku bulması ise, mümkün olmayacak bir durumdur.

1) Fevâid-ül-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye, sh-18

2) Riyâdün-Nâsihîn sh-133

3) Tam İlimihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-513

EBÛ HAMZA BAĞDÂDÎ:

Kelâm, fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimlerinden. Adı Muhammed bin İbrâhîm'dir, Bağdâd'lı olup, Bezzâr Lakabı ile meşhûrdur. Hocası Hârisi Muhâsebî'dir. Ayrıca, Sırrî-yi Sekatî ve başka büyük zâtların sohbetlerinde bulunup, kendilerinden ilim öğrendi. Ebû Bekr-i Kettânî, Hayr-ün-Nessâc ve başka zâtlar kendisinden hadîs-i şerîfler rivâyet etmiştir. Bir yere gideceği zaman Ebû Tûrâb Nahşebî ile beraber giderdi. Ebû'l-Hüseyn Nuri'nin akranı idi. Defalarca Basra'ya gitti. Bişr-i Hafî ile sohbet etti. Ebû Hamza Bağdâdî (r.a.), Bağdâd'da Ressâfe isimli mescidde va'z ederdi. Sonraları Medine isimli mescidde va'z etmeye başladı. Her Cum'a günü Medine isimli mescidde va'z ediyorken kendisine gâibden bir ses geldi. "Ey Ebâ Hamza! Bugüne kadar konuştun.

Çok güzel ve te'sîrli konuşuyorsun. Ama bundan sonra konuşmaman daha hayırlıdır" diyordu. Birden rengi değişti, sarardı ve kürsüden yere düştü. Ertesi Cum'a'ya varmadan vefât etti. Vefât edinceye kadar hiç konuşmadı 289 (m. 901).

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, bu zâta çok saygı gösterirdi. Evliyâ hâllerine ait bir mes'ele olursa, "Ey Ebâ Hamza! Bu hususda ne buyurursun?" diye sorar, aldığı cevâblara hayran olurdu. Ebû Hamza (r.a.),

tok olarak sahrada yola çıkmayı uygun bulmaz. “Böyle yapmakla, Allahü teâlâyâ tam tevekkül etmekte, O’na güvenmekte gevşeklik etmiş olurum” buyururdu. Ebû Hamza Bağdâdî buyurdular ki:

“Allahü teâlâ sana hayır yollarından birini açarsa, sen o yolda gayretle devam et. Ama o ni’meti sana ihsan edeni ve o ni’mete kavuşmana vesîle olanları da unutma. O ni’mete kavuştuğun için büyüklenme. Senin yapacağın şey, buna kavuşturana şükretmendir. Eğer şükretmezsen, o ni’met, elinden alınır. İhsâri edeni üzmüş olursun. Eğer şükredersen, sana daha hayırlı yollar, daha güzel ni’metler ihsan edilir. Nitekim Allahü teâlâ, İbrâhîm sûresi 7. âyetinde **“Eğer şükrederseniz elbette size ni’metimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz, haberiniz olsun, gerçekten azâbım çok şiddetlidir”** buyuruyor.

“Bir kimsenin, Allahü teâlâyı sevmesi, sonra da O’nu unutması, devamlı Allahü teâlâyı hatırlayıp, sonra da O’nu bulama ması ve Allahü teâlâyı anmaktaki tadı alıp, sonra da O’ndan gâfil plması düşünülünle.”

“Allahü teâlâ **“Câhillerden yüz çevir”** (A’râf-199) buyuruyor. Nefs, câhillerin en câhilidir. O halde ondan daha fazla yüz çevirmelidir.”

“Nefsinin kötü olan arzûlarını yapmayıp, onun âhirette kurtulmasını temin edebilirsen, nefsinin hakkını îfâ etmiş olursun, İnsanlar senin kötülüğünden emin olurlarsa, onların hakkını îfâ etmiş olursun.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-295*
- 2) *Târih-i Bağdâd cild-7, sh-310*
- 3) *El-A’lâm cild-5, sh-294*
- 4) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-99*
- 5) *Nefehât-ül-üns sh-123*
- 6) *Risâle-i Kuşeyrî sh-139*

EBÛ HANÎFE DÎNEVERÎ:

Hanefî fıkıh âlimi. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin talebelerindendir. Nahiv, lügat, matematik, astronomi, kozmografya, botanik, biyoloji, târih ve hadîs ilimlerinde zamanın bir tanesi idi. Ebû Hanîfe ve Ebû Mûsâ künyesi olup, asıl ismi, Ahmed bin Dâvud’dur. Dînever’de doğmuş olduğundan Dîneveri denilmiştir. En-Nahvî, el-Lügavî nisbetleri de verilmiştir. Hicrî üçüncü asrın başlarında doğduğu tahmin edilen Ebû Hanîfe Ahmed bin Dâvud Dîneverî, Kûfe ve Basra âlimlerinden ilim tahsil etti. Lisan ilmini Kûfeli nahivci İbn-i Sikkî ve babasından öğrendi. Diğer ilimlerde de pekçok âlimden ders aldı. Birçok ilim dalında en yüksek seviyeye yükseldi. Bu ilimlerde eserler verdi. Arabların dil, örf ve âdetlerini ve düşünce yapısını çok iyi biliyordu. Arab âdabını tefekkürle birleştirdi. Belâgatta da yüksek bir mevkiye sahip olan Ebû Hanîfe Dîneveri, Irak-ı Acem’de bir kasaba olan Dînever’de 282 (m. 985) yılında vefât etti.

Abdullah bin Muhammed Zübeydî anlatır: “Meşhûr âlim Şiran”den ısrarla Câhiz ile Ebû Hanîfe Dîneveri’nin belâgat ilmin de mukayesesi istendi. Sırafî, Ebû Hanîfe Dîneveri’nin Câhiz’den daha üstün olduğunu söyledi.”

Ebû Hayyan, Ebû Hanîfe Dîneveri’nin lügat bilgisinin çok geniş, üslûbunun da Arap âlimlerinin üslûbuna uygun olduğunu söyler. Ayrıca fazîlet, ilim, kitap yazma ve diğer eserleri bakımından da pek az bulunan âlimlerden olduğunu ve başkalarıyla mukayesenin mümkün olmayacağını bildirirdi.

Zühd ve takvada üstün, hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğu bildirilen Ebû Hanîfe Dîneverî, müslümanlara faydalı olmak için din ve âlet ilimlerinde eserler verirken; ibâdetle kolaylığı temin edip, müslümanları rahatlatacak hususlarda da fen bilgileriyle ilgili çalışmalar yapmış, ba hususta eserler vermiştir. Eserleri:

“Târihu’l-ahbâri’t-tuval” veya “Ebû Hanîfe târihi” adlı eseri, kitaplarının arasında tam olarak mevcut olanıdır. Bu eserinde, dünyâ târihini umûmî olarak ele alıp, asr-ı se’âdet ve halifeler devri hâdiseleri hakkında geniş bilgiler vermekte, hâdiseleri kendi devrine kadar getirmektedir. Bu eserinin 1888 ve 1912 yıllarında baskıları yapılmıştır. İlim târihi bakımından değeri büyük olan bitkilerle ilgili “Kitâbü’n-Nebât” adlı eseri kaybolmuş, İbn-i Sînâ ve İbn-i Baytar tarafından yapılan nakillerde varlığından haberdâr olunmuştur. Eserde Arap kabilelerinin hangi bitkiye hangi ismi verdikleri ve tarifleri onların lisânından alınarak kaydedilmiştir. Daha çok eski şâirlerin şiirlerinde geçen bitkilerin ve Arabistan nebatlarının tarif ve tanıtımını yapan filolojik bir eser vasfına hâizdi. Bunun yanında Arabistan’ın hangi ikliminde, hangi şartlarda, hangi bitkilerin nasıl yetiştirileceğine dâir bilgi veren bir zirâat kitabı hususiyetini taşımaktaydı. Kitâbü’l-Envâ ve Kitâbü’l-Mücâlese adlı eserlerinin yanında daha birçok değişik ilim dallarında yazılmış kitaplar da O’na atfedilmektedir.

- 1) *Bugyet-ül-vuât sh-132*
- 2) *İrşâd-ül-Erib cild-1, sh-123, 127*
- 3) *İnbâh-ur-rui’ât cild-1, sh-41, 43*

- 4) Cevâhir-ul-mudiyye, varak 29 a
- 5) Hızânet-ül-i'dcb cild-1, sh-25
- 6) El A'lâm cild-1, sh-123
- 7) Mu'cem-ül-müellifin cild-1 sh-21K

EBÜ'L-GARÎB İSFEHÂNÎ:

Çeşitli hâller ve kerâmetler sahibi velîlerden ve derin âlimlerden. Anadolu'ya gelen evliyânın ilkerindendir. Sıkıntılara ve belâlara sabrından dolayı kendisine "Hululî" nisbet edildi. Künyesi gibi kendisi de garîb olan bu mübârek zâtın ismi, doğum ve vefât târihleri bilinmiyor. Yalnız İsfehân'da doğduğu oraya nisbet edilmesinden ve Tarsus'ta vefât ettiği de duâsının kabul olduğu bildirilmesinden anlaşılmaktadır, ilimde âlim, ahlâkta güzel, zâhid, cömert, âbid, şefkatli olan Ebü'l-Garib İsfehânî hazretleri, Allahü teâlânın dînini yaymak, O'nun kullarına, sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın tebliğ ettiği güzel dînini duyurmak için ilim tahsil etti. Bu yolda ömrüm"! fedâ etti. Öğrenmiş olduğu ilmi öğretmek, üstatlarından almış olduğu feyzi insanlara dağıtmak, dîn-i İslâmı onlara tebliğ etmek için, müslümanların Anadolu'da serhat şehri olan Tarsus'a gitmek istedi. Bu arzusunun tahakkuku içinde hep duâ ederdi. Çeşitli yerlere seyahatleri oldu. Şiraz'da bulundu. Şeyh Ebû Abdullah-ı Hafif onu çok severdi.

Birgün Şiraz'da rahatsızlandı. Öyle ki, ölümünün yakın olduğunu hissetti. Dostları çevresine toplandılar. Onlara "Allah rızâsı için benim sizden bir ricam var, lütfen kabul ediniz" dedi. Başındakiler "Buyur, söyle elbette kabul ederiz" dediler. "Eğer burada vefât edersem, beni kâfirlerin kabristanına defn edersiniz, benim sizden isteğim budur" dedi. Dostları hayret edip, "Bu ne biçim söz?" diye çıkıştılar. "Bilirsiniz ki, ben Allahü teâlâyâ her yalvarışımdaya; "Yâ Rabbî! Eğer senin yanında bir kıymetim varsa, benim canımı Tarsus'ta al" diye duâ ediyorum. Ama ne yazık ki, şimdi burada ölüm döşeğindeyim. Anladım- ki, O'nun yanında hiç kıymetim yokmuş" buyurdu. Çok geçmeden sıhhat âlâmetleri göründü, bir müddet sonra da ayağa kalktı. Tarsus'a gitti. Orada talebeler yetiştirip, insanları irşâd etti. Gönülleri ferahlattı. Doğunun ilimdeki feyz ve bereketinin tohumlarını oraya serpti. Bir müddet sonra da arzusu gerçekleşti. Vefât edip, Mevlâsına kavuştu. Oraya defn edildi.

Arkadaşlarından biri anlatır: Tarsus'ta Ebü'l-Garib hazretlerinin yanına gittim. Öyle bir hastalığı vardı ki, iki uyluğu şişmiş, dizinden ökçesine kadar olan kısmı yarılmış, kan ve irin akırmaktaydı. Hâli çok acayıptı. Gören acı-aktan kendisini alamazdı. Bu hâlinle de ibâdetlerini terk etmez, daha fazlasını yapacağım diye uğraşırdı. Dilinden "Lâilâh, illallah" ve "Estağfirullah" kelimelerini hiç eksik etmezdi. Halktan biri kendisini görüp, "Hâlin nasıl, iyi misin?" diye sordu. "Çektiğimi görüyorsun. Ama henüz **"Bana (bu) dert (gelip) çattı. Sen merhametlilerin en merhametlisisin"** (Enbiyâ sûresi, âyet-83) diye Rabbime yalvarmadım. Çünkü ben O'nun kuluyum ve ondan gelen her şeye razıyım, sabrederim" buyurdu.

1) Nefehât-ül-üns sh-161

EBÜ'L-HASAN SELEM BİN HÜSEYİN EL-BÂRUSÎ:

Nişâbü'r'un en eski âlim ve velîlerinden. Nişâbü'r yakınlarında Bârus köyünden olduğu için el-Bârusî diye tanındı. Kendisine, Ebü'l-Hüseyin, Ebû İmrân ve Ebü'l-Hasan künyeleri verildi ve bunlardan sonuncusu ile meşhûr oldu. Asl adı, Salem bin Hüseyin olan bu mübârek zât, Nişâbü'r'daki âlim ve velîlerin ileri gelenlerindendi. Devrinde Nişâbü'r'da yetişen âlim ve velîlerden birçoğu kendisinden ilim ve feyz aldı. 271 (m. 884)'de vefât eden evliyâ ve âlimlerin büyüklerinden Hamdûn Kassâr ile 304 (m. 916)'de vefât eden Mahfuz bin Mahmud Nişâbü'rî hazretleri bunlardandır. Vefât târihi ve hayatının diğer devreleri hakkında bilgi bulunmayan bu mübârek zât, örnek ahlâkı, dünyâyâ düşkün olmaması, ilimde ve ibâdetde gayreti, günahlardan kaçınıp, harâma düşerim korkusuyla mubahların fazlasından da kaçmasıyla tanınırdı, insanlara devamlı iyilik eder, onların haklarını öder, kimseden birşey istemezdi. Duâsının kabul olduğu hemen görülürdü. Ebü'l-Hasan Bârusî hazretleri buyurdu ki: "İnsanın içinin kötülüğü dışına vurur."

"Resûlullahın (s.a.v.) sünnetine yapışıp, bid'atlerden sakınmadıkça, îmân nurunun parlaklığına kavuşamazsın."

"Eğer insanların dışındaki râğbet, içlerinde de olsa, dışlarında olan zühd, içlerinde de olsa, onlar Hakkın askerleri olurlardı. Nice çok namaz kılıp oruç tutanlara rastladım. Ama onların yaptıklarının sadece gösterişten ibaret olduğunu gördüm. Onlar, îmânlarının uçup gittiğinin farkında bile değillerdi."

- 1) Lûbâb, varak 47 a
- 2) Nefehât-ül-üns, sh-114
- 3) Tabakât-ı sûfiyye sh-123, 273

EBÜ'L-HÜSEYİN-İ NÛRÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Allahü teâlânın aşkıyla yananların öncüsü, ibâdet ve tâatta, nefse düşmanlıkta, işlerinin güzelliğinde, konuşmasının tatlılığında, şaşılacak hâller, keskin görüşler ve doğru firâsetler sahibi olup, ismi Ahmed bin Muhammed, künyesi Ebü'l-Hüseyn'dir. İbn-i Begâvî denilmekle tanınır. Babası, Herat ile Merv arasında bulunan Buğşur şehrinden olup, Ebü'l-Hüseyn (r.a.) Bağdâd'da doğdu ve orada yetişti. Zünnûn-i Mısıfî, Sırrî-yi Sekâtî, Ahmed bin Ebü'l-Havârî, Muhammed bin Ali Kassab gibi zâtları görüp kendilerinden ilim öğrendi. Cüneyd-i Bağdâdînin (r.a.) akranıdır. Sonra gelen âlimler, onun yüksekliğini, ittifakla bildirip, kendisine Emîr-ul-Kulûb (kalblerin emîri) dediler. Karanlık gecede, odasında söz söylese, mübârek ağzından nûr çıkar, bu nûr ile oda aydınlanırdı. Bunun için ve firaset nurunun çokluğu ile bâtın hâllerinden çok haberler verdiği için, kendisine Nuri denilirdi. Tenhada bir kulübesi vardı. Geceleri orada bulunur ve hep ibâdet ederdi. Kulübesinden göke kadar bir nûr çıkar, bunu herkes görürdü. 295 (m. 908)'de vefât etti. Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.), "Nûrî, zamanın sıddîkı idi. O'nun vefâtı ile ilmin yarası gitti" buyurdu.

Ebû Muhammed Megazilî diyor ki: "Nûrî kadar çok ibâdet eden başka bir kimse daha görmedim." Nefsine ağır gelen şeyleri yapmakta çok şiddetli, olup, çok sıkıntılara katlanırdı. Sabahleyin birkaç ekmek alıp, evinden "Dükkâna, gidiyorum" diye çıkardı. Yolda aç olanlara ekmekleri verir, kendisi mescide gidip öğleye kadar ibâdet eder, ondan sonra dükkânına giderdi. Evdekiler, götürdüğü ekmeklerle dükkânda bir şeyler yediğini zannederlerdi. Dükkândakiler de yemeğini evde yiyip geldi. diye düşünürlerdi Bu hâl yirmi yıl devam etti.

Bir defa Bağdâd'da Bâkırîcılarının bulunduğu çarşıda büyük bir yangın çıkıp, çok kimse yandı. Dükkânlardan birinde iki tane Anadolu çocuğu vardı. Ateş etraflarını sarınca, çocuklar imdat istemeye başladılar; Ateş, çok şiddetli olduğundan, hiç kimse bu çocukları kurtarmak için ateşe girmeye cesaret, edemiyordu. Bu çocukların ustası olan kimse, "Kim bunları kurtarırsa kendisine bin altın vereceğim" dedi. Bu sırada Ebü'l-Hüseyn Nûrî (r.a.) oraya gelmişti ve durumu görünce, Besmele çekip ateşe girdi ve çocukları tutup çıkardı. Hiç birine zarar gelmedi. Çocukların ustası olan kimse, Ebü'l-Hüseyn hazretlerine bin altını takdim edince, O kabul etmeyip, "Sen Allahü teâlâyâ şükret ve o altınları al. Allahü teâlâ bize bu mertebeyi paraya pula meyl etmememiz sebebiyle verdi. Biz dünyâyı değil âhireti istiyoruz" buyurdu.

Bir defa Sahrada yürürken ayağına diken battı ve ayağından kan aktı. Akan her damla, yerde "Allah" yazıyordu.

Bir defa hamama gitmişti. Bir kimse, elbiselerini alıp gitti. "Yâ Rabbi, elbisesiz ne yaparım. Bana elbiselerimi iade eyle" diye duâ etti. Elbiseyi götüren kimse, o anda geri geldi ve kendisinden özür diledi.

Allahü teâlâyâ kavuşturan yolda ilerliyebilmek için (nefs) engelini aşmak lâzım olduğunu düşünüp, kendi nefesine şöyle dedi: "Ey nefsim! Senelerdir, hevâ ve hevesine uygun olarak yiyip-içtin, yatıp uyudun, gezip-gördün, dilediğin gibi yaşayıp, her arzunu tatmin ettin. Ama bundan sonra hevâ olan şeylerin hepsini terk edip, hep ibâdet ile meşgul olacaksın ve bu zamana kadar, hevâ ve hevesine uyarak, yaptığın şeylerin ve arzu ettiklerinin hiç birisine kavuşamayacaksın. Bunları yaparken, sabredip tahammül gösterebilirsen çok büyük se'âdete kavuşursun. Eğer tahammül edemeyip ölürsen, hiç değilse bu yolda ölmüş olursun." Kendisi şöyle anlatıyor: Bunlara uygun olarak kırk sene kadar nefsimle mücâdele ettim. (Bu yolda olanların kalpleri gayet nâzik olup, bir çok sırlara vâkıf olurlar) diye duymuştum. Kendimde böyle bir hâl göremediğim için, kendimi kusurlu kabahatli bulup, nefsimde olan düşmanlığımı arttırdım. Zîrâ biliyordum ki, bu büyüklerin sözleri mutlaka doğrudur ve bildirdikleri gibi olur. Nefsimin arzu ettiklerinin tam tersini yapmaya devam edip, nefsimin zevk aldığı şeylerden hiçbirinin çevresine dahi yaklaşmadım. Ondan sonra Allahü teâlânın çok ihsanlarına kavuştum..

Ba'zı hasedci kimseler, zamanın halifesine gidip, tasavvuf ehli zâtlar hakkında uygunsuz sözler sarf edip, cezalandırılmaları gerektiğini söylediler. Öyle ki, tasavvuf ehli zâtların hâllerini, halifeye hâşâ küfür üzere bulunuyorlar diye anlattılar. Halife bunları duyunca, bahsedilen zâtların idam edilmesi için ferman çıkardı. Bu zâtlar, Ebü'l-Hüseyn Nûrî, Cüneyd, Şiblî, Ebû Hamza, Rakkâm idi. (r.aleyhim). Cellâd, önce Rakkâm'ı idam edecek iken Hz. Nûrî fırlayıp, idam sehbasına geldi ve "Önce beni idam et" dedi. Cellâd "Kılıç, kendisine koşulacak bir şey değildir. Niçin acele ediyorsun? Sana henüz sıra gelmedi" deyince, Nûrî (r.a.), "Bizim yolumuz îsâr (arkadaşını, kendine tercih etmek), fedâkârlık yoludur. En kıymetli ve tatlı şey candır. Ben kendimi fedâ edip, bir kaç saniye de olsa bu kardeşlerimin yaşamasını arzu ediyorum..." buyurdu. Bunlar halifeye arz edilince halife bu zâtların hâline çok hayret edip, "Bunların hâllerini kadı (hâkim) incelesin" dedi. Kadı, Nuri'nin bu sözlerini duymuştu ve Hz. Cüneyd'in ilminin yüksekliğini biliyordu. Kadı, Şiblî'ye "yirmi altının zekâtı nedir?" dedi. Şiblî, "Yirmibuçuk altın" deyince, Kadı, "Böyle yapan bir kimse var mı?" diye sordu. Hz. Şiblî, "Evet, Ebû Bekr-i Sıddîk, elinde bulunan kırkbin altının hepsini vermiş idi" buyurdu. Kadı, "Peki, yirmi buçuk altın dediniz. Elinde bulunan yirmi altının hepsini verdikten sonra, bu yarım altın ne demek oluyor?" deyince, Hz. Şiblî "O, altınları elinde

biriktirmiş olmanın cezasıdır” buyurdu. Kadı, Hz. Nuri’ye de bir suâl sorup, hemen cevâbını aldı. Nûrî (r.a.) “Ey kadı! Bu suâlleri soruyorsun ama, Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, onların oturması, kalkması, durması, yürümesi, uyuması, dinlenmesi, hâsılı bütün hayatları, bir an kesintiye uğramadan hep Allahü teâlâ iledir. Sen niçin bunları sormuyorsun. Esas ilim bu âlimlerdedir...” buyurdu. Kâdı bunları dinleyince, derhal halifeye haber gönderip, “Eğer bu zâtlar zararlı ve kötü kimseler ise, ben, yeryüzünde iyi bir kimsenin bulunduğunu kabul etmem. Bunlar çok yüksek zâtlardır. Kendilerinden devlete hiçbir zarar gelmez” dedi. Halife bu haberi alınca, kendilerini çağırarak bir arzuları olup olmadığını sordu. Onlar, “Bizim arzumuz, bizi unutmandır. Biz, senin bizi kabul etmen ile şeref kazanmayız, buradan kovman ile de hakîr olmayız. Ya’nî bizi kabul etmen veya kovman bizim için aynıdır. En iyisi sen bizi unut, bizi kendi hâlimize bırak” dediler. Halife çok ağlayıp, izzet ikrâm ve hürmet ile kendilerini uğurladı.

Ebû Bekir Şiblî (r.a.) bir yerde va’z ediyordu. Ebü’l-Hüseyin Nûrî (r.a.) oraya geldi ve “Ey Şiblî! Allahü teâlâ, ilmi ile amel etmeyen âlimden râzî değildir ve onun anlattıkları, kimseye te’sîr etmez. İlmin ile amel ediyor isen bu kıymetli vazifeye devam et. Değilse bu vazifeyi ehline bırak” buyurunca, Şiblî biraz düşünüp, kendisini bu vazifeye lâıyk olarak görmedi ve bu vazifeden ayrılıp evine çekildi. Ebü’l-Hüseyin-i Nûrî hazretlerinin büyüklüğünü bilen İsfehânî bir genç, kendisini ziyâret için Bağdâd’a gitmek istedi. İsfehân hükümdarı bu gence, oraya gitmemesini, o zâtla görüşmemesini istedi. Bu arzusundan vaz geçmesi hâlinde kendisine bir köşk, bin altın kıymetinde eşya ile, bir câriye ve ayrıca bin altın vereceğini bildirdi ise de, genç, muhabbetinin çokluğu sebebiyle, yalın ayak yola çıktı. Bağdâd’a yaklaştığı bir sırada, Hz. Nûrî talebelerine emredip gencin geçeceği yolun bir kısmının süpürülerek temizlenmesini istedi ve “Bu yolun büyüklerinin muhabbeti ile yanan bir genç, yalın ayak buraya geliyor” buyurdu. Genç geldiğinde, “Nereden geliyorsun?” diye sordu. O da, “İsfehan’dan” deyince, “Şayet İsfehân hükümdarı, (Eğer oraya gitmekten vaz geçersen sana, içinde bin altın kıymetinde eşya ve bir câriye bulunan çok güzel bir köşkü, içindekilerle birlikte vereceğim. Ayrıca bin altın tda hediye edeceğim) deseydi ne yapardın?” dedi. Bunu duyan gencin muhabbeti daha da fazlalaştı. Hüngür hüngür ağlayarak “Hepsini terk edip geldim efendim” diyebildi, Hz. Nuri, “Onsekizbin âlemi bir tepsinin üzerine koyup, bu yolda yürümek arzusunda olan bir talebenin önüne sunsalar, bu kimsede, o tepsiye göz ucuyla bir baksa, ona, bu yolda ilerlemek nasîb olmaz” buyurdu.

Ca’fer-i Huldî şöyle anlatıyor: Hz. Nuri, Allahü teâlâyâ şöyle yalvardı: “Yâ Rabbî! Cennet ve Cehennem insanlarla doldurmak senin muradındır. Benim vücûdumu, Cehennemin tamamını dolduracak kadar büyüt ki, diğer insanların yerine ben yanayım. Onlar da Cennete gitsinler. Böylece hem senin muradın yerine gelmiş olur ve hem de insanlar azâb görmemiş olurlar” dedi. Biraz sonra ben uyudum. Rû’yâmda bana şöyle denildi, “Nuri’ye gidip, (Allahü teâlâ buyuruyor ki, O’nu, o merhameti sebebiyle mağfiret eyledim) de.” Hz. Şiblî, Hz. Nuri’ye, “Allahü teâlânın huzurunda bulunduğunuzu düşünerek murakabeye daldığınızda, bir kılınızın dahi kıpırdamadığını, aynı hâlde kaldığınızı görüyoruz. Bunu kimden öğrendiniz?” diye sorunca, “Fare deliğinin ağzında, avının çıkmasını beklerken, benden çok daha sakın ve dikkatli olarak duran kediden öğrendim” buyurdu.

Bir gece Kâdsiyeliler, şöyle bir ses duydular “Ey ahâlî! Allahü teâlânın dostlarından bir zât (Arslanlar Vadisi) denilen yerde kendisini tevkif etti. Ona yardım edin, onu kurtarın” diyordu. Bütün ahâlî yola dökülüp, bildirilen yere vardılar. Orası vahşî hayvanların bulunduğu yerd. Oraya vardıklarında gördüler ki, Nuri (r.a.) bir çukura inmiş, orada bekliyor. Kendisini oradan çıkarıp, Kadsıye’ye götürdüler ve bu hâlin sebebini sordular. Cevâbında, “Uzun zamandan beri birşey yiyip içmediğim için, karnım çok acıkmıştı. Ekmek ile hurma yiyecektim. Nefsim hurmanın tazesini arzuladı. Demek bende, hâlâ nefsanî arzular var. Şurada vahşî arslanlar beni parçalasınlar da, nefsim taze hurma istemesin diyerek çukura indim. Nefsin insana yaptığı zarar, arslanın yapacağı zarardan çok daha fazladır” buyurdu.

Zeytûne adında bir hizmetçisi vardı. Birgün kendisine ekmek ve süt hazırlayıp getirdi. Hz. Nuri, ekmeği yemeğe başlayınca, hizmetçi, “Ne münasebetsiz birisi, ellerini yıkamadan yemeğe başlıyor” diye düşündü. Tam bu sırada bir kadın gelip hizmetçiye “Bu kadın benim çamaşırlarımın bulunduğu bohçamı” çaldı deyip, Zeytûne’nin yakasına yapıştı valiye götürdü. Hz. Nuri, valiye gidip, Zeytûne’ye eziyyet etmemelerini, kaybolan bohçanın, gelmekte olduğunu söyledi. Bu sırada bir câriye, kaybolan bohçayı getirdi. Zeytûne’yi serbest bıraktılar. Nuri (r.a.) hizmetçisine “Bir daha ne münasebetsiz birim diyecek misin?” buyurdu. Zeytûne hatâsını anlayıp, “Asla böyle bir şey düşünmem” dedi ve tövbe etti.

Ebü’l-Hüseyin-i Nuri (r.a.) bir zaman rahatsız oldu. Cüneyd (r.a.), kendisini ziyârete gelip, çiçek ve meyve getirdi. Bir zaman sonra Hz. Cüneyd rahatsız oldu. Hz. Nuri, talebelerinden bir kaçı ile kendisini ziyârete gitti. Ziyâret esnasında, talebelerine, “Herkes, Cüneyd’in rahatsızlığından bir miktar kendi üzerine alsın” buyurdu. Talebeler, “Peki efendim, aldık” dediler. Bu anda Cüneyd (r.a.) sıhate kavuşup ayağa kalktı. Ebü’l-Hüseyin, “Çiçek ile meyve ile hasta ziyâret etmek yerine, bizim yaptığımız gibi ziyâret edilirse, hasta daha çok memnun edilmiş olur” buyurup ayrıldılar.

Ebü'l-Hüseyin (r.a.) zayıf ve halsiz bir ihtiyara kırbaç vurulduğunu, o hâline rağmen ihtiyarın sabrettiğini gördü. "Bu kadar halsiz ve güçsüz olmanıza rağmen, nasıl bu kadar ezaya sabredebiliyorsunuz?" diye sordu, ihtiyar "Evlâdım! Belâya sabretmek ve tahammül etmek beden ile değil, himmet ile" dedi. Hz. Nuri, "Peki, sabır nedir?" deyince, ihtiyar, "Sabır, belâ geldiği zamanki hâlin ile, belâ gittiği zamanki hâlin eşit olmasıdır" dedi.

Ebü'l-Hüseyin-i Nuri (r.a.) buyurdu ki:

"Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsinden uzaklaşıp, Allahü teâlâyâ yaklaşmaktır."

"Bu zamanda ilmi ile amel eden âlim ve hakikati anlatan arif kimse, yok gibidir."

"İnsan, mahlûkları, eşyayı görmekle değil, bunları görünce, bunları yaratan zâtın büyüklüğünü düşünmekle huzur bulur." "Dünyâ Allahü teâlânın dînine hizmet; âhiret ise Allahü teâlâyâ kurbet (yakınlık) yeridir."

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-164*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-249*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-5, sh-130*
- 4) *Nefehât-ül-üns sh-130*
- 5) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1000*
- 6) *Risâle-i Kuşeyrî sh-112*
- 7) *Keşf-ül-mahcûb sh-130*
- 8) *Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-39*
- 9) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-97*
- 10) *Sıfat-üs-safve cild-2, sh-294*

EBÛ MUHAMMED ER-RÂSİBÎ:

Bağdâd'da yetişen âlimlerin büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed er-Râsibî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Bağdâd'da doğdu. 367 (m. 977)'de orada vefât etti. İlim tahsil etmek için bir ara Şam'a gitti. Bir müddet sonra Bağdâd'a döndü. Ve vefâtına kadar orada kaldı. İbn-i Atâ Muhammed Cerîrî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti.

Buyurdu ki:

"İnsan ile Allahü teâlâ arasındaki en büyük perde, insanın Allahü teâlâyâ değil de, kendisi gibi âciz olan birine güvenmesidir."

"Sıkıntı ve üzüntüler günahların cezalarıdır."

"Bir kimse için en büyük sıkıntı, uygunsuz birisi ile sohbet etmek, beraber bulunmak mecburiyetinde kalması ve o kimseyi terk edip gitmek mümkün olmamasıdır."

"Siz geçici dünyâ malını istiyorsunuz. Halbuki Allahü teâlâ âhireti kazanmanızı diliyor." âyet-i kerîmesini şöyle tefsîr etti: "Dünyâyı isteyen kimseyi, Allahü teâlâ âhireti istemeye da'vet eder. Âhireti isteyen kimseyi de, Allahü teâlâ yakınlığına da'vet eder."

"Allahü teâlânın harâm ettiklerinden sakınan bir kalbden, dünyâ sevgisi ve arzularına düşkünlük çıkıp gider."

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-513*
- 2) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-125*
- 3) *Nefehât-ül-üns sh-311*

EBÛ-OSMAN HAYRÎ:

Meşhûr tasavvuf âlimlerinden. Künyesi Ebû Osman olup, adı Ebû Osman Sa'îd bin İsmâil Hayrî'dir. Aslen Rey şehrinden olup, Nişâbü'r'a gelip yerleşmiştir. Zamanın önderi ve bir tanesi idi. Önceleri Şah Şüca' Kirmânî'nin talebesi idi. Kocasıyla birlikte Nişâbü'r'a gidince orada kaldı ve Ebû Hafs'ın talebesi oldu. Ebû Hafs'ın kızı ile evlenmiştir. Kadri yüksek, himmeti yüce bir zât idi. Fıkıh ve tasavvuf ilminde derin bilgi sahibi kâmil bir âlimdi. Sözleri ölçülü ve te'sîrliydi. Zamanındaki tasavvuf büyükleri: "Dünyâda üç kişi vardır. Bir dördün cüsü yoktur. Nişâbü'r'da Ebû Osman, Bağdâd'da Cüneyd-i Bağdâdî ve Şam'da Ebû Abdullah Cellâ" demişlerdir. Horasan'da tasavvuf ondan yayılmıştır, Nişâbü'r halkı, tasavvuf dili ile kendilerine söz söylemesi için ona bir kürsü kurmuşlardır. Onun yüksek değerinde sözleri vardır. Kayınpederi Ebû Hafs'tan sonra otuz sene yaşamış ve 298 (m. 910) senesinde vefât etmiştir.

İlk hâlini kendisi şöyle anlatır: "Kalbim dâima hakikatten birşeyler arardı. Ben çocukken, zahirden uzak duruyor ve zâhirinin dışında dînin esrarı bulunduğuna inanıyordum."

Ebû Osman Hayri, bir gün talebeleriyle beraber yolda yürürken, biri damdan başına bir mangal kül döktü. Talebeleri bu duruma çok üzüldüler ve adama yaptığıının kötülüğünü anlatmaya kalktılar. Bunun üzerine Ebû Osman “Ateşe lâıyk olan bir kimseye, kül dökölmesine binlerce defa şükretmek lâzım gelir” dedi.

Ebû Amr anlatır: “Ebû Osman’ın meclisinde tövbe etmişim. Bir süre sonra tekrar günah işlemeye başlayınca, onun sohbetlerini terk ettim. Ondan kaçıyordum.” Birgün beni yolda görünce: “Yavrucuğum, günahsız ve temiz olduğun sürece düşmanlarınla oturma. Çünkü düşman, sendeki kusuru görür ve bundan dolayı sevinir. Buna da sen üzüölürsün. Günah işlemen gerekiyorsa, gene bizim yanımıza gel, biz sana katlanırsın deyince, günah işlemekten vazgeçtim ve samimî bir şekilde tövbe ettim.”

Birgün Ebû Osman’a inanmıyanlardan birisi onu yemeğe da’vet etti. O da da’veti kabul edip, o kişinin evine gitti. Adam kapıdan ona: “Ey obur! Yiyecek birşey yok geri dön” dedi. Ebû Osman geri dönüp giderken tekrar çağırıldı ve “Bir şeyler yiyecek için ne kadar ciddî davranıyorsun. Yiyecek hiç bir şey yok” dedi. O gene geri döndü. Fakat adam tekrar çağırıldı ve “Köpek var yersen ye, yoksa hemen git” dedi. Bu hâl tam otuz kere tekrarlanmasına rağmen Ebû Osman hiç incinmedi, hiç kırılmadı. En sonunda adam ondan özür diliyerek, talebesi oldu. “Sen nasıl bir kişinin ki, sana otuz kere hakaret ettim ve kovdum. Ama sende hiç kırılma ve incinme belirtisi görülmedi” diye sordu. O da cevap olarak: “Kırk yıldan beri, Allahü teâlâ beni hangi hâl içinde bulundurursa bulundursun, hiç hoşnutsuzluk duymadım” dedi.

Ebû Osman anlatır: “Hocam Ebû Hafs’ın yanına gittiğim zaman, çok gençtim. Beni talebeliğe kabul etmedi ve “Sen henüz çok gençsin, bizimle oturamazsın” dedi. Bunun üzerine ben onu göremeyinceye kadar arka arka gittim. Fakat kalbim ondan ayrılmamayı, onun yanında olmayı istiyordu. Bunun üzerine kapısının önüne bir çukur kazıp içine gireyim. Çık deyinceye kadar çıkmıyayım diye niyet ettim. Tam bu işi yapacaktım ki, beni talebeliğe kabul etti.”

Birgün yolda yürürken ayyaş, derbeder ve elinde saz bulunan bir genç Ebû Osman’ı görünce, sazını abasının içine sakladı. Osman’ın kendisine, bu yaptıklarının kötülüğünü anlatacağını zannetti. Fakat Ebû Osman onun yanına şefkatli bir şekilde giderek “Hiç çekinme, ârâ insanların hepsi birdir, talebelerin hepsi aynıdır” dedi. Genç onun böyle merhametli hâlini görünce tövbe etti. Ebû Osman, gusül abdesti almasını söyledi ve şöyle duâ etti. “Yâ Rabbî! Bana düşen görevi yaptım. Gerisini sana havale ediyorum.” Duânın hemen ardından genci iyi bir hâl kapladı. Ebû Osman bile bu hâle şaşırdı.

Ebû Osman, ölüm döşeginde iken bayıldı. Babasının vefât ettiğini sanan oğlu Ebû Bekir üzüntüsünden gömleğini yırttı. Bunun üzerine ayılan Ebû Osman, “Yavrum, bu hareketin zahir itibariyle sünnete aykırı, bâtın itibariyle de riya alâmetidir” dedi.

Ebû Osman buyurdu ki:

“Sünnet-i seniyyeyi kendisine rehber edinen hikmet, nefsinin arzularını kendine hâkim kılan, bid’at söyler.”

“Korku, Allahü teâlânın adaletinden, ümit ise lutfundandır.”

“Tevekkül, Allahü teâlâyâ itimâdı tam olduğundan, onunla yetinmektir.”

“Akıllı, korktuğu şey başına gelmeden önce, onun çâresine bakandır.”

“Allah korkusu, seni O’na ulaştırır ve kendini beğenmekten uzaklaştırır.”

“Muhabbet, Allahü teâlânın korkusuyla sıhhat bulur, edebe sıkı sarılmakla da kuvvetlenir.”

“Dünyâyı sevmek, Allah sevgisini kalbden götürür. Allahü teâlâdan başkasından korkmak, Allah korkusunu kalbden çıkarır, Allahtan başkasından istemek, Allahü teâlâyâ olan ümidi kalbden uzaklaştırır.”

“Edeb, fakîrin dayanağı, zenginın süsüdür.”

“Muhabbete, muhabbet denmesi, kalbde Allahü teâlânın rızâsından başka olan herşeyi mahv etmesindendir.”

“Zenginlerle sohbet ederken azîz, fakîrlerle sohbet ederken alçak gönüllü ol. Zenginlere karşı izetli davranman tevazu, fakîrlere karşı alçak gönüllü olman şereftir.”

“Evliyânın sohbetine kavuşan kimse, Allahü teâlâyâ kavuşturan yolu bulur.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-244

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-86

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh-369

4) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh-99

5) Tezkiret-ül-evliyâ sh-259

- 6) Keşf-ül-mphcûb sh-222
7) Tabakât-üs-sûfiyye sh-170
8) Kıyâmet ve Âhîret sh-333

EBÛ SA'İD EŞEC:

Hadîs ve tefsîr âlimi. Zamanının imâmı olup, "Şeyh-ül-islâm" diye bilinirdi, İmâm, hâfız lâkabları da verildi. El-Eşec lakabı ve Ebû Sa'îd künyesi ile meşhûr oldu. Aslen Küf eli olup, asıl ismi Abdullah bin Sa'îd bin Hüseyin el-Kindî'dir. Kendisine el-Kindî ve el-Küfevî nisbet edilirdi. Küfe'de doğup orada yerleşen Ebû Sa'îd el-Eşec, asrının büyük âlimlerinden ders alıp, onların sohbetlerinde yetişti. Birçok talebe yetiştirip, eserler yazdı. Eserlerinden "Tefsîr-i Eşec" meşhûr oldu. 257 (m. 865) senesinde vefât etti.

Ebû Sa'îd Eşec hazretlerinin ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiği âlimlerden bir kısmı şunlardır: İsmâîl bin Aliyye, Hafs bin Kıyâs, Ebû Üsâme, Abdüsselâm bin Harb, Heşîm, Ziyâd bin Hasan bin Furat el-Gazzâz, Ebû Bûd Reşcâ bin el-Velîd, Abdullah bin Eclah, Abdullah bin İdrîs, Abdurrahmân bin Muhammed el-Muhâribî, Abdet bin Süleymân, Ukbe bin Hâlid es-Sükûnî, Mu'temer bin Süleymân er-Rekkî, Muâz bin Hişâm, Muhammed bin Fudayl, Vekî, İbn-i Ebî Utbe'dir (r.aleyhim).

Hadîs-i şerîf öğrenmek için yıllarını bu yolda geçiren ve hadîs ilminde "Hâfız" (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlike ezbere bilen) Ebû Sa'îd el-Eşec (r.a.), vefâtından sonra arkasında sadaka-i câriye (devamlı sevab getiren sadaka) olarak mümtaz talebeler yetiştirip, kıymetli eserler bıraktı. Bu büyük âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflenenler arasında Ebû Zur'a, Ebû Hatim, İbn-i Huzeyme, Ömer bin Muhammed bin Büceyr, İbn-i Ebî Hatim, İbn-i Ebi'd Dünyâ, Hasan bin Süfyân, Ebû Ya'lâ ve daha birçok büyük âlim ve seçkin insan bulunmaktaydı.

Bu mübârek âlim hakkında, kendi devrinde yaşayan veya daha sonra eserlerini inceleyen âlimler kanâatlerini söyleyip, O'nun dinde sağlamlığını dile getirdiler. Bunlardan Ebû Hâtem; "sika ve sadûk", Mürre; "Zamanın imâmı", Nesâî; "Sadak", Ahmed bin Bilâl eş-Şatvî; "Ondan daha çok hadîs bileni germedim" buyurarak, O'nun ilimdeki yüksekliğini ifâde ettiler.

İlminin çokluğu kadar, zühdü de fazla olan, Ebû Sa'îd el-Eşec (r.a.), hiçbir ânını âhîretine faydası olmayacak birşeyle geçirmez, bütün vaktini Allahü teâlânın dînine hizmet için harcardı.

Çeşitti râvilerden rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları: Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki:

"Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan birşey söylemeyiniz! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâyâ yemin ederim ki, sizin biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, eshâbımdan birinin bir müd arpası kadar sevâb alamaz."

"Ey gençler Cemâati! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse hemen evlensin. Zîrâ evlilik, gözü harâmdan daha muhafaza edici, namusu daha koruyucudur. Kimin gücü yetmezse, o da oruç tutmaya devam etsin."

"Melekler, sizden öncekilerden bir adamın ruhunu karşılayıp, "Hayır, nâmına birşey işledin mi?" diye sordular. O zât "İşlemedim" cevâbını verdi. "Düşün" dediler. Adam: "Ben insanlara veresiye mal verir, hizmetkârlarıma fakîre mühlet vermelerini, zengine de müsamahakâr davranmalarını emrederdim" dedi. Allahü teâlâ "O kulumu affettim" buyurdu."

"Şüphesiz kıyâmetin önünde (kıyâmet kopmadan) öyle günler vardır ki, o günlerde ilim kaldırılacak, cehil inecek, here (adam öldürmek) çoğalacaktır." buyurdu.

- 1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh-236, 237
2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-501
3) El-A'lâm, cild-4, sh-90
4) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-6, sh-58

EBÛ SA'İD-İ HARRÂZ:

Evliyânın büyüklerinden. Adı Ahmed bin İsa'dır. Bağdâdlıdır. Muhammed bin Mensûr Tûkî'nin talebesidir. Zünnûn-i Mısırî, Ebû Âbid Busrî, Sırrî-yi Sekâtî, Bîşr-i Hafî gibi âlimler ile sohbet etmiştir. Dört kitap yazmış, 227 (m. 890) senesinde Bağdâd'da vefât etmiştir.

Ebû Sa'îd-i Harrâz vera' ve riyâzette gayet ileri idi. Hakikat deryası bir zât idi. Onun kadar hakikatten bahseden olmadığı için ona "Tasavvufun lisânı" denilmiştir. Kendine has kerâmetleri ve hakikâtleri söyleyen veciz sözleri vardır. İlk defa fena ve bekadan o bahsetmişti.

Birgün onun, ayakkabı diktğini ve tekrar söktüğünü gördüler. Niçin böyle yapıyorsun dediklerinde, "Nefsime meşgul ediyorum, tâ ki, o beni meşgul etmesin" buyurdu.

Ebû Sa'îd-i Harrâz (r.a.) bir gün, **“Bir kimse bir kimseye iyilik yaparsa, muhakkak surette o kimse kendisine iyilik eden kimseyi sever”** meâlindeki hadîs-i şerîfi okudu ve buyurdu ki: “İnsanlara ne kadar şaşılabilir yeridir. Kendisine az bir iyilikte bulunanı sever de, kendisini, bütün iyilik ve ihsanların hakîkî sahibi olan. Allahü teâlâyâ yöneltmez. Nasıl olur da kalbini tamamen O'na bağlamaz. Bir kimse başkasına bir iyilik yapınca, ona teşekkür etmeli ve o kimseye iyilik yapmak istidadını ve gücünü veren ya'nî iyiliğin hakîkî sahibi olan Allahü teâlâyâ da şükretmelidir.”

Kendisi şöyle anlatır: “Birgün çölde gidiyordum. Azığım hiç yoktu. Çok acıktım. Uzaktan bir kervanın gelmekte olduğunu görünce, şunlardan yiyecek isteyeyim diye düşündüm. Sonra da kendi kendime “Bak, sen Allahü teâlâdan başkasına güveniyorsun ve onlarla seviniyorsun. Ben bu kervana katılmam. Ne zaman beni kervana Alırlarsa, o zaman katılırım” dedim. Onlara görünmemek için kendimi belime kadar toprağa gömdüm. Gece yarısı bir ses, “Ey kervandakiler, Allah dostu bir zât şurada kendini kumlara gömmüştür” dedi. Sonra adamlar gelip beni alıp götürdüler.”

Şöyle rivâyet edildi: Ebû Sa'îd-i Harrâz'ın ba'zı işlerini gören ve ona hizmet eden bir fakîr vardı. Ebû Sa'îd ona ihlâs ile amel etmesi için, ihlâstân bahsetmişti. Fakîr kendisini yoklamış, görmüş ki Ebû Sa'îd'e yaptığı hizmette ihlâs yok, Hemen Ebû Sa'îd'in hizmetini terk etmiş. Bunun üzerine Ebû Sa'îd, işlerinde biraz zorlukla karşılaşmıştı. Fakîre “Neden geliniyorsun” deyince O da “Yaptığım işte ihlâs bulamadım” dedi. Ebû Sa'îd'e, “Sen ameline devam et ve ihlâsı elde etmeğe çalış. Çünkü ben sana ameli terk et demedim, ihlâsı ara dedim” buyurdu.

Yine kendisi anlatır: “Gençliğimde bir adam bana kötülük yapmak için uğraşıyor, ısrarla beni sıkıştırıyordu. Ondan hep kaçıyordum. Birgün çölde giderken gördüm ki, o adam beni takip ediyordu, içimden “Allahım, onun şerrinden beni koru” diye duâ ettim. Yakınımdaki kuyunun içine kendimi attım. Allahü teâlâ o kuyunun içinde beni korudu. Kuyuda “Yâ Rabbi! Kudretinle beni bu kuyudan çıkar ve o şahsın şerrinden koru” dedim. Allahü teâlâ beni kuyudan çıkardı. O adamın yanına koydu. Sonra o adam benden özür diledi ve beni hizmetinde bulunmam için kabul et dedi. Onun samimî olarak bu teklifi yaptığını gördüm. O zât ölünceye kadar dâima benimle beraber oldu.”

Birgün Ebû Sa'îd-i Harrâz, kendinden önce vefât eden oğlunu rü'yâsında gördü. Ona “Yavrucuğum! Allahü teâlâ sana nasıl muamele yaptı?” dedi. Oğlu “Beni Cennetine koyarak ağırladı.” dedi. “Yavrucuğum! Bana nasîhat et” dedi. Bunun üzerine oğlu: “Babacığım! Allahü teâlâyâ karşı kötü kalbli olarak davranma. Allahü teâlâ ile arana, bir gömlek bile koyma!” dedi. Ebû Sa'îd, bundan sonra yaşadığı süre içinde üzerindeki gömlektan başka gömlek giymedi.

Yine kendisi şöyle anlatır: “Birgün deniz kenarında bir genç gördüm. Omuzunda demir divit asılı idi. Fakat elbisesi sâlihlerin giydiği elbisedendi. Kendi kendime zâlimler âletini üzerinde bulunduruyor dedim. Ona yaklaşıp selâm verdim ve şöyle sordum: “Ey Genç! Allahü teâlâyâ nasıl ulaşılır?” O genç de bana “Allaha giden yol ikidir. Birisi âlimlerin yolu, diğeri halkın yolu. Senin âlimlerin yolundan hiç haberin yok. Çünkü kendi muameleni Allahü teâlâyâ ermek için sebep olarak görüyorsun ve sen diviti zulüm âleti sanırsın. Allahü teâlâ “Ey îmân edenler! Zararın bir çoğundan sakının!” buyurmaktadır.” dedi.

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) şöyle demiştir: “Eğer Allahü teâlâ bizden Ebû Sa'îd-i Harrâz'ın yaptığının hakikatini talep etse, muhakkak ki hepimiz helâk olurduk.” Başka bir âlim ise Ebû Sa'îd-i Harrâz ömrü boyunca ayakkabı dikiciliği yaptı. Asla iki dikiş arasında Allahü teâlâyı unutmadı” dedi.

Kendisi bir rü'yâsını şöyle anlatır: “Bir gece rü'yâmda iki melek gökten indi ve bana “Sıdk” nedir diye sordular. Onlara “Ahde vefâdır” dedim. Doğru söyledin dediler ve geri gittiler.”

Buyurdu ki: “Hakîkî yakınlık, kalbin herşeyden temizlenmesi ve Allah ile huzurda olmasıdır.”

“Nefs durgun suya benzer. Dıştan bakılınca pak, ama biraz hareket edince, dibinde saklı hastalık mikropları ortaya çıkar.”

“Tevhîdin başlangıcı, gönlüyle her şeyden uzak olan kişinin, bütün varlığıyla Allahü teâlâyâ dönmesidir.”

“İlim seni amele götürür, yakîn ise seni taşır.”

“Yüksek ahlâk sahibinin himmeti, yalnız Allahü teâlâyâ olur.”

“Tevekkül, kalbin Allahü teâlâyâ güvenmesidir.”

“Tasavvuf, kendi benliğinden arınıp, ilâhî nurlarla dolmak, zikirden hâsıl olan zevkin tadına varmaktır.”

Ebû Sa'îd-i Harrâz'ın yazdığı eserlerden en meşhûru Kitâb-üs-sır'dır.

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh-228

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-246

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-92

- 4) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1001*
- 5) *Risâle-i Kuşeyrî sh-129*
- 6) *Târîh-i Bağdâd cild-4, sh-276*
- 7) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-192*
- 8) *Nefehât-ül-üns sh-125*
- 9) *Tezkiret-ül-evliyâ sh-248*
- 10) *Keşf-ül-mahcûb sh-54*

EBÛ SÜLEYMÂN CÜRCÂNÎ:

Hanevî mezhebi fıkıh âlimi. İmâm-ı Muhammed Şeybânî ve Ebû Yûsuf hazretlerinin talebelerindendir. Aslen Belh yakınlarında Gürcan'dan olan Ebû Süleymân Cürcânî'nin ismi, Mûsâ bin Süleymân'dır. Ebû Süleymân künyesidir. Cürcân'dan Bağdâd'a gelerek ilim tahsil etti Pek kıymetli kitaplar yazdı. 201 (m. 816) yılında Bağdâd'da vefât etti.

Ebû Süleymân Cürcânî, Abdullah bin Mübârek'ten, Arar bin Cemî', Ebû Yûsuf, Muhammed bin Hasan Şeybânî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hanevî mezhebinin fıkıh bilgilerini, müctehidlerin değişik ictihâdlarını ezberledi. Onları kitaplarında yazarak ve talebelerine anlatarak, daha sonraki nesillere aktardı. O'nun ilimdeki derecesini, Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye'deki şu cümleler çok güzel ifâde etmektedir:

"İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (r.a.), fıkıh bilgilerini toplayarak kısımlara, kollara ayırdığı ve usûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (s.a.v.) ve Eshâb-ı kirâmın (r.anhüm ecma'în) bildirdiği i'tikâd, îmân bilgilerini de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Talebesinden ilm-i kelâm, ya'nî îmân bilgileri müte-hassısları yetiştirdi. Bunlardan İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin yetiştirdiklerinden Ebû Süleymân Cürcânî ve bunun talebelerinden Ebû Bekr-i Cürcânî meşhûr oldu. Bunun talebesinden de, Ebû Nasr-ı İyâd, kelâm ilminde, Ebû Mensûr-i Mâturîdî'yi yetiştirdi. Ebû Men sûr, İmâm-ı a'zamdan gelen kelâm bilgilerim, kitablara yazdı. Yoldan sapmış olanlarla çarpışarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını kuvvetlendirdi, her tarafa yaydı."

Fıkıhta keskin görüşlü talebeler yetiştiren Ebû Süleymân Cürcânî'den (r.a.) Abdullah bin Hasan Hâşimî, Ahmed bin Muhammed bin İsmâ el-Bertî, Beşîr bin Mûsâ el-Esedî, Ebû Bekr Ahmed bin İshâk Cürcânî ve daha birçok âlim ilim öğrenip rivâyette bulundu.

İbrâhîm bin Sa'îd anlatır. Halife Me'mun, Mûsâ bin Süleymân ve Ma'lâ er-Râzî'yi sarayına da'vet etti. Daha yaşlı olması, vera' ve takvadaki üstünlüğünden dolayı ilk önce Ebû Süleymân Cürcânî'ye kadılık teklif etti. O da "Ey mü'minlerin emîri! İnsanlara kadı ta'yin ederken Allahü teâlânın emirlerine dikkat et! Her önüne geleni kadı yapma! Emâneti bizim gibi ehil olmayanlara teslim etme! Yemîn ederim ki, ben hiddetliyimdir, sinirlerime hâkim olamamaktan korkuyorum. Allah için, O'nun kullarına muhakeme edecek gücü kendimde bulamıyorum" diyerek kadılığı kabul etmedi. Halife de "Doğru söyledin" deyip teklifini geri aldı ve ona hayırla duâ etti.

Aynı teklifi Ma'lâ er-Râzî'ye yaptı. Er-Râzî de: "Ben bu işe ehil değilim. Borçlu ve alacaklı bir adamım. Bana borcu olanlardan isteyici olacağım, diğerleri de benden alacaklarını isteyecekler" dedi. Halife "Senin borç ve alacak işini hallederiz. Borçlarını öder, alacaklarını kabul ederiz" dedi. Yine itiraz edip "Ben vesveseli bir adamım, insanların malını telef edeceğimden korkarım" dedi. Halife "Sana emin kimselerden istişare edecek insanlar buluruz, onlara danışırısın" deyince de, "Ama ben danışacağım insanları kırk yıldır tanımak isterim. Değilse onlara güvenemem. Böyle insanları da nerede bulacağım?" dedi. Halife de onu affetti. Böylelikle her ikisi de, insanlara hükmetmekle hatâ yapacaklarından korktukları kadılık mesleğinden kurtuldular.

Ebû Süleymân Cürcânî hazretleri, hocalarından öğrendiği ilmi bir taraftan talebelerine öğretirken, bir taraftan da pek kıymetli kitaplar yazdı. Böylece sonraki devirlerde gelecek olan müslümanların faydalanmalarına imkân hazırladı. Bu eserlerinden en meşhûrları arasında "Siyer-i sagîr", "Salât", "Rehn" "Nevâdir-ül-fetâvâ" adlı kitapları sayılabilir.

- 1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-13, sh-30*
- 2) *El-A'lâm cild-7, sh-323*
- 3) *El-Fevâid-ül-behiyye sh-216*
- 4) *Târîh-i Bağdâd cild-13, sh-36*
- 5) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-392*

EBÛ SÜLEYMÂN-İ DÂRÂNÎ:

Şam'da yetişen âlimlerin büyüklerinden. Abdurrahmân bin Ahmed el-Ansî din imamlarından iken, Allahü teâlâdan başka her şeyi terk edip, tasavvuf yoluna girdi. Künyesi Ebû Süleymân'dır. Şam'ın güneyinde bulunan Daran köyünde yerleşti. Bunun için kendisine Ebû Süleymân-ı Dârânî denir. 205 (m.

820)'de Şam'da vefât etti. Türbesi oradadır. Süfyân-ı Sevrî ve başka âlimlerden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Lütuf ve ihsanı bol, çok kibar ve sevimli bir zât idi. Bunun için kendisine Reyhân-ül-kulûb (Gönüllerin güzel kokulu çiçeği) denirdi. Nefsine muhalefet etmekte, açlık çekmekte çok ileri idi. Öyle ki, bu ümmetten açlığa onun kadar tahammül eden olmamıştır. Bunun için kendisine "Bündâr-ül-Câlîn" (Açların reisi) denirdi ilimde, ma'rifette, yüksek hâlleri ve çok güzel sözleri meşhûrdur. Nefsin zararlarına ve sinsî düşmanlıklarına son derece vâkıf olup, ondan korunmakta, kalbi ve diğer uzuvların hepsini İslâmiyete tam uygun olarak kullanmakta eşine çok az rastlanan Allah adamlarındandı.

H. Ebû Süleymân-ı Dârânî, doğru yola gelmesine sebep olan hâdiseyi şöyle anlatmıştır: "Câlide bir va'izin sohbetlerine devam ederdim. Birgün sözleri bana çok te'sîr etti. Fakat dışarı çıktığımda bu te'sîr hiç kalmadı. Geri geldim, ikinci defa dinledim, yine sözleri kalbime oldukça çok te'sîr etti. Dışarı çıktım. Bu te'sîr bir miktar devam etti ve kayboldu. Üçüncü defa geldim. Bu sefer öyle duygulandım ki, bu te'sîr eve kadar aynı hâlde kaldı. Eve gelince mûsikî âletlerimi kırdım. Tövbe ettim. Allahü teâlâyâ ulaştıracak doğru yolu tuttum. Tövbe ettiğimi Yahyâ bin Muâz hazretleri duyduğunda, "Bir serçe, bir turnayı avlamış" demişti.

H. Ebû Süleymân Dârânî, bir gün insanlara nasîhat ediyordu, ileri gelen talebelerinden Ahmed bin Ebû'l Havarî, hocasının nasîhat ettiği meclise gelip, "Efendim, fırın ısındı. Bugün ne pişirmemizi emir edersiniz?" diye sordu. H. Ebû Süleymân cevâb vermedi. Talebesi aynı suâli birkaç defa tekrar edince, talebesine "Gidip, içine oturunuz!" buyurdu Talebe, "Hocamın her sözü hikmetlidir. O, madem ki böyle buyurdu, Onun dediği doğrudur" diyerek, gelip fırının içine girdi. H. Ebû Süleymân, sohbet bittikten sonra etrafındakilere "Derhal gidip, Ahmed'i fırından çıkarın!" buyurunca, yanındakiler hayretle "O, hakikaten dediğinizi yapmış, fırına girmiş midir?" dediler. H. Ebû Süleymân "Elbette. O söz dinler. Nefsine uymaz. Bana muhalefet etmez" buyurdu. Oradakiler merakla fırına gelip, kapağı açtılar. Ahmed, hakikaten kızgın fırında oturmakta, bir kılı dahi yanmamış hâlde beklemekteydi.

Ebû Süleymân-ı Dârânî'nin talebesi Ahmed bin Ebû'l Havarî şöyle anlatıyor: Bir sene hocam ile beraber hacca gidiyorduk.. Yolda su tulumunu düşürmüştüm. Su ihtiyacımız oldu. Susuz kaldık.. Hocama dedim ki, "Efendim su tulumunu kaybettim." Ellerini açıp şöyle düâ etti: "Ey gaybları bilen ve sahiblerine iade eden, dalâlette olanları hidâyete erdiren Allahım! Kaybettiğimiz şeyi bizlere iade eyle." Duâsını bitirir bitirmez bir kimsenin, "Bu su tulumunu kaybeden kimdir?" diye seslendiğini duyduk. Tulumumuzu alıp yolumuza devam ettik.

H. Ebû Süleymân şöyle anlattı: "Bir gece câlide ibâdet ediyordum, içerisi çok soğuktu, öyle ki soğuğun şiddetinden düâ ederken bir elimi koynuma sokuyor diğer elimi semâyâ doğru açıyordum. Bu şekilde düâ etmek, beni fevkalâde rahatlatmıştı. Uyuduğumda hafifden bir ses; "Yâ Ebâ Süleymân! Düâ için kaldırdığın eline nasi bini verdik. Diğerini de kaldırsaydın ona da nasîbini verirdik" diyordu. Bunun üzerine kendi kendime, "Ne kadar soğuk olursa olsun, bir daha her iki elimi de semâyâ kaldırmadan düâ etmiyeceğim diye söz verdim.

Bir gece bir huri gördüm. Tebessüm ediyordu. Yüzünün nuru o derece idi ki, anlatılacak gibi değil. Ben, "Bu kadar nûr ve güzelliğine sebep nedir?" dedim. Cevaben "Bir gece gözünden bir kaç damla, yaş akmıştı. Onunla yüzümü yıkadılar. Onun te'sîri ile bu nûr ve güzellik hâsıl oldu. Sizin gibi temiz zâtların gözyaşları, hurilerin yüzlerinin parlaticısı olmaktadır. Göz yaşı ne kadar çok olursa o kadar iyidir" dedi.

Talebesi olan Ahmed bin Ebû'l Havarî diyor ki: "Bir gece tenhada namaz kıldım. Bundan çok büyük lezzet hâsıl oldu. Ertesi gün, bu durumu hocama arz ettirm. "Daha fazla gayret et ki, aynı tadı, insanlar arasında iken de bulabilesin" buyurdu.

Bir defa, Ebû Süleymân-ı Dârânî'ye (r.a.) sordular ki, "Allahü teâlâyı tanımak ile şereflenmenin sırrı, hikmeti nedir?" cevâbında buyurdu ki, "Kişinin, iki cihanda, Allahü teâlâdan başka maksadının olmamasıdır."

Sâlih zâtlardan birisi bir gece rû'yasında H. Ebû Süleymân-ı Dârânî'yi nurdan kanatlarla uçuyor gördü. "Hayırdır inşâallah! Bu ne hâldir?" dedi. Ebû Süleymân-ı Daranî (r.a.) "Şimdi cezaevinden kurtuldum, serbest oldum" buyurdu. Rû'yâyı gören zât sabah uyandığında, H. Ebû Süleymân-ı Dârânî'yi ziyârete gitti. Vefât etmiş olduğunu öğrenince rû'yâsının ne demek olduğunu anladı.

Vefâtından sonra kendisini rû'yâda görüp "Allahü teâlâ size nasıl muamele eyledi?" dediklerinde, "Rahmet ve inayet buyurdu. Fakat, insanlar tarafından parmakla gösterilmem bana çok zarar verdi" buyurdu.

"Kim öğle namazının farzından evvel dört rek'at namaz kılarsa, o gün işlemiş olduğu günahları mağfiret olunur" hadîs-i şerîfini Ebû Süleymân-ı Daranî (ra.) rivâyet etmiştir.

Ebû Süleymân-ı Daranî buyurdular ki:

“Helâlden bir lokma az yemeği, akşamdan sabaha kadar namaz kılmaktan daha çok severim. Çünkü, mi’de dolu olunca, kalbe gaflet basar, İnsan Rabbinin unuttur. Helâlin, fazlası böyle yaparsa, mi’deyi harâm ile dolduranların hâli acaba nasıl olur?”

“Açlık, Allahü teâlânın hazinelerinden bir hazinedir. Onu sevdiklerine ihsan eder.”

“En sağlam kale, dilini korumaktır. İbâdetin sözü aklıktır, İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere muhabbet etmek, bütün kötülüklerin başıdır.”

“Karın tokluğu, Allahü teâlâyâ karşı yapılacak ibâdetlerin tam yapılmasına mânidir.”

“Kul, nefsin tanımayınca tevazu edemez. Dünyânın hiç olduğunu bilmiyen, zühd sahibi olamaz. Zühd, seni Allahü teâlâdan alıkoyan şeyleri terk etmektir.”

“Tevazu, güzel amel işleyemediğini düşünmektir.”

“Dünyâyı düşünmek perdedir. Âhireti düşünmek hikmete, gönlün canlanmasına sebep olur, ibret almakla ilim artar, tefekkür ile de Allah korkusu artar.”

“Bir kalbe dünyâ düşüncesi yerleşse, âhiret düşüncesi o kalbden, göç edip gider.”

“En fazîletli amel, nefsin istediğinin zıddını yapmaktır.”

“Her şeyin bir emaresi olduğu gibi, ilâhi feyzlere kavuşmaktan mahrum kalmanın alâmeti de ağlamamak, ağlamayı terk etmektir.”

“Bir gece, uyku bastırdığı için biraz uyudum. Rü’yâmda gördüm ki, bir huri bana, “Beşyüz senedir beni senin için yetiştiriyorlar, sen ise uyuyorsun” dedi.”

“Bir kimse, güzel bir amel işleyince, bunu kendi gayretleri ile değil de, Allahü teâlânın lütfü, ihsanı ve yardımı ile yapabildiğini iyi bilirse, o kimsenin, ucba kapılması, ibâdetini beğenmesi mümkün değildir.”

“En zor, ama en makbul olan şey sabırdır. Sabır, iki kısımdır. Birincisi, Allahü teâlânın yapmamızı emrettiği, fakat nefsimizin istemediği ibâdetleri yapmaya devam etmekte sabretmek, ikincisi ise, Allahü teâlânın yapmamızı yasak ettiği, fakat nefsimizin hoşuna giden şeyleri yapmamaya devam etmekteki sabır.”

“Kul, Allahü teâlâdan haya ederse, Allahü teâlâ onun ayıplarını örtüp, insanlardan gizler, hatâlarını affeder. Kıyâmet günü onun hesabını kolay eyler.”

“Çok vakit, kalbime düşünceler geliyor. Araştırıyorum. Kitaba (Kur’ân-ı kerîmin emirlerine) ve sünnete (hadîs-i şerîfler) uygun bulursam kabul ediyorum.”

“Bugünü, düne eşit olan zarardadır.”

“Âhiret için sana fâidesi olmayan kimse ile arkadaş olma.”

“Allahü teâlâ benim sağ gözüme, Cehennemim yedi tabakası ile azâb etse râzı olurum. Azabın birazını da öbür gözüme niye koymuyor diye düşünmem. Zîrâ bilirim ki, O, benim için en faydalı olanı yapar.”

“Bütün insanlar beni, olduğumdan daha aşağılamak, hakaret etmek isteseler, bunu yapamazlar. Çünkü, herkesin, hakaret derecelerinin en aşağısı olarak düşünebileceklerinden daha aşağı olduğumu biliyorum.”

“Allahü teâlâdan râzı olmak ve O’nun kullarına merhamet etmek, Peygamberlerin ahlâkındandır.”

“Bir kimse dîne yapılan hizmetlerde bulunsa ve bu hizmetlerde, nefesine bir pay ayırsa, yaptığı hizmetlerin tadını ve fâidesini bulamaz.”

“Bütün işlerde, kulun niyeti Allahü teâlânın rızâsı olursa, o işin sonu mutlaka iyi olur.”

“Bir kimse, bir mü’mini gözünde küçültür, kendini ondan daha kıymetli zannederse, hangi ibâdeti yaparsa yapsın, tadına zevkine varamaz.”

“Farkında, olmadan, şüpheli bir lokma yemiş olsam, bir Cuma’dan öbür Cuma’ya kadar içimde bir ateş yanar ve acısını hissederim.”

“Neîs’kâîn ve Allahü teâlânın rızâsını aramaya mânidir. Yapılacak en iyi iş, nefse muhalefet etmektir.”

“Lüzûmundan fazla yiyerek mi’desini şişiren kimse için şu altı zarar vardır. İbâdetlerinden zevk alamaz, öğrendiği hikmeti hâfızasında tutamaz. Diğer insanları da kendisi gibi tok zannedip, onlara karşı merhametli ve şefkatli olamaz, ibâdetleri yaparken üzerine ağırlık çöker. Çeşitli arzuları meydana çıkar. Müslümanlar câmiye giderken, o helaya gider.”

“Kanâat rızânın, vera da zühdün başlangıcıdır.”

“Âhireti düşünmek, aklın alâmeti ve kalbin hayatıdır.”

“Bir dostundan, bir uygunsuzluk görürsen hemen onu tenkid etme. Mümkündür ki, kendisini tenkid ederken sana, önce yaptığı uygunsuzluktan daha zor ve ağır gelecek bir söz söyleyebilir.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-75*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-254*
- 3) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-91*
- 4) *Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-131*
- 5) *Târîh-i Bağdâd cild-10, sh-248*
- 6) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-13*
- 7) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-i002*
- 8) *Kıyâmet ve Âhîret sh-194*
- 9) *Tezkîret-ül-evliyâ sh-142*
- 10) *Nefehât-ül-üns sh-116*
- 11) *Sıfât-üs-safve cild-5, sh-225*
- 12) *Keşf-ül-mahcûb sh-245*
- 13) *El-Bidâye ve'n-nihâye cild-10, sh-255*
- 14) *Risâle-i Kuşeyrî sh-86*
- 15) *Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-29*

EBÛ TÂLİB HAZREC BİN ALİ:

Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinden. Kaynaklarda nerede doğduğu anlatılmamakla beraber, Hemedân yakınlarında dergâhının bulunduğu beldede vefât ettiği bildirilmektedir. Ebû Bekir Şiblî, Ebû'l-Hasan Ali bin Muhammed Müzeyyen, Ebû Abdullah-ı Hafîfle arkadaşlıkları vardı. Bağdâd, Şiraz, İsfahan, Mekke, Medine ve Hemedân'a ziyaretleri oldu. Hemedân valisi Ebû Ali Varcî'den, kendisine talebeleriyle beraber kalabileceği bir dergâh yapmasını istedi. Vefâtına kadar orada kaldı. Abid ve zâhid olup, ömrünün her ânını Allahü teâlânın râzı olacağı bir işle geçirmeye gayret ederdi. Ömrü boyunca ilim tahsil edip, kalbinin kötülüklerden temizlenmesi için çalıştı. Talebelerine ilim ve Cehennem ateşinden korunma yollarını öğretti. Çok talebe yetiştirdi Şöhretten kaçardı. Tanındığı yerden ayrılır, övülmekten hoşlanmazdı.

Ebû Abdullah-ı Hafif anlatır: “Ebû Tâlib Hazrec bin Ali hazretleri, Şiraz'a gelmişti. Mi'desi ağrıyordu. Oranın ileri gelenleri Şeyh'in hizmetini bana havale ettiler. Her gece onaltı-ohyedi defa kalkardı. Bir gece oturuyordum. Vakit bir hayli ilerlemişti. Uyku bastırınca uyuya kalmışım. Şeyh beni çağırmış, ikinci çağırışında kalkıp hizmetine koştum. Bana “Ey çocuk, benim gibi mahlûkun hizmetini doğru dürüst yapamıyorsun, Yaradan'ın hizmetini nasıl yapacaksın?” buyurdu.

Yine Ebû Abdullah-ı Hafif anlatır: “Ebû Tâlib Hazrec, Şiraz'da sohbetini dinlemek için toplananların yanına geldi. Üzerindeki elbise çuvaldandı. Elinde de bir âsâ vardı. Ben de yanındaydım. Cemâate: “Siz ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Ben günahlar içinde çırpınan bir günahkârım” dedi ve ağladı. Yanındakileri de ağlattı. Meclisi feryâd ve çığlıklarla doldu. Şiraz'ın insanları O'nu çok sevip, ayak bastığı toprağı hastalara şifâ diye topladılar. O, bu sevgiyi reddetti. Onların gözünden düşecek bir hareket yaptı. Herkes ondan yüz çevirdi Hiç kimse ona iltifat etmez oldu. Oradan İsfahan'a gitti. Giderken Ali bin Sehl İsfehânî'ye O'nun üstünlüğünü belirten bir mektûb yazıp verdim. O, İsfahan'da Ali bin Sehl ile görüşmedi. Hemedan'da vali Ebû Ali Varcî ile görüştü. Vali ihtiyâcını sordu. O da, “Falan yerde bana bir dergâh yap” dedi. Orası yapılmıca, binayı siyaha boyayıp, kendisi de siyah elbise giydi. Vefâtına kadar orada oturdu.”

- 1) *Nefehât-ül-üns sh-293*

EBÛ TÜRAB NAHŞEBÎ:

Evliyânın büyüklerinden, Adı, Asker bin Hüseyin Nahşebî'dir. Künyesi ile tanınmış, asıl ismi unutulmuştur. Horasan'ın evliyâlarından idi. Hâtim-i Esâm ve Ebû Hâtim-i Attar el-Basrî ile sohbet etmiştir. Şâfiî mezhebinde fıkıh âlimi idi. Aynı zamanda Ahmed bin Hanbel'den de ilim almıştır. Ebû Abdullah Celânın ve Ebû Abîd Bûsrî'nin hocasıdır. 245 (m. 859) senesinde Basra çölünde namaz kılarak vefât etti. O halde' bir sene kaldı. Bu zaman içinde cesedine vahşî hayvanlar ve kuşlar hiç yaklaşmamış, vücûduna dokunmamışlardır.

Allah yolunun büyüklerinden mücâhede ve takvada kuvvetli, hikmetli ve te'sirli sözleri meşhûr olup, yıllarca başını, yastığa koymadı. Yalnız Harem-i şerîfte bir seher vakti uyudu. Rü'yâsında hurilerden bir kısmı gelip kendilerini ona göstermek, onunla konuşmak istediler. Ebû Tûrâb: “Ben kendimi Allahü teâlâyâ o kadar verdim ki, hurilerle oturup konuşacak vaktim yok” dedi. Huriler etrafında gürültü ederler-

ken, Cennet meleklerinin reisi Rıdvan gelip: “Bu azîzin size yüz vermesi mümkün değildir. O Cennetteki yerini almadıkça sizinle ilgilenmez. Gidin ve o zaman gelirsiniz” dedi.

İbn-i Celâ anlatır: “Ebû Tûrâb Mekke’ye geldi. Bitkin yorgun ve zaif görünmüyordu. “Nerede yemek yedin?” dedim. “Basra’da, Bağdâd’da, bir de burada” dedi. Yine İbn-i Celâ der ki: “Üçyüze yakın evliyâ gördüm. Bunlardan dördü çok büyük olup, ilki Ebû Tûrâb idi.”

Kendisi anlatır: Birgün Hicaz’da yalnız yürüyordum. Siyah yüzlü bir adam gördüm. Boyu çok uzun idi, korkmuştum. “Dev misin, cin misin?” diye sordum. Bana: “Sen müslüman mısın, kâfir misin?” diye sordu ve “Eğer müslümansan Allahtan başkasından korkma” dedi ve kayboldu.

Yine kendisi anlatır: “Birgün Nahşeb mahallelerinin birinden geçiyordum. Aniden kulağıma sesler geldi. Dikkat ettim. Bir takım erkeklerin, bir kadınla tartıştıklarını anladım. Kendi kendime, buraya gitmeliyim, bir mazlum ise ona yardım etmeliyim dedim. Yanlarına varınca kadın beni gördü ve yanıma geldi. Ey Üstâd: “Fâsık ve ömrünü kötü şeylerle harcayan bir oğlum var. Yaptığı kötülükler, işlediği günahlar hakîkten çoktur, Dün gece fisk meclisi kurmak ve şarap içmek istedi. Akşamdan sonra, Allahü teâlâ ona bir hastalık gönderdi. Şimdi hasta yatağında yatıyor. Evimiz mescidin yanındadır. Cemâat geceki sesleri duyup şimdi geldiler ve onu mahalleden çıkarın dediler. Ben hasta olduğumu ve hastalığının da şiddetli olduğunu bildirdim, ölürse hepimiz ondan kurtuluruz, yahut tövbe eder, kendisi kurtulur, ölmez ve tövbe de etmezse, o zaman onu şehirden dışarı çıkarın dedim.” Kadına yardım ettim ve kalabalık dağıldı. Sonra aklıma o genci görmek ve tövbe ettirmek geldi. Evden içeri girince, genç beni görür görmez feryâd edip ağlamaya başladı. “Allahım ne kadar kerîmsin ki, benim gibi ömrünü boşa geçirmiş bir zavalının duâsını ânında kabul eyledin” dedi. Hey genç! Ne duâ ettin?” dedim. “Üstadım, bugün seher vakitinde iki duâ ettim. Biri; Yâ Rabbi sabahleyin bana, Ebû Tûrâb’ın yüzünü görmek nasîb eyle. İkinci; Yâ Rabbi, nasûh tövbesi ihsan eyle dedim. Duâmın birini şu anda kabul edilmiş görüyorum, umarım ki, ikincisi de kabul edilir. Ey hocam çok günahkârım. Tövbe etsem, kabul olur mu?” deyince, “Ey genç, ümitsiz olma ki, Allahü teâlânın rahmet denizleri dalga dalga geliyor. Allahü teâlâ ziyâdesi ile tövbeleri kabul edici ve affedicidir. Kulların günahlarını bağışlayıcıdır. Âsilerin tövbelerini kabul edicidir. Âcizlere kâfidir. Düşkünlerin en iyi vekilidir. Bütün günahlardan tövbe makbuldür” dedim. Genç elimde tövbe etti ve gözlerinden yaşlar döküldü.” Ebû Tûrâb oradan ayrılınca genç annesine: “Ey anneciğim! Sana bir vasiyetim var. Yerine getir” dedi. Annesi “Evlâdım, ne vasiyetin var, söyle” dedi. Beni bu yataktan ve yumuşak yastıktan, mezellet toprağına indir. Ebû Tûrâb’la tövbe ettiğim ândan sonra, yerde Allahü teâlâyâ tekrar tövbe edeyim. Çünkü bu hastalık beni iyice sardı. Anlıyorum ki, ben bundan öleceğim” dedi. Annesi isteğini yerine getirdi ve onu yataktan yere indirdi. Genç, yüzünü toprağına sürdü. Ve kalbinin, ruhunun derinliklerinden gelen bir ses ile inledi: “Ey Allahım! Yaptıklarım pişman oldum. Tövbe ettim. Senin dergâhından başka kapım yok. Dertlilerin dayanağı, muhtaçların sığınağı sensin. Toprakla bir olmuş, zamanını boşa geçirmiş ben kuluna rahmet et” diye yalvardı. Onu topraktan kaldırıp, yatağına yattılar. Gece olunca genç vefât etti. Ebû Tûrâb “O gece rû’yâmda Peygamber efendimizi (s.a.v.) gördüm. Yanında iki yaşlı zât var idi. Onlarla beraber çok kalabalık geldi. Birisi bana, bu Hz. Muhammed Mustafâ’dır (s.a.v.) diğer taraftaki yaşlı zât ise, İbrâhîm Halîlullah’tır (a.s.), diğer taraftaki feîğ Mûsâ Kelîmullah’tır (a.s.). Bu kalabalık ise, yüzyirmibin küsur peygamberdir” dedi. İleri koştum. Selâm verdim, Resûlullah (s.a.v.) selâmıma cevap verdi. Benimle müsâfaha etti. “Yâ Resûlallah, siz Nahşeb’e gelmiş miydiniz?” diye arz ettim. Buyurdu ki: “Ey Ebâ Tûrâb! Dün senin elinde tövbe eden genç, bu gece vefât etti. Allahü teâlâ onu, dostları derecesine kavuşturdu. Ona evliyâ makamı ikrâm eyledi. Beni ve yüzyirmibin küsur peygamberi, onu ziyârete gönderdi. Ey Ebâ Tûrâb! O gence izzet gözü ile bakın. Cenâzesinde hazır bulunun.” Uyandım, bu hâlden, gaibime bir incelik geldi ve “Ey Allahım, ne kadar kerîmsin ki, daha dün fısı yüzünden, mahalleden çıkarmak istedikleri bir fâsıkı, bir ağlama ve inleme, bir tövbe ve pişmanlık ile, bu dereceye kavuşturdu” dedim. Bu zevk ve hâlde iken, diğer odadan küçük kızımın feryadını duydum, ağlıyordu. “Evlâdım, seni ağlatan şey nedir?” dedim. “Babacığım, rû’yâda gördüm ki, filan mahallede tövbe eden bir genç vefât etmiş, her kim onun cenâzesine bakarsa, Allahü teâlâ, ona, kendisinden istediği herşeyi verir. Babacığım, evden dışarı çıkmağı asla istemezdim. Fakat şimdi izin verirsen, gidip o gencin cenâzesini göreyim ve Allahü teâlâdan kendim ve diğer kullar için isteyeyim” dedi. Ona izin verdim. Cenâzesine giderken yolda yaşlı bir kadın gördüm. Bana, “Ey Ebâ Tûrâb! Hakkın rahmetinin neler yaptığını gördün mü? Fiskının çokluğu yüzünden mahalleden çıkarılmak istenen genç, bu gece vefât etti. Evliyâ silsilesine dâhil edildi. Rû’yâda bana, cenâzesinde bulunan mağfiret olunur diye söylediler” dedi. Başka âlim zât da aynı rû’yâyı gördü. İnsanlara bu durumu haber verdik. Bütün şehir akın akın gencin cenâzesine katılmak için geldi. Tam bir izzet ve ikrâm ile onun namazını kıldık ve defn ettik:

Yine kendisi anlatır: “Birgün çölde gidiyordum. Nefsim yumurta ve sıcak ekmek istedi. Hiçbr zaman nefsimin isteğini yapmamış idim. Fakat nasıl olduysa isteğim galip geldi. Yolumu değiştirip, bir köye girdim. Köyde hırsızlık olmuştu. Onun için köylüler bir yere toplanmış durumu konuşuyorlardı. Beni görünce içlerinden biri, bu adam hırsızla beraberdi, dedi. Beni yakaladılar. Bana yetmiş sopa yumdular. Bu

arada biri gelip beni tanıdı. Bu hırsız değildir. Bu âlim Ebû Tûrâb'tır, dedi. Bunun üzerine oradakiler ben-den ömr dilediler. İçlerinden biri beni eve yemeğe götürdü. Bana taze ekmek ve yumurta getirdi. Nefsime "Ey Nefs! Yetmiş sopadan sonra ekmekle yumurta ye" dedim.

Ebû Tûrâb hazretlerinin kerâmetleri çoktur. Talebeleri şöyle anlatır: Bir talebesiyle birlikte çölde gidiyorduk: Talebesi, susamıştı. Ondan su istedi! Ebû Tûrâb eliyle yeri çizince hemen oradan su kaynakı. Ebû Abbâs anlatır: Ebû Tûrâb'la çölde idik. Arkadaşlardan biri, çok susadım dedi. Ayağını yere vurdu. Oradan bir pınar kaynakı. Birisi, ben bardakla içmek istiyorum, dedi. Ebû Tûrâb elini toprağa vurdu. Cam bardak göründü çok güzel bir bardaktı. Onunla su içtik."

Ebû Tûrâb talebelerinde beğenmediği bir şey gördüğü zaman kendisi tövbe ederdi. "But zavallı benim yüzümden bu belâyâ düştü" derdi.

Kendisi Hızır'la (a.s.) görüşmesini şöyle anlatır: Birgün çölde birine rastladım. Kim olduğunu sordum. Hızır'ım dedi. Sonra bana. "Ey Ebû Tûrâb, şimdi Allahü teâlânın sevdiği velî kullarının kalbini düzeltmeğe memurum. Allah yolundan ayrılınca, onları yola getiririm. Bu yolda ilk iş, yok olmak (benliğini öldürmek) ondan sonrası ise kurtulmaktır." dedi.

Ebû Tûrâb'ın Câbir bir Abdullah'dan. (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (s.a.v.): **"Hastalarınızı yemek için zorlamayın, zîrâ Allahü teâlâ onları yedirir ve içirir"** buyurdu.

İbn-i Süfyan'dan (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise Peygamberimiz (s.a.v.): **"Bir kimse gösteriş ve yaptığını iştirmek isterse, Allahü teâlâ onu teşhir eder. Riya yapanın da, Allah riyasını gösterir"** buyurdu. Ebû Tûrâb buyurdu ki: "Kalbinde zerre kadar dünyâ sevgisi olan, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamaz."

"İki şeyi istersiniz, ama bulamazsınız. Bunlar neş'e ve rahatlık olup, ikisi de Cennette olur."

"Sâdık kul, daha amer etmeden, hâlis kul, amel edince, amelin tadı alır."

"Şu dört şeyi dört yerde Aarf edersen Cenneti, kazanırsın: Uykuyu kabirde, rahatı sırat köprüsünde, iftiharî (öğünmeyi) mîzânda, nefsin arzularını Cennette."

"Ey insanlar! Şu üç şeyi seviyorsanız, bilin ki onlar sizlerin değildir. Nefsinizi ve canınızı seviyorsanız, onlar Allahü teâlânındır. Malınızı seviyorsanız, onlar da vârislerinizindir."

"Tevekkül, kendini kulluk denizine atıp, kalbini Allahü teâlâyâ bağlamaktır. Verirse şükür, vermezse sabır etmelidir."

"Allahü teâlâ kimi felâkete düşürmek isterse, ona âlimlerin aleyhinde bulunma hasletini verir."

"Âlim olan, karşısındakinin anlayışına göre konuşur."

"Kul bütün gücüyle günahlardan uzaklaştığı zaman, Allahü teâlânın yardımı, ihsanı her tarafını kaplar. Kalbin günahlar ile kararmasının alâmeti üçtür. Birincisi günah işlemekten korkmamak, ikincisi ibâdetlerde gevşeklik. Üçüncüsü de, ya'z ve nasihatlerin ona te'sir etmemesidir."

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-45, 219

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-96

3) Tabakât-üş-şâfiyye cild-2, sh-306

4) Tabâkat-üş-sûfiyye sh-146

5) Târih-i Bağdâd cild-12, sh-315

6) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-248

7) El-A'lâm cild-4, sh-233

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-108

9) Keşf-ül-mahcûb sh-121

10) Riyâd-ün-nâsîhîn, sh-259

11) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh-262

12) Nefehat-ül-üns sh-104

13) Sıfat-üs-safve cild-4, sh-145

14) Risâle-i-Kuşeyrî sh-97

EBÛ UBEYD (Bkz. Kâsım bin Sellâm)

EL-BELÂZÛRÎ (AHMED BİN YAHYÂ BİN CÂBİR):

Büyük bir târihçi. İsmi, Ahmed bin Yahyâ bin Câbir biri Davûd, künyesi, Ebû Ca'fer, Ebû Bekir ve Ebû Hasan gibi değişik şekillerde bildirilmiştir. Nisbeti, Belâzârî'dir. Bu nispetle flieştordur. Doğum târihi

bilinmemektedir. 279 (m. 892) târihinde vefât etti. İkinci asrın sonlarında Bağdâd'da doğduğu kabul edilir. Üçüncü aşırda yetişmiştir. Fars asıllı olduğu söylenir. Bu asır, Abbâsîlerin en parlak zamanıdır. Bağdâd, çeşitli gelirlerle çok zenginleşti. Vâkıdî, Medâinî, İbn-i Sa'd, Kâsım bin Sellâm ve İbn-i Kelbî gibi zâtlar, rivâyetleri, târihî haberleri ve çeşitli mevzûlarla alâkalı bilgileri kaleme aldılar. Bütün bunlar, Belâzûrî'nin ilmî şahsiyetinin teşekkülünde çok te'sirli oldu.

Belâzûrî, Bağdâd'daki âlimlerin derslerine devam etti. Onlardan, hadîs-i şerîf, siyer ve çeşitli ilim dallarında çok faydalandı. En çok ders aldığı âlimler: Hüseyin bin Ali el-Esved, Kâsım bin Sellâm, Ali bin Muhammed el-Medâinî, Vâkıdî'nin kâtibi olan Muhammed bin Sa'd'dır. Kaynaklar, onun Farsça da bildiğini yazmaktadır.

Belâzûrî, Irak âlimlerinden kâfi derecede faydalandıktan sonra, Şam'a gitti. Bu sırada Şam'ın büyük âlimlerinden olan, Hişâm bin Ammâr, Ebû Hafs Dîmeşkî'nin derslerini dinledi. Sonra, Şam çevresinde, âlimlerin bulunduğu yerleri ziyâret etti. Bu sebeble, Hums, Antakya, Rum sınırları, Cezîre ve Rakka'yı dolaştı.

Böylece Belâzûrî, Irak ve Şam gibi önemli iki ilim merkezinin özellikle târih hakkındaki bilgilerini kendisinde toplamış oldu. Belâzûrî'nin yaptığı bu ilim yolculuğu, meşhûr Futûh-ul-Büldan isimli eserine, asrına göre yeni olan bilgileri kazandırdı. Şam, Hums, Menbec, Rum hududu ve Antakyalılardan, oraların fethi ve târihi ile alâkalı çok ma'lûmat (bilgiler) topladı. Bunları kitabına yazdı.

Belâzûrî'nin hocalarının, yaptığı ilmi yolculuklarının, halifelerin saraylarına gidip gelmesinin ve edindiği kültürün, târih ve rivâyetler hususunda eser vermesinde te'siri büyük oldu. O, İbn-i Sa'd vasıtasıyla, Vâkıdî'nin fetihlerle alâkalı bütün rivâyetlerini elde etti. Medâinî'nin bizzat kendisinden fetihler ve o memleketlere dâir yazdığı pek çok kitabındaki rivâyetleri aldı. İbn-i Kelbî'nin torunu vasıtasıyla, dedesinin, neseplere (soylara) dâir yaptığı rivâyetleri, Kâsım bin Sellâm'dan uşr ve haraç ile alâkalı, mevzuları öğrendi. Bütün bunların sonunda memleketler hakkında geniş bir bilgiye sahip bir târihçi, neseb âlimi, geçmiş hadîseleri rivâyet eden (nakleden) bir râvi durumuna geldi. Onun şairliği de vardı. Farsçayı da öğrenen Belâzûrî'nin Farsçayı öğrenmesindeki sebeplerden bir tanesi, bu dildeki eserleri, Arapçaya nakletmek istemesidir. Belâzûrî'nin Farsçadan terceme ettiği kitap, Ahd-i erdeşîr'dir. Bunu şiirle terceme etmiştir.

Belâzûrî'nin böyle derin bir kültüre sahip oluşu, devletin ileri gelenlerinin iltifat ve hürmet etmesine vesîle oldu. Birçok kimse onun bu bilgilerinden istifâde etmek için uğraştı.

Belâzûrî'nin talebeleri çok idi. Onun talebelerinden iki tanesi büyük âlim Veld el-Cerrâh ve Ca'fer bin Kudame'dir. Dehaveyh; "Fihrist sahibi Muhammed bin İshâk en-Nedîm, Belâzûrî'nin talebesidir" der. Burada bir hatâ vardır. Çünkü, Fihrist sahibi Belâzûrî'ye yetişmemiştir. Ancak buradaki yanlışlık şuradan doğuyor: Belâzûrî'den ders alan Yahyâ bin Demîm'dir. Yahyâ kelimesi hatâ olarak Muhammed olarak yazılmıştır. Yahyâ bin Nedim ise, halifelerin yakınlarından olan bir ailedendir.

Belâzûrî'nin kitapları çoktur. Ancak, iki tanesi pek meşhûrdur:

1. Futûh-ul-Buldân: Peygamber efendimizin gazalarından; Suriye, Cezîre, Magrip, Irak ve İran'ın fetihlerinden bahsetmektedir. Yeri geldikçe, hâdiselerin geçtiği yerlerin, ilmi, kültür ve diğer ictimâî ahvâllinden, Bizans ile olan teşrifat mücâdelesine vergi mes'elelerine ve Arapça'nın târihçesine dâir kıymetli bilgiler vardır. Eser yazıldığı asra kadar olan devrede, müslümanların yaptığı fetihler için iyi bir kaynaktır.

2. Kitâb-ül-Ensâb ve'l-Ahbâr Zehebî, tercih edilen, bu kitabın Ensâb-ul-Eşraf olduğunu söyler. Belâzûrî bu kitabına, Peygamber efendimizin (s.a.v.) ve Eshâb-ı kirâm efendilerimizin mübârek hayatlarıyla başlamıştır. Sonra Abbasîler ve Emevîleri anlatır. Sonra, bunların dışında kalan Kureyşlilerden, Mudir kabilesinin kollarından bahseder. Son kısmı, sadece Kay kabilesinin Sakif kolunu anlatır. Haccâc'ın hayatını çok tafsilatlı anlatmıştır.

Belâzûrî'nin Ensâb-ül-Eşraf kitabında Ziyâd bin Ebî Süfyân vefâtına yakın şu hususları tavsiye etmişti:

Allahü teâlâdan başka ilâh olmayıp, tek ibâdetle lâıyk sadece Allahü teâlâ olduğuna, O'nun ortağı olmadığına, Rabbını hakkıyla tanıyıp, günahından korkan kim senin şehâdetiyle, şehâdet etmek (inanmak).

Muhammedin (a.s.), Allahü teâlânın kulu ve Resûlü (Peygamberi) olduğuna, Allahü teâlânın onu hidâyet rehberi olarak gönderdiğine.

Mü'minlerin emîrinin ve müslümanların, Allahü teâlâdan nasıl korkulması gerekiyorsa, öylece korkmalarını.

4. Müslüman olarak ölmeye çalışmalarını.

5. Büyük küçük bütün işlerini bizzat kendilerinin takip etmesini.

Ziyâd bin Ebî Süfyan sonra şöyle devam eder: Allahü teâlâ insanlara akıl ni'metini vermiştir. Bu yüzden günah işlerlerse Allahü teâlâ onları cezalandırır. Çünkü akıllarını kullanarak bu günahı yapıyorlar. Eğer, ibâdet ve tâat yaparlarsa, Allahü teâlâ onlara mükâfat verir. Allahü teâlânın iyi kullarına ni'metleri vardır. Kötüleri ise hesaba çekecektir. Allahü teâlânın ni'metlerine kavuşmuş olan kimse, dünyâya dalıp, âhiretini unutmaz. Dünyâ hayatı birgün yok olacaktır. Onun devam etmesine çâre yoktur. Sizin; sakınmanız ve uzak durmanız gereken şeylerden uzak durmanızı, insanların sonra yaparım, diye geciktirip, tekrar ellerine geçiremedikleri tövbeye sarılmanızı tavsiye ederim. Çünkü, günahlara tövbe etmemenin sonu, nedamet ve pişmanlıktır."

- 1) *Mukaddimet-u futûh-u-buldân*
- 2) *Mu'cem-ül-udebâ cild-5, sh-89*
- 3) *Târih-i Dimaşk cild-2, V-135*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-201*
- 5) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-392*
- 6) *Lisân-ül-mîzân cild-1, sh-322*
- 7) *El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh-65*
- 8) *En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh-83*

ESED BİN MÛSÂ:

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Adı, Esed bin Mûsâ bin İbrâhîm bin Velîd bin Abdillmelik bin Mervân bin Hakem el-Emevî'dir. Büyük bir hadîs âlimi olup, hadîs hâfızlarından idi. "Esedü'l-Hadîs=Hadîs aslanı" lakabı ile meşhûr oldu. 132 (m. 749) senesinde Mısır'da veya Basra'da doğduğu rivâyet edilmektedir. Mısır'a yerleşti. 212 (m. 827) senesinin Muharrem ayında orada vefât etti.

Büyük bir hadîs âlimi olan Esed bin Mûsâ, birçok âlimden ilim aldı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok seyahat etti. Uzak yerleri dolaşıp hadîs öğrendi. Bu ilimle ilgili tasnif edip, kitap hâline getirdiği birçok eserleri vardır. O, İbn-i Ebî Rî'b, Leys bin Sa'd, Şu'be, Muâviye bin Sâlih, Muhammed bin Talha, Hammâd bin Seleme ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ahmed bin Sâlih-i Mısırî, Rebî' bin Süleymân, Muhammed bin Abdürrahîm el-Berkî, Mikdam bin Dâvûd er-Raînî ve daha birçok âlim rivâyette bulunmuşlardır.

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Nesâî, Sahîh-i Buhârî'nin ta'likinde yer almaktadır.

O, hadîs ilminde sika (güvenilir ve zekî râvilerdendir. İmâm-ı Buhârî, O'nun hadîs-i şerîflerinin meşhûr olduğunu bildirmektedir. İmâm-ı Nesâî, idî, Bezzâr ve İbn-i Kani' O'nun hakkında: "O, Şeyhaynın (Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in) fazîletlerini bildiren hadîs-i şerîfleri toplayıp bir kitap yazdı." Abdülhak da, "Ahkâmü'l-Vüstâ" adındaki eserinde: "Esed bin Mûsâ'nın oğlu Sa'îd, Tâbiînin fazîletlerini bildiren hadîs-i şerîfleri topladı ve bir kitap yazdı. Bunların çoğu, babasının ve ondan rivâyette bulunan âlimlerin bildirdikleri idi" diye yazmaktadır.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

"Peygamberlerden biri, bir defasında kavmine bedduâ edip onların helâk edilmesini isteyince, ona denildi ki; "Onlara dışarıdan bir düşman musallat edilmesini ister misin?" O da; "Hayır!" dedi. Tekrar "açlıkla cezalandırılmalarını ister misin?" diye sorulunca, buna da "Hayır!" dedi. Bunun üzerine: "Onların ne ile cezalandırılmasını istiyorsun?" denilince, O şöyle cevap verdi: "Onlara öyle ani bir ölüm verilsin ki, canlarını yakıp, sayılarını azaltsın! Nihayet, onlara azâb olarak tufan gönderildi."

- 1) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-402*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-260*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-27*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-241*
- 5) *El-A'lâm cild-1, sh-298*

ESMAİ:

Meşhûr Arab dili âlimi. İsmi, Abdülmelik bin Kureyb bin Alî bin Esma el-Bâhilî olup, künyesi Ebû Sa'îd'dir. Dedesinin ismi Esmâ'dır. Dedesine nisbetle Esmâî denir. Esmâî diye meşhûrdur! 122 (m. 740) senesinde Basra'da doğup, 216 (m. 831) târihinde yine orada vefât etmiştir. Vahalar ve kırlarda yaşayan Araplar arasında, çok dolaşmıştır. Onlarla alâkalı haber ve bilgileri toplamıştır. Bu bakımdan Arap diline büyük hizmetleri olmuştur! Topladığı bilgileri, halifelere takdim ederdi. Buna karşılık, halifeler ona mükâfat ve hediyeler verirlerdi. Bildirmiş olduğu haberler gayet çoktu. Abdullah bin Avn, Şu'be bin Haccâc, Ya'kûb bin Tahlân, Mis'ar bin Kedâm, Süleymân bin Mugîre, Kurre bin Hâlid gibi büyük zâtlardan (r.anhüm) rivâyetlerde bulundu. Ondaki da, kardeşinin oğlu Abdurrahmân bin Abdullah, Ebû Ubeyd Kâ-

sım bin Sellâm, Ebû Hatim es-Sicistânî ve daha başka âlimler de ondan rivâyette bulunmuştur. Basralıdır. Hârûn Reşîd zamanında Bağdâd'a gelmiştir.

Esmâî, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfi açıklamakta çok titizlik gösterirdi. Bilmezse asla açıklamaya girmezdi. Ama, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîften bir kelime, âyet veya cümleinin ma'nâsı sorulunca, "Araplar bu kelimenin ma'nâsı için, böyle söylerler. Ancak âyet-i kerîmede ve hadîs-i şerîfteki murâd olan (kastedilen) ma'nâyı bilmiyorum" derdi. Halife Hârûn Reşîd ona çok alâka gösterirdi. Bir ara uzun müddet görüşmemişlerdi Esmâî, Hârûn Reşîd'in yanına gelince, "Bizi artık unuttun. Sana bir kötülük mü yaptık da, bize uğramıyorsun?" demiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdıkları: Yahyâ bin Maîn; onun rivâyetinde sika (güvenilir) olduğunu söyler.

İbrâhîm el-Harbî: "Basra'daki Arap dili âlimlerinin bir kısmı Ehl-i bid'at idiler. Fakat, şu meşhûr dört zât, Ehl-i sünnet itikâdında idiler. Bunlar Ebû Amr bin Âlâ', Halil bin Ahmed, Yûnus bin Habîb ve Esmâî'dir."

Muhammed bin İbrâhîm bin Müslim Tarsûsî, Ahmed bin Hanbel ile Yahyâ bin Maîn'in, Esmâî'yi sünnet-i seniyyeye bağlı olduğu için, medhettiklerini söylemişlerdir.

Esmâî'nin çok eserleri vardır. Ba'zıları şunlardır:

1. el-lbil, 2. el-Ezdâd, 3. el-Müterâdîf 4. el-Fark, 5. Şerh-i Dîvân-ı Zir-Rumme.

1) *El-A'lâm cild-4, sh-162*

2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-415*

3) *Târîh-i Bağdâd cild-10, sh-410*

4) *Vefeyât-ül-a'yân c(d-3, sh-170*

5) *Kıyâmet ve Âhîret sh-49*

FADL BİN ABBÂS ER-RÂZÎ

Hadîs âlimi. Râvileriyle beraber yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Künyesi Ebû Bekir olan Fadl bin Abbâs er-Râzî'ye, Mervezî de denildi. Fadlek ve Sâig lâkablarıyla tanındı. Çeşitli şehirlere seyahat eden bu mübârek zât, 270 (m. 883) yılında Bağdâd'da vefât etti.

Hadîs-i şerîf öğrenip, ilim tahsil etmek için Bağdâd, Mekke ve Mısır'ın çeşitli şehirlerine seyahat eden Fadlek, Abdan ve Ma'mer gibi muhaddislerin yakın arkadaşları arasındaydı, ilim öğrenmek için çok uğraşıp, gayret gösteren Fadl bin Abbâs, başta Muhammed bin Mihrân olmak üzere, Hârûn bin Hâlid er-Râzî, Sehl bin Osman el-Askerî, Herebe bin Hâlid, Kuteybe bin Sa'îd, Ahmed bin Abdeh, Ebû Kâmil Fudayl bin Hasan, Îsâ bin Mûsâ Kâlûn, Abdülazîz bin Abdullah el-Evsî, Ümeyye bin Bistâm, Abdülmü'min bin Ali ez-Zaiferânî er-Râzî, Seybân bin Fûrûh, İshâk bin Râhaveyh, Ebû Tâhir bin Şerh, Heysem bin Yemân, Ebû Bişr, isme bin Fadl Nişâbûrî, Muhammed bin Amr er-Râzî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Bağdâd'a yerleşip vefâtına Kadar orada ikâmet eden Ebû Bekir Fadl bin Abbâs er-Râzî, hadîs-i şerîfleri inceden inceye, tetkik eder, usûlüne uymayan ve râvileri hakkında tam bir kanâata varamadığı hadîs-i şerîfleri asla rivâyet etmezdi. Bu durumu kendisinin "İbn-i Humeyd'den ellibin hadîs öğrendim, onlardan bir tanesini bile nakletmedim" sözleri açık bir şekilde ifâde etmektedir. Bu söz, Fadlek'in hadîs tedkikindeki ciddiyetini ve İslâm ulemâsının hadîs-i şerîfleri rivâyet ederken gösterdikleri itinayı çok güzel anlatmaktadır.

İlmin yayılması için, elinden gelen gayreti gösteren Fadl bin Abbâs, diğer İslâm âlimleri gibi pekçok talebe yetiştirdi. Hamaveyh bin Yûnus, Sâlih bin Ahmed, Muhammed bin Hâlid ed-Devrî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Sehl er-Rukanî, Abdurrahmân bin Hasan, Ebû Nuaym Abdülmelik bin Adıyy el-Cürcânî, Muhammed bin Ca'fer el-Harîfî, Muhammed bin Ca'fer el-Eş'arî, Ebû Zur'a, Ebû Hatem, Ebû Kureys, Muhammed bin Cuma el-Fehistânî, Muhammed bin Ca'fer bin Yezîd el-Mutîrî, Ebû Avâne Ya'kûb bin İshâk el-İsferâyînî, Ebû'l-Hasan Ali bin Ebî Tâlib el-Esterebâdî, Şuayb bin İbrâhîm el-Beyhekî, Ali bin Rüstem gibi âlimler Fadl bin Abbâs'ın en meşhûr talebeleri arasındaydı.

Fadl bin Abbâs'ın üstünlüğünü dile getiren âlimlerden ed-Dâbî Hasan el-Fâtih, "sika ve güvenilir", Şuayb bin İbrâhîm "O asrının imâmı idi. Ben O'ndan hadîs-i şerîf rivâyet ettim", Hatîb-i Bağdâdî "O, sika ve hâfızdı" demektedir.

1) *Târîh-i Dimaşk, Varak sh-36, 49*

2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-600*

3) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh-69*

4) *Târîh-i Bağdâd cild-12, sh-367*

5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-160*

FADL BİN DÜKEYN EL-HÂFİZ:

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Nuaym'dır. 130 (m. 748) senesinde Kûfe'de doğup, 219 (m. 834) târihinde vefât etti. İmâm-ı Buhârî ve Müslim'in (r.a.) hocalarındandır. Ebû Nuaym, Süleymân el-A'meş, Mis'ar bin Kedâm, Zekerîyya bin Ebî Zâide, İbn-i Ebî Leylâ, Süfyân-ı Sevrî gibi büyük âlimleri dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da, Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, Ebû Zûr'a, Ya'kûb bin Şeybe, Ahmed bin Ebî Hayseme gibi büyük âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Bağdâd'a gelip, burada da hadîs-i şerîf dersi vermiştir. Süfyân-ı Sevrî'nin kendilerinden istifâde ettiği 113 âlimden, o da istifâde etmiştir. Yahyâ bin Maîn, Ahmed bin Hanbel'e "Ebû Nuaym'ı imtihan etmek istiyorum" dedi. Ahmed bin Hanbel, ona, "Ebû Nuaym'ın sika (güvenilir) olduğunu kabul etmiyor musun?" dedi. Yahyâ bin Maîn, "Mutlaka onu imtihan edeceğim" dedi. Bir kâğıt parçası aldı. Ona, kendi rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden otuz tanesini yazdı. Ayrıca her on hadîs-i şerîfin başına da onun olmayan bir hadîs-i şerîf koydu.

Sonra Ebû Nuaym'e gittiler. Kapıyı çalınca, Ebû Nuaym çıktı. Sonra orada bulunan bir dükkânın bir kenarına oturdular. Yahyâ bin Maîn yazmış olduğu hadîs-i şerîflerden on tanesini okudu. Fadl bin Dükeyn i'tirâz etmeden dinledi. Fakat, kendisine ait olmıyan onbirinci hadîs-i şerîf-i okuyunca, Fadl bin Dükeyn, "Bu benim rivâyet ettiğim hadîs-i şerîf değil" dedi. Sonra ikinci onu okuyunca, yine sessizce dinledi, onbirinci olup, kendisinin rivâyet etmediği hadîs-i şerîf okununca, Yahyâ bin Maîn'e, kendisinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîf olmadığını söyledi. Üçüncü on okunduğunda, kendisine ait olmayan hadîs-i şerîfi yine tanıdı.

- 1) *Mizân-ül-i'tidâl cild-3, sh-350*
- 2) *Mu'cem-ül-müellifin cild-8, sh-67*
- 3) *Târih-i Bağdâd cild-12, sh-346*
- 4) *El-A'lâm cild-5, sh-148*
- 5) *Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh-269*

FADL BİN MUHAMMED ŞA'RÂNÎ:

Hadîs âlimi. Râvileriyle beraber yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. Ya'nî hadîs ilminde hâfızdı. Saçlarının gür olmasından dolayı Şa'rânî nisbetiyle bilinen Fadl bin Muhammed, Peygamber efendimizin (s.a.v.) mektubuyla müslüman olan Yemen Valisi Bâzâm'ın Boyundandır. Silsilesi, Fadl bin Muhammed bin el-Müseyyib bin Mûsâ bin Nâsır'dır. Kendisine en-Nişâbü'rî, el-Horasânî, eş-Şa'rânî, el-Beyheki nisbet edildi. Künyesi ise, Ebû Muhammed'dir. 282 (m. 895) yılında vefât etti.

Fadl bin Muhammed eş-Şa'rânî; başta Süleymân bin Harb olmak üzere, Sa'îd bin Ebî Meryem, Abdullah bin Sâlih, İsmâil bin Ebî Üveys, Ebû Tûbe el-Halebî, Ebû Ca'fer en-Nüfeylî ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin derslerinde bulundu. Halef bin Hişâm el-Bezzâr ve İsmâ bin Minâ Kâlûn'dan kırâat ilmini aldı. Kûfe dil mektebi mensûblarından Ebû Sa'îd, İbn-ül-Arabî'den nahv ve lûgat ilimlerini öğrendi, ilim tahsili için Endülüs'den (İspanya) başka bütün İslâm memleketlerine gitti.

Şa'rânî'den; İbn-i Huzeyme, İbn-i Şarkî, Ebû Abdullah bin el-Ahrâm, Muhammed bin Müemmil, torunu İsmâil bin Muhammed bin Fadl ve daha birçok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hâkim O'nun için "Edîb, fakîh, âbid idi. Hadîsle ilgilenen herkesi bilirdi" derken, İbn-i Eham "Sadak" olduğunu söylemiştir.

Fadl bin Muhammed Şa'rânî, hadîs rivâyetinde tenkid edilmiş, fakat İmâm-ı Zehebî Tezkiret-ül-huffâz adlı eserinde onu müdâfaa etmiştir. İmâm-ı Zehebî, hâfız ve İmâm-ül-Cevval olarak bahsettiği Ebû Muhammed Şa'rânî için hüsn-i zan edilmesinin lâzım olduğunu, önceki asırların mübârek âlimlerinin, kısır bilgilerin ışığında yapılan değerlendirmelerle kötülenmemesinin lüzumunu bildirmektedir. İmâm Zehebî, daha önce yaşamış âlimlere dil uzatanlara "Birinci, ikinci ve üçüncü asır âlimleri için derli toplu kitapları yoktu, diye; onlar fıkihtan, usûlden, re'iden anlamaz, Yunan ve Kuma felsefecileri ve onların yolunda giden dehrîlere, Allahü teâlânın varlığı üzerinde biz deliller getirdik, onlar bu delilleri bilmezlerdi deme. Onlar kendilerinden sonra çıkan fakîhlerin ictihâd ve fetvalarından habersizdi. O halde bilgileri eksikti iddiasında bulunmayasın. Onların en zayıf denileni dahi, bu hususları bizden çok daha iyi bilirdi. Onlara karşı yumuşak ol, dilini tut. Ya da faydalı bir ilimle konuş. Faydalı ilim de sana, onlardan gelmiştir. Şimdiki fakîhlerin ilimlerinin kaynağı, o devrin fukahâsına dayanır, hadîscilerin dayanakları, geçen asırların muhaddisleridir. Ben ve sen kimiz ki onlar hakkında söz söyleyelim. Fazîlet sahibinin üstünlüklerini, ancak fazîlet sahibi anlayıp ifâde edebilir. Allahü teâlâ, noksan sahiplerine noksanlıklarını gösterip, onlara câhiller gibi söz söyletmesin" buyurmaktadır.

- 1) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-626*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-179*
- 3) *Mu'cem-ül-müellifin cild-8, sh-71*

FÂTİMA-İ NİŞÂBÛRİYYE:

Hâtûn evliyâların büyüklerinden. Horasanlıdır. Mekke-i mükerrermede otururdu. Bâyezîd-i Bistâmî'nin medh ve iltifatına mazhar olmuştur. Zünnûn-i Mısırî kendisine birçok mes'eelerde danışmıştır. 203 (m. 818) senesinde Mekke-i mükerrermede vefât etmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî onun hakkında der ki: "Ömrümde bir hâtûn tanıdım. O Fâtîma-i Nişâbûriyye'dir. Kendisine herhangi bir konuda haber vermek istesem, ona ayan olur ve o şeyi kendisi bana bildirirdi."

Zünnûn-i Mısırî ise onun için şunları söylemiştir: "Mekke-i mükerrermede bir hâtûn vardır. Adı Fâtîma-i Nişâbûriyye'dir. Bu veliyye hanım, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâ ve esrarından öyle şeyler söylerdi ki, bana hayret verirdi."

Bu evliyâ hâtûn, Allahü teâlâyâ öylesine âşık ve Peygamber efendimize (s.a.v.) öyle sevgi beslerdi ki, bir sohbet esnasında y onlardan bahsedilirken dayanamayıp vefât etti.

Buyurdu ki: "Allahü teâlâyı zikr ettiğin, andığın zaman, Allahü teâlânın seni gördüğünü düşün ve zikre devam et."

"Sıdk ve takva sahipleri bu zamanda bir derya içindedirler. O deryanın dalgaları onlara çarpmaktadır. O derya içinde boğulmuşcasına Allahü teâlâyâ duâ ve feryâd ederler. Kâdir-i mutlak olan Hak teâlâdan se'âdet ve necat talep ederler.

"Kim, Allahü teâlâyı düşünerek amel ve ibâdet yaparsa, o kimse ihlâs, sahibidir."

1) Nefehât-ül-üns sh-695

FERRÂ:

Meşhûr Arap dili âlimi. İsmi Yahyâ bin Ziyâd bin Abdullah bin Mervân ed-Deylemî, künyesi, Ebû Zekerîyyâ'dır. Ferrâ diye bilinir. 144 (m. 761) senesinde Kûfe'de doğup, 207 (m. 822) târihinde, Mekke-i mükerrermede giderken vefât etmiştir. Kûfelilerin en büyük nahiv, lûgat ve edebiyat âlimi idi. Kays bin Kebîr, Hâzım bin Hüseyin el-Basrî, Ali bin Hamza el-Kisâî, Ebû'l-Ahvâs, Ebû Bekir bin İyâş gibi âlimlerden istifâde etti. Ondan da Seleme bin Âsım, Muhammed bin Cehm, es-Semrî derslerini dinleyip, rivâyetlerde bulunmuştur.

Ferrâ aynı zamanda, fıkıh ve kelâm âlimi idi. O Mu'tezile fırkasına hiç meyletmemişti.

Büyük Arap dili âlimi Ebû Abbâs Sa'leb, "Eğer Ferrâ olmasaydı, Arapça olmazdı" diyerek onun Arapçaya yapmış olduğu hizmetleri ifâde etmiştir.

Ferrâ, Bağdâd'da Me'mûn ile görüşmek istediği bir gün, Sümâme bin Eşres en-Nümeyrî ile karşılaştı. Sümâme, Me'mûn'un yanına gidip gelen kimselerdendi. Sümâme, burada Ferrâ ile tanışmâsını şöyle anlatır: "Onunla orada oturdum. Lûgat bilgisini yokladım, onu dertte gibi buldum. Nahiv bilgisinden sordum, onda da eşine az rastlanır gördüm. Fıkıhtan sordum, âlimlerin ihtilâflarını bilen iyi bir fakîh (fıkıh âlimi) olarak buldum. O, tıp ilmini, Arapların târihlerini, şiirlerini ve muharebelerini de çok iyi biliyordu. Bütün bu mevzularda onu imtihan ettikten sonra, sanıyorum sen Ferrâ'dan başkası değilsin, dedim. O da "Evet ben Ferrâ'yım" dedi. Sonra ben Halife Me'mûn'un yanına girdim. Ferrâ'yı anlattım. Me'mûn, Ferrâ'yı çağırıp, onunla görüştü.

Me'mûn, Ferrâ ile görüşmesi sırasında, ona nahivin (Arapçanın gramerinin) ana kaidelerini ve Araplardan duyduklarını bir araya getirip, yazmasını emretti. Ferrâ'ya bir çok imkânlar verdi. Ona müstakil bir yer tahsis etti. Yanına bütün ihtiyaçlarını temin edecek hizmetçiler gönderdi. Böylece, zihninin başka şeylerle uğraşmamasını, sadece, yazı ile uğraşmasını temin etti. Yanında, kâtipleri vardı. O söylüyor, onlar da yazıyorlardı. Nihayet bir kaç senede "Hudûd" isimli eserini meydana getirdi.

Bu kitabı bitirdikten sonra, "Meânî" adlı eserini yazdırdı. Bu kitabı yazmak için gelenler arasında, büyük âlimler de vardı. Bu kitabı, Ferrâ'nın yanında bitirinceye kadar yazdılar. Ferrâ, bu kitabı, ders olarak da okuttu. Ferrâ, ikinci defa yazdırmaya başladığı "Meânî" kitabını daha geniş ele almış, yalnız "Hamd" kelimesi için yüz sahifelik bir açıklama yapmıştır. Ferrâ'nın Kitâb-ül-Meânî'yi yazmasının sebebi, şöyle anlatılır: Talebelerinden Ömer bin Bükeyr, Ferrâ'ya bir mektûb yazdı. Bu mektubunda dedi ki: "Burada valimiz ola'n Hasan bin Sehl ile irtibatım var. Yanına gidip geliyorum. Bana, Kur'ân-ı kerîm ile ilgili suâller soruyor. Ben de cevap veremiyorum. Bana müracaat edebileceğim bir kitap yazıverirseniz çok iyi olur" dedi. Ferrâ, mektubu okuyunca, talebelerini topladı. Size Kur'ân-ı kerîm ile alâkalı bir kitâb yazdıracağım. Ben söyleyeceğim siz yazacaksınız, dedi. Bir gün ta'yin ettiler. O günde bütün talebeleri ve yazmak isteyenler mescidde toplandı. Ferrâ orada, ezanları okuyan ve aynı zamanda kurrâdan olan birisine,

“Sen okumaya başla” dedi. Müezzîn, Fâtîha-i şerîfeyi okudu. Ferrâ da tefsirini yaptı. Bu şekilde Kur’ân-ı kerîmin sonuna kadar, birisi Kur’ân-ı kerîmi okudu, Ferrâ da tefsirini yaptı. Böylece bin yaprak tutan bir tefsîr meydana geldi.

Ferrâ, Hâlîfe Me’mûn’un isteği üzerine, iki oğluna nahiv (gramer) dersi veriyordu. Yine bir gün Ferrâ dersini vermiş, bir ihtiyâcı için kalkıp gidecekti. Bunu gören Me’mûn’un iki oğlu, hemen koşup, Ferrâ’nın ayakkabılarını çevirmek istediler. Bu sırada ikisi ben vereceğim diye aralarında münâkaşa ettiler. Nihayet her biri nalınlardan birisini Vermek üzere anlaştılar.

Me’mûn, çocuklarının, Ferrâ’ya ayakkabılarını takdim ettikleri, hattâ bunun için aralarında münâkaşa bile ettikleri haberini aldı. Ferrâ’ya haber gönderip çağırttı. Ferrâ, huzura girince, Me’mûn ona: “Zamanımızda en üstün kim?” diye sordu. Ferrâ, şimdi makam ve mevkice sizden daha üstün birisini bilmiyorum” dedi. Bunun üzerine Me’mûn, “Duyduğumuza göre benim çocuklar, ayakkabılarını çevirmek için birbiriyle münâkaşa edip, sonunda her birisi senin bir nalınını takdim etmek üzere anlaşmışlar” dedi. Ferrâ, Me’mûn’a şöyle cevap verdi: “Ey mü’minlerin emîri! Onları bundan menetmek istedim. Ancak, kalblerinin kırılmasından korktum. Ayrıca, yapmak istedikleri bir iyiliğe de mâni olmak istemedim. Hem sonra, İbn-i Abbâs (r.a.) Resûlullah efendimizin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in bineklerine binmeleri için üzengileri tutunca, oradan birisi, sen onlara mı hizmet ediyorsun, halbuki sen onlardan yaşça daha büyüksün, deyince, İbn-i Abbâs (r.a.), ona: “Sus öyle söyleme. Fazîlet sahibinin fazîletini, fazîlet ehli bilir. Sen bilmezsin” demiştir. Me’mûn, Ferrâ’dan bu sözleri dinleyince, “Eğer sen benim çocukları, ayakkabılarını sana vermelerinden alıkoysaydın, seni kınayacak ve azarlayacaktım Onların sana karşı yaptıkları bu hürmetleri onların kıymetini düşürmez, aksine şereflerini arttırıp, asaletlerini ifâde eder. Kişi, her bakımdan büyük de olsa, şu üç kimseye karşı büyük olamaz. Bunlar; sultan, baba ve hoca. İnsanın bu üçüne tevazu göstermesi gerekir. Ben, sana yaptıkları hürmetten dolayı onlara yirmibin dinar verdim. Sana da, onları güzel terbiye ettiğinden dolayı onbin dinar veriyorum” dedi.

Ferrâ, tevazu sahibi bir zât idi. Yine zamanın meşhûr âlimlerinden Kisâî’ye çok hürmet ederdi. Halbuki, Kisâî’den, nahiv (Arapça gramer) ilminde daha âlim idi. Hattâ, Seleme bin Âsım, “Ferrâ’nın, âlim olduğu halde Kisâî’ye hürmet göstermesine şaşıyorum” demiştir.

Ferrâ, kendisinden bir şey öğrenmek isteyenlere faydalı olmak için, evi tarafında bulunan mescidde otururdu.

Ferrâ, iki kitabı dışında bütün kitaplarını ezberden yazdırmıştır. Bu iki kitabı, “Yafîi ve Yefeâ” ve “Mülâzım”dır. İkisi beşyüz sahifedir. Ferrâ’nın çoluk çocuğu Kûfe’de idi. Bir sene boyunca oradan ayrılır, para kazanır. Sene sonunda Kûfe’ye gelir. Orada kırk gün kalır. Çoluk çocuğunun ihtiyaçlarını te’min eder, tekrar Kûfe’den ayrılırdı.

Ferrâ vefâtına yakın; ömrünün sonuna geldim. Hâlâ “hattâ” kelimesi üzerinde sorum var. Çünkü bu kelime hem cer, hem ref ve hem de nasb işlerini yapıyor, demiştir.

İbn-i Enbârî “Ferrâ’nın Arapçadaki ilmi, sözü bu hususta uzatmaya ihtiyaç bırakmıyacak kadar meşhûrdur.”

Ferrâ’nın eserleri:

Dört cildten meydana gelen bir tefsîri vardır. Arapçaya hâkim olduğundan, tefsîrinde bu hususiyet açık bir şekilde görülmektedir. Bu tefsîrin bir nüshası İstanbul’da Süleymâniye Kütüphanesinde mevcuttur. Diğer eserleri: “El-Maksûr, ve’l-Memdu’d”, “El-meânî”, Buna “Meân-il-Kur’ân” denir. El-Müzekker ve’l-Müennes, “El-lügât”, “El-Fâhir”, “El-Cem’ ve’t-Tesniye fil-Kur’ân”, “El-Hudûd”, “Müşkü-ül-Lugâ” “el-Vâv”dır.

- 1) El-A’lâm cild-8, sh-145
- 2) Târih-i Bağdâd cild-14, sh-149
- 3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-212
- 4) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh-176
- 5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-19
- 6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-333
- 7) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh-178
- 8) Tabakât-ül-müfessihîn cild-2 sh-366
- 9) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh-261
- 10) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-372
- 11) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh-38
- 12) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh-185

FETH-İ MUSÛLÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup, ismi Feth bin Sa'îd el-Musûlî'dir. Bişr-i Haffî'nin arkadaşıdır. Musul âlimlerindendir. Derecesi Bişr-i Haffî ile aynı idi. Bişr-i Haffî'den yedi yıl önce 220 (m. 835) yılında vefât etmiştir. Haram ve şüphelilerden kaçması kuvvetli, nefisle mücâdelesı çok idi. Devamlı hüznü ve Allah korkusu içinde bulunurdu. Halktan kopup bir köşeye çekilmişti. Halktan devamlı kaçırdı. Hattâ kendini tanımasınlar diye, tüccarmış gibi yanında bir deste anahtar taşırdı. Her gittiği yerde bunları seccadenin önüne koyardı. Bir âlim ona: "Bu anahtarlarla heybet gösterme kapısına kilit vurmuş oluyorsun" dedi. Evliyâdan birine: "Feth-i Musûlî'nin hiç ilmi var mı?" diye sorduklarında, "Dünyadan tamamiyle el-etek çekmiş olması, ona ilim olarak yeterlidir" dedi.

Birgün Feth-i Musûlî'yi gözlerinden oluk gibi yaş akarken gördüler: Ey Feth! Neden böyle ağlıyorsun dediklerinde: Günahlarımı hatırladıkça, gözlerimden yaş akmakta, ağlamam ihlâssız ve riya ile olmasın diye de böyle ağlamaktayım!" cevâbını verdi. Dedi ki: "Büyük evliyâdan otuzu ile sohbet ettim. Hepsî de bu yolun büyüklerinden idi. Hepsî halk ile sohbetten kaçın dediler ve hepsî az yemeği emir buyurdular."

Feth-i Musûlî bir gün Bişr-i Haffî'nin evine misafir olarak gitti. Bişr-i Haffî, talebelerinden birine bir miktar para vererek, (iyi ve tatlı birşeyler alıp gel!) buyurdu. Bişr-i Haffî'nin o zamana kadar böyle şeyler aldırıldığı görülmemişti. Beraberce talebenin getirdiklerini yediler. Feth-i Musûlî giderken artan yemekleri aldı. Talebeleri bu duruma şaşılar. Bişr-i Haffî (r.a.) talebelerine şöyle dedi: "Feth-i Musûlî bize, tevekkülü sağlam olana, gıda saklamanın zarar vermeyeceğini gösterdi."

Birgün Feth-i Musûlî'ye sıdk nedir? diye sorulunca, içinde demir bulunan bir ocağa elini sokup, kızgın bir demir parçasını çıkarıp elinde tuttu ve "İşte sıdk budur" dedi. Şöyle anlatır: "Birgün Emîr-ül-mü'minîn Hz. Ali'yi rû'yâmda görüp, bana nasîhat et dedim. Tevâzudan daha iyi bir şey görmedim. Yalnız Allahü teâlâdan sevab umarak, zenginlikten yoksula gösterdiği tevâzudan daha güzel bir şey görmedim, dedi. Biraz daha nasîhat edin, dedim. Buyurdu ki: Ondan daha güzel olanı, Allahü teâlâyâ gayet fazla güven duyan fakîrin, zengine karşı kibirli ve gururlu davranmasıdır."

Ebû Abdullah bin Cellâ anlatır: "Sırrî-yi Sekatî'nin evinde idim. Gece yarısından sonra giyinip, rıdâsını (cübbesini) üzerine aldıktan sonra dışarı çıktı. Nereye gidiyorsun? deyince, "Feth-i Musûlî'yi ziyârete gidiyorum" dedi. Evden dışarı çıkar çıkmaz zaptiye çavuşu kendisini yakalayıp hapse attı. Gündüz gece yakalanan bütün tutukluların kırbaçlanması emr edildi. Sırrî-yi Sekatî'yi kırbaçlamak için elini kaldıran cellâdın eli havada kaldı. Niçin vurmuyorsun diye sorduklarında, "Bir şahıs karşımda durup: "Sakın vurma!" diyor. Bu yüzden elime hâkim değilim" dedi. Baktıkları zaman bu şahsın Feth-i Musûlî olduğunu gördüler. Sırrî-yi Sekatî'yi onun yanına götürüp salıverdiler."

Birgün Feth-i Musûlî'ye elli altın getirilince, buyurdu ki: "Her kim dilenmeksizin kendisine verilen bir şeyi reddederse, onu Allahü teâlâyâ karşı reddetmiş olur" dedi. Bu yüzden bir akçeyi alıp geri kalanları geri verdi.

Vefâtından sonra Feth-i Musûlî'yi rû'yâda görenler, Allahü teâlâ sana ne yaptı dediler. Dedi ki: "Allahü teâlâ, bana niçin o kadar ağladın? buyurdu. Günahlarımın ve kusurlarımın mahcubiyetinden ağlıyordum, dedim. Ey Feth bu çok ağlaman sebebiyle, günahını yazan meleğe sana günah yazmamasını emretmişim, buyurdu." Feth-i Musûlî bir gün Kurban bayramında mahalle arasında gidiyordu, insanların kurban kestiklerini görünce, "Yâ Rabbî! Senin için kurban edecek bir şeyimin olmadığını biliyorsun. Ancak bende bu vardır" deyip, parmağını boğazına koydu ve düştü. Gelip baktılar. Vefât ettiğini gördüler. Boğazında yeşil bir çizgi vardı.

Buyurdu ki: "Ma'rifet sâhibleri şunlardır ki, konuşunca Allahü teâlâdan konuşurlar, amel edince Allah için ederler, birşey isteyince de Allahü teâlâdan isterler."

"Yemek yimekten kesilen hasta misâli gibi, ilim ve hikmetten mahrum kalan kalb de ölüme mahkûmdur."

"Kendi arzularından ziyâde Allahü teâlâyı isteyen kalbinde Allah sevgisi doğar."

"Allahü teâlâyı arzu eden, ondan gayrı herşeyden yüzünü çevirir."

"Kalbine dikkat ve teveccüh eden kalbinde, Allahü teâlânın sevgisi meydana gelir."

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh-292

2) Tam İlmi'hâl Se'âdet-i Ebediyye sh-630, 1007

3) Tezkiret-ül-evliyâ sh-182

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-80

5) Câmi'-ül-kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh-233

6) Nefehât-ül-üns sh-101

7) Sıfât-üs-safve cild-4, sh-189

HALİFE BİN HAYYAD EL-USFÛRÎ:

Hadîs âlimlerinden ve târihçi. İsmi Halîfe bin Hayyâd bin Halîfe eş-Şeybânî el-Uşfûrî, el-Basrî, el-Hâfız olup, künyesi Ebû Amr'dır. Lakabı ise, Şebab'tır. Doğum târihi belli olmayıp, 240 (m. 854)'de Ramazân-ı şerîf ayında vefât etmiştir. Vefâtlarını 230 veya 246 diyen âlimler de vardır.

Alim ve fazîletler sahibi bir zât olan Halife bin Hayyâd; İsmâil bin Umeyye, Bişr bin el-Mufaddal, Ebû Dâvûd Tayâlisî, Yezîd bin Zeri', Abdurrahmân bin Mehdî, Muâz bin Muâz el-Anberî, Mu'temir bin Süleymân, İbn-i Uyeyne gibi bir çok âlimden hadîs öğrenmiş ve ilim almıştır. İmâm-ı Buhârî, İbrâhîm bin Abdullah bin Cüneyd, Ebû Ya'lâ el-Mersilî, Ebû Bekir bin Âsım, Ahmed bin Ali el-Ebâr, Beki bî Muhallid, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Harb bin el-Kirmânî, Abdullah bin Nâriye, Abdullah bin Abdurrahmân ed-Dârimî, Ya'kûb bin Şeybeve birçok âlim Halîfe bin Hayyâd'dan hadîs-i şerîf rivâyet etmişler ve ilim öğrenmişlerdir.

İbn-i Adiyy "Halîfe bin Hayyâd'ın rivâyet ettiği hadîsler doğrudur. O hadîs rivâyet ehliyetine sâhibtir, rivâyette ise çok dikkatlidir" buyurmuştur. Ebû Zûr'a, onun rivâyet ettiği hadîslerden, Fevâid adlı eserine almıştır. İbn-i Hibbân ise, Sikât kitabında sika âlimler içerisinde zikretmiş ve "Halîfe bin Hayyâd rivâyette sağlam, târihi ve insanların neseblerini çok iyi bilen bir zâttı" buyurmuştur.

Birçok kitap te'lif etmiş olan Halîfe bin Hayyâd'ın birçok kitapları tab' olunmuştur. Te'lif ettiği eserleri: Et-Târih, on cüz (kısm) olup, ba'zı cüzleri basılmıştır. Et-Tabakât-ül-kurrâ, sekiz cüz olup, ba'zıları basılmıştır. Ayrıca Târih-üz-zamân vel-ür-cân ve Eczâ-ül-Kur'ân gibi meşhûr eserleri vardır.

- 1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh-160
- 2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2 sh-436
- 3) Mizân-ül-i'tidâl cild-1, sh-665
- 4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-243
- 5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh-108
- 6) El-A'lâm cild-2, sh-312

HAMDÛN-İ KASSÂR:

Fıkıh, hadîs ve tasavvuf, âlimlerinden. İsmi Hamdûn bin Ahmed Kassâr en-Nişâbûrî olup, künyesi Ebû Sâlih'dir. Evliyânın büyüklerinden olup, vecîz sözleri, tatlı ve kalblere te'sirlidir. 271 (m. 884)'de Nişâbûr'da vefât edip, Hîre ismindeki kabristanda defn olundu. Ebû Tûrâb Nahşebî, Ali Nasrâbâdî, Ebû Hafs Nişâbûrî ve başka zâtların sohbetlerinde bulundu. Ebû'l-Hasen Bârûsî'nin talebesi olup, Süfyân-ı Sevrî'nin mezhebinde idi. Nefsin arzularına uymaması, harâm ve şüphelilerden sakınması çok fazlaydı. Bir gece, vefât etmek üzere olan hasta bir dostunu ziyârete gitti. Yanında bulunurken hasta vefât etti. Hamdûn (r.a.), hemen orada yanmakta olan mumu söndürdü ve "Dostumuzun vefât etmesiyle mum vârislerin oldu. Onların ise, mumu kullanmamıza izin verip vermiyeceklerini bilemiyoruz" buyurdu. Talebeleri sıdk ve ihlâs kazanmağa çalışırlar, farzlara çok dikkat ederlerdi. İbâdetleri, hayratı, sünnetleri, nafîle ibâdetleri çok yaparlardı. Fakat riyaya, gösterişe yakalanmaktan çok korktukları için ibâdetlerini gizli yaptılar, görünmesinden korkarlardı. Herkese tatlı söyleyerek, güler yüzlü davranarak, iyilik ederlerdi. Dünyâyâ düşkün değillerdi. Hamdûn-ı Kassâr'ın (r.a.) talebeleri arasında, kendisine en çok bağılı olan ve kendisinden en çok istifâde eden Muhammed bin Münâzil idi.

Hamdûn'un (r.a.) yüksek derecesi, güzel hâlleri ve hikmetli sözleri yayılınca, ba'zı büyük zâtlar kendisine müracaat edip, "Artık konuşunuz, halka nasîhat ediniz" diye ısrar ettiler. Kendini buna lâıyk görmeyip, "Bir kimse, sustuğu zaman din bozulur, konuştuğu zaman bozukluk kalmaz ise, böyle bir zâtların konuşması doğru olur. Bizim gibilerin halka nasîhat etmesi -uygun olmayıp, kalblere te'sîr etmez. Kalblere te'sîr etmiyecek olan sözü söylemek, ilmi hafife almak ve dîni küçümsemek olur" buyurdu, "İnsanlara söz söylemek, nasîhat etmek ne zaman caiz olur?" diye sordular. Cevâbında "... Bid'at içerisinde, helâk çağından korktuğu bir kimsenin kurtulmasına, Allahü teâlânın kendisini vesîle kıldığını ümid ettiği zaman" buyurdu.

Kendisine sordular ki, "Eski büyüklerin sözleri, bizim sözlerimizden daha te'sîrli idi. Bunun hikmeti nedir?" Cevâbında buyurdu ki, "Onlar, Allahü teâlânın rızâsı için, İslâmiyetin izzeti, yükselmesi için ve nefislerinden kurtulmaları için konuşurlardı. Biz ise nefsimiz için, dünyâlık ele geçirmek için ve insanlar tarafından kabul görmek için konuşuyoruz. Böyle olunca, elbetteki sözlerimiz kimseye te'sîr etmez."

Kendisinden nasîhat isteyen bir kimseye, "Dünyâ için hiçbir şeye kıзма" buyurdu.

Hamdûn-ı Kassâr'ın (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf:

"Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevap vermedikçe hesaptan kurtulamıyacaktır: Ömrünü nasıl geçirdi? İlmî ile nasıl amel etti? Malını nereden, nasıl kazandı ve nerelere harcetti? Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı?"

Hamdûn-ı Kassâr (r.a.) buyurdu ki: “**Kim kendi nefsinı, fir'avun'un nefsinden daha hayırlı zannederse, kibirli olduğunu izhâr etmiş olur.**”

“Kimde iyi bir haslet görürsen, sakın ondan ayrılma ki, o iyilikten sana da bulaşsın.”

“Geçmiş büyüklerin ahlâk ve yaşayışlarını inceleyen, kendi kusurlarını anlar ve büyüklerden geri kalma sebeblerini öğrenir. Eshâb-ı kirâmın, Selef-i sâlihînin, velîlerin hayat hikâyelerini okumak, iyi huylu olmağa sebep olur.”

“Tevazu, her iki cihanda, kimseyi kendine muhtaç bilmemektir.”

“Bütün dertlerin başı çok yemektir. Dînin âfeti de çok yemektendir.”

“Dünyâ ile meşgul olmak, bir kimseyi âhiret hazırlığından alırsa, dünyâ'da da âhirette de zelîl olur.”

“Rabbinin emrini bırakıp, nefsinin yolundan gitmesi, kişinin gafletindendir.”

“Kendinde bulunduğu zaman gizli kalmasını istediğin bir şeyi, başka birinde görürsen ifşa etme.”

“Fakîrin güzelliği tevâzudadır. Eğer fakîr olduğu halde kibirlenirse, onun kibri, zenginin kibrini aşmış olur.”

“Bir sarhoşla karşılaşsan, ona buğzetme, kötü söyleme ki, o duruma seri de düşebilirsin.”

“Size iki şey tavsiye ediyorum; 1. Âlimlerle sohbet edin, 2. Câhillerden uzaklaşın.”

“İçinizden kim, nefsinin kusurlarını görmek hususunda a'mâ olmamaya güç yetirebilirse, a'mâ olmasın.”

“Cömertlik kadar güzel, cimrilik kadar çirkin bir huy bilmiyorum.”

“Şeytan, 1. Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesine, 2. Bir kimsenin kâfir olarak ölmesine 3- Bir kalbde fakîrlik korkusu bulunmasına sevindiği gibi, başka hiçbir şeye sevinmez.”

“Söz öyle olmalı ki, tekrar etmeye lüzum kalmamalı, te'sîrini hemen göstermelidir.”

“Dostlar arasındaki üfletin kalkması, dünyâ sevgisindendir.”

“İçinden çıkamadığınız mevzularda, âlimlere gidip suâl ediniz. Onlardan istifâde edebilmeniz için, 1. Kendinizi hiç kabul ederek, 2. Câhil olduğunuzu itiraf ederek, 3. Samimiyet, tertemiz bir kalb ve edeb ile gitmeniz lâzımdır.”

“Zekâ, ucba (kendini beğenmeğe) yol açar.”

“Fânî dünyâ için zînetlenen ve kendine zarar veya faydası olmayacak kimseler (insanlar) için güzelleşen kimseden daha alçağı yoktur.”

“Rızkın sana, sen yorulmadan, kolayca ulaştırılır. Yorulmak ancak fazlasını talep etmektir.”

1) *Hilyet-ül-evliyâ, cild-10, sh-231*

2) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-84*

3) *Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh-103*

4) *Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh-293*

5) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-123*

6) *Nefehât-ül-üns sh-113*

7) *Sıfât-üs-safve cild-4, sh-410*

8) *Keşf-ül-mahcûb sh-125*

HÂRÛN BİN MA'RÛF EL-MERVEZÎ:

Hadîs âlimlerinden. Adı, Hârûn bin Ma'rûf el-Mervezî'dir. Künyesi, Ebû Ali el-Hazzâz ed-Darîr'dir. Mervezî ve Bağdâdî ile nisbet edilmiştir. Çünkü Mervez şehrinde doğdu. Sonra Bağdâd'a gelip yerleşti. 231 (m. 845) senesinde Bağdâd'da kendi evinde iken vefât etti;

Hadîs ilminde tasnifleri bulunan bir âlimdir. O; Abdülazîz ed-Derâverdî, Abdullah bin Mübârek, Yahyâ bin Ebî Zâide, Süfyân bin Uyeyne, Hatim bin İsmâil ve daha birçok âlimden ilim alıp, rivâyette bulundu. Kendisinden de İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvud, İmâm-ı Buhârî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve rivâyette bulundular. Ahmed bin Hanbel, onun hayatta bulunduğu bir sırada, ondan rivâyet ediyordu. O, Ahmed bin Hanbel'den 7 yaş daha büyüktü.

Yahyâ bin Maîn, İclî, Ebû Zür'â, Ebû Hatim ve Sâlih bin Muhammed gibi daha birçok âlim, Mervezî'nin hadîste sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirdiler. İbn-i Ebî Hatim, “Babam 225 (m. 839) senesinde ondan sima (dinleme) yolu ile ilim alıp rivâyette bulundu” dedi.

İbn-i Kani' de: "O, sika, rivâyetinde sağlam bir râvidir" dedi. Ali bin Hüseyin bin Hibbân da: "Babama yazma bir kitabında, Yahyâ bin Maîn'in, Hârûn bin Ma'rûf sika bir râvidir, dediğini okudum" dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim ve Sünen-i Ebû Dâvûd'da yazılıdır. Bu hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Vitr namazını, sabah olmadan acele kılın!"

"Kulun, Rabbine en yakın bulunduğu hâl, secde de bulunduğu hâldir. O halde siz, secde de çok duâ edin!"

"Allah yanında en kıymetli ve makbul yerler, bir beldenin mescidleridir. En kötü ve sevimsiz yerler de, o beldenin çarşılarıdır."

"Bir kimse, Kur'ân-ı kerîmin bir hizbini (beş sahifesini) yahut onun bir cüzünü okumadan uyur da, onu sabah namazı, ile öğle namazı arasında okursa, kendisine onu gece okumuş gibi sevab yazılır."

Hz. Âişe, Peygamberimizden şöyle bildiriyor:

"Ben, Resûlullahın (s.a.v.) kahkaha ile, küçük dili görünecek bir şekilde güldüğünü hiç görmedim. O, yalnız tebessüm ederdi. Bir bulut veya rüzgâr görünce, bu yüzünden belli olurdu. Kendisine: "Yâ Resûlallah! Bakıyorum, herkes bulutu gördüğü vakit, onda yağmur vardır, ümidi ile ferahlanıyor. Halbuki, sen görünce, mübârek yüzünüzde hoşnutsuzluk okuyorum" dedim. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz **"Ey Âişe! Bunda bir azâb bulunmadığına bana kim teminat verebilir? Hakîkten bir kavim rüzgârla azâb olunmuştur. Gerçekten bir kavim azâbı görmüş de: "Bu gördüğünüz bize yağmur yağdıracak bir buluttur" demişlerdi."**

Hz. Ömer de şöyle anlatıyor: "Resûlullah efendimiz, ba'zan bana beyt-ül-maldan (devlet hazinesinden) birşeyler verir, ben de: "Yâ Resûlallah! Bunu, benden daha fakîrine ver!" derdim. Hattâ bir defa bana, bir mal verdi de: "Onu, benden fakîr birine ver!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): **"Sen bunu al! Bu kabilden göz dikmediğin ve istemediğin halde sana gelen malı da al! Böyle olmayan bir malı ise, canın çekmesin"** buyurdular."

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-11

2) Târih-i Bağdâd cild-14, sh-14

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh-130

4) Sahîh-i Müslim (Kitâb-üs-salât, Kitâb-ül-İstiskâ, Kitâb-üz-zekât)

HÂRİS EL-MUHÂSİBÎ:

Tasavvuf büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah'dır. Basra'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 243 (m. 897) târihinde Bağdâd'da Ahmed bin Hanbel hazretlerinden iki sene sonra vefât etmiştir. Nefsini çok hesaba çektiği için, Muhasibi denmiştir. Aslen Bağdâdlıdır. Zamanında Bağdâd'ın en büyük âlimlerindendi. Yezîd bin Hârûn ve daha birçok âlimden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Abbâs bin Mesrûk, Ahmed bin Hasen bin Abd-ül-Cebbâr es-Sûfî, Cüneyd-i Bağdâdî, İsmâil bin İshâk es-Serrâc, Ebû Ali Hüseyin bin Hayran el-Fakîh ve daha başka büyük âlimler rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile aynı asırda yaşamıştır. Şâfiî mezhebindedir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Ebüdderdâ (r.a.) haber verdi. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: "(Kıyâmet günü) **Mîzânda en ağır gelecek olan şey, güzel ahlâktır."**

Ba'zı menkıbeleri: Ahmed bin Hanbel hazretlerine dediler ki: "Haris el-Muhâsibî tasavvuf ile alâkalı mevzulardan bahsediyor. Bunlara âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden delil getiriyor. Onu dinlemek istemez misin?" Ahmed bin Hanbel (r.aleyh): "Evet, dinlemek isterim" dedi. Nihayet bir gece yanına gitti. Gece sabaha kadar sohbetini dinledi. Hâris el-Muhâsibî'de ve yanında bulunanlarda dinen münâsip olmayan bir şeye rastlamadı. Ahmed bin Hanbel hazretleri burada gördüklerini şöyle anlatmaktadır: "Akşam ezanı okununca, öne geçip namazı kıldırdı. Namaz kılındıktan sonra, yemek geldi. Yemeğe oturdular. Hâris el-Muhâsibî, hem konuşuyor hem yemek yiyordu. Zaten yemek yerken güzel şeylerden bahsetmek sünnete de uygundur. Yemek yendikten sonra, ellerini yıkadılar. Sonra, beraberce oturdular. Herkes yerini alınca, bir suâli olan var mı? diye sordu. Riya, ihlâs ve muhtelif hususlarda, suâller sordular. Onların her birine cevap verdi. Ayrıca delillerini de söyledi. Bu sırada gece bir hayli ilerlemişti. Birisine, Kur'ân-ı kerîm okumasını söyledi. Kur'ân-ı kerîm okundukça ağlıyor, inliyor ve gözyaşları döküyorlardı. Kur'ân-ı kerîm okunması bitince, Hâris el-Muhâsibî hafifçe duâ yaptı. Daha sonra namaza kalktı." Sabah olunca, Ahmed bin Hanbel hazretleri Hâris el-Muhâsibî'nin fazîletli bir zât olduğunu söyleyip, takdirlerini bildirdi.

Esmâî bin İshâk es-Serrâc da şöyle anlatır: Bir gün, Ahmed bin Hanbel bana, “Haris el-Muhâsibî sana çok geliyor. Geldiği zaman beni çağırır, onun görmeyeceği bir yere oturtursan, çok memnun olurum. Onun sözlerini ben de dinlemiş olurum, dedi. Bunu memnuniyetle kabul ettim.

Ahmed bin Hanbel’in yanından ayrıldıktan sonra, doğruca, Hâris el-Muhâsibî’nin yanına gittim. Bize teşrif etmelerini istedim. O da kabul etti. Sonra, o akşam gelmesi için Ahmed bin Hanbel’e haber verdim. Akşam namazından sonra geldi. Üst katta bir odaya aldım. Hâris el Muhasibi ve arkadaşları gelinceye kadar, Kur’ân-ı kerîm okuyup, zikirle meşgul oldu. Nihayet Hâris el-Muhâsibî ve arkadaşları geldi. Yemek yenip, yatsı namazı kılındı. Namaz bittikten sonra herkes uygun bir şekilde oturdular. Sonra içlerinden bir tanesi, Hâris el-Muhâsibî’den bir mes’ele sordu. O, anlatmaya başladı. Herkes bütün dikkatleriyle dinliyorlardı. Hâri3 hazretleri öyle ince mevzulara temas ediyordu ki, o anlatırken bir kısmı ağlıyor, bir kısmı inliyordu. Bu sırada, Ahmed bin Hanbel’in bulunduğu odaya gittim. O, burada yalnızca dinliyordu. Yanına vardığımda, onu bambaşka bir hâl üzere gördüm. Kendinden geçmiş bir vaziyette ağlıyordu. Sonra Hâris hazretleri ve arkadaşlarının yanına gittim. Onlar da kendilerinden geçmişti. Bu hâl sabaha kadar devam etti. Nihayet sabah namazı vakti girdi. Namazlarını kılıp, dağıldılar. Onlar gince, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin yanına gidip, onları nasıl bulduğunu sordum. O da: Herkesin anlıyamıyacağı çok derin mevzulardan anlattığını söyledi.

Büyük âlim Ebû Abdullah bin Hafif der ki: Büyüklerimizden beş kişiye uyunuz. Diğerleri hakkında da doğruyu söyleyiniz. Bu beş kişi şunlardır: Hâris bin Esed el-Muhâsibî, Cüneyd bin Muhammed, Ebû Muhammed Ruveyym, Ebû Abbâs bin Ata, Amr bin Osman el-Mekkî. Bunlar, zahir ve bâtın ilimlerinin arasını birleştirmişlerdir.

Haris el-Muhâsibî’yi tanıyanlardan birisi şöyle anlatır: Hâris el-Muhâsibî (k.s.) çok bitkin bir hâlde bana uğramıştı. Ben, kapımın yanında oturuyordum. Çok acıkmış olduğu yüzünden belli idi. Bunun üzerine “Efendim! Bize gelip bir şeyler yeseydiniz!” dedim. Sonra bizim evden vazgeçip, amcamın evine götürmeyi münâsip gördüm. Çünkü onun evi hem daha geniş ve hem de, durumları daha iyi idi. Hâris el-Muhâsibî’yi amcamın evine götürdüm. Sofrayı hazırlayıp, önüne koydum. Elini uzatıp, lokmayı aldı. Fakat yemedi. Sonra kalktı ve benimle konuşmadan çıkıp gitti. Daha sonra onunla karşılaştığımız zaman “Efendim! Da’vetime icâbet etmekle önce beni sevindirdiniz. Fakat yemeden kalkıp gittiğiniz zaman çok üzüldüm. Bunun üzerine “Ey oğul! Gerçekten çok acıkmıştım. Getirdiğin yemekten de yemek istiyordum. Ancak, burnuma doğru yaklaştırınca içim kabul etmedi.”

İbn-i Mesrûk der ki: Hâris el-Muhâsibî vefât ettiği zaman, bir gümüşü bile yoktu. Halbuki babasından çok mal, mülk ve para kalmıştı. Hiçbirinden bir şey almadı. Hâris el-Muhâsibî hazretleri nefsinin devamını hesaba çeker, onun kötülöklere meyletmemesi için elinden geleni yapardı. O, bu hususta der ki: Nefsinin hesaba çekenlerin bir takım güzel hususiyetleri vardır. Onlar, bu hasletleri sebebiyle yüksek derecelere kavuşmuşlardır. Onlara göre, insan azmedip, nefsinin arzu ve isteklerine uymazsa, ma’nevî yönden ilerlemesi mümkündür. Şu hasletleri elde etmeğe çalışan fâidelerini görür 1-Doğru ve yalan yere yemin etmemek. 2-Yalan söylememek. 3-Verdiği sözde durmak. 4-La’net etmemek. 5-Kimseye bedduâ etmemek. 6-Allahü teâlânın rızâsı için sabırlı ve tahammüllü olmak. 7-Haramlardan sakınmak. 8- Kendisini başkasından büyük görmemek. 9-Kimsenin kalbini kırmamak. 10-Gelen belâ ve musîbetlere sabretmek, 11-Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek.

“Kim Cennetliklerden olmayı isterse, sâlih kimselerle beraber olsun.”

“Sâdık (doğru) kimse, halk kendisine iltifat etmedi diye üzülmaz.

“Kulluk, insanın, acizliğini idrâk edip, anlamasıdır.”

“İlmin neticesi, Allahü teâlâdan korkmak; zühdün neticesi, rahatlık; ma’rifetin neticesi, Allahü teâlâyâ dönüştür.”

“Eziyetlere katlanmak, kızmamak, güler yüzlü ve tatlı sözlü olmak, güzel ahlâktandır.”

“İnsanlar medhetse de, zâlim olan kimse dâima pişmanlık içindedir.”

“Kanaatkâr bir kimse aç bile olsa, onun gönlü zengindir.”

“Hırslı kimse, malı ve mülkü ne kadar da çok olsa, o yine fakîrdir.”

“Tâatin aslı, vera’dır (şüphelilerden sakınmak). Vera’nın aslı takvadır. Takvanın aslı, nefsi yaptıklarından hesaba çekmektir. Nefsi hesaba çekmenin aslı, Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olup, azabından korkmaktır. Ümid ile korkunun aslı, dünyâda iyi işler yapıldığı zaman, bunlara karşı mükâfat verileceğinin, kötü işler yapıldığı zaman ise azâb yapılacağıının bilinmesi, bunun da aslı, iyilik yapıldığı zaman mükâfatının, kötölük yapıldığı zaman da cezasının büyük olduğunu bilmektir. Bunun da aslı, tefekkür ve ibret almaktır.”

“Eğer kulun başına bir belâ gelecekse, bunun alâmeti kalbin Allahü teâlâyı anmamaya başlamasıdır. Artık kalb, bundan sonra, gaflete dalar.”

“İlim sahipleri, Allahü teâlâdan daha çok korkar. Zühd, insanın kalbini dünyâ sıkıntılarından uzak tutar. Allahü teâlânın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımak, tövbe etmeyi temin eder.”

“Her şeyin bir cevheri, özü vardır. İnsanın da cevheri, akıldır. Aklın cevheri sabırdır. Kim Allahü teâlânın vermiş olduğu ni'metlere şükretmezse, o ni'metin elinden alınmasını istemiş olur.”

“Arapların söylediği sözlerin en doğrusu, Hassan bin Sâbit'in (r.a.) Resûlullah efendimiz hakkında söylediğidir. O, şöyle demiştir: Hiçbir binek, Resûlullahtan (s.a.v.) dana afif (temiz), sözüne sâdık ve üstün bir kimseyi taşımamıştır.”

“İnsan, nefsiyle mücâdele edip, onun arzu ve isteklerine mâni olmalıdır.”

“Cesede göre başın durumu ne ise, sabrın da imâna göre durumu öyledir.”

“Hz. Ömer (r.a.) efendimiz buyurdu ki: (Allahü teâlâdan korkan kimse, intikam almayı düşünmez. Yine, Allahü teâlâdan korkan kimse, her istediğini yapmaz. Eğer kıyâmet günü olmasaydı, âlem şu görüşümüzden daha daha başka olurdu.)”

“Gayretini, başkasının ayıplarını aramakta değil, kendi nefsini ıslâh etmek için harca.”

“Hz. Ali (r.a.) buyurdu ki: (Ey insanoğlu! Zenginliğinden dolayı sevinme, fakîrlikten dolayı ümitsiz olma, gelen belâ ve musîbetten dolayı üzülmeye, rahatlık ve genişlik vaktinde taşkınlık ve azgınlık yapma. Şüphesiz, altın ateş ile, iyi kul da, belâ ve musîbet ile tecrübe edilir.)”

“Allahü teâlânın senin için murâd ettiğine, dilediğine râzı ol. Abdullah bin Mes'ûd şöyle buyurur Allahü teâlânın senin hakkında yaptığı taksimine râzı ol. Böylece, insanların en zengini olursun. Allahü teâlânın harâm kıldığı şeylerden uzaklaş, onları yapma. Böylece, günahlardan en çok sakınan bir kimse olursun. Allahü teâlânın emirlerini yerine getir, insanların en âbidi olursun. Hâlini Allahü teâlâyâ arz et. Sadece ondan yardım iste. Hâlini insanlara şikâyet etme.”

“Namazını, artık dünyâdan ayrılıyormuş gibi kıl.”

“Kadere, hayır ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna kâmil inanılmadıkça, asla imânın tadı alınmaz.”

“Haya, Allahü teâlânın beğenmediği kötü huylardan vazgeçmektir.”

“Sâdık (doğru olan), insanlar kendisine kıymet vermeseler bile, hiç korkusu olmıyan, kalbinin doğruluğuna inanıp, insanların, kendi amellerinden hiçbirisini görmelerini istemiyendir.”

Derler ki, Hâris el-Muhâsibî kırk yıl sırtını duvara dayamayıp, ayaklarını uzatmadan oturdu. Niçin böyle kendine eziyet ediyorsun diyenlere, “Allahü teâlânın huzurunda kul gibi oturmamaktan haya ediyorum, utanıyorum” derdi. Yine buyurdular ki; “Kıymetli kardeşim! Kötü ahinler insanlar için çok tehlikelidirler. Onlar dünyâyâ düşkündürler. Dünyâyı âhirete tercih ederler. Sonra şunu iyi bil. Dünyâyı âhirete tercih edenler, rahat ve huzur içerisinde de değildirler. Onların neş'e ve sevinçlerine, keder ve sıkıntılar karışmıştır. Bunların sonu felâkettir. Aslında böyle kimselerin dünyâsı da âhireti de harabtır. İki dünyâları da perişandır. Kıymetli kardeşim! Kendinize geliniz. Aklınızı başınıza alınız. Allahü teâlâdan korkunuz. Şeytan sizi aldatmasın. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın huzurunda perişan olacaklardır.”

Abdullah bin Meymûn der ki: Hâris el-Muhâsibî hazretlerine, zühd (dünyâyâ rağbet etmemek) niçin kıymetlidir? Bunun sebebi nedir? diye suâl edildi. O şöyle cevâp verdi: “Bunun beş sebebi vardır. Birincisi, dünyâ insanı, bir çok meşakkat ve sıkıntılara düşürür, insanın kalbini Allahü teâlânın rızâsından ve âhireti düşünmekten alıkor. İkincisi, dünyâyı sevenlerin derecesi, dünyâyâ rağbet etmeyenlerin derecesinden çok aşağıdadır. Üçüncüsü, dünyâyı sevmemek, insanı Allahü teâlâyâ yaklaştırır ve Cennetliklerin derecelerine yükseltir. Dördüncüsü, dünyâyı sevenlerin, kıyâmet gününde hesapları uzun olur. Beşincisi, Allahü teâlânın katında dünyânın bir sinek kanadı kadar bile kıymeti yoktur.” (Burada ve benzeri yerlerde dünyânın ma'nâsı: Allahü teâlânın rızâsından ve beğendiği şeylerden uzaklaştırıp, âhireti unutturan şeyler demektir.)

Haris el-Muhâsibî hazretlerine şükrün ne olduğunu suâl ettiler. Buyurdu ki: “Allahü teâlânın, sonsuz ni'met ve ihsan sahibi olduğunu, başkalarından gelen ni'metlerin de hakikatte, yine Allahü teâlâdan geldiğini bilmektir. (Allahü teâlâ, insanlara, iyilik etme gücü ve kuvvetini vermeseydi, kimse kimseye iyilik yapamazdı. O halde, bütün iyilikler, Allahü teâlâdan gelmektedir.)

Haris el-Muhâsibî hazretlerine sabrı suâl ettiler. O da: “Sabır, Allahü teâlâdan gelenler şeyi hoş ve iyi bir şekilde karşılayıp, heyecan ve ümitsizliğe düşmemek, sıkıntılı ve meşakkatli zamanlarda dayanıklı ve tahammüllü olmaktır” şeklinde cevap verdi.

Yine ona rızâ makamına nasıl kavuşulur, denildi. O şöyle cevap verdi: “Allahü teâlânın adalet sahibi, hüküm ve işlerinde hikmet sahibi olduğuna, O’nun, kulları için seçtiği şeylerin, kulların kendileri için sevdikleri ve seçtikleri şeylerden daha hayırlı olduğunu ve nihayet Allahü teâlânın emirlerine teslim olmak, emrettiklerini yapıp, nehyettiklerini (yasakladıklarını) yapmamaktır.”

Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk anlatır: Hâris el-Muhâsibî hazretlerine, “Allahü teâlâyâ muhabbetin, sevginin alâmeti nedir?” diye suâl edildi. Soru soran şahsa, “Senin bu hususta bir bildiğin var mı?” dedi. O zât: “Evet şu âyet-i kerîmeyi **“Ey Sevgili Peygamberim! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever”** biliyorum. Bu âyet-i kerîmeden, Allahü teâlânın kullarını sevmesinin alâmetinin, Resûlullah efendimize tâbi olmak (O’na uymak) olduğunu, anladım” dedi. Hâris hazretleri bu cevâbı çok beğendi.

Buyurdular ki; “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, ona, farzların edası için sevinç ve gayret verir.”

“Bir kimsenin kalbinde Allahü teâlânın korkusu kalmaz ve âhirette azâb göreceğini unutursa, günahları çoğalır ve tehlikeli durumlara girer. O zaman, iyi şeyleri idrak edip yapamaz, kötü şeylerin kötülüğünü görüp, ondan sakınamaz. Nefsinin esiri olur. Allahü teâlânın katında kıymeti düşer. Kalbi paslanıp, îmânı zaifler.”

Bir defasında ona, zühd sahibi insanların dereceleri nasıldır?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “Akıllarının derecem ve kalblerinin temizliği kadardır. Zâhidlerin en üstünü, en akıllı olanıdır. En akıllı olanlar, Allahü teâlânın emirlerini iyi anlayıp, onları yerine getirmek için bütün güçleriyle çalışanlardır. Bunlar, dünyâyâ düşkün olmayıp, âhirete yönelenlerdir. (Haram ve şüphelilerden sakınıp, mubahlara fazla dalmamak; dünyâdan yüz çevirip, âhirete yönelmekle olur.)

“Nefsinin isteklerinden ve öfke ile hareket etmekten uzak dur. En önde gelen vazifelerinden birisi de, yumuşak olmak ve dikkatli hareket etmek olsun.”

“İlmiyle takvasını, ameliyle basîretini ve aklıyla ma’rifetini arttıran kimsenin izinden yürü.”

“Kul için en doğru yol, ilimle amel etmek, Allahü teâlânın korkusuyla harâmlardan sakınmaktır. Günahla nefsini yâd etme. Günahla ısrar etme. Fakîrlik zamanında Allahü teâlâyâ sığın, her hâlinde Allahü teâlâyâ muhtaç ol ve O’nun her emrinde O’na tevekkül et.”

“Sana zulmeden affet. Amelinle mağrur olmaktan sakındığın gibi, ilimle gururlanmaktan salon. Yakınının, fakîrin ve kötüsünün hakkını gözet. Konuşmadan hoşlanmıyanın yanında konuşma. Mazlûmun kardeşine yardım et. Zamanını iyi değerlendir.”

“Günahlar gaflet getirir. Gaflet ise, kalbin katılaşmasına sebep olur. Kalbin katılaşması, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır ve Allahü teâlâdan uzaklık ise, Cehenneme götürür.”

“Câhillerin ahlâkından, günahkârların meclisinden, kendini beğenenlerin iddialarından, mağrurların isteklerinden ve Ümitsizlerin ümitsizliklerinden sakın ve uzak dur. Hak ile amel et Allahü teâlâyâ güven. Emr-i ma’rûf ve nehyi anilmünker yap.”

“Her hâlin esası, doğruluk ve ihlâstır. Doğruluktan; sabır, kanâat, zühd, rızâ ve ünsiyet, ihlâsdan; korku, sevgi ve haya doğar.”

“Şu üç çeşit muhabbet, çok mühimdir: Birincisi, ibâdeti günaha tercih etmek suretiyle Allahü teâlâyı sevmektir, ikincisi, kuvvetli bir îmân ile Resûlullahı sevmektir. Bunun alâmeti, Resûlullahın sünnetine yapışmaktır. Üçüncüsü ise, Allah için mü’minleri sevmektir. Bunun alâmeti mü’minlere eziyet etmemek ve onlara fâideli olmaktır.”

“Tâatani (Allahü teâlânın beğendiği şeyleri) günaha, ilmini cehâlete, dînini dünyâyâ tercih eden a-kıl aldaticıdır.”

“Dilin fara ve vazifesi; sükûnet ve öfke zamanlarında doğruluktan ayrılmamak. Gizli ve açık olarak hiç kimseye eziyet etmemektir. Gözün farzı ve vazifesi; harâmlardan korunmaktır. Kulağın farzı ve vazifesi, helâl olmayan şeyleri dinlememektir. Lisanından sonra, insanoğlu için en tehlikeli a’zâ kulağıdır. Çünkü kulak, kalbin en büyük elçisidir. Fitne bataklığına en fazla dalan kulaktır. Burnun fara ve vazifesi; burun, kulak ve göze tâbidir. Dinlemesi ve bakılması caiz olmayan bir şeyin koklanması da caiz değildir. Ellerin ve ayakların farzı ve vazifesi; Allahü teâlâ tarafından harâm kılınan şeylere uzanmamam ve başkalarının hakkından sakınmasıdır.”

Eserleri:

1. Adâb-ün-nüfûs 2. Şerh-ul-ma'rifet. 3. el-Menâsil fî'z-zühd ve gayrihi. 4. el-Ba's ve'n-Nüşûr. 5. er-Riâye li-hukûkillah azze ve celle. 6. el-Halvet ve't-tenekkul fi'l-ibâdet. 7. Muâtebet-ün-nefs. 8. Risâlet-ül-müstersidîn.

- 1) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-57
- 2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh-134
- 3) Hilîyet-ül-evliyâ cild-10, sh-73
- 4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh-430
- 5) Târih-i Bağdâd cild-8, sh-211
- 6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh-174
- 7) Tabakât-üş-şâfiyye cild-2, sh-275
- 8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-102
- 9) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh-387
- 10) El-A'lâm cild-2, sh-153
- 11) Tezkiret-ül-evliyâ sh-144
- 12) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-157, 291, 311, 337
- 13) Tabakât-üs-Sûfiyye sh-56
- 14) Risâle-i Kuşeyrî sh-72
- 15) Keşf-ül-mahcûb sh-109

HÂRİZMÎ:

Türk-İslâm matematik, astronomi ve coğrafya âlimi. 164 (m. 780) senesinde Hârizm'de doğduğu kabul edilir. Asıl adı, Ebû Abdullah Muhammed bin Mûsâ el-Hârizmî'dir. 236 (m. 850) senesinde Bağdâd'da vefât etti. İlme çok hizmeti geçti. Cebir, astronomi ilimlerinde kıymetli eserler yazdı. Hârizmî'nin Ahmed, Muhammed ve Hasan adlı üç oğlu olup, hepsi de matematik ilmi üzerinde ciddi çalışmalarıyla tanınır.

Hire bölgesinde, bir Türk şehri olan Hârizm'den, ilim âleminin merkezi durumundaki Bağdâd'a gelerek kıymetli İslâm âlimlerinden ders aldı ve kendini yetiştirdi. Hârizmî, zamanın Abbasî halifesi Me'mûn'dan (198-218) (m. 813-833) büyük yardım ve destek gördü. Bütün İslâm halifeleri ve hükümdarları gibi Me'mûn da ilim âşığı ve âlimlerin koruyucusuydu. Bağdâd'daki Saray Kütüphanesinde milattan önce ve sonra yazılan eski Mezopotamya, Mısır, Yunan, Hint ve İslâm âlimlerinin kıymetli eserlerinin toplandığı binlerce cilt tutan kitaplar mevcuttu. Halife Me'mûn, bu kütüphanenin idaresini Hârizmî'ye verdi. Ayrıca Bağdâd'daki ünlü Beyt-ül-hikme'de vazife alan Hârizmî, ilmi çalışmalar yapabilecek bütün imkânları elde etti. İhtiyaçları Abbasî halifesince karşılanan Hârizmî, Bağdâd'da ve seyahatlerinde matematik, astronomi ve coğrafya ilimlerinde kıymetli araştırmalar yaptı. 215 (m. 830)'da heyet başkanı olarak ilmi araştırmalar için Afganistan yoluyla Hindistan'a gitti. Halife Me'mûn'un emriyle Bağdâd'daki Şamasiye ve Şam'daki Kasium Rasathâneleri'ndeki rasad heyetiyle Arzın (yeryüzü) bir derecelik meridyen yayının uzunluğunu ölçmek için Sincar Ovası'na gönderildi. Orada heyetle çalışmalarda bulundu.

Doğu ve batı ilim âleminde cebire yaptığı hizmetlerle ün yapıp, tanınan Hârizmî, bu sahada ilk eser sahibidir. Cebir ilmi deyince, Hârizmî akla gelmektedir. O eebirin babasıdır. Eserlerinde Avrupalıların bilmediği "sıfır" kullanıp, cebir işlemlerini geometrik düşüncelerle temellendirdi. Hârizmî cebiri, denk sayı grupları arasındaki eşit değerli ve zıt değerli sayıların yer değişmelerini sağlayarak, denge kurmak ve işlemleri basitleştirmek olarak tarif etti.

Hârizmî, "Kitâbü'l-muhtasar fî hesâbi'l-cebri vel-mukâbele" adlı eserinde, cebir kelimesini matematiğe kazandırdı. Cebir ilmini metodik ve sistematik olarak ilk defa ortaya koydu. Cebir'de bugün de tatbik edilen adına kare ve dikdörtgen metodu denilen geometrik çözüm yolunu kullandı. Hârizmî, $x^2+10x=39$ denklemindeki bilinmeyen (x)'i şu metodla buluyordu:

	x	5
x	x^2	5x
5	5x	25

Karenin alanı, $(x+5)^2 = x^2+10x+25$ ve burada $x^2+10x=39$ olduğundan $(x+5)^2=25+39$ yazıyor ve sonuçta $(x+5)^2=64$ veya $(x+5)=8$ ve buradan da $x=3$ elde ediyordu. Burada (x)'in katsayısı olan (10) sayısının yarısına (5)'e KÖK diyor ve kareyi tamamlamak için "Kök"ün karesini sabit terim olarak yazıyordu. Bugün de aynı işlem "Kareyi tamamlamak" olarak bilinmekte ve kullanılmaktadır. Latince'ye çevrilip, Avrupa'da yüzyıllarca faydalanan "Kitâbü'l-muhtasar fî hesâbi'l-cebri ve'l-mukâbele'nin" Arapça aslıyla batı dillerine tercümesi Avrupa ve Amerika'da yayınlandı. Eser bir önsöz, beş bölüm ve bir de ek bölümden meydana geliyordu. Muhteva olarak birinci ve ikinci derecede denklemlerin çözüm şekilleri, bilinmeyenleri, çeşitli cebir hesaplarını misâllerle açıkladıktan sonra; nazari ve tatbiki hesaplama şekilleri,

zamanın hükümet işlerine ait hesapların yapılması, kanalların açılması, bina yapımı, esnaf, tüccar, ölçme memurları için sayı işaretlerini, vasiyet memurları için lüzumlu olan Kur'ân-ı kerîmdeki Miras Hukuku (Ferâiz Bilgisi Hesapları) tatbikatı hem aritmetik, hem de cebir yolu ile çözümlenecek şekilde hesaplanmasını, misaller vererek gösterir, ikinci önemli eseri "Kitab-el muhtasar fî hisâb el-Hindî" isimli kitabıdır. Bu kitabın Arapça aslı mevcut olmayıp, Cambridge Üniversitesi'nde bulunan ve "Algoritmi de numero indoram" adlı Latince tercümesi mevcuttur. Müterciminin meşhûr İngiliz mütercimi, Adelard of Bath olduğu sanılmaktadır. Bugünkü logaritma terimi Hârizmî'nin bu eserindeki isminin Latince Algazîzme olarak geçmesi neticesi logaritme olarak değiştiği söylenmektedir. Logaritmanın dört temel özelliğine ait bilgiler ilk defa bu eserde bahs olunmuştur.

Hârizmî'nin astronomiye ait Ziycü'l-Hârizmî adlı eserinde astronomi cetveli ile nazari bilgiler mevcuttur. Güneş ve Ay tutulmaları ile paralaksa dâir incelemelerin bulunduğu eserde, astronomi için lüzumlu trigonometri bilgisi ve trigonometri cetvelleri vardır. Ziycü'l-Hârizmî, Arapça aslından önce Latince'ye sonra da batı dillerine, tercüme edilip, yayınlandı. Astronomiye ait "Kitâbü'l-Amal Bi'l-Usturlâb" adlı usturlâbın yapımına dâir eseri de Hârizmî yazmıştır.

Hârizmî, coğrafî çalışmalara halife Me'mûn'un emriyle dünyâ ve gökküresi haritalarını hazırlayan heyete dâhil oldu. "Kitabü's-Sûret il-Arz" adlı enlem ve boylam kitabını, heyetin hazırladığı esere ilâve etti. Kitabü's-Sûret il-Arz, Nil nehrinin kaynağı açıklar. Mâlvâ'nın merkezi olan ve Hindistan'ın Galyur Eyâleti'nin Ujjain şehrinden geçen boylam dâiresini, başlangıç meridyeni olarak almıştır. Hârizmî'nin güneş yardımıyla zaman ta'yini usûlünden bahseden Kitâbü'r-Ruhâme ve târih ile alâkalı Kitâb-üt-Târih adlı eseri de vardır.

1) *Fihrist sh-274*

2) *El-A'lâm cild-7, sh-116*

3) *Mu'cem-ül-müellifin cild-12, sh-63*

4) *Keşf-üz-zünûn cild-2, sh-1407*

HARMELET-ÜBNÜ YAHYÂ:

Büyük fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 166 (m. 782)'de Mısır'da doğup, 243 (m. 858)'de yine orada vefât etti. Şâfiî mezhebi âlimlerinden olan Harmelet-übnü Yahyâ (r.a.), Abdullah bin Vehb, İmâm-ı Şâfiî, Eyyûb bin Süveyd er-Remlî, Bişr bin Bekir ve birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İmâm-ı Müslim, İbn-i Mâce, Ebû Düccâne, Ahmed bin İbrâhîm el-Mısırî, Ebû Abdurrahmân, Ahmed bin Osman ve pek çok âlim de Harmele'den rivâyette bulunmuşlardır. Zamanın valisi, büyük âlim ve muhaddis Abdullah bin Vehb'i kadı (hâkim) yapmak istiyor, o ise bunu kabul etmiyordu. Vali ise onu kadı yapmakta ısrar ediyor ve arattırıyordu. O da bir yere gizlenmişti, işte bu sırada Harmelet-übnü Yahyâ, Abdullah bin Vehb'in yanında bulunduğundan çok istifâde etmiş, en fazla hadîs-i şerîf ondan yazmıştır.

İmâm-ı Şâfiî'den rivâyetinde, İmâm-ı Şâfiî buyurdu ki:

"Farzları yaptıktan sonra, insanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran amellerin en üstünü ilim öğrenmektir."

Harmele; Abdullah bin Vehb'den şöyle rivâyet etti. Sa'îd bin Zeyd bin Amr bin Nüfeyl'in evinin bir kısmında, Ervâ denen bir kadın, hakkı olduğunu iddia edip, kadıya başvurdu. Bunun üzerine, Sa'îd bin Zeyd: "Evi tamamen ona bırakınız, tamamı onun olsun. Ben Resûlullahtan (s.a.v.) işittim: **"Kim haksız yere bir karış yer alırsa, kıyâmet gününde yedi kat yer boynuna dolanacaktır"** buyurdu, dedi. Sonra "Allahım, eğer bu kadın yalancı ise; gözlerini kör et ve kabri de evi olsun" diye duâ etti. Daha sonra o kadın kör oldu, elleriyle duvarları yoklayarak yürürdü ve "Bana Sa'îd bin Zeyd'in bedduâsı tuttu" derdi. Daha sonra, bir gün evde dolaşırken, evinde bulunan kuyuya düşüp, bu kuyu onun kabri oldu.

Harmelet-übnü Yahyâ'nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Kim bana itâat ederse, Allahü teâlâyâ itâat etmiş olur. Kim bana isyan ederse, Allahü teâlâyâ isyân etmiş olur. Kim de benim emrime isyan edene, bana isyan etmiş olur."

"Sarhoşluk veren her içki harâmdır."

"Vaktiyle bir adam, insanlara borç para verir, hizmetçisine de, bir fakîre gidersen, onun borcunu siliver, ondan birşey isteme. Umulur ki, Allahü teâlâ bizi affeder, derdi. Nihayet bu zât Allahü teâlâyâ kavuştu. Allahü teâlâ da onu affetti."

Harmele (r.a.) İmâm-ı Şâfiî'den (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **"Humma (sıtma) hastalığındaki hastanın ateşi, Cehennem harâretindedir. Onu su (içmesi) ile söndürünüz."**

“Her kim, Allaha ve âhîret gününe îmân ediyorsa, ya hayır söylesin veya sussun. Ker kim Allaha ve âhîret gününe îmân ediyorsa, komşusuna ikrâm etsin. Her kim Allaha ve âhîret gününe îmân ediyorsa, misafirine ikrâm etsin.”

“Her Peygamberin Allaha duâ ettiği bir duâsı vardır. Ben de inşaallah duâmı, kıyâmet gününde ümmetime şefâat için saklamak istiyorum.”

“Her kim sıdk ile Allahtan şehîdlik dilerse, Allah onu şehîdlerin menziline ulaştırır. Vele ki, yatağında ölmüş olsa bile.”

“Sakın sizden biriniz sol eliyle yemesini ve onunla içmesini. Çünkü, şeytan sol eliyle yer, sol eliyle içer.”

“Ben size neyi yasak edersem ondan sakının, neyi emredersem gücünüz yettiği kadar ona yapın. Sizden öncekileri, ancak çok suâlleri ve Peygamberleri üzerinde ihtilâfları helâk etmiştir.”

“Her kim rızkının bolllaştırılmasını ve ecelinin geciktirilmesini arzu ederse, sıla-i rahm yapsın.”

“Yâ Âişe! Şüphesiz ki Allah refikdir. Rıfkı sever. Sertlik gösterene ve hiç kimseye vermediğini, yumuşak davranana verir.”

“İnsanların en kötülerinden, biri yüzle şunlara, bir yüzle, bunlara gelen, iki yüzlüyü bulacaksınız.”

“Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevâb vermek, hastasını dolaşmak, cenâzesinde bulunmak, da’vetine gitmek, aksırdığı zaman elhamdülillah deyince yerhamükellah demek.”

- 1) *Tabakât-uş-şâfiyye cild-2, sh-127*
- 2) *Târîh-i Bağdâd cild-8, sh-86*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh-229*
- 4) *Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh-64*
- 5) *Mizân-ül-i’tidâl cild-1, sh-472*
- 6) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-476*
- 7) *El-A’lâm cild-2, sh-174*

HASEN BİN ALİ ASKERÎ (İMÂM-I ASKERÎ):

Oniki imâmın onbirincisi. İmâm-ı Âli Nakî’nin oğludur. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı Zeki, Hâlis, Sirâc’dır. Babasının olduğu gibi, kendisi de “Askerî” ismi ile meşhûr olmuştur. 232 (m. 846) yık Rebî’-ül-evvelin dördüncü gününde Medîne-i münevverede dünyâya geldi. 261 (m. 875) senesinde Bağdâd’da vefât etti. Samarrâ’da babasının yanına defn edildi.

İmâm-ı Askerî hazretleri, cesur, kerîm, cömerd ve âlim bir zâttır. Yalnız bir oğlu olup, o da, oniki imâmın onikincisi ya’nî sonuncusu olan Muhammed Mehdî hazretleridir. Bir çok kerâmetleri vardır.

Kendisini çok sevenlerden bir zât anlatır:

“Zindana düşmüştüm. Zindan çok dar ve ayağımdaki zincirler de çok ağır idi. İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektûb yazarak sıkıntımı anlattım. Mektuba geçim sıkıntımın da olduğunu yazacaktım, fakat utandığım için yazamadım. İmâm-ı Askerî hazretleri, mektuba verdikleri cevapta; “Bu mektubu aldığın gün, öğle namazını evinde kılacaksın” diye yazmış. Hakikaten o gün öğle üzeri, beni zindandan çıkarıp serbest bıraktılar. Sevinç içinde evime geldim, namazımı kıldım. Kapım çalındı, kapıyı açtığımda İmâm-ı Askerî hazretlerinin hizmetçisi ile karşılaştım. Bana yüz altın ile bir mektûb bıraktı. Mektubu açtığımda şunların yazılı olduğunu gördüm: “Ne zaman bir ihtiyâcın olursa iste! İstedğin şeye, Allahü teâlânın izniyle kavuşursun.”

İmâmı sevenlerden biri, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatan “İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektûb yazarak ba’zı şeyler sordum. Bahar hummasından da soracaktım. Fakat unutmuştum. Daha sonra suâllerimin cevâbı geldi. Suâllerin cevâbından sonra şöyle yazmışlar “Bu suâllerle beraber bahar hummasını da soracaktın, fakat unuttun. Onun cevâbını da verelim. “Ey ateş! İbrâhîm’in üzerine soğuk ve emin ol” âyet-i kerîmesini yazıp, hummalı hastanın boynuna aşırlırsa şifâ bulur” buyurdu. Dedikleri gibi yaptım. Hasta şifâ buldu.”

Fakîr bir kimse anlatır. “İmâm-ı Askerî’nin (r.a.) huzurunda idim. Fakîr olduğumu, ba’zı ihtiyaçlarımı temin edebilmem için paraya ihtiyâcım olduğunu söyledim. O anda elinde baston vardı. Bastonun ucu ile yeri kazdı. Biraz sonra yerden, beşyüz altın kıymetinde, bir kalıp külçe altın çıkardı. Çıkan altını bana verdi. Ben de ihtiyâcımı karşıladım.”

Muhammed bin Ca'fer isimli bir genç anlatır: "Geçim sıkıntısı içindeydik. Bugün babam bana dedi ki: "Oğlum gel İmâm-ı Askerî hazretlerine gidelim. Onun çok cömert olduğunu söylüyorlar. Bizi de boş çevirmez. Bir ihsanda bulunabilir." Ben de "Peki, baba sen onu hiç gördün mü?" deyince; babam: "Hayır" diye cevap verdi. Daha sonra gitmeğe karar verip beraber yola çıkınca bana dedi ki: "Beşyüz akçe verse, üçyüz akçesi ile elbise, ikiyüz akçesi ile de un, geri kalanla da diğer ihtiyaçlarımızı alırız." Ben de, "Bana da üçyüz akçe verse, yüz akçe ile elbise, yüz akçe ile yiyecek ve yüz akçesi ile de merkep alıp, Kâhistan tarafına gitsem" dedim, İmâm-ı Askerî hazretlerinin kapısına geldiğimizde, kapıya birisi çıkarak, babamı ve beni ismimizle çağırdı ve içeri girdik. İmâm-ı Askerî hazretleri "Şimdiye kadar niçin gelmediniz?" diye sordu. Babam da, "Perişan hâlimizle yanınıza gelmeğe utandık" dedi. Ziyâretten sonra çıkıp giderken, arkamızdan hizmetçi koşarak geldi ve bir kese babama vererek "Bu kesede beşyüz akçe vardır. İkiyüz akçesi ile elbise, ikiyüzü ile un ve yüz akçesi ile çeşitli ihtiyaçlarınızı alırsınız" dedi. Bana dönerek bir kese de bana verdi. Bana da "Bu kesede üçyüz akçe vardır. Yüz akçesi ile elbise, yüz akçesi ile yiyecek, yüz akçesi ile de bir merkep alırsın, yalnız Kâhistan tarafına gitme" dedi. Daha sonra meydana gelen hâdiselerden, oraya gitmemin benim için iyi olmayacağını anladım." Halife'nin huysuz bir atı vardı. Değil binmek, eyer bile vuramazlardı. Halife'nin hizmetçilerinden biri "Bu atı İmâm-ı Askerî görsün. Ya bu at onu öldürür, veyahut at kullanılır hâle gelir" dedi. İmâm saraya çağrıldı. Sarayın bahçesine girince, doğruca o atın yanına gitti. Ata elini sürdü. At hemen terlemeğe başladı. Sonra Halife, hazret-i imâmın yanına gelerek, ta'zîmden sonra, "Efendim biz bu atı hiç kullanamıyoruz. Terbiye de edemedik. Buna bir eyer vurup eğitebilir misiniz?" dedi. İmâm-ı Askerî hazretleri atın yanına vardı, eyerini vurdu. Halife "Bir de biner misiniz?" dedi. Bunun üzerine ata bindi. Sarayın bahçesinde koşturdu. At, en ufak bir serkeşlik yapmadı. Sonra attan inip halifenin yanına gelerek, "Bundan daha iyisini görmedim" buyurdu. Halife çok hayret etti ve atı İmâm-ı Askerî hazretlerine hediye etti.

Kendisini sevenlerden biri: "İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektûb yazarak, mişkâtın ma'nâsını sordum. Doğacak çocuğuma ad koymasını ve duâ etmesini istirham ettim. Cevâbî mektubunda "Mişkât, Resûlullahın kalbidir" buyurdu. Doğacak çocuk için bir şey yoktu. Ancak mektubun sonuna, "Allahü teâlâ sana büyük ecr ve sonra hayırlı bir evlât versin" yazmıştı. Çocuğum ölü doğdu. Daha sonra da bir erkek çocuğum dünyâya geldi" diye anlatmıştır.

Birisi anlatır: "İmâm-ı Askerî hazretlerinin huzurunda oturuyordum, içeriye temiz yüzlü bir genç girdi. Kendi kendime "Acaba bu kimdir?" diye merak ettim. Hemen bana dönüp: "Bu genç Ümm-i Gânim'in oğludur. Bütün dedelerimin yüzükleriyle, mühürlerini bastıkları taşın sahibidir. Taşa benim de mühür basmam için geldi" buyurdu. Sonra o gence "Taşı ver" dedi. Genç, taşı çıkarıp verdi. Yüzüğünü taşın mühür olmayan düz bir yerine bastı. Mühür meydana çıktı. Açık olarak (Hasan bin Ali) yazdığını gördüm. Sonra genç dışarı çıkıp gitti."

1) Mû'cem-ül-müellifîn cild-3, sh-261

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-94

3) El-A'lâm cild-2, sh-200

4) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh-366

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1011

6) Nûr-ül-ebâr sh-159

HASEN BİN SABBÂH EL-BEZZÂR:

Hadîs imâmı. İsmi, Hasen bin Sabbâh bin Muhammed el-Bezzâr el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Ali el-Vâsıtî'dir. Bağdad'da doğmuş olup, yine Bağdad'da 249 (m. 863)'de Rabî-ül-âhır ayında vefât etmiştir.

Büyük hadîs âlimi olan Hasen bin Sabbâh, Süfyân bin Uyeyne, Ebün-Nasr, Vekî' bin Cerrâh, Velid bin Müslim, Zeyd bin Hâbbâb, İshâk bin Yûsuf el-Ezrak, Ca'fer bin Avn, Ruh bin Ubâde, Ebû Uşâme, Ahmed bin Hanbel, Ali bin el-Medînî ve daha birçok âlimden ilim almış, hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

İmâm-ı Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbrâhîm el-Harhî, Ebû Bekr el-Bezzâr, Ebû Bekr bin Âsım, Abdullah bin Ahmed, İbn-i Naciye, Ali bin Abdülazîz el-Begâvî, Ebû Bekr es-Sigânî (Muhammed bin İshâk), Ebû İsmâil et-Tirmizî ve bir çok âlim de Hasen bin Sabbâh el-Bezzâr'dan hadîs-i şerîf öğrenmiş ve rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel: Ebû Ali el-Vâsıtî'nin rivâyetlerini yazınız. O sikadır (sağlam ve güvenilir) ve sünneti iyi bilir. Onun hayır işlemediği hiç bir günü yoktur" buyurur, onun çok kıymetli, amel-i sâlih işliyen, çok hayır yapan, mübârek bir zât olduğunu her yerde beyân ederdi. Ebû Hatim: "Hasen bin Sabbâh Ebû Ali el-Vâsıtî hadîsde sadûk (râvide aranan şartların hepsine hâiz ve çok doğru) bir zât olup, Bağdad'da kadr-ü kıymeti pek çoktur" buyurdu.

İmâm-ı Neâî ise, onun Bağdad'da hadîs aldığı üstâdların ve kendisinin; sâlih, kıymetli zâtlar olduğunu söylemiştir. İbn-i Hibbân da onu sika râviler arasında zikretmiştir. Son derece harâmlardan sakı-

nan, dünyâya kıymet vermeyen, şüphelilerden dâima uzaklaşarak yaşayan Ebû Ali Vâsıfî (r.a.), insanların hayırlılarından idi.

Hıfzının sağlamağı, İslâmiyeti yaşamaktaki çok fazla gayreti sebebiyledir ki, rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîfler, Buhârî, Müslim ve Sünen kitaplarında yer almıştır.

Buhârî’de ve Müslim’de bu zâtın başka üç tane daha Bezzâr geçmektedir ki, Donlara bu isim kumaş ticâreti yaptıklarından verilmiştir. Diğerleri Muhammed bin Seken el-Bezzâr, Bişr bin Sâbit el-Bezzâr ve Halef bin Hişâm el-Bezzâr el-Mukrî’dir. Bu dört zâta el-Bezzâr-ı Bizâzeyn denilir. Hepsinin de rivâyetleri uygun olup, Buhârî ve Müslim hepsini aynı derecede kabul etmişlerdir.

Herkese iyiliği emreden ve kötülükten nehyeden (yasaklayan) Ebû Ali el-Vâsıfî, zamanının halifesi Me’mûn’a da, emri bil-ma’rûf yapmıştır. Buyurdu ki: Üç defa halife Me’mûn’un yanına girdim. Başımı kaldırdım ve ona iyiliği emrettim. Beni böyle konuşmaktan men etti. İkinci defa girdiğimde, yine iyiliği emrettim. Bana; “Sen iyiliği mi emrediyorsun?” dedi. “Hayır fakat kötülükten men ediyorum” dedim. Bunun üzerine beni sopa ile dövdükten sonra serbest bıraktılar. Üçüncü defa yanına çıktığımda bana: “Sen Hz. Ali hakkında, kötü şeyler mi söylüyorsun?” diye sordu. “Allahü teâlâ, benim efendim, seyyidim Hz. Ali’ye ve senin efendine rahmet etsin. Ben Yezîd’e söğmüyorum. Çünkü, o senin amcanın oğludur. Kaldı ki, benim efendim Hz. Ali’ye mi sögeceğim” cevâbını verdim. Halife Me’mûn “Yolunu açınız” dedi, ben de serbestçe çıktım gittim.

O zaman meşhûr bir fitne olan ve Mu’tezile fırkasının ehl-i sünnet akaidine uygun olmayan “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur” bozuk inançlarını kabul etmeyip, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel gibi ehl-i sünnet i’tikâdını muhafaza ve müdâfaa etti. Bu yüzden işkencelere ma’rûz kalmış ve daha sonra Anadolu taraflarına hicret etmişti. Bu fitne kalktığı zaman, o vefât etmişti.

Hasen bir Sabbâh el-Bezzâr’ın (r.a.) Kitâb-üs-Sünen isimli bir hadîs kitabı vardır.

- 1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-476
- 2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh-289
- 3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-119
- 4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh-499
- 5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh-231

HASEN BİN ZİYÂD:

Hanefî fikh âlimlerinden. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin yetiştirdiği müctehidlerden. İsmi Hasen bin Ziyâd, künyesi Ebû Âli, lakabı ise, el-Lü’lûî’dir. Bu lâkab, kendisine inci satıcılığı yaptığı için verilmiştir. Aslen Medîneli eshâb olan Ensâr’ın soyundandır. 116 (m. 734) yılında Kûfe’de doğmuştur. Kâdılık yaptı. Hâfızası kuvvetli olup, İmâm-ı a’zâmın rivâyetlerini ezberlemişti, ömrü boyunca İslâmiyete hizmet eden bir hayat yaşadıktan sonra, 204 (m. 819) yılında vefât etmiştir.

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe ve İbn-i Cüreyc’den hadîs öğrenip rivâyet eden Hasen bin Ziyâd, “İbn-i Cüreyc’den onikibin hadîs işittim. Bunların hepsine, fikh âlimleri muhtaçtır” buyurmuştur. Uzun seneler İmâm-ı a’zâmın talebeliğini yapan Hasen bin Ziyâd müctehiddir. Fakat bu hâli, âlimliğin en yüksek derecesi olan mutlak müctehidlik olmayıp, müctehidliğin ikinci derecesi olan, mezhepte müctehidliktir. Bunun için Hasen bin Ziyâd’ın ictihâdları, Hanefî mezhebindedir. Çünkü o, İmâm-ı a’zâmın talebesidir. Kendisi ile ilgili olarak İslâm âlimleri buyurdular ki: “Müftî ve hâkim, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin sözüne uygun olarak fetva verir. Aradığını onun sözlerinde açıkça bulamazsa, İmâm-ı Ebû Yûsuf’un sözünü alır. Onun sözlerinde bulamazsa, İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin sözünü alır. Ondan sonra İmâm-ı Züfer’in, daha sonra Hasen bin Ziyâd’ın sözünü alır.” (İbn-i Âbidîn cild-1, sh-301)

Hasen bin Ziyâd, uyanık, zekî ve fakîh bir zât idi. Yahyâ bin Âdem “Hasen bin Ziyâd’dan daha fakîh bir kimseye rastlamadım” demiştir. Gayet zekî olan Hasen bin Ziyâd, bütün rey eshâbının (Irak âlimlerinin) sözünü ezberlemişti.

Muhammed bin Semâa el-Kâdî, Muhammed bin Şüca’ es-Selcî, Şuayb bin Eyyûb; Hasen bin Ziyâd’dan ders almıştır ve rivâyetlerde bulunmuşlardır. Uzun müddet Kûfe’de bulunan Hasen bin Ziyâd, daha sonra Bağdâd’a geldi. Bağdâd’da iken Hafs bin Gıyâs’ın yerine, 194 yılında kadı yapıldı. Daha sonra bu vazifesinden istifa etti. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin rivâyetlerinde hâfız olan Hasen bin Ziyâd, kadılık makamına oturduğu zaman, kendisinden tevfiğ gider, bildiklerini unutturdu. En iyi bildiği mes’eleleri dahi arkadaşlarına sormak mecburiyetinde kalırdı. Hüküm meclisinden ayrıldığı zaman, unuttuğu şeyler yeniden aklına gelirdi. Bükâlî (r.a.) kendisine haber gönderip: “Sen bu hâlinle kadılık yapamazsın istifa et” dedi. Bunun üzerine o da istifa edip rahata kavuştu.

Huy bakımından gayet güzel huylu olan Hasen bin Ziyâd, ibâdet, harâmlardan sakınmak ve İslâmiyetin emirlerine uymakta çok gayretli idi. Ahmed bin Abdülhamîd el-Hârisî “Hasen bin Ziyâd’dan daha güzel huylusunu görmedim” buyurdu. Allahü teâlâdan korkusunun alâmetlerinden birisi de şu hâ-

disedir Torunu Muhammed şöyle anlatan “Dedem bir mes’elede yanılmıştı. O zaman hemen bir adam tutup ona “Hasen filân gün, falan mes’elede hatâ etti” diye bağırttı. Bundan sonra uzun bir müddet fetva vermedi Soran kimse gelip, ona bu mes’elede yanıldığını söyleyinceye kadar, talebelerine ders de vermedi”

Kendi yediği yemeklerden, hizmetçi ve kölelerine de yedirir, kendi giydiği elbiseden, kölelerine de giydirdi. Ahmed bin Abdülhamîd el-Hârisî: “Hasen bin Ziyâd’dan daha âlim bir kimse görmedim. Suâl sormakta, insanların en iyilerinden idi.”

Bir cariyesi vardı. Ne zaman kendisi, yemek, abdest veya bir başka şeyle meşgul olsa, o işi bitinceye kadar, câriye ona ba’zı mes’eleler okurdu. Nâsır bin Yahyâ şöyle anlatır: “İmâm Hasen, gece ve gündüz zamanlarını taksim etmişti. Önce sabah namazını kılar, sonra fûrû mes’elelerini okutmağa başlardı. Kaba kuşluğa kadar bu hâl devam ederdi. Sonra evine gider, ba’zı işlerini görürdü. Öğleye kadar işlerine ve evine bakardı. Sonra öğle namazına çıkar, namazdan sonra ikindiye kadar suâlleri cevaplandırır, ikindiye kılıp, fıkıh usûlü ilmini öğretir ve münazara ederlerdi. Bu, akşama kadar sürerdi Akşamı kılıp evine dönerdi. Sonra evinden çıkıp, zor ve karışık mes’eleleri söyler ve bunları çözerdi. Bu hâl yatışıya kadar devam ederdi. Yatsı namazını kılınca, çeşitli mes’eleler hakkında konuşur, vasiyyet ve nasihat ederek, gecenin üçte biri geçinceye kadar devam ederdi. İlimden konuşmaktan asla yorulmazdı, insanların en güzel suâl soranlarından. Nitekim, Hasen bin Ziyâd, hayatını şu ifadesiyle ortaya koymaktadır. “Evimde 40 sene yatmadım. Her zaman önümde kandil yanardı.” Hocası İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe gibi, kırk yıl gece uykusu uyumamıştır. Hasen bin Ziyâd’ın yazmış olduğu birçok kıymetli kitapları vardır Edeb-ül-kâdî, Muharrer, Meân-il ey mân, el-Harac, el-Ferâid, en-Nefekât bunlardan ba’zılarıdır.

Hasen bin Ziyâd’ın (r.a.) ictihâd ve fıkıh beyanlarından bazıları: Namazda, başkalarının duyacağı kadar yüksek sesle gülen kimsenin, o namazı bozulur, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’den (r.a.) şöyle rivâyet etti. “Teravih namazı, terk edilmesi caiz olmayan bir sünnettir.”

- 1) *Fevâid-ül-behiyye sh-60, 61*
- 2) *Mizân-ül-i’tidâl cild-1, sh-491*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-7, sh-314*
- 4) *Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh-255*
- 5) *Mu’cem-ül-müellifin cild-3, sh-226*
- 6) *Fihrist, cild-1, sh-204*
- 7) *Keşf-üz-zünûn, sh-1415, 1470, 1374*
- 8) *Kâmûs-ul-a’lâm cild-3, sh-1945*

HÂTİM-İ ESÂM:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdurrahmân olup, adı Hatim bin Ünvan bin Yûsuf el-Esâm’dır. Belh şehrinde doğmuştur. Doğum târihi kesin belli değildir. Hâtim-i Esâm, Şakîk-i Belhî’nin talebesi, Ahmed-i Hadraveyh’in hocasıdır. 237 (m. 852) senesinde Vaşcer’de vefât etmiştir.

Kendisine “Esâm” (kulağı duymaz) denilmesinin sebebi şudur: “Birisi onunla konuşurken kazayla yellendi. Hâtim-i Esâm o şahıs utanmasın diye “Yüksek sesle konuş, ancak yüksek sesle konuşulanları duyabiliyorum” dedi. Bu yüzden ona Esâm denilmiştir.

Âkil baliğ olduğu andan itibaren, Şakîk-i Belhî’nin sohbetlerine devam etti Onun talebesi oldu. Şakîk-i Belhî’den İslâm ilimlerini öğrenerek âlim oldu. Zahirî ve bâtinî ilimlerin mütehasşısı olan Hâtim-i Esâm bir gün talebelerinden birkaçına, “İnsanlar size Hâtim’den ne öğrendiniz deseler, ne dersiniz?” buyurdu, “İlim öğrendik deriz” dediler. “Hâtim’in ilmi yoktur derlerse ne dersiniz?” buyurdu. “Hikmet öğrendik deriz” dediler. “Hikmeti de yoktur derlerse, ne dersiniz?” diye sordu, “elinde olana kanâat eder, başkalarından birşey beklemez deriz” dediler.

Medîne-i münevvere âlimleri de Hâtim-i Esâm’ın ilmini takdir etmiştir. Medine âlimleri ona “Allahım bana rızık ver” duâsıyla ilgili olarak sorduklarında, Hâtim-i Esâm, hacet ânında istenilmesini, eğer mevcutsa yenilmesini ve yedirilmesini, çünkü Allahü teâlânın bunların yerine daha fazla vereceğini belirtti. Bunun üzerine Medine âlimleri şöyle dediler “Ey Abdurrahmân! Allahü teâlâyâ şükür ederiz, sizden bilmediğimizi öğrendik.”

Muhammed bin Mûsâ anlatır: “Hâtim-i Esâm insanlardan uzak yaşıyordu. Onlardan dünyâlık istemiyor, ba’zı mes’eleler haricinde kimseyle görüşmüyor ve kubbeli bir yerde bulunuyor diye halife Hârûn Reşîd’e bildirdiler. Bunun üzerine Hârûn Reşîd de, Hâtim-i Esâm’a, Muhammed bin Hasan, Kisaî, Ömer bin Bahr ve başka bir kişiden daha meydana gelen dört kişiyi gönderdi. İçlerinden biri, “Ey Hatim! Ey Hatim!” diye çağırmaya başladı. Hatim, onlara cevap vermedi. “Ma’budun hakkı için bize cevap ver” diye Allahü teâlânın ismini verince, o zaman başım çıkartıp şöyle dedi. “Hayret, bu mü’minin kâfire, kâfirin mü’mine yeminidir. Benim ilâhımı sizin ilâhınız dışında husûsîleştirdiniz. Bunu iyi bilin ki, Allahü teâlâyâ itâat etmek, Reşîd’e hizmet etmekten daha iyidir” buyurdu. Bizim Reşîd’in adamları olduğumuzu

nereden anladın dediler. O da “Siz dünyâ hâlinde râzı olanlardansınız. Dünyâ hâlinde râzı olan kim-seler ancak Reşîd’in etrafında bulunur” dedi.

Birgün Şakîk-i Belhî, Hâtîm-i Esâm’a sordu: Ne kadar zamandır buraya geliyor, beni dinliyorsun? Otuzüç sene. Bu kadar zaman içinde benden ne öğrendin, neler istifâde ettin? Sekiz şey istifâde ettim dedi. Şakîk, bunu duyunca yazıklar olsun sana ey Halim! Bütün zamanımı sana harcadım, senin ise, sekiz şeyden fazla istifâden olmamış diye çok üzüldü. Hatim dedi ki: Ey hocam, doğrusunu istiyorsan, böyledir. Bundan fazlasını zâten istemem. Bana bu kadar yetişir. Çünkü, iyi biliyorum ki, dünyâda ve âhirette felâketlerden kurtulup ebedî se’âdete kavuşmak, bu sekiz bilgi ile olacaktır dedi. Hocam, söyle! Bunları ben de anlayayım dedi.

Hatim dedi ki: Ey Hocam! Birincisi, insanlara baktım, herkes bir şeyi seçmiş, onu sevmiş gördüm ve bu sevgilerin çoğu, onlara ölüm yatağına kadar, ba’zıları öldüğü vakte kadar, ba’zıları da mezara ginceye kadar, arkadaşlık ediyor ve sonra onları yalnız ve zavallı olarak bırakıp ayrılıyorlar gördüm. Onunla beraber kimse mezara girmiyor, dert ortağı olmuyor. Bu faali görünce, düşündüm ve kendime dedim ki, dünyâda öyle dost seçmeliyim ki, mezara benimle gelsin, bana orada arkadaşlık etsin. Aradım, taradım, Allahü teâlâyâ yapılan ibâdetlerden başka, böyle sâdık bir sevgili bulunmadığını gördüm. Dost olarak onları seçtim ve onlara sarıldım.

Şakîk, bunu duyunca, çok güzel yapmışsın yâ Hatim, çok doğru söylüyorsun, ikinci faydayı da söyle, anlıyayım dedi.

Hatim dedi ki: Ey Hocam! İkinci faydam: İnsanlara baktım, herkesi, arzuları, keyifleri peşinde koşuyor, nefsin istekleri arkasında yürüyor gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: “Allahü teâlâdan korkarak nefslere uymayanlar, elbette Cennete gideceklerdir.” Çok düşündüm. Kur’ân-ı kerîmin baştan başa doğru olduğunu, bilgilerimle, tecrübelerimle, aklımla, vicdanımla anladım ve tam inandım. Nefsime düşman bilerek, ona aldanmamağa, uymamağa karar verdim ve mücâdeleye başladım. Nefsimin arzularını ve isteklerini yapmadım. Nihâyet teslim olarak, ibâdetlerden kaçan o nefsin, şimdi Allahü teâlâyâ itâata koştuğunu, isteklerden vazgeçtiğini gördüm. Şakîk bunları işitince, Allahü teâlâ sana iyilikler versin, ne güzel yapmışsın, üçüncü faydayı da söyle dinliyeyim dedi. Hatim dedi ki, üçüncü faydam, insanların hâline baktım, herkes dünyâda bir sıkıntıya girmiş, böylece dünyâlık topla mağa uğraşıyorlar gördüm. Sonra şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **“Dünyâ malından, sarıldığınız, sakladığınız her şey, ya’nınızda kalmıyacak, sizden ayrılacaktır. Ancak Allah rızâsı için yaptığınız iyilikler ve ibâdetler sizinle beraber kalacaktır.”** Dünyâ için topladıklarımı, Allah yolunda harcadım, fuka raya dağıttım. Ya’nî bakî kalmaları için, Allahü teâlâyâ ödünç verdinin Şakîk bu sözleri işitince, ne güzel yapmışsın ve ne güzel söylüyorsun yâ Hatim, dördüncü faydayı da söyle dinliyeyim dedi.

Hatim dedi ki: Dördüncü faydam: İnsanlara baktım, herkesin başkalarını beğenmediğini gördüm: Buna sebep, bir birlerine hased etmeleri, birbirlerinin mevkilerine, mallarına ve ilimlerine göz dikmeleri olduğunu anladım ve şu âyet-i kerîmeye dikkat ettim; **“Dünyâdaki maddî, ma’nevî bütün rızıklarını aralarında taksim ettik.”** Herkesin ilim, mal, rütbe, evlâd gibi azıklarının, dünyâ yaratılmadan evvel, ezelde taksim edildiğini, kimsenin elinde birşey olmadığını ve çalışmağı, sebeblere yapışmağı emrettiğinden, O’na itâat etmiş olmak için, çalışmak lâzım geldiğini ve haset etmenin büyük zararlarından başka, zâten lüzumsuz olduğunu anladım ve Allahü teâlânın ezelde yaptığı taksime ve çalışınca Rabbimin gönderdiğine râzı oldum. Bütün müslümanlarla sulh üzere olup herkesi sevdim ve sevildim. Şakîk bunları işitince, ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun; beşinci faydayı da söyle dinliyeyim yâ Hatim! dedi.

Hatim dedi ki: Beşinci faydam: İnsanlara baktım, birçoklarının insanlık şerefini, kıymetini, âmir, müdür olmakta, insanların kendilerine muhtaç olduklarını ve karşılarında eğildiklerini görmekte zannettiklerini ve bununla iftihar ettiklerini, öğündüklerini gördüm. Ba’zıları da, kıymet ve şeref, çok mal ve evlâd ile olur sanarak, bunlarla iftihar ediyorlar. Bir kısmı da insanlık şerefi, malı, parayı, insanların hoşuna gidecek, herkesi eğlendirecek yerlere sarf etmektir sanarak, Allahü teâlânın emrettiği yerlere ve emrettiği şekilde hare edemiyorlar ve bununla öğünüyorlar gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **“En şerefli ve en kıymetli. Allahü teâlâdan çok korkanınızdır.”** insanların yanıldıklarını, aklandıklarını anladım ve takvaya sarıldım. Rabbimin affına ve ihsanlarına kavuşmak için, O’ndan korkarak dînin dışına çıkmadım, harâmlardan kaçtım. Şakîk bunları işitince, ne güzel söylüyorsun yâ Hatim! Altıncı faydayı da söyle, dedi.

Hatim dedi ki: Altıncı faydam: İnsanlara baktım. Birbirlerinin mallarına, mevkilerine ve ilimlerine göz dikerek, fırka fırka, parti parti ayrılarak, birbirlerine düşmanlık ettiklerini gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **“Sizin düşmanınız şeytandır. Ya’nî sizi, Allah yolundan, müslümanlıktan ayırmak için uğraşanlardır. Bunları düşman biliniz!”** Kur’ân-ı kerîmin doğru söylediğini bildim ve şeytanı ve onun gibi müslümanlarla uğraşanları düşman bilip, sözlerine aldanmadım, onlara uymadım. Onların tapındıklarına tapmadım. Allahü teâlânın emirlerine itâat ettim. Ehl-i sünnet âlimlerinin gösterdiği yoldan ayrılmadım. Kurtuluş yolunun, doğru yolun, yalnız Ehl-i sünnet yolu olduğuna inandım. Nitekim, Allahü

teâlâ: **“Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayınız. O sizin en belli düşmanınızdır, diye sizden söz almadım mı idi, bana itâat, ibâdet ediniz! Kurtuluş yolu, ancak budur.”** Onun için müslümanları aldatmağa uğraşanları dinlemedim. Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösteren Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarından ayrılmadım deyince, Şakîk; ne güzel yapmışsın ve ne güzel soy itiyorsun, yedinci faydayı da söyle dedi.

Hatim dedi ki: Yedinci faydam: İnsanlara baktım. Gördüm ki, herkes yiyip içmek, para kazanmak için uğraşiyor. Bu yüzden harâm ve şüpheli şeyleri de alıyorlar ve zillete, hakaretlere katlanıyorlar. Şu âyet-i kerîmeyi düşündüm. **“Allahü teâlâ tarafından rızkı gönderilmeyen yeryüzünde bir canlı yoktur.”** Kur’ân-ı kerîmin Allah kelâmı olduğunu ve elbette doğru olduğunu ve o canlılardan biri olduğumu bildim. Rızkımı göndereceğine söz verdiği, elbette göndereceğine güvenerek, O’nun emrettiği gibi çalıştım deyince; Şakîk, ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun, sekizinci faydayı da söyle! dedi.

Hatim, dedi ki, sekizinci faydam: İnsanlara baktım. Herkesin, bir kimseye veya birşeye güvendiğini, sırtını ona dayadığını gördüm. Ba’zıları altınlarına, mal ve mülküne ba’zıları san’atına ve kazanana, ba’zıları mevki ve rûtbelerine, ba’zıları da kendi gibi bir insana güveniyor. Sonra şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: **“Allahü teâlâ, yalnız kendisine güvenenlerin her zaman imdadına yetişir.”** Her zaman ve her işimde yalnız Allahü teâlâyı güvendim. O emrettiği için çalıştım, sebeblere yapıştım. Fakat yalnız O’na güvendim. O’ndan istedim ve O’ndan bekledim.

Şakîk bu sözleri işitince, yâ Hatim! Allahü teâlâ, her işinde imdadına yetişsin! Hz. Mûsâ’nın Tevrâtına, Hz. İsmâ’nın İnciline, Hz. Dâvûd’un Zebûruna ve Hz. Muhammed aleyhisselâmın Kur’ân-ı kerîmine baktım. Bu dört kitabın bu sekiz temel üzerinde bulunduğunu gördüm. Bu sekiz esâsı ezberleyip bunlara uyanlar, hayatlarını bunların üzerine kuranlar, bu dört kitaba uymuş, emirlerini yapmış olurlar dedi.

Rebâh bin el-Hirevî şöyle anlatır: İsmâ bin Yûsuf bir mecliste konuşan Hâtim-i Esâm’a uğradı ve şöyle sordu: “Ey Hatim! Sen namazını güzel kılıyor musun?” Hatim, “Evet” dedi. O, “Nasıl kılıyorsun?” diye sordu. Hatim şöyle buyurdu: “Emre uyuyorum, korku ile yürüyorum, niyetle giriyorum, büyük bilip tekbir alıyorum, tertil ve tefekkürle okuyorum, huşu’ ile rûkû’ ediyorum, tevazu ile secde ediyorum, tam teşehhüd içinde oturuyorum, sünnete göre selâm veriyorum ve selâmı Allaha hâs kılarak veriyorum. Namazımın kabul olunmayacağından korkarak, korkuyla nefsim dönmüyorum. Ölmek kadar onu muhafaza ediciyim.” Bunun üzerine İsmâ bin Yûsuf: “Sen namazını güzel kılıyorsun” buyurdu.”

Bir adam, Hâtim’e tevekkül hakkında sordu, o da tevekkülün dört hasletten ibaret olduğunu söyledi; “Rızkımı, başkasının yiyemiyeceğini bildim ve nefsim buna mutmain oldu. Allahü teâlânın herşeyi gördüğünü bildim ve onun için devamlı haya ettim.”

Birgün Belh’deki meclisinde; “Yâ Rabbî! Bu meclistekilerden bugün kim günah işlemiş, kimin defteri siyah olmuş, kim günaha cesaret etmiş ise onu bağışla” dedi. Orada mezar açıp, devamlı kefenleri soyan birisi vardı. Gece olunca, eskisi gibi kabristana gitti. Bir mezarı açarken mezarın içinden, “Utanmaz mısın ki, Esâm’ın huzurunda bağışlandın ve şimdi aynı günahı işlersin” sesini duydu. Kalktı ve Hâtim’in huzuruna geldi. Başından geçenleri anlattı ve tövbe etti.

Kendisi anlatır: “Harbteydim. Bir düşman beni yakaladı, öldürmek için yere yatırdı. Kalbim onunla hiç meşgul olmadı. Allahü teâlânın, hakkımdaki hükmünün ne olacağını bekliyordum. O ise belinden bıçağı çıkarmakla meşgulken, nereden geldiğini görmediğim bir ok geldi, onu öldürdü. Adam üstümden yana yıkıldı ve ben de kurtuldum.”

Muhammed Râzî anlatır? “Senelerce Hâtim-i Esâm’ın hizmetinde bulundum. Sadece bir kere harîç, hiç kızdığını görmedim. O da, pazardan geçerken bir bakkal talebesini yakalamış, “Malımı alıp yedin, parasını ver” diyordu. Hatim bunu görünce, “Ey Efendi! Biraz yardımcı ol, borcunu ödemesi için biraz mühlet tanı” dedi. Fakat bakkal, “Olmaz” diye dayattı. Bunun üzerine çok sinirlenen Hâtim-i Esâm, yanından taşıdığı havlusunu yere vurdu. Bir anda pazarın ortası altınla doldu. Hâtim-i Esâm bakkala: “Alacağın ne kadarsa onu al, fazlasını alma, sonra elin kurur” dedi. Bakkal alacağını aldı: Fakat para hırsından biraz daha almaya kalkınca derhal eli kurudu ve çolak oldu.

Şöyle naklederler: “Birisi birgün Hâtim-i Esâm’ı evine da’vet etmişti. Fakat o bunu kabûl etmemişti. İsrar edince ona: “Gelirim ama, üç şartım var. Nereye istersem oraya otururum, istediğimi yerim. Ne dersem onu yapacaksınız” dedi. Adam kabul etti. Hâtim-i Esâm da’vet edenin evine gitti ve ayakkabıların konulduğu yere oturdu. Senin yerin orası değil dediklerinde, “Ben önceden şart koştum” dedi. Sofra gelince, yanında getirdiği ekmeği çıkarıp yedi. Efendim hurdan yiyin dediklerinde, “Ben ne istersem onu yerim diye şart koşmuştum” dedi. Sofra kalktıktan sonra hizmetçiye “Demir tavayı ateşte kızdır getir” dedi. Hizmetçi söyleneni yaptı. Hâtim-i Esâm demir tavanın içine ayağını koydu ve “Somun yedim” dedi. Sonra oradakilere “Yarın Kıyâmet günü yaptığınız her işten ve yediğiniz her şeyden Allahü teâlânın sizden hesap soracağına inanıyor musunuz?” diye sorunca oradakiler “Evet” dediler. “Diyelim ki, burası

Arasat meydanı, her biriniz sırayla gelip şu tavaya ayağınızı koyarak, burada yediklerinizin hesabını veriniz.” dedi. Bunun üzerine oradakiler, “Buna gücümüz yetmez” dediler. “Yarın kıyâmet günü Allahü teâlâyâ nasıl cevap vereceksiniz. Arasat meydanının kızgın zemini üzerinde nasıl duracaksınız? Halbuki Allahü teâlâ **“Her ni’metin şükründen muhakkak sorulacaksınız.”** (Tekâsür-8) buyurmaktadır” dedi. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi ağlamaya başladılar.”

Kendisi şöyle anlatır: Her sabah şeytan bana vesvese verip şöyle diyor: “Bugün ne yiyeceksin?” Ben de ona “Ölümü” diyorum “Ne yiyeceksin?” diyor. Ben de “Kefeni” diyorum. “Nerede yatacağın?” diyor. Ben de, “Mezarda” diye cevap verince, bana “Sen hiç hoş bir adam değilsin diyor” ve defolup gidiyor.

Birisi Hâtim-i Esâm’a “Nasıl namaz kılarırsın?” diye sordu. O da şöyle buyurdu: “Namaz vakti gelince temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Mescid-i Harâm’ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhîm’i iki kaş arasında tutar, Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, Kalbimi Allahü teâlâyâ umarlar, sonra ta’zîmle Allahü ekber der, hürmetle kıyam, heybetle kırâat, tevâzuyla rûkû’, tazarru ile (kendini alçaltarak) secde, hilm ile cûlûs (tehiyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir.”

Abdullah Hevvas anlatır: “Hâtim-i Esâm ile beraber hacca gidiyorduk. Yanımızda üçyüzyirmi kişi vardı. Rey şehrine varınca, orada misafiri seven bir tüccarın evine misafir olduk. Tüccar Hâtim-i Esâm’a “Sizden bir ricam var, izin verin, burada bir fıkıh âlimi var. O hastadır, onu ziyâret edeyim” dedi. Hâtim-i Esâm, “Madem fıkıh âlimi hastadır. Ziyâretine ben de gideyim. Fıkıh âliminin yüzüne bakmak ibâdettir” dedi. Hasta olan fıkıh âlimi, Rey şehrinin kadısı Muhammed bin Mukâtil idi. Tüccarla beraber Mukâtil’in evine gittik. Hâtim-i Esâm, evi görünce tefekküre daldı. Sonra, nasıl olur da bir âlimin evi saray gibi olur, dedi. İçeri girince Mukâtil’in çok lüks eşyalar içinde ve çok kıymetli yastıklar üzerinde yattığını gördü. Tüccar oturdu. Hâtim-i Esâm oturmadı, ayakta durdu. Mukâtil oturmasını isteyince, yine oturmadı. Mukâtil bunun üzerine, “Benden bir isteğin mi var?” dedi. “Evet benim senden bir isteğim var, fakat bunların yanında söyleyemem” dedi. Orada bulunanları dışarı çıkardılar. Hâtim-i Esâm, Mukâtil’e “Bu ilmi nereden öğrendin” dedi. O da, “Bizden öncekiler, bize bildirdiler” dedi. Hâtim-i Esâm, “Kimler size haber verdiler?” dedi. Mukâtil: “Peygamber efendimizin (s.a.v.) Eshâbı” dedi. Hâtim-i Esâm “Yâ Mukâtil, Cebrâil (a.s.) Allahü teâlâdan Peygamberimize (s.a.v.) getirdi. Resûlullah (s.a.v.) Eshâbına öğretti. Eshâb-ı kirâm da Tâbiîne öğretti. Tâbiîn de sana öğretti. Sen Resûlullahın (s.a.v.) ve Eshâbından sâlih kimsele- rin böyle süslü ve güzel evlerde oturduklarını işittin mi? Böyle lüks eşyaları kullandıklarını duydun mu? Peygamberimiz ve Eshâbı böyle yaşamamışlardır. Benim bildiğim âlimler, Peygamber efendimize (s.a.v.) ve O’nun Eshâbına tâbi olurlar” dedi ve oradan çıktı.

Hâtim-i Esâm israf konusunda çok titiz idi. Bir âlimin çok israf ettiğini duydu. Onun evine giderek, “Ben Acemli bir kimseyim, bana dînîmi öğret” dedi. “Önce ne öğrenmek istiyorsun?” diye sorunca, Hâtim-i Esâm “Bana abdest almayı öğret” dedi. O zât bütün uzuvlarını sırayla ve üç defa yıkadı. Abdesti tamamlayınca Hâtim-i Esâm “Ben senin huzurunda bir abdest alayım da, benim yanlışlarımı düzelt” dedi. Hâtim-i Esâm abdest alırken kollarına gelince dörder defa yıkadı. Bunun üzerine o zât “Suyu israf ettin” deyince, Hâtim-i Esâm “Ben nerede israf ettim?” dedi. O zât da “Kolunu üç kere yıkayacağın yerde dört defa yıkadın” dedi. Hâtim-i Esâm da “Ben bir avuç suyu israf ettim. Sen ise çok ve güzel şeyleri israf ediyorsun” dedi. O zât anladı ki: Hâtim-i Esâm dîni bilgi öğrenmeye değil, ders vermeye gelmiş. Evine girdi ve kırk gün kimsenin yüzüne bakmadı.

Nükteli ve hikmetli sözler söyleyen Allah dostu Hâtim-i Esâm buyurdu ki:

“Dünyâ için üzülmen kötü, âhîret için üzülmen iyidir.”

“Kim, dört şeyi doğru olarak yaparsa, Allahın rızâsına kavuşur Allaha bağlılık, tevekkül, ihlâs ve ma’rifet.”

“Tövbe, gafletten uyanmak, günahı hatırlamak, Allahü teâlânın lütfunu, hükmünü zikretmektir.

“Tövbekar dört şeyi yapar: Lisânını gıybetten, yalandan, hasedden, boş sözden korur. Kötü arkadaşlardan ayrılır. Günahını hatırladığı zaman, Allahü teâlâdan haya eder. Ölümüne hazırlanır. Böyle olup da Allah’ın rızası dışında iş yapmayan kimseyi, Allahü teâlâ sever. Şeytandan korur ve Cehennemden emin kılar.”

“Tâatin aslı üçtür. Korku, recâ, sevgi Günahın aslı üçtür Kibir, hırs, hased.”

“Her söz için doğruluk, her doğruluk için is, her iş için de sabır gerekir.”

“Şu beş şey hariç, acele şeytandandır Misafir geldiğinde yemek yedirmek, ölüyü gömmek, baliğ olan kızı evlendirmek, borcunu ödemek, günah işleyince tövbe etmek.”

“Nefsinden dört şey iste: Riyasız olarak iyi bir iş yapmayı, tamahsız olarak almayı, başa kakmadan vermeyi, cimrilik yapmadan yardım etmeyi.”

“Zühdün başı Allaha itimâd, ortası sabır, sonu sabırdır.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-91*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh-73*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-8, sh-241*
- 4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-87*
- 5) *Nefehât-ül-üns sh-116*
- 6) *Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-928, 1013*
- 7) *Mir’ât-ul-cinân cild-2, sh-118*
- 8) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1 sh-93*
- 9) *Sıfat -üs-safve cild-4, sh-134*
- 10) *Muhtasar fî ahbar’îl beşer cild-2, sh-38*
- 11) *Hak Sözün Vesikaları sh-316*
- 12) *Risâle-i Kuşeyrî sh-89*
- 13) *Keşf-ül-mahcûb sh-115*

HENNÂD BİN SERÎ:

Kûfe’de yetişen hadîs âlimlerinden. Adı, Hennâd bin Serî bin Mus’ab-ı Teymî’dir. Künyesi Ebû Serî’dir. Büyük bir hadîs âlimidir. Doğumu hakkında kesin bilgi yoktur. 243 (m. 857) senesinin Rabî-ul-evvel ayında vefât etti.

Hadîs âlimlerinden olan Hennâd bin Serî, insanların kendisini örnek aldığı bir âlimdi. Dünyâya düşkünlüğü yoktu. Haramlardan sakınması çok olup, dâima ilimle meşgul olur, ilmiyle amel ederdi. Birçok âlimden ilim aldı. Onlardan rivâyet ettiklerini toplayıp kitap hâline getirdi. (Kitâb-üz-zühd) eserinin sahibidir. O, Şüreyk bin Abdullah, İsmâil bin İyâş ve bu ikisinden rivâyette bulunanlar ile Ebû Sa’îd-ül-Eşec ve daha birçok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî’den başka, Kütüb-i sittenin müellifleri olan İmâm-ı Müslim, Nesâî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâceve Ebû Zür’a, Ahmed bin Hanbel ve daha pek çok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde, bulundular.

O’nun hadîs ilmindeki üstünlüğünü ve rivâyetindeki sikâlığını birçok âlim bildirdi. Ahmed bin Hanbel’e: “Kûfe’de hangi âlimin rivâyetlerini yazalım?” diye sorulduğunda: “Sizin Hennâd bin Serî’ye yapışmanız lâzımdır” buyurdu. Kuteybe de: “İmâm-ı Şâfiî’nin hocası olan Vekî’nin, Hennâd’ı ta’zîm ettiği kadar başka birisini ta’zîm ettiğini görmedim.” İmâm-ı Nesâî, “O, sika bir râvidir” dedi. Muhammed bin Ahmed bin Hammâd bin Süleymân-ı Kûfî, hicri 331 senesinde vefât eden âlimler hakkında bilgi verirken buyurdu ki: “Hennâd, hadîs ilminde çok kuvvetli ve sika bir râvi idi. Ondan çok ilim alıp, yazdım. Fakat cenâzesinde bulunamadım.”

Ahmed bin Seleme Nişâbüri, onu şöyle anlatıyor: Hennâd, çok ağlar ve çok ibâdet ederdi. Birgün Kur’ân-ı kerîm okumasını bitirdikten sonra, tekrar abdest alıp mescide gitti. Zevale (öğleye yakın vakte) kadar namaz kıldı. Ben de onunla beraber mescidde idim. Sonra evine döndü. Tekrar abdest alıp mescide geldi ve bize imâm olup namaz kıldırdı. Daha sonra ikinci vaktine kadar namaz kıldı. Bu sırada Kur’ân-ı kerîm okurken sesini yükseltiyor ve çok ağlıyordu, ikinci vakti girince, bize imâm olup namaz kıldırdı. Bundan sonra da Kur’ân-ı kerîmi alıp okumaya başladı. Akşam namazına kadar devam etti. O’nun ba’zı komşularına, “İbâdet ne sabırlı kimse!” dedim. Onlardan birisi dedi ki: “Bu, onun 70 seneden beri devam ettiği gündüz ibâdetidir. Sen onun gece ibâdetinin nasıl olduğunu bir görseydin! O, evlenmedi ve eğlenmedi. Onun için “Ona, Kûfe’nin garibi” denilir.

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî’nin dışındaki Kütüb-i sittenin hepsinde mevcuttur. Bu hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır:

“Bir kimse helaya girmeden, (Allahümme inni eûzü bike mine’l-hubsi vel-habâis) desin!”

İmâm-ı Mesrûk, Hz. Âişe’ye, Resûlullahın (s.a.v.) amelini sorduğunda, O da: “Resûlullah (s.a.v.) devamlı olan ameli severdi” cevâbını verdi. “Ne zaman namaz kılardı?” deyince, “Horozun sesini işittiği zaman kalkar, namaz kılardı” dedi.

Yine Hz. Âişe şöyle anlatır: “Yanıma Medine yahudilerinden iki ihtiyar kadın girdi ve “Ölüler, gerçekten kabirlerinde azâb olunurlar” dediler. Ben, kendilerini yalanladım. Onları tasdik etmeye gönlüm râzı olmadı. Sonra çıkıp gittiler. Yarama Resûlullah (s.a.v.) girdi. Kendisine; “Yâ Resûlallah! Medine yahudilerinden iki kocakarı yanıma geldiler ve ölülerin kabirlerinde azâb gördüklerini söylediler” dedim. Resûlullah da (s.a.v.): **“Doğru söylemişler! Hakîkten onlar, öyle azâb görürler ki, o azâbı hayvanlar bile işitir”** buyurdular. Artık bundan sonra, Resûlullahın (s.a.v.) hiçbir namazda, kabir azabından Allahü teâlâyâ sığınmadığını görmedim!”

- 1) *Tehzib-üt-tehzib cild-11, sh-70*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-507*
- 3) *Mu'cem-ül-müellifin cild-10, sh-54*
- 4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-104*
- 5) *Sahîh-i Müslim (Kitâb-üs-salâtu Bâbü İstihbâbı't-te'avvüz min azâbil-kabri)*

HÜBEYRET-ÜL-BASRÎ:

Çeştiye yolunun büyüklerinden. Zâhirî ve batınî ilimler sahibi idi. Huzeyfet-ül-Mer'âşî hazretlerinin halifelerinin ileri gelenlerindendir. Künyesi Emirüddin olup, hakkında bilgi çok azdır. Hâce Hübeyret-ül-Basrî diye bih'nir. Hicretin 287 (m. 900) yılında vefât etti.

Onyedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi Birçok âlimden din ve âlet (yardımcı) ilimlerini tahsil etti. Günde iki defa Kur'ân-ı kerîmi baştan sona okur, çok ibâdet ederdi. Çok duâ eder, Allah aşkından devamlı ağlardı. Birgün duâ edip ağlarken, gaipten bir ses işitti: "Ey Hübeyr! Seni affedip, bağışladık. Git, Huzeyfet-ül-Mer'âşî'nin hizmetinde bulun!" denildi. Hemen yollara düşüp, Huzeyfet-ül-Mer'âşî hazretlerinin yanına gitti ve talebeleri arasına katıldı. Bir seneye varmadan hocasına halife oldu. Artık onun gözü hiçbir dünyâ lezzetini görmüyordu. O kadar şiddetli ağlardı ki, görenler hâline acır "Artık bu hayattan geçmiş, hemen ölür" derlerdi Birçok talebe yetiştirip, insanları Cehennem ateşinden kurtarmak için çalıştı. Talebeleri arasında birçok velî vardı. Bunlardan en meşhûr Uluvv-i Dîneverî hazretleridir.

Hocası Huzeyfet-ül-Mer'âşî ile bir beldeye gittiklerinde, başlarından geçen hâdiseyi şöyle anlatır:

Huzeyfet-ül-Mer'âşî hazretleri, kendisini karşılamak için toplanan halkı görünce, Allah korkusundan ağlamaya başladı. Yanına biri gelip "Ey Üstâd! Niçin bu kadar ağlayıp sızlayıp, sıkıntı çekmekteisin? Yoksa Allahü teâlânın, Rahim, Kerîm, Gafur olduğunu bilmiyor musun?" dedi. Huzeyfe hazretleri de, "Allahü teâlâ, bir fırka Cennette, bir fırka Cehennemdedir buyuruyor. Ben acaba, bunların hangisindeyim. Bunu bilmediğim için ağlıyorum" buyurdu. Soran kimse, "Senin kendinin ne olduğundan haberin yok, nasıl başkalarına yol gösterirsin?" dedi. Şeyh, bir nara atarak, kendinden geçip bayıldı. Kendine geldiği zaman orada bulunan herkesin duyduğu, gâibten bir ses geldi: "Ey Huzeyfe! Biz seni dost edindik, kıyâmet günü seni Cennetlikler arasına koyacağız." Bu müjdeyle orada bulunan üçyüz kadar kâfir müslüman olup, Huzeyfe hazretlerine talebe oldular.

1) *Hadikat-ül-evliyâ sh-195*

HUMEYD BİN MAHLED ZENCEVEYH:

Büyük hadîs âlimlerinden ve hâfız. Kıymetli kitabları ile meşhûr olmuştur. İsmi Humeyd bin Mahled bin Kuteybe bin Abdullah, künyesi Ebû Ahmed el-Ezdî olup, lakabı Zenceveyh'dir. Babasının lakabı ile de anılır. Humeyd Zenceveyh veya İbn-i Zenceveyh diye zikredilir. Horasan'ın Nesâ' kasabasında 180 (m. 796)'da tevellüd etmiştir. 251 (m. 865)'de vefât etti. (246 veya 247'de vefât ettiği rivâyetleri de vardır.)

Hadîs-i şerîf öğrenmek için Horasan'dan çıkıp; Irak, Hicaz (Arabistan), Şam (Suriye) ve Mısır'a gitti. Çok hadîs öğrendi. Hadîs ilminde Kesîr-ül-hadîs denilen ve çok hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimlere verilen isim ile anıldı. Humeyd Zenceveyh; Nadr bin Sümeyl el-Mâzinî, Ca'fer bin Avn el-Amrî, Ubeydullah bin Mûsâ el-Absî, Yezîd bin Hârûn el-Vâsîfî, Vehb bin Cerîr, Osman bin Amr, Ali bin Hüseyin bin Vâkîd el-Mervezî, İsmâil bin Ebî Üveys, Me'mel bin İsmâil, Muhammed bin Yûsuf el-Feryâbî, Yahyâ bin Humeyd, Sa'îd bin Ebî Meryem, Ali bin el-Medînî, Ebû Nuaym ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zûr'a ed-Dîmeşkî, Ebû Hatim, Abdullah bin Ahmed, Hasen el-Ma'merî, Hasen bin Süfyân, İbn-i Ebiddünyâ, es-Sirâc, İbn-i Sa'îd, Hüseyin bin İsmâil el-Mehâmîlî ve pekçok âlim de Humeyd Zenceveyh'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Nesâî, onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu söylemiştir. Ahmed bin Seyyar "Humeyd fıkıh ilmini iyi bilirdi. Birçok âlimden hadîs yazdı ve hadîs, öğrenmek için çok yerler dolaştı. İlmî başı olan zâtlardan birisiydi" buyurmuştur. İbn-i Hibbân ise; "Humeyd Zenceveyh, Nesâ'da (Horasan) hadîs ilmine en çok hizmet eden zâttır" demiş, "Sikât" kitabında sika âlimler arasında zikretmiş, âlim ve fakîh bir zât olduğunu beyân etmiştir. Ömrü hadîs aramakla geçen Humeyd'in (r.a.) hıfzı pek kuvvetli idi. Öğrendiği bir şeyi ve görüştüğü bir kimseyi bir daha unutmazdı. Dinde hüccet olan imamlardan birisiydi. Ebû Ubeyd; "Horasan'dan bizim yanımıza gelen gençler içerisinde İbn-i Zenceveyh ve Ahmed bin Sibeveyh'in bir benzeri yoktur" buyurmuştur. Buhârî ve Müslim sahiblerinden başka kitaplarında, Zenceveyh'in rivâyetlerini almışlardır. Hâkim ise: "Zenceveyh muhaddis ve kesîr-ül-hadîs idi. Amr el-Müstemlî'nin hattı ile rivâyet ettiği hadîsleri 227 (m. 841)'de okudum" buyurmuş, İbn-i Ebî Hatim ise: "O iyi, sâlih bir zât olup, hadîs rivâyet etme şartlarını taşıdığı için, babam onun hadîslerini yazdı" demiştir.

İslâm, mâliye ve arazi hukukunu anlattığı Kitâb-ül-enavâl, Âdâb-ün-nübüvve ve hadîs kitabı olan et-Tergîb vet-terhîb kitapları vardır. Kitâb-ül-emvâl kitabı 3 cild hâlinde neşredilmiştir. Yazma bir nüshası, Burdur Kütübhânesi 183 numarada mevcuttur.

Zenceveyh'e göre, sulh yoluyla alman, sahiblerine bırakılan arazilerin sahipleri gayr-i müslim iseler, haraç denilen vergi alınır. Bu toprakların sahipleri müslüman olunca, uşr denilen zekât alınır. Bir yerde kendiliğinden biten otlardan (Hüdâ-i nâbit) herkes eşit şekilde istifade eder.

Humeyd Zenceveyh, Ahmed bin Velîd den, o da Süleymân bin Bilâl'den, o da Yahyâ bin Sa'îd'den, o da Süheyl bin Ebû Sâlih'den o da babasından, o da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti: Peygamberimiz (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman'la beraber Hirâ dağı üzerinde bulunurlarken, Hirâ dağı sallanmaya başladı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) **“Dur (sallanma) ey Hirâ! Senin üzerinde nebi, sıdtRk ve şetûd var”** buyurdu.

Zenceveyh Sa'îd bin Ebî Meryem, Muhammed bin Ca'fer'den rivâyet etti. Muhammed bin Ca'fer şöyle dedi: Peygamberimize (s.a.v.) Kadir gecesinden soruldu. Ben de dinliyordum. **“O Ramazan gecelerinin içindedir”** diye buyurdu.

- 1) Târih-i Bağdâd cild-8, sh-160
- 2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh-48
- 3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-550
- 4) El-Menhel-ül-azb-il mevrûd cild-7, sh-330
- 5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-124
- 6) Mu'cem-ül-müellifin cild-4, sh-84
- 7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-150
- 8) Kitâb-ül-emvâl mukaddimesi

HUZEYFET-ÜL-MER'AŞÎ:

Meşhûr evliyâdan. Lakabı, Sadîdüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 207 (m. 822) senesinde vefât etmiştir. Tasavvuf hırkasını, İbrâhîm bin Edhem'den (k.s.) giymiştir. Zahirî ilimlerde de yükselmişti. Çok eserler yazdı. Çok az yemek yedi. “Kalb ehlinin gıdası ve ruhlarının kuvveti, Kelime-i tayyibe olan “Lâ ilâhe illallah”dır derdi. Zahirî ilimleri tahsil ettikten sonra, Hızır aleyhisselâmın delâlet etmesi üzerine, İbrâhîm bin Edhem hazretlerinin yanına gitti. Altı ayda kemâl mertebesine geldi.

Birgün Hak teâlâ hazretlerinin korkusu onu kaplayıp ağlarken, yanına birisi geldi; “Bu derece ağlayıp, sızlamana, ızdırab çekmene sebep nedir? Yoksa, Allahü teâlânın Rahîm (çok merhametli), Kerîm ve Gafur olduğunu bilmiyor musun?” dedi. Bunun üzerine Huzeyfe hazretleri: “Allahü teâlâ “Bir fırka Cennette, bir fırka Cehennemdedir” buyuruyor. Ben bu iki fırkanın acaba hangisindeyim, bunu bilmediğim için ağlıyorum” dedi. Soran “Madem ki, sen daha kendi hâlini bilmiyorsun, nasıl olur da başkalarına yol gösterirsin?” dedi. Bu sözü duyan Huzeyfet-ül-Mer'aşî hazretleri, çok ma'nâlar ifâde eden bu sözün te'sîriyle düşüp bayıldı. Daha sonra kendine gelince, şöyle bir ses duydu: “Ey Huzeyfe! Biz seni dost edindik, kıyâmet günü seni Cennetliklerden olarak hasredeceğiz.” Bu sesi, o mecliste bulunup da henüz müslüman olmayan uçyüz kişi duyup müslüman olmuşlardır.

Onun sözlerinden ba'zısı: “Otururken, samimî olmıyan, yapmacık hareketler yapacağımdan korktuğum için, bir arkadaşım ile oturmak istemiyorum.”

“İhlâs, kulun içi ile dışının aynı olmasıdır.”

- 1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-60
- 2) Hadikat-ül-evliyâ sh-192

İBN-İ EBİDDÜNYÂ:

Târih, siyer ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Bekir olup, ismi Abdullah bin Muhammed bin Ubeyd bin Süfyân bin Kays'dır. 208 (m. 823) senesinde Bağdâd'da doğdu. Aslı Kureyslidir. Halifelerin çocuklarını terbiye eder, onlara dînî bilgiler öğretilirdi. 281 (m. 894) senesinde Bağdâd'da vefât etti.

İbn-i Ebiddünyâ, başta babası olmak üzere, Ahmed bin İbrâhîm el-Musûlî, Ahmed İbni Ebî İbrâhîm ed-Devrekî, Ali bin Ca'd, İbrâhîm bin el-Münzir, Halet İbni Hişâm el-Bezzâr, Züheyr bin Harb, Abdullah bin Avn, Süreyc bin Yûnus, Süleymân el-Vâsıtî, Kâmil bin Talha el-Cahderî, Mensûr bin Ebî Müzâhim, Ebû Ubeyd Kâsim bin Sellâm, Ebû'l Ahves Muhammed bin Hayyan, el-Begâvî, İbn-i Sa'd (Vâkidî'nin kâtibi), Dâvûd bin Reşîd, Hasan bin Hammâd. Seccâde, el-Buhârî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve birçok âlimden okumuş ve rivâyette bulunmuştur.

İlmî çalışmaları neticesinde büyük bir itibara sâhib olan İbn-i Ebiddünyâ'ya Bağdâd'da halifeler ikrâmında bulunmuşlardır. Kendi çocuklarına hocalık yaptırdıkları İbn-i Ebiddünyâ'ya her ay belirli ücret öderlerdi. Nitekim, Ebû Zer şöyle anlatır: “Her ay aldığı onbeşbin dinarı ölünceye kadar ona verdim. Hali-

felerin çocuklarının dilini Allahü teâlânın zikriyle açıyordu. Bu durumu bizzat Müktefi-billah zamanında görmek mümkündür. O, Muktedir'in hocasıdır.”

İbn-i Ebiddünyâ, başta İbn-i Mâce olmak üzere, İbrâhîm İbni Cüneyd, Hâris bin Ebî Üsâme, Abdurrahmân İbni Ebî Hatim, Ebû Ali bin Huzeyme, Ebû'l Abbâs bin Ukde, Abdullah bin İsmâil, İbn-i Beriyye el-Hâşimî, Ebû Bekir Devlâbî, Muhammed bin Halet, Vekî', Ebû Bekir Muhammed bin Ahmed bin Ebî Halet, Ebû Ca'fer bin el-Buhturî, Ebû Sehl bin Ziyâd el-Kattan, Muhammed bin Yahyâ bin Süleymân el-Mervezî, Ebû Bekir Ahmed bin Mervân ed-Dîneverî, Ebû Ali el-Hüseynbin Safvân el-Burzeî, Ebû'l Hasan Ahmed bin Muhammed bin Ömer en-Nişâbûrî, Ali bin el-Ferec bin Ruh el-Ukberî, Ebû Bekir en-Necâd, Ebû Bekir Muhammed bin Abdullah İbni İbrâhîm eş-Şâfiî ve daha birçoklarına hadîs-i şerîf ve ilim öğretmiştir.

İbn-i Ebiddünyâ âlimler arasında iyi bir intiba bırakmıştır. Nitekim, Sâlih bin Muhammed ve İbn-i Ebî Hâtim'in babası: “O, sâdık” demişlerdir.

Buyurdu ki:

“Hocanın hakkı, babanın hakkıdır.

Akıl ve mürüvvet ehline göre, Terbiye vermek, babanın hakkıdır.”

“Edebi gözetmeye, En lâyük olan Ehl-i Bey'tir.”

İbn-i Ebiddünyâ çok güzel konuşurdu. Kendisini dinleyenleri istediği zaman ağlatır. İsteddiği zaman güldürürdü. İbn-i Ebiddünyâ ahlâkı güzelleştirmeyi gaye olarak alan üçyüze yakın kitap yazmış ve kitaplarında birçok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Yazdığı eserlerin bir çoğu günümüze ulaşamamıştır. Eserlerinin bir kısmı Mısır'da ve Hindistan'da basılmıştır.

Rivâyet ettiği ba'zı hadîs-i şerîflerde Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

“Tövbe eden, Allah'ın sevgilisidir. Günahlardan tövbe eden, hiç günâh işlememiş gibidir.”

“İsrar ettiği halde (devamlı işlediği halde) günahlardan tövbe eden, Allahü teâlâ ile istihza (alay) etmiş gibidir.”

“Bir kimse tanıdığının kabrine uğrayıp selâm verirse, meyyit onu tanır ve cevap verir. Tanımadığı meyyite selâm verirse, meyyit sevinir ve cevap verir.”

“Her istediğini yemek, israftandır.”

“Fuhuş (kötü söz) söyleyenlerin Cennete girmeleri harâmdır.”

“Gıybetten kendinizi sakının; zira gıybet zinadan daha şiddetlidir. Çünkü zina eden kimse, tövbekar olur. Allahü teâlâ da kendisini affeder, fakat gıybet edilen affedinceye kadar, gıybet eden affedilmez.”

“Adamın biri Cehennemde bin sene kalır ve “Yâ Hannân, Yâ Mennân” tesbihine devam eder. Allahü teâlâ Cebrâil'e: “Git onu bana getir” diye emreder. Cebrâil (a.s.) odamı bulur, Allahü teâlânın huzuruna getirir. Allahü teâlâ ona: “Yerini nasıl buldun?” diye sorar. Adam: “Yerlerin en kötüsü” cevâbını verir. Allahü teâlâ “Onu yerine götürün” buyurur. Adam giderken geriye döner bakar ve baka baka gider. Allahü teâlâ ona: “Nereye bakıyorsun?” diye sorar. Adam: “Beni Cehennemden çıkardıktan sonra, bir daha oraya iade etmiyeceğini umuyorum da onun için geri dönüp bakıyorum” der. Allahü teâlâ: “O hâlde bunu Cennete götürün” buyurur.”

“Allahü teâlâ kıyâmet günü, kimsenin hatırına gelmiyecek şekilde büyük bir umûmî af ilân edecek, hattâ şeytan bile bu afdan kendisine birşey isabet eder mi diye ümitlenecektir.”

“Allahü teâlâyâ yönelen kimseye, Allahü teâlâ her hususta yeter ve ummadığı yerden onu rızıklandırır.”

“Gıybet ettiğin adamın gıybetinin keffâreti, onun için istiğfâr etmendir.”

“Hiddetini yenen kimsenin kusurunu Allahü teâlâ örter.”

“Hangi bir kul ki, ona dîni hakkında Allah tarafından bir nasîhat ve bir öğüt gelirse, o, Allah tarafından kendisine gönderilmiş bir ni'met ve lûtûftur. Onu kabul eder ve gereğini yerine getirirse ne güzel, kabul etmezse, günahının çoğalması ve Allah'ın gazabının çoğalması bakımından onun aleyhinde bir delil olur.”

Birgün Resûl-i ekrem üç tane odun aldı. Birini önüne, birini de yan tarafına dikti. Diğerini de uzaklara attı. Sonra: **“Burada neyi temsil ettiğimi biliyor musunuz?”** buyurdu. Eshâb-ı kirâm: “Allahın Resûlü bilir” deyince, Resûl-i ekrem: **“Bu insan, bu da eceli, uzaklarda olan emelidir. O, emellerinin peşinde koşar, fakat eceli onu yakalar, emeline ulaşamaz.”**

“Emellerinizi kısaltın, ölümünüzü gözünüzün önüne getirin ve Allahtan hakkıyla haya edin.”

“Bugünkü güne nisbetle akşama ne, kadar vakit kaldı ise, dünyâ gününe nisbetle kıyâmete de o kadar vakit kalmıştır.”

“Allah kimi doğru yola koymak isterse, onun kalbini İslâmiyete açar.”

“Şeytan Âdemoğluna, kanın damara hululü gibi hulul eder. Onun giriş yollarını açlık ve susuzlukla daraltın.”

“Kul, haklı da olsa münâkaşayı terk etmedikçe, îmânı kemâle ermez.”

“Allahü teâlâ, sokaklarda dolaşıp aşikâre fuhuş ve çirkin söz söyleyenleri sevmez.”

“Sizden biriniz nereye gideceğini bilmeden ve hattâ Cennet veya Cehennemdeki yerini görmeden dünyâdan çıkmaz.”

“Ölüm meleği bir adamın canını almağa gitti. Kalbini yokladı, kalbinde birşey bulamadı. Çenesini ayırdı baktı ki, dili, bir kenarda Kelime-i tevhidi getiriyor. Bu Kelime-i ihlâs sayesinde günahları mağfiret edildi.”

“Mezarları ziyâret et ki, bu sayede âhireti hatırlarsın, ölüleri yıka. Çünkü düşmüş olan bedenlerle uğraşmak, insana nasîhattir. Cenâze namazını kıl, belki o senin kalbine hüznü getirir. Mahzun insanlar ise Allah'ın himâyesindedir.”

“Ölüm, kıyâmet demektir. Ölmüş olanın, kıyâmeti kopmuş demektir.”

“Ölü mezara konduğu vakit, mezar, “Yazıklar olsun sana ey Âdemoğlu, benim hakkımda seni kim aldattı? Benim fitne, karanlık, yalnızlık ve kurtlar, böcekler yeri olduğumu bilmiyor muydun? Üzerimde bir ileri bir geri gezinip dururken beni düşünmedin mi?” der. Şayet iyi insan ise, onun nâmına bir yetkili mezara cevap verir ve der ki, “Bu kişi, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker etti ise ne dersin?” Mezar: “O zaman ben onun için yeşil bir bahçe olurum. Cesedi de nûr olur ve ruhu Allaha yükselir.”

“Ben, sizi Cehennemden uzaklaştırıp, Cennete yaklaştıracak her neyi biliyorsam, onu size emrettim; Cennetten uzaklaştırıp, Cehenneme yaklaştıracak neyi biliyorsam ondan da menettim. Bûhû'l-Emîn (Cebrâil aleyhisselâm) benim kalbime şöyle ilham etti: Biraz geç olsa da, rızkını tamamen almadan kimse ölmeyecektir Allahtan korkun ve rızkınızı helâlden arayın. Rivâyetin sonunda “Rızkınızın gecikmesi, sizi harâma sevk etmesin. Allah katında bulunan rızık ve herhangi bir şeye mâsiyet ile erişilmez.”

“Zâlîme yaşaması için duâ eden, yeryüzünde Allaha isyan edilmesini sevmiş olur.”

“Fâsık övüldüğü zaman, Allahü teâlâ gazablanır.”

“Allah için kardeşlik edinen kimseye, Allahü teâlâ, Cennette, hiç bir ameli ile ulaşamayacağı yüksek dereceye kendisini yükseltir.”

“Her kim Allah için bir dost edinirse, Allahü teâlâ onun için Cennette yeni bir derece (makam) yaratır.”

“Bulunduğu mecliste din kardeşinin aleyhinde konuşulurken ona yardım etmeğe ve onu müdâfaaya gücü yeterken, bu yardımda bulunmayan kimseyi, Allahü teâlâ dünyâ ve âhirette zelîl eder. Yanında, bir din kardeşinin aleyhinde konuşulurken, müdâfaasına gücü yetip de onu müdâfaa eden kimseyi de, Allahü teâlâ dünyâ ve âhirette yardımına mazhar kılar.”

“Allahım! Senden âcil şifâ veya verdiğin belâyâ sabır veya dünyâdan rahmetine göç etmeği isterim, de! Emin ol bunlardan biri sana verilecektir.”

“Yâ Ebâ Hüreyre! Sana, ölüm döşeğine yatan bir hastanın, daha ilk günde okuması ile a-teşten kurtulmağa hak kazanacağı bir duâyı öğretiyim mi?” buyurdu. Ebû Hüreyre: “Evet bildir yâ Resûlallah, deyince, Resûl-i ekrem: “Allahtan başka ilâh yoktur. Öldüren ve diriltten O'dur. Kendisi, ölmeyen birdir. Kulların ve milletlerin Rabbi olan Allahı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Herhalde O'na hamd ederim. Allah, gerçekte herşeyden büyüktür. O'nun büyüklüğü, kudret ve celâli, her yerde bellidir. Allahım, bu hastalığım, ölüm hastalığı ise, benim ruhumu iyilerle

haşreyle. İyileri Cehennem ateşinden koruduğun gibi, beni de Cehennem ateşinden korusun.”

“Tegannî ile sesini yükselten kimseye, Allahü teâlâ iki şeytan musallat eder. Bu şeytanlar, o kimsenin omuzları arasında dururlar ve bitirinceye kadar göğsünü tekmelerler.”

Resûlullah efendimiz, “Kadınlarınız azdığı, gençleriniz isyana daldığı ve sizler de cihâdı terk ettiğiniz zaman, hâliniz nice olur?” buyurdu. Eshâb-ı kirâm: “Böyle şey olacak mı, yâ Resûlallah?” diye sorduklarında, Resûl-i ekrem: “**Evet, varlığım kudret elinde olan Allaha yemîn ederim ki, bundan daha kötüsü olacaktır.**” buyurdu. Eshâb-ı kirâm: “O hangisidir, yâ Resûlallah?” diye suâl ettiler. Resûl-i ekrem: “**Yâ ma’rûf ile emr ve münkerden nehyetmediğiniz zaman, hâliniz nice olur?**” buyurdu. Eshâb-ı kirâm: “Bu da mı olacak, yâ Resûlallah?” diye suâl ettiklerinde, Resûl-i ekrem: “**Evet, bu ve bundan daha şiddetlisi olacak.**” buyurdu. Eshâb-ı kirâm: “O hangisidir, yâ Resûlallah?” diye sordular. Resûl-i ekrem: “**Ya kötülük ile emredip, iyilikten menettiğiniz zaman, hâliniz nice olur?**” buyurdu. Eshâb-ı kirâm: “Yâ Resûlallah, böyle şey de olacak mı?” dediler. Resûl-i ekrem: “**Evet, nefsim kudret elinde olan Allaha yemîn ederim ki, bunun daha fenası olacaktır. Allahü teâlâ şöyle buyurur: “Zâtıma kasem ettim; onlara öyle bir fitne ve belâ veririm ki, halîm olanları da şaşırır.”**”

“Adamın biri, güneşin altında, kızgın kumlar üzerinde, çıplak olarak kendisini dağlayıp duruyordu. Bu sırada Resûl-ı ekremi bir ağacın gölgesinde gölgelenirken görünce, hemen yanına giderek: “Nefsim azdı, onu terbiye için böyle yapıyorum” dedi. Resûl-i ekrem: “**Böyle bir mecburiyetin yoktu, fakat senin için gök kapılan açıldı. Allahü teâlâ seninle, gökdeki meleklerle iftihar ediyor**” buyurdu ve Eshâbına dönerek, “**Bundan azıklarım, ya’nî bunun duâsından yararlanın**” buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri: “Bana duâ et” diğeri, “Bana duâ et” diye ileri atılınca, Resûl-i ekrem: “**Hepsine birden duâ et**” buyurdu. Adam: “Allahım, takvayı bunlara azık et. Bunları işlerinde hidâyette kıl” diye duâ etti. Resûl-i ekrem de: “**Allahım, bunu doğrula**” diye duâ etti. Adam da devamla: “Allahım, varacakları yeri Cennet et” diye duâ etti.”

“Ölümü anın! İyi biliniz ki, nefsimi kudret elinde bulunduran Allaha yemîn ederim ki, benim bildiğimi siz bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız.”

“Açı doyur, susuzu sula, ma’rûfu emret, münkerden nehyet. Bunlara gücün yetmezse, hayır olmayan sözlerden dilini çek.”

İbn-i Ebiddünyâ’nın yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır: “Mekârim-i ahlâk, Kitâb-üz-zühd, Kitâbü’s-samî, Mevâizu’l-hunefâ, Kitâbü’n-niyye, Kitâb-üt-teheccüd, ed-Duâ ve’l-maraz ve’l-keffâret, Müsned-i Kebîr, Mekâidü’s-şeytan, Kitâbü’l-ihvân, Kitâbü men Âşe Ba’d-el-Mevt, Zikr-ül-mevt, Kitâb-ül-kubûr, en-Nevâdir, er-Regâib, Ahbâr-ı Kureyş, el-Ferec ba’de’s-şidde, Kitâb-üş-şükr, Kitâb-ül-yakîn, Kitâb-ül-harâtif, Kitâb-ül-eşrâf, Kitâb-ül-azama, Fada’ül-aşri zi’l-hicca, Kitâb-ül-akl ve-fadlihi.

1) Târih-i Bağdâd cild-1, sh-89, 81

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-224, 225

3) El-Kâmil fi’t-târih cild-7, sh-155

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh-12, 13

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye, sh-368, 585, 807, 929, 1017

6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh-71

7) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh-86

8) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1, sh-594

9) Brockelman GAL cild-1, sh-247, 248

10) Kıyâmet ve Âhiret sh-135, 215, 217, 219, 223, 241

İBN-İ EBÎ ŞEYBE:

Hadîs ve tefsîr âlimi. Künyesi, Ebû Bekir olup, ismi Abdullah bin Muhammed bin İbrâhîm bin Osman el-Absî’dir. Aslen Kûfeli olan İbn-i Ebî Şeybe 159 (m. 775) yılında doğmuştur. Takva sahibi, hadîs ilminde hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen ve müfessir olan İbn-i Ebî Şeybe’nin; müsned, ahkâm ve tefsîr kitapları vardır. İmâm-ı Buhârî hazretlerinin rivâyetine göre, 235 (m. 850) yılında vefât etti.

Bağdâd’a giden İbn-i Ebî Şeybe, orada hadîs ilmiyle meşgul olmuş, devrin meşhûr âlimlerinden ders almıştır. İbn-i Ebî Şeybe; Kâdî Şüreyh bin Abdullah, Ebû’l Ahves Sellâm bin Selîm, Süfyân bin Uyeyne, Amr bin Ubeyd, Heşîm, Ebû Üsâme, Abdullah bin Mübârek, Hafs bin Gıyâs, Abbâd bin Avvâm, Abdullah bin İdris, Muhammed bin Bîşr el-Abdî, Abdurrahmân el-Muhâsibî, Muhammed bin Fudayl, Vekî’, Ebû Nuaym, Yahyâ bin Sa’îd el-Kettân ve Abdurrahmân bin Mehdî’deh hadîs ve diğer ilimleri öğrenmiştir.

Âlim bir aileye mensûb olan İbn-i Ebî Şeybe, kardeşi Osman'la devlet ileri gelenleri ile yakınlık kurdu, İbrâhîm bin Muhammed Urfe şöyle demektedir “234 (m. 849) yılında Mütevekkil'in en çok değer verdiği fakîh ve muhaddisler arasında, Mus'ab bin Zübeyr, İshâk bin Ebî İsmâîl, İbrâhîm bin Abdullah el-Herevî, İbn-i Ebî Şeybe ve Osman bin Ebî Şeybe vardı. Son iki zât, insanların en zekîsi, hâfızası en kuvvetli olanıydı. Halife Mütevekkil, onlara insanlar arasında bulunmalarını, Mu'tezile ve Cehmiyye gibi bozuk fırkaları reddederek rû'yetle ilgili hadîs-i şerîflerden bahsetmelerini emretti. Osman bin Muhammed bin Ebî Şeybe, Ebû Ca'fer Mansûr'un şehrinde bu vazifeyi sürdürdü. Bu âlim için minber hazırlatıldı. Halktan 30 000 kişi onu dinliyordu. Ebû Bekir bin “Ebî Şeybe ise, Resâfe mescidinde halka hitâb etmekte ve kardeşi Osman'dan daha te'sîrli olmaktaydı. Onu da dinlemeye yaklaşık 30 000 kişi geliyordu, İbn-i Ebî Şeybe bu mecliste ilk olarak, İbn-i Rebîa bin Hâris bin Abdülmuttalib'in Peygamber efendimizden (s.a.v.) rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfi okurdu: **“Abbâs hakkında beni koruyunuz. Zîrâ o, babalarımın bakıyesidir. Muhakkak insanın amcası, babasının öz kardeşidir.”**

Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm şöyle anlatmaktadır: “Zamanın en büyük hadîs âlimleri dördttür. Bunların helâl ve harâmı en iyi bilen, Ahmed bin Hanbel'dir; onların sahih hadîsleri en iyi bilen, Yahyâ bin Maîn'dir; onların en iyi kitab yazanı, İbn-i Ebî Şeybe'dir; onların en iyi üslûbu olanı, Ali bin el-Medîni'dir.” Yine İbn-i Sellâm şöyle söyler: “Hadîs dört kişide kaldı. Bunlar Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, Ali bin el-Medîni'dir. Birincisi en iyi konuşanları, ikincisi en fakîhleri, üçüncüsü en çok toplıyanı, dördüncüsü en iyi bilenleridir.”

Abdurrahmân bin Hırâş, Ebû Zür'a er-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: “Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'den daha hâfızını görmedim.” Bunun üzerine ben şöyle dedim: “Yâ Ebû Zür'a Bağdâd âlimleri hakkında ne dersiniz?” Şöyle buyurdu: “Eshâbımı bırak onlar cehâlet ehlidir. Ben, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'den daha hâfızını görmedim.”

İbn-i Sa'îd oturduğu yeri göstererek şöyle demiştir: “Bu üstüvane (direk) İbn-i Mes'ûd'un olup, ondan sonra orada Alkama, İbrâhîm Nehaî, Süfyân-ı Sevrî, Vekî, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, İbn-i Sa'îd oturmuştur.” Ebû Zeyd el-Gulfâ: “Ahmed bin Hamîd'e Kûfelilerin en hâfızı kimdir? diye sorulunca, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'dir” dediğini nakleder, İbn-i Ebî Şeybe için Ahmed bin Hanbel “O, sâdıktır”, el-Hatîb “O, muttekî ve hâfızdır. Müsned, ahkâm ve tefsîr kitabı yazmıştır.” Ebû Müslim Sâlih'in babası ise “O Kûfeli sika (güvenilir) ve hadîs hâfızıdır” demişlerdir.

İbn-i Ebî Şeybe'den; Ebû Zür'a, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Ebû Bekir bin Ebî Âsım Bakıyye bin Mahled, el-Begâvî, Ca'fer el-Feryâbî, Ahmed bin Hanbel, oğlu Abdullah, Ya'kûb bin Şeybe, Muhammed bin Ubeydullah bin Münâdî, Muhammed bin İbrâhîm el-Mürebba, İbrâhîm el-Harbî, Muhammed bin İshâk el-Ensârî, Muhammed bin İshâk es-Sagânî, Muhammed bin Muhammed Bağdâdî, Ebû'l-Kâsım el-Begâvî ve diğer ba'zı âlimler hadîs rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ebî Şeybe'nin naklettiği hadîs-i şerîflerden ba'zılarında Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

“Herkes selâm vermek ve güzel konuşmak, mağfiretin (affın) sebeplerindendir.

“Her haslet mü'minde bulunabilir, yalnız hıyânet ve yalan bulunamaz.”

“Mecliste olanlar yerlerini alıp oturdukları zaman, birisi bir kardeşini da'vet ederek yer verirse; o bir ikrâmdır. Onu kabul etsin. Şayet yer göstermezse, müsait olan bir yer bulsun ve oraya otursun..”

“Bütün çocuklar müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâyâ gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hristiyan, yehûdi ve dinsiz yapar.”

“Kişi sevdiği ile beraberdir.”

“Şüphesiz, sizin ahlâkı en güzel olanınız, en hayır imizdir.”

“Kıyâmet günü, kabirden önce çıkan ben olacağım ve önce şefâat eden ben olacağım.”

“Gönlünden dünyâlık birşey geçirmeden, huzur ile iki rek'at namaz kılan kimsenin, geçmiş günahları af olunur.”

“Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ben kulumun bana olan zannının yanındayım. Beni zikrettiği zaman da ben onunla beraber olurum. O beni gönlünden zikrederse, ben onu gönlünden zikrederim. Cemâat arasında zikrederse, ben onu o cemâatten daha hayırlı bir cemâat arasında zikrederim. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim.”

“Allahü teâlânın kitabında, doğru yol ve nûr vardır. Her kim ona sarılır ve onunla amel ederse, doğru yolda olur. Ve her kim ondan ayrılırsa, doğru yoldan sapar.”

“Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise, hayırdan mahrum olur.”

Peygamber efendimizin şöyle duâ ettiğini rivâyet eder:

“Allahım! Ben Cehennemden fitnesinden ve Cehennem azabından, kabrin fitnesinden ve kabir azabından, zenginlik fitnesinin şerrinden ve fakîrlik fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allahım! Günahlarımı kar ve dolu suyuyla yıka. Kalbimi, beyaz elbiseyi kirden pakladığın gibi günahlardan pakla. Benimle günahlarım arasını magrip (batı) ve meşrik (doğu) arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allahım! Ben sana tenbellik, ihtiyarlık, günah ve borçtan da sığınırım.”

Eserlerinin bazıları şunlardır: Tefsîr, Musannef fi'l-hadîs, el-Ahkâm, Târih-i İbni Ebî Şeybe.

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-10, sh-66, 71*
- 2) *Fihrist sh-229*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-85*
- 4) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-345, 424, 425, 1016*
- 5) *En-Nücûm-üz-zâhira cild-2, sh-282*
- 6) *El-Bidâye ven-nihâye cild-10, sh-315*
- 7) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-18, 19*
- 8) *Mu'cem-ül-müellifin cild-6, sh-107*
- 9) *Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh-440*
- 10) *Kıyâmet ve Âhîret sh-262*

İBN-İ HİŞÂM (Abdülmelik bin Hişâm):

Siyer, nahiv ve târih âlimlerinden. İsmi, Abdülmelik bin Hişâm bin Eyyüb el-Humeyrî olup, künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Cemâleddin idi. Basra'da doğdu ve orada yetişti. 13 Rabî-ul-Âhır 218 (m. 833)'de Mısır'da, Füstât şehrinde vefât etti. Resûlullahın (s.a.v.) hayatını anlatan İbn-i İshâk Sîret-i'nin şerhi olan Sîret-i İbn-i Hişâm kitabı çok kıymetlidir. Bu kitâb Beyrut'ta Mektebet-üt-ticârî'de satılmaktadır. Bu kitabı çok kimseler şerh etmiştir. Bu şerhler arasında Süheylî'nin Ravd-ul-Enfi ve Aynî Şerhî meşhûrdur. İbn-i Hişâm'ın (r.a.) Himyerîler ile, hükümdarların ve siyerdeki şiiirlerde bulunan, garîb kelimelere dâir iki eseri daha vardır.

Abdülmelik bin Hişâm (r.a.), Sîret-i İbn-i Hişâm isimli kıymetli kitabında buyuruyor ki “Hz. Âişe'nin rivâyetinde bildirildi ki, Resûlullah (s.a.v.) efendimize namaz, önce iki rek'at olarak farz kılındı. Sonra Allahü teâlânın emri ile, öğle, ikinci ve yatsının farzları dörde çıkarıldı. Seferde iken yine iki rek'at olarak kaldı. Namaz farz kılınınca, Peygamber efendimiz, Mekke'nin üst tarafında bulunduğu bir sırada, Cebrâil (a.s.) geldi. Topuğunu yere vurdu. O yerden su çıktı. Peygamber efendimize bildirmek için, o çıkan sudan abdest aldı, sonra namaz kıldı. Sonra, Peygamber efendimiz Cebrâil aleyhisselâmdan gördüğü gibi abdest alıp, ramaz kıldı. Sonra Cebrâil (a.s.) gitti. Peygamber efendimiz, Hz. Hadîce'nin yanına gelip. Cebrâil aleyhisselâmdan öğrendiği gibi, abdest almayı ve namaz kılmayı ona öğretti. Hz. Hadîce, Peygamber efendimizden öğrendiği gibi abdest alıp, namaz kıldı. Sonra Cebrâil (a.s.) Peygamber efendimize gelerek, namazların vakitlerini bildirdi.

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: **“Cebrâil aleyhisselâm, Kâ'be kapısı yanında, iki gün bana imâm oldu. İkimiz, fecr doğarken sabah namazını, güneş tepeden ayrılırken öğleyi, herşeyin gölgesi kendi boyu olunca ikindiye, güneş batarken (üst kenarı gayb olunca) akşamı ve şafak kararınca yatsıyı kıldık. İkinci günü de, sabah namazını hava aydınlanınca, öğleyi herkesin gölgesi kendi boyunun iki katı olunca, ikindiye bundan hemen sonra, akşamı oruç bozulduğu zaman, yatsıyı gecenin üçde biri olunca kıldık. Sonra, (Yâ Muhammed (s.a.v.)! Senin ve geçmiş Peygamberlerin namaz vakitleri budur. Ümmetin, beş vakit namazın her birini, bu kıldığımız iki vaktin arasında kılsınlar) dedi.”**

Abdülmelik bin Hişâm'ın (r.a.) Şîret-i İbn-i Hişâm'da zikrettiğine göre, Peygamber efendimizin, Medine'ye hicret ettiğinde ilk hutbeleri şöyledir: Resûlullah (s.a.v.) ayağa kalkıp, Allahü teâlâyâ hamd ve senada bulunduktan sonra, orada bulunanlara hitaben buyurdu ki: **“Ey insanlar! Kendinize âhîret azığı hazırlayınız ve kendinizden önce oraya azığınızı gönderiniz. Allahü teâlâyâ yeminle söylüyorum ki, ölceksiniz, ayrılacaksınız ve sürünüzü çobansız bırakacaksınız. Sonra âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ, arada perde ve tercüman olmaksızın sizlerden her birinize “Sana, benim Resûlüm gelip emirlerimi tebliğ etmedi mi? Sana mal verdim. Çok ihsanlarda bulundum. Sen bunlardan ne hazırladın. Âhîret payı olarak ne hazırladın?”** buyuracak. Fakat o kimse, sağına soluna bakınacak, ama hiç bir şey göremeyecek. Çaresiz, başım önüne eğecek, orada da Cehennemden başka bir şey göremeyecek. O halde, bir hurmanın yarısı ile de olsa, kendisini Cehennemden korumak için bir hayr işlemeye gücü yeten, hemen o hayrı işlesin. Hayrı işlemek için bunu da bulamıyan kimse, güzel söz ile kendisini Cehennemden korumaya çalış-

sın. Çünkü bir iyiliğe karşılık olarak, o iyiliğin on mislinden, yediyüz misline kadar sevab verilir. Allahü teâlânın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun.”

Sevgili Peygamberimiz ikinci hutbelerinde de şöyle buyurdular: “Hamd, Allahü teâlâya mahsusdur. O’na hamd ederim ve O’ndan yardım dilerim. Nefslerimizin şerhlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden, Allahü teâlâya sığınırız. Allahü teâlâ kimi hidâyete erdirirse, hiç kimse onu doğru yoldan saptıramaz. Allahü teâlânın dalâletti bıraktığını da, hiç kimse hidâyete erdiremez. Şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka hiçbir ilâh yoktur. Yalnız O vardır. O birdir. Ortağı yoktur. Sözlerin en güzeli, Allahü teâlânın kitabıdır. Allahü teâlânın, kelâmı ile kalbini süslediği, küfürden sonra hidâyete erdirdiği ve Allahü teâlânın kelâmını, kulların sözlerinden üstün tutan kimse kurtulmuştur. Muhakkak ki Allahü teâlânın kelâmı, sözlerin en güzeli ve en belîğidir. Allahü teâlânın sevdiklerini seviniz. Allahü teâlâyı bütün kalbinizle seviniz. Allahü teâlânın kelâmından ve zikrinden usanmayınız. O’nun kelâmından kalbinize darlık gelmesin. Allahü teâlâ, mahlûkların en üstününü seçer. Amellerin en hayırlısını, kulların en seçilmişlerini (Peygamberleri), kıssaların iyisini zikreder. Helal olanları ve harâm olanları beyân eder. O halde, Allahü teâlâya ibâdet ediniz ve O’na hiç bir şeyi ortak koşmayınız. O’ndan gereği gibi sakınıınız. Dilinizle söyleyebileceğiniz sözlerin en güzeli ile, Allahü teâlâyı tasdik ve ikrar ediniz. Allahü teâlânın ihsan ettiği merhametle, birbirinizi çok seviniz. Mutlaka biliniz ki, Allahü teâlâ ahdinin bozulmasına gadab eder. Allahü teâlânın selâmı üzerinize olsun.”

- 1) el-A’lâm cild-4, sh-166
- 2) Vefeyût-ül-a’yân, cild-3, sh-177
- 3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-45
- 4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-115

İBN-İ MÂCE:

Hadîs âlim ve hâfızlarının büyüklerinden. Meşhûr altı hadîs kitabı (Kütüb-i sitte)nin müelliflerinden birisidir. İsmi, Muhammed bin Yezîd el-Kazvînî, künyesi, Ebû Abdullah’dır. 209 (m. 824) târihinde Kazvin’de doğup, 273 (m. 886) senesinde vefât etmiştir. Özellikle hadîs-i şerîf ve onun ile alâkalı ilimleri elde etmek için, Basra, Bağdâd, Kûfe, Mekke-i mükerreme, Şam, Mısır, Horasan ve Rey gibi, zamanın tanınmış ilim merkezlerine gitmiştir. İbn-i Mâce hazretleri, gitmiş olduğu bu yerlerde, büyük hadîs âlimleriyle karşılaşmış, onlardan çok istifâde etmiştir. Leys, İbrâhîm bin el-Münzir, Muhammed bin Abdullah bin Numeyr ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Kendisinden de Ebû’l-Hasen el-Kattan, Ahmed bin Ravh el-Bağdâdî, Muhammed bin İsâ el-Ebheri gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır, İbn-i Mâce’nin büyük bir hadîs âlimi olduğu hususunda ittifak vardır.

Meşhûr hadîs âlimi Ebû Ya’lâ el-Halîl der ki: “İbn-i Mâce sika (güvenilir), ilmi âlimlerin ittifak ettiği, delîl ve sened kabul edilen, büyük bir âlimdir.”

İbn-i Mâce’nin (r.aleyh) Sünen-i İbn-i Mâce ismiyle meşhûr pek kıymetli bir hadîs kitabı vardır. İçerisinde dörtbin hadîs-i şerîf bulunmakta, Kütüb-i sitte’nin altıncısı sayılmaktadır. Bu altı kıymetli kitaba Sıhâh-ı sitte de denir. Bu altı kitapta, Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim’e Sahîhan denir. Kalan dört tane-sine Sünen-i erbaa denir. Hadîs âlimleri, bir hadîs-i şerîf için, bunu cemâat rivâyet etmiştir dedikleri zaman, Kütüb-i sitte sahibi âlimlerin bu hâdis-i şerîfi, altı hadîs kitabında rivâyet ettikleri anlaşılır.

İbn-i Mâce (r.aleyh) tefsîr ilminde de derin âlim idi. (Tefsîr-i Kur’ân) isimli eseri ile, doğduğu ve büyüdüğü yer olan Kazvin’in târihi ile ilgili kitapları pek kıymetlidir.

İbn-i Mâce’nin (r.aleyh) bildirdiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Allahü teâlâ, annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra babalarınıza iyilik etmenizi emrediyor. Sonra en yakın akrabaya, ondan sonra en yakınlık derecesine göre iyilik etmeyi size emrediyor.”

“Allahü teâlâ, merhameti yüz parça etti. Doksandokuzunu kendi katında alıkoydu. Yeryüzüne bir tek parça indirdi. Bu bir parça yüzünden mahlûkât (yaratıklar) birbirine merhamet ederler. Hattâ at, isabet etmesi korkusundan, ayağını yavrusundan kaldırır, onu muhafaza eder.”

Resûlullah (s.a.v.) Sürâka İbni Cu’sûm’e şöyle buyurdu: **“Sana sadakaların en büyüğünü göstereyim mi?”** “Sürâka: Evet Yâ Resûlallah, dedi. Resûlullah (s.a.v.) efendimiz: **“Sana dönmüş olan, senden başka da kendisine bakacak kimsesi olmayan, kızıdır.”**

“Müslümanlar hakkında en hayırlı ev, içinde yetime ihsan olunan evdir. Müslümanlar hakkında en kötü ev, yetime kötülük yapılan evdir. Ben ve yetimin bakıcısı, Cennette şu iki gibiyiz.” Resûlullah (s.a.v.) iki parmağını gösteriyordu.

“Kimin, henüz bulûğa ermemiş üç çocuğu vefât ederse, Allahü teâlâ onu ve çocuklarını rahmeti ve ihsanı ile Cennete koyar.”

Hız. Ali (r.a.) rivâyet etti: Resûlullahın (s.a.v.) son sözü şu oldu: **“Namaza iyi yapışın, namaza iyi yapışın. Sahip olduğunuz kölelerin hakları hususunda Allahü teâlâdan korkun.”** (Onlara ii mua-melede bulunun.)

Ebû Berze el-Eslemî (r.a.) şöyle bildirmiştir: “Ey Allahın Resûlü! Cennete koyacak bir ameli bana gösterir misiniz?” dedim. Resûlullah (s.a.v.) efendimiz **“İnsanların yolundan, zarar veren şeyleri gi-der”** buyurdu.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: **“Gülmeyi azalt, çünkü çok gülmek kalbi öldürür.”**

“Söylemediğim sözü bana isnâd edip, uyduran, Cehennemdeki yerine hazırlansın.”

“Bir kimseye müslüman kardeşi danışır da, bu danışılan, danışan kardeşine doğru olma-yanı gösterirse, kardeşine hainlik etmiş olur.”

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Ey Allahın kulları! Allahü teâlâ güçlüğü kaldırdı. Ancak, bir insana gıybet etmek sureti ile tecâvüz eden kimse müstesnadır. (Böyle bir kimse günahkâr olur.) işte bu kimse mahrum olup, helâk olandır.”**

Resûlullah (s.a.v.) **“Ey Allah’ın Resûlü tedavi olalım mı?”** diye sordular. Peygamber efendi-miz: **“Evet, ey Allahın kulları! Tedavi olun. Çünkü Allahü teâlâ her hastalık için bir ilaç yarat-mıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır. Onun ilâcı yoktur”** buyurdular. “Nedir o, ey Allahın Resû-lü?” diye sorduklarında, Resûlullah (s.a.v.) **“İhtiyarlıktır”** buyurdular. Yine, “Ey Allahın Resûlü! İnsana ihsan edilen şeylerin en hayırlısı hangisidir?” diye sordular. Peygamber efendimiz **“Güzel ahlâktır”** cevâbını verdiler.

Resûlullah (s.a.v.), **“İnsanı en çok Cennete hangi şey koyar?”** diye soruldu. Resûlullah e-fendimiz **“Takva (Allah korkusu) ve güzel ahlâk”** buyurdu.

“İnsan hasta kardeşini ziyârete gittiği zaman, yahut sıhhati yerinde olan kardeşini ziyâret ettiği zaman, Allahü teâlâ şöyle buyurur: Yaşayışında iyi ve hoş Olsun. Âhîret yolculuğundaki yürüyüşün de hoş olsun. Cennette bir konak sahibi olsun.”

“İnsanlar arasına karışıp, onların eziyet ve sıkıntılarına sabreden mü’min, insanlara karışmayan, onların eziyet ve sıkıntılarına sabır ve tahammül göstermiyen kimseden daha ha-yırlıdır.”

“Üç kimsenin duâsı kabul olur. Mazlumun duâsı, misafirin (yolcunun) duâsı, babasının ço-cuğa duâsı.”

“Allâhım! Bana her hayırlı işte yardım et. Aleyhime olan şeylerden beni koru. Bana yar-dım ihsan eyle. Üzerime kimseyi musallat etme. Hidâyete, doğru yola uymayı bana kolaylaştı-rıp, hayır sebeplerini bana hazırla.”

“Müslümanın, müslüman üzerinde dört hakkı vardır: Hastalandığı zaman onu ziyâret e-der. Öldüğü zaman cenâzesinde bulunur. Kendisini da’vet ettiği zaman, da’vetini kabul edip gider. Aksırdığı zaman, ona Yerhamükellâh der.”

“Kim, elinde et ve yemekten kalma yağ bulunduğu halde, onu yıkamadan uyur ve ona bir zarar dokunursa, kendisinden başkasını kınamasın,”

“Beş şey sünnetdir: 1. Bıyığı kısaltmak, 2. Tırnakları kesmek, 3. Kasıkları tıraş etmek, 4. Koltuk altlarını yolmak, tıraş etmek, 5. Misvak kullanmak.”

“Haya (utanma hissi) îmândandır, îmân ise sahibini Cennete götürür. Kötü söz cefâdandır (kötülüktendir). Cefâ ise sahibini Cehenneme götürür.”

“Sizin hayırlılarınız, Kur’ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreten kimselerdir.”

“Sizin hayırlılarınız, kadınları için hayırlı olanlarınızdır.”

“Allahü teâlâ, her kime hayır dilerse, onu dinde fakîh, ilim ve irfan sahibi kılar.”

“Şüphesiz, Allahü teâlâ, sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ancak, kalblerinize ve amellerinize bakar.”

1) Mu’cem-ül-müellifin cild-12, sh-115

2) Vefeyât-ill-a’yân cild-4, sh-279

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-530

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-236

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-164

6) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-129, 139, 290, 294, 296, 300*

7) *El-A'lâm cild-7, sh-144*

8) *Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh-663*

9) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1018*

İBN-İ SA'D:

Meşhûr târih ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Menî' ez-Zührî olup, künyesi, Ebû Abdullah Basrî'dir. 168 (m. 784) senesinde Basra'da doğdu. 230 (m. 845)'de 62 yaşında iken vefât etti. Bağdâd, Medine ve Kûfe'ye gitmiş, buralarda zamanın meşhûr âlimlerinden ilim almıştır. O zaman hadîs ilminin en önemli merkezi olan Medîne-i münevverede meşhûr hadîs râvileri ile görüştü. Bağdâd'a gidişinde orada yerleşerek, meşhûr târihçi, tabakât ve megâzî kitaplarını yazmakla tanınmış Vâkidî'ye talebe olmuştur. Onun kâtibliğini yaptığı için "Kâtib-ül-Vâkidî" lakabı ile de tanınmıştır. Onun talebesi olarak ve yazdığı "Tabakât-ül-kübrâ" adlı kitabıyla tanınır, meşhûr olmuştur.

Hadîs ilminde de hâfız derecesinde âlim olan İbn-i Sa'd, Huşeym bin Beşîr'den, Velîd bin Müslim'den, İbn-i Uyeyne'den, İbn-i Aliyye'den, İbn-i Ebî Fudeyk'den, Ebû Damra'dan, Muîn bin Îsâ'dan, Ebû Velîd Tayâlisî'den ve diğer pek çok hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise; Ahmed bin Ubeyd İbn-i Ebiddünyâ, Ahmed bin Yahyâ, Hâris bin Ebî Üsâme, Hüseyin bin Muhammed el-Fehm ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İbn-i Sa'd'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Ebû Dâvûd'da yer almıştır. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Daha sonraki asırlarda yaşayan hadîs âlimleri onun için sadûk, sika (güvenilir) ve rivâyetlerinin çoğunda titiz davranmıştır, demişlerdir.

İbni Sa'd'ın en meşhûr eseri "Tabakât-ül-kübrâ" adlı olanıdır. Bundan başka "Tabakât-üs-sugrâ" ve "Ahbâr-un-nebî" adlı eserlerinin de olduğu kaynaklarda kaydedilmiştir. Bu iki eseri "Tabakât-ül-kübrâ" adlı eserinin ilk cildlerinde yer almaktadır. "Tabakât-ül-kübrâ" sekiz cild olup, iki çeşit kaynağı vardır. Birincisi, hadîs âlimlerinin ve târihçilerin usûlü olan dinleyerek alma yolu. İkincisi de, yazarak bilgi toplama usûlü. Bu eserin muhtevası çok geniştir. Peygamberimizin (s.a.v.), Eshâb-ı kirâmın, Tâbiînin asrından kendi yaşadığı asra kadar, hadîs âlimlerinin, târihçilerin, âlimlerin hayatlarını içine almıştır. İbn-i Sa'd'ın bu eserindeki metni, kendisinden talebeleri Hâris bin Üsâme ve Hüseyin bin Fehm nakletmişlerdir.

İbn-i Sa'd'ın bu eserinin muhtevası ve tertibi şöyledir: İlk iki cildi Peygamberimizin (s.a.v.) hayatı ile ilgilidir. Bu kısımda Peygamberimizin (s.a.v.) ecdadını da zikretmiştir. Âdem aleyhisselâmı, Hz. Havva'yi, İdris aleyhisselâmı, Nuh aleyhisselâmı, İbrâhîm aleyhisselâmı, İsmâil aleyhisselâmı anlatmıştır. Âdem aleyhisselâmdan Peygamber efendimize kadar geçen asırları, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) isimlerini ve neseblerini yazmıştır. Âdem aleyhisselâma kadar, Peygamberimizin ecdadını, validelerini, dedelerinden Kusay, Abdü Menaf, Hâşim, Abdülmuttalib, babası Abdullah, annesi Hz. Âmine hakkında bilgi vermiştir. Peygamber efendimizin hayatını oldukça teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. Bundan sonra Eshâb-ı kirâmın ve Tâbiînin hayatlarını ve kendi zamanına kadar meşhûr âlimlerin hayatlarını anlatmıştır.

Bu eserinde zaman ve yer hususuna çok dikkat etmiştir. Her yirmi seneyi bir tabaka olarak kabul etmiş ve buna göre anlatmıştır. Eshâb-ı kirâmın hayatlarını anlatırken, ilk müslüman olanları, zaman bakımından önce anlatmıştır, önce Eshâb-ı kirâmı, sonra da Asr-ı Se'âdete yakınlığı bakımından Tâbiînin terceme-i hâllerini, hayatlarını yazmıştır. Eshâb-ı kirâmı beş tabakaya ayırmak suretiyle yazmıştır. Bunu şöyle sıralamıştır:

1. Bedir gazasına katılan Muhacirler,
2. Bedir gazasına katılan Ensâr.
3. Habeşistan'a hicret ettiği veya Uhud savaşına katılmış olduğu halde, Bedir gazasına katılmamış olanlar.
4. Mekke'nin fethinden önce müslüman olanlar.
5. Mekke'nin fethinden sonra müslüman olanlar.

Bu sıralamaya göre, hayatlarını yazdığı Eshâb-ı kirâmdan bir kısmı, bu beş tabakadan bir kaçına birden girmektedir. Bu sebeble eserinde aynı zâtı, bulunduğu her tabakada yazmak suretiyle iki veya daha fazla yazmıştır. Fakat böyle Sahâbîlerin hayatı ile ilgili en geniş ma'lûmâtı, asıl tabakasında vermiştir. Bu eserinde tabaka taksimine dikkat etmekle beraber, ensâba da (soy bilgisine) önem vermiştir. Bu bakımdan câhiliyye târihine de ehemmiyet vermiştir. İbn-i Sa'd rivâyete dayalı olarak yazdığı bu eserde, tenkide çok az yer vermiştir.

1) *Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-1, (Mukaddime) sh-5*

2) *Mu'cem-ül-müellifin cild-10, sh-21*

- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-â, sh-321*
- 4) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-182*
- 5) *Tezkirât-ül-huffâz cild-2, sh-425*
- 6) *El-A'lâm cild-6, sh-136*
- 7) *Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-507*
- 8) *Keşf-üz-zünûn cild-2, sh-1103*

İBRÂHİM BİN ABDULLAH:

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Müslim el-Kûcî'dir. 192 (m. 807) senesinde Basra'da doğdu. 292 (m. 904)'de Bağdâd'da vefât etti. Hadîs ilminde hâfız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi, senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır. Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Abdurrahmân bin Hammâd eş-Şa'bî, Haccâc bin Nusayr el-Fesâtîfî, Haccâc bin Minhal el-Enmâtî, Ebû Âsım en-Nebîl, Müslim bin İbrâhîm, Abdullah bin Mesleme el-Ka'nebî ve diğer âlimlerden. Kendisinden ise Ebû'l-Kâsım Begâvî, İsmâil bin Muhammed es-Saffâr, Ebû Amr bin Semmak, Ahmed bin Selmân en-Necâd, Ebû Sehl bin Ziyâd, Muhammed Ca'fer el-Edmî, Ebû Bekir eş-Şâfiî ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İbrâhîm bin Abdullah, âlim ve fazîletli bir zât idi. Aslen Basralı olup, Bağdâd'a geldiği zaman, dörtbin kişi etrafında toplanmıştır. Burada çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Etrafında toplananların çok olması sebebiyle, yedi kişi ondan işittiklerini birbirlerine nakletmek suretiyle cemâate duyurmuşlardır. Hadîs ilminde "Sünen" adlı bir eseri vardır.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-120*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-620*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-210*
- 4) *Mu'cem-ül-Müellifîn cild-1, sh-55*
- 5) *El-A'lâm cild-1, sh-49*

İBRÂHİM HARBÎ:

Fıkıh ve hadîs ilminde meşhûr bir âlim. İsmi, İbrâhîm bin İlahâk bin İbrâhîm el-Harbî'dir. Künyesi, Ebû İshâk'tır. 198 (m. 813) senesinde doğdu. 285 (m. 898)'de vefât etti. Aslen Merv'den olup, Bağdâd'da yerleşmiştir. Ahmed bin Hanbel'den fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Nuaym, Fazl bin Dekkîn, Affân bin Müslim, Abdullah bin Sâlih, İclî Mûsâ bin İsmâil, Ebû Havdî, Ubeydullah bin Muhammed, Amr bin Merzûk, Ahmed bin Hanbel ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. İbrâhîm Harbî'den de Mûsâ bin Hârûn, Yahyâ bin Sa'îd, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Hüseyin-el-Mehâmîlî, Muhammed bin Nahled, Ebî Bekir bin el-Enbârî, İbrâhîm bin Hubeyş ve daha bir çok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Hadîs ilminde hâfız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlemiştir.

Ayrıca lûgat ve nahiv ilminde de âlim olup, edipliği ile meşhûrdur. Edebî ilimleri, Ebû Abbâs Sa'lebe'den öğrenmiştir. Vera', takva ve edebte, asrının seçkin âlimlerinden idi. Zamanının âlimlerinden bir zât şöyle demiştir; "Üç kimsenin benzerini görmedim. Biri, Ahmed bin Hanbel'dir ki, analar onun gibisini doğurmamıştır. Diğer Beşîr bin Hâris olup, tepeden tırnağa akıl ile dolu idi. Üçüncüsü, Ebû Ubeyd İbrâhîm Harbî'dir ki, ilim deryası idi." Dâre Kutnî de onun hakkında "O sâdik ve her ilimde emsalini geçmiş bir âlimdir" demiştir.

Kendisi şöyle demiştir: "Hiç bir sıkıntıyı yakınlarıma açıp, onları üzmedim. Kişi derdini, kederini aile efradına anlatıp onları üzmemelidir." Ahmed bin Süleymân Katîî şöyle anlatmıştır: "Bir defasında öyle bir maddî sıkıntıya düştüm ki, hâlimi anlatmak üzere İbrâhîm Harbî'ye gittim. Ben hâlimi anlatınca, kendini sıkma, Allahü teâlâ yardım ihsan eder, ferahlığa kavuşturur dedi ve şöyle anlattı: Bir defasında ben de maddî sıkıntıya düşmüştüm. Çoluk çocuğun hiçbir yiyeceği kalmamıştı. Hattâ hanımım şöyle demişti; "Sen ve ben sabrederiz, fakat şu iki küçük çocuğumuz ne yapacak, hadi yazdığın kitaplardan bir kısmını getir satalım veya rehin verelim, karşılığında para alalım" demişti. Bu işi kabul etmedim. Çocuklar için bir yerden ödünç yiyecek al dedim. Sonra da, beni bir gece bir gündüz bekleyin diyerek, evimde kitaplarının bulunduğu dehlize çekilip, ilmî çalışmalar yapmaya başladım. Geceleyin birisi, bulunduğum yerin kapısını çaldı. Kim o dedim, bir komşun dedi. İçeri gel dedim, lâmbayı söndür de öyle gireyim diye ısrar etti. Ben de lâmbayı söndürdüm, içeri girip, yanıma birşeyler bırakıp, çıktı gitti. Lâmbayı yakıp baktım ki, içinde yiyecek dolu bir torba ve kâğıda sarılı beşyüz dirhem (para) bırakmış. Hanımımı çağırdım. Torbayı ona verip, çocukları uyandır, bunun içindeki yiyecekleri yiyiniz dedim. Bıraktığı dirhemlerle de borçlarımı ödedim. Ertesi gün, Horasan hacılarının geçtiği bir gündü. Evimin önünde oturuyordum. Bir deveci, üzeri yüklü iki deve ile yanıma yaklaşp, İbrâhîm Harbî'nin evi nerededir, dedi. İbrâhîm Harbî benim dedim. Yüklerini indirip, iki deve yükü eşyayı yanıma indirdi: Bunları sana Horasan'dan bir zât gönderdi. dedi. O zât kimdir dedim. O zât kendisinin kim olduğunu söylememem için beni vekil etti dedi. Gönderenin kim olduğunu söylemeden ayrılıp gitti."

İbrâhîm Harbî, ilimde, zühd ve takvada (dünyâya düşkün olmamada, harâm ve şüphelilerden sakınmada) Ahmed bin Hanbel hazretlerine çok benzerdi. Kendisi bu hocasına kıyas edilir, onun gibidir, denilirdi. Şu sözü meşhûrdur; “Size hadîs âlimlerinden söylediğim her söz, Ahmed bin Hanbel’den nakildir. O bize, çocukluğumuzdan beri Resûlullahın sünnetine tâbi olmamızı, Eshâb-ı kirâmın naklettiklerine ve Tâbiînin, Eshâbdan bildirdiklerine uymamızı söyledi ve bunu kalbimize yerleştirdi.”

İbrâhîm Harbî (r.a.) bütün ömrünü ilme vermiş, ilmi ile amel etmiş ve insanların se’âdete kavuşması için çalışmıştır. Dünyaya düşkün olmayıp, gayet sâde bir hayat yaşamıştır. Ömrünün son günlerinde hastalanmıştı. Bir tabîb, onun tedavisi için yanına gelip gidiyordu. Bir gün hizmetçisi su getirip, efendim, size bakan doktor ölmüş dedi. Bu haber üzerine ağlayarak şu ma’nâda bir beyit söylemiştir: “Hastalığı tedavi eden tabîb öldü. Ölüm hastaya da yaklaşmaktadır...” Yine bu hastalığı sırasında ziyâretine gelenler, kendini nasıl buluyorsun dediklerinde, kendimi şâirin şu şiirinde bahsettiği gibi buluyorum, dedi. Şu ma’nâda bir şiir söyledi: “Her taraftan üzerime musîbetler geliyor. Yavaş yavaş eridiğimi görüyorum. Nefs, insanı nasıl da aldatıyor. Kulluk yapmaya fırsat” vermiyor, ömür yaydan fırlayan ok gibi geçip gidiyor...” Cenâzesinde büyük bir cemâat toplandı. Cenâze namazını kadı Yûsuf bin Ya’kûb kıldırdı. Vefât ettiği gün, şiddetli yağmur yağıyordu. Bu sebeble cenâzesi evinden dışarı çıkarılamadı, evine defn edildi.

İbrâhîm Harbî, fıkıh, hadîs ve diğer ilimlere dâir pek çok eser yazmıştır. Bu eserlerinden bir kısmı şunlardır:

1. Sücûd-ül-Kur’ân, 2. Menâsik-ül-hac el-Hedâye ve Sünne, 3. El-Hammâm ve Âdâbühû, 4. Müsned-i Ebî Bekir, 5. Müsned-i Osman, 6. Müsned-i Ali, 7. Müsned-i Zübeyr, 8. Müsned-i Talha, 9. Müsned-i Sa’d bin Ebî Vakkas, 10. Müsned-i Abdurrahmân bin Avf, 11. Müsned-i Abbâs, 12. Müsned-i Şey be bin Osman, 13. Müsned-i Abdullah bin Ca’fer, 14. Müsned-i Misver bin Muhrike, 15. Müsned-i el-Muttalib bin Rebîa, 16. Müsned-i Sâib, 17. Müsned-i Hâlid bin Velîd, 18. Müsned-i Ebî Ubeyde bin Cerrâh, 19. Müsned-i Mârevâ Âsım bin Ömer, 20. Müsned-i Safvân bin Ümeyye, 21. Müsned-i Amr bin Âs, 22. Müsned-i İmrân bin Husayn, 23. Müsned-i Hakim bin Hizam, 24. Müsned-i Abdullah bin Zem’a, 25. Müsned-i Abdurrahmân bin Sümre, 26. Müsned-i Abdullah bin Amr, 27. Müsned-i İbn-i Ömer’dir.

İbrâhîm Harbî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır: Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

“Yakın akrabadan evlenmeyiniz, çünkü çocuk cılız olur.”

“Ticârete devam edin. Çünkü rızkın onda dokuzu ticârettedir.”

“Se’âdetlerin efdali, Allahü teâlâyâ itâatle geçen uzun ömürdür.”

İbrâhîm Harbî’nin kıymetli sözlerinden biri şöyledir: Birgün yanında bulunan cemâatine, “Şimdi bu zamanda, kime garîb denir?” dedi. Birisi “Vatanından uzak olana denir” dedi. Bir başkası “Dostlarından ayrı düşene garib denir” dedi. Diğerlerinden her biri ayrı bir şey söyledi. Bunun üzerine İbrâhîm Harbî şöyle buyurdu: “Bu zamanda garib, âlim ve sâlih bir zât olup da, dîne hizmet hususunda yardımcısız, yapayalnız kalan kimsedir.”

1) Târih-i Bağdâd cild-6, sh-27

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-584

3) Fevât-ül-uefeyât cild-1, sh 14

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-86

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh-12 “

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-190

7) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-256

8) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1, sh-566

İBRÂHÎM-İ HAVVÂS:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhîm bin İsmâil el-Havvâs olup, künyesi Ebû İshâk’dır. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin talebelerinden olup, Ebû Ca’fer Huldî ve Sürvân-ı Kebîr’in üstadıdır. Yüksek makam ve kerâmetler sahibiydi. Bağdâdlıdır. 291 (m. 903) yılında Rey Câmîi’nde vefât etti. Gasl ve tekfînini Yûsuf bin el-Hüseyn yaptı. Havvâs, hurma yaprağından zenbil dokuyucu demektir. Herkes tarafından medh edilmiş, kendisine tevekkül edenlerin reisi denilmiştir. Konuşmaları hep hikmet doluydu. Seferleri meşhûrdur. Defalarca Mekke’ye gitti. Sefere çıkacağı zaman ve başka zamanlarında, iğne, iplik, makas ve su kabını yanından eksik etmezdi.

Çağırılan bütün da’vetlere sünnet olduğu için gider. Fakat birşey yemezdi. İnsanlara nasihat ederdi. Da’vetten sonra hemen evine dönerdi. Evinde yenecek bir şey bulunmaz, bu sebeple ne yiyip, ne içtiği bilinmezdi.

İbrâhîm-i Havvâs (r.a.) hazretleri anlatır: Bir sene, hacca gitmeğe niyet ederek yola çıktım. Ne zaman Kâ'be-i şerîf tarafına gitmek istedimse, gayri ihtiyari ters istikamete doğru gidiyordum. Allahü teâlânın irâdesi beni bu tarafa çekiyordu. En sonunda İstanbul tarafına gitmeğe karar verdim. Şehre girdim. Yüksek bir köşk gördüm. Kapısı önünde, bir kısım insanlar toplanmıştı. Yaklaşarak: "Niçin toplanınız?" diye sordum. Onlar da, "Rum Kayseri'nin kızı delirmiş, çâre bulmak için doktorlarını topladı" dediler.

Bunda bir hikmet olsa gerektir deyip içeri girdim. Odada Kayser'in kızını gördüm. Bana bakarak "Ey İbrâhîm-i Havvâs! Hoş geldiniz" dedi. Ben, hayret ederek, "Beni nereden tanıyorsunuz?" diye sorunca bana, "Canımı canana teslim etmek istedim ve Hak teâlâdan sevdiği bir kulunu yanımda bulundurmasını niyaz ettim. "Üzülme, yarın İbrâhîm-i Havvâs dostum sana gönderilir buyuruldu" dedi. Bunun üzerine İbrâhîm-i Havvâs hazretleri "Peki hastalığınız nedir?" diye sordum. Kız da, "Bir gece dışarı çıkıp, ibret nazan ile gökyüzüne baktım. Allahü teâlâ hazretleri, beni benden aldı. Kendimden geçtim. (Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah) kelimesi dilime, ma'nâsı kalbime geldi. Bu kelimeyi dilimden düşürmez oldum. Bu sebepten bu hâlime delilik alâmeti, bana da deli, dediler" diye cevap verdi. O zaman ben, "Bizim diyara gelmek ister misin?" deyince, o da, "Sizin diyarda ne vardır?" dedi. "Mekke, Medine, Beytûlmukaddes oradadır" diye cevap verince, "Sağ tarafına bak" dedi. Baktım, bir düzlükte Mekke, Medine ve Beytûlmukaddes karşımda duruyor gördüm. Az sonra bana: "Vakit yaklaştı, istek ve arzu haddi aştı" dedi ve Kelime-i şehâdet getirip ruhunu teslim etti.

Talebelerinden biri anlatır. İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile yola çıkmıştık. Yola çıkarken buyurdu ki; "Yol boyunca ikimizden birinin reis olması lâzımdır. Yollardaki işlerin idaresi onun elinde olacak." Ben de, "Reis, siz olun efendim" dedim. Hocam "Reis olursam, benim sözlerime itiraz etmiyeceksin" buyurduğunda, "Peki efendim" dedim.

Yolumuza devam ettik. Yolda bir konağa gelince "Otur" buyurdu. Kuyudan su çekti. Bana ikrâm etti. Odun getirdi, ateş yaktı. Ne zaman bir iş yapacak olduysam müsâade etmedi. "Madem ki reis benim, benim dediğim olacak" buyurdu. Yolda şiddetli bir yağmura tutulduk, paltosunu çıkarıp, sabaha kadar ayakta üstüme tuttu. Ben çok sıkılıyordum. Sabah olunca, "Keşke reis ben olsaydım" dedim. Yolumuza devam' edip, hacca gittik. Hacdan sonra bana: "Evlâdım, reis olduğun zaman sana yaptığım gibi yaparsın. Reis, başkalarına hizmet ettiren değil, onlara hizmet eden, onların dünyâ ve âhîret se'âdeti için çalışan kimsedir. Reis, başkalarından gelen sıkıntılara severek katlanan insandır."

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri bir gün Bağdâd'da sâlihlerden bir kaç kişiyle birlikte, bir yerde oturuyordu. O esnada yanlarına bir genç geldi, İbrahim-i Havvâs hazretleri arkadaşlarına buyurdu ki; "Bu gencin yahudi olduğunu zannediyorum." Arkadaşları, bu söze pek kulak vermediler. Genç gelip oradakilere sordu: "Bu zât benim için neler söyledi?" Onlar da, "Senin yahudi olduğunu söyledi" dediler. Genç, hemen İbrâhîm-i Havvâs hazretlerinin ellerine sarılıp, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. İbrâhîm-i Havvâs hazretleri müslüman olmasının sebebini sordu. Genç, "Efendim, biz kitabımızda şöyle okuduk ki: "Sıddîk, ya'nî hakîkî bir müslümanın firâsetinde yanlışlık olmaz. Kendi kendime müslümanları imtihan etmek istedim ve dedim ki; "Müslümanlar arasında sıddîk olanlar bulunabilir. Çünkü onlar "Biz Allahü teâlâdan başka herşeyi kalbimizden çıkarırız" diyorlar, işte bu düşünce ile sizin yanınıza geldim, benim yahudî olduğumu hemen anladım: Buradan sizin sıddîk olduğunuzu anladım. Bunun için müslüman oldum" dedi.

Kendisi anlatır: "Hacca giderken bir rahiple karşılaştım. Onunla yedi gün yolculuk ettik. Bir ara rahib "Senin dînin mi, yoksa benim dînim mi haktır, şu suyun üzerinde yürüyüp, tecrübe edelim" diyerek ırmağın üzerinde yürüyüp karşıya geçti. Rahibin bu hâline hayret ettim. "Yâ Rabb! Beni bu rahibe karşı mahcup etme" diye duâ ettim. Besmele çekip, su üzerinde karşıya geçtim. Rahib. "Bu olmadı, ikimiz de geçtik" dedi. Bir müddet daha yola devam ettik. Karınlarımız acıtanca, rahib cebinden çıkardığı kâğıda birşeyler karalayarak yemek istedi. Önümüze bir köpek çıktı. Ağzında bir dilim ekmek vardı. Rahib bu ekmeği aldı. Bunun üzerine "Yâ Rabbi, beni yine utandırma" diye duâ ettim. Hemen nûr yüzlü bir genç, içinde çeşitli nefis yemekler bulunan bir tepsi getirip bıraktı. Gelen iki yemek arasındaki farkı gören rahib "Benim yaptığım sihir idi. Seninki gerçekten kerâmettir" diyerek hemen Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri anlatır: "Bir yolculukta idim, vakit gece yarısı idi. Adamın biri karşıma çıkıp, bana dedi ki, "Yâ İbrâhim! Sen aç ve susuz değil misin?" Gerçekten de uzun zamandan beri açtım. Ve aç olduğumu ona söyledim. Hemen bir tas su ile biraz yiyecek verdi. Bunları yedim. O başka tarafa, ben de başka yöne ayrıldım. O yemekleri yedikten sonra bir daha hiç acıkmadım. O kimsenin kim olduğunu hâlâ bilmiyorum."

Hamîd-i Esved hazretleri anlatır; "İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile Medine'de idik. Kendisi kalabalık bir cemâate va'z veriyordu. Birisi halkı yarararak yanına varıp elini öptü. Ona sordum: "Sen onu nereden tanırırsın?" O da, "Ben aslen Tâifliyim hanımım ve çocuklarım geçen sene hac esnasında vefât ettiler.

Bakî kabristanına defn ettik. Çok üzüldüm. Devamlı kabirlerini ziyâret ediyordum. Bir gün kabristanda birisiyle karşılaştım. Ona durumu arz ettim. Beni teselli etti. Bana anlattıklarından çok duygulanmışım. Kendisine “Efendim isminiz nedir?” diye sordum. Bir türlü cevap vermedi. Çok ısrar etmeme rağmen yine söylemedi. Biraz uzaklaşınca “Ben İbrâhîm-i Havvâs’ım” dedi. Kabristanda gördüğüm zât, işte bu va’z verendir. Görür görmez onu hemen tanıdım.”

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri, Medine’ye Peygamber efendimizin Kabr-i şerîfini ziyârete gidiyordu. Çölde hayvanlar susamışlar, ölme derecesine gelmişlerdi. Yanında bulunan bir kayaya eli ile vurdu ve Allahü teâlânın insanıyla oradan su fış-kırdı. Bütün hayvanlar oraya gelip su içtiler. Yanına bir zât gelip sordu: “Nereye gidiyorsun?” İbrâhîm-i Havvâs da, “Resûlullah efendimizin kabrini ziyâret etmeğe” dedi. Gelen kimse, “Bizden de selâm söyler misiniz?” deyince, İbrâhîm Havvâs, “Olur, ama kimin selâmı var diyeceğim?” dedi. O gelen de, “Kardeşin Hızır’ın selâmı var dersiniz” dedi.

Birgün bir rahib İbrâhîm-i Havvâs hazretlerine gelerek dedi ki, “Duyduğuma göre bir yere gidecekmişsiniz, acaba size yol arkadaşı olabilir miyim?” O da, “Olur” buyurdu. Nihayet yola çıktılar. Uzun bir yolculuktan sonra bir ovaya gelip, bir ağaç altına oturdular. Rahib dedi ki, “Ben çok acıktım. Yemeğimiz de yok. “Rabbim sevdiği kulunu sıkıntıda bırakmaz” diyordun, haydi Rabbine duâ et de yemek gönder-sin.” İbrâhîm-i Havvâs hazretleri, rahibin bu sözleri karşısında, “Yâ Rabbî! Beni bu rahibin yanında mahcûb etme” diye duâ etti. O anda gökten bir sofrâ indi. Çeşitli yemekler vardı, beraberce yediler. Akşama kadar yine yola devam ettiler. Akşam namazını kıldıktan sonra rahibe buyurdu ki, “Bu sefer de sen duâ et de yemek gelsin.”

Rahib bir kenara oturup düşünmeye başladı. Bir de baktılar ki, aniden bir sofrâ geldi. Sofrada, daha çok çeşit yemekler vardı. İbrâhîm-i Havvâs hazretleri bu duruma çok şaşırdı. Merakla sordu. “Sen nasıl duâ ettin de bu yemek geldi?” Rahib, “Efendim! Size birinci müjdem, Kelime-i şehâdetdir. Kenarda oturunca, içimden Kelime-i şehâdet getirdim. Zünnârımı kopardım, ikincisi de, “Yâ Rabbî! Yanımda bulunan İbrâhîm-i Havvâs’ın hürmetine bize yemek gönder” diye duâ ettim. Allahü teâlâ ihsan buyurarak, bize bu yemekleri gönderdi.” Rahib îmân ettikten sonra, İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile birlikte hacca gitti ve orada vefât etti.

İbrâhîm-i Havvâs’a (r.a.), “İmânın hakikati nedir?” diye soran kimseye, “Bu sorunuzun cevâbı lâf ile değil, yaşayarak, görerek verilir. Şimdi ben Mekke-i mükerrmeye gidiyorum. Eğer benimle gelersen, yolculukta sorduğunun cevâbını alırsın” buyurdu. O zât diyor ki, “İbrâhîm-i Havvâs hazretlerinin teklifini kabul ettim. Yola çıktık. Yolculuğumuzun her gününde, iki tabak yemek ile iki bardak su, gâibden zuhur ediyordu. Yiyeceklerin yarısını bana veriyor, diğerini de kendisi için ayırıyordu. Birgün çölün ortasında ata binmiş yaşlı bir zât yanımıza geldi. İbrâhîm Havvâs hazretleriyle bir miktar konuştular. Sonra atına binerek yanından uzaklaştı. “Efendim, bu gelen ihtiyar kim idi?” dedim. “Yolculuğumuzun başlangıcında bana sorduğunuzun cevâbıdır” buyurdu. Ben “Anhyamadım efendim” deyince, o da, “Bu gelen zât, Hızır aleyhisselâm idi. Seninle beraber yolculuk yapalım diye teklif etti. Allahü teâlâdan başkasına güvenmek, iti-mâd etmek gibi bir hâl olur, tevekkülüm bozulur diye korktuğum için, teklifini kabul etmedim, işte sorduğun uz îmânın hakikati, Allahü teâlâdan başkasına güvenmemektir” buyurdu.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri, nehrin kenarında hurmalıkların olduğu bir yerde oturup, hurma liflerinden zenbil örüp, gayri ihtiyari elinde olmadığı halde nehre atıyordu. Bu hâl dört gün devam etti. Sonunda bu işin hikmeti nedir? Ben niçin böyle yaptım? diyerek nehrin akıntısına doğru yürümeye başladı. Derken nehrin kenarında oturup ağılıyan yaşlı bir kadına rastladı. Kadına “Valide, niçin ağılıyorsunuz?” diye sorunca, kadın “Evlâdım! Beş yetim çocuğum var. Onlara yedirecek hiçbir şeyimiz kalmadı. Dört gündür bu nehirden, yapılmış zenbiller akarak geliyordu. Bunları alıp satıyor geçimimizi sağlıyorduk. Bugün gelmedi” diye cevap verdi. Bunları işiten İbrâhîm-i Havvâs hikmetini anladı ve kadına “Şimdi sen müstehil ol. Evinizi bana gösteriniz, geçiminizi ben hallededeceğim” buyurdu.

Hamîd-i Esved hazretleri anlatır: “İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile beraber yedi gün yolculuk yaptım. Yedi gün zarfında hiçbirşey yiyip içmedim. Daha sonra yürüyecek takatim kalmadı. Durumumun farkına vararak buyurdu ki, “Evlâdım! Sana ne oldu?” Ben de “Efendim! Yürüyecek hâlim kalmadı” dedim. O “Acıktın mı, susadın mı?” diye sordu. “Susadım” dedim. Bu sözüm üzerine, “Şu nehirden su iç de gel!” dedi. Hemen nehre vardım. Suyundan içip, abdest aldım. Hayatımda bu kadar tatlı ve soğuk su içmemiştim. Kendisi hiç gelip içmedi. Daha sonra arkama dönüp baktığımda, nehir olan yer kupkuru bir ova idi.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri bir dağda ibâdet ediyordu. Bir gece yarısı dereye abdest almaya indi. O sırada bir arslan karşısına çıktı. Arslan acılar içinde kıvranıyordu. Boynunu büktü, ayağını gösterdi. Ayağına taş batmış ve iltihaplanmıştı. İbrâhîm-i Havvâs hazretleri çakısını çıkardı, arslanın ayağını yararak yarayı temizleyip, iyice sardı. Arslan fasîh bir lisân ile teşekkür etti.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri hacca gidiyordu. Gece ve gündüz devamlı hiç dinlenmeden yürüyordu. Daha sonra Mekke'ye yakın bir yerde dinlenmek için bir yere oturdu. O sırada bir arslan kendisine saldırdı. Bu sırada şöyle bir ses işitildi: "Yâ İbrâhîm! Hiç korkma, çünkü senin etrafında yetmişbin melek vardır. Onlar seni muhafaza ediyorlar." Daha sonra hiç korkmadan yoluna devam etti.

İbrâhîm-i Havvâs (r.a.) anlatıyor: "Bir zaman sahrada yolculuk yaparken yolumu kaybettim. Şaşkın bir hâlde iken, aniden karşımda birini gördüm. Bana selâm verip, "Yolunu mu kaybettin?" dedi. Ben de selâmını alıp "Evet yolumu kaybettim" dedim. Bunun üzerine o kimse, "Öyle ise peşimden gel. Yolunu bulman için sana yardım edeyim" dedi. Henüz bir kaç adım gitmiştik ki, o zât gözden kayboldu. Ben dikkat ettiğimde, yolumu bulmuş olduğumu anladım ve ondan sonra hiçbir yolculukta yolumu kaybetmedim. Hattâ, acıkma ve susama dahi hissetmedim."

Kendisi anlatır, "Bir zaman Şam civarında bulunuyordum. Nar ağacı gördüm. Tatlı nar yemek arzu ediyordum. Lâkin gördüğüm narlar ekşi olduğu için, yemeyip sabır ettim. Tatlı nar bulduğum zaman yerim deyip, yoluma devam ettim. Bir yere varınca, eli, ayağı olmayan, zayıf, halsiz, yarak bir kimse gördüm. Yaralarına kurt düşmüş, hattâ birçok eşek ansı yaralarına hücum etmiş, zavallıya ızdırab veriyorlardı. Onun bu çaresiz ve muzdarib hâline çok acıyarak, yanına varıp, "Bu halden kurtulmak ister misin?" dedim. "Hayır" dedi. Ben hayretle "Niçin?" dedim. "Sağ salim olmak nefsimin arzusudur. Bu halde olmam ise Rabbimin muradıdır. Onun muradının aksi olan bir şeyi O'ndan istemek, kulluğuma yakışmaz, takdiline râzı olmak, elbette benim için hayırlıdır" dedi. "Müsâade et de hiç olmazsa onları senden uzaklaştırayım. Sana çok ızdırab veriyorlar" dedim. "Onlar bana ızdırab verdikçe, benim hâlim daha hoş oluyor. Ey Havvâs! Sen benim çektiğim sıkıntılar", eşek arılarını boşver, sen tatlı nar yemek arzusunu kendinden uzaklaştırmaya bak" dedi. "Bütün bunları nereden biliyorsun?" dedim. "Allahü teâlâ bildiriyor" dedi. Ben izin isteyip ayrıldım ve yoluma devam ettim."

Mimşâd-i Dîneverî şöyle anlatıyor: "Bir gece geç vakitte dışarı çıktım. Bir tepeye çıktım. Şiddetli soğuk vardı ve çok kar yağıyordu. Baktım ki, İbrâhîm-i Havvâs (r.a.) orada oturuyor. Üzerinde sadece bir gömlek vardı. Etrafına karlar düşüyor, hemen eriyordu ve bulunduğu yer, gayet kuru idi. Benimle müsâfaha etti. Ellerinin sıcaklığı ile benim ellerim terledi. Biraz sohbet edip ayrıldık."

İbrâhîm-i Havvâs (r.a.), talebelerinden Ebû Hasen isminde birine "Bir yere gideceğim. Sen de gelir misin?" dedi. Talebe "Peki efendim, izin verirseniz evden ayakkabılarımı giyip geleyim" deyip eve gitti. Eve vardığında (kaygana) isimli yemeğin hazırlanmış olduğunu gördü. Ondan bir miktar yedi. Sonra hocasının yanına geldi. Beraberce yola çıktılar. Bir nehirden geçmeleri icâb etti. İbrâhîm-i Havvâs (r.a.) nehir üzerinde yürümeye başladı. Peşinden talebesi de yürümek istedi ise de, suya battı. Bunun üzerine hocası gerip dönüp "Ne oluyor. Yoksa, kaygana ayağına mı dolaştı?" buyurunca, o talebe hemen hocasının su üstünde yürümesine, hem de kendisinin o yemeği yediğini anlamasına hayret etti.

Vefâtından önce hastalandı, ishale yakalanmıştı. Üstü çok fazla kirleniyordu. Temiz olarak ölmek istiyordu. Bunun için her abdesti bozulduğunda gusûl abdesti alıyor, iki rek'at namaz kılıyor tekrar abdesti bozuluyordu. O gün altmış defa gusûl abdesti aldı. En sonunda gusûl yaparken vefât etti. Vefâtından sonra onu rû'yâda görenler sordular: "Allahü teâlâ sana nasıl muamele eyledi?" O da, "Yaptığım ibâdetler ve gösterdiğim tevekkül, bana verilen ni'metlere karşı yetmedi. Ancak dünyâdan göçeceğim sıralarda gusûl abdesti alarak temizlenmem, Allahü teâlânın katında makbule geçmiş. Bu temizlik sebebiyle Cennette en yüksek makamlara çıkardılar ve şöyle bir ses, "Ey İbrâhîm! Sana yapılan bu ikrâm, huzurumuza temiz olarak geldiğindendir. Burada temizler için, fevkalâde büyük mertebeler, makamlar vardır" diyordu.

İbrâhîm-i Havvâs (r.a.) buyurdu ki:

"Esas âlim, ilmi ile amel edendir."

"Kalbin ilâcı beştir Kur'ân-ı kerîm okumak ve Kur'ân-ı kerîme bakmak, mi'deyi boş tutmak, gece kalkıp ibâdet etmek, seher vaktinde ağlayıp sızlamak ve iyilerle beraber bulunmaktır."

"Kibir, doğruyu bulmaya mâni olur."

"Cimrilik vera' hâlini öldürür."

"İnsanın helâlinden giydiği kendi eski elbisesi, başkalarından gelen sadaka elbiseden daha güzel ve iyidir."

"Asıl helâk olan kimse, âhir ömründe yolunu sapıtan ve tanı menzile yaklaştığı sırada, hak yoldan kayan kimsedir."

"Talebelerin, ayıplarını anlatacak biriyle oturması, ona üstün hâllerin yolunu gösterecek biriyle arkadaşlık etmesi ve ma'nevî hâlini harekete getirecek biriyle dost olması lâzımdır."

“Bir müslüman, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına ne kadar dikkat edip tatbik ediyorsa, Allahü teâlâ da onu o miktar azîz eder Diğer müslümanların kalbine de onun sevgisini verir.”

“İlmin tamamı iki şeyden ibarettir: 1. Allahü teâlânın, ezelde, senin için takdir ettiği rızık için endişe etme. 2. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eyle.”

“Fakîrlik, hâline şükredip, kimseye şikâyet etmemek ve ihtiyâcını gizlemek, göstermemektir.”

“Sabretmeyen zafere kavuşamaz.”

“Başkasının sermâyesi ile ticâret yapan, iflâs etmiştir.”

“Başkasına el açacak duruma düşmek, müslümana yakışmaz.”

“Bir kimse, baş olma sevdasına kapılırsa, artık ibâdetten, ihlâstan sıyrıldı demektir.”

“İyi insanların, bütün varlığı ile bağlı olduğu muradı, maksadı, Allahü teâlâ olmalıdır. Doğru, sâdık, kimselerle arkadaş olmalıdır. Açlık, iyi insanın gıdası, ibâdet ruhunun süsüdür.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-284*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-1, sh-325*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-7*
- 4) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-97*
- 5) *Tezkiret-ül-evliyâ sh-394*
- 6) *Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh-223*
- 7) *Risâle-i Kuşeyrî sh-136*
- 8) *Keşf-ül-mahcûb sh-293*
- 9) *El-A’lâm cild-1, sh-28*
- 10) *Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh-4*
- 11) *Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-1022*

İBRÂHİM BİN MUSA (İbrâhîm el-Ferrâ):

Hadîs âlimlerinden. Adı, İbrâhîm bin Mûsâ bin Yezîd bin Zâzân et-Teymî’dir. Künyesi, Ebû İshâk er-Râzî el-Ferrâ’dır. “Sagîr” lakabı ile de meşhûrdur. Büyük hadîs âlimlerindendir. Doğum târihi belli değildir. 230 (m. 844) târihi civârında vefât ettiği bildirilmektedir.

Hadîs ilminde büyük bir âlim olan İbrâhîm bin Mûsâ, bir çok âlimin derslerine devam etti. O, Süfyân bin Uyeyne, Cerîr bin Abdülhamîd, Vekî’, Hişâm bin Yûsuf es-San’anî, Velîd bin Müslim, Yahyâ bin Ebî Zâide, İsmâ bin Yûnus ve daha birçok âlimden ilim alıp, onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, Ebû Zûr’a, Muhammed bin İsmâil et-Tirmizî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve rivâyette bulundular.

Ebû Zûr’a, onun hakkında: “O; Ebû Bekir bin Ebî Şeybe’den daha sağlam, hadîs bakımından ondan daha sahîhdur. Ben, ondan yüzbin hadîs-i şerîf yazdım. Yüzbin hâdîs-i şerîf de, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe’den yazdım” dedi. İmâm-ı Nesâî ve Ebû Hatim, onun sika (güvenilir) râvilerden olduğunu bildirdiler.

O, ilimde yüksek bir mevkiî olan zâttır. Hadîs hâfızlarından olup, yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senetleriyle beraber ezberlemişti. Hadîs öğrenmek için birçok yerleri dolaştı. Bunları kitap hâline getirdi. Yazılı eserleri vardır.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdular ki:

“Cuma gününden daha fazîletli bir gün üzerine, güneş doğmadı ve batmadı. O günde öyle bir saat vardır ki, o anda mü’minin yaptığı duâyı Allahü teâlâ kabul eder.”

- 1) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-449*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-170*
- 3) *Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh-118*

İBRÂHİM BİN MÜNZİR EL-HİZÂMÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Münzir bin Abdullah bin Münzir bin Mugîre bin Abdullah bin Hâlid bin Hizam bin Hüveylid bin Esed el-Huzâmî olup, künyesi, Ebû İshâk el-Medenî’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Medine’de doğmuş, Bağdâd’da uzun müddet ikâmet etmiş (oturmuş) ve 236 (m. 850)’de hac yaptıktan sonra Muharrem ayında Medîne-i münevverede vefât etmiştir.

İbrâhîm bin Münzir, İmâm-ı Mâlik, Süfyân bin Uyeyne, İbn-i Ebî Fûdeyk, Ebî Bekir bin Ebî Üveys, Ebî Zamrete, Haccâc bin Zîr-rakîbe Abdullah bin Vehb, Ya’kûb bin Ca’fer bin Ebî Kesir, Ma’n bin İsmâ, Enes bin İyâs, Muhammed bin Melîh ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir. İmâm-ı Buhârî, İbn-i Mâce, Tirmizî, bir vasıta ile Nesâî, Dârimî, Ahmed bin Yûsuf et-Taglibî, Ziyâd bin Eyyûb, Ahmed bin Ebî

Hayseme, Ca'fer bin Muhammed bin Şâkir, Abdullah bin Ahmed ed-Devrûkî, Ebû'l-Abbâs Sa'lebe en-Nahvî ve daha pek çok âlim de İbrâhîm bin Münzir'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Ebû Hatim ve pek çok âlim, onun hadîs rivâyet etme şartlarına sahip bulunduğunu ve rivâyet ettiği hadîslerin sağlam olduğunu söylemişlerdir. Dârimî: "İbn-i Maîn'i gördüm. İbrâhîm bin Münzir'den hadîs-i şerîf yazıyordu" buyurdu. Nesâî ise, onun rivâyet etmiş olduğu hadîsleri almakta bir mahzur olmadığını söylemiştir. Yah-yâ bin Maîn, Dâre Kutnî ve diğer pek çok hadîs hâfızı, onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Hibbân ise, onu sikât kitabında zikretmiştir. Ya'nî sika râviler arasında saymıştır. Zübeyr bin Bekâr ise, onun hadîs ilmini iyi bildiğini söylemiştir. Nesâî; "İbrâhîm bin Münzir'in rivâyetlerinde bir beis yoktur", ya'nî onun rivâyetine gölge düşürecek bir durum yoktur, buyurmuştur.

İbrâhîm bin Münzir, Abdülazîz bin Ebî Sâbit, İsmâil bin İbrâhîm Musî bin Ukbe Kureyb, İbn-i Abbâs'dan rivâyet etti: "Peygamberimiz (s.a.v.) konuştuğu zaman, mübârek ön dişleri arasında nûr saçardı" buyurdu. Bunu İmâm-ı Tirmizî Şemâil-i şerîf de Dârimî'den de rivâyet etmiştir.

Kitâb-ül-Megâzî fil-hadîs isimli, hadîs-i şerîflerde bildirilen harblerle ilgili haberleri ve beyân buyurulan hadîs-i şerîfleri toplayan bir kitap yazmıştır.

- 1) *Tehzîb üt-tehzîb cild-1, sh-166*
- 2) *Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-179*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-470*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh-115*

İBRÂHİM BİN SA'İD EL-MÜZENÎ:

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû İshâk'tır. Doğum târihi bilinmemektedir. 247 (m. 861)'de vefât etmiştir. Süfyân bin Uyeyne, Ebû Muâviye ed-Darîr, Ebû Üsâme, Halef bin Temîm gibi büyük âlimlerden rivâyette bulundu. Kendisinden de, Ebû Hatim er-Râzî, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Ahmed bin Ali el-Âbâr ve daha başkaları rivâyette bulundu. İmâm-ı Buhârî hazretlerinden başka, diğer hadîs imamları da ondan hadîs-i şerîf dinlemişlerdir. Bağdâd'da hadîs-i şerîf dersi vermiştir. Çok hadîs-i şerîf bildirmiştir. Sika (güvenilir) bir âlimdir. Müsned kitabı vardır. Hârûn bin Ya'kûb el-Hâşimî, babasının şöyle dediğini bildirir Ahmed bin Hanbel'e İbrâhîm bin Sa'îd'i sorunca, bana "Onun eskiden beri hadîs-i şerîf yazdığını" söyledi. Ben de, "Ondan, hadîs-i şerîf yazıyorum" dedim. O da "Evet, yaz" dedi. İbrâhîm'in babası Sa'îd çok zengin idi. Âlimlere ikrâmda bulunurdu. Bu bakımdan, İbrâhîm çok âlimi dinleme imkânı bulmuştur.

İbrâhîm bin Sa'îd, Hârûn Reşîd'in zamanında hacca gitmişti. Yakınları ve talebeleri de beraberinde idi. Ayrıca yanında, başka yerlerden gelip katılan dört yüz kişi vardı. Bunlar arasında büyük âlimlerden. İsmâil bin İyâş, Heşîm bin Beşîr de vardı.

O kendisi şöyle anlatır: Ahmed bin Hanbel'in huzuruna girdim. Elimi ona uzattım, Benimle müsâfeha etti. Ben çıkarken, benim için "Ne edebli bir genç. Eğer, dönüp gelseydi, onun için ayağa kalkardık" dediğini işittim.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-93*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-123*
- 3) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-94*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-515*
- 5) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh-34*
- 6) *Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh-543*

İBRÂHİM BİN YA'KÛB EL-CÛRCÂNÎ:

Hadîs âlimlerinden. Adı, İbrâhîm bin Ya'kûb bin İshâk es-Sa'dî el-Cürcânî'dir. Künyesi, Ebû İshâk'dır. Doğum târihi hakkında kaynak eserlerde bilgi yoktur. Horasan yakınlarında, Belh şehrine bağlı Cürcân köyünde doğdu. Oradan Mekke'ye geldi. Sonra Basra'ya ve daha sonra da Remle şehrine gidip, bu şehirlerin her birinde bir müddet kaldı. En sonra Dimeşk'a (Şam'a) gelip oraya yerleşti. Vefât edinceye kadar burada kaldı. 259 (m. 873) târihinde Şam'da vefât etti.

İbrâhîm-i Cürcânî, büyük bir hadîs ve fıkıh âlimidir. Onun, hadîs ilmine dâir kaleme aldığı "Kitâbün fi'c-Cerhî ve't-Ta'dîl" ve "Kitâbün fi'd-Duâfâi" adındaki iki eseri meşhûrdur. İbn-i Adî, Onun "el-Mütercim" adında bir eseri daha olduğunu bildirmektedir. Bu eserinde, çok yüksek ve faydalı ilimlerden bahsetmektedir.

O, birçok âlimin ilim meclisinde bulundu. Hüseyin bin Ali el-Ca'fi, Yezîd bin Hârûn, Ca'fer bin Avn ve daha birçok âlimden ilim aldı ve onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Fıkıh ilmini İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'den öğrendi. Büyük bir fakîh olarak yetişti. Kendisinden de, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Tirmizî, İmâm-ı Nesâî, Ebû Zür'a, Muhammed bin Cerîr et-Taberî ve daha pek çok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İmâm-ı Nesâî, onun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirdi. İbn-i Adî, onun hakkında dedi ki: “O, Şam’a yerleşti. Câmide minbere çıkıp hadîs-i şerîf öğretirdi. Ahmed bin Hanbel’den aldıklarını yazmış ve böylece ilmini daha çok kuvvetlendirmişti. Minbere çıktığında yazdıklarını okurdu. Anlattıklarının çoğunu Hz. Ali’ye hamlederdi. Ya’nî rivâyetlerini ona dayandırdı. Dâre Kutnî ise: “O, tasnif (eser) sahibi olan sika hâfızlardandı. Bu eserlerinde, Hz. Ali’den başkasından da rivâyet ettikleri vardı” buyurmuştur.

- 1) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-181*
- 2) *Mu’cem-ül-müellifin cild-1, sh-128*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-549*
- 4) *El-A’lâm cild-1, sh-81*
- 5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2 sh-139*
- 6) *Mizân-ül-îtidâl cild-1, sh-75*

İMÂM-I AHMED BİN HANBEL:

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Hanbelî mezhebinin imâmı. Künyesi, Ebû Abdullah’tır. 164 (m. 780) senesinde Bağdâd’da doğdu. 241 (m. 855) senesinde bir Cum’a günü Bağdâd’da vefât etti. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin HanbePdir. Dedesi Hanbel bin Helâl, Basra’dan Horasan’a yerleşmiş ve Emevi devletinde Serahs şehri valiliği yapmıştır. Babası asker (subay) idi. Ahmed bin Hanbel’in ailesi, annesi ona hâmile iken, Merv’den Bağdâd’a göçmüş ve o Bağdâd’da doğmuştur. Soy itibarıyla, hem anne, hem de babası tarafından Arap asıllıdır. Nesebi, İslâmiyetten önce ve sonra Araplar arasında meşhûr bir kabile olan Şeyban kabilesine dayanır. Bu kabile Adnan kabilesinin bir kolu olan Rebîa kabilesinden bir kol olup, Nizar kabilesinde Peygamber efendimizin (s.a.v.) soyu ile birleşir.

Ahmed bin Hanbel’in babası daha o çok küçük yaşta iken vefât etmiştir. Otuz yaşında vefât eden babasından, önemli bir miras da kalmamıştı. Onun yetişmesi ile annesi ilgilenmiştir. Daha küçük yaşta iken ilim tahsiline başlamıştı. Bu sırada Bağdâd önemli bir ilim merkezi idi. Burada hadîs âlimleri, kırâat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zâtlar ve diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu.

Tahsili: Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmeye küçük yaşta başlamıştır. Önce Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra lûgat, hadîs, fıkıh, Sahâbî ve Tâbiîn rivâyetlerini öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, emsali arasında ciddiyeti, takvası, sabrı, metanet ve tahammülü ile meşhûr olmuştur. Bu hâli, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekmiştir. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle demiştir: “Bu çocuk yaşarsa, zamanındakilerin ilimde hücceti (rehberi) olacaktır.”

İlk önce İmâm-ı a’zâmın talebesi olan Ebû Yûsuf’dan fıkıh ve hadîs ilminde ders almıştır. Bundan sonra da üç sene Huşeym’in derslerine devam etmiş, ondan hadîs-i şerîf dinlemiştir. Bu sırada henüz 16 yaşında idi. Kendisi “Huşeym’den işittiğim herşeyi ezberledim” demiştir. Bundan başka Bağdâd’da bulunan meşhûr âlimlerden de ders aldı. 179 (m. 795) senesinde tahsile başlayıp, 186 (m. 802) senesine kadar 7 yıl Bağdâd’da ilim öğrendi. Bundan sonra ilim tahsili için seyahatlere başladı. 186 yılında Basra’ya ve bir yıl sonra da, oradan Hicaz’a gitti. Böylece Kûfe, Basra, Mekke-i mükerrreme, Medîne-i münevvere, Şam ve el-Cezîre’ye giderek hadîs ilmini öğrendi. Hadîs râvilerini bizzat görerek, onlardan hadîs-i şerîf dinledi. Basra ve Hicaz’a beşer defa seyahat yapmıştır. Hicaz’a yaptığı ilk seyahatinde, fıkıh ilminde hocası olan, İmâm-ı Şâfiî ile görüşmüştür. Bu görüşme Mekke’de Mescid-i Harâm’da olmuştur. İkinci defa ise, Bağdâd’da buluşmuşlardır.

Ahmed bin Hanbel, ilim tahsili için her türlü zorluğa katlanmıştır. Hadîs-i şerîf dinleyip öğrenmek üzere, pek çok seyahat yapmıştır. Bu seyahatlerinin çoğuna, yaya olarak çıkmıştır. İlk hac seferini 187 (m. 803) senesinde yaptı. Bundan sonra 191 (m. 806) ve 196 (m. 811) senelerinde de hacca gitti. 196’daki hac seferinde, bir sene Mekke-i mükerrremede kaldı. 198 yılında da hac yapıp, bir sene daha orada kaldı. Bu zaman zarfında hadîs-i şerîf öğrenme faaliyetini sürdürdü. Hac yapmak için beş defa Mekke-i mükerrremeye gitmiştir. Bu seferlerinden birinde, hac yaptıktan sonra bir müddet, mücavir olarak Mekke’de kaldı. Sonra Yemen’in San’a şehrinde bulunan meşhûr hadîs âlimi Abdürrezzâk bin Hemmam’dan hadîs-i şerîf öğrenmek için San’a’ya gitmek üzere yola çıktı. Bu yolculuk sırasında ilim öğrenmek uğruna çok sıkıntı çekti. Yolda yiyeceği bitmişti. Parası da olmadığı için, San’a şehrine varıncaya kadar, nakliyecilerin yanında ücretle hamallık yaptı. San’a’da Abdürrezzâk bin Hemmam’dan ders aldı. Ticâret ve kazanç için elverişli olmayan San’a’da iki sene kalıp, sıkıntılara katlandı. Abdürrezzâk bin Hemmam’dan hadîs-i şerîf dinledi. Böylece İmâm-ı Zührî ve İbn-i Müseyyib yoluyla rivâyet edilen, birçok hadîs-i şerîfi işitip öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmek için pek çok İslâm beldesini dolaştı ve bu uğurda pek çok meşakkate katlandı. Kitap çantalarını sırtında taşırdı. Bir seferinde onu tanıyan biri ezberlediği hadîs-i şerîfin ve yazdığı notlarının çokluğunu görerek: “Bir Kûfe’ye, bir Basra’ya gidiyorsun! Ne zamana kadar böy-

le devam edeceksin?” deyince, Ahmed bin Hanbel hazretleri “Hokka ve kalem ile mezara kadar...” diyerek cevap vermiştir.

Ahmed bin Hanbel’in kuvvetli hâfızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadîs-i şerîfleri yazmaya çok önem vermesiydi. Yaşadığı devir, ilmin tedvin edildiği, kısımlara ayrılıp, yazıldığı bir devir idi. Fıkıh ve lügat ilmi tedvin edilmiş, hadîs ilmi tedvin edilmekte, yazılan “Fuhuş, insanın leke-hadîs-i şerîfler toplanmakta idi.

Ahmed bin Hanbel, böyle bir zamanda din ilimlerini öğrenip, bilhassa tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek seviyeye ulaşmıştır. Netice itibariyle, küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Ahmed bin Hanbel, Bağdâd’da birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Kûfe’ye, Basra’ya, Mekke’ye, Medine’ye, Yemen’e, Şam’a gitti. Bu gittiği şehirlerde bulunan en büyük âlimlerden, fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrendi. Zamanında yaşayan, Zünnûn-i Mısırî, Bişr-i Hafî, Sırrî-yi Sekatî, Ma’rûf-ı Kerhî gibi birçok büyük evliyâ ile de görüşmüş, onlarla sohbet etmiştir. Yezîd bin Hârûn, Cerîr İbni Abdülhamîd, Velîd bin Müslim, Veki’ bin Cerrâh, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İbrâhîm bin Sa’d, Yahyâ bin Sa’d Kettân, Süfyân bin Uyeyne, fıkıh ilminde hocası Muhammed bin İdris Şâfiî, Abdürrezzâk bin Hemmam’dan ve daha nice âlimlerden ilim okudu. Sonra tekrar Bağdâd’a döndü. Bundan sonra ilmini yayıp, insanlara çok fâideli oldu.

Dersleri ve Talebeleri: Ahmed bin Hanbel hazretleri, daha önceki yıllarda fetvalar vermekle beraber, ders ve fetva verme işine, kırk yaşında başlamıştır. Bundan sonra hadîs rivâyetinde ve fetvada başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü o, ilmi ve üstün ahlâkı ile çok sevilip, meşhûr olmuştur, iki çeşit ders halkası (meclisi) vardı. Biri, talebelerine verdiği muntazam dersler, diğeri, hem talebelerinin, hem de halktan isteyenlerin katıldığı dersler idi. Onun ilim meclisine pek çok kimse katılırdı. Ba’zı rivâyetlere göre, dersini dinleyenlerin sayısı beşbini bulmuştur. Ahmed bin Hanbel’den ders alıp, ilim öğrenen talebenin çokluğu, ondan hadîs-i şerîf rivâyet edenlerin ve fikhî mes’eleler nakledenlerin pek çok sayıda olmasından da anlaşılmaktadır. Onun meclisine gelip, derslerini dinleyenlerin bir kısmı, sadece ondaki üstün hâllere ve yüksek ahlâka hayran kaldığı için sohbetine katılmıştır. Böylece bir kısmı hem ilmini hem ahlâkını alırken, bir kısmı da onun yaşayışına göre yaşamak, onu tanımak, ahlâk ve edeb hususunda yaptığı va’zu nasihatten istifâde etmek için huzuruna geliyordu.

Ahmed bin Hanbel’in meclisinde, derslerinde vekar, ciddiyet, tevazu ve gönül huzuru hâkim idi. Dinleyenlere ve katılanlara se’âdet vesîlesi olan derslerini, ikindiden sonra Bağdâd’da büyük bir mescidde verirdi.

Ders meclisine dâima kitaplarıyla, yazıp kaydettikleri ile çıkardı. Çok kuvvetli bir hâfızaya sahip olmasına rağmen, hadîs-i şerîf rivâyet ederken, yanındaki yazdıklarına bakardı. Kitabından okur, talebelere yazdırırdı. Derslerinde hadîs-i şerîf rivâyetinden başka, bir de fikhî mes’eleler hakkında verdiği cevaplar yer almakta idi. Onan ders alıp, ilimde yetişenlerin sayısı 900 civarındadır. En meşhûr talebeleri şu zâtlardır: Kendi oğlu Sâlih bin Ahmed, babasının ictihâdlarını, yazdığı mektûblarla yaymıştır. Kâdılık vazifesi de yaptığı için, Hanbelî mezhebinin tatbik etmiş, uygulama safhasına koymuştur. Diğer oğlu Abdullah bin Ahmed, babasının ictihâdlarını nakletmiştir. Ebû Bekr el-Esrem, Hanbelî fikhini nakletmiştir. Abdûlmelik bin Abdülhamîd el-Meymûm, Ahmed bin Hanbel’in derslerine yirmiiki sene kadar devam etmiş, onun ictihâdını ve açıkladığı mes’eleleri yazmıştır. Hanbelî fikhini rivâyet hususunda büyük hizmeti olmuştur. Ebû Bekir el-Mervezî, en başta gelen talebesi olup, hocasının ictihâdından, fetvalarından pek çoğunu nakletmiştir. Harb bin İsmâil el-Hanzalî, hocasından rivâyetleri vardır. İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ahmed bin Hanbel’den fıkıh ve hadîs ilmine dâir rivâyetler nakletmiştir. Bu zât, zühd ve takva bakımından hocasına tam uymuştur. Ebû Bekr el-Hallâl, Hanbelî mezhebinin hükümlerini yazmış ve bu hususta büyük gayretler pis etmiş, seyahatler yapmış ve pek çok kitap yazmıştır.

İlimdeki üstünlüğü: Ahmed bin Kan bel, hadîs ilminde zamanın en büyük âlimidir. Üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senedleriyle birlikte ezbere bilirdi. Ebû Zûr’a’ya göre, bir milyon hadîs-i şerîfi ezberlemişti. Kendisinden pek çok âlim, hadîs-i şerîf nakletmişlerdir. İlim ve amelde öncü, Ehl-i sünnet olan dört imâmın dördüncüsü idi. İmâm-ı Şâfiî (r.a.) buyurdu ki, “Bağdâd’dan ayrıldığım zaman, orada Ahmed bin Hanbel’den daha âlim, daha fakîh, harâmlardan ve şüphelilerden kaçan kimseyi bırakmadım.”

Ebû Dâvûd Sicistânî şöyle demiştir: “İki yüz meşhûr âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir hususta insanların daldığı dünyâ işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu.” Ebû Zûr’a da “İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel’in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye, başkası ulaşamamıştır” demiştir.

Menhâ bin Yahyâ da şöyle demiştir: “Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm. Fakat ilimde, vera’da ve zühdde, onun gibi üstün birine rastlamadım.”

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, büyük bir müfessir, yüksek bir muhaddistir. Tefsîri yüzyirmibin hadîs-i şerîften meydana gelmiştir. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin eserleri, müfessirler için birer feyz kaynağı-

dır. Bunun için kendisi “Üstâd-ül-müfessirîn” unvanıyla anılır. Birçok muhaddis yetiştirmiştir. Binlerce hadîs-i şerîf ile hâfızasını süslemiştir.

Yaşadığı devir, yazılan hadîs-i şerîflerin toplandığı bir devirdi. Bu devirde yetişen meşhûr hadîs âlimlerinin en meşhûru Ahmed bin Hanbel’dir. Bütün hadîs-i şerîfleri okudu, inceledi. Otuzbin hadîs-i şerîfi içine alan “Müsned” adlı eserini, 700 bin hadîs-i şerîf içinden seçerek yazmıştır. Rebî’ bin Süleymân, İmâm-ı Şâfiî’nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Ahmed bin Hanbel, sekiz şeyde imamdır; hadîs ilminde, fıkıh ilminde, Kur’ân ilminde, lügat ilminde, fakrda, zühdde, vera’da, tasavvufta ve sünnette imâm.” Bağdâd’da mu’tezile fırkasına mensûb olanlar, Kur’ân-ı kerîm mahlûktur diyerek, bu yanlış i’tikâdlarına Abbâsî halifesi Me’mûn’u da inandırdılar. Bunu kabul etmesi için, Ahmed bin Hanbel hazretlerini de zorlayıp, Me’mûn vasıtasıyla bu hususta baskı ve işkence yaptılar ve 28 ay hapsettiler. Bütün bu baskı ve işkencelere rağmen, o, “Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir” diyerek, Ehl-i sünnet i’tikâdını bildirdi. Mu’tasım’ın halifeliği sırasında da baskı ve işkencelere ma’rûz kaldı. El-Mütevekkil halife olunca, mu’tezile fırkası mensûblarını saraydan uzaklaştırdı. Fıkıh ve hadîs âlimlerine hürmet ve yakınlık gösterdi. Böylece Ahmed bin Hanbel hazretleri, yapılan baskı ve işkenceden kurtuldu. Yaptığı hizmetlerle, zamanındaki ve sonraki asırlardaki insanlara rehber oldu.

İctihadı (Mezhebi): İslâmiyette, Ehl-i sünnet i’tikâdı üzere olan, amelde dört hak mezhepten biri de, Hanbelî mezhebidir. Ahmed bin Hanbel hazretleri bu mezhebin imamıdır. O, ictihâdlarıyla müslümanların Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için, amellerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun gösterdiği bu yola “Hanbelî mezhebi” ve Ehl-i sünnet i’tikâdında olan müslümanlardan, amellerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara “Hanbelî” denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette; îmânda, i’tikâdda tefrikaya (ayrılığa), kesinlikle izin verilmemiştir. Resûlullah (s.a.v.) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kirâmın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara, Ehl-i sünnet vel-cemâat veya kısaca “sünnî” denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük tşlâm uâîmleri tarafından, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan bazı ibâdetlerin ve günlük muamelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara, amelî mezhebler denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin, aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına, dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl, her zaman ve her yerde, müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte de “**Âlimlerin (müctehidlerin) mezheblere ayrılması rahmettir**” buyrulmuştur.

Ahmed bin Hanbel’in talebelerinin ve kendisine suâl soranların müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve takibettiği usûller, Hanbelî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, dîni müşküllerin hallinde sırasıyla şu kaynaklara başvurmuştur:

1.Kitap ve Sünnet: Bütün müctehidler gibi Ahmed bin Hanbel de, bir işin nasıl yapılacağını Kur’ân-ı kerîmde açık olarak bulamazsa, hadîs-i şerîflere bakar, bunlarda bulunursa ona göre hüküm verirdi.

2. İcmâ ve Sahâbe Kavli: Hadîs-i şerîflerde de açıkça bulamadığı bir iş için, icmâ var ise, öyle yapılmasını bildirirdi. İcmâ, Eshâb-ı kirâmın hepsinin aynı suretle yapması veya söylemesi demektir. İcmâyâ sözbirliği de denir. Eshâb-ı kirâmdan sonra gelen Tâbiîn’in de icmâsını delil, senet kabul etmiştir. Sahâbe kavli (sözü, ictihadı) bulunan bir mes’elede, kendi ictihâdına göre hüküm vermezdi. Sahâbenin sözüne göre hüküm verirdi. Hattâ, sahabe sözü bulamadığı hususlarda, Tâbiîn’in büyüklerinden olan müctehidlerin ictihâdın), kendi re’yine tercih ederdi.

3.Bir mes’ele hakkında, Sahâbe veya Tâbiîne ait bir re’y (ictihâd) bulamazsa, zayıf ve mürsel hadîslerle amel eder, ona göre hüküm verirdi. Zayıf hadîsin de, sahîh hadîsin bir çeşidi olduğunu göz önünde tutardı.

4.Kıyas: İmâm-ı Mâlik’in (Rivâyet yolunu) ve İmâm-ı a’zâmın (Rey ve Kıyas yolu)nu almış ise de, pek çok hadîs-i şerîf ezberlediğinden, önce hadîs-i şerîflerin bir birini kuvvetlendirmesine bakarak, ictihâd etmiştir. İctihadda bu usûl, sadece Ahmed bin Hanbel’e aittir.

Hanbelî mezhebinde birçok âlimler yetişmiştir. Bu âlimlerin başında. Ahmed bin Hanbel’in kendi oğulları Sâlih ve Abdullah gelmektedir. Ebû Bekir el-Esrem, Abdülmelik el-Meymûnî, Ebû Bekir el-Merkezî, Harb bin İsmâil, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî gibi âlimler, Ahmed bin Hanbel’in bizzat kendisinden fıkıh ilmini öğrenmişlerdir. Bu mezhebin esâsını yaymak hususunda üstün gayret gösteren âlimlerden biri de Ebû Bekir el-Hallâl’dır. Seyyid Abdülkâdir Geylânî de, Hanbelî mezhebinin esaslarını yayan âlimlerdendir.

Ahmed bin Hanbel’in (El-Müsned)’i en meşhûr eseridir. Oğlu Sâlih, çeşitli kimselere yazdığı (Mektuplar)’la babasının mezhebinin yaymıştır. Abdülkâdir Geylânî “Fütûh-ül-Gayb” ve “Gunyet-üt-tâlibîn” kitablari ile Abdurrahmân el-Cezîrî’nin “Kitâb-ül-Fıkıh ale’l-Mezâhibi’l-Erbâa”sında, bu mezhebin esasla-

rını en geniş şekilde açıklamakadır. “el-Mugnî”, “el-Iknâ”, “Bülûgul-Emânî” adındaki eserler de Hanbelî fıkıhı üzere yazılmıştır.

Bu mezhep, Şam ve Bağdâd taraflarında çok yayılmıştı. Şimdi azalmıştır. Arabistan’da da mensûbları vardı.

Menkıbeleri ve medhi: Yahyâ bin Maîn şöyle demiştir: “Ahmed bin Hanbel gibi bir zât daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini medhetmedi.”

Oğlu Abdullah: “Babam her gece Kur’ân-ı kerîmin yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibâdet ve tâatla meşgul olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırırdı. Çok kere az şey yer, “Ölecek olan kimse için, bunlar çok bile” derdi. demiştir.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka dâima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazifeleri yüklemeydi. Acıktığı zaman birşey bulamazsa, kimseyi rahatsız etmez, birşey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescidde, cenâze namazında ve hasta ziyâretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Seleme bin Şebîb’den şöyle nakledilmiştir: “Birgün Ahmed bin Hanbel’in huzurunda oturuyor idik. İçeriye bir zât girip, “Ahmed bin Hanbel kimdir?” dedi. Biz susup bekledik. “Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?” dedi. Gelen zât dedi ki, “Dört yüz fersah uzaktan geliyorum. Cum’a gecesini uyumuştum. Rû’yâmda biri gelip, bana Ahmed bin Hanbel’i biliyormusun dedi. Hayır tanımiyorum dedim. Bağdud’a git, onu sor ve bulunca, Hızır aleyhisselâm sana selâm söyledi de. Semâvattaki melekler ondan razıdır. Çünkü o, nefesine asla uymadı, Allahü teâlâyâ itâat hususunda çok sabırlı davrandı” dedi. Ahmed bin Hanbel “Mâşâallah, la havle velâ kuvvete illâ billah” dedi. Sonra o zâta, “Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyâcın var mı?” dedi. “Hayır sadece bunun için geldim” dedi ve o gün Bağdâd’dan ayrıldı.

Ahmed bin Muhammed bin Amr, Ebû Abdurrahmân bin Ahmed’den naklen şöyle anlatır: “Bir defasında hadîs âlimleri, Ebû Âsım Duhhak İbni Mahled’in meclisinde toplanmıştı. Onlara dedi ki, fıkıh öğrenmek istemez misiniz, halbuki aramızda fıkıh âlimi yok dedi. Aramızda bir kişi var dediler. Kimdir o? dedi. Şimdi birazdan gelir dedik. Biraz sonra Ahmed bin Hanbel karşıdan göründü. Karşılayalım dedi. Oradakiler, o böyle şeyden hoşlanmaz dediler. Gelince Ebû Âsım onu yanına oturtup, fikhî mes’eleler sormaya başladı. Bir suâl sordu ve cevap aldı. Sormaya devam ederek, bir kaç kere sorup cevap aldı. Sonra da, bu derya gibi bir âlimdir, dedi.”

Nadr bin Ali şöyle demiştir: “Ahmed bin Hanbel’in işi, hep âhiret ile ilgili idi. Dünyâ menfaatleri ona yöneldi fakat o kabul etmeyip, geri çevirdi.”

Nuh bin Hubeyb şöyle demiştir: “Ahmed bin Hanbel’i Hıfâ mescidinde 198 (m. 813) senesinde gördüm. Bir direğe yaslanmış oturuyordu. Hadîs ilmi ile uğraşan hadîs ehli, yanına toplanmıştı. Onlara hadîs-i şerîf ve fıkıh öğretiyordu. Bize de, haccın yapılışı ile ilgili fetva veriyordu.”

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri kendisi anlatır: Birgün, sahrada yalnız idim. Yolu şaşırmıştım. Yolda bir köylü gördüm. Bir kenarda oturmuş idi. Gideyim ve ona yolu sorayım dedim. Gittim ve ona sordum. Açım dedi. Bir parça ekmeğim vardı, ona verdim. Gür bir sesle: Ey Ahmed! Sen kim oluyorsun ki, Allahü teâlânın evine (Beytullah) gidiyorsun! Allahü teâlâ oraya gitmene râzı olmayınca, elbette ki yolunu şaşırsın! dedi. Bunun üzerine: “Yâ Rabbî, senin köşelerde, kenarlarda, sakladığın, halkın gözünden örttüğün böyle kulların da varmış” dedim. O zât şöyle dedi: “Ne zannediyorsun Ahmed, ne zannediyorsun! Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, eğer Allahü teâlâdan isteseler, bütün gökler ve yerler, onların hürmetine altın olur.” O anda toprak ve dağlar altın olmuştu. Kendimden geçtim ve düştüm.

Ahmed bin Hanbel’in, yevmiye ile çalışan bir işçisi vardı. Akşam talebesine, bu işçiye ücretinden fazla ver, dedi. Talebe, ücretinden fazla para verdi. İşçi almadı ve gitti. Hazret-i imâm, arkasından yetiş, şimdi alır, dedi. Dediği gibi, işçi parayı aldı. Hazret-i imâma sebebi suâl edildiğinde buyurdu ki: “O zaman böyle birşey aklımdan geçiyordu. Şimdi ise bu düşünce onda yok oldu. Alması tevekkülünü bozmıyacağı için aldı.” Tevekkül nedir diye suâl ettiler, buyurdu ki, rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır.

Taberânî hazretleri şöyle nakleder: Zamanın meşhûr bir falcısı vardı. Fal baktırmak isteyenler her taraftan gelir kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek hâline getirmişti. Daha sonra hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyâretine gelmişti. Hâlini görünce “Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamanımızın en büyük âlimlerinden ve evliyâsından biri olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin duâ etmesidir” dedi. Bu falcı da annesini gönderip, duâ etmesini istedi. Annesi evine varınca dedi ki:

“Oğlum yirmi senedir hasta yatmaktadır. Bunun iyileşmesi için sizden duâ istemeye geldim.”

“Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da, herşeyi bildiğini zannederdi. Kendi hastalığını tedavi etmeyip de, seni bana mı gönderdi?” dedi. Kadının çok ısrârı karşısında dayanamayıp, falcılığı bırakması şartıyla duâ edeceğini söyledi. Hazret-i imâmın bu sözü üzerine falcılığı bıraktı. Tövbe istiğfâr etti ve sıhhate kavuştu.

Bir gencin, felç olmuş, hasta bir annesi vardı. Birgün oğluna: Ey oğlum! Eğer benim rızâmı almak, beni sevindirmek istersen, İmâm-ı Ahmed’in huzuruna git ve sıhhate kavuşmam için bana duâ etmesini söyle. Belki Allahü teâlâ beni bu hâle getiren” bu hastalıktan kurtarır, dedi. Genç, İmâm-ı Ahmed’in kapısına geldi ve seslendi, içerden bir ses, kimsin? dedi. Cevâbında: Size muhtacım, hasta bir annem var, sizden duâ istiyor, dedi. İmâm çok üzüldü. Kendi kendine: Beni nereden biliyor? dedi. Sonra kalktı, abdest aldı, namaza durdu, imâmın hizmetçisi o gence: Sen geri dön, imâm duâ ediyor, dedi. Genç geri döndü, evin kapısına geldiği zaman, annesi kalktı ve oğlunu kapıda karşıladı. Allahü teâlânın izni ile tam sıhhate kavuştu.

Hazret-i İmâm, Abdullah bin Mübârek hazretlerinin gelmesini ve onunla görüşmeği çok arzu ediyordu. Nihayet bir gün oğlu: “Babacığım! Abdullah bin Mübârek geldi, kapıdadır, sizi görmek istiyor” dedi. İmâm-ı Ahmed içeri alma, dedi. Oğlu, babacığım, bunda ne hikmet vardır ki, senelerdir onu görmek arzusu ile yanıyordun, bugün bu se’âdet, bu ni’met kapınıza geldi. de içeri alıyorsunuz, dedi. Babası: “Evet, söylediğin gibidir. Ama korkarım ki, onu gördükten sonra ayrılığına dayanamam. Onun kokusu için bir ömür harcadım. Onu ayrılmak olmayan yerde görmek isterim” dedi.

Ahmed bin Hanbel’e, İmâm-ı Şâfiî Mısır’dan mektûb göndermişti. Okuyunca ağladı. Sebebi sorulunca, rû’yâda Resûlullahı (s.a.v.) görmüş, Ahmed bin Hanbel’e mektûb ile benden selâm yaz ve de ki, Kur’ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığı kendisinden sorulacak. Cevâb vermesin buyurmuş, dedi.

İbn-i Ebî Verdî hazretleri anlatır: Bir gece rû’yâmda Resûlullahı gördüm. Kendisine dedim ki: “Yâ Resûlallah! Ahmed bin Hanbel hakkında ne buyurursunuz?” “Senin yanına Mûsâ aleyhisselâm geliyor, bu suâlini ona sor!” Bir müddet sonra yanıma Mûsâ aleyhisselâm geldi. Aynı suâlimi ona sorduğumda buyurdu ki: “Ahmed bin Hanbel zahîrî ve bâtînî ilimde kemâle gelmiş, çok sâdık bir kimsedir. Allahü teâlâ muhakkak sâdıklarla beraberdir.”

Ahmed bin Hanbel vefât ederken eliyle işaret edip, hayır olmaz dedi. Oğlu babacığım bu ne hâldir? dedi. “Şu an tehlike zamanıdır, duâ ediniz. Şeytan felâket toprağını başıma saçmak istiyor. Ey Ahmed, benim elimde can ver diyor, ben de “Hayır olmaz! hayır olmaz!” diyorum” dedi. Bir nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emin olmak yoktur, buyurdu. Vefât haberi, bütün Bağdâd halkını ağlattı. Cenâze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdâdlılar evlerinin kapısını açıp, cenâze namazı için abdest almak isteyen gelsin, diye bağırdılar. Cenâze namazı kılınca, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. Cenâze namazında yüzbine yakın kişi bulundu. O gün yahudi ve hristiy ani ardan pek çok kimse, bu hâdiseyi görerek müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak, “Lâ ilâhe illallah” dediler.

Muhammed İbni Huşeyme der ki, vefâtından sonra hazret-i imâmı rû’yâmda gördüm. Nereye gidiyorsun? dedim. Cennete gidiyorum, dedi. Allahü teâlâ sana ne muamele etti? dedim. Cevâbında buyurdu ki, Allahü teâlâ beni mağfiret etti. Başıma taç giydirdi ve “Ey Ahmed! Kur’ân-ı kerîme mahlûk dediğin için, bu ni’metleri sana verdim” diye buyurdu.

Muhammed bin Huzeyme şöyle anlatır: Ahmed bin Hanbel’in vefât haberini İskenderiyye’de iken duydum. Çok üzülmüştüm. Rû’yâmda Ahmed bin Hanbel’in salına salına yürüdüğünü görüp kendisine: Ey imâm; bu ne biçim yürüyüş böyle? dedim. Ahmed bin Hanbel: Dünyâda Allahü teâlânın dînine hizmet edenlerin, Cennetteki yürüyüşleri böyledir buyurdu. Ben; Allahü teâlâ sana nasıl muamele etti? diye suâl ettim, İmâm hazretleri: Allahü teâlâ beni affetti, başıma bir taç, ayağıma altından iki ayakkabı giydirdi ve Ey Ahmed! Kur’ân-ı kerîm benim kelâmımdır, diye inandığın için, bu iltifatlara kavuştun. Ey inam, Süfyân-ı Sevrî’den sana ulaşan duâlar var, onlarla dünyâda duâ ettiğin gibi, şimdi de duâ et, dedi. Bu emir üzerine: “Ey âlemlerin Rabbi olan Allahım, bizleri af ve mağfiret eyle. Bizlere suâl sorma” diye duâ ettim. Bu duâdan sonra: Ey Ahmed, işte Cennet, gir oraya buyurdu ve ben de Cennete girdim.”

Eserleri:

1. Müsned. 30 bin hadîs-i şerîfi içine almıştır. Matbûdur.
2. Kitâb-üs-Sünne.
3. Kitâb-üz-Zühd. (Matbûdur).
4. Kitâb-üs-Salât.
5. Kitâb-ül-vera’ ve’l-îmân.
6. Kitâb-ür-Reddi ale’l-Cehmiyye ve’z- Zenâdika. (Matbûdur).

7. Kitâb-ül-eşribe. Matbûdur.
8. Kitâb-ül-mesâil.
9. Cüz-fi usûl-üs-Sünne.
10. Fadâil-üs-Sahâbe. 2 cild halinde matbûdur.
11. Er-Reddû a'lâ men-Tenâkua fi'l-Kur'ân.
12. Et-Tefsîr.
13. En-Nâsîh ve'l-Mensûh.
14. Et-Târih.
15. Hadîsu Şu'be
16. Mukaddem ve'l-Muahhar fi'l-Kur'ân.
17. Vücûbât-ül-Kur'ân.
18. Menâsik-ül-kebîr ve's-Sagîr.
19. El-Cerhu ve't-Ta'dîl.
20. Kitâb'ül-ilel ve ma'rifet'ür-Ricâl. Matbûdur.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

“İki kişi birbiriyle sevişir de sonra araları açılırsa, bu ancak birisinin işlediği bir günah sebebiyle olur.”

“Bile bile bir dirhem gümüş kıymetinde faiz yimek, otuz zinadan daha çok günahtır.”

“Kişinin günahları çoğaldığı zaman, günahlarına keffâret için, Allahü teâlâ onu geçim sıkıntısına düşürür.”

“Bize en sevimli ve âhirette en yakın olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır. En sevimsiz ve en uzak olanınız da, çok konuşup, hezeyan eden, ağzını yayararak konuşan, konuşmasında kendisini öven ve lüzumsuz sözler söyleyen kibirlilerdir.”

“Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunanı, Allahü teâlâ yüzü üstü Cehenneme atar.”

“Dünyâyı seven, âhiretine zarar eder, âhiretini seven, dünyâsını zararlandırır. Bu böyle olunca, siz bakiyi fânî üzerine (âhireti) tercih ediniz.”

“Fazîletlerin en üstünü, sana gelmeyene gitmen, vermeyene vermen ve kötülük edene iyilik etmendir.” “İmânın en sağlam kulpu, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir.”

“Kim bir musîbetle karşılaşır ve Allahın emir ettiği gibi “İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn” dedikten sonra, Allahım, bu musîbetle beni mükâfatlandır ve bunun ardında bulunan hayırlısını bana ver, dese, Allahü teâlâ onun istediği gibi yapar.”

Ahmed bin Hanbel, Abdullah İbni Ömer'den nakleder: Sa'd (r.a.) abdest alırken, Resûlullah (s.a.v.) gördü. **“Yâ Sa'd! Suyu niçin israf ediyorsun?”** buyurdu. Abdest alırken de israf olur mu dedik te: **“Büyük nehirde de olsa, abdestte fazla su kullanmak israf olur”** buyurdu.

“Rükû' ile secde arasında belini ve sırtını doğrultmayan kimseye, kıyâmet gününde Allahü teâlâ bakmaz.”

“İnsanların en fena hırsızı, namazından çalandır.” (Namazın rükû' ve secdesini tam yapmıyandır)

“Kıyâmet günü Arş-ı a'zamın etrafında, bir takım insanlar için kürsüler kurulacaktır. Bunların yüzleri, ayın ondördü gibi parlayacaktır. İnsanlar feryâd ederken, onlar feryâd etmez, insanlar korkarken, onlar korkmazlar. Onlar korku ve kederleri olmayan, Allahın gerçek dostlarıdır” buyurdu. Bunların kim olduğu sorulunca: **“Onlar, Allah için sevişen kimselerdir”** buyurdu.

“Bütün çocuklar, müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâyâ gelir. Bunları sonra anaları, babaları, Hristiyan, yahudi ve dinsiz yapar.”

“Bir kimse mâni yok iken üç Cum'a namazı kılmazsa, Allahü teâlâ kalbini mühürler, ya'nî iyilik yapamaz olur.”

“Cum'a günü bir an vardır ki, mü'minin o anda yaptığı duâ reddolmaz.”

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

“İlim, insanlara, ekmek ve su kadar lâzımdır, ilim, rivâyet ve kuru ma’lûmat çokluğu değildir. İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir.”

“Kulun kalbini ıslah etmesi için, iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fâsıklarla beraber olup, onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı birşey yoktur.”

“Günahlar î mânı zayıflatır.” Ahmed bin Hanbel hazretlerine bir gün “Tevekkül nedir?” diye sordular, “İnsanlardan istemeyi ve onlara yalvarmağı terk etmektir” buyurdu.

“Yemeği, din kardeşleriyle sürûr içinde, fakîrlerle ikrâm ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lâzımdır.”

“Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Hâlıkdan râzı olmak, kadere rızâ göstermektir.”

“Sizde olmıyan meziyetlerle sizi medheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötöleyeceğini unutmayınız.”

“İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir.”

“Kibir taşıyan kafada, akıla rastlıyamazsınız.” “İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin medh edilmesinden hoşlananlarıdır.”

“Tevekkül, herşeyi Allahtan bilmek ve rızkı O’nun verdiğine inanmaktır.”

“Tevekkül, bütün işlerinde Allahü teâlâyâ teslim olmak, başa gelen her şeyi O’ndan bilip katlanabilmektir.”

“İnsana az bir mal yetişir. Çok mal ise kâfi gelmez.”

“Bir kimse, sâdık bir arkadaşını kaybederse, kendisi için zillettir.”

“Hüsn-i zannı olanın hayatı hoş geçer.”

“Yalan söylemek, emniyeti giderir.”

“Meziyyet, fazilet, ilim ve irfan tamamlığı iledir.”

“Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar, arkadaşsız kalır.”

Ahmed İbni Hanbel’e sordular: “Her gün sabahdan akşama kadar câmide ibâdet edip, Allahü teâlâ benim rızkımı nereden olsa gönderir, diyen kimse, nasıl bir adamdır?” Cevâbında: “Bu kimse câhildir. İslâmiyetten haberi yoktur. Çünkü, Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki; **“Allahü teâlâ benim rızkımı, sün-gümün ucuna koymuştur.”** Ya’nî rızkım cihad ile gelmektedir.”

İhlâs nedir? sorusuna, “Amellerin âfetlerinden kurtulmaktır.” Tevekkül nedir? sorusuna, “Rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır” cevâbını vermiştir.

Zühd nedir? sorusuna “Zühd üç türlüdür; câhilin zühdü, harâmları terk etmektir. Âlimlerin zühdü, helâl olanların fazlasından sakınmaktır. Ariflerin zühdü, Allahü teâlâyı unutturan şeyleri terk etmektir.”

Ahmed bin Hanbel’in oğlu Abdullah, “Babam fütüvvet nedir? sorusuna; korktuğun şey (Cehennem) için, arzu ettiğin şeyi (hevâ ve hevesi) terk etmektir, diye cevap verdi” demiştir.

- 1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-161
- 2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-72
- 3) Târih-i Bağdâd cild-4, sh-412
- 4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-4
- 5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-431
- 6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-96
- 7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2 sh-96
- 8) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh-290
- 9) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1 sh-788
- 10) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-980
- 11) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh-36
- 12) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh-121, cild-7, sh-84
- 13) El-bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh-325
- 14) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh-195
- 15) Miftah-üs-se’âde cild-2, sh-232
- 16) Hidâyet-ül-müvaffikîn sh-63
- 17) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh-70
- 18) Mir’ât-ül-cinân cild-2 sh-132
- 19) Eshâb-ı Kirâm sh-310

- 20) Fâideli Bilgiler sh-13, 44, 73, 87, 91, 143, IM
- 21) Vehhâhiye Nasîhat sh-13, 24
- 22) El-Alâm cild-1, sh-203
- 23) Sıfât-üs-safve cild-2, sh-190
- 24) Sebîl-ün-necât sh-25
- 25) Eşedd-ül-cihâd sh-7
- 26) Zehebî, Mukaddimet-ül-Müsned sh-82
- 27) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh-304
- 28) Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel (İbn-i Cevzî)

İMÂM-I BUHÂRÎ:

Hadîs âlimlerinin en büyüğü. Kur'ân-ı kerîmden sonra, dünyânın en kıymetli kitabı olan “Buhârî-yi şerîf” adı ile meşhûr hadîs kitabını yazan, büyük İslâm âlimidir. İsmi, Muhammed bin İsmâil bin İbrâhîm bin Mugîre bin Berdizbeh el-Cu'fî el-Buhârî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 194 (m. 810y senesinin Şevval ayında, Cum'a günü öğleden sonra, Buhârâ'da doğdu. 256 (m. 870)'de Semerkant'ta Ramazan bayramı gecesi 62 yaşında iken vefât etti. Kabri, Semerkant'ın Hertenk kasabasında.

Hadîs ilminde yüksek derecede olup, üç yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, senetleriyle birlikte ezbere bilen bir âlim olduğu için “İmâm”, Buhâralı olduğu için de “Buhârî” denilmiş ve “İmâm-ı Buhârî” ismiyle meşhûr olmuştur.

İmâm-ı Buhârî, Allahü teâlânın sâlih kullarından idi. Zamanında, hadîs ilminde kitap ve sünnetin ma'nâlarını anlamada, zekâda, fıkıh bilgisinin çokluğunda, zühd ve vera'da, kuvvetli ictihâdda ve istinbatta (hüküm çıkarmada) bir eşi yoktu.

İmâm-ı Buhârî, ilk tahsiline doğduğu yer olan Buhârâ'da başladı. Babası da hadîs ilminde âlim olup, dördüncü tabaka râvilerinden idi. O zaman Buhara önemli ilim merkezlerinden biri idi. İmâm-ı Buhârî'nin babası, henüz o küçük yaşta iken vefât ettiğinden yetim kaldı. Sâlih bir zât olan babasından çok miras kalmıştır. Babasının ölümü üzerine onu annesi yetiştirdi. Annesi, İmâm-ı Buhârî ile kardeşini yetiştirme konusunda oldukça titiz davrandı. Babalarından miras kalan serveti, onların tahsili ve terbiyesi için harcadı, duâsı makbul sâliha bir hanım idi. İmâm-ı Buhârî'nin küçük yaşta gözleri bir hastalıktan dolayı görmez olmuştu. Annesi tedavi ettirmeye çalıştı ise de, oğlunun bu körlüğü devam etti. Çocuğunun gözlerinin görmesi için, uzun zaman duâ etti. Bir gece rüyasında İbrâhîm aleyhisselâmı görüp, duâ istedi. İbrâhîm aleyhisselâm ona, “Üzülme, Allahü teâlâ oğlunun gözlerini geri verecek” diye müjdeledi. Sabah olunca İmâm-ı Buhârî'nin gözleri tekrar görmeye başladı.

İmâm-ı Buhârî küçük yaşta iken, Buhârâ'daki âlimlerden ilim öğrenmeye başladı. Kabiliyeti ve zekâsının üstünlüğü ile dikkati çekiyordu. Bu ilk tahsil yıllarında, hadîs ilmini öğrenmeye karşı ilgi duymaya başlamıştı. Kendisine hadîs ilmini öğrenmeye nasıl başladığı sorulduğunda; “Bu ilmi öğrenmeye kâtipler arasında kâtiplik yaparak başladım. On yaşına kadar böyle devam ettim.” cevâbını vermiştir. On yaşından itibaren hadîs âlimlerinin derslerine devam etmeye başladı. Henüz onbeş yaşına girmeden, yetmişbin hadîs-i şerîf ezberlemişti. Bu garip hâdiseyi duyanlar, Hakîkaten bu kadar hadîs-i şerîfi ezberledin mi?” diye sorduklarında onlara, “Evet!” Hattâ yetmişbinden daha fazladır. Ayrıca bu hadîslerin kim tarafından rivâyet edildiğini, râvilerin doğum ve ölüm târihlerini de biliyorum” dedi. Bu ilimde o kadar yükselmişti ki, hocaları ile karşılıklı ilmî münazaralarda bulunurlardı. Nitekim hocası Dahilî, ba'zı hadîs rivâyetindeki eksikliklerini onun yardımıyla tamamlamıştır. Zekâsının keskinliği ve hâfızasının kuvveti ile etrafındakilerin hayret ve takdirini kazandı. Onaltı yaşına gelince, Abdullah İbni Mübârek ve Vekî' bin Cerrâh'ın yazdıkları hadîs kitaplarını ezberledi. Bu yaşta, büyük din âlimlerinin rivâyetlerine kul oldu.

O zaman bilhassa hadîs ilmini öğrenmek için, meşhûr hadîs âlimlerinin bulunduğu ilim merkezlerine gitmek, ilim öğrenmek için önemli bir şart idi. Bu sebeple İmâm-ı Buhârî de 16 yaşından itibaren, ilim öğrenmek için seyahatlere çıkmıştır. Pek çok ilim merkezine yaptığı seyahatleri, 40 yaşına kadar devam etmiştir.

Kendisinden şöyle nakledilmiştir: “Onaltı yaşında iken Abdullah İbni Mübârek'in ve Vekî' bin Cerrâh'ın kitâblarını ezberledim. Fıkıh ilminde müctehidlerin, rey ehlinin bildirdiklerini öğrendim. Sonra annem ve kardeşim Ahmed'le birlikte hacca gittik. Hac farızasını yaptıktan sonra, annemle kardeşim Buhârâ'ya döndü. Ben Mekke'de kalıp, hadîs-i şerîf toplamaya başladım. 18 yaşına girdiğimde, Sahâbe ve Tâbiînin fetvâlarını topladım. Bu arada Medine'ye gittim. Resûlullahın (s.a.v.) kabri şerîfi başında, geceleri ay ışığında “Târih-ül-kebîr” kitabımı yazdım. Bu kitabda yazdığım ve ismi geçen her zâtın, bende bir kıssası vardı. Kitabı uzatmamak için bunları yazmadım.” İmâm-ı Buhârî Mekke'de bulunduğu sırada Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî'den Şâfiî fıkıhını öğrenmiştir. Ayrıca Târih-i kebîr'ini yazarken istifâde ettiği Sahâbe ve Tâbiînin rivâyet ve fetvâlarını da bu sırada öğrendi.

İmâm-ı Buhârî'nin ilim için yaptığı seyahatleri 210 senesinde başlayıp, yıllarca sürmüştür. Gittiği ilim merkezleri; Mekke, Medine, Bağdâd, Basra, Kûfe, Mısır, Nişâbü'r, Belh, Merv, Askalar.. Dimeşk, Hums, Rey, Kayseriyye ve diğer yerlerdir. Gittiği yerlerde, zamanın meşhûr hadîs âlimleriyle görüşüp, onlardan hadîs-i şerîf dinliyordu, işittiği hadîs-i şerîfleri yazıyor ve ekseriyetle ezberliyordu. O kadar kuvvetli zekâsı ve hâfızası vardı ki, hadîs-i şerîfi bir kere işitince veya okuyunca hemen ezberliyordu. Haşid bin İsmâil şöyle anlatmıştır: "Buhârî, işittiklerini küçük yaşına rağmen yazmıyordu, ama ezberliyordu. Basra'da bizimle beraber hadîs âlimlerini dolaşırdı, biz yazardık, fakat o yazmazdı. Biz ona yazmamasının sebebini sorar dururduk. Aradan onaltı gün geçmişti ki bize, "Artık bana sataşmakta çok oldunuz, yazdıklarınızı getirip gösterin bakalım" dedi. O'na yazdıklarımızı getirdik. O da bize, onbeşbinden fazla hadîs-i şerîfin hepsini ezberden okuyuverdi. Sonra şöyle dedi: "Görüyorsunuz ki boşuna gelip, günlerimi heder etmemişim!" O zaman anladık ki, hadîs ilminde hiç kimse O'nu geçemez."

Süleymân bin Mücâhid şöyle anlatmıştır: "Birgün Süleymân bin Selâm Bikendî'nin yanına gitmiştim. Yanına varır varmaz: "Biraz önce gelseydin, yetmişbin hadîs-i şerîf ezberlemiş olan bir çocuk görecektin." dedi. Bu söz üzerine çok merak edip dışarı çıktım. Bir çocukla karşılaştım. Bahsedilen çocuk budur diye düşünerek "Yetmişbin hadîs-i şerîf ezberleyen sen misin?" dedim. "Evet efendim, daha da fazlasını ve Sahâbeden, Tâbiînden olup da, rivâyet ettiği hadîs-i şerîf ezberlediğim râvilerin, doğum ve vefât târihlerini, yaşadıkları yerleri biliyorum..." dedi. Kendisi şöyle anlatmıştır: "Hadîs öğrenmek için iki defa Mısır'a ve Şam'a, dört defa Basra'ya gittim. Hicaz'da altı sene kaldım. Hadîs âlimleri ile birlikte Bağdâd ve Kûfe şehirlerine kaç defa gittiğimi sayamam." İmâm-ı Buhârî, bu seyahatlerinde binden fazla âlimden hadîs ve diğer ilimleri öğrenmiş ve nakletmiştir. Hocalarından bir kısmı şu zâtlardır:

Buhâra'da; Muhammed bin Selâm el-Bikendî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Muhammed bin Yûsuf el-Bikendî, İbrâhîm bin el-Eş'as. Mekke'de; Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî el-Mekrî, Ebû Sâbit Muhammed bin Abdullah, Ahmed bin Muhammed el-Ezrâkî. Medîne'de; Abdülazîz el-Üveysi, Mutarrîf bin Abdullah. Vâsıfta; Amr bin Muhammed bin Avn. Bağdâd'da; Süreyc bin en-Nu'mân, Muhammed bin İsmâ et-Tabbâî, Ali bin Mensûr. Basra'da; Ebû Âsım en-Nebîl eş-Şeybânî, Bedel bin el-Minber, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ömer bin Âsım el-Kilâbî, Abdurrahmân bin Muhammed bin Hammâd, Abdullah bin Gedanî. Kûfe'de; Ebû Nuaym el-Fazl bin Dükayn, Talak bin Ganem, Hasan bin Atiyye, Abdullah bin Mûsâ, Hâlid bin Muhalled, Hallad bin Yahyâ, Ferve bin Ebî'l Magraî. Mısır'da; Sa'îd bin Ebî Meryem, Abdullah bin Sâlihîl-kâtip, Sa'îd bin Tüleyd, Arar bin Rebî' bin Târik. Şam'da; Ebû Meşher, Ebû Nasr-i'l-Ferâdisî, Rey'de; İbrâhîm bin Mûsâ el-Hâfız, Merv'de; Ali bin el-Hasen bin Şekik, Abdan bin Osran el-Mervezî, Muâz bin Esed, Sadaka bin el-Fazl. Nişâbü'r'da; Yahyâ bin Yahyâ, Bişr bin el-Hakem, Muhammed bin Yahyâ, ez-Zühîlî. Kayseriyye'de; Muhammed bin Yûsuf el-Feryâbî. Hums'ta; Ebû'l-Mugîre, Ahmed bin Hâlidî Vehbî, Ebû'l-Yemân, Yahyâ el-Vehazî, Ali bin Ayaş. Askalan'da; Âdem bin Ebî Ayaş. Ayrıca Ali bin el-Medînî, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, İsmâil bin İdris el-Medînî, İshâk bin Râheveyh, Süleymân bin Harb, Ebû Gassan en-Nehbî, Ubeydullah bin Mûsâ el-Absî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Abdülkuddûs bin el-Haccâc ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, hadîs-i şerîflerin râvilerini çok inceler, dînin emirlerine uymayan, edeblerini gözetmeyen, ahlâkında bir kusur olan kimselerin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri almazdı. Hadîs-i şerîfin metnini ezberlediği gibi, o hadîs-i şerîfi rivâyet eden zâtların künyesini, doğum-ölüm târihlerini, ahlâkını, yaşayışını, kimden rivâyette bulunduğunu, o râviden başka kimlerin hadîs-i şerîf aldığını hep öğrenir, ezberlerdi. Bir kimse hadîs rivâyetinde ve râvilerin senedinde hatâyaya düşse, hemen İmâm-ı Buhârî hazretlerini bulur, doğrusunu ondan öğrenirdi.

İmâm-ı Buhârî'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet edenlerin sayısı doksanbinden fazladır. Gittiği her yerde, etrafı hadîs-i şerîf almak ve öğrenmek isteyenlerle dolup taşardı. Nişâbü'r'a gittiğinde kendisini dörtbin kişi karşılamıştır.

İmâm-ı Buhârî'den hadîs-i şerîf rivâyet eden hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır:

Ebû İsmâ et-Tirmizî, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Nasr-ı'l-Mervezî, Müslim bin Haccâc, Sâlih bin Muhammed, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ebû Bekir bin Huzeyme, Ebû Zûr'a, Ebû Kays Muhammed bin Cum'a bin Sa'îd, en-Nesâî, Muhammed bin Ahmed ed-Dülabî, Ebû Hatim İbni Ebiddünyâ, el-Fazl bin Abbâs er-Râzî, Ebû Kureyş Muhammed bin Cum'a-el-Kühistânî, Muhammed Yûsuf el-Firebrî ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî ömrünün son yıllarında, Nişâbü'r'a döndüğünde, ilimdeki üstünlüğünü bilenler etrafında toplanmıştı, ilim meclisine devam edenlerin çokluğu ve gördüğü itibar, bazı kimselerin kıskanmasına ve hoş olmayan tutum içine girmelerine sebep olmuştur. Bundan dolayı Nişâbü'r'dan ayrılıp, Buhâra'ya gitti. Buhâra'ya varınca vali Hâlid bin Ahmed, İmâm-ı Buhârî'ye haber gönderip, eserlerini alıp, yanına gelmesini, onları bizzat kendisinden dinlemeyi istediğini bildirdi. Ayrıca kendi çocukları için husûsî hadîs-i şerîf dersi vermesini istedi. İmâm-ı Buhârî, valiye şöyle cevap verdi: "Ben ilmi, emîrin kapısına götürüp zelîl etmem. Eğer ilmi istiyorsan, mescidde, yahud evimdeki ilim meclisinde hazır bulun. Bu sö-

zümü kabul etmezsen, beni kürsüde ders vermekten men et ki, ben Allah katında ma'zur olayım. Halbu ki ben, Peygamber efendimizin (s.a.v.) **“Her kime bir ilimden sorulur, o da onu gizlerse, kıyâmet günü ateşten bir gem vurulur”** hadîs-i şerîfi gereğince, ilmi gizleyemem.” Çocukları için husûsî ders vermesini istemesine karşı da şöyle cevap verdi:

“Ben, bir kısım kimseleri hadîs-i şerîf dersinden men edip, birkaç kişiye ders veremem.” Bunun üzerine vali, İmâm-ın Buhârâ'dan çıkması emrini verdi. İmâm-ı Buhârî, valiyi Allahü teâlâyâ havale edip, Buhârâ'dan çıktı. Aradan bir ay geçmeden bu vali görevinden alındı. Bir merkebe bindirilip, şehri dolaştırılması ve “Kötü işler yapanın sonu işte budur” diye bağırılması emri geldi. Valinin sözlerine uyarak, İmâm-ı Buhârî'ye çeşitli eza ve cefâlarda bulunan kimselerin de her birine, insanların ders ve ibret alacakları çeşitli belâlar isabet etti.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin Buhara'dan çıkış haberi üzerine, Semerkantlılar kendisini da'vet ettiler. Giderken yolda Semerkantlılar'dan bir kısım insanların kendisini isteyip, bir kısmının istemediği haberim alınca, Harteng'de akrabalarının yanında kaldı. İşin iç yüzünü öğrenmek istemişti. İnsanların bu hâlden kalbi daraldı ve canı sıkıldı. Teheccüd namazından sonra ellerini açıp, “Yâ Rabbî! Yeryüzü bu genişlikle bana dar oldu. Beni tarafına al” diye duâ etti. O ay, orada hastalandı ve Ramazan Bayramı gecesi Semerkant'dan 72 km. uzaklıkta, olan Harteng'de vefât etti. Kabri oradadır.

Abdülvâhid bin Âdem Tevâvisî şöyle anlatmıştır:

“Peygamber efendimizi (s.a.v.) rû'yâmda gördüm. Eshâb-ı kirâmdan ba'zıları ile beraber bir yerde durdular. Yanlarına gelip selâm verdim. Selâmımı aldılar. Daha sonra burada durmalarının hikmetini sordum. Buyurdular ki: “Muhammed bin İsmâil Buhârî'yi bekliyorum.” Birkaç gün sonra İmâm-ı Buhârî hazretlerinin vefât ettiğini öğrendim. Hesâb ettim. Peygamber efendimizi gördüğüm zaman vefât etmişti.”

İmâm-ı Buhârî vefât ettikten sonra, elbisesi soyuluncaya kadar garip bir şekilde terledi. Ölümünden önce “Beni üç parça beyaz bez ile kefenleyiniz” diye vasiyyet etmişti. Cenâzesi yıkanıp kefenlendi ve namazından sonra defn edildi. Vefât ettiğinde 62 yaşında idi. Ebced hesabıyla doğum târihi Sıdk kelimesi: 194, ölüm târihi ise, Nur kelimesi: 256'dır. Vefâtından birkaç gün sonra, mezarından güzel bir koku çıkmaya başladı ve günlerce devam etti. Mezarına doğru bilezik gibi bir ışık hâlesi indi. Görenler hayret ettiler, hücum edip toprağından götürmeye başladılar. Öyle ki, kabir açılacak duruma geldi. Her ne kadar mezarı korumak için bekçi tutulmuşsa da, halkın hücumu önlenemedi. O zaman mezarın çevresine ağaçtan bir engel yaptılar. Böylece gelenler o engelden geçip kabre yanaşamadılar.

Recâ bin Mürçî, “O, Allahü teâlânın yeryüzünde yürüyen âyetlerinden bir âyet idi” demiştir.

Necm bin Fadl anlatır: “Rû'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. İmâm-ı Buhârî hazretleri arkasında idi. Resûlullah efendimiz bir adım hareket etse o da bir adım atıyor. Ayağını Resûlullahın (s.a.v.) kaldırdığı yere koyuyor, onun izi üzerinde, İmâm-ı Buhârî, gerek akranlarının ve gerekse hocalarının sonsuz iltifatlarına kavuşmuştur. Ahmed İbni Hanbel, Horasan'ın, onun gibi birisini yetiştirmedeğini söylemiş; Ali İbnu'l-Medînî de “İmâm-ı Buhârî, kendisi gibi birisini görmemiştir” demiştir. Ahmed İbni Hamdün ise, İmâm-ı Müslim'in, İmâm-ı Buhârî'ye gelip, ilimdeki üstünlüğünü görerek alnından öptüğünü, sonra da ona şöyle dediğini nakletmiştir: “Müsâade et de, ayaklarını da öpeyim, ey üstâdların üstâdı, muhaddislerin efendisi, hadîs illetlerinin tabîbi.” Bundan sonra İmâm-ı Müslim, bir hadîs hakkında suâl sormuş, cevâbını aldıktan sonra da ona şöyle demiştir: “Sana, yalnız hased edenler düşman olur; şehâdet ederim ki, dünyâda senin bir eşin daha yoktur.”

İmâm-ı Buhârî'nin (r.a.) ibâdetteki huşûu ve ihlâsı, o kadar fazla idi ki, bir defa namaz kılarken bir arı, kendisini tam on yedi defa soktuğu halde namazını bozmadı. Çünkü onun soktuğunu duymuyordu.

İmâm-ı Buhârî'ye babasından çok mal, para kalmıştı. Herkese iyilik ederdi. Çok cömerd idi. Mürvvet, vera' ve ihtiyat sahibi idi. Fakîrlere çok sadaka verir, talebelerinin ihtiyaçlarını kendisi karşıları. Kendisi çok az yer, günde iki-üç badem ile iktifa ederdi. Dört sene hiç yemek yemeyip, sadece ekmek ile idare etti. Bir zaman hastalandı. Doktorlar, “Bu hastalık, sadece kuru ekmek yemekden meydana gelmiştir” dediler. Bundan sonra bir bardak su ve ekmek ile idare etti. Babası, “Malıma, bir dirhem harâm ve şüpheli malın karıştığını bilmiyorum” dediği için, helâl mal olarak bildiği, yalnız babasının malından yerdi.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, bayram günleri hariç bütün yılını oruçla geçirirdi. Şüphelilerden dâima kaçardı. Gıybetten çok korkardı. Buyurdu ki; “İsterim ki Rabbime kavuştuğumda hiç gıybet etmemiş olayım ve böyle bir şey için kimse beni aramasın.” Gecenin ilk saatlerinde biraz uyur, sonra kalkar ilim ve ibâdetle meşgul olurdu. Üç günde bir hatim ederdi. Sonra duâsını yapıp; “Her hatim sonunda yapılan duâ makbuldür” buyururdu.

İmâm-ı Buhârî (r.a.) Bağdâd'a geldiğinde, orada bulunan hadîs âlimlerinden çoğu toplanıp, Hz. İmâm-ı imtihan etmek istediler. Yüz tane hadîs-i şerîfin metin (Peygamber efendimizin mübârek sözleri

ve sened (bir hadîs-i şerîfi nakleden zâtların isim silsilesi kısımlarının yerlerini değiştirdiler. Bu şekilde değiştirdikleri hadîs-i şerîflerden, bir kişiye on hadîs-i şerîf vererek, on kişiyi İmâm-ı Buhârî'ye (r.a.) gönderdiler. Bu kimseler, Hz. İmâm'ın bulunduğu meclise gelip, her birisi yanlarında bulunan hadîs-i şerîfleri okuyup, "Bu hadîs-i şerîfi biliyor musunuz?" diye sordular. Hz. İmâm-ı Buhârî, "Bu söylediğiniz şekilde bir hadîs-i şerîf bilmiyorum" buyurdular. On kişi, onar hadîs-i şerîfi okuyup bitirdikleri zaman, İmâm-ı Buhârî (r.a.) birinci kimseye dönüp, "Senin okuduğun birinci hadîs-i şerîfin metni böyle, isnadı da şöyledir diyerek, onların okudukları sıra ile birden yüze kadar hadîs-i şerîfleri, sened ve metinlerini doğru olarak okudu. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi, Muhammed Buhârî'nin (r.a.) hâfızasının kuvvetliliğini, hadîs ilmindeki yüksekliğini anlayıp kabul ettiler.

Ebû Bekir Medîni şöyle anlatmıştır: "Birgün Nişâbü'r'da İshâk bin Râheveyh'in yanında idik. İmâm-ı Buhârî de vardı. İshâk bin Râheveyh bir hadîs-i şerîf okudu. Bu hadîs-i şerîfi Ata Keyhârânî yazıp, rivâyet etmişti. İshâk bin Râheveyh İmâm-ı Buhârî'ye dönüp, "Keyhâran neresidir?" dedi. İmâm-ı Buhârî de "Yemen'de bir köydür. Hz. Muâviye bin Ehî Süfyân, Eshâb-ı kirâmdan birini oraya göndermişti. Ata Keyhâran ondan iki hadîs-i şerîf işitmişti" dedi. Bunun üzerine İshâk bin Râheveyh "Ey Ebâ Abdullah (Buhârî), sanki sen aralarında yaşamış gibi bildin" dedi.

Yûsuf bin Mûsâ şöyle anlatmıştır: "Basra Câmii'nde idim. Birisi, ey ilim ehli, Muhammed bin İsmâil Buhârî Basra'ya teşrif etmiştir. İlminden istifâde etmek isteyenler gelsin, diye bağırdı. Gidip baktık ki, genç bir zât direk arkasında namaz kılıyordu. Namazını bitirdikten sonra, büyük bir kalabalık etrafını sardı. Oturup, kendilerine hadîs-i şerîf yazdırmasını istediler. O da bu isteklerini kabul edip, onlara söyleyip, yazdırdı. Sonra, onun geldiğini bağırarak ilân eden kimse tekrar bağırp, Yarın da falan yerde hadîs-i şerîf imlâ ettirecek (yazdıracak) dedi. Ertesi gün fıkıh âlimleri, hadîs âlimleri ve diğer âlimler, İmâm-ı Buhârî'nin yanına geldiler. Etrafında toplananlar bin kişi kadardı. Ondan hadîs-i şerîf yazmak için bekliyorlardı. İmâm-ı Buhârî yazdırmaya başlamadan önce bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında "Ey Basra ehli! Ben genç birisiyim. Benden hadîs-i şerîf işitmek istediniz. Size herkesin istifâde etmesi için, bu Basra'da yetişen âlimlerden rivâyet ettiğim hadîs-i şerîfleri yazdıracağım" dedi. Oradakiler bu sözleri hayretle dinlediler. İmâm-ı Buhârî bu sözlerinden sonra etrafını saran büyük kalabalığa hadîs-i şerîf yazdırmaya başladı. Sizin Basra şehrinde olan Abdullah bin Osman bin Hable bin Ebî Revad'dan naklediyorum. O da Şu'be'den, o da Mansûr'dan ve diğer râvilerden, onlar da Sâlim bin Ebî Ca'd'dan, bu da Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: Bir köylü Nebî'ye (s.a.v.) gelip; "Yâ Resûlallah, insan kavmini sever" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "**Kişi sevdiği ile beraberdir**" buyurdu. Bundan sonra İmâm-ı Buhârî şöyle devam etti: "Bu hadîs-i şerîf, sizde bu rivâyet yoluyla yok, siz bunu Mansûr'un, Sâlim'den rivâyeti ile biliyorsunuz" dedi. Sonra yazdırmaya devam ederek yazdırdığı her hadîs-i şerîf için, "Siz bunu şu râvilerin rivâyetiyle biliyorsunuz" diyerek hem kendi rivâyet ettiği râvi zincirini saydı, hem de Basralıların, aynı hadîs için bildikleri diğer rivâyet zincirini söyledi..."

Eserleri:

1- "Câmi-üus-Sahîh"; en büyük ve en meşhûr eseri budur. Sahîh-i Buhârî ismiyle tanınmıştır. Hadîs-i şerîfleri toplayan en kıymetli kitaptır. İslâm âlimleri söz birliği ile, "Kur'ân-ı kerîmden sonra en sahîh kitap Sahîh-i Buhârî'dir" buyurmuşlardır. Sahîh hadîsleri toplayan ilk hadîs kitabıdır.

İmâm-ı Buhârî, bu eserine (Sahîh) denilmesinin sebebini şöyle anlatıyor: "Rû'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Karşılarında otuyordum ve elimde bulunan yelpazeyi sallayıp, mübârek vücûdunu serinletiyor, mübârek yüzüne yaklaşmak isteyen sinekleri uzaklaştırıyordum. Büyük zâtlar bu rû'yâmı, "Sen, Peygamberimiz aleyhisselâmın hadîs-i şerîflerini, O'nun (s.a.v.) sözü imiş gibi uydurulan yalanlardan ayırırsın"; şeklinde açıkladılar. Bundan sonra, çok uğraşarak, sahîh hadîsleri topladım ve bu şekilde meydana gelen eserin ismi (Sahîh) oldu."

Bu kitabı, Mescid-i Haram'da yazdı. Her hadîs-i şerîfi yazmadan önce istihare yapmıştır. Zemzem suyu ile gusledip, Kâ'be'de, makamın gerisinde iki rek'at namaz kılıp, koyduğu sağlam usûllere göre, sahîh olduğu kesin olarak belli olan hadîs-i şerîfleri yazmıştır. Bu kitabı müsveddeden temize çekme işini de, Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin (s.a.v.) kabri şerîfi ile minberi arasında "Ravda-ı mutahhara"da yaptı. Bu eserini nasıl yazdığını kendisi şöyle anlatmıştır: "Câmi-üs-Sahîh kitabını, altıyüzbin hadîs-i şerîf arasından seçtim. Her hadîs-i şerîfi kitaba koymadan önce gusledip, iki rek'at namaz kılıp, istihareye yattım. Ondan sonra hadîs-i şerîfi kitaba koydum. Bunları yapmadan hiçbir hadîsi yazmadım. Bu kitabı 16 yılda tamamladım." Bu kitapda 7275 hadîs-i şerîf vardır. Rumuzu "Hı" harfidir. İmâm-ı Buhârî: "Bu kitapta, sahîh hadîsleri bildirdim. Bununla beraber almadığım, ya'nî bu kitapta olmayan hadîsler, bunlardan çok fazladır" buyurmuştur.

Kütüb-i sitte denilen, altı sahîh hadîs kitabının en başta geleni, Sahîh-i Buhârî'dir. Bu eserde sahîh hadîsler, sika (güvenilir, sağlam) râvilerin rivâyetleri toplanmıştır. Bu hadîs-i şerîfler, rivâyet hususunda râviler arasında ihtilâf bulunmayan hadîs-i şerîflerdir. Böylece râvi zinciri birbirine bağlanarak, asıl kaynağına gidilmiştir.

Buhârî-i şerîf 97 kitaba ve 3450 baba ayrılmıştır. Bu bölümler İbâdât, muamelât, siyer, megazî, mu'cizât ve Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin tefsîrine dâirdir. Fikhî mes'elelere önem verilmiş olup, metinler arasında fıkıha dâir izahlar yer almıştır.

Buhârî-i şerîfin, Ali el-Yunûnî tarafından istinsah edilen metni muteber olmuştur. Dikkat ve titizlikle yazılan bu nüshanın aslı, Kahire'de Akboğa Medresesi kütüphanesindedir. Bundan başka, çok yazma nüshaları da vardır.

Ebû Muhammed Müsenî (r.a.), Kur'ân-ı kerîmi ve Sahîh-i Buhârî'yi ta'zîm ve hürmet için, baştan sona kadar altın suyu ile yazdı. Allahü teâlânın kitabına ve Resûlullahın (s.a.v.) sünnetine olan hürmet ve bağlılığının çokluğu sebebi ile, yapmağı göze aldığı bu çok zor ve ağır çalışma neticesinde, dokuz cildlik bir eser meydana geldi.

Sahîh-i Buhârî'nin çeşitli baskıları yapılmış olup, ilk baskısını 1894 senesinde ikinci Abdülhamîd Hân yaptırmıştır. Abdülhamîd Hân, İstanbul'daki yazma nüshalarını Mısır'a gönderdi. Mısır'da kurulan bir ilim heyeti tarafından, metinler incelendi. Nüsha farkları işaretlenmek suretiyle, Yunûnî nüshası esas alınarak, Bulak'ta Emiriyye Matbaasında basıldı.

Sahîh-i Buhârî'nin pek çok şerhi yapılmıştır. Bu şerhlerden en meşhûrları şunlardır:

1-Aynî Şerhi: Umdet-ül-kârî, Bedrüddin Aynî tarafından yapılmıştır. 25 cüz hâlinde basılmıştır.

2-İrşâd-üs-sârî: İmâm-ı Kastalânî tarafından yapılmıştır. Matbûdur.

3-Feth-ül-bârî: İbn-i Hâcer Askalânî tarafından yapılmıştır. 14 cildidir. Matbûdur.

4-Kirmânî Şerhi: Şemsüddin Muhammed bin Yûsuf Kirmânî tarafından, el-Kevâkib-üd-dürârî ismiyle yapılan şerhtir. Matbûdur.

5-Hattâbî Şerhi: Ahmed bin Muhammed el-Hattâbî, l'Îlâm-üs-Sünen ismiyle şerh etmiştir.

Zeyn-üd-dîn Ahmed Zebîdî de mükerrer rivâyetleri birleştirerek, Buhârî-i şerîfi "Tecrid-i Sarih" ismiyle kısaltmıştır.

Bir kimse, Buhârî-i şerîfi hangi niyetle baştan sona kadar okuyup hatmederse, maksadı, en güzel şekilde hâsıl olur. Tâûn hastalığı zamanlarında bir evde okunsa, Allahü teâlâ o evde bulunanları tâûndan muhafaza eder.

Sözleri dinde senet olan çok yüksek âlimlerden bir çoğu, dert ve belâlardan, hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak ve bir çok şeylere kavuşmak için, Buhârî-i şerîfi okuyup vesîle etmişlerdir. Böylece maksadlarını da elde etmiş ve onu kendileri için ilâç kabul etmişlerdir. Hadîs âlimlerinden bir zât şöyle anlatıyor: "Karşılaştığımız müşkül hâllerde, kendim ve başkalarının sıkıntıdan kurtulmamıza vesîle olması için, yüzyirmi defa kadar Buhârî-i şerîf okudum. Her defasında hangi niyet ile okumuş isem, maksadım hâsıl oldu. Bu kitap hangi evde bulunursa, evi yanmaktan, hangi gemide bulunursa, o gemiyi batmaktan Allahü teâlâ korur."

2.Târih-ül-kebîr: Hadîs ricaline ait olup, hadîs-i şerîf râvilerinin hayatlarını ve hadîs ilmindeki durumlarını inceleyen bir eserdir. Sahasında ilk yazılan eserlerdendir. İmâm-ı Buhârî bu eserini, 18 yaşında iken, Peygamberimizin (s.a.v.) kabri başında geceleri ay ışığında yazmıştır. Kendisi bu eseri hakkında şöyle demiştir:

"Bu eserimi üç defa gözden geçirdim. Öyle inceledim ki, eğer ondaki isnadlardan (senet) biri çıkarsa, ehli olanlar bile onu anlayamaz. Gayet dikkatli ve sağlam hazırladım."

İshâk bin Râheveyh bu kitabı alıp, Abdullah bin Tâhir'e göstererek, böyle hârika bir eser gördün mü? demiştir. O da inceleyip, kitabın üstünlüğü karşısında hayrete düştüğünü belirtmiştir. Bu eser Haydarâbâd'da 1941-1954 senelerinde dört cild hâlinde, 1959-1963 senelerinde de üç cild hâlinde basılmıştır.

3.Târihu'l-evsât: Târihu'l-kebîr'in kısaltılmışıdır.

4.Târih-üs-sagîr Târihu'l-kebîr'in bir özetidir.

5.Kitâbu zuafâis-sagîr: Zayıf râvilerin hâllerinden bahseder.

6.Et-Târihu fî ma'rifetiruvatü'l-hadîs ve mükatü'l-asar-ı ve's-sünen ve temyizü sikâtihin min züafaihim ve târihu vefâtihim.

7.Et-Tevârihu'l-ensâb: Ba'zı şahısların özel hâllerinden bahseder.

8.Kitabü'l-kûna: Râvilerin künyelerinden bahseder.

9.Edebü'l-müfred: Ahlâk hadîslerini toplayan bir eserdir.

10.Ref-ul-yedeyn fi's-salâti.

11.Kitâbu kırâati halfi imâm.

12.Halku'l-efali'-ibâdî ve reddi ale'l-Cehmiyye: Cehmiyye mezhebinin görüşlerini reddeden bir kitaptır.

13.El-Akideyahutet-Tevhîd: Akâid konu sunda yazılmış bir eserdir.

14.Abârü's-sıfat: Hadîsle ilgili bir eserdir.

15.Birrü'l-vâlideyn.

16.El-Câmi-ul-kebîr.

17.Et-Tefsîr-ül-kebir.

18.Kitâb-ül-hibe.

19.Kitâb-ül-eşribe.

20.Kitâb-ül-mebhut.

21.Kitâb-ül-ilel.

22.Kitâb-ül-fevâid.

23.Esmâ-üs-Sahâbe.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bir kısmı şunlardır:

“Allahü teâlâ, iyiliklerin ve fenalıkların yazılmasını emretti. Sonra bunları açıkladı. Bir kimse bir iyilik yapmaya niyetlenir de yapamazsa, Allah kendi nezdinde o kimse için tam bir iyilik sevabı yazar ve bu sevabı yediüze ve daha fazlasına kadar çıkarır. Ve eğer fenalık yapmaya niyetlenir de sonra vazgeçerse, Allah onun için tam bir iyilik sevabı yazar. Eğer kötü işe hem niyetlenir, hem de onu yaparsa, Allah o kimse için bir günah yazar.”

“Sizden evvel geçenlerden üç kişi yola çıktılar, geceyi geçirmek için bir mağaraya girdiler. Derken dağdan bir taş düştü ve mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine şöyle dediler: “İyi amellerimizle duâ etmekden başka bizi buradan kimse kurtaramaz.” içlerinden birisi, “Allahım, benim çok ihtiyar annem ve babam vardı. Onlardan evvel, ne çocuklarıma, ne de hayvanlarıma bir şey içirmezdim. Günün birinde odun toplamak için uzaklara gitmişim. Onlar uyuyuncaya kadar dönemedim. Akşam kahvaltılarını hazırladım, fakat onları uyumuş buldum. Onları uyandırmayı ve onlardan evvel ailece akşam sütü içmeyi hoş görmedim. Çanak elimde olduğu hâlde, onların uyanmalarını bekledim. Nihayet sabah ısıdı. Çocuklar ayaklarımin altında açlıktan ağlıyorlardı. Derken annem, babam uyandılar ve akşam sütlerini içtiler. Allahım! Eğer bu işi senin rızân için yapmışsam, bu taştan çektiğimiz belâyı bizden uzaklaştır dedi. Taş bir parça açıldı. Lâkin çıkılacak gibi değildi, ikincisi şöyle dedi: “İlâhî! Amcamın bir kızı vardı ki, onu herkesten ziyâde seviyordum. (Bir rivâyete göre; bir erkek bir kadını ne kadar sevebilirse, ben de o kadar seviyordum.) Onunla birleşmek istedim. Lâkin teklifimi kabul etmedi. Bir kaç sene sonra bir kıtlığa uğrayınca bana başvurdu. Kendisini bana teslim etmek şartıyla ona yüz yirmi altın verdim. Kabul etti. Bu suretle fırsat elverince, “Allahtan kork da, haksız olarak bana yaklaşıma” dedi. Ben de Allahtan korkarak, bu çok sevdiğim kadından uzaklaştım, verdiğim altınları da ona bıraktım. Allahım, eğer bu işi sırf senin rızânı kazanmak için yapmış isem, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden gider” diye yalvardı. Mağaranın kapısı biraz daha açıldı. Yine çıkabilecek derecede değildi. Üçüncü şahıs da şöyle dedi: “Allahım! Ücretle amele tuttum ve ücretlerini verdim. Lâkin, yalnız biri ücretini alamadan bıraktı, gitti. Ben de onun ücretini çalıştırıp ürettim. O işçinin nâm ve hesabına mal çoğaldı. Bir müddet sonra o adam yanıma gelerek, (ücretimi ver) dedi. Ben de, “Şu gördüğün deve, öküz, koyun, senin ücretinden üremiştir, al götür” dedim. O da, “Ey Allahın kulu. Benimle alay etme” dedi. “Seninle alay etmiyorum, doğruyu söylüyorum” dedim. Bunun üzerine malları aldı ve hepsini sürüp götürdü. Hiçbir şey bırakmadı, ilâhî! Eğer bunu senin rızân için yapmışsam, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden def et” dedi. Taş mağaranın ağzından kaydı, onlar da çıkıp yürüdüler.”

“Kulunun tövbesinden dolayı Allahü teâlânın sevinci, sizden birinizin ıssız çölde devesini kaybedip de, tekrar bulduğundaki sevincinden daha fazladır.”

“Güçlü kinişe insanları gürüşte yenen değil, belki hiddet ânında kendisini zapteden, irâdesine sâhib olandır.”

“Benî İsrâil’de ala tenli, kel ve kör üç kimse vardı. Allahü teâlâ bunları sınamak (ya’nî durumlarını kendilerine göstermek) istedi. Bunlara bir melek gönderdi. Melek, ala tenliye geldi. “En

ziyâde ne istiyorsunuz?” diye sordu. Ala tenli, “Güzel renk ve güzel deri, beni insanlara iğrenç gösteren şeyin, benden giderilmesini isterim” dedi. Melek hemen onu sıvadı iğrenç hâl ondan gitti ve rengi güzelleşti. Melek ona, “Hangi malı en çok seviyorsun?” dedi. Ala tenli adam “Deveyi yâhud ineği” dedi. (Bunun hangisini söylediği hakkında râvinin tereddüdü vardır.) Ona, on aylık gebe bir dişi deve verildi ve melek, “Allah bunu senin için bereketli kılsın” dedi. Sonra kelin yanına gitti ve “En ziyâde arzuladığın şey nedir?” diye sordu. O da “Güzel saç ve insanları benden iğrendiren bu şeyin benden giderilmesi” dedi. Melek hemen onu sıvadı, iğrenç hâl ondan gitti ve güzel saç bitti. Sonra melek ona, “Hangi malı çok seviyorsun?” dedi. “İneği en çok seviyorum” dedi. Ona, gebe bir inek verildi. Melek, “Allah, bunu senin için bereketli kılsın” dedi. Sonra körün yanına geldi ve “En ziyâde ne arzu ediyorsun?” diye sordu. Kör “Cenâb-ı Hak benim gözlerimi iade etsin de, insanları göreyim” dedi. Bunun üzerine melek, bunun gözünü sıvadı. Allahü teâlâ körün gözünü iade etti. Melek, “En ziyâde hangi malı seviyorsun?” dedi. “En ziyâde koyunu seviyorum” dedi. Bunun üzerine kendisine üreyebilen koyun verildi. Bu hayvanlardan deve ve inek yavruladı. Koyun kuzuladı. Bu üç kimseden birinin bir vadiyi dolduran devesi, öbürünün bir vadiyi dolduran ineği ve diğerinin bir vadiyi dolduran koyunu oldu. Sonra melek, tekrar dönüp ala tenli’nin eski kıyafetine bürünerek, onun yanına geldi ve “Fakîr adamım, yoluma devam etmek imkânlarım kalmadı. Bu sebeple bu gün ulaşmak istediğim yere ancak Allahın, sonra senin yardımın sayesinde varabileceğim. Rengini ve cildini güzelleştiren zâtın hakkı için, senden bir deve istiyorum ki, onunla seferimi sonuna erdireyim” dedi. Ala tenli adam “Verilmesi lâzım gelen yer çok” dedi. Bunun üzerine melek, “Ben seni tanır gibi oluyorum. Sen ala tenli idin, insanlar senden iğrenirlerdi, Fakîrdin. Allah sana mal verdi, değil mi?” dedi. Ala tenli adam, “Mal bana dedemden, babamdan miras olarak intikâl etti” dedi. Melek, “Eğer yalan söylüyorsun, Allah seni evvelki hâline koysun” dedi. Kelin kılık-kıyâfetine girerek, onun yanına geldi. Buna da ötekine söylediği gibi söyledi. Bu da öteki gibi cevâb verdi. Melek buna da, “Eğer yalan söylüyorsun, Allah seni evvelki hâline iade etsin” dedi. Körün kılık kıyafetine girerek, onun yanına geldi ve “Yolcu ve fakîr bir adamım. Seferimi devam ettirmek çâreleri kalmadı. Bugün ancak Allahın, sonra senin yardımın sayesinde maksada varabileceğim. Senin gözlerini iade eden zât hakkı için, senden bir koyun isterim ki, onunla seferimi devam ettireyim” dedi. Bunun üzerine kör şöyle dedi: “Ben kördüm. Cenâb-ı Allah gözlerimi iade etti. Bunun için istediğini al, istediğini bırak. Allaha yemin ederim ki, Allah için aldığın hiçbir şeyde sana müşkülât çıkarmıyacağım” dedi. Melek “Malın senin olsun. Bu sizin için bir imtihandı. Allah senden râzı oldu ve arkadaşlarına gazab etti” dedi.”

“Allahü teâlâ buyurdu ki: (Bir kimse benim velîlerimden birine düşmanlık ederse, ona karşı harb ilân ederim)”

“Münafığın alâmeti üçtür: Söylerse yalan söyler. Söz verirse sözünde durmaz. Kendisine bir şey emânet edilirse hıyanet eder.”

“Bir kimse kardeşinin haysiyetine, yâhud malına haksız olarak taarruz etmiş ise, altın, gümüş bulunmayan (paranın geçmediği) günden (kıyâmetden) evvel onunla helâllaşsın. Aksi takdirde yaptığı zulüm nisbetinde, onun iyi amellerinden alınıp, hak sahibine verilir, iyiliği yoksa, hak sahibinin günahından alınıp, haksızlık eden, adama yükletilir.”

“Müslüman, müslümanın (din) kardeşidir. Müslüman, kardeşine zulm etmez ve onu düşman eline vermez, (himaye eder). Her kim müslüman kardeşinin yardımında bulunur ve onun ihtiyâcını temin ederse, Allah da ona yardım eder. Her kim, bir müslümanın sıkıntılarından birini giderirse, cenâb-ı Hak buna mukabil, ondan kıyâmet sıkıntılarından birini def eder. Her kim, bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ âhirette onun ayıbını örter.”

“Hepiniz çoban ve muhâfızısınız, maiyetinizde bulunanların hukukundan mes’ûlsünüz. İş başındakiler de muhâfızdır, me’murlarından mes’ûldür. Kadın da kocasının evinde bir muhâfızdır. O da ondan mes’ûldür. Hülâsa, hepiniz muhâfızısınız ve maiyetinizdekilerden mes’ûlsünüz.”

İbn-i Mes’ûd (r.a.) Peygamber efendimize (s.a.v.) “Allah katında en sevgili amel hangisidir?” diye sordu. Peygamber aleyhisselâm, “Vaktinde eda olunan namazlar” buyurdu. “Namazdan sonra hangi amel daha sevgilidir?” diye sordu. “Ana babaya iyilik etmektir” buyurdu. “Bundan sonra hangisidir?” diye sorunca Peygamber efendimiz (s.a.v.), “Allah yolunda cihaddır” buyurdular.

“Büyük günahlar; Allaha şerik koşmak, ana ve babaya âsî olmak, haksız yere adam öldürmek ve yalan yere yemin etmektir.”

Bir kimse Peygamber efendimize gelerek “Yâ Resûlallah! Bir kavmi seven, fakat onlar gibi amel edemiyen kimse hakkında ne buyurursunuz?” diye sordu. Resûlullah (s.a.v.), **“İnsan sevdiği ile beraberdir”** buyurdular.

“Yedi sınıf insan vardır ki, Allahü teâlâ onları hiç bir gölge bulunmayan günde, Arş’ının gölgesinde gölgelendirir. 1. Adaletli devlet reisi, 2. Allahü teâlâyâ ibâdetle büyüyen genç, 3. Kalbi mescidlere bağlı kimse, 4. Birbirini Allah için seven, Allah için bir araya gelen, Allah için ayrılan iki kişi, 5. Mevki sahibi olan güzel bir kadın tarafından, arz-ı nefis için çağırıldığı halde (Ben Allahtan korkarım) cevâbı ile mukabele eden kimse, 6. Sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak şekilde gizli sadaka veren kimse, 7. Tenha yerde Allahı zikrederek, gözleri yaşla dolup taşan kimsedir.”

Resûl-i ekrem (s.a.v.) devesinin terkesine bindirdiği Muâz’a (r.a.) üç defa **“Yâ Muâz!”** diye hitâb etti. O da her defasında, **“Lebbeyk** (buyur) **yâ Resûlallah”** dedi. Bunun üzerine, **“Bir kimse, Allahtan başka Hak ma’bûd olmadığına ve Muhammed’in (s.a.v.) Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna, samîmi olarak şehâdet ederse, Allah ona Cehennemi harâm eder”** buyurdu. Muâz (r.a.) **“Yâ Resûlallah! Bu müjdeyi halka haber vereyim de sevin sinler”** deyince, Peygamber efendimiz, **“Söylersen onlar buna güvenirler.** (faydalı iş yapmaz olurlar)” buyurdu. Muâz (r.a.) (Mes’ûliyetinden korktuğu için) vefât ederken bunu söyledi.

Bir kimse, Peygamber (s.a.v.) efendimize gelerek **“Açlıktan takatim kesildi”** dedi. Peygamber efendimiz (s.a.v.) zevcelerinden birine haber gönderdi. O da **“Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allaha yemin ederim ki, yanımda, sudan başka birşey yoktur”** dedi. Diğerine gönderildiğinde, o da evvelki gibi cevap verdi. Hattâ hepsi aynı cevâbı verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **“Bu gece bunu kim misafir edebilir?”** buyurdu. Ensârdan biri, **“Yâ Resûlallah, ben misafir ederim”** dedi. O misafiri evine götürdü. Hanımına, **“Peygamber aleyhisselâmın misafirine ikrâm edebilmemiz için birşeyler hazırla”** dedi. Diğer bir rivâyete göre, **“Yanımda yemekten ne var?”** dedi. Hanımı, **“Çocukların yiyeceği kadar bir şey var”** dedi. **“Öyle ise onları bir şeyle avut, sofraya gelmek isterlerse onları uyut Misafirimize eve girince lâmbayı söndür”** dedi. Misafir gelince, sofrayı getirdi ve karanlıkta yemek yediler. Yemek az idi. Misafir, karanlıkta yemeğin az olduğunu görmediği için kanuni doyurdu. Ev sahibi ise, yemek yiyormuş gibi yaptı. Fakat aç olarak yattı. Ertesi sabah, Resûlullahın (s.a.v.) huzuruna geldiklerinde, Peygamber efendimiz **“Bu gece misafirinize yaptığınız muameleden, Allahü teâlâ râzı oldu”** buyurdular.

“Muhakkak Allahü teâlâ aksıranı sever, emayeni sevmez. Bu sebeble sizden biriniz aksırıp “Elhamdülillah” derse bunu işiten her müslümanın “Yerhamükellah” diye karşılması gerekir. Esnemeye gelince, bu hâl şeytandandır. Sizden biriniz “esnediği zaman, imkân nisbetinde onu önlemeye çalışsın, zîrâ sizden biriniz esnediği zaman, şeytan ona güler.”

“Her ayda üç gün oruç tutmak, bütün hayatını oruçla geçirmek gibidir.”

“Sizden biriniz oruçlu bulunduğu gün, çirkin söz söylemesin ve kimse ile çekişmesin. Şayet biri kendisine söver veya çatarsa (Ben oruçluyum) desin.”

“Çok oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine faydası, yalnız açlık çekmesi, birçok namaz kılan vardır ki, namazından kendisine faydan, yalnız uykusuz kalmasıdır.”

“Sabahleyin evinden çıkıp, müslüman kardeşine selâm verene, Allahü teâlâ bir köle âzâd etmek tevâbi verir.”

“Allahü teâlâ ilmi, âlimlerin sinelerinden çekip çıkarmakla almaz. Âlimlerin ölmesi ile alır. Âlimler kalmayınca, insanlar, câhilleri kendilerine rehber edinirler. O câhiller de ilimsiz, bilmeden fetva verirler. Kendileri doğru yoldan çıkarlar, başkalarını da çıkarırlar.”

“Yemeğe besmele ile başla. Sağ elinle, sana yakın olan taraftan ye.”

“Satışta, alışta ve borcunu istemekte müsamahakâr olan kimseye, Allahü teâlâ rahmet etsin.”

“Bir kimse Cum’a günü gusûl eder, elinden geldiği kadar temizlenir, güzel koku sürünüp câmiye çıkar da, iki kimsenin arasına sokulmaya uğraşmaz ve kılabilirdiği kadar nafîle namaz kılar, sonra imâm hutbeye başlayınca susup dinlerse, Allahü teâlâ Cum’a ile öbür Cum’a arasındaki günahlarını af ve mağfiret eder.”

“Kur’ândaki en büyük sûre, yedi âyet olan, her namazda okunan (Elhamdülillâhi Rabbilâlemin)’dir.”

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle anlatıyor: **“Resûl-i ekrem (s.a.v.) efendimiz beni, fitir sadakası olarak verilen şeyleri gözetmeğe me’mur etti. Derken birisi gelip hurmayı avuçla almağa başladı. Bunun üzerine**

adamı tuttum. “Seni Resûl-i ekreme (s.a.v.) götürreceğim” dedim. Adam “Elim dardadır. Ehl-ü lyâl (çoluk, çocuk) sahibiyim. Müşkül durumdayım” diye yalvardı. Ben de salıverdim. Sabah oldu. Resûlî ekrem efendimiz, **“Yâ Ebâ Hüreyre! Akşamki tuttuğun esir ne yaptı?”** diye sordu. “Yâ Resûlallah! Fevkalâde ihtiyaç ve aile sahibi olduğundan bahsetti. Ben de ona acıdım ve salıverdim.” Peygamber aleyhisselâm, **“O sana yalan söyledi. Tekrar gelecektir”** buyurdu. Resûl-i ekrem efendimizin sözünden, onun tekrar geleceğini anladığımdan o adamı gözetledim. Geldi ve hemen hurmayı avuçlamaya başladı. Bunun üzerine “Seni Hz. Peygambere götürreceğim” dedim. “Beni bırak. Çünkü ihtiyaçlıyım ve çoluk çocuk sahibiyim. Bir daha gelmem” dedi. Ben de acıdığım için bırakıverdim. Sabah olunca, yine Resûl-i ekrem efendimiz, **“Ey Ebû Hüreyre! Akşamki tuttuğun ne yaptı?”** diye sordu. “Aile sahibi ve ihtiyaçlı olduğunu anlattı. Ben de merhamet edip yol verdim” dedim. Resûlullah (s.a.v.), **“Sana yalan söylemiştir. Yine gelecektir”** buyurdu. Üçüncü gelişini bekledim. Geldi ve hemen hurmayı avuçlamaya başladı. Onu yakaladım ve “Seni Hz. Peygambere götürreceğim. Bu üçüncü gelişidir. Gelmiyeceğini söylediğin halde tekrar geliyorsun” dedim. Bunun üzerine, “Beni bırak. Sana bir takım kelimeler öğreteyim. Allahü teâlâ o kelimelerle seni faydalandırır” dedi. “Kelimeler nedir?” diye sordum, şöyle dedi: “Yatağına girdiğinde Âyet-el-Kürsî’yi oku. Çünkü Allah’ın emriyle senin yanında dâima bir muhafız bulunur ve şeytan senden uzaklaşır. Bu hâl sabaha kadar devam eder” dedi. Ben de onu bıraktım. Sabah olunca, Resûlullah (s.a.v.); **“Akşamki tuttuğun ne yaptı?”** diye sordu. “Yâ Resûlallah! Allah tarafından bana faydası dokunacak birkaç kelime öğreteceğini söyledi. Ben de bıraktım” dedim. **“O kelimeler nelerdir?”** buyurması üzerine, “Yatağına girdiğinde, (Allahü lâ-İlâhe illa Hüve’l-Hayy-ül-Kayyûm) âyetini sonuna kadar oku. Böyle yaparsan Allahü teâlânın emri ile senin için bir muhafız bulunur ve şeytan senden uzaklaşır. Bu hâl sabaha kadar devam eder dedi.” dedim. Peygamber efendimiz (s.a.v.), **“Dikkat et, o yalancı olduğu halde bu sefer doğru söylemiştir. Yâ Ebâ Hüreyre! Üç günden beri kimin, ile konuştuğunu biliyor musun?”** buyurdu. “Hayır” dedim. **“O şeytandır”** buyurdu.

“İçinizde en sevdiğim kimse, huyu en güzel olanıdır.”

“Haya îmandandır, imânı olan Cennettedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennemdedir.”

“Kızdığı zaman istediğini yapabilecek bir kimse, kızmazsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu herkesin arasından çağırır. Cennette istediğin hurinin yanına git, der.”

“Benden sonra, müşrik olmanızdan korkmuyorum. Dünyâya düşkün olarak, birbirinizi öldürmenizden, böylece, geçmiş kavimler gibi helâk olmanızdan korkuyorum.”

“Allahü teâlâ birine iyilik vermek dilerse, onu fıkıh âlimi yapar.”

Allahü teâlâ hadîs-i kudsîde buyurdu ki: **“Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi, başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nafîle ibâdetleri yapınca, onu çok severim, öyle olur ki, benimle işittir. Benimle görür. Benimle herşeyi tutar. Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca onu korurum.”**

“İlim üstâddan öğrenilir.”

“Her meyyite, her sabah ve akşam kıyâmetteki yeri gösterilir. Cennetlik olana Cennetteki yeri, Cehennemlik olana, Cehennemdeki yeri gösterilir.”

“Münker ve Nekir melekleri, suâl ve cevaptan sonra meyyite, (Cehennemdeki yerine bak, Allahü teâlâ değiştirerek, sana Cennetteki yeri ihsan eyledi) derler. Bakar, ikisini birlikte görür.”

“Eğer gizli tutabilseydiniz, kabir azabını, benim işittiğim gibi, size de işittirmesi için duâ ederdim.”

Eshâb-ı kirâmdan (r.anhüm) Ümmü Süleyym (r.a.) şöyle bildiriyor. “Resûlullah (s.a.v.) yanımda uyuyordu. Mübârek yüzü inci gibi terledi. Mübârek terlerini alıp bir yere koyarken, uyandı. **“Yâ Ümmü Süleyym! Ne yapıyorsun?”** buyurdu. “Yâ Resûlallah! Mübârek teriniz ile, çocuklarımin bereketlenmesini istiyorum” dedim. “İyi yapıyorsun” buyurdu.

Resûlullah (s.a.v.) Eshâb-ı kirâma, Birinin evi önünde nehir olsa, her gün beş kerre bu nehirde yıkanrsa, üzerinde kir kalır mı?” diye sordu. “Hayır, yâ Resûlallah” dediler. **“İşte, beş vakit namazı kılanların da, böyle küçük günahları affolur”** buyurdu.

“Ramazan ayı gelince, Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır.”

“Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazife bilir ve orucun sevabım, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur.”

“Her asırda, her zamanda yaşayan insanların en iyilerinden, seçilmişlerinden dünyâyâ getirildim.”

“İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşıyandır (Ya'nî Eshâb-ı kirâmdır) Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. (Ya'nî Tabibidir). Onlardan sonra da en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra gelenlerde, yalan yayılır. Bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız.”

“Âlimler Peygamberlerin vârisleridir.

“Kabrimi ziyâret eden kimseye, şefâat etmem bana vâcib oldu.”

“Söylemediğim bir şeyi, hadîs diyerek yalan söyliyene, Cehennemde ateşden kazık üzerine oturtulacaktır.”

“İki şeyden birine kavuşan insana gıpta etmek, buna imrenmek yerinde olur. Allahü teâlâ bir kimseye İslâm bilgilerini ihsan eder. Bu da, her hareketini, bilgisine uygun yapar, ikincisi, Allahü teâlâ, birine çok mal verir. Bu kimse de malını, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği yerlere harceder.”

“İnsanın yediklerinin en hayırlısı, iyisi, bileği ile kazanıp yediğidir. Allahın peygamberi Dâvûd (a.s.) elinin emeği ile kazanıp verdi.”

“Ekber-i kebâir (Büyük günahlar), bir şeyi Allahü teâlâyâ ortak etmek, adam öldürmek, a-naya-babaya karşı gelmek, yalancı şahidlik yapmaktır.”

“Ana-babayı ağlatmak, (onlara) isyan etmektir ve büyük günahlardandır.”

“Kul vefât edince, bütün amellerinin sevabı kesilir, üç ameli müstesna; sadaka-i câriye, kendisi ile faydalanılan şerefli bir ilim ve kendisine duâ eden sâlih bir evlât.”

“Kim rızkının bol olmasını ve ömrünün uzamasını severse, sila-i rahm yapsın.”

“İnsanlara merhamet etmiyene, Allahü teâlâ merhamet etmez.”

“Allaha ve âhîret gününe îmân eden kimse, komşusuna iyilik etsin. Allaha ve âhîret gününe îmân eden kimse, misafirine ikrâm etsin. Allaha ve âhîret gününe îmân eden kimse, hayır söylesin, yahut sussun.”

“Her iyilik bir sadakadır.”

“Benim adımları (kendinize, yahud birbirinize) takınız. Künyemi de (Ya'nî Ebü'l-Kâsım künyesini) takınmayınız. (Şu da ma'lûm olsun ki,) Her kim beni rû'yâda görürse, hakikatte beni görmüş olur. Zira şeytan, benim suretime temessül edemez (giremez). Bir de, her kim benim ağzımdan bile-rek yalan uydurursa, Cehennemdeki yerine hazırlansın,”

“(Mü'min) kul, kabrine konulup onun arkadaş ve yaranı geri dönüp gittiklerinde, meyyit, bunlar yürürken ayakbakiplarının sesini bile muhakkak işitir. Ona (Münker ve Nekir adlı) iki melek gelir. Bunlar meyyiti oturturlar. Ve ona: “Muhammed (s.a.v.) denilen kimse hakkında ne bilir-sin?” diye sorarlar. O mü'min de: “Samimî bildiğim ve size bildirmek istediğim şudur ki, Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve Resûlüdür, diye cevap verir. Bunun üzerine melekler tarafından, Ey Mü'min! Cehennemdeki yerine bak, Allahü teâlâ bu azâb yerini, senin için Cennetten (yüce) bir makama tebdil eyledi, denilir. O mü'min, Cehennem ve Cennetteki iki makamını bir-den görür. Fakat kâfir veya münâfık olan meyyit (Meleklerin bu suâline karşı): Muhammed (a.s.) hakkında bir şey bilmiyorum. Hattan O'na (Peygamber) dedikleri bir sözü (işitir), ben de halka uyup söyledim, diye cevap verir. Bu iki melek tarafından bu kâfir veya münâfık: Sen anlamaz ve uymaz olaydın! denilir, sonra bu kâfir veya münâfıkın iki kulağı arasına, demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyince, kâfir veya münâfık şiddetli sayha ile bir bağırır ki, bu feryadı, insan ve cinden başka, bu ölüye yakın olan herşey işitir.”

1) Sahîh-i Buhârî

2) El-A'lâm cild-6, sh-34

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-47

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-991

5) Eshâb-ı Kirâm sh-205

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-188

7) Târih-i Bağdâd cild-2, sh-4

8) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh-27

9) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-212

10) Tabakât-ı Hanâbile cild-1 sh-271

11) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-134

12) İrşâd-üs-sâri cild-1, sh-31

13) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh-541

14) Kâmûs-ül-a'lâm cild-2, sh-1251

- 15) Tezkiret-ül-huffâz cild-2 sh-555
- 16) Tabâkât-ül-müfessirîn cild-2, sh-100
- 17) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh-24
- 18) Esmâ-ül-müellifin cild-2 sh-16
- 19) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-167
- 20) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-130
- 21) El-Lübâb cild-1, sh-231
- 22) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh-25
- 23) Fihrist sh-230
- 24) Mu'cem-ül-müellifin cild-9, sh-52
- 25) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh-109

İMÂM-I MÜSLİM:

Meşhûr altı hadîs kitabından (Kütüb-i sitte) ikincisi olan, Sahîh-i Müslim'in müellifi. İsmi, Müslim bin Haccâc bin Müslim el-Kuşeyrî en-Nişâbûrî. Künyesi, Ebû'l-Hüseyn'dir. 206 (m. 821) senesinde Nişâbûr'da doğup, 261 (m. 875) târihinde burada vefât etmiştir. Arapların Benî Kuşeyr kabilesine mensûbtur. Büyük hadîs imamlarından birisidir, İmâm-ı Müslim hazretleri, zamanın büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinlemek ve öğrenmek için, Hicaz, Irak, Şam ve Mısır'ı dolaştı. Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî, Ahmed bin Hanbel, Kuteybe bin Sa'îd, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Osman bin Ebî Şeybe, Şeybân bin Ferruz, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin talebelerinden Harmele bin Yahyâ gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da, Ebû İsmâ et-Tirmizî, Yahyâ bin Sa'îd, Muhammed bin Mahled, Mekki bin Abdan ve daha başka âlimler, hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. İmâm-ı Müslim hazretleri, Bağdâd'a bir kaç defa gelmiş ve Bağdâd âlimleri ondan hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuşlardır. Bağdâd'a en son 259 (m. 872) senesinde gelmiştir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri ile Nişâbûr'da görüşmüş, onun ilim meclisine devam etmiştir. İmâm-ı Müslim, İmâm-ı Buhârî ile bir hadîs-i şerîfin müzâkeresini yaparken; İmâm-ı Buhârî, hadîs-i şerîfin sene-dinde, onun bilmediği bir illeti gösterince, İmâm-ı Müslim ayağa kalkıp, Buhârî'nin alnından öperek, onu çok medhetmiştir. İmâm-ı Buhârî hazretleri için, "Sana buğz edenler, ancak hasedinden dolayı buğz eder. Dünyâda bir benzerin olmadığına şehâdet ederim" demiştir.

Hadîs-i şerîf öğrenmek ve öğretmek için çok yerlere yolculuk yapan İmâm-ı Müslim (r.a.), ömrünün son yıllarını Nişâbûr'da geçirmiştir. Nişâbûr'da hadîs-i şerîf dersi vermekle ve ticâretle meşgul olmuştur. Nişâbûr'da 55 yaşında iken vefât etmiştir. Kabri eskiden çok ziyâret edilirdi. "Zamanımızda, o havalideki diğer büyük zâtlar gibi, onun kabrinin de bakımsız hâlde bırakıldığı söylenmektedir."

Eserleri:

1- Sahîh-i Müslim: Kütüb-i sittenin ikincisi olup, içinde 4000 civarında hadîs-i şerîf vardır. Bunları, bizzat kendisinin topladığı, 300 000 hadîs-i şerîf arasından seçmiştir. O sahibini kitaplara ayırmıştır. Fakat ayrıca bâblara bölmemiştir. Buhârî ise, kitaplari ayrıca bâblara ayırmıştır. Her bâb için de lüzumlu açıklamalarda bulunmuştur. Müslim'in diğer bir hususiyeti de, isnad üzerinde önemle durmuş olmasıdır. Çünkü, o, sahibinde biraz farklı metinler için, değişik isnadlar vermiştir. Değişik olarak verdiği isnad, me-tinde (ha) harfi ile gösterilmiştir. Bu (ha) tahvil veya havale (hâ)'sıdır. İmâm-ı Müslim, sahibini 52 kitaba ayırmıştır. Sahih-inin baş kısmında, hadîs ilmi ile alâkalı mühim bir açıklama vardır. Bütün bu özellikleri-ne rağmen, Sahîh-i Müslim, Buhârî'nin, sahibinden sonra gelir. Müslim hazretlerinin diğer eserleri şun-lardır:

- 1.El-Müsned-ül-Kebîr.
- 2.El-Câmi'ale'l-ebvâb
- 3.El-Esmâ ve'l-Kûnâ
- 4.El-Efrâd vel-vuhdân
- 5.Tesmiyet-üş-Şuyûh-u Mâlik ve Süf yân ve Şu'be
- 6.Kitâb el-Muhadramîn
- 7.Kitab evlâd es-Sahâbe
- 8.Evham el-Muhaddirîn
- 9.Et-Tabakât
- 10.Efrâd-eş-Şâmiyyîn
- 11.Et-Temyiz
- 12.El-Ilel

Sahîh-i Müslim'deki hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

“Herhangi bir müslümanın başına, yorgunluk, hastalık, düşünce, keder, acı, diken batmasına kadar, her ne gelirse, Allahü teâlâ bunları, o müslümanın hatâlarına keffâret kılar.”

Ebû Abdurrahmân Abdullah bin Mes'ûd rivâyet etti: “Resûlullah (s.a.v.) efendimiz, Peygamberlerden birini hikâyeye buyurlarlarken, dikkatle dinliyordum. Kavmi onun yüzüne vurmuş ve kanatmışlardı. Bir yandan, yüzünün kanını siliyor, bir yandan da, **“Allahım! Kavmimi af ve mağfiret et. Çünkü onlar, bilmiyorlar”** diyordu.

“Başına gelen belâ ve musîbetten dolayı, hiçbir kimse ölüm istemesin. Eğer bunu yapmak mecburiyetinde ise, Allahım! Benim için yaşamak hayırlı ise, beni yaşat, ölüm hayırlı ise, beni öldür” desin.

Süleymân bin Sûred rivâyet etti. Günün birinde Resûlullah (s.a.v.) efendimiz ile oturuyorduk, iki adam birbirine çirkin sözler söylüyorlardı. Birisinin yüzü kıpkırmızı olmuş ve şah damarları şişmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Ben bir kelâm (söz) biliyorum ki, eğer bu kimse onu söylerse, üzerindeki hâl ondan gider; eğer (Eûzü-billahi mineşşeytânirracîm) derse, üzerindeki hâl ondan gider”** buyurdu.

“Doğru sözlü olmak, iyiliğe götürür, iyilik, Cennete götürür. Kişi doğru söyleye söyleye, Allahü teâlânın katında, siddîk olarak yazılır. Yalan söylemek, günaha, günah Cehenneme götürür, insan yalan söylemekte devam eder de, nihayet Allahü teâlânın indinde yalancı diye yazılır.”

“Dünyâ tatlıdır, yeşildir, ya'nî çekicidir. Allahü teâlâ onu başkalarından alıp, size verecek ve nasıl amel edeceğinize bakacaktır. Binâenaleyh dünyâdan ve kadınlardan sakının. Çünkü İsrâîloğulları arasında ilk fitne, kadın yüzünden olmuştur.”

“İyi ameller hususunda acele ediniz. Yakın zamanda karanlık geceler gibi bir takım fitneler meydana gelecektir ki, insan mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler, mü'min olarak geceler ve kâfir olarak sabana çıkar. Dünyâ malı karşılığında dînini satar.”

Zübeyr bin Adiy'den bildirilmiştir. Enes bin Mâlik'in (r.a.) yanına geldik. Haccâc'dan gördüğümüz zulüm ve haksızlıkları ona anlattık. O zaman bize: Peygamberimizin (s.a.v.) **“Rabbimize kavuşuncaya kadar sabrediniz. Çünkü, her gelen zaman, geçen zamandan kötüdür”** buyurduğunu, işittim dedi.

“Kuvvetli mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlı ve (Allahü teâlânın katında) daha sevgilidir. Bununla beraber hepsinde de hayır vardır. Dünyâ ve âhiretine faydalı olan şeye çok çalış. Allahü teâlâdan yardım iste. Acz gösterme. Eğer başına bir iş gelirse, “Şöyle yapsaydım, şöyle olurdu” deme, Allahü teâlâ takdir etti ve dilediğini yaptı, de. Çünkü, şöyle yapsaydım, deyip durmak, şeytanın vesvesesine yol açar.

“Cehennem nefsin arzu ettiği şeylerle, Cennet ise, nefsin sevmediği şeylerle kuşatılmıştır.”

Resûlullah (s.a.v.) efendimiz Allahü teâlânın şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

“Ey kullarım! Zulmetmeği kendime harâm kıldığım gibi, onu sizin aranızda da harâm kıldım. Binâenaleyh birbirinize zulmetmeyiniz.

Ey kullarım! Benim doğru yola kavuşturduklarımdan başka, hepiniz yolu şaşırmışsınız. Öyleyse, benden hidâyet isteyiniz ki, sizi doğru yola kavuşturayım.

Ey kullarım! Benim doyurduklarımdan başka, hepiniz açsınız. Öyleyse, benden doyurmamı isteyiniz ki, sizi doyurayım.

Ey kullarım! Benim giydirdiklerimin dışında, hepiniz çıplaksınız. Bununla beraber, benden giydirmemi isteyiniz ki, sizi giydireyim.

Ey kullarım! Gece-gündüz, günah işliyorsunuz. Ben de, bütün günahları bağışlıyorum. Bununla beraber, benden affınızı ve mağfiret olunmanızı isteyin ki, sizi af ve mağfiret edeyim. Ey kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki, bana zarar verebilesiniz. Bana fâide vermek elinizden gelmez ki, bana fayda veresiniz. Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler bütün insanlar ve cinler, en iyi ve en takva sahibi bir kimse gibi olsalar, bu benim mülkümde en ufak bir şey bile arttırmaz.

Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, bütün insanlar ve cinler, en kötü bir insanın duygu ve düşüncesini taşısalar, bu benim mülkümde en küçük bir şeyi noksanlaştırmaz.

Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, bütün insanlar ve cinler bir yere toplanıp, benden ihtiyaçlarını dileycek olsalar, ben de hepsinin dileklerini yerine getirsem, bu benim mülkünden ancak, iğne denize batırıldığında, onun denizden noksanlaştırdığı kadar azalır.

Ey kullarım! Ancak sizin için amellerinizi saklar, sonra hiç eksiksiz olarak karşılıklarını veririm. Öyleyse, iyiliğe kavuşanlar, Allahü teâlâya hamd etsin. Kötülükle karşılaşanlar ise, kendisinden başka kimseyi kınamasın.”

Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki:

“Her kul, hangi amel üzere ölürse, o amel üzere diriltilir.”

“Ümmetimin, iyi ve fena bütün amelleri bana arz olundu. İyi amellerin içinde, eziyet verecek şeyin yoldan kaldırılması da vardı. Mescidin kirletilmesini ve o hâlde bırakılmasını da, kötü ve çirkin ameller arasında gördüm.”

“Kardeşini güler yüzle karşılamaktan ibaret bile olsa, hiçbir iyiliği hor görme.”

“Ey müslüman kadınlar! Bir komşu kadın, komşusunun verdiği paça bile olsa, hor görmesin.”

“Müslüman yahud mü'min kul, abdest alırken yüzünü yıkadığı sırada, gözüyle işlediği günahlar su ile yahud suyun son damlasıyla yüzünden dökülür. Sonra elini yıkadığı zaman, elleriyle yaptığı her günah tamamıyla temizleninceye kadar su ile yahud suyun son damlasıyla dökülür. Sonra ayaklarını yıkadığında, ayaklarıyla kazandığı bütün günahlar su ile veya suyun son damlasıyla çıkıp, gider. Nihayet insan günahlarından tertemiz olur.”

“Bir müslümanın diktiği ağaçtan veya ektiği ekinden insan, hayvan ve kuşların yedikleri şeyler, o müslüman için sadaka olur.”

“Allahü teâlâ, kulunun yemek yedikten sonra, yahut bir şey içtikten sonra kendisine hamd etmesinden râzı olur.”

Ebû Mûsâ (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.), **“Her müslümanın sadaka vermesi lâzımdır.”** buyurdu. “Sadaka verecek bir şey bulamazsa ne yapar? dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (s.a.v.), **“Eliyle çalışır, kendisi de istifâde eder, sadaka da verir”** buyurdu. (Bunu) yapamazsa, dediler. **“Sıkıntıya düşmüş bir muhtaca yardım eder”** buyurdu. (Bu da) elinden gelmezse, denildi. **“Hayrı (iyiliği) emreder”** buyurdu. Bunu da yapamazsa? denildi. **“Fenalık yapmaktan çekinir, bu da sadakadır”** buyurdu.

“Bir kimse, dînimizde olmayan bir amel (iş) yaparsa, o şey kabul edilmez.”

“Başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, kendisine uyanların sevabı gibi sevâb verilir. Bununla beraber onların sevabından hiçbir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de, ona uyanların günahı gibi günah verilir. Bununla beraber ona uyanların günahlarından hiçbir şey eksilmez.” “Kıyâmet gününde bir kimse getirilip, Cehenneme atılır, bağırsakları karnından dışarı fırlar. O halde, değirmen çeviren merkep gibi döner. Cehennemdekiler onun yanına toplanır ve **“Ey filân! Bu ne hâl? Bize iyiliği emreden, kötülükten nehyeden (sakındıran) sen değil mi idin? derler. O da: “Evet iyiliği emrederdim. Fakat, onu (kendim) yapmazdım. Kötülükten men ederdim de, onu kendim yapardım” der.”**

“Haklar, kıyâmet gününde sâhiplerine iade edilecektir. Hattâ boynuzlu koyundan, boynuzsuz koyunun hakkı alınacaktır.”

“Haksızlık etmekten sakınınız. Çünkü haksızlık, kıyâmet gününde zulmettir.”

“Mü'minler birbirini sevmekte, birbirine acımakta, birbirini korumakta bir vücut gibidir. Vücûdun herhangi bir uzvu rahatsız olursa, diğer a'zâları da bu yüzden humma ve uykusuzluğa tutulurlar.”

“İnsanlara merhamet etmiyen kimseye, Allahü teâlâ merhamet etmez!”

“Kadın, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Memnun olacağınız şekilde, dosdoğru olarak devam edemez. İsterseniz, bu vaziyetlerinden de istifade edebilirsiniz. Tam istediğinize göre doğrultmak isterseniz, onu kırarsınız. Onun kırılması, boşanmasıdır.”

“Bir kimse hanımına buğz etmesin. Çünkü, hoşlanmadığı huyları varsa, ona karşılık memnun olacağı huyları da vardır.”

“Cebrâil, bana, durmadan komşuya iyilik yapmayı tavsiye etti. Bu ısrarlı tavsiyeden, komşunun komşuya vâris olacağını zannettim.”

Ebû Zer (r.a.) bildirdi. Resûlullah (s.a.v.) bana şöyle tavsiye buyurdu: **“Çorba pişirdiğin zaman, suyunu çok koy. Sonra da komşularına bak. Onlardan muhtaç olanlara, münasib bir pay ayır.”** **“Allahü teâlâyâ ve âhîret gününe inanan, komşusuna iyi muamele etsin. Allaha ve âhîret gününe îmân edenler, misafirlerine ikrâm etsin. Allaha ve âhîret gününe îmân edenler, hayır söylesin ve ya sükût etsin.”** **“Ana ve babasının ihtiyarlık zamanlarında, bunlardan birine veya her ikisine yetişip de (bunlara lâıyk oldukları hürmet ve saygıda bulunmadıklarından dolayı) Cennete giremeyen kimsenin burnu yerlerde sürünsün”** diye üç defa tekrarlamışlardır.

Ebû Bekr'e, Nufeyl bin Hârise şöyle bildirmiştir: Resûlullah (s.a.v.), **“En büyük günahı size haber vereyim mi?”** buyurunca, biz de: **“Evet yâ Resûlallah!”** dedik. Resûlullah (s.a.v.), **“Allahü teâlâyâ ortak koşmak, ana ve babaya âsî olmak”** buyurdu. Sonra dayanmış olduğu yerden doğrulup oturdu ve **“Haberinizi olsun, aman yalan sözden ve yalan şehâdetten sakınınız”** buyurdu. Bu cümleyi üç defa tekrar etti. O kadar ki, biz keşke sükût buyursaydı diye temennide bulunduk.

“Bir kimsenin ana-babasına sövmesi, büyük günahlardandır” buyurmuşlardı. Eshâb-ı kirâm, **“Yâ Resûlallah! Bir adam ana-babasına söver mi?”** dediler. Resûlullah efendimiz de, **“Evet, bir kimse başkasının babasına söverse, o da onun babasına söver. Başkasının anasına söverse, o da onun anasına söver.”**

“Bir mecliste beraber oturduğun iyi arkadaşla fena arkadaşın hâli, iyi koku satanla, demircinin hâli gibidir. Misk satan adam, ya sana güzel kokusundan bir şey verir veya sen satın alırsın. Körük çeken demirciye gelince, ya bir kıvılcım isabet eder, elbiseni yakarsın. Veya körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun” buyurdu.

“İnsan sevdiği ile beraberdir.” **“Bir kimsede şu üç haslet tam olarak bulunursa, îmânın tadını duyar: Allahü teâlâ ve Resûlullah (s.a.v.) kendisine başkalarından daha sevgili olmak, sevdiği kimseyi yalnız Allahü teâlâ için sevmek, Allahü teâlâ onu küfürden kurtardıktan sonra, tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi kerih görmek.”**

“Kıyâmet günü, Cehennemliklerin azapça en hafif olanı o kimsedir ki, ayak oyuklarına iki kor konur da (onun te'sîriyle) o adamın beyni kaynar. Hiçbir kimsenin, kendisi kadar şiddetli azapta olduğunu hatırlama getirmez. Halbuki o, azâbı en hafif olandır.”

“Cehennemliklerden ba'zıları vardır ki, ateş topuklarını, ba'zılarının dizlerini ve ba'zılarının kuşak yerini sarar. Ba'zılarının da köprücük kemiklerine kadar çıkar.”

“İnsanlar, Allahü teâlânın emriyle (kabirlerinden) kalkarlar. Onlardan bir kısmı, kulaklarının yanlarına kadar ter içinde kalırlar.”

Resûlullah (s.a.v.), Eshâbının bir hâlinden haber alması üzerine, bir hutbe îrâd buyurmuşlar ve: **“Bana Cennet ve Cehennem arz olundu. Bugün Cennet ve Cehennemi gördüm. Hayır ve şerrin çokluğu bakımından o günkü gibisini görmedim. Eğer benim bildiklerimi bilmiş olsaydınız, herhalde az güler çok ağlardınız”** buyurdu. Eshâb-ı kirâm hazretleri, bu kadar kederli bir gün geçirmediler, başlarını örtüp, hıçkırarak ağladılar.

Hız. Âişe validemiz (r.anhâ), Resûlullahın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirdi: **“İnsanlar kıyâmet gününde, yalınayak, çıplak olarak haşr olunacaktır.”** Yâ Resûlallah! Kadınlarla erkekler bir arada mı haşr olunacaklar? Bunlar birbirine bakarlar, dedim. Bunun üzerine: **“Yâ Âişe, iş bunu hatıra getirmeyecek kadar şiddetlidir”** buyurdular.

“Allahü teâlânın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini, için, insan, hayvanlar ve haşarat arasına indirmiştir. İşte bununla birbirlerini severler, bu yüzden birbirlerine şefkat ve merhamet gösterirler. Yabanî hayvan yavrusu üzerine titrer. Allahü teâlâ doksandokuz rahmeti de, kullarına merhamet etmek için kıyâmete bırakmıştır.”

Muâz bin Cebel (r.a.) rivâyet etmiştir. Ben, bir gün, Resûlullahın (s.a.v.) bindiği bir merkebin terkişinde idim. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bana: **“Ey Muâz! Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkını ve kulların, Allahü teâlâ üzerindeki hakkını biliyor musun?”** buyurdu. Ben **“Allahü teâlâ ve Resûlû daha iyi bilir”** dedim. Resûlullah efendimiz: **“Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkı: Onların Allahü teâlâyâ ibâdet etmeleri ve hiçbir şeyi O'na şerik (ortak) koşmamalarıdır. Kulların da Allahü teâlâ üzerindeki hakkı: Allahü teâlânın kendisine ortak koşmıyan kimseye azâb etmemesidir”** buyurdular. Bunun üzerine: **“Ey Allahın Resûlü, halkı müjdeliyeyim mi? deyince: “Onları müjdeleme. Çünkü onlar buna güvenirlere (iyi işlerde gevşeklik yaparlar)”** buyurdu.

“Kıyâmet gününde müslümanlardan bir kısım, dağlar gibi günahlarla gelir de, Allahü teâlâ, onların o kadar günahını af ve mağfiret eder.”

“Kıyâmet günü mü'min, Rabbine (Rabbinin lütuf ve ihsanına ve yardımına) o kadar yaklaşır ki, Allahü teâlâ onu setr eder (onu herkesten gizler), günahlarını ikrar ettirir. Ve şöyle buyurur: Falan günahı biliyor musun? Filân günahı biliyor musun? (O mü'min): “Yâ Rabbi! Biliyorum, der. Allahü teâlâ da: Ben bu günahı dünyâda örtmüştüm. Bugün de onu af ve mağfiret ediyorum, buyurur. Sonra o kimseye, iyiliklerinin yazıldığı defter verilir.”

“Sizden hiçbir kimse yoktur ki, abdest suyunu hazırlar, ağzına burnuna su verir ve burnunu temizlerse, yüzünün, ağzının ve burnunun günahları dökülür. Sonra, Allahü teâlânın emir buyurduğu şekilde yüzünü yıkarsa, şüphesiz sakalının etrafından yüzünün günahları su ile beraber düşer, sonra, dirsekleriyle beraber ellerini yıkarsa, elinin günahları parmaklarından su ile birlikte akıp gider. Sonra başını meshederse, saçının uçlarından, başının günahları su ile beraber dökülür. Sonra topukları ile birlikte ayaklarını yıkarsa, muhakkak ayaklarının günahları parmaklarının ucundan su ile birlikte gider. Bu şahıs, kalkıp namaz kılar. Allahü teâlâyâ hamd ve sena eder, lâıyk olduğu sıfatlarla O'nu ta'zîm eder ve tam ma'nâsiyle kalbini Allahü teâlâyâ bağlarsa, şüphesiz o kimse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlardan sıyrılır.”

İbn-i Mes'ûd hazretleri bildirdi: “Bir gün Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bana, Kur'ân-ı kerîm oku diye, emir buyurmuştu. “Kur'ân-ı kerîm sana nâzil olmuş iken, sana ben mi Kur'ân-ı kerîm okuyayım?” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): **“Ben Kur'ân-ı kerîmi başkalarından dinlemeyi severim”** buyurunca, Nisâ sûresini okumaya başladım. **“Biz her ümmetten şahit getirdiğimiz ve onlara seni şahit kıldığımız zaman, onların hâli nice olur?”** meâlindeki âyet-i kerîmeye geldiğimde: **“Şimdilik bu kadar okuman yeter”** buyurdu. Bir de baktım ki, (Resûlullah efendimizin) gözlerinden yaşlar akıyordu.”

“Benden sonra size dünyâ ni'metlerinin ve zînetlerinin açılıp, onlara gönlünüzü kaptıracağınızdan korkuyorum.”

“Dünyâda iken en rahat ve müreffeh bir hayat yaşamış olan Cehennemliklerden birisi, kıyâmet günü getirilir. Cehenneme bir kere daldırılır. Sonra da: “Ey Âdemoğlu! Sen hayatında hiç iyi bir gün geçirdin mi? Hiç rahat bir hayat gördün mü?” diye sorulur. O şahıs: “Vallahi görmedim yâ Rabbi!” cevâbını verir.”

“Dünyâda en fazla sıkıntı ve ızdıraba uğrayan Cennetliklerden biri getirilir ve Cennete bir kere daldırılır. Sonra buna da: “Ey Âdemoğlu! Sen hayatında hiç sıkıntıya uğradın mı? Hiç acı ve ızdırıp çektin mi?” diye sorulur. O da: Vallahi hiçbir acı ve sıkıntı görmedim, der.”

“Âhirete göre dünyânın kıymeti ancak, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. Parmağı ile denizden aldığı suyun ne kadar olduğuna baksın.”

Abdullah bin eş-Şihhîr rivâyet etti: Bir gün Resûlullah (s.a.v.) gelmiştim. O sırada “Tekâsür” sûresini okuyorlardı. Sûreyi tamamladıktan sonra şöyle buyurdu: **“Âdemoğlu malım malım diyor. Ey Âdemoğlu! Yiyip, bitirdiğin veya giyip de eskittiğin yahut sadaka verip, önceden gönderdiğinden başka senin malın var mı? (Geride bıraktığın senin değil, mirâsçılarındır.)”**

“Yarım hurmayı sadaka olarak vermek suretiyle bile olsa, Cehennemden korunmaya çalışınız. (Ya'nî, az veya çok iyi amellerinizi, Cehenneme karşı siper yapınız.)”

“Namazın peşinde söylenecek güzel kelimeler vardır ki, onları her farz namazın ardında söyliyen ve yapan kimse, hiçbir vakit hüsrana uğramaz. Onlar da otuz üç kere tesbih (sübhânallah) otuzüç kere tahmîd (elhamdülillah), otuzüç kere de tekbîr (Allahü ekber)'dir.”

“Sizden biriniz, her gün bin iyilik kazanmaktan âciz midir?” buyurunca Eshâb-ı kirâmdan biri, “Ey Allah'ın Resûlü! İnsan bin haseneyi nasıl kazanabilir?” diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **“Yüz kerre Sübhânallah derse, o kimse için bin hasene yazılır ve ondan bin günah silinir.”**

“Allahü teâlânın yollarda gezen, zikir ehlini arayan melekleri vardır. Onlar, Allahü teâlâyı zikreden (anan) bir cemâat (topluluk) bulunca, birbirlerine, aradığımız işte buradadır, geliniz diye seslenirler. Melekler bu zikredenleri, dünyâ göğüne kadar kanatlarıyla çevrelerler. Allahü teâlâ, onların durumlarını meleklerden daha iyi bildiği halde, meleklerle: Kullarım ne söylüyorlar, diye sorar. Melekler: Seni tesbih ve tenzîh ediyorlar, Allahü ekber diyerek seni ta'zîm ediyorlar, sana hamd ve sena ediyorlar, derler. Allahü teâlâ: Bu kullarım beni gördüler mi ki, böyle beni tesbîh ve tekbir ediyorlar, buyurunca melekler: Hayır, vallahi seni görmezler, derler.

Kullarım beni görseler ne yaparlar? Onlar seni görseler, ibâdet ve kullukları, ta'zîmleri, hamd etmeleri ve seni tesbih etmeleri daha çok olurdu. Kullarım benden ne diliyorlar? Cennet istiyorlar. Onlar Cenneti görmüşler mi? Hayır yâ Rabbi! Vallahi onlar asla Cenneti görmemişler. Cenneti görseler ne yaparlar? Cenneti görmüş olsalardı, ona karşı arzu ve istekleri daha çok olurdu. Bunlar Allahü teâlâyâ niçin sığınıyorlar? Cehennemden sığınıyorlar. Cehennemi görmüşler

mi? Vallahi görmediler. Ya görselerdi? Eğer Cehennemi görselerdi, ondan daha fazla kaçar ve pek çok korkarlardı.

Allahü teâlâ: Ey meleklerim, sizi şahit kılarım ki, zikir yerinde bulunanların günahlarını af ve mağfiret ettim, buyurur. Bunun üzerine melekler: Yâ Rabbî! Falanca, onlardan değildir. O zikir için değil, şahsî bir işinden dolayı gelmişti, derler. Allahü teâlâ: Onlar öyle olgun kimselerdir ki, onlarla beraber onlar şakî olmazlar, iyilerden olurlar, buyurur.”

“Herhangi bir cemâat, Allahü teâlâyı zikir için bir araya gelirse, şüphesiz melekler onları kuşatır, onları rahmet kaplar, onların üzerine sükûnet ve vekar iner, Allahü teâlâ, onları katında bulunan meleklerle över.”

“Bir kimseye şer olarak, müslüman kardeşine hakaret etmesi yeter.”

“Her kim, her günün sabah ve akşamında üç kerre: “Bismillâhillezî la yedurru measmihi şey’ün filerdı velâ fissemâi ve hüvessemî-ul-alîm (Yüce ismi sayesinde, yerde ve gökte hiçbir şeye zarar vermeyen ve her şeyi işiten bilen Allahü teâlânın adıyla) derse, ona hiçbir şey zarar vermez.”

Hiz. Âişe (r.anhâ) buyurur ki: Resûlullah (s.a.v.) yatağına yatacağı zaman, İhlâs-ı şerîf (Kulhü vallâhü ehâd) ile Muâvvizeteyn (Kul eûzü birabbilfelak ve Kul eûzü birabbinnâs) sûrelerini okuyup, iki eline üfleyerek vücûdunu mesh ederdi.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle duâ buyuruyorlardı: “Allahım! Ben acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, bunaklık derecesinde ihtiyarlıktan, kabir azabından, sana sığınırım. Allahım! Nefsime günahlardan korunmasını ilham eyle. Onu (günah kirlerinden) temizle. Sen günahlardan temizliyenlerin en hayırlısıdır. Nefsimin mâlikî ve tasarruf sahibi sensin. Allahım! Fâidesiz ilimden, doymak bilmiyen nefsten, kabul olmayacak duâdan sana sığınırım.”

“Allahım! İhsan etmekte olduğun ni’metinin elimden gitmesinden, afiyetin değişmesinden, aniden karşılaşacağım musîbetlerden, gazabını gerektirecek şeylerin hepsinden sana sığınırım. Beni bunlardan muhafaza eyle yâ Rabbî!”

“Müslüman birinin, din kardeşinin gıyabında yaptığı duâ kabul olunur. Onun başucunda görevli bir melek vardır ki, o müslüman ne zaman bir din kardeşi için hayır ile duâ ederse, o melek ona (Duân kabul olsun, onun için istediğin kadar da senin için olsun) der.”

“Kendi aleyhinize, evlâtlarınızın ve mallarınızın aleyhine sakın bedduâ etmeyiniz ki, duâların kabul olunacağı bir saata rastlarsınız da, bedduânız kabul olur.”

“Müşteri kızdırtmayın (alıcı ile satıcı arasına girip, kendisini alıcı gibi göstererek müşteriye aldatmak için malın kıymetini arttırmaya uğraşmayın.)”

“Her Pazartesi ve Perşembe günleri, mükellef olan kimselerin amelleri Allahü teâlâyı arz olunur. Allahü teâlâ kendisine şirk (ortak) koşmıyan her mü’mini affeder. Ancak, din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kimseyi affetmeyip, birbiriyle barışincaya kadar bunları bırakır.”

“Üç kişi bir arada bulunduğu zaman, ikisi, diğerini bırakıp da kendi aralarında konuşmasınlar.”

“Bir kadın, açlıktan ölünceye kadar hapsettiği bir kedi yüzünden azâba uğradı ve o yüzden Cehenneme girdi. Kediye hapsettiğinde ona yemek yedirmemiş, su içirmemiş, yerdeki böcekleri yemek için salıvermemişti.”

Ebû Mes’ûd el-Bedrî (r.a.) anlattı: Hizmetçimi kamçı ile dövüyordum. Arkamdan: “Ey Ebû Mes’ûd! Sen bil ki” diye bir ses işittim, öfkemden, bu sesin ma’nâsını anlayamadım. Bana yaklaşıncaya, bir de ne göreyim. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bana hitaben, “Ey Ebû Mes’ûd, Allahü teâlânın senin üzerindeki kudreti, senin bu hizmetçiye karşı kudretinden daha büyüktür” buyurdu. Bunun üzerine ben, bundan sonra hizmetçimi bir daha dövmeyeceğim, dedim.

“Her kim, yaptığı bir hayrı şöhret kazanmak için halka duyursa, Allahü teâlâ onu rezil ve rüsvâ eder. Kim de, halkın nazarında makam ve mevki elde etmek için, yaptığı bir hayrı halka gösterir ve riyakârlık yaparsa, Allahü teâlâ kıyâmet gününde onun gizli hâllerini yayar ve duyurur.”

Hiz. Âişe validemiz anlattı. Resûlullah (s.a.v.) rüzgâr şiddetli esdiği zaman: “Allahım! Bu rüzgârın hayrını, taşıdığı ve getirdiği şeylerin faydalarını diler, bunun kötülüğünden vereceği zararlardan sana sığınırım” diye duâ buyururlardı.

“Kim benim, üzerime salevât getirirse, Allahü teâlâ bu yüzden o kimseye, getirmiş olduğu salevâtın on katı mağfiret buyurur.”

“Bir kimse her namazın peşinden otuzüç kere sübhânallah, otuzüç kere elhamdülillah, otuz üç defa Allahü ekber der ve “Lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerike leh, lehü'l-mülkü ve leh-ül-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir” demek suretiyle yüzü tamamlarsa, deniz köpüğü kadar çok günahı olsa bile, Allahü teâlâ onları af ve mağfiret eder.”

“Sizi, kabirleri ziyâretten men etmiştim. Fakat, artık ziyâret edebilirsiniz.”

Başka bir rivâyette: “Kabirleri ziyâret etmek isteyen, ziyâret etsin. Çünkü, kabir ziyâreti, ahireti hatırlatır.”

“Cehennemlikleri size haber vereyim mi? Onlar katı yürekli, malını hayırdan esirgeyen kibirli kimselerdir.”

“Sizin en hayırlılarınız, ahlâkça en güzel olanınızdır.”

“Allahü teâlâ kullarına yumuşaklıkla muamele buyurur. Bütün işlerde yumuşaklığı sever.”

“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin.”

“Yumuşaklıktan mahrum olan kimse, bütün hayırlardan mahrum olur.”

Birisi “Yâ Resûlallah! Bana bir şey tavsiye buyur” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “**Hiddet-
lenme, kızma**” buyurdu. O zât sözünü birkaç kere tekrarladı. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) her defasında, “**Kızma**” buyurdular. “**Hoş söz, bir sadakadır.**” “**Sizden biriniz ayakkabı giyeceği zaman, önce sağından giysin. Çıkaracağı zaman önce solundan çıkarsın.**” “**Sizden biriniz cemâate imâm olduğu zaman, namazı hafif kılsın. Çünkü içlerinde zayıf, hasta ve yaşlı olanlar vardır. Eğer kendi kendine kılsa, istediği kadar uzatsın.**”

“Birbirinizi kıskanmayınız. Alışverişte birbirinizi aldatmayınız. Birbirinize dargın durmayınız. Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Birinizin bitmek üzere olan pazarlığını bozmayınız. Allahü teâlânın kulları, kardeş olunuz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onu yardımsız bırakmaz. Onu hor ve aşağı görmez.” Resûlullah (s.a.v.) üç defa mübârek göğsüne işaret buyurarak: “**Takva işte buradadır. Bir kimsenin, müslüman kardeşini hor görmesi, kötülük olarak ona yeter. Müslümanın müslümana, kanı, malı, ırzı harâmdır.**”

“İnsanların, vücutlarındaki mafsalların her biri için, güneş doğan her günde (Sağlık ni'metine şükür olarak) **sadaka borçları vardır.**”

“İki kimse arasında adalet etmek sadakadır.”

“Bir kimse hayvana binerken, ona yardım edip bindirmek, yahud yükünü hayvanına yükleyivermek de sadakadır.”

“Güzel söz de bir sadakadır.”

“Gelip, geçenlere eza verecek şeyi yoldan gidermek de sadakadır.”

“Cennet ehlinin kimler olduğunu size bildireyim mi? Halk tarafından hor görülüp hiçe sayılan bir zaîf ve mütevazı olan mü'mindir ki, Allahü teâlâyâ yemin ederse, muhakkak Allahü teâlâ, onun yeminini yerine getirir. Size Cehennem ehlini haber vereyim mi? Onlar da katı yürekli, kaba ve kurularak yürüyen, iri yarı ve kibirli kimselerdir.”

“Taamin (yiyeceğin) yaramaz olanı, fakîrlerden esirgenip, zenginlerin çağırıldığı düğün yemeğidir. (Mazeretsiz) düğün yemeğine icâbet etmiyen, Allahü teâlâ ve Resûlüne (s.a.v.) isyan etmiş olur.”

“Sizden birisi, imâmdan önce başını secdeden veya rükü'dan kaldırdığında, Allahü teâlânın, onun başını merkep başına yahûd suretini merkep suretine çevirmesinden korkmaz mı?”

“Yemek hazır iken veya küçük, büyük abdest bozma sıkıntısı varken kılınan namaz, kâmil bir namaz olmaz.”

“Her kim birisine, “Ey kâfir veya ey Allah'ın düşmanı!” diye hitap eder de, kendisine bu sözlerin söylendiği kişi bu sözlere lâayık değilse, bu sözler söyliyene döner.”

“Akıllı bir mü'min, bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz. (Ya'nî, zararını gördüğü bir şeyi tekrar yapmaz.)”

“Allahü teâlâyâ beldelerin en sevimlisi, oraların mescidleridir. En sevimsizi de çarşılardır. (Ya'nî oralardaki hîle ve aldatmalardır.)”

“Cennetlikler, Cennette, (ihtiyaç duyduklarından dolayı değil, sadece, devamlı bir zevk ve lezzet için) yer ve içerler. Fakat, onlar abdeste çıkmazlar, aksırıp, sümkürmezler. Ağız ve burunlarından, tiksiniyecek şeyler çıkmaz. Onların yedikleri vücûdlarından ter olarak çıkar. Terleri ise misk gibi-

dir. Onlar rahatça nefes alırlar, sabah-akşam Allahü teâlâyı noksan sıfatlardan tenzih edip, kemâl sıfatlarıyla anmaktan zevk alırlar.”

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ; “Sâlih kullarım için Cennette, hiçbir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği, hiçbir insanın gönlünden bile geçirmediği bir takım ni’metler hazırladım” buyurdu.”

“Cennette bir pazar yeri vardır ki, Cennet sakinleri oraya her Cum’a gelirler. Şimal rüzgârları eser, onların yüzlerine ve elbiselerine Cennet kokuları saçar. Bu yüzden onların güzelliği artar. Onlar bu şekilde güzellikleri artmış olarak, çarşıdan ailelerinin yanına dönerler. Aileleri onlara: “Vallahi, siz bizden ayrıldıktan sonra güzelliğinizi arttırmışsınız” derler.”

“Cennetlikler, Cennete girdikleri zaman bir münâdî (Seslenen birisi): Şüphesiz, siz (Cennette) ebedî (sonsuz) yaşayacak ve hiç ölmiyeceksiniz. Hastalanmıyacak, dâima sağlık ve sıhhat içerisinde olacaksınız. İhtiyarlamıyacak, devamlı, genç kalacaksınız. Sonsuz ni’metlere kavuşacaksınız. Asla, üzüntü ve keder görmeyeceksiniz.”

- 1) Târih-i Bağdâd cild-13, sh-100
- 2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh-194
- 3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-588
- 4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-54, 337
- 5) Tehzîb-üt-telâib cild-10, sh-126
- 6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh-89
- 7) Fihrist cild-1, sh-231
- 8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-144
- 9) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh-19
- 10) Esmâ-ül-müellirin cild-2, sh-431
- 11) Mu’cem-ül-müellifin cild-12, s-232
- 12) Lübâb cild-2, sh-264
- 13) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh-174
- 14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh-33
- 15) El-Kâmil fi’t-târih cild-7, sh-95
- 16) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh-32
- 17) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-1051
- 18) Eshâb-ı Kirâm sh-365
- 19) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh-378
- 20) Vehhâbiye Nasihat sh-119

İMÂM-I ŞÂFİ’Î:

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan, Şâfiî mezhebinin imâmı. İsmi Muhammed olup, nesebi şöyledir: Muhammed bin İdrîs bin Abbâs bin Osman bin Şafi’ bin Sâib bin Ubeyd bin Abdüleyzîd bin Hâşim bin Müttalib bin Abdümenâf’dır. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. Soyu Kureyş kabile-sinden olup, hem anne, hem de baba tarafından, Peygamber efendimizin (s.a.v.) soyu ile birleşmektedir. Annesi tarafından soyu; Fâtıma binti Abdullah el-Mahud bin Hasen el-Müsennâ bin Hasen bin Ali bin Ebî Tâlib’e dayanır. Peygamberimizin üçüncü dedesi olan Abdümenâf, İmâm-ı Şâfiî’nin dokuzuncu dedesi-dir. Dördüncü dedesi Şafi’, Eshâb-ı kirâmdandır. Bu dedesinin ismine izafeten, ona da Şâfiî denilmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur. 150 (m. 767) senesinde Gazze’de doğdu. 204 (m. 820)’de Mısır’da bir Cum’a gecesı 54 yaşında iken vefât etti. Kabri Kurâfe kabristanlığında büyük bir türbe içindedir.

İmâm-ı Şâfiî, henüz beşikte iken babası vefât etmişti. Annesi onu iki yaşında, asıl memleketleri o-lan Mekke’ye getirdi. Orada büyüdü. Yedi yaşına gelince Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra ilim öğrenmeye başladı.

Tahsili: İmâm-ı Şâfiî daha küçük yaşta iken Mekke’de bulunan zamanın meşhûr âlimlerinin ders-lerine ve sohbetlerine devâm etmeye başlamıştır. Kendisi, ilim öğrenmeye başladığı bu ilk günleri için şöyle demiştir; “Kur’ân-ı kerîmi ezberledikten sonra devamlı Mescid-i harâma gidip, fıkıh ve hadîs âlimle-rinden pek çok istifâde ettim. Fakat çok fakîr idik. Bir yaprak kâğıt almaya bile gücümüz yoktu. Dersleri-mi ve öğrendiğim mes’eleleri, kemik parçaları üzerine yazardım”

İmâm-ı Şâfiî, Mekke’deki bu ilk tahsilinden sonra Arapçanın inceliklerini ve edebiyatını öğrenmek için, çölde yaşayan Huzey kabilesinin arasına gitti. Orada da bilgisini ilerletip, ok atmaya öğrendi. Bu hususta da şöyle demiştir: “Ben Mekke’den çıktım. Çölde Huzeyl kabilesinin yaşayışını ve dilini öğren-dim. Bu kabile, Arapların dil bakımından en fasîhi idi. Onlarla birlikte gezdim, dolaştım, ok atmaya öğren-dim. Mekke’ye döndüğüm zaman, bir çok rivâyet ve edebiyat bilgilerine sahip olmuştum.”

İmâm-ı Şâfiî daha on yaşında iken, o zamanın en meşhûr âlimi İmâm-ı Mâlik’in “Muvattâ” adlı ha-dîs kitabını, dokuz gecede ezberlemiştir. Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip, Mek-

ke'deki Süfyân bin Uyeyne, Müslim bin Hâlid ez-Zencî gibi fakîh ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadîs, fıkıh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi. Mekke'de gençler arasında, ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin tahsilinde en önemli safha, İmâm-ı Mâlik'e talebe olmasıyla başlamıştır. Mekke'den Medine'ye gidip, İmâm-ı Mâlik'den ders almasını şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlar Mekke'de, Müslim bin Hâlid'den fıkıh öğrendim. O sırada Medine'de bulunan Mâlik bin Enes'in büyüklüğünü ve müslümanların imâmı olduğunu işittim. Kalbime geldi ki: Onun yanına gideyim, talebesi olayım. Sonra onun meşhûr eseri olan "Muvattâ"nın bir nüshasını, Mekke'de birinden tekrar geri vermek üzere alıp ezberledim. Mekke valisine gidip, birini Medine valisine birisini de Müslim bin Enes'e vermek üzere iki mektûb alıp Medine'ye gittim. Medine'ye varınca, Medine valisine gidip ona ait olan mektubu verdim ve Medine valisi ile birlikte İmâm-ı Mâlik'in yanına gittik, İmâm-ı Mâlik dışarı çıktı. Uzun boylu ve gayet heybetli bir görünüşü vardı. Medine valisi, Mekke valisinin gönderdiği mektubu İmâm'a takdim etti. Mektupta, "Muhammed bin İdrîs, annesi tarafından şerefli bir kimsedir. Ve hâli şöyle şöyledir..." diye yazılı olan kısmı okuyunca; "Sübhânallah! Resûlullahın (s.a.v.) ilmi şöyle mi oldu ki, mektûb ile yazılıp, sorulup, talep olunur." dedi. Ben de durumumu ve ilim öğrenmek istediğimi anlattım. Sözlerimi dinledikten sonra bana baktı. Adın nedir, dedi. Muhammed'dir, dedim. Ey Muhammed, dedi, ileride büyük bir şânın olacak. Allah'ü teâlâ senin kalbine bir nûr vermiştir. Onu ma'siyetle söndürme! Yarın birisi ile gel, sana Muvattâ'yı okusun buyurdu. Ben de onu ezberledim, ezberden okurum, dedim. Ertesi gün İmâm-ı Mâlik'e gelip okumağa başladım. Her ne zaman, imâm-ı üzme korkusundan okumağı bırakmak istesem, benim güzel okumam onu hayretler içerisinde bırakır, ey genç daha oku, derdi. Kısa zamanda Muvattâ'yı bitirdim."

İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik'in yanına geldiği zaman, yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmâm-ı Mâlik onu himayesine alıp, dokuz yıl müddetle ilim öğretti. İlimde yüksek bir dereceye ulaşan İmâm-ı Şâfiî Mekke'ye dönünce, oraya gelen Yemen vâlisi, onu Yemen'e götürüp kadılık vazifesi verdi. Beş yıl kadar bu görevi yaptıktan sonra, Bağdâd'a giderek, ilmini ilerletmek için, İmâm-ı a'zâmın talebesi olan İmâm-ı Muhammed'den ders almaya başladı. İmâm-ı Muhammed onu kendi himayesine alıp, yazmış olduğu kitaplarını okutmak suretiyle, Irak'ta tedvin edilen fıkıh ilmini ve Irak'ta meşhûr olan rivâyetleri öğretti. İmâm-ı Muhammed ayrıca İmâm-ı Şâfiî'nin üvey babası idi. İmâm-ı Şâfiî onun ilminden ve kitaplarından çok istifâde etmiştir. İmâm-ı Şâfiî bu hususta şöyle demiştir: "İlimde ve diğer dünyâ işlerinde, İmâm-ı Muhammed kadar bana kimse faydalı olmamıştır." Ebû Ubeyd şöyle demiştir: İmâm-ı Şâfiî'den duydum, buyurdu ki: "İmâm-ı Muhammed'den öğrendiğim mes'elelerle ve ilimle, bir deve yükü kitap yazdım. Eğer o olmasaydı ilim kapısının eşiğinde kalmıştım. Bütün insanlar ilimde, Irak âlimlerinin, Irak âlimleri de Kûfe âlimlerinin çocuklarıdır. Onlar da, Ebû Hanîfe'nin çocuklarıdır." Ya'nî bir babanın çocukları için lâzım olan nafakayı kazanıp, çocuklarını beslemesi gibi, Ebû Hanîfe de, kendinden sonrakileri böylece ilimle beslemiş ve doyurmuştur, İmâm-ı Şâfiî ayrıca, Selîm-i Râî'nin sohbetine kavuşup, vilâyet (evliyalık) makamlarına da kavuştu.

Dersleri ve talebeleri: İmâm-ı Şâfiî, Bağdâd'da İmâm-ı Muhammed'den aldığı dersleri tamamlayıp, Mekke'ye döndü. Burada bir müddet inceleme ve araştırmalar yapıp, ayrıca talebelere ders verdi. Bilhassa hac mevsiminde çeşitli İslâm beldelerinden gelen ilim adamları ondan ilim öğrenirlerdi. Mekke'deki bu ikâmeti, dokuz yıl kadar sürdü. Sonra tekrar Bağdâd'a gitti. Bu sırada Bağdâd, İslâm âleminin önemli bir ilim merkezi idi. Burada bulunan âlimler, İmâm-ı Şâfiî'ye hürmet göstermiş ve ilim talebeleri onun etrafında toplanmıştır. Bağdâd âlimleri dahi ondan ders almışlardır. Daha önce Mekke'de İmâm-ı Şâfiî ile görüşen ve ondan hadîs dinleyen Ahmed bin Hanbel talebe olmuş, onun üstünlüğüne hayran kalmıştır. Yine İmâm-ı Şâfiî ile emsal olan İshâk bin Râheveyh ve benzerleri ondan ilim tahsil etmiştir. Herkes onun dersine koşuyor ve verdiği fetvalara hayran kalıyordu. Ders ve fetva vermekte uyguladığı usûl, geniş olarak açıkladığı istinbat (kaynaklardan hüküm çıkarma) usûlü olan, usûl-i fıkıh ilmi idi. O buna göre açıklamalarda bulunuyordu. Güzel ve açık konuşması, ifâde ve izah tarzı, münazara kuvveti ve te'sîr bakımından çok güçlü idi. İmâm-ı Şâfiî Bağdâd'da bulunduğu sırada (el-Kitâb-ül-Bağdâdiyye) adını verdiği eserini yazdı. İmâm-ı Şâfiî'nin üstün şahsiyetine ve yüksek ilmine hayranlık duyarak, ondan ders alıp ilim öğrenen talebelerinden bir kısmı şunlardır: Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, ez-Za'ferânî, Ebû Sevr İbrâhîm bin Hâlid, Ebû İbrâhîm Müzenî, Rebî' bin Süleymân-ı Murâdî gibi bir çok âlim. Daha sonraki asırlarda, Şâfiî mezhebinde yetişmiş âlimlerden meşhûr olanlardan ba'zıları da şunlardır: Hadîs âlimlerinden İmâm-ı Nesâî, kelâm (akâid) âlimlerinden Ebû'l-Hasen-i Eş'arî, İmâm-ı Mâverîdî, İmâm-ı Nevevî, İmâm-ül-Haremeyn Abdülmelik bin Abdullah, İmâm-ı Gazalî, İbn-i Hâcer-i Mekki... Kaffâl-i Kebîr, İbn-i Subkî, İmâm-ı Süyûtî v.b.

İmâm-ı Nesâî'nin (Sünen)'i meşhûrdur. İmâm-ı Eş'arî, Ehl-i sünnet i'tikâdının iki İmâmından birisidir. Hocalarının zinciri İmâm-ı Şâfiî'ye ulaşır.

İlimdeki üstünlüğü: İmâm-ı Şâfiî ilim, zühd, ma'rifet, zekâ, hâfıza ve neseb bakımlarından zamandaki âlimlerin en üstünü idi. On üç yaşında iken, Harem-i şerîf'de "Bana istediğinizi sorunuz?" derdi.

Onbeş yaşında iken fetva verirdi. Zamanının en büyük âlimi olan ve üçyüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, ondan ders almağa gelirdi. Çok kimse, İmâm-ı Ahmed'e, "Böyle büyük bir âlim iken, "kendi çocuğun gibi bir genç karşısında nasıl oturuyorsun?" dediklerinde, "Bizim ezberlediklerimizin ma'nâlarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim, ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyâyı aydınlatan bir güneştir, ruhlara gıdadır" derdi. Bir kere de, "Fıkıh kapısı kapanmıştı. Allahü teâlâ, bu kapıyı, kullarına İmâm-ı Şâfiî ile tekrar açtı" dedi. Bir kerre de, "İslâmiyete, şimdi Şâfiî'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum" dedi. İmâm-ı Ahmed, yine buyurdu ki: **"Allahü teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır, benim dînimi, herkese onun ile öğretir"** hadîs-i şerîfinde bildirilen âlim, İmâm-ı Şâfiî'dir. Hadîs-i şerifte; **"Kureys'e sövmeyiniz. Zîrâ Kureysli bir âlim, yeryüzünü ilimle doldurur"** buyuruldu. İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı Şâfiî'nin geleceğini bildirmişti, demişlerdir.

Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının İmâm-ı Şâfiî'ye çok duâ ettiğini görerek, sebebini sorunca: "Oğlum, İmâm-ı Şâfiî'nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, ruhların şifâsıdır" demiştir.

Ebü'l-Kâsım bin Selâm, "Nice âlim ve faziletli kimselerle görüştüm. Şâfiî hazretleri gibi âlim ve fâdil bir kimse görmedim" demiştir.

Ahmed bin Hanbel, "Eline kalem kâğıt alan herkesin İmâm-ı Şâfiî'ye şükran borcu vardır" demiştir.

İbn-i Uyeyne'ye İmâm-ı Şâfiî'nin vefât haberi ulaşınca, şöyle demiştir: "Eğer o vefât ettiyse, zamanın en faziletlisi vefât etmiştir."

İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim'de, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbni Mâce ve Sahîh-i Buhârî'nin ta'likâtında yer almıştır. Kendisinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiği zâtlar: Müslim bin Hâlid ez-Zencir, Mâlik bin Esed, İbrâhîm bin Sa'd, Sa'îd bin Sâlim, Abdülvehhâb es-Sakafî, İbn-i Aliyye, İbn-i Uyeyne ve diğer hadîs âlimleridir. İmâm-ı Şâfiî'den de Ahmed bin Hanbel, Süleymân bin Dâvûd el-Hâşimî, Ebû Bekir Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî, İbrâhîm bin Münzir, Ebû Sevr İbrâhîm bin Hâlid, Ebû Ya'kûb, Yûsuf bin Yahyâ ve diğer birçok zât hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İmâm-ı Şâfiî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şudur: **"Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhîret iyilikleri verilmiştir. Yumuşaklıktan mahrum olan kimse, dünyâ ve âhîret iyiliklerinden, mahrum olur."**

İctihâd (Mezhebi): İmâm-ı Şâfiî, ikinci defa Bağdâd'a gidişinden sonra, Bağdâd'daki siyâsî ve fikrî kargaşalıklar sebebiyle Mısır'a gidip, ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. İmâm-ı Şâfiî, İmâm-ı Mâlik'in ve İmâm-ı a'zâmın talebesi İmâm-ı Muhammed'in derslerine devam ederek, İmâm-ı a'zâmın ve İmâm-ı Mâlik'in ictihâd yollarını öğrenip, bu iki yolu birleştirdi ve ayrı bir ictihâd yolu kurdu. Kendisi çok belîğ, edîb olduğundan, âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şerîflerin ifâde tarzına bakıp, kuvvetli bulduğu tarafa göre hüküm verirdi. İki tarafta da kendi usûlüne göre kuvvet bulamazsa, o zaman kıyas yolu ile ictihâd ederdi. Böylece müslümanların ibâdetlerinde ve işlerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun kendi usûlüne göre şer'î delillerden çıkardığı hükümlere, ya'nî gösterdiği bu yola "Şâfiî Mezhebi" denildi. Ehl-i sünnet i'tikâdında olan müslümanlardan, amellerini ya'nî ibâdet ve işlerini, bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Şâfiî" denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, îmânda, i'tikadda, tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah (s.a.v.) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kirâmın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara "Ehl-i sünnet vel-cemâat" veya kısaca "Sünnî" denir. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan bazı ibâdetlerin ve günlük muamelelerin tarifinde ve yapılışında, Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara, amelî mezhebler (veya fikhî mezhebler) denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına, dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim, hadîs-i şerîfte **"Âlimlerin (müctehidlerin) mezheblere ayrılması rahmettir"** buyuruldu.

İmâm-ı Şâfiî'nin, talebelerinin ve kendisine suâl soranların dînî müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve tâkib ettiği usûller, Şâfiî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Bu mezhebin usûlleri de, diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle beraber, bazı farklılıkları da vardır.

Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şerîflere bakarlar. Hadîs-i şerîflerde de açıkça bulamazlarsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcma', Eshâb-ı kirâmın ve onlardan sonra gelen Tâbiîn denilen âlimlerin bir mes'eledeki sözbirliğine denir. Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu icmâ ile de bilinmezse, müctehidler kendileri kıyasta bulunarak ictihâd ederler; mes'elenin dînî hükmünü bildirirler. Kıyas, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîf-

lerde, hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir işi, açık hüküm bulunan diğer bir işe benzeterek hükme bağlamaktır.

İmâm-ı Şâfiî, ictihâdlarında, İmâm-ı a'zâmın kıyas işinde tâkib ettiği (Re'y yolu) ile, İmâm-ı Mâlik'in tâkib ettiği (Rivâyet yolu)'nu birleştirerek, ayrı bir ictihâd yolu kurdu.

Şâfiî mezhebinin reisi olan İmâm-ı Şâfiî, usûl-i fıkıh ilmindeki mes'eleleri ilk defa tasnif edip, kitaba yazan kimsedir. Bu ilimdeki eserinin adı "er-Risâle fil-usûl"dür. Şâfiî mezhebi; Hanefî mezhebinden sonra en çok yayılan bir mezhebdir. Mısır, Mekke, Medine'de, Endonezya'da, Aden'de, Filistin'de, Azerbaycan'da ve Semerkant'da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ve diğer yerlerde yayılmıştır. Şâfiî mezhebinin hükümlerini anlatan pek çok kitap yazılmıştır. Bunlar arasında en meşhûrları İbn-i Hâcer-i Mekkî hazretlerinin yazdığı "Tuhfet-ül-muhtâc" hâşiyesi, "Muhtasar-ı Müzenî", "Mugn-il-muhtâc" ve İmâm-ı Nevevî'nin yazdığı "Minhâc" adlı eseridir.

Eserleri:

- 1.Ahkâm-ül-Kur'ân. Matbûdur.
- 2.İhtilâf-ül-hadîs.
- 3.Müsned-üş-Şâfiî. Matbûdur.
- 4.Er-Risâle fi'l-usûl: Usûl-i fıkha dâirdir. Usûl-i fıkıhın kitap hâlinde yazıldığı ilk eserdir. Matbûdur.
- 5.El-Mevâris.
- 6.El-Ümm: Fıkıh ilmine dâir olup, İmâm-ı Şâfiî'nin ictihâd ederek bildirdiği mes'eleleri içine alan bir eserdir. Yedi cild hâlinde basılmıştır.
- 7.Kitâb'üs-Sünen ve'l-Müsned: Hadîs ilmine dâirdir.
- 8.El-Emâli el-Kübrâ
- 9.El-İmlâ'es-Sagîr.
- 10.Edeb-ül-kâdî
- 11Fedâil-i Kureyş
- 12.El-Eşribe
- 13.Es-Sebkû ve'r-remyü
14. İsbât-ün-Nübüvve ve Redd-i ale'l-berâhime gibi eserleri ve dîvânı vardır.

Menkıbeleri ve medhi:

Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: "İmâm-ı Şâfiî'nin akli, zamanındaki insanların yarısının akılları toplamından fazladır." Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: "İmâm-ı Şâfiî'yi çok severim. Çünkü, evliyâlıkta hangi makama baksam, onu herkesin önünde görüyorum."

Az yer, az uyurdu. "On altı senedir, doyaya yemek yemedim" buyurdu. Sebebi sorulunca, "Çok yemek bedene ağırlık verir, kalbi zayıflatır, anlayışı, idrâki azaltır, çok uyku getirir ve böylece insanı ibâdetten alıkor. Kulluğun başı az yemektir." buyurmuştu.

İmâm-ı Şâfiî'nin siması, gayet güzel ve sevimli idi. Üstün bir zekâyâ ve kabiliyete sâhib idi. Peygamber efendimizin (s.a.v.) sünnetine son derece riâyet ederdi. İlmi, tevâzusu, heybet ve vekarı ile kalblere te'sîr ederdi. Kur'ân-ı kerîm okurken dinleyenler kendinden geçirdi.

Orta halli giyinirdi. Heybetli bir görünüşü vardı. O bakarken, yanındakiler su dahi içemezlerdi. Yüzüğünde, (el-bereketü fil-kanâ'ati=Bereket, kanâat etmektedir) yazılı idi.

Hârûn Reşîd, her sene Bizans İmparatorundan vergi olarak çok para ve mal alırdı. Bir sene İmparator, âlimlerle münâkaşa etmek için ruhbanlar gönderdi: "Eğer bizi yenerlerse onlara vergilerimizi vermeye devam edeceğiz. Yok, biz yenersek vermeyiz." dedi.

Dört yüz hristiyan geldi. Halife, bütün âlimlerin Dicle kenarında toplanmasını emretti. İmâm-ı Şâfiî'yi çağırarak, hristiyan ruhbanlara sen cevap ver! dedi. Herkes Dicle kenarında toplandı. İmâm-ı Şâfiî seccadeyi omuzuna alıp nehre doğru gitti. Seccadeyi nehre atıp üzerine oturdu ve: "Benimle münâkaşa etmek isteyenler buraya gelsin" dedi.

Bu hâli gören ruhbanların hepsi, müslüman oldu. Bizans İmparatoru, adamlarının İmâm-ı Şâfiî'nin elinde müslüman olduğunu öğrenince; "İyi ki, o buraya gelmedi. Yoksa buradakilerin hepsi müslüman olurdu. Kendi dinlerini bırakırlardı." dedi.

Bir kere ders verirken, ders esnasında on defa ayağa kalktı. Sebebini sorduklarında, buyurdu ki: "Seyyidlerden bir çocuk, kapının önünde oynuyor. Kapının önüne gelip, kendisini gördüğüm zaman, ona hürmeten ayağa kalkıyorum. Resûlullahın (s.a.v.) torunu ayakta dururken oturmak reva değildir."

Talebelerinden biri anlatır: Bir bayram günü İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile beraber mescidden çıktık. Bir mes'eale hakkında sohbet ediyorlardı. Evlerinin kapısına gelince, bir hizmetçi kendisine bir kese altın getirip, efendisinin selâmı olduğunu ve bunu kabul buyurmasını rica etti. İmâm-ı Şâfiî hazretleri keseyi kabul etti. Biraz sonra biri gelip, "Hanımım bir çocuk doğurdu. Yanımda hiç param yok. Sizden Allah rızası için biraz para istiyorum" dedi. İmâm-ı Şâfiî hazretleri keseyi hiç açmadan, olduğu gibi o şahsa verdi. Halbuki biliyordum ki, kendisinin de hiç parası yoktu.

İmâm-ı Şâfiî hazretleri Yemen'e bir sefer yapmıştı. Dönüşünde onbin dirhemle gelip, çadırını Mekke'nin dışına kurdurarak, ziyâretçilerini orada kabul etti. Halk topluluklar hâlinde İmâm-ı Şâfiî'ye gelerek müşküllerini hallediyordu. Ziyâretçiler arasında bulunan fakirlere de para dağıtıyordu. Böylece, Yemen'den getirdiği onbin dirhem hepsini fakirlere dağıttı ve ondan sonra da; "Oh şimdi rahatladım" buyurdu.

Mısır'ın ileri gelenlerinden birinin hanımı, bir münâkaşada kocasına: "Ey Cehennemlik" dedi. Bu cevap karşısında bu şahıs, hanımına, "Ben Cehennemliksem, seni boşadım" dedi, fakat hanımını da çok seviyordu. Âlimleri toplayıp bu mes'eleyi sordu. Kimse cevap veremedi. "Senin Cehennemlik olup olmadığını Allah bilir" dediler. Âlimler arasından henüz daha genç yaşta olan İmâm-ı Şâfiî kalkıp, "Ben senin mes'eleni çözerim" dedi. Oradakiler şaşırdılar. Bu kadar âlimin cevap veremediğine, nasıl cevap verecek diye merak ettiler.

İmâm-ı Şâfiî dedi ki: "Önce, sen benim sorulanına cevap ver!" Ve devam etti: "Bir günah işleyeceğin vakit, Allah korkusundan bu günahı terk ettiğin oldu mu?" dedi. "Allahü teâlâyâ yemîn ederim ki, çok oldu." "Bu hâlinle Cennetlik olduğun anlaşılmaktadır" buyurdu.

Orada bulunan âlimler, hangi delîl ile bu hükmü verdiğini sordular:

"Kur'ân-ı kerîmde, **"Bir kimse Allah korkusundan nefisini günahlardan men ederse, onun yeri elbette Cennettir"** buyurulmaktadır. Hükmünü bu âyet-i kerîmeye göre verdim" buyurdu. Oradakiler susup kaldılar.

Abdullah bin Muhammed Bekrî şöyle anlatmıştır: "İmâm-ı Şâfiî ile Bağdâd'da nehir kenarında oturuyor idik. Bir genç gelip abdest almaya başladı. Fakat abdesti yanlış aldı. İmâm-ı Şâfiî o gence: "Abdesti tam al. Allahü teâlâ sana dünyâ ve âhiret se'âdeti versin" buyurdu. Genç tekrar abdest alıp, yanımıza geldi ve bana nasîhat et, öğret deyince, İmâm-ı Şâfiî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâyı bilen necat (kurtuluş) bulur. Dîninde titizlik gösteren, kötülüklerden kurtulur. Nefisini ıslah eden, se'âdete kavuşur. Biraz daha ister misin?" dedi. Genç evet deyince, şöyle devam etti: "Kim şu üç şeyi yaparsa îmânı kâmil olur:

1-Emr-i bil-ma'rûf yapmak. Ya'nî Allahü teâlânın emirlerini yapmak ve yaymak.

2-Nehy-i anil-münker yapmak. Ya'nî Allahü teâlânın yasaklarını yapmamak ve yapılmaması için uğraşmak.

3-Her işinde Allahü teâlânın dinde bildirdiği hudutlar içinde bulunmak."

Sonra, "Biraz daha ister misin?" deyince, genç, "İhsan ediniz efendim" dedi. Şöyle buyurdu: "Dün-yâya bağlanıp, ona düşkün olma, âhireti iste. Bütün hâl ve hareketinde Allahü teâlâyı hatırla ki, kurtulan-lardan olasın." Bu nasîhatleri dinleyen genç, son derece memnun olup, benim yanıma yaklaşıp, bu zât kimdir, dedi. Ben de, İmâm-ı Şâfiî olduğunu söyleyip tanıttım. Bunun üzerine genç, bugün ne bahtı-yarım ki, böyle büyük zâtı görüp, nasîhatini dinledim" dedi."

İmâm-ı Şâfiî şöyle anlatmıştır: Bir gece rü'yâmda Peygamber efendimizi (s.a.v.) görmekle şeref-lendim. Bana buyurdu ki: **"Sen kimdensin?"** Cevâbında, "Ben senin kabîlendenim" dedim. Bana yak-laş, buyurdular. Yanına gittim. Mübârek ağzının suyunu dilime, ağzıma ve dudaklarıma sürüp **"Hadi, Allahü teâlâ sana bereket versin"** buyurdular.

Kendisi anlatır: Çocukluk zamanında, Mekke'de rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Tam bir heybetle Mescid-i harâm'da insanlara imamlik yapıyorlardı. Namaz bitince yanlarına gidip, bana da ilim öğretiniz, dedim. Bunun üzerine kaftanının altından bir terazi çıkarıp: Bu senin içindir, buyurup bana hediye ettiler. Bu rü'yâmı tâbir ettirdim. Dediler ki: "Sen, ilimde imâm olursun ve sünnet üzere olursun. Terazi ise, hakîkat-ı Muhammediyyeye kavuşacağına alâmettir."

"Bir gün rü'yâmda, Hz. Ali efendimizi gördüm. Parmağından yüzüğünü çıkardı, parmağıma taktı. Bu hareketi, kendi ilminin ve Resûlullahın ilminin bana geçmesi alâmeti idi."

İmâm-ı Şâfiî, altı yaşında iken mektebe gitmeye başladı. Zahide bir annesi vardı. İnsanlar emânetlerini ona bırakırlardı.

Bir gün iki kişi gelip, bir bohça verdiler. Daha sonra biri gelip bohçayı istedi. Gelene bohçayı verdi. Biraz sonra diğeri gelip, bohçayı istedi. Bohçanın arkadaşına verildiğini söyleyince: “Biz ikimiz beraber gelmeyince bohçayı vermeyin demiştik. Bohçayı niçin verdiniz?” dedi.

Annesi üzüldü. O sırada İmâm-ı Şâfiî geldi. Annesinin üzüntülü olduğunu görünce sebebini sordu. Annesi olanları anlattı. Bunun üzerine annesine: Sen üzülme ben şimdi bohçayı isteyenle konuşurum.” Dedi.

Bohçayı isteyen şahsın yanına gelip dedi ki:

“Sizin bohçanız olduğu yerde durmaktadır. Git arkadaşını getir.”

Adam aldığı cevap karşısında şaşırıp, geri dönüp gitti. Bir daha da gelmedi.

İmâm-ı Şâfiî hazretleri, dîn-i İslâma hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını, Kur’ân-ı kerîmi dinleyerek geçirmiştir. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazan-ı şerifte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim okurdu. Artık vefâtının yaklaştığı sırada takatsiz düşmüştü. Önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemek arzu ediyordu. O bu hâlde iken, talebesi Ebû Mûsâ Yûnus bin Abdûlâ'lâ yanına girmişti. Ona “Ey Ebû Mûsâ bana Kur’ân-ı kerîmden Âl-i İmrân sûresinin yüzyirminci âyet-i kerîmesinden sonraki âyetleri yavaş yavaş oku” dedi. O da okumaya başladı. İmâm-ı Şâfiî, okunan âyet-i kerîmelerin ma’nâlarına dalmış, derin bir huşu’ içinde dinliyordu. Hayatının son anlarında dinlediği bu âyet-i kerîmelerden bir kısmının meâlleri şöyledir:

“(Ey Resûlüm!) bir vakit erkenden Medine’deki ailenden çıkmış, savaş için mü’minleri elverişli yerlere yerleştiriyordun. Allahü teâlâ, sözlerinizi iştir ve niyetlerinizi bilir. O zaman (Uhud savaşında ordunun sağ ve sol kanadını teşkil eden Selemeoğulları ile Hâriseoğullarından ibaret) içinizde iki birlik, savaş korkusundan (Münafık Abdullah bin Ubey es-Selûl’ün kaçışına bakarak) geri dönmeğe niyetlenmişti. Halbuki, onların yardımcısı Allahü teâlâ idi. Mü’minler, yalnız Allahü teâlâyâ güvenip dayanmalıdır. Bedir savaşında düşmana nisbetle daha az ve zayıf olduğunuz halde, Allahü teâlâ size kesin zaferi verdi. Allahü teâlâdan korkun, (ve münafıkların kaçışından kederlenmeyin) Tâ ki, şükretmiş olasınız. O vakit (Bedir’de) mü’minlere şöyle diyordun; “Rabbimizin, üçbin melek indirmekle size yardımda bulunması, yetişmez mi size. Evet, eğer siz sabrederseniz ve Peygambere (s.a.v.) itâatsizlikten sakınırsanız, onlar da hemen üzerinize gelecek olurlarsa, Rabbimiz size nişanlı nişanlı beş biri meleklerle (düşmana karşı) yardım edecektir. Allahü teâlâ, bu yardımı size, sırf bir müjde olsun ve kalbleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Yoksa zafer, ancak azîz ve hakîm olan Allahtandır.” (Âl-i İmrân: 121-126)

Âl-i İmrân sûresinin yüzyirmidokuz ve yüzotuzaltıncı âyet-i kerîmeleri: **“Göklerde ve yerde olan şeylerin hepsi Allahındır. Kullarından dilediğini bağışlar ve dilediğine azâb eder. Allahü teâlâ çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir. Allahü teâlâdan korkun ki, âhiret azabından kurtulasınız. Kâfirler için hazırlanan ateşten korkun. Allahü teâlâ ve Peygambere (s.a.v.) itâat edin ki, merhamet olunabilirsiniz. Rabbimizin mağfiretine ve eni, göklerle yer kadar olan Cennete koşuşun! O Cennet, takva sahipleri için hazırlanmıştır. (O takva sahipleri) Bollukta ve darlıkta harcıyıp, yediren, öfkelerini yutanlar, insanların kusurlarını bağışlayanlardır. Allahü teâlâ da, iyilik edenleri sever. Ve bir günah işledikleri veya nefslerine zulüm ettikleri zaman, Allahı anarak hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenler, (ki, günahları Allahü teâlâdan başka kim bağışlıyabilir?) hem de yaptıkları günaha bile ısrar etmemiş olanlar (var ya) işte onların mükâfatı, Rablerinden bir mağfiret ve ağaçları altında ırmaklar akan Cennetlerdir. Orada, ebedî olarak kalacaklardır. Şu işleri yapanların mükâfatı ne güzeldir! Sizden önce bir takım vak’alar geçti. Onun için yeryüzünde dolaşın da, Peygamberleri yalanlıyanların akıbetlerinin nasıl olduğuna bakın, ibret alın. İşte Kur’ân-ı kerîmde olan bu kıssalar (vak’alar) bütün insanlar için, hak sözü açıklama ve Allahü teâlâdan korkanlar için de bir nasîhattir.”**

Âl-i İmrân 145. âyet-i kerîmesi: **“Allahü teâlânın izni olmadıkça hiç kimseye ölmek yoktur. Ölüm zamanı, Allahü teâlânın ilminde kararlaştırmış bir yazıdır. Kim dünyâ menfaatini isterse, ondan veririz ve kim de âhiret sevabını isterse, buna da ondan veririz, şükredenlere ise muhakkak mükâfat vereceğiz.”**

Âl-i İmrân sûresinin yüzdoksanbir ve yüzdoksansekizinci âyet-i kerîmelerinde de: **“Sağduyulular o kimselerdir ki, ayakta iken, otururken ve yatarken (dâima) Allahı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında, Allahın varlığını isbât için iyice düşünürler ve şöyle derler: Ey Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen bâtil şey yaratmaktan münezzehsin (berîsin) artık bizi Cehennem ateşinden korusun.”**

Ey Rabbimiz! Gerçekten sen kimi ateşe sokarsan, şüphesiz onu hor ve perişan edersin. O-rada zâlimlerin azabını kaldıracak hiçbir yardımcılar da yoktur.

Ey Rabbimiz, doğrusu biz bir da'vetçi (Kur'ân-ı kerîm veya Âhir zaman Peygamberi (s.a.v.) işit-tik: Rabbinize î mân edin, diye insanları î mân etmeye, da'vet ediyordu. Dinledik, hemen î mân ettik. Ey Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kusurlarımızı ört ve ruhlarımızı iyi kimselerle bera ber al.

Ey Rabbimiz, Peygamberlerin ihsanı üzerine bize, va'd ettiğin sevabı ver ve kıyâmet günün-de bizi rüsvâ etme. Şüphe yok ki, sen va'dinden dönmezsin.

“Nihayet Rableri de onların duâlarına şöyle icâbet buyurdu: “Muhakkak ki, ben, içinizden gerek erkek ve gerek dişi olsun, hayır işliyen hiç kimsenin yaptığını zayi etmem. Hep birbiriniz-densiniz, din yönünden erkek ve dişiniz birdir. Dinleri korumak için Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, dîni uğrunda işkenceye düşenlerin, savaşımların ve bu yol-da öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim, onları, altından nehirler akan Cennetlere koya-cağım. Bu lütuflar, onlara Allah katından mükâfattır ve sevabın da en güzeli, Allah katındadır.

O Allahü teâlâyı tammiyanların, refah içinde diyar diyar dönüp dolaşmaları, sakın seni (mü'minleri) aldatmasın.

Kâfirlerin bu hâlleri çabuk kaybolan az bir zevktir. Sonra varacakları yer Cehennemdir. O ne kötü döşektir.

Fakat Rablerinden korkanlar (var ya), onlar için altlarından ırmaklar akan Cennetler var, o-rada ebedi olarak kalıcıdırlar, Allahü teâlâ tarafından ikrâm olunurlar. Allahü teâlânın katındaki ni'metler ise, iyi kimseler için daha hayırlıdır.”

İmâm-ı Şâfiî hazretleri son nefeslerini vermek üzere iken, hâlini sordular. “Dünyâdan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyorum. Ümit şerbetini içiyorum. Kerîm olan Rabbime gidiyorum” buyurdu. Vefâtı İslâm âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde, derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı. Kabri kazılırken etrafa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun te'sîrinde kalıp, kendilerinden geçti-ler. Kahire'de el-Mukattam dağının eteğinde Kurâfe kabristanına defn edildi. Daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbesi üzerinde bulunan şimdiki muhteşem kubbe, Eyyûbî sultanlarından el-Melik el-Kâim tarafından; 608 (m. 1211) yılında yapılmıştır. Selahaddîn Eyyûbî tarafından da, türbesinin yanı-na büyük bir medrese yaptırılmıştır.

İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kıymetli sözlerinden ve nasîhatlerinden bir kısmı şunlardır: Buyurdu ki:

“Dünyâda zahit ol, dünyâ malına bağlanma! Âhireti isteyici ol, onun için çalış! Her işinde Allahü teâlâyı hatırla. Böyle yaparsan, kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve te'vîller ile uğraşan âlimlerden fayda gelmez.”

“İnsanları tamamen râzı ve memnun etmek çok zordur. Bir kimsenin; bütün insanları kendinden hoşnut etmesi mümkün değildir. Bunun için kul, dâima Rabbinî râzı etmeye bakmalı, ihlâs sahibi olmalı-dır.”

“İlmi, kibirlenmek, kendini büyük görmek için isteyenlerden hiçbiri felah bulmuş değildir. Ama ilmi; tevazu için, âlimlere ve insanlara hizmet için isteyen, elbette felah bulur, kurtulur.”

Biri İmâm-ı Şâfiî'den nasîhat isteyince buyurdu ki:

“Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O malına ve parasına hasretle ölür. İbâ-deti ve tâati çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyâlıklarına özenmeğe değmez.”

“Hiçbir kimse yoktur ki, dostu ve düşmanı olmasın. Madem ki, böyledir, o halde Allahü teâlâyı itâat edenlerle beraber bulun, onları sev.”

“İlim, ezber edilen şey değil, ezber edilen şeyden te'mîn edilen faydadır.”

“Resûlullahın ve Eshâbının yolunda olmayanı havada uçar görsem, yine doğruluğunu kabul et-mem.”

“Herkes akıllı denmez. Akıllı kimse, kendisini her türlü kötülükten koruyandır.”

“Kalbine ilâhî bir nûr penceresinin açılmasını isteyen şu dört şeyi yapsın:

1- Günün belli bir vaktinde yalnız kalsın ve huzura dalsın.

2- Mi'desini pek fazla doyurmasın.

3- Sefîh kimselerle düşüp kalkmağı bıraksın, kötü kimselerle düşüp kalkmasın.

4- İlimleriyle yalnız dünyâlık arzu eden kimselere yaklaşmasın.”

“Hiç bir vakit yoktur ki, ilim mütâlâası, hüzn ve kederi yok etmesin. İlmî mütâlâa, kalbin en ince ve en gizli noktalarını harekete geçirir, insanda yüce duygular uyandırır.

“Sâdık dost, arkadaşının hüzn ve sevinçte ortağı olandır.”

“İki kişinin, darıldıktan sonra birbirinin ayıplarını ortaya çıkarması, münafıklık alâmetidir.”

“Haksız sözleri tasdîk eden, dalkavuk ve iki yüzlüdür.”

“Sâdık dost, arkadaşının ayıplarını görünce ihtar eder, ifşâ etmez.”

“İbret almak istersen, hatâ sahibi kişilerin akıbetlerine bak da, kalbini topla.”

“Kendisine faydası olmayanın, başkasına da faydası yoktur.”

“Dünyâ sevgisi ile Allah sevgisini bir arada toplarım iddiasında bulunmak, yalandır”

“Âlimlerin güzelliği, nefislerini ıslah etmeleridir. İlmin süsü, şüpheli şeylerden sakınmak, yumuşak olup, sertlik göstermemektir.”

“Dünyâ işlerinde bir darlığa ve sıkıntıya düşen kimse, ibâdete yönelmelidir.”

“Gururlanıp böbürlenmek, âdi ve bayağı kimselerin vasfıdır.”

“Hizmet edene, hizmet edilir.”

“Dostlar ile yapılan sohbet, sevimli bir hareket yoktur. Dostların ayrılığı kadar da, gam ve keder veren şey yoktur.”

“İlmi sevmeyende hayır yoktur. Böyle kimselerle dostluk ve bağlılığını kes. Çünkü, ilim kalblerin hayatı, gözlerin aydınlığıdır.”

“Sâdık dost ve hâlis kimya az bulunur, hiç arama!”

“Bütün düşmanlıkların aslı, kötü kimseler ile dostluk etmek ve onlara iyilik yapmaktır.”

“İlim öğrenmek, nafil ibâdetten üstündür.”

“Kendini bilmeyene ilim öğreten, ilmin hakkını zayi etmiş olur. Lâyık olandan ilmi esirgeyen de, zulm etmiş olur.”

“Resûlullahtan (s.a.v.) sonra insanların en üstünü Hz. Ebû Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali'dir, (r.anhüm)”

“İlim öğrenmek için üç şart vardır: Hocanın mehâretli, talebenin zekî olması ve uzun zaman.”

“İlim iki kısımdır; birincisi ilm-i edyân (nakli ilimler), din bilgileri, ikincisi ilm-i ebdân (aklî ilimler), fen bilgileridir.”

“Kimin düşüncesi, arzusu, maksadı yemek içmek (dünyâ) ise; kıymeti, bağırsaklarından çıkardığı kazûrat kadardır.”

“Dünyâda en huzursuz kimse, kalbinde hased ve kin taşıyanlardır.”

“Başkalarını senin yanında çekiştiren, senin bulunmadığın yerde de seni çekiştirir.”

“Kanaatkâr olmak, rahatlığa kavuşturur.”

“Sırrını saklamasını bilen, işinin hâkimidir.”

İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin dîvânındaki şiirlerinden ba'zılarının tercümesi şöyledir:

“Günlerin beraberinde getirdiği hâdiseler, seni te'siri altına almasın. Sen iyi bir insan olmaya bak. Zaman içerisinde gelen musîbetler ve belâlardan dolayı sabırsızlık gösterme. Dünyânın belâ ve musîbetleri devamlı değildir. İnsanlar arasında hatâ ve ayıbın çok olsa bile, ahlâkın; iyilik, cömertlik ve vefâ (sözünde durmak) olsun. İyilik ve cömertliğin ile hatâ ve ayıplarını ört. Cimriden iyilik bekleme. Çünkü Cehennemde, susuz kimseye su yoktur. Dünyânın sevinci de, kederi de, bolluğu da, darlığı da devamlı değildir. Kanaatkâr bir kalbe sahip olduğun zaman, sen ve dünyâyâ sahip olan kimse eşitsiniz. Ölüm, kimin yanına gelirse, artık onu ölümün elinden kurtaracak ne yer ve ne de gök vardır. Gerçi, Allahü teâlânın yarattığı şu yeryüzü geniştir. Fakat, bir kere Allahü teâlânın hükmü gelince, feza bile dar gelir, ölümün asla devası (ilâci) yoktur.”

“Başımda ağaran saçların ortaya çıkmasıyla, nefsimin ateşi sönüp gitti. Başımda beyaz saçların yanmasıyla, benim gecem oldu. (Çünkü bunlar, ölümün habercileri idi.) ihtiyarlığın habercileri yanaklarıma indikten sonra, ben nasıl rahat yaşarım insanın ömrünün en iyi kısmı, ihtiyarlıktan öncekidir. Halbuki, gençliği yok olan bir nefis, yok olmuş demektir. İnsanın rengi sararıp, saçları ağardığı zaman, güzel

ve tatlı günleri de, o güzellik ve tatlılığını kaybeder. Yeryüzünde büyülenerek yürüme. Çünkü, bir müddet sonra bu yer, seni de içine çekip alacaktır.”

“Bir kimseyi affedip, ona kin tutmadığım zaman, düşmanlık düşüncesinden kendimi rahata kavuşturdum.”

“Sefih ve câhil bir kimse konuşunca ona cevap verme. Sükût, ona cevap vermekten daha hayırlıdır.”

“Öğrenmenin acısını bir müddet tatmayan, hayatı boyunca cehâletin zilletini yudumlar.”

“Bütün düşmanlıkların sevgiye dönüşmesi umulur. Fakat hasedden dolayı olan düşmanlık böyle değil.”

“Allahü teâlâyı sevdiğini söylersin. Halbuki, ona isyan edersin. Böyle sevgi olmaz. Eğer sevginde samîmi olsaydın, Allahü teâlâyı itâat ederdin. Çünkü seven, sevdiğine itâat eder.”

“Senden görüşünü istemeyene, görüşünü verme. Çünkü böyle yaparsan, sevilmediğin gibi, görüşün de o kimseye fayda vermez.

“Müslümanların önderi İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (r.a.), memleketleri ve içerisinde yaşayanları, ilmiyle verdiği hükümlerle süsledi. Doğuda, batıda ve Kûfe'de onun bir eşi yoktur. Allahü teâlâ ona ebediyen rahmet eylesin.”

“İlim öğren, kimse âlim olarak doğmaz; ilim sahibi ile câhil bir olmaz.”

“Bir kavmin büyüğünün ilmi yoksa, herkes ona yönelip geldiği zaman o küçüktür. Kavmin makam ve mertebe sahibi olmayan ve ilim sahibi olan küçüğü, ilmî meclislerde kavmin büyüğüdür.”

“Sana gelene sen de git. Sana kötülük ve eziyet edene sen eziyet etme.”

“Ey insan, dilini muhafaza et. Seni sokmasın. Çünkü o, büyük bir yılandır. Kabirlerde, kahraman ve cesur kimselerin bile kendileriyle karşılaşmaktan çekinip, dilinin kurbanı giden nice kimseler vardır.”

“Hakkı, doğruyu kim söylerse söylesin kabul ediniz.”

- 1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-63*
- 2) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-1, sh-2, 3*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-25*
- 4) *Tezkîret-ül-huffâz cild-1, sh-361, 369*
- 5) *El-A'lâm cild-6, sh-26*
- 6) *Câmi'u Kerâmet-il evliyâ cild-1, sh-97*
- 7) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-280, 204*
- 8) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-9*
- 9) *Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh-227*
- 10) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-50*
- 11) *Kâmûs-ul-a'lâm cild-4, sh-2820*
- 12) *Tezkîret-ül-evliyâ sh-133*
- 13) *Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-163*
- 14) *Menâkıb-ı İmâm-ı Şâfiî (Beyhekî)*
- 15) *Târîh-i Bağdâd cild-2, sh-56*
- 16) *El-Kâmil fit-târîh cild-6, sh-122*
- 17) *Eşedd-ül-cihâd sh-6*
- 18) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-221*
- 19) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh-32*
- 20) *Hidâyet-ül-muvaffıkyîn sh-57*
- 21) *Fihrist sh-209*
- 22) *Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-1, sh-44*
- 23) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1070*
- 24) *Sebîl-ün-necât sh-18*
- 25) *Eshâb-ı Kirâm 393*
- 26) *İslâm Ahlâkı sh-57*
- 27) *Menâkıb-ı İmâm-ı Şâfiî (Râzi)*
- 28) *Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh-148, cild-16, sh-29*
- 29) *Kıyâmet ve Âhıret sh-24*
- 30) *Fâideli Bilgiler sh-14, 40, 44, 48, 140, 152*

İSÂ BİN EBÂN:

Haneî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Mûsâ'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 221 (m. 836) senesinde Basra'da vefât etti. Fıkıh ilmini Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî'den (İmâm-ı Muhammed) öğrendi. İsmâil bin Ca'fer'den, Hüşeym'den, Yahyâ bin Zekerıyya bin Ebî Zaîde'den

ve İmâm-ı Muhammed'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise, Hasen bin Selâm es-Sevâk, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Hadîs ilminde hâfız derecesinde idi. Basra'da 20 sene kadılık yaptı. İsbâ bin Ebân'ın yetiştirdiği meşhûr âlimlerden biri de Ebû Hâzım'dır. Bu zât da, meşhûr fıkıh âlimi İmâm-ı Tahâvî'nin hocasıdır. Hilâl bin Yahyâ şöyle demiştir: "İsbâ bin Ebân, kadılıkta zamanının en üstün fıkıh âlimi idi." Kâdî Ebû Hazm da şöyle demiştir: "İsbâ bin Ebân'ın bir benzerini görmedim. Onun gibi olmayı çok arzu ederdim. Muhammed bin Semâa ona ilimde çok benzeyen bir âlimdi. Birbirlerine karşı, mütevazı iki meşhûr fıkıh âlimi idiler. Arkadaşlıkları o derecede idi ki, bu hususta tam bir sadâkat gösterirlerdi. Ben böyle iki fıkıh âlimi daha görmedim."

İsbâ bin Ebân, fıkıh ve hadîs ilmiyle ilgili eserler yazmıştır. Bu eserleri şunlardır: 1. İsbât-ül-kıyas, 2. İctihâd-ür-rey, 3. el-Câmî, 4. el-Huccet-üs-sagîra, 5. Kitâb-ül-hac, 6. Kitâb-ül-ilel, 7- Şehâdât.

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-11, sh-157*
- 2) *El-Fevâid-ül-behiyye sh-151*
- 3) *Esmâ-ül-müellifin cild-1, sh-806*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-8, sh-28*
- 5) *El-A'lâm cild-5, sh-100*
- 6) *Brockelman sup. cild-1, sh-950*
- 7) *Tabakât-ül-fukahâ sh-32*

İSHÂK BİN BEHLÛL:

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ya'kûb'dur. Tennûhî diye bilinir. 164 (m. 780) senesinde Enbâr'da doğup, 252 (m. 866)'da yine burada vefât etti. Cenâze namazını, zamanın Enbâr emîri kıldırdı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için, Bağdâd, Kûfe, Basra, Medîne-i münevver ve Mekke-i mükerremeye gitti. Babası Behlûl bin Hassan, Yahyâ bin Âdem, Vekî' bin Cerrâh, Ebû Muâviye ed-Darîr, Ali bin Âsım gibi âlimleri (r.aleyhim) dinleyip, onlardan rivâyette bulunmuştur. Ondandır İbrâhîm el-Harbî, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Ca'fer el-Feryâbî ve daha başka âlimler rivâyette bulunup, ilim almışlardır. İshâk bin Behlûl (r.a.) sika (güvenilir) bir âlimdir. Hadîs-i şerîfle alâkalı "Müsned"i vardır. Bağdâd'da hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. İshâk bin Behlûl aynı zamanda bir Fakîh idi. Fıkıh ilmini Hasen bin Ziyâd el-Lü'lûî, Kâdî Ebû Yûsuf'un talebesi Heyseme bin Mûsâ'dan almıştır. Fıkıh ilminde bir kitap yazmıştı. İsmi Mûtedâd'dır. Kırâatlara dâir de bir eseri vardır. Daha başka çeşitli ilimlerde de eserleri mevcuttur. İshâk bin Behlûl, lügat, nahiv ve şiiri de çok iyi bilirdi.

Halife Mütevekkil, İshâk bin Behlûl'ü Samarrâ şehrine da'vet etmişti. Gelince, Samarrâ'daki Câmi-de hadîs-i şerîf öğretmeye başladı. Samarrâ'da kendisine, senelik geliri onbin dirhem olan bir arazi tahsis edildi. Ayrıca, her sene beşbin dirhem de hediye ediliyordu. Samarrâ'da, Müsteîn'in halife olmasına kadar kaldı. Sonra Bağdâd'a geldi. Yanında kitaplarını getirmemişti. Bağdâd'da kendisinden, hadîs-i şerîf öğretmesini istediler. Bunun üzerine, ezberden ellibin hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hiçbirisinde de hatâ etmedi. Hattâ ba'zıları ellibinden fazla hadîs-i şerîf okuduğunu söylemişlerdir.

İshâk bin Behlûl, çok cömert idi. Elinde bulunan yiyeceklerden, azık olarak bir miktarını alır, geri kalanını çoluk-çocuğuna ve başkalarına verirdi. Meyve zamanı gelince, bahçesindeki meyvelerin büyük bir kısmını dağıtırdı.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: "Allahü teâlâ, bir ok sebebiyle üç kişiyi Cennete kor. Bunlar; Allahü teâlânın rızâsını düşünerek oku yapan, oku yapana yardımcı olan ve o oku Allah yolunda atan."

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-6, sh-366*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-126*
- 3) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-111*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-231*
- 5) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-538*

İSHÂK BİN İBRÂHİM EL-MEDÎNÎ:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, İshâk bin İbrâhîm bin Hatim bin İsmâil el-Medînî'dir. Künyesi, Ebû Ya'kûb'dur. Hadîs ve târih ilminde yüksek bir âlim ve kuvvetli bir hatîbtir. Bezû'an köyünde doğup büyüdü. Sonra Akberâ denilen yere gelip yerleşti. 256 (m. 870) senesinden önce hayatta idi. Vefât târihi kesin olarak bilinmemektedir.

Hadîs, târih ve hitâbet ilimlerinde büyük bir âlim olan İshâk bin İbrâhîm, Zübeyr bin Bekâr ve daha başka âlimlerden ilim alıp, rivâyette bulundu. Kendisinden de ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet edenler oldu.

Onun kaleme aldığı en meşhûr eseri (Kitâb-ül-münîr)'dir. Bu eserinde, İslâmiyetin ilk devirlerindeki ve câhiliye zamanındaki birçok şeylerden ve bir kısım neseblere (soylardan) bahsetmektedir.

Onun rivâyet ettiği ve Müslim’de bulunan hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır:

“Bir kimse, yatsı namazını cemâat ile kılsa, gecenin yarısını namaz kılarak geçirmiş gibi olur. Kim de, sabah namazını cemâat ile kılsa, bütün gece namaz kılmış gibi olur.”

“Birinizin lokması düştüğü vakit, hemen onu alsın ve üzerindeki zarar veren bulaşığı gidererek onu yesin, onu şeytana bırakmasın! Parmaklarını yalamadıkça elini mendile silmesin! Çünkü o, bereketin yemeğinin hangi lokmasında olduğunu bilmez.”

“Sol elinle yemek yeme! Daracık elbise ile örtünme!”

“Köpek ve resim bulunan eve melekler girmez.”

“Sözün Allaha en sevimli olanı dördtür: Bunlar; (Sübhânallah), (Elhamdülillah), (Lâ ilâhe illallah) ve (Allahü ekber)dir. Hangisinden başlarsan sana zarar etmez.”

“Bulunduğun yerde tâûn hastalığı meydana çıkarsa, artık oradan ayrılma! O hastalığın bir yerde olduğunu öğrenince de, oraya girme!”

“Hediye ettiği şeyi geri isteyen kimse, kusup da sonra kusmuğuna dönerek, onu yiyen köpek gibidir.”

1) *Mu’cem-ül-müellifin cild-2, sh-226*

2) *Târîh-i Bağdâd cild-8, sh-390*

İSHÂK BİN MİRÂR:

Hadîs ve nahiv âlimlerinden. Künyesi, Ebû Amr eş-Şeybânî’dir. Şeybân kabilesine mensûb çocukların eğitimi ile ilgilendiği için, kendisine “Şeybânî” denildi. Abbasî halifesi Hârûn Reşîd’in çocuklarına da muallimlik yapmıştır. 205 (m. 820) senesinde Bağdâd’da vefât etti. Aslen Kûfeli olup, Bağdâd’a yerleşmiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sahîh-i Müslim’de yer almıştır. Ebû Amr bin Alâ’dan, Rûkin-iş-Şâmî’den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise oğlu Amr, Ahmed bin Hanbel, Ebû Ubeyd, Kâsım bin Selem, Ahmed bin İbrâhîm Devrekî, Seleme bin Âsım, Ahmed bin Yahyâ ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İshâk bin Mirâr, hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir âlim, edebî ilimlerde zamanının dehâlarından faziletli bir zât idi. Bilhassa arapçayı çok yüksek seviyede bilmesiyle meşhûr olmuştur. Arap lûgatini ve sözlerini, şâirlerin meşhûr şiirlerini çok iyi bilirdi. Pek çok şiiri dîvânlar hâlinde toplamıştır.

Ahmed bin Hanbel’in oğlu Abdullah, “Babam Ebû Amr’ın meclisinde bulunur, onun okuduğu şiirlerinden not alırdı.” demiştir. Oğlu Amr şöyle demiştir: “Babam seksenden fazla Arab kabilesinin şiirlerini toplayıp, seksen kadar dîvân hâlinde yazmıştır.”

1) *Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-329*

2) *Bugyet-ül-vuât cild-1, sh-439*

3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-23*

4) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-12, sh-182*

5) *Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh-201*

6) *Mu’cem-ül-müellifin cild-2, sh-238*

İSHÂK BİN RÂHEVEYH:

Hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi İshâk bin İbrâhîm el-Mervezî olup, künyesi, Ebû Ya’kûb’dur. Babası, Mekke-i mükerreme yolunda doğduğu için, yolda doğdu ma’nâsına gelen (Râheveyh) denildi. Ebû Ya’kûb İshâk (r.a.), İshâk bin Râheveyh adıyla meşhûr oldu. 161 (m. 777) senesinde doğdu. 233 (m. 848)’de Şa’bân’ın 15. (Berât) gecesinde Nişâbü’r’da vefât etti.

Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, fıkıh, tefsîr ve diğer ilimlerde de çok yüksek idi. İlim öğrenmek, güvenilir zâtlardan hadîs-i şerîf almak için, Irak, Hicaz, Yemen, Şam ve başka yerlere gitti. Süfyân bin Uyeyne, İbn-i Uleyye, Cerîr, Beşîr bin el-Mufaddal, Hafs bin Gıyâs, Süleymân bin Nâfi’ el-Abdî, Mu’temir bin Süleymân, Abdullah İbni Mübârek, Abdürrazzâk, İsa bin Yûnus, Ebî Muâviye, Şuayb bin İshâk ve daha birçok zâtlardan rivâyetlerde bulundu. Kendisinden, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Nesâî, Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin Râfi’, Yahyâ bin Maîn, Muhammed bin Eflâh, Ebû’l-Abbâs es-Serrâc ve başka zâtlar rivâyette bulundular. Hâfızası fevkalâde kuvvetli olup, yetmişbin hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. İşittiği hadîs-i şerîfi hemen ezberler, ezberlediğini de unutmazdı.

Haram ve şüphelilerden çok sakınır, hattâ, şüpheli olmak korkusuyla mubahların çoğunu terk ederdi. Çok ibâdet ederdi. Hanefî mezhebinde idi. İmâm-ı Şâfiî’nin (r.a.) sohbetlerinde de bulundu. Mısır’a gittiği zaman İmâm-ı Şâfiî’nin (r.a.) eserlerini yazıp topladı. İmâm-ı Şâfiî’nin eshâbından sayılmaktadır.

Ebû Dâvûd el-Haffâf diyor ki, “İshâk bin Râheveyh bize, önce ezbere onbirbin hadîs-i şerîf yazdırdı. Sonra, bu hadîs-i şerîflerin hepsini, bir harf ziyâde ve noksan olmaksızın, birer birer kitabından okudu.”

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyurdu ki: “İbn-i Râheveyh, bizce, müslümanların yüksek imâmlarından biridir. Fıkıh ilminde çok derin idi.” Mürre: “İshâk, müslümanların imamlarından bir imâmdır” buyurdu. İmâm-ı Nesâî, “İshâk, sika (güvenilir) ve emîn imamlardandır” buyurdu.

Sâlihlerden Ali bin Seleme el-Kerâbîsî gördüğü bir rû'yâsını şöyle anlatıyor: “İshâk bin Râheveyh'in bulunduğu mahalleden bir kamer (ay) semâya yükseldi. Sonra tam çıktığı yerden başka bir yere düştü. Sabah olunca rû'yâda gördüklerimi hatırlayıp, onların bulunduğu mahalleye geldim ki, vefât ettiğini söylediler. Ayın düştüğünü gördüğüm yerde, onun için kabir kazıyorlardı.”

Dârimî (r.a.) buyuruyor ki: “İshâk bin Râheveyh (r.a.) sıdkda (doğrulukda), zamanında herkesden ileride idi.”

Hatîb el-Bağdâdî diyor ki: “Ebû Ya'kûb İshâk bin Râheveyh (r.a.), Hadîs ve fıkıh ilmini, hıfz (hâfıza kuvvetliliği), sıdk (doğruluk), vera' (şüphelilerden sakınmak) ve zühdü (şüpheli olmak korkusuyla mubahların çoğunu terk etmek) kendisinde toplamıştı.”

İshâk bin İbrâhîm Râheveyh'in (r.a.), hadîse dâir olan “Kitab-ı müsned”i çok kıymetlidir.

- 1) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-189
- 2) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-183
- 3) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-345
- 4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-89
- 5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh-216
- 6) Hilvet-ül-evliyâ cild-9, sh-234
- 7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh-182
- 8) Brockelman Sup. cild-1, sh-257
- 9) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-109
- 10) Tezkîret-ül-huffâz cild-2, sh-433
- 11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1025

İSMÂİL BİN ABDULLAH SEMMÛYE:

Büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, İsmâil bin Abdullah bin Mes'ûd el-İsfehânî olup, künyesi, Ebû Bîşr, lakabı ise Semmûye'dir. İsfehânî olup, doğum târihi bilinmemektedir. 267 (m. 880)'de İsfehân'da vefât etti.

İsmâil bin Abdullah; Hasen bin Hafs, Bekr bin Bekâr, Ebû Naîm, Ebâ Müşir el-Gısânî, Sa'îd bin Ebî Meryem, Ali bin İyâş ve onların zamanındaki pek çok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Muhammed bin Ahmed bin Yezîd, Ebû Bekir bin Ebî Dâvûd, Abdullah bin Ca'fer bin Ahmed bin Fâris ve pek çok âlim de, ondan hadîs öğrenip rivâyet etmişlerdir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok uzun yerlere dahi gitmekten hiç çekinmez, nerede hadîs-i şerîf bilen bir kimse olduğunu öğrense oraya gider, onu bulur ve hadîsini dinlerdi. Bunun için pek çok yolculuklar yaptı. Hattâ ömrünün büyük kısmı, hadîs-i şerîf öğrenmek için yollarda geçti denilse, doğrudur. Hadîste, hâfızlık derecesine ulaşmıştı. Ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilir ve okurdu.

Ebû Şeyh: “Semmûye, hâfız ve sağlam bir râvi olup, hadîs müzâkere ederdi” demiş, Ebû Nuaym el-Hâfız ise, “O hadîs hâfızlarından ve fıkıh âlimlerindendi” buyurmuştur. İbn-i Ebî Hâtim ise onun güvenilir ve doğru bir zât olduğunu beyân etmiştir. El-Fevâid adlı sekiz cildlik bir hadîs kitabı yazmıştır.

İsmâil bin Abdullah, Sa'îd bin Ebî Meryem, Yahyâ bin Eyyûb, İbn-i Aclân, İyâd, Abdullah bin Amr'dan rivâyetinde, Peygamberimiz (s.a.v.) “**Her asırda ümmetim içinde sâbikûn** (kıymetli âlimler, velîler) **vardır**” buyurdu.

- 1) Tezkîret-ül-huffâz cild-2 sh-566
- 2) Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-278
- 3) El-A'lâm cild-1, sh-318

İSMÂİL BİN HAMMÂD BİN EBÛ HANÎFE:

Fıkıh âlimi. Hanefî mezhebinin büyük âlimlerindendir. İmâm-ı a'zamın (r.a.) torunudur. Künyesi, Ebû Hayyân veya Ebû Abdullah'tır. Basra, Rakka ve Bağdâd'ın doğusunda kadılık yaptı. O devirde dedesi Ebû Hanîfe'nin (r.a.) mezhebinin en iyi bilen İsmâil bin Hammâd (r.a.) idi. Genç yaşta 212 (m. 827) senesinde vefât etti. Bağdâd'da dedesinin yanına defn edildi.

Dedesi İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'ye yetişemeyen İsmâil bin Hammâd, ilmi ilk önce babası Hammâd bin Ebû Hanîfe'den aldı. Babasından başka; Mâlik bin Mugaffel, Ömer bin Zer, Muhammed bin

Abdurrahmân bin Ebî Zî'b, Kâsım bin Main ve Ebû Şihâbi'l-Hannâd'dan ilim tahsil edip, rivâyette bulundu. Hasen bin Ziyad'dan fıkıh öğrendi.

194 (m. 810) senesinde Halife Muhammed el-Emîn tarafından Kâdı Muhammed bin Abdullah el-Ensârî'nin yerine, Bağdâd'ın doğu kısmına (Resâfe'ye) kadı ta'yin edildi. Daha sonra 210 (m. 825) yılında Basra'ya kadı oldu. İsmâ bin Ebân'ın kadılığa ta'yiniyle, bir sene sonra o vazifeden alındı. Basra'ya tekrar kadı ta'yin edildiği zaman, yolda gelirken felç oldu. İzin isteyip vazifeden ayrıldı. Çok geçmeden de vefât etti. Dünyâya değer vermemesi, ibâdetle düşkünlüğü, verdiği hükümlerde isabet ve adaleti, dînin sağlamlığı, ince mes'elelere vukûfiyeti ve güzel ahlâkı ile örnek oldu.

İsmâil bin Hammâd'dan, Gassan bin Mufaddal el-Gulâbî, Ömer bin İbrâhîm es-Sekafî, Sehl bin Osman el-Askerî, Abdülmü'min bin Ali er-Râzî gibi âlimler ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ebû Sa'îd Berde'î de kendisinden fıkıh öğrendi.

Muhammed b» Abdullah Ensârî, "Hz. Ömer devrinden bu yana, İsmâil bin Hammâd bin Ebû Hanîfe'den daha iyi bir kadı ta'yin edilmedi" deyince, "Hasen-i Basrî de mi?" diye soruldu, "Hayır! O harîç" diye cevap verdi.

İsmâil bin Hammâd'a, felçli hâlde iken bir adam geldi. O'nun felçli hâlini görünce "Senin yarı yerin gitmiş" dedi. İsmâil bin Hammâd (r.a.) bunu diyene karşı, "Değil benim yarım, benden bir kıl da kalsa, sana kadılık yapmaya yeter" cevâbını verdi. Basra kadılığından ayrılırken müslümanlar, "Sen bizim kanımızı ve malımızı korudun" diyerek duâlarla uğurladılar. Yerine yirmi yaşındaki Yahyâ bin Eksem (r.a.) kadı ta'yin edildi.

İsmâil bin Hammâd, genç yaşta vefât etmesine rağmen, birçok kitap yazdı. Bunlardan Hanefî fıkıhını toplayarak rivâyette bulunduğu, Kitâb-ı Câmî' fî furûi'l-fıkhî'l-Hanefî, Kitâbü'l-İrcâ ve Kaderiyye fırkasını tenkit ettiği Kitâbü'r-redd-i ale'l-Kaderiyye adlı eserleri bilinmektedir.

- 1) *El-Fevâid-ül-behiyye sh-46*
- 2) *Miftah-üs-se'âde cild-2, sh-258*
- 3) *Mu'cem-ül-müellifin cild-2, sh-268*
- 4) *El-A'lâm cild-1, sh-313*
- 5) *Târîh-i Bağdâd cild-6, sh-243*
- 6) *Tabakât-ül-Fukahâ sh-25*

İSMÂİL BİN İSHÂK EL-EZDÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden ve Mâlikî mezhebinin en büyük fakihlerinden. İsmi, İsmâil bin İshâk bin İsmâil bin Hammâd bin Zeyd bin Dirhem el-Ezdî olup; künyesi, Ebû İshâk'tır. Basra'da Cerîr bin Hâzimoğullarının âzâdlısı olup, 179 (m. 795)'de Basra'da doğmuştur. Şeyh-ül-islâm, âlim ve fazîletler sahibi olan Ebû İshâk (r.a.) pek çok kıymetli kitaplar te'lif etmiş ve bir de Müsned hadîs kitabı toplamıştır. 282 (m. 895)'de Zilhicce ayında Mekke-i mükerrerede, haccettikten sonra vefât etmiştir.

İsmâil bin İshâk, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Müslim bin İbrâhîm el-Ferâhîdî, Süleymân bin Harb el-Vâsîcî Haccâc İbn-i Minhal, Amr bin Mezrûk, Muhammed bin Kesîr, Mesded bin Müserrid, Abdullah bin Seleme el-Ka'nebî, Abdullah bin Recâ', Ebû Velîd et-Tayâlisî, İbrâhîm bin Haccâc, Ahmed bin Yûnus, İsmâil bin Ebî Üveys, Ali bin el-Medîni, İshâk bin Muhammed el-Fervî ve pekçok büyük âlimden ilim almış, hadîs-i şerîf öğrenmiş ve yazmıştır. İmâm-ı Kâlûn'dan kırâat ilmi öğrenen İsmâil bin İshâk, Ahmed bin el-Ma'dil'den de Mâlikî fıkıhını, Ali bin el-Medîni'den de hadîs ilminin inceliklerini, râvilerin durumunu anlatan illet ilmini öğrenmiştir.

Mûsâ bin Hârûn el-Hâfız, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Ebû'l-Kâsım el-Begâvî, Yahyâ bin Sa'îd, Ebû Amr Muhammed bin Yûsuf el-Kâdî, İbrâhîm bin Muhammed bin Arfe, Ebû Bekir bin el-Enbârî, Hüseyin bin İsmâil el-Mehâmilî, Muhammed bin Muhallid ed-Devrî, Muhammed bin Ahmed el-Hâkimî, İsmâil bin Muhammed es-Saffâr, Muhammed bin Amr, Ahmed bin Selmân en-Necâd, Mükrim bin Ahmed el-Kâdî, Ebû Bekr eş-Şâfiî ve bunlar gibi pek çok âlim, İsmâil bin İshâk el-Ezdî'den hadîs-i şerîf almışlardır. İsmâil bin İshâk'ın huzurunda pek çok zât çeşitli ilimleri öğrenerek büyük âlim olmuşlardır.

Hatîb-i Bağdâdî; "İsmâil bin İshâk el-Ezdî; âlim, fazîletli, ilminde ve amelinde sağlam bir zât idi. Mâlikî mezhebini yayıp kendisi sened kabul edilirdi. Müsned hadîs kitabı tasnif etti. Kur'ân-ı kerîm ilimleri (kırâat ilmi) üzerinde kitaplar yazmış ve Mâlik bin Enes, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî ve Eyyûb-i Sahtiyânî'nin (r.a.) hadîslerini toplamıştır. Nahiv hususunda da iki cild kitap yazmıştır. Eski Bağdâd'ı vatan edindi. Halîfe Mütevekkil zamanında Bağdâd'da Kâdı (hâkim) ta'yin edildi" buyurmuştur.

Aslen Basralı olan İsmâil bin İshâk, Ahmed bin Ma'dil'den öğrenmiş olduğu Mâlikî fıkıhında üstâd oldu. Mâlikî mezhebini ve İmâm-ı Mâlik'in üstünlüğünü Irak'ta yaydı. Çünkü, o zaman İmâm-ı Mâlik Medîne-i münevverede yaşadığından, Irak'ta pek tanınmıyor ve mezhebi de bilinmiyordu. Ayrıca Mâlikî

mezhebini anlatan, bu mezhebin fıkıhî usûllerini beyân eden eserleriyle de kendisinden sonra gelen Mâlikî âlimlere rehber oldu. İlk defa halîfe Mütevekkil zamanında Sivar bin Abdullah'ın vefâtıyla boşalan Bağdâd-ı Şarkî'ye (Kerh kasabası) halifenin emriyle kadı oldu. Hüküm vermekteki mâhirliği, ilimdeki derecesi, mes'eleleri halletmedeki şöhreti o kadar yayıldı ki, bir mecliste onun ismi zikr olunduğu zaman, hükmü hemen kabul edilirdi. Zamanındaki müslümanlar Kâdî'l-kudât'ın (Baş hâkim) hükmünü bırakır, onun hükmüne uyarlardı. Vefât edinceye kadar Kâdî'l-kudât'ın hükümlerine değil, onun hükümlerine uyuldu. Elli sene hiç vazifesinden alınmadan kadılık yaptı. Çünkü o ilmiyle amel eden büyük bir âlim, fazîletler sahibi, müslümanların hâmisî (koruyucusu) olan bir zâtı. Zamanında Mâlikî mezhebi kendisinden sorulurdu.

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gün Yahyâ bin Eksem ve bir çok âlim Mâlikî mezhebindeki fıkıhî bir mes'eleyi konuşturlarken yanlarına girdim, "İşte ehl-i Medine" dediler. Beni hürmet ile karşıladılar ve Yahyâ bin Eksem: "Muhakkak ki, Medine geldi" dedi. Ya'nî Medine fıkıhını (Mâlikî fıkıhını) en iyi bilen zât geldi. Bırakın hemen o mes'elenin cevâbını versin, demek istedi.

Abdullah bin Süleymân bin Vehb: "İki hadîs-i şerîf âliminin şöhreti her yere yayıldı. Bunlar, İsmâil bin İshâk el-Ezdî ve Mûsâ bin İshâk el-Hatmî'dir. Bunlar öyle büyük zâtlardır ki, Allahü teâlâ yeryüzündekilere bir belâ vermeyi irâde ettiği zaman, onların duâsı bereketiyle o belâyı kaldırır" buyurmuştur. Ebû'l-Abbâs şöyle diyor: "İsmâil bin İshâk'ın annesi vefât ettiği zaman, üzgün olarak hayvanıma bindim ve ona ta'ziye etmeğe gittim. Onun yanında Benî Hâşimîler (Peygamberimizin akrabaları), fıkıh âlimleri, adalet sahibi olanlar ve büyük zâtlar vardı. Ona ta'ziyede bulundum. Annesini kaybetmenin üzüntüsünden dolayı gizleyemediği bir hâl ve titreme vardı. Ta'ziyeme şiiirle cevap verdi, memnun olduğunu anladım."

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde çok kıymetli kitaplar te'lif eden İsmâil bin İshâk, bilhassa kırâat, sarf ve nahiv (Arapça dilbilgisi) hususunda zamanına kadar te'lif olunan eserleri içine alan ve hepsinden daha geniş eserler te'lif etti. El-Müsned, hadîs kitabı, Ahkâm-ül-Kur'ân, Meâni'y-il-Kur'ân, Kitâb-ül-kırâat bunlardandır. Hâtib-i Bağdâdî, "İsmâil bin İshâk'ın fazîletine ve zamanının bir tanesi olduğuna, bu son iki kitabı şahitlik eder" buyurdu. Nahiv hususunda yazmış olduğu kitabı ikiyüz cüz (kısım) olup, tamamlayamamıştır. Ayrıca Peygamberimizin üzerine Salevât-ı şerîfe getirmenin fazîletini anlatan bir kitap da yazmıştır.

İsmâil bin İshâk; Abdullah bin Reça', İmrân el-Kattan, Amr İbni Abdullah, Kâbus bin Ebî Zabyân, Hz. Âişe'den rivâyet ederek "Resûlullah (s.a.v.), seferde ve hizada, hasta veya sıhhatli iken, sabah namazının sünnetini terk etmezdi" buyurdu.

İsmâil bin İshâk; İsmâil bin Ebî Üveys, Mâlik, Yanyâ bin Sa'îd, Sa'îd bin Müseyyib'den rivâyet etti: Sa'îd bin Müseyyib, "**Muhakkak ki, "Allahü teâlâ tövbe edenleri mağfiret edicidir"** âyet-i kerîmesi günah işleyip tövbe eden, sonra yine günah işleyip tövbe eden, sonra yine günah işleyip tövbe eden kimseler için nâzil oldu" buyurdu. İsmâil bin İshâk; Fervî, Mâlik, Nâfi'den rivâyet ederek İbn-i Ömer'in (r.a.), Hz. Osman'ın (r.a.) şehîd edilmesinden sonra üzüntüsünden, doyasıya ağız tadıyla yemek yemediğini haber verdi.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-1, sh-284*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-625*
- 3) *Bugyet-ül-vuât cild-1, sh-443*
- 4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-178*
- 5) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh-261*
- 6) *Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh-105*
- 7) *Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh-92*
- 8) *El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh-72*

İSMÂİL BİN YAHYÂ EL-MÜZENÎ:

Şâfiî âlimlerinin büyüklerinden. Künyesi, Ebû İbrâhîm'dir. Daha çok Müzenî diye meşhûrdur. 175 (m. 791) senesinde doğup, 264 (m. 877) târihinde vefât etmiştir. Mısırlıdır. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin önde gelen talebelerindendir. Hadîs ilminde de sika (güvenilir) bir âlimdir. İmâm-ı Şâfiî hazretleri, Nuaym bin Hammâd ve daha başka büyük âlimlerden rivâyette bulunmuştur.

Kendisinden de, İbn-i Kuzeyine, Tahâvî, Zekeriyâ es-Sâcî, İbn-i Cevsâ, İbn-i Ebî Hâtim ve daha bir çok büyük âlimler, rivâyette bulunmuşlardır. Horasan, Irak ve Şam âlimleri, ondan ilim almışlardır. İsmâil bin Yahyâ'nın ilmi çok fazla idi. Münazara ilminde pek mâhirdi. İmâm-ı Şâfiî hazretleri onun için, "Eğer şeytanla münazaraya girseydi, mutlaka şeytanı mağlub ederdi" buyurmuşlardır. İnce ve derin mes'elelere kolayca girerdi. Dünyâya düşkün değildi. Vera' sahibi (şüphelilerden sakınan) idi. Zengin değildi. Duâsı makbul bir zât idi. Ahlâkî İmâm-ı Şâfiî'nin ahlâkına çok benzerdi. Bir namazı cemâatle kılamadığı zaman, kaçırması olduğu yirmibeş derecelik sevabı kazanmak için, o namazı yirmi beş kere

kıldığı söylenir. Çünkü, Peygamber efendimiz **“Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmibeş derece daha üstündür”** buyurmuşlardır. (Başka bir rivâyette de yirmiyedi derece üstün olduğu buyrulur.) Ayrıca, sırf Allahü teâlânın rızâsı için cenâzeleri yıkardı. Bunu kalbimi yumuşatmak için yapıyorum, derdi. Şâfiî âlimleri arasında kıymeti çok fazla idi. Meşhûr âlim Rebî’de bulunduğu halde, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin cenâzesini o yıkamıştır. Ömer bin Osman el-Mekkî onun hakkında şöyle der: “İsmâil bin Yahyâ el-Müzenî, ictihâdı kuvvetli, ibâdeti çok, ilim ehline hürmeti pek fazla, vera’ hususunda nefsine çok sert, fakat, başkalarına müsamahalı bir âlim idi.

Müzenî’nin İmâm-ı Şâfiî ile alâkalı rivâyetleri:

“Birgün İmâm-ı Şâfiî’nin yanında idim. Ona kelâm ilmi ile ilgili ba’zı mes’eleler sordum. Bana baka-rak dinlemeye başladı. Çok kısa bir cevap verdi. Sonra bana: “Evlâdım! Sana bundan daha hayırlı ve iyisini bildireyim mi?” diye sorunca, ben de “Evet, bildir” dedim. O zaman bana şöyle söyledi: “Evlâdım! Bu ilim (Kelâm ilmi) öyle bir ilimdir ki, eğer onda isabet edersen, sevab alamazsın. Eğer bir de hatâ e-dersen, küfre düşersin, isabet ettiğin zaman sevab alıp, hatâ ettiğin zaman günahkâr olmadığın ilim ise, fıkıhtır. (Yalnız bu durum müctehid âlimler içindir.) Bunun üzerine fıkıh ilmine yapıştım, İmâm-ı Şâfiî’den fıkıh dersi aldım.”

Yine bir gün İmâm-ı Şâfiî’nin (r.aleyh) yanında bulunuyordum. Bu sırada büyük âlim Hafs geldi. İmâm-ı Şâfiî ile aralarında birçok mes’eleler konuştular. Öyle derin mevzulara girdiler ki, ben onları anıyamıyordum. Bir an, İmâm-ı Şâfiî (r.a.) bana dönüp, “Ey Müzenî!” dedi. Ben de, “Buyurun” dedim. “Hafs’ın ne dediğini biliyor musun?” dedi. Ben de bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine bana: “Bilmemen senin için daha hayırlıdır” dedi.

Büyük âlim Râfiî, bir kitabının “Müsabaka kısmında, Müzenî’den şöyle nakleder: Müzenî dedi ki: “İmâm-ı Şâfiî’den bize, atıcılık ve müsabaka ile alâkalı bir kitap yazmasını istirham ettik. Bize, o mevzu-da çok zor mes’elelerin bulunduğunu söyledi. Sonra bu mevzuyu bize yazdırdı. Fakat o zamana kadar, böyle bir eser yazılmamıştı.”

Müzenî (r.aleyh) anlatır: İmâm-ı Şâfiî’den işittim: “Kim Kur’ân-ı kerîmi öğrenirse, kıymeti fazla olur. Kim fıkıh ilmi ile meşgul olursa, şerefi artar. Hadîs-i şerîf yazanın delili kuvvetli olur. Arap dili üzerinde çalışanın tabiatı ince olur. Hesapla uğraşanın görüşü bol ve kuvvetli olur. Nefsine sahip olmanın, ilmi kendisine fâide vermez.”

Hâfız Ebû Hasen Ali bin Hasen Hame-kân, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin menkıbelerine dâir yazdığı kitapta, Müzenî’den şöyle anlatır: İmâm-ı Şâfiî’den (r.aleyh) duydum. Buyurdu ki: Bir gece, Hârûn Reşîd, bana Rebî’i gönderdi. “Haydi, hemen gidiyoruz” dedi. Ben: “Bu vakitte, bu ne hâl?” dedim “Bana böyle emredildi” dedi. Onunla beraber çıktım. Hârûn Reşîd’in bulunduğu binanın kapısına geldik. Rebî’ bana: “Biraz otur, belki uyumuştur. Uyuyamadıysa, hiç olmazsa, kızgınlığı biraz geçer” dedi. Sonra, içeri girdi. Hârûn Reşîd ayakta idi. O’na “Muhammed bin İdrîs’i getirdin mi?” diye sordu. Rebî’ de, “Getirdim” dedi.

Ben içeri girince, Hârûn Reşîd biraz düşündü. Sonra “Ey Muhammed bin İdrîs! Seni korkuttuk. Şimdi güle güle gidebilirsin” dedi. Rebî’e de, “Ona para kesesi ve bir miktar dirhem ver” dedi. Benim paraya ihtiyâcım olmadığını söyleyince, yemin ederek zorla bana verdi. Ben Hârûn Reşîd’in yanından çıkınca, Rebî’ bana, “Allah için söyle, sen ne yaptın da, Hârûn Reşîd çok sinirli iken, bir anda böyle yu-muşayıverdi. Halbuki ben seni getirdiğim zaman, sanki boynunun gideceğini görüyordum” dedi. Ben de dedim ki: “Mâlik bin Enes’den duydum. Abdullah bin Ömer, Resûlullahın (s.a.v.) Hendek (Ahzap) gazâ-sında **“Allahümme İnnî eûzü binûr-i kudsike ve bereket-i tahâretike ve ızamî celâlike min külli tarîkin illâ tarikan yetrûkü bihayrin. Allahümme ente gayâsî, febike egûsü ve ente iyâzî, fe bike eûzü ve ente melâzî, fe bike elûzü. Yâ men zellet lehû rikâb-ül-cebâbireti ve hadaat lehû mekâlîd-ül-ferâineti. Ecirî min hızyike ve ukûbetike fî leyli ve nehâri ve nevmî ve karârî. Lâ ilâhe illallah ente, ta’zîmen livechike ve tekrîmen lisebâhatike. Fesrif annî şerre ibâdike, vec’alnî fî hıfzı inâyetike ve sürâdikâti hıfzike veud aleyye bihayrin minke, Yâ Erhamerrâhimîn”** buyurdıklarını rivâyet etmiştir. Ben de onu okudum.”

Müzenî’nin eserleri 1. Muhtasar, 2. Câmi-i kebîr, 3. Câmi-i sagîr, 4. Mensûr, 5. Mesâl-i mu’tebere, 6. Et-Tergîb fi’l-ilm, 7. Kitâb-ül-vesâik, 8. Kitâb-ül-akârib, 9. Kitâb-i nihâyet-il-ihtisâr.

1) Mu’cem-ül-müellifin cild-2, sh-299

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh-217

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-148

4) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh-285

5) Tabakât-uş-Şâfiyye cild-2, sh43

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh-297, 299, 305

7) El-A’lâm cild-1, sh-320

KÂSİM BİN SELLÂM (Ebû Ubeyd):

Fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Ubeyd olup, ismi Kâsım bin Sellâm el-Havârî'dir. 154 (m. 770)'de Herat'da doğan Ebû Ubeyd, zamanının müctehid ve imamlarından olup, edebiyat, fıkıh, tefsîr, hadîs, hukuk, kelâm alanlarında söz sahibi idi. Bağdâd'da yetiştiği için Ebû Ubeyd el-Bağdâdî olarak da tanınır. Kâsım bin Sellâm, Sâbit bin Nasr bin Mâlik zamanında, 18 sene Tarsus kadılığı yapmıştır. Hacc'a gittiğinde, rû'yâsında Peygamberimizi görünce orada kalmış, 224 senesinde (m. 839) Medine'de vefât etmiştir.

Kâsım bin Sellâm, Kur'ân-ı kerîm ilimlerini; Kisaî, İsmâil bin Ca'fer, Şücâ bin Ebî Nâsır'dan, hadîs-i şerîf ilmini; İsmâil bin İyâs, İsmâil bin Ca'fer, Hüseyim bin Beşîr, Şüreyk bin Abdullah, Süfyân bin Uyeyno, Abbad bin Abbad, Abbad bin Avvâm ve İbn-i Hişâm'dan, lügat ilimlerini; Ömer bin Müsennâ, Kisaî, Ferrâ ve el-Esmâî'den ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs öğrenmiştir.

Kendisinden ise, Abdurrahmân ed-Dârimî, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Hâris bin Ebî Üsâme, Ahmed bin Yûsuf et-Taglibî, Ali bin Abdülazîz el-Begâvî, Muhammed bin Yahyâ bin Süleymân ve Ahmed bin Yahyâ el-Belazurî ilim öğrenmişler ve hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Kâsım bin Sellâm hakkında, İslâm âlimleri şunları söylemişlerdir: İbrâhîm el-Harbî, "Annelerin, benzerlerini doğurmaktan âciz olduğu üç insan bilirim. Bunlardan Ebû Ubeyd'i can verilmiş budağa benzetiyorum. Bişr-i Hafî'yi, tepeden tırnağa kadar akıl ile yoğrulmuş bir kişi olarak görüyorum. Ahmed bin Hanbel'i ise âdeta Allahü teâlâ tarafından bütün ilimlerle donatılmış olan, sözü ve sükûtu da ilim olan bir zât olarak görüyorum."

Abdullah bin Ca'fer bin Dersteveyh el-Fâfrisî, Ebû Ubeyd'in hayatını anlatırken: "Bağdâd âlimlerinden. Lügat, hadîs ve Kur'ân ilimleri sahasında ün yapmış âlimlerden muhtelif ilimlere vâkıf, edebiyat, fıkıh, hadîs ve hukuk alanında birçok eser vermiş zâtlardan biri de, Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm'dır."

Ebû Ali en-Nahvî'den naklen, Kâdî Ebû A'lâ el-Vâsitî anlatır: "Ebû Ubeyd, Abdullah bin Tâhir'in maiyetinde bulunuyordu. Ebû Delef, Abdullah bin Tâhir'e haber göndererek, Ebû Ubeyd'i, yanında iki ay kalması için gönderilmesini istedi. Abdullah bin Tâhir kabul ederek, Ebû Ubeyd'i, Ebû Delef'in yanına gönderdi. İki ay kaldıktan sonra geri dönerken Ebû Delef, ona otuzbin dirhem altın takdim etti. Ebû Ubeyd bunu kabul etmiyerek; "Yanında bulunduğum adam, beni hiçbir zaman yardıma muhtaç bırakmamıştı" diyerek bu hediye kabul etmedi. Dönünce Abdullah bin Tâhir ona otuzbin dinar verdi. Ebû Ubeyd "Ey emîr, bu parayı kabul ediyorum. Fakat bu para ile, sınır boylarında yer alarak, silâh ve atlar satın almak istiyorum ki, sana da sevabı vâsıl olsun" dedi ve parayı dediği gibi harcadı."

Ahmed bin Kâmil el-Kâdî'den şöyle nakledilir: "Ebû Ubeyd dinde ve ilimde çok değerli bir zât idi. Hadîs, fıkıh ve Kur'ân ilimlerinde ihtisas sahibi idi. Hadîs-i şerîf rivâyetleri sahihtir."

Ebû'l-Abbâs Ahmed bin Yahyâ şöyle anlatır: "Abdullah bin Tâhir'in oğlu Tâhir, bir gün hacca gitmek için Horasan'dan gelip, İshâk bin İbrâhîm'e misafir olmuştu, İshâk bin İbrâhîm, Tâhir'in ilim öğrenmesi için âlimleri evine da'yet etti. Ebû Ubeyd "İlim aranır, ilmin ayağına gidilir" diyerek da'vete katılmadı. Bunun üzerine kızan İshâk bin İbrâhîm, Abdullah bin Tâhir'in bağladığı aylığı kesti ve durumu Abdullah bin Tâhir'e bildirdi. Bunun üzerine Abdullah bin Tâhir bir mektûb yazarak, "Ebû Ubeyd sözlerinde haklıdır. Halbuki sen onun maaşını kesmişsin, derhal maaşını bağla, mükâfatlandır ve müstehak olduğu ni'mete mazhar kıl" diye emir verdi"

Ezherî, Kitâb-üt-tehzîb'te: "Ebû Ubeyd, dinine bağlı, faziletli ve sünnetten ayrılmayan bir kimseydi" der. Ebû Dâvûd ise, "Ebû Ubeyd hadîste sika bir âlimdir" demiştir.

Ebû Bekir bin el-Enbarî şöyle der: "Ebû Ubeyd geceyi üç bölüme ayırır. Üçte birini namaz, üçte birini uyku ve kalan üçte birini de, kitap yazmakla geçirirdi."

Şöyle anlatılır: "Birgün Ebû Ubeyd, Ebû İshâk Musûlî'nin evinin önünden geçerken, onun talebeleri Ebû Ubeyd'e dediler ki: "Ey Ebû Ubeyd, Ebû İshâk Musûlî diyor ki; "Yazmış olduğu Garîb-ül-hadîs kitabında elifi yanlış yazmış." Bunun üzerine Ebû Ubeyd, "O kitapta yüzbin mes'ele anlatılmıştır. Bir elifin yanlış olması normal değil mi?" dedi.

Ebû Hasen Muhammed bin Ca'fer şöyle anlatır: "Tâhir bin Hüseyin, Horasan'da Merv şehrine girdiği zaman, gece sohbetini dinleyebileceği bir zât arar. Ona Ebû Ubeyd'i tavsiye ederler ve onun huzuruna götürülür. Tâhir bin Hüseyin, onu fıkıh, târih, lügat ve nahiv'de büyük bir âlim bulur. Tâhir bin Hüseyin ona, "Seni bu memlekette bırakmak büyük bir ihtiyaçtır" dedi. Ebû Ubeyd'e bin dinar para verip, "Ben cihâda (savaşmaya) gidiyorum. Ben dönünceye kadar bu parayla geçin" dedi. Seferden dönünce Ebû Ubeyd'i alarak, Samarrâ'ya götürdü."

Ebû Ubeyd'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları: Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki;

“Hepiniz bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evlerinizde ve emirleriniz altında olanları Cehennemden korumalısınız. Onlara müslümanlığı öğretmelisiniz, öğretmez iseniz mes’ûl olacaksınız.”

“Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar insanlarla savaşılmaya emr olundum. Kim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur derse, İslâm hakkı hariç, benden malını ve nefsinı korumuş olur. Hesabı da Allahü teâlâyâ aittir.”

“Zekâtını ödemeyen her büyük mal sahibi zengin kişi, elbette kıyâmet günü kendisi ile sahip olduğu mal, artmış olarak getirilecektir. O hazine levhalar hâline getirilip ateşte kızdırılacak ve sahibinin alın, sırt ve yanları bununla yakılacaktır. Bu azâb gün boyunca ve Allahın kulları arasında hükmüne kadar sürecektir. Levhalar soğudukça tekrar kızdırılır. Daha sonra da bu kimse Cennet veya Cehenneme giden yolu görecek.”

Elinde iki altın bilezik ile Yemenli bir kadın, kızı ile birlikte Resûlullah (s.a.v.) geldi. Resûlullah buyurdu ki: “**Bunların zekâtını veriyor musun?**” Kadın “Hayır” cevâbını verince Resûlullah (s.a.v.) “İster misin ki, bu iki bilezikten dolayı Allahü teâlâ seni, ateşten iki bilezikle cezalandırsın.”

“Fakîre sadaka vermek, sadaka hakkını ödemektir. Onu akrabaya vermek ise, sadaka hakkı ile sıla-i rahm hakkı olmak üzere iki hakkı ödemektir.”

Ebû Ubeyd buyurdu ki: “Zekât vaktinden evvel verilebilir. Verilince sahibini mes’ûliyetten kurtarır. Halbuki namaz, ancak vakit girdikten sonra eda edilebilir.”

“Ramazan ayında unutarak yemek yiyen kimse orucu kaza etmez. Namazı unutan kimse, hatırladığı zaman namazı kaza eder.”

“Namaz, Allahü teâlâyâ ait bir hak olarak, kullar ile Allah arasında olan bir farzdır. Zekât ise, Allahü teâlânın, fakîrlerin bir hakkı olarak, zenginlerin mallarında farz kıldığı bir vecibedir.”

“Sadaka-ı fitır hususunda kişi serbesttir, isterse buğday, hurma, arpa ve kuru üzüm verebilir.”

“Kişinin nafakasından sorumlu olduğu kimseler; aile ve çocuklarıdır, ihtiyaç içinde olurlarsa, anne ve baba da bunlara dâhildir.”

“Sünnete yapışan, ateşi avuçlayan gibidir. Sünnete yapışmak, zamanımızda Allah yolunda kılıç sallamaktan daha efdaldır.”

“İnsanlarla görüştim. Kelâm ehli ile konuştum. Râfizîlerden daha ahmak, daha kötü ve câhil kimse görmedim.”

“Hiçbir âlim yoktur ki, bana kapısını açması için çalmış olayım. Ancak kapısını açınca kadar sabrettim. Allahü teâlânın şu âyetinin te’vîline istinaden bunu böyle yaptım: **“Eğer onlar sen kendilerine çıkıncaya kadar sabretselerdi, muhakkak ki, haklarında hayırlı olurdu. Bununla beraber Allah gafûrdur, merhameti boldur. Rahimdir, merhameti geniştir.”** (Hucurât-5) [Bu âyet-i kerîme, bedevîler, Peygamber efendimizin kapısını çalıp gürültü edip, Resûlullahı rahatsız etmeleri üzerine nâzil olmuştur.

Yirmiden fazla eser yazan Kâsım bin Sellâm’ın başlıca eserleri şunlardır: Garîb-ül-musannef, el-Emsâl, Meâniyyüşşîr, en-Nâsih ve’l-Mensûh, el-Kırâat, Mesâni’l-Kur’an, Garlb-ül-Kur’ân, Garîb-ül-hadîs, el-Maksûn ve’l-memdûd, el-Müzekker ve’l-müennes, Kitâb-ün-neseb, Kitâb-ül-ihdâs, Edeb-ül-kâdî, Adedü ve’l-İmân ve’n-nuzûr ve’l-hayâ, Kitâb-ül-emvâl

- 1) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh-60
- 2) Târih-i Bağdâd cild-12, sh-403
- 3) Tabakât-ül-Hanâbile cild-1, sh-259
- 4) Tabakât-üş-şâfiyye cild-2, sh-153
- 5) Kitâb-ül-emvâl sh-37, 372
- 6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh-281
- 7) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-253
- 8) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-417
- 9) Tehzib-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh-257
- 10) Tehzib-üt-tehzib cild-8, sh-315
- 11) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-1, sh-355
- 12) Mizân-ül-i’tidâl cild-3, sh-371
- 13) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh-306
- 14) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-153
- 15) El-A’lâm cild-5, sh-176

KERÂBÎSÎ (HÜSEYN BİN ALİ):

Büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hüseyin bin Ali, Künyesi, Ebû Ali'dir. Kerâbîsî diye bilinir. Kerâbîs, kalın elbiselere denir. Hüseyin bin Ali böyle elbiseleri satardı. Onun için Kerâbîsî denmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 248 (m. 862) senesinde vefât etti. Tahsilini Bağdâd'da yaptı ve burada çok hadîs-i şerîf dinledi. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinden ilim aldı. Onun talebelerinin büyükleri arasında sayılır. Ma'n bin İlsâ, İshâk bin Yûsuf el-Ezrak ve daha başka âlimlerden rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Hasan bin Süfyân, Muhammed bin Ali bin Medinî ve Ubeyd bin Muhammed el-Bezzâz gibi âlimler istifâde etmişlerdir. Kerâbîsî, önce Irak âlimlerinin usûlü üzere ilim tahsil etti. (İctihad yolu ikidir. Biri Irak âlimlerinin yolu olup, buna "Re'y yolu" denir. Ya'nî kıyas yoludur, ikinci yol, Hicaz âlimlerinin yolu olup, buna "Rivâyet yolu" denir.)

İmâm-ı Şâfiî, Kerâbîsî'ye, Za'ferânî'nin eliyle yazdırdığı kitaplarını okutma icâzeti verdi. Kerâbîsî, ilmi ve anlama kabiliyeti yüksek bir zât idi. Böyle olduğu, yazdığı birçok eserlerinden de anlaşılmaktadır. Kerâbîsî, başkasının sözlerini ve yazılarını, sahibini bildirmeden, kendine mâlederek yazmayı hiç sevmeydi. Nitekim, zamanındaki âlimlerden biri, fıkıh ilmi ile alâkalı bir çok kitap yazmıştı. Kerâbîsî bu kitapları gördü. Ba'zılarını alıp, mütâlâa etti. Fakat bu kitaplarda mes'eleler hakkında deliller, İmâm-ı Şâfiî hazretlerine ait olup, söylediği lafızların aynısı getiriliyor, fakat İmâm-ı Şâfiî'ye (r.a.) ait olduğu açıklanmıyordu. Kerâbîsî bu durumu görünce, çok üzüldü. Kitapların sahibi olan zât ile karşılaşınca, "Sen ne yapmışsın? O deliller sana ait değil ki. Sen orada sadece nakledicisin. Fakat kimden aldığını da bildirmemişsin. Zâten sen, kendi başına böyle bir iş yapamazsın" deyip ona bir mes'ele suâl etti. O da cevâbını veremedi.

- 1) *Tabakât-üş-şâfiyye cild-2, sh-117*
- 2) *Târih-i Bağdâd cild-8, sh-64*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh-359*
- 4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-350*
- 5) *Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-132*
- 6) *Miftâh-üs-seâde cild-2, sh-300*
- 7) *Mu'cem-ül-müellifin cild-4, sh-38*

KUTEYBE BİN SA'ÎD ES-SEKAFÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi Yahyâ, künyesi Ebû Recâ, lakabı Kuteybe'dir. İsmi Ali olduğu da söylenmiştir. 150 (m. 767) senesinde. Bağlan'da doğdu. Bağlan, Belh şehrinin bir köyüdür. 240 (m. 855) târihinde vefât etti. Kuteybe bin Sa'îd, hadîs-i şerîf öğrenmek ve âlimlerden istifâde etmek için Irak, Medîne-i münevvere, Mekke-i mükerreme, Şam ve Mısır'a gitti. Mâlik bin Enes, Leys bin Sa'd, Abdullah bin Hayra, Bekir bin Mudir, Ya'kûb bin Abdurrahmân'dan ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyetlerde bulunmuştur. Bağdâd'a geldiği zaman, orada hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Bağdâd'a ilk gidişinde yirmiüç yaşında bulunuyordu. Ondan da, Ali bin Medînî, Nuaym bin Hammâd, Ebû Bekir bin Humeydî, Yahyâ bin Main, Hasan bin Arefe gibi âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuşlardır. Buhârî kendisinden üçyüzsekiz, Müslim ise altıyüzaltmışsekiz hadîs-i şerîf bildirmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr altı hadîs kitaplarında mevcuttur. Büyük âlim Esrem, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin Kuteybe'den bahsedip, övdüğünü söylemiştir. İbn-i Maîn, Ebû Hatim ve Nesâî, onun hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim olduğunu bildirmişlerdir. Ahmed bin Seyyar bin Eyyûb, Kuteybe bin Sa'îd'in, yapmış olduğu rivâyetlerde, i'timâd edilen ve sünnet-i seniyyeye çok bağlı bir zât olduğunu bildirmiştir.

Kuteybe, babasından şöyle bildirir: Resûlullahı (s.a.v.) rû'yâda görmüştüm. Mübârek ellerinde bir sahife vardı. "Ey Allah'ın Resûlü! Bu sahife nedir?" diye sordum. "**Bu sahifede âlimlerin isimleri vardır**" buyurdu. "Ey Allah'ın Resûlü, onu bana ver de, oğlumun ismi var mı bakayım" dedim. Resûlullah efendimizden alıp, baktım. Oğlumun isminin orada olduğunu gördüm.

Ebû Recâ hazretleri orta boylu, nûr yüzlü ve sünnete uygun sakalıyla çok güzel bir zât idi. Geniş çiftliği vardı. Davar, deve ve sığır sahibi idi.

Rivâyet ettiği ve Müslim'de bulunan hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "**Söyleyin bakalım, sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa, günde beş defa o nehirde yıkansa, vücûdunda kirden birşey kalır mı?**" buyurunca, Eshâb-ı kirâm "Hayır, vücûdunda kirden hiçbir şey kalmaz" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "**İşte beş vakit namaz da böyledir. Allahü teâlâ, kılınan beş vakit namazla günahları yok eder**" buyurmuştur.

"**Bir adam birinin kabrinin yanından geçerken, herkese onun yerinde ben olsaydım demedikçe, kıyâmet kopmayacaktır.**"

“Gerçekten Cennette bir ağaç vardır. Bineğine binmiş olarak giden, onun gölgesinde yüz sene yürüse bitiremez.”

Peygamber efendimiz (s.a.v.) ayakları şişinceye kadar namaz kılmıştı. Kendisine, “Sen hâlâ bu külfete katlanıyor musun? Halbuki Allahü teâlâ senin gelmiş-geçmiş bütün günahlarını affetti” denilince **“Şükreden bir kul olmalıyım mı?”** cevâbını vermiştir.

“Allahü teâlâ mahlûkâtı yarattığı zaman, kendi nezdinde, arşın üstünde bulunan kitabına, muhakkak benim rahmetim, gadabıma galebe çalar, diye yazmıştır” buyurdular.

“Bir kimse bir yere gelir de “Eûzü bikelimâtillâhittâmmâti min şerri mâ haleka” (Allahü teâlânın tam olan kelimeleriyle yarattıklarının şerrinden sığınırım) derse, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar vermez.”

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ben, kulumun beni zannına göre-yim. (Eğer kulum benim kendisini affedeceğimi zannederse, onu affederim. Azâb edeceğimi zannederse, azâb ederim). Beni zikrettiği zaman da ben onunla beraberim. O beni gönülden zikrederse, onu gönülden zikrederim. Kulum beni cemâat arasında anarsa, onu o cemaattan daha hayırlı bir cemâat (melekler) arasında zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben koşarak gelirim.”**

“Şüphesiz Allahü teâlâ, ilmi, insanlardan çekip alıvermez. Fakat ilmi, âlimleri almakla kaldırır. Nihayet, hiçbir âlim bırakmadığı zaman, insanlar bir takım câhilleri baş edinirler. Onlara suâl sorulur, ilimsiz fetva verirler. Böylece hem saparlar, hem saptırırlar.”

Bir kadın Peygamber efendimize bir oğlunu getirerek, **“Yâ Resûlallah! Bu çocuk rahatsızdır. Ben onun ölmesinden korkuyorum. Gerçekten toprağa üç tane gömdüm”** dedi. Resûlullah (s.a.v.): **“Muhakkak, Cehennemden kuvvetli bir mâni ile korundun”** buyurdular.

Resûlullah (s.a.v.) Ensârdan ba’zı kadınlara:

“Sizden birinizin üç tane oğlu ölür de, onların sevabını dilerse, mutlaka Cennete girer” buyurmuşlardır. Bunun üzerine kadınlardan biri: Yahut iki, yâ Resûlallah! dedi. Resûlullah da (s.a.v.) **“Yahut iki”** buyurmuşlardır.

“Aranızda pehlivan kime dersiniz?” diye sordular. Biz, “Kendisini erkeklerin yenemediği kimseye” cevâbını verdik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) **“O değildir. Fakat, pehlivan kırgınlık ânında kendini tutan kimsedir”** buyurdular.

“Şüphesiz, insanların en kötüsü, şunlara bir yüzle, bunlara da bir yüzle gelen iki yüzlü kimsedir.”

Resûlullah (s.a.v.) **“Müflis kimdir?”** buyurdu. Eshâb-ı kirâm da: “Bize göre müflis, hiçbir dirhemi ve eşyası olmayan kimsedir” cevâbını verdiler. Bunun üzerine, Resûlullah (s.a.v.) **“Şüphesiz benim ümmetimden müflis, kıyâmet gününde, namaz, oruç ve zekât ile gelen, fakat, şuna sövmüş, buna zina isnad etmiş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, diğerini de dövmüş olarak gelecektir. Hasenatı, şuna buna verilecektir. Şayet, da’vâsı görülmeden hasenatı biterse, onların günahlarından alınarak, bunun üzerine yüklenecek, sonra Cehenneme atılacaktır”** buyurmuşlardır.

“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onu düşman eline vermez (himaye eder). Her kim, müslüman kardeşinin yardımında bulunur ve onun ihtiyâcını temin ederse, Allahü teâlâ da ona yardım eder. Her kim, bir müslümanın bir sıkıntısını giderirse, Allahü teâlâ, buna karşılık, onun kıyâmet sıkıntılarından birini giderir. Her kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ da âhirette onun ayıbını örter.”

Ebû Hüreyre şöyle bildirdi: **“Her kim bir kötülük işlerse, onun sebebiyle ceza görür.”** (Nisa sûresi: 123) âyet-i kerîmesi nâzil olunca (inince) müslümanlara çok te’sîr etti. Bunun üzerine, Resûlullah (s.a.v.): **“Orta yolu tutun ve doğruyu arayın. Müslümanın başına gelen her musîbette bir keffâret vardır. Hattâ vücûdundan sıyrılan her sıyrıkta veya batan her dikende bile”** buyurdular. (Resûlullah efendimiz, bu hadîs-i şerîfleri ile, Eshâb-ı kirâmı teselli buyurmuşlardır, ifrat ve tefrite gitmeden, doğruyu aramak şartıyla yapılan hatâlara, musîbetlerin keffâret olacağını bildirmişlerdir.)

“Şüphesiz, kıyâmet gününde Allahü teâlâ: “Nerede benim azametim için birbirini sevenler! Bugün ben onları kendi gölgemde gölgelendireceğim” buyurur.”

“Cennet kapıları Pazartesi ve Perşembe günleri açılır. Allahü teâlâyâ hiçbir şeyi ortak koşmayan her kulun günahları bağışlanır. Yalnız, din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kimse bundan müstesnadır. (Onların günahları bağışlanmaz.) Onlar hakkında: “Şu iki kişiye barı-

**şıncaya kadar mühlet verin. Şu iki kişiye barışıncaya kadar mühlet verin. Şu iki kişiye barışın-
caya kadar mühlet verin” denilir.”**

**“Hezeyan (boş, lüzumsuz) konuşmayın. Birbirinize sırt çevirmeyin. Başkalarının konuştu-
ğunu dinlemeyin. Biriniz diğerinin satışı üzerine satış yapmasın. Kardeş olun, ey Allahın kulla-
rı!”**

Birisi Resûlullah (s.a.v.) gelerek, benim dost ve beraber olmama, en lâıyk insan kimdir, diye sor-
du. Resûlullah (s.a.v.): **“Annendir”** buyurdular. Sonra kimdir, dedi. Resûlullah (s.a.v.): **“Sonra annen-
dir”** buyurdu. Sonra kimdir? dedi. Resûlullah efendimiz: **“Sonra annendir”** buyurdu. Sonra kimdir de-
yince, Resûlullah (s.a.v.): **“Sonra babandır”** buyurdu.

**“Benimle ümmetimin durumu, ateş yakan bir adamın durumu gibidir. Hayvanlar ve per-
vaneler onun içine düşmeye başladılar. Ben sizin eteklerinizden tutuyorum. Siz ise onun içine
atılıyorsunuz.”**

**“Hepiniz çobansınız. Hepiniz sürüsünden mes’ûldür. İnsanlara hükmeden emir bir ço-
bandır. O sürüsünden mes’ûldür. Kişi aile fertlerine çobandır. O da onlardan mes’ûldür. Kadın
kocasının evine ve çocuklarına çobandır. O da onlardan mes’ûldür. Köle, sahibinin malına ço-
bandır. O da ondan mes’ûldür. Dikkat edin. Şimdi hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden
mes’ûldür.”**

“Her kim, Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân ediyorsa, ya hayır söylesin yahut sussun.”

Abdurrahmân bin Ebî Bekrâ haber verdi. Babam, Ubeydullah bin Bekrâ’ya, Sicistan’da kadı iken,
öfkeli olduğu zaman iki kişi arasında hüküm verme. Çünkü ben Resûlullah (s.a.v.): **“Hiç bir kimse, öf-
keli olduğu hâlde iki kişi arasında hüküm vermesin”** buyururken işittim diye mektûb yazdı.

Akabe denilen yerde, oniki kişilik bir cemâat Resûlullah (s.a.v.) bî’at etmişti. Resûlullah efendi-
miz, her birini, kendi kabilesi için temsilci ta’yin etmişti. Bunların her biri kendi kabilesini İslâma da’vet
edip, onu onlara öğreteceklerdi. Ubâde bin Sâmî hazretleri de bu temsilcilerden birisi idi. O şöyle der:
Ben Resûlullah (s.a.v.) bî’at eden temsilcilerden idim. Resûlullah (s.a.v.): **“Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak
koşmayacağımıza, zina etmiyeceğimize; hırsızlık yapmayacağımıza, Allahü teâlânın muhterem kıldığı
nefsi (canı) haksız yere öldürmeyeceğimize, yağmacılık yapmayacağımıza ve âsi olmayacağımıza dâir
bî’at ettik.**

**“Bir adam yolda giderken, çok susamıştı. Sonra bir kuyu bularak içine indi ve su içti. Sonra acıktı.
Çıkınca, bir de ne görsün, bir köpek dilini çıkarmış soluyor. Susuzluktan nemli toprağı yiyor. Bu adam,
kendi kendine: “Bu köpek de benim gibi çok susamış” deyip, kuyuya indi. Mestini su ile doldurdu. Sonra
onu ağzıyla tutarak yukarıya çıktı. Köpeğe su verdi. Allahü teâlâ da onun amelini kabul buyurup sevab
yazdı ve onu affetti.” Eshâb-ı kirâm (r.anhüm) “Yâ Resûlallah! gerçekten bu hayvanlardan bizim için
sevab var mı?” diye sordular. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) de; **“Her canlıyı doyurup, sulamak ve
yardımda bulunmakta sevab vardır”** buyurdular.**

**“Kapıları örtün. Tulumları bağlayın. Kapıları kapayın. Kandilleri örtün. Çünkü şeytan bağ
çözemez. Kabı açamaz. Kapı da aralayamaz...”**

Peygamber efendimiz (s.a.v.), hurmalığının içinde bulunan Ümmü Mübeşşir-i Ensârîyye’nin yanına
gitti. O’na **“Bu hurmalığı kim dikti. Müslüman mı, kâfir mi?”** diye sordu. Ümmü Mübeşşir “Müslüman
dikti” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): **“Bir müslüman bir ağaç diker veya ekin eker de, on-
dan bir insan veya başka bir şey yerse, bunda onun için mutlaka sevab vardır”** buyurdu.

“Evimle minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir.”

**“Üzerine güneş doğan en hayırlı gün Cum’a günüdür. Âdem (a.s.) o gün yaratıldı. O gün
Cennete kondu. O gün Cennetten çıkarıldı. Kıyâmet de Cum’a günü kopacaktır.”**

**“Bir kimse Cum’a günü cünüblükten yıkanır gibi yıkanır da, sonra Cum’a namazına gi-
derse, bir deve sadaka vermiş gibi olur.”**

**“Yüksek el, alçak elden daha hayırlıdır. (Yüksek elden murâd veren, alçak elden maksad da,
alan eldir.)**

**“Mal çoğalıp, kapıdan takmadıkça, kıyâmet kopmayacaktır. O derecede ki, bir adam malı-
nın zekâtını çıkaracak, fakat onu kabul edecek hiçbir kimse bulamayacak. Hattâ Arabistan, ça-
yırıklara ve nehirler akan yerlere dönecek.”**

1) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh-464

2) Mu’cem-ül-müellifin cild-8, sh-128

3) El-A’lâm cild-5, sh-189

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh-358

MENSÛR BİN AMMÂR:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû's-Sırrî Sülemî olup, adı Mensûr bin Ammâr bin Kesîr'dir. Çeşitli ilimlerde âlim, hitâbeti çok kuvvetli, va'zları te'sirli bir va'izdi. Aslen Mervli olup, Basra'da yaşamıştır. Yaklaşık 225 (m. 839) yılında vefât etmiştir. Mensûr bin Ammâr Iraklılar arasında sevilen, Horasanlılar tarafından makbul sayılan bir zât idi. Azla yetinir, fazla dünyâlık toplamazdı. Gönlü zengin, şânı büyüktü. Tam vera' ehlinde idi.

Mensûr bin Ammâr; Ma'rûf bin Ebi'l-Hattâb, Leys bin Sa'd, Abdullah bin Lühey'a, Münkedir bin Muhammed ve Bişr bin Talha'dan ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden oğlu Selîm, Ali bin Haşrem, Muhammed bin Ca'fer ve birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Tövbесinin sebebi şöyle anlatılır: Yolda giderken üzerinde. "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı bir kâğıt bulmuş, kaldırıp koyacak uygun bir yer bulamayınca da kâğıdı yutmuştur. Bunun üzerine rü'yasında "O kâğıda göstermiş olduğun hürmetten dolayı, sana hikmetin kapısını açmış bulunuyoruz" diye bir ses duydu. Bir süre riyâzete çekildikten sonra, bir va'z meclisi kurdu.

Kendisi şöyle anlatır: "Birgün Mısır'a gitmiştim. Orada büyük bir kuraklık ve kıtlık hüküm sürüyordu. Cum'a namazından sonra halk ağlayarak duâ ediyorlardı. Hatırimdan câminin ortasına gidip, bu cemâate nasîhatta bulunayım diye geçti. Aklımdan geçirdiğim gibi yaptım. Sonra câminin ortasına gidip onlara şöyle dedim: "Ey cemâat! Allahü teâlâyâ, sadaka vermek suretiyle yaklaşınız. Allahü teâlâyâ en güzel yaklaşma şekli budur" dedim. Sonra "Ey Allahım! Benim üstümdeki cübbemden başka hiçbir şeyim yok, ancak bunu verebiliyorum, dedim ve cübbemi çıkarıp ortaya attım. Beni takip eden halk, cübbemin üzerine sadakalarını koymaya başladılar. Bunları fakîrlere dağıttık. Bir müddet sonra öyle bir yağmur yağdı ki, her taraf su ile doldu."

Şöyle anlatılır: Bir genç fesad ve içki meclisi kurup, eğlenirdi. Kölesine dört dirhem (gümüş) verip, meze almasını söyledi. Köle yolda giderken Mensûr bin Ammâr'ın meclisine uğradı. "Biraz oturup ne söylediğini anlayayım", diye düşündü. Mensûr, bir fakîr için birşey istiyor ve kim dört dirhem verirse, ona dört duâ edeceğim diyordu. Köle, bu dört dirhemi ondan daha iyi bir yere veremem deyip, elindekinin hepsini Mensûr'a verdi. Mensûr hazretleri nasıl duâ istersin deyince, köle: Birincisi; âzâd olmayı, ikincisi; Allahü teâlânın efendime tövbe nasîb etmesini, üçüncüsü; dört dirhem karşılığında dört yüz dirhem vermesini, dördüncüsü; bana, efendime, sana ve bu mecliste bulunanlara rahmet etmesini istiyorum" dedi. Mensûr hazretleri duâ etti. Köle evine döndü. Efendisi "Nerede kaldın ve ne getirdin?" diye sorunca, köle de: "Mensûr bin Ammâr'ın meclisinde idim. Verdiğin dört dirhemle dört duâ satın aldım. Efendisi nasıl duâlar deyince, köle durumu efendisine anlattı. Efendisi: Seni âzâd ettim, bir daha içki içmeyeceğime Allahü teâlâyâ söz verip tövbe ettim, dört dirhem yerine sana dört yüz dirhem bağışladım. Dördüncü duân bana âid değildir. Ben elimden geleni yaptım, dedi. Efendi, gece rü'yasında bir sesin; "Sen elinde olanı, kendi eksikliğin ile yaptın, bana havale ettiğini ise, eksiksiz yaptım: Sana, köleye, Mensûr'a ve mecliste bulunanlara merhamet ettim" dediğini işitti.

Hârûn Reşîd, Mensûr'a "Sana bir soru soracağım. Cevâbın için de, sana üç gün mühlet veriyorum. İnsanların en âlimi ve en câhili kimdir?" dedi. Mensûr kalkıp dışarı çıktı, sonra yoldan geri dönüp geldi ve "Ey Emîr-ül-mü'minîn cevâbı dinleyiniz. İnsanların en âlimi tâat ve ibâdet ettiği halde korkan, en câhili de isyan ettiği halde emîn olandır" buyurdu.

Mensûr bin Ammâr, Küfe'de bir gece bir âbidin Allahü teâlâyâ karşı şöyle duâ ettiğini bildirir: "Ey Rabbim! İzzet ve celâlin hakkı için, günah işlerken sana muhalefeti kasdetmedim. Nefsim beni aldattı. Şehvetim de buna yardımcı oldu. Seni, benim kusurlarımı gizlemen beni aldattı ve cehâletim sebebiyle sana isyan ettim ve hareketlerimle muhalefette bulundum. Şimdi senin azabından beni, kim kurtaracak? Rahmetine nâil olamazsam bana kim yardım edecek? Kıyâmet gününde günahı olmayanlara "geçin", günahı olanlara "durunuz" dendiği vakit, hangi yüzle senin huzuruna çıkacağım. Acaba şu iki fırkadan hangisi ile beraber olacağım? Yazıklar olsun bana ki, ömrüm uzadıkça günahlarım çoğalıyor. Bizlere tövbe eylemeyi nasîb eyle yâ Rabbi! "

Ebû'l-Hasen Şa'rânî şöyle anlatır: "Bir kerre Mensûr bin Ammâr'ı rü'yâmda gördüm ve Allahü teâlâ sana nasıl muamelede bulundu? diye sordum. Şöyle cevap verdi: Bir ses duydum: "Mensûr bin Ammâr sen misin?" dedi. Evet yâ Rabbî, dedim. Bir yandan dünyâyâ râğbet ederken, öbür yandan halkı dünyâdan soğutup zühde teşvik eden sen misin?" dedi. Evet böyle olmuştu yâ Rabbî! Fakat önce sana hamd ü sena etmeden, sonra Peygamberlerine salât ve selâm getirmeden, üçüncü olarak da kullarına samimî surette nasîhat etmeden, hiçbir sohbete başlamadım ve bitirmedim, dedim. Bunun üzerine Allahü teâlâ meleklerine: "O doğru söyledi, onun için bir kürsü kurun, üzerine çıksın, dünyâda kulların arasında şân ve şerefimin yüceliğini ilân ettiği gibi, bu defa da meleklerin arasında şân ve şerefimin yüceliğini ilân etsin" dedi.

Mensûr bin Ammâr, Münkedir bin Muhammed'den, o da babasından, o da Câbir'den (r.a.) şöyle rivâyet eder: "Ensârdan Sa'lebe bin Abdurrahmân adlı bir genç vardı. Bu genç sevgisinden dolayı Resûlullah efendimizin (s.a.v.) yanından bir an bile ayrılmaz ve O'na dâima hizmet ederdi. Birgün Ensârdan birisinin kapısının önüne geldi, içeriye baktı. Bu sırada içerde bir hanım yıkanıyordu. Sa'lebe birkaç defa içeriye baktı. Sonra bu hareketine pişman oldu. Yaptığı bu kötü hareketten dolayı, Resûlullah'a vahy gelmesinden korktu. Peygamberimize (s.a.v.) karşı utancından Medine'den kaçtı. Mekke ile Medine arasında bir dağa gitti ve orada yaşamaya başladı. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) kırk gün Sa'lebe'yi sordu. Nihayet Cebrâil (a.s.) gelerek Peygamber efendimize (s.a.v.) dedi ki: "Rabbin sana selâm ediyor ve sana haber veriyor ki; ümmetinden firar eden (Sa'lebe) dağlardadır. O kaçan kişi, azabımdan bana (Allahü teâlâya) sığınıyor."

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bunun üzerine, Hz. Ömer ve Hz. Selmân-ı Fârisî'ye, **"Gidin Sa'lebe bin Abdurrahmân'ı getirin"** buyurdu. Hz. Ömer ve Selmân (r.anhüma) Medine'nin kenar evlerinin sonunda, koyun çobanlığı yapan Züfâfe ile karşılaştılar. Hz. Ömer çobana, "Buralarda dağda yaşayan bir genç biliyor musun?" diye sordu. Züfâfe, "Herhalde sen Cehennemden kaçanı soruyorsun" dedi. Hz. Ömer, "Cehennemden kaçtığını nereden biliyorsun?" deyince Züfâfe; "Gece yarısı olunca, şu taraftan elini başına koyarak ve ağlıyarak gelir ve şöyle söyler: "Keşke ruhum âlem-i ervâhda, cesedim âlem-i ecsâd'da kabz olsaydı ve ruhum bu iki âlemden ayrılmasaydı."

Hz. Ömer, "Biz onu bulmak istiyoruz" dedi. Züfâfe; "Benimle beraber gelin. Sizi ona götürüyüm" dedi. Gece yarısına doğru, genç aynı şeyleri söyleyerek geldi. Hz. Ömer gence yaklaştı. Genç onu hissedince "el-Emân, el-Emân, ateşten (azaptan) kurtuluş ne zaman" dedi. Hz. Ömer ona, "Ben Hattâb oğlu Ömer'im" dedi. Sa'lebe bunun üzerine; "Resûlullah benim günahımı biliyor mu?" diye sorduğunda Hz. Ömer, "Bilmiyorum. Ancak dün akşam seni bulmak üzere bizi gönderdi." Sa'lebe, "Yâ Ömer, beni Resûlullahın huzuruna, o namaz kılarken veya Hz. Bilâl kamet getirdiği zaman götürün" dedi. Hz. Ömer, Sa'lebe'nin söylediklerini kabul ederek onu Medine'ye getirdi ve sözünde durarak onu, Resûlullah namaz kılarken mescide getirdi. Sa'lebe, Resûlullahın mescidde kırâatini (Kur'ân-ı kerîm okumasını) işitince, bayılarak düştü. O baygın hâlde iken Hz. Ömer ve Selmân-ı Fârisî de namaza durdular. Resûlullah selâm verince Hz. Ömer ve Selmân'a, **"Sa'lebeyi ne yaptınız?"** buyurdu. Onlar da, "Ey Allahın Resûlü! Sa'lebe buradadır" dediler. Sa'lebe'yi ayıltarak Resûlullahın yanına getirdiler. Resûlullah efendimiz ona **"Yâ Sa'lebe seni benden uzaklaştıran nedir?"** diye sorduklarında, Sa'lebe; "Günahımdır" diye cevap verdi. Peygamber efendimiz (s...v.) ona **"Sana öğretmedim mi? Allahü teâlâ hatâ ve günahları bağışlıyor"** buyurunca, o da "Evet yâ Resûlallah!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona **"Ey Rabbimiz, bize dünyâda iyi hâl ver ve âhirette ihsan et ve Cehennem azabından koru"** (Bekara 201) âyet-i kerîmesini oku" buyurdu. Sa'lebe "Yâ Resûlallah! Günahım bundan büyüktür" deyince, Resûlullah efendimiz, **"Bilakis Allahın kelâmı en büyüktür"** buyurdu. Bundan sonra Resûlullah ona evine gitmesini emretti. Sa'lebe evine gitti ve hastalandı. Üç gün hasta yattı. Selmân-ı Fârisî Resûlullah'a gelerek, "Yâ Resûlallah! Sa'lebe yapmış olduğu şeyden dolayı hastalandı" dedi. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) **"Kalkınız Sa'lebe'ye gidelim"** buyurdu. Resûlullah onun yanına geldi. Başını kucağına alınca, Sa'lebe başını mübârek kucağından çekti. Resûlullah **"Niçin başını kucağımdan çektin?"** diye suâl ettiklerinde, Sa'lebe "Yâ Resûlallah! O baş günahla doludur. Onu sizin mübârek kucağınıza lâyük görmedim" dedi. Resûlullah **"Ne hissediyorsun?"** buyurdu. Sa'lebe "Derimin ve kemiklerimin arasında karıncanın sessiz yürüyüşünü hissediyorum" dedi. Resûlullah, **"Ne arzu ediyorsun?"** diye buyurdularında; Sa'lebe **"Rabbimin mağfiretini"** dedi. Bunun üzerine Resûlullah: **"Cebrâil aleyhisselâm şimdi geldi ve "Ey kardeşim, Rabbin sana selâm ediyor ve "Şayet kulum yer (dünyâ) dolusu hatâ ile bana kavuşursa, ben de onu yer dolusu mağfiret ile karşılarım" buyuruyor dedi."** buyurdu. Resûlullah bunu Sa'lebe'ye söyler söylemez, Sa'lebe bir bağırsık bağırdı ve vefât etti. Resûlullah kalktı, onu gısl etti, techîz ve tekfînini yaptı. Namazını kıldı. Sonra kabrine taşıdı. Kabir dönüşü Peygamber efendimizi parmaklarının ucuna basarak yürüdüğünü gören Eshâb-ı kirâm, "Yâ Resûlallah! Siz niçin ayak parmaklarınızın ucuna basarak yürüyorsunuz?" diye sorduklarında Peygamber efendimiz (s.a.v.); **"Sa'lebe'yi karşılayan melekler o kadar çok ki, onların kanadına basmayayım diye bu şekilde yürüyorum"** buyurdu.

Mensûr bin Ammâr'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdular ki, **"Cehennem mü'mine şöyle seslenir. Ey mü'min! Çabuk geç ki, nurun ateşimi söndürüyor."**

Mensûr bin Ammâr'a, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığına dâir soru sorulunca, şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ bizi ve sizi bu fitneden muhafaza buyursun. Kim fitneden uzak durursa, bu onun için büyük bir ni'mettir. Bu fitneden uzak durmazsa, felâkettir. Bunun hakkında konuşmak da, bid'attir. Soruyu soranla, cevap veren bu bid'ate ortaktır. Kur'ân-ı kerîm, kelâm-ı ilahîdir."

"Halkı anan, Hakkı anmaktan geri kalır."

"Nefsin selâmeti ona uymamakta, kişinin belâsı ise nefse uymaktadır."

“Sıkıntıdan kurtulmak istiyorsan, dünyâyı istemeği bırak, özür dilemekten kurtulmak istiyorsan, diline hâkim ol.”

“Şeytan bir kimseyle eğlenmek istediği zaman, ona koğuculuk (lâf taşıma) yapması için vesvese verir. Dedikodu yapmaya teşvik eder ve kötü sözler taşır. Bu koğuculuk yapan adam, yaptığı dedikodu sonunda öyle işler yapmaya başlar ki, şeytan onların birini dahi yapmaktan utanır ve korkar.”

“Bir kimse başına gelen dünyevî musîbetlerden dolayı sızlanırsa, musîbet îmânına intikâl eder.”

“Bir günahı işlediğin zaman duyduğun zevk, günahın kendisinden daha beterdir.”

- 1) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-130*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-325*
- 3) *Nefehât-ül-üns sh-114*
- 4) *Târîh-i Bağdâd cild-13, sh-71*
- 5) *Mizân-ül-i'tidâl cild-4, sh-187*
- 6) *Risâle-i Kuşeyrî sh-23*

MİMŞAD ED-DÎNEVERÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Irak âlimlerinden olup, ilimde zamanın bir tanesiydi. Riyâzet, hizmet, müşahade, hâl ve hareketlerinde, eşi ve bir benzeri yoktu. Dînever’de doğup, orada ilim tahsil etmiştir. 299 (m. 911)’de vefât etti.

Mimşâd ed-Dîneverî; Cüneyd-i Bağdâdî, Rûveym bin Ahmed ve Süfyân-ı Sevrî hazretleriyle aynı yıllarda yaşadı. Yahyâ el-Celâ, Sırrî-yi Sekatî ve Ma’rûf-i Kerhî hazretleriyle görüşüp, onların sohbetlerinde bulundu. Hübeyret-ül-Basrî hazretlerinin talebelerinden idi. Hocasının vefâtından sonra, hocasının yerine geçti. Tâliblere ilim öğretip, nasîhatte bulundu. İnsanların kalblerine Allah sevgisini yerleştirmek, onlara doğru yolu göstermek ve öğretmek için çalışan Mimşâd ed-Dîneverî hazretlerinin en tanınmış talebesi, Ebû İshâk Şâmî-i Çeştî hazretleridir.

Mimşâd ed-Dîneverî hazretleri, doğumundan ölümüne kadar, bütün ömrünü oruç tutmakla geçirdi. Yalnız Ramazan bayramının birinci günü ile, Kurban bayramının dört gününde oruç tutmazdı.

Mimşâd ed-Dîneverî çok mal-mülk sahibi idi. Allahü teâlânın sevgili kullarıyla tanıştıktan sonra, mallarının hepsini fakîrlere dağıttı. Ondan sonra da hac için yola çıktı. Oradan ayrılırken de; “Yâ Rabbî! Ailem ve çocuklarımı sana emânet ettim” diye duâ etti. Mekke-i mükerre yolunda giderken çölde bir adam gördü. Başında bir tepsi yemek vardı. Mimşâd ed-Dîneverî bunu ne yapacağını sordu. O adam da, “Ben ehl-i gâibten bir kişiyim. Hergün senin evine böyle bir tepsi yemek götürürüm. Allahü teâlâ bana böyle emretti” dedi.

Hübeyret-ül-Basrî hazretlerinin derslerine devam ederken bir gün kendisine, “Git abdest al gel” buyuruldu. Daha sonra hocasının yanına geldi. Hocası elinden tutup; “Yâ Rabbî! Mimşâd ed-Dîneverî’yi dervişlik makamına eriştir” diye duâ etti. Bu duânın te’sîri ile Mimşâd ed-Dîneverî hazretleri kırk defa bayılıp, bir o kadar da ayıldı. Sonunda kendisine gelip ayağa kalktı. Hocasının ellerini öptü. Hübeyre hazretleri, “Arzu ettiklerine kavuştun mu?” diye sordular. O da, “Otuz senedir bunun için uğraşırım. El-hamdülillah sizin himmetinizle arzuma bugün kavuştum” dedi. Kendisine icâzet verilip, talebe yetiştirmekle vazifelendirildi.

Tekkede ders verirdi. Tekkesinin kapısını devamlı kapalı tutardı. Kapiya birisi gelse, misafir misin, mukîm misin? diye sorardı. “Eğer kalıcı isen içeri gir, şayet misafir isen, burası senin yerin değildir. Çünkü birkaç gün kalır kendine bizi alıştırırsın da, sonra ayrılığına dayanamayız” derdi.

Ba’zan seyahatler yapan Mimşâd ed-Dîneverî, gittiği yerlerdeki evliyânın sohbetinde bulunur, onlardan nasîhat alırdı. Kendisi bir seyahatinde yaşlı bir zâttan aldığı nasîhati şöyle anlatır:

Seyahatlerimden birinde, yaşlı bir zât gördüm. Hayır yüzünden okunuyordu. “Bana nasîhat et” dedim. O zât bana şöyle dedi: “Himmetini koru. Himmet (niyet), bütün işlerin başlangıcıdır. Himmeti temiz olanın, gayreti iyiye yönelen kimsenin, yaptığı işleri de, temiz olur. Hâlleri ve amelleri de düzelir.”

Kendisi şöyle anlatır: “Bir zamanlar borcum vardı. Kalbim hep bu borç ile meşgul olurdu. Birgün rü’yâmda birinin bana, “Ey cimri! Yapmış olduğun bu borç bize aittir. Bize güven, borcundan dolayı hiç korkma. Senin görevin, borcunu bize havale etmek, bizim görevimiz ise borcunu ödemektir” diye söylediğini gördüm. Bundan sonra hiçbir zaman, kasap, bakkal ve manav gibi yerlerdeki borçları düşünmedim. Zîrâ bunlar hep ödeniyordu.”

Şöyle anlatılır: “Birgün birisi Mimşâd ed-Dîneverî’ye; bana işimin olması için duâ et” dedi. Bunun üzerine Mimşâd ed-Dîneverî, “Git, Allahü teâlânın râzı olduğu filân mahalleye yerleş ki, Mimşâd’ın duâsına muhtac olmayasın” dedi. Adam, “Allahü teâlânın râzı olduğu mahalle neresidir?” diye sorunca, Mimşâd ed-Dîneverî, “İnsanların olmadığı yerdir” dedi. Adam daha sonra halkın arasından çekildi. Bütün

vaktini ibâdet ve duâ ile geçirdi. Bu hâli ile yüksek mertebelere ulaştı ve Allahü teâlânın sevgili kullarından, oldu. Birgün şehri sel basınca halk, Mîmşâd ed-Dînevetî'nin tekkesine sığınıyorlardı. Bu zât da, postunu selin üzerine sermiş, onun üzerinde oraya geldi. Mîmşâd ed-Dîneverî bu durumu görünce, ona, "Bu hâl nedir?" diye sordu. O zât da, "Hem bana bu hâli verdin, hem de bu hâl ne diye soruyorsun. Mîmşâd'ın duâsı ile Allahü teâlâ bana bunu verip, kendisinden başkasına ihtiyac duymamamı sağladı ve gördüğünüz bu mertebeye ulaştırdı" dedi.

Birgün evinden çıktığında bir köpek ona havladı. "Lâ ilâhe illallah" dedi ve köpek olduğu yerde oluverdi.

Vefâtı yaklaştığında ona "Hastalıktan ne çekiyorsun?" dediklerinde, "Benden ne çektiğini, gidin de hastalığa sorun" dedi. "Gönlünü nasıl buluyorsun?" diye sorduklarında, "Gönlümü kaybedeli otuz sene oldu. Onu tekrar ele geçirmek istedim ama bulamadım. Bu süre içinde gönlümü bulamayınca, bütün siddîkların gönüllerini kaybettikleri şu hâl içinde, ben onu nasıl bulacağım?" dedi ve ruhunu teslim etti.

Mîmşâd ed-Dîneverî'ye: "Aç kalan velî ne yapar?" diye sorduklarında, "Namaz kılar" diye cevap verdi. "Peki onu yapacak gücü yoksa?" diye sorduklarında, "Uyur" cevâbını verdi. "Ya uyuyamazsa?" diye sorduklarında: "Allahü teâlâ velî kuluna şu üç şeyi verir: Ya gıda, ya güç veya ecel!" buyurdu.

Mîmşâd ed-Dîneverî buyurdu ki:

"Hak teâlâyâ ulaşmanın yolu uzundur, o yola sabretmek zordur."

"Talebenin edebi, hocasına hürmet, kardeşlerine hizmet, dünyâ bağlarını kesmek ve dînin âdabına göre kendini korumaktır."

"Sâlih kimselerle beraber olan sâlih, fâsıklarla beraber olan fâsık olur."

"İnsanın tapındığı, ya'nî ömrünü kendisi için harcayıp, çok sevdiği şeyler çeşitlidir. İnsanların bir kısmı, nefesine, bir kısmı çocuğuna, bir kısmı malına, bir kısmı parasına, bir kısmı hanımına, bir kısmı, makam ve mevkiye tapar. Herkes gönlünü bunlardan birisine bağlamıştır. Bunların bağından kurtulmak çok zordur. Bunlara tapınmaktan sadece; kendine, malına, makamı ve mevkiine güvenmeyip, her şeyin sahibi ve yaratıcısı Allahü teâlâyâ hakkıyla kulluk yapamadığını bilip, yaptıklarını hep kusurlu ve noksan görerek, nefisini ayıplıyanlar kurtulabilir."

"Bir kimse yalnız Allahü teâlâyı düşünürse, ona hiçbir şey ve kimse zarar veremez."

"Tevekkül, kalbinin ve nefsinin meyil ettiği herşeyden uzaklaşmaktır."

1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10 sh-353*

2) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-316*

3) *Nefehât-ül-üns sh-144*

4) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-130*

5) *Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-133*

6) *Risâle-i Kuşeyrî sh-122*

7) *Sıfat-üs-safve cild-4, sh-60*

MUALLÂ BİN MENSÛR (EBÛ YA'LÂ):

Büyük fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ya'lâ'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 211 (m. 826) senesinde vefât etti. Bağdâd'da yerleşti. Orada, Mâlik bin Enes, Leys bin Sa'd, İbn-i Hey'a, Ebû Yahyâ bin Hamza (r.aleyhim) gibi büyük âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Ondandır, Ali bin Medîni, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Ebû Hayseme, Ebû Yahyâ Sâika ve daha başkaları (r.aleyhim) rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed'den ilim almıştır. İmâm-ı Ebû Yûsufun talebelerinin önde gelenlerinden. Ehl-i Re'y âlimlerinden! Rivâyetlerinde sika (güvenilir) bir âlimdir. Ebû Zûr'a onun ilme çok düşkün olduğunu, ilim için çok yolculuklar yaptığını söyler. Ahmed el-İclî de onun sika, sünnet-i seniyyeye çok bağlı, asîl bir kimse olduğunu, defalarca kendisine hâkimlik teklif edildiği halde kabul etmediğini bildirmiştir.

İbn-i Maîn şöyle anlatır: "Birgün Muallâ bin Mensûr namaz kılıyordu. Başına yukarıdan bir şey düştü. Buna rağmen, namazını bitirinceye kadar bir tarafa dönmedi."

1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-12, sh-309*

2) *Mizân-ül-ittidâl cild-4, sh-150*

3) *Târih-i Bağdâd cild-13, sh-188*

4) *El-A'lâm cild-7, sh-271*

5) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh-238*

6) *Esmâ-ül-müellifin cild-2, sh-466*

7) *Fevâid-ül-Behiyye sh-215*

MUFADDAL BİN SELEME:

Lügat, nahiv ve fıkıh âlimi. Tam ismi, Mufaddal bin Seleme bin Âsım ed-Dabî'dir. Künyesi, Ebû Tâlib olup, aslen Kûfeli olduğu için Kûfî, nahiv âlimi olduğu için Nahvî, lügat âlimi olduğu için Lügavî denilmiştir. Hanefî mezhebinde olup, Bağdâd'da Horasan Kapısı'ndaki evinde otururdu. Kendisi, Ehl-i Beyt'ten olup, baba ve dedeleri, ilimleriyle meşhûrdu. Oğlu da, Şâfiî fıkıh âlimleri arasında yer aldı. Mufaddal bin Seleme'den en son 290 (m. 903) yılında hadîs-i şerîf rivâyet edildi. Dolayısıyla bu târihten sonra vefât etmiş olduğu bildirilmektedir.

Mufaddal bin Seleme, asrının en tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etti. Babası meşhûr nahiv âlimi Ferrâ'nın arkadaşı idi. O da onun gibi âlim, kırâat ve nahiv ilimlerine vâkıftı. Oğlunu da bu ilimlerde yetiştirdi. Babasından başka, Amr bin Şebet, Muhammed bin Şeddâd, Ya'kûb bin İshâk bin Ebî İsrâil ve Ebû Abdullah bin Arabî'den ilim tahsil edip, bir kısmından hadîs-i şerîf rivâyet etti. Zekî ve üstünlükler sahibi olan Mufaddal bin Seleme, zamanındaki Abbasî vezirlerinden İsmâil bin Bülbül'le dostluk kurdu. Ona nasihatlerde bulundu. Nahiv ve lügat ilmindeki üstünlüğü ve ahlâkının güzelliği ile herkesin sevgisini kazanmıştı.

Mufaddal bin Seleme'den de bir çok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Şâfiî fıkıh âlimi olan oğlu Ebû Tayyip Muhammed bin Mufaddal ve Muhammed bin Yahyâ Solî bunlardandır.

Birçok ilim dallarında âlim olan Mufaddal bin Seleme, din ve âlet (dîne yardımcı ilimler) ilimlerinde pek kıymetli kitaplar yazdı. Bir kısmı basılan eserlerinden bazıları şunlardır:

El-Bârîfî ilm-ül-lüga, Kitâb-ül-fâcir, Kitâb-ül-avd ve'l-melâhî, Kitâb-ü cilâ-üş-şibh, Kitâb-üs-sayf, Kitâb-ü ziyâ-ul-kulûb fî meâni-ül-Kur'ân, Kitâb-ül-istikâk, Kitâb-üz-zer'î ve'n-nebât, Kitâb-ü halk-ül-insân, Kitâb-u mâ yuhtâc-u ileyh el-Kâtib, Kitâb-ül-maksûr ve'l-memdûd, Kitâb-ul-medhâl ilâ ilmin-nahv.

- 1) *Târîh-i Bağdâd*, cild-13, sh-124
- 2) *Vefeyât-ül-a'yân* cild-4, sh-205, 206
- 3) *Nüzhet-ül-elibba*, sh-265
- 4) *Bugyet-ül-vuât*, sh-396
- 5) *Mu'cem-ül-üdebâ*, cild-19, sh-163
- 6) *Keşf-üz-zünûn*, sh-216, 1091, 1443, 1445, 1461, 1644
- 7) *İzâh-ül-meknûn* cild-1, sh-5, 2, 272, 333
- 8) *Mu'cem-ül-müellifin* cild-12, sh-314
- 9) *El-A'lâm* cild-6, sh-279

MUHAMMED BİN ABDULLAH MÛSULÎ:

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ca'fer'dir. 162 (m. 778) senesinde doğdu. 242 (m. 856)'da vefât etti. Hadîs ilminde hâfız olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlemiştir. Hadîs ve muhaddislerle ilgili târih bilgisinde de âlim olup, Musul şeyhi (âlimi) lakabıyla meşhûrdur. Ebû Bekir bin İyâş, Süfyân bin Uyeyne, Meâfî bin İmrân, İsa bin Yûnus gibi meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Hüseyin bin İdrîs el-Hirevî, İmâm-ı Nesâî, Ca'fer Feryâbî, Bayandî, Ebû Ya'lâ ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Rivâyetleri meşhûr sünen kitaplarından Sünen-i Nesâî'de yer almıştır.

Muhammed bin Abdullah, ticâretle de meşgul olmuştur. Bu sebeple Bağdâd'a çok gidip, gelmiştir. Nesâî onun için sika (güvenilir, sağlam) demiştir. Hatîb-i Bağdâdî ise onun hakkında "Fazîlet ehlinde bir zât idi. Tahkiki ve ezberlemesi güzel, rivâyeti çok bir zâttır" demiştir. Hadîs ilmi ile ilgili "er-Ricâl ve'l-İlel" adlı bir eseri vardır.

Muhammed bin Abdullah'ın, rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

"İslâmın binası beş direk üzerine kurulmuştur. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdûhu ve resûlüh, demek ve bunun ma'nâsına inanmak. Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek."

- 1) *Mu'cem-ül-müellifin* cild-10, sh-227
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz* cild-2, sh-494
- 3) *Şezerât-üz-zeheb* cild-2, sh-101
- 4) *El-A'lâm* cild-6, sh-221
- 5) *Târîh-i Bağdâd* cild-5, sh-416

MUHAMMED BİN ABDULLAH EL-ENSÂRÎ:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Hadîs ilminde her sözü senettir. 215 (m. 830) senesinde vefât etti.

Hadîs, fıkıh ve daha birçok ilimlerde büyük bir âlim olan Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Süleymân et-Temîmî ve daha başka âlimlerden ilim alıp, rivâyette bulundu. Kendisinden de İmâm-ı Buhârî ve daha birçok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, fıkıh ilminde de derin âlimdi. Basra şehrinde kadılık (hâkimlik) yaptı. Doksanedi sene yaşayan Muhammed bin Abdullah, ömrünü ibâdetle ve insanlara ilim öğretmek, İslâmiyeti yaymakla geçirdi. En meşhûr eseri, er-Risâletü fi'l-Vakf'dır.

1) Mu'cem-ül-müellifin cild-10, sh-202

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-35

MUHAMMED BİN AHMED EBİ HAYSEME:

Büyük fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 279 (m. 892) senesinde vefât etti. Aslen Nesâlidir. Nasr bin Ali Cehdâmî, Muhammed bin Muhammer el-Bahrânî, İbrâhîm bin İsmâil el-Küheyli, Sa'îd bin Yahyâ el-Kmevî ve daha başka âlimlerden (r.aleyhim) rivâyetler yapmıştır. Kendisinden de, Ahmed bin Kâmil el-Kâdî, Muhammed bin Hasen bin Maksim el-Mukrî, Ahmed bin Abdullah ez-Zirâ en-Nehvevânî rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Kâdî İbn-i Kâmil: "Dört kişinin hayatta kalmasını çok isterdim. Bunlar Ebû Ca'fer et-Taberî, Berberî, Ebû Abdullah bin Ebû Hayseme ve Ma'merî'dir. Hepsisi de anlayışı ve ezberleri kuvvetli kimselerdir."

Muhammed bin Ahmed bin Ebî Hayseme'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

"Resûlullah (s.a.v.) **"Şüphesiz Allahü teâlâ O'nun (Resûlullahın) yardımcısıdır. Cebrâil ve sâlih mü'minler de..."** (Tahrim sûresi 4. âyet) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, **"Ebû Bekir ve Ömer, sâlih mü'minlerdendir"** buyurdular.

Muhammed bin Ahmed bin Haysemenin zekât ve mallarla alâkalı eserleri vardır. Bu kitaplarında, anlatılan mevzular için, hadîs-i şerîflerden deliller getirmiştir.

1) Târîh-i Bağdâd cild-1, sh-303

2) Mu'cem-ül-müellifin cild-8, sh-261

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-742

MUHAMMED BİN DÂVÛD EZ-ZÂHİRÎ:

Meşhûr fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Dâvûd bin Ali bin Halef el-İsfehânî'dir. "ez-Zâhirî" ismi ile de tanınmıştır. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Bedeninin zayıflığından ve renginin sarılığından dolayı kendisine "Usfûr-üş-Şevk=Çalı Kuşu" lakabı verilmiştir.

Usûlî ve farazî fıkıh, edebiyat, şiir, lügat ve haber ilimlerinde büyük âlimdir. Ailesi, İsfehânlıdır. Kendisi, 255 (m. 869) yılında Bağdâd'da doğup büyüdü. Orada fetva verirdi. 297 (m. 910) senesinin Ramazan ayının son günlerinde vefât etti. Kâdî Yûsuf bin Ya'kûb'un vefâtı da aynı târihtedir.

Zâhirî mezhebinin imâmı, Üâvûd-ı Zâhirî'nin oğlu olan Muhammed bin Dâvûd, büyük bir fıkıh âlimidir. Zamanının âlimleri arasında ilmi, zekâsı, anlayışı en çok olanlardandı. Bağdâd'da babasından sonra, kendisinden fetva sorulurdu. Fıkıhda büyük bir âlim olan Ebû Abbâs bin Süreyc ile vezir İbn-i Cer-râh'ın meclisinde yaptığı ilmî münazaraları meşhûrdur. Edebiyat ve şiirde de üstün bir yeri vardır. Kalbinin ince duygularını dile getiren beyitleri çoktur. Gençlik yıllarının başlarında yazdığı "Kitâb-üz-Zühre" adındaki eserinde, bu şiirlerini toplamış ve daha başka nâdir haberleri de bildirmiştir. Hattâ Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler de, bu kitabında yer almaktadır.

Fıkıh ilmine ait yazdığı kitaplarından bazıları şunlardır:

1) kitâb-ül-vusûl ilâ Ma'rifeti'l-usûl

2) Kitâb-ül-inzâr.

3) kitâb-ül-i'zâr.

4) kitâb-ül-intisâr Muhammed bin Cerîr ve Abdullah bin Şerşerî ve İsâ bin İbrâhîm bin Darîr.

5) İhtilâfû mesâilî's-Sahâbe

Babasının vefâtından sonra yaşı küçük olduğu halde, ilimde onun yerine geçti. Müslümanlar ona gelip, her mes'ele hakkında fetva isterlerdi. O da, babasının mezhebi üzere fetva verirdi. Onu yaşının küçüklüğünden dolayı küçümseyenler oldu. Birisini araya koyup onu imtihan etmek istediler. Bu kişi gelip, ona, "Sarhoşluk nedir? insan ne zaman sarhoş olur?" diye suâl etti. O da, cevâbında: "İnsan, üzüntüleri kederleri unutup, gizlediği sırlarını herkese söylemeye başlayınca sarhoş olmuş demektir" dedi. Suâl eden, bu cevâbı çok beğendi. İlmin de böyle açıldığını bildirdi.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdu ki:

“Bir kimse âşık olsa, gizlese, iffetini muhafaza etse ve sabretse, Allahü teâlâ onu affeder ve onu Cennetine koyar.”

- 1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-9, sh-297*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-226*
- 3) *Târîh-i Bağdâd cild-5, sh-256*
- 4) *El-A'lâm cild-6, sh-120*
- 5) *Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-259*

MUHAMMED BİN EBAN EL-BELHÎ:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ebân biri Vezî el-Belhî'dir. Künyesi, “Ebû Bekir” olup, lakabı “Hamdeveyh”dir. Hadîs hâfızlarından Vekî bin Cerrâh'ın kâtipliğini yapmıştır. 244 (m. 808) senesinin Muharrem ayında Belh şehrinde vefât etti.

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Ebân; Süfyân bin Uyeyne, Ebû Hâlid el-Ahmer, Abdullah bin Vehb, Ebû Bekir bin İyâş, İbn-i Uleyye ve aynı asırda yaşayan diğer âlimlerden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İbn-i Huzeym, Ebû Abbâs es-Sirâc, Muhammed bin Abdullah bin Yûsuf ed-Devrî ve başka âlimler ilim almış ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

O, ilmi çok, hâfızası sağlam, çeşitli ilimlerde kitap yazan meşhûr hadîs imâmlarındandır. İctihad derecesine yükselmiş bir âlimdir. 300 000'den fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberlemiştir.

Ebû Hatim, İmâm-ı Nesâî ve İbn-i Hibbân, “O sika (güvenilir), sadûk (sağlam) ve çok ilim sahibi olup, kitap yazan güvenilir âlimlerdendir” diye bildirdiler.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Peygamberimiz (s.a.v.), **“On kerre Sübhânallah, on kerre El-hamdülillah, on kerre Allahü ekber, de! Sonra ihtiyâcın olan şeyi iste!”**

“Az veya çok olarak şarap içen kimseye, Allahü teâlâ kıyâmet günü Cehennemnin kaynar suyundan içirir” buyurdular.

- 1) *Mu'cem-ül-müellifin, cild-8, sh-190*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-498*
- 3) *El-A'lâm cild-5, sh-292*
- 4) *Mizân-ül-i'tidâl cild-3, sh-454*

MUHAMMED BİN EBÎ VERD:

Evliyânın büyüklerinden. Hadîs ilminde de âlim olup, doğum târihi bilinmemektedir. 263 (m. 876) senesinde vefât etti. Bağdâd'da doğup büyümüş ve ilim tahsilini orada yapmıştır. Evliyânın meşhûrlarından Cüneyd-i Bağdâdî'nin, akrabası olup, sohbetinde bulunmuştur. Zamanındaki meşhûr velîlerden Sırrî-yi Sekatî'nin, Hâris Muhâsibî'nin, Bîşr-i Haffî'nin ve Ebû'l-Feth el-Hammâl'in sohbetlerinde bulunmuştur. Böylece tasavvufta yetişmiştir. Hadîs ilminde; Ebû Nadr Hâşim bin Kâsım'dan ders almış ve ondan işiterek bir miktar hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah bin Muhammed el-Begâvî ve diğer ba'zı âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Muhammed bin Ebî Verd'in kendisi gibi meşhûr ve velî bir zât olan bir de kardeşi vardır. İsmi Ahmed olup, ikisinin ismi ve hâlleri çok kerre birlikte zikredilmiştir. Kardeşi Ahmed, yaş itibarıyla kendisinden küçük olup, önce vefât etmiştir.

İlmi ile amel eden, fazîletli ve kıymetli bir zât olan Muhammed bin Ebî Verd'in sözlerinden bir kısmı şöyledir:

“Gaflet iki kısımdır. Biri rahmetten gaflet. Diğeri, gelecek olan azâbdan, cezadan gaflet. Rahmetten gaflet, yükselmeyi engeller. Cezadan gaflet ibâdetten alıkor. Gafletten kurtulan yükselir.”

Evliyâ kimdir? denilince; “Allahü teâlânın dostlarına dost, düşmanlarına düşman olan kimsedir” buyurmuştur.

“Dünyâya düşkün olan ve ona hırsıyla bağlanana kimse sevmez.”

“Bir kimse dünyâya düşkün olmazsa, insanlar onu sever. Kalbinden dünyâ sevgisini çıkaran kimseyi ise melekler sever.”

“İnsanları şu iki husus felâkete sürükler. Biri, farzları bırakıp, nafilelerle uğraşmak ve böylece farzları kaçırmak, ikincisi, kalbin gaflete dalıp, a'zâların yaptığı işin farkında olmaması.”

- 1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-315*
- 2) *Tabakât-üs-sûfiyye sh-249*

MUHAMMED BİN EŞLEM TÛSÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Tefsîr, hadîs ve kelâm âlimlerindendir. İsmi, Muhammed bin Eslem bin Sâlim bin Yezîd Tûsî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Salâhda (doğrulukda) meşhûr idi. 242 (m. 856) senesi Muharrem ayında vefât etti. Cenâze namazında binlerce insan bulundu. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, hâfız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, râvilerinin hâl tercemeleri ile birlikte ezbere bilen) idi. Ya'lâ bin Ubeyd ve kardeşinden, Ca'fer bin Avn, Yezîd bin Hârûn, Ubeydullah bin Mûsâ, el-Mukrî ve başkalarından rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Hüseyin bin Muhammed el-Kubânî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Vekî' et-Tûsî ve başka zâtlar rivâyette bulundular.

Haram ve şüphelilerden sakınmakta ve hattâ şüphelilere düşmek korkusuyla mubahların çoğunu terk etmekte çok dikkatli olup, bütün ömrü İslâmiyete uymakla geçti. Riyaya düşmek ve parmakla gösterilmek korkusuyla, nafile ibâdetlerini evinde gizli olarak yapar ve **"Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riyâ demektir"** hadîs-i şerîfini okurdu. Bir defasında yerden bir taş alıp, "Bu, taş değil mi?" diye sordu. "Evet" dediler. "Şu yüksek kaya da taş değil mi?" dedi. "Evet" dediler. "İşte bunun büyüğüne de küçüğüne de taş denildiği gibi, rıyanın azı da çoğu da, tehlikelidir" buyurdu. Yaptığı ibâdetlerin gizli kalması ile ilgili olarak; "Mümkün olsa, sağımdaki ve solumdaki meleklerden de gizlerdim" buyururdu. Allah korkusu ile çok ağlardı. Bu hâli komşuları da fark ederler, kendisine acırlardı. Sadece arpa ekmeği yer, fazlasına lüzum yok derdi. Hiçbir zaman kahkaha ile gülmezdi. Bir ara Nişâbûr'a geldi. Herkes, feyiz ve bereket kaynağı olan sohbetlerinden istifâde edebilmek için can atıyorlardı. Onun vesîlesiyle ellibin kişinin tövbe edip hidâyete kavuştuğu rivâyet edilmektedir. Bir zâlim, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylemesi için kendisini zorladı ise de söylemeyip, zindana atıldı ve orada iki sene kadar kaldı. Bu zaman zarfında, her Cum'a günü gusledip, seccadesini alır ve Cum'a namazını câmide kılabilmek için zindanın kapısına gelirdi. Câmiye gitmesine izin verilmeyince de geri döner ve "Yâ Rabbî! Ben Cum'a namazını cemâatle câmide kılabilmek için çıkmak istiyorum. Fakat izin verilmediğini sen görüyorsun. Elimden gelen birşey yok. Hâlim sana ma'lûmdur" derdi. Nihayet zindandan kurtuldu. O sırada, Horasan Valisi Abdullah bin Tâhir, Nişâbûr'a gelmişti. Halk kendisini karşılamak için yollara döküldü. Tanışma merasimi üç gün sürdü. Üçüncü gün akşam, Abdullah bin Tâhir, "Tanınmış kimselerden bu merasime gelmeyen kaldı mı?" diye sordu. "Evliyâdan Ahmed bin Harb ile Muhammed bin Eslem Tûsî gelmediler" dediler. "Niçin gelmediler?" deyince, "Bunlar iki büyük zâttır ki, hep kendi hâllerinde; Allahü teâlâyâ ibâdet eder ve her an O'nu hatırlamakla meşgul olur. İnsanlarla pek alâkadar olmazlar" dediler. "Öyle ise bizim onlara gitmemiz lâzımdır" deyip, önce Ahmed bin Harb'in yanına geldi. Ahmed bin Harb, Abdullah'ı görünce, "Simanızın çok güzel olduğunu duymuştum. Görüyorum ki, yakışıklılığınız duyduğumdan da fazla imiş. Şimdi size yakışan odur ki, bu güzel yüzü, Allahü teâlânın emirlerine itâat etmemek ve çeşitli günahları işlememek suretiyle çirkin ve kara olmaktan koruyasınız" buyurdu. Abdullah bin Tâhir, bundan sonra Muhammed bin Eslem Tûsî'nin yanına gitti. Fakat, eve giremedi. Kapıda, "Yâ Rabbî! Ben çok kötü bir kimse olduğum için, belki de o benden nefret ediyor. Fakat, o senin sevgili kullarından olduğu için, onu senin rızân için çok seviyorum ve biliyorum ki, ben onun hizmetçisi bile olmaya lâayık değilim. Bana lütfeyle. O mübârek zât hürmetine bu kötü kulunu affeyle" diye duâ etti. O gün Cum'a idi. Dışarıda bekleyip, namaz vaktinde nasıl olsa dışarı çıkar, o zaman kendisi ile görüşürüm diye düşündü. Namaz vakti gelip, Muhammed bin Eslem (r.a.) dışarı çıkınca Vali büyük bir hürmetle, kendisine duâ etmesini istirham etti.

Muhammed bin Eslem (r.a.) Nişâbûr'dan Tûs'a geçti. Bir mescidde, insanlara nasîhat etti. Sohbetine gelenler istifâde ederlerdi. Ondandır duâ isteyen hastalar, Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur, sıhhatine kavuşmuş olarak geri dönerdi.

Büyüklerden birisi şöyle anlatıyor: Bir gün şeytanın havadan yere düştüğünü gördüm. "Ey Mel'ûn! Bu ne demek oluyor?" diye sordum. "Şu anda Muhammed bin Eslem abdest alıyor, ondan korktuğum için kaçıp buraya düştüm, nerede ise ayağım kırılacaktı" dedi.

Muhammed bin Eslem hazretleri, geceleyin muhtaç olanların ne ihtiyaçları olduğunu gizlice tesbit eder, sonra da başkalarından borç alıp, ihtiyâcı olanlara gönderir ve götüren şahsa, kimin gönderdiğini söylememesini tenbih ederdi. Birgün Yahûdînin birisi gelip, kendisinde bulunan alacaklarını istedi. O anda Muhammed bin Eslem'in cebinde hiç para yoktu ve kalem açmakla (yontmakla) meşgul idi. Yerde kalem açılması ile çıkan ufak parçalar (yongalar) bulunuyordu. Yahûdîye, "Onları al" buyurdu. Yahudi yongaları eline aldığı anda onların altın olduğunu görünce, hayret edip, "Böyle bir zâtın hürmetine, ufak ağaç parçaları altın oldu. Şuna inandım ki, bu zâtın mensûb olduğu din, hak dindir, bâtıl olamaz" dedi ve müslüman oldu.

Ebû Abdullah isminde bir zât şöyle anlatıyor: “Vefâtından dört gün önce Muhammed bin Eslem’in yanına girdim. Bana dedi ki, “Ey Ebû Abdullah, Allahü teâlânın bana yaptığı iyiliği sana müjdeliye mi? Artık ölümüm yaklaştı. Allahü teâlâ hesaba tahammül edemeyecek derecede zayıf olduğumu bildiği için, üzerimde hesabını vereceğim bir şey bırakmadı. Vefât ettiğimde yıkayıp, kefenlendikten sonra, üstünde yattığım yaygıyı altına serin. Seccademi üstüme örtün. Bunları, elbiselerimi ve abdest aldığım su kabını, namazını kılan bir fakîre verin. Bu kesenin içinde otuz dirhem var, oğluma hediye ettim. Helâl paradır. Bunları verdikten sonra geride bir şeyim kalmıyor. Kapıyı kapat. Ben vefât edinceye kadar içeriye kimse girmesin. Yalnız olmayı istiyorum. Ben babamın sulbünde, annemin karnında yalnızdım. Dünyâya yalnız olarak geldim. Ruhum yalnız olarak çıkacak. Kabre yalnız olarak konulacağım. Yalnız iken Münker ve Nekir gelip suâl soracaklar. Hayra da şerre de uğrasam, tek başımayım. Cennete veya Cehenneme de gönderilsem, tek başıma yollanacağım. Kimse yanımda olmayacak. Orada beni yalnız bırakacak olan bu insanlarla, burada beraber olmamın ne fâidesi var?” buyurdu. Dördüncü gün vefât etti. Cenâzesi götürülürken insanlar birbirlerine, “Ey insanlar! İşte bu, mirası yanında olarak dünyâdan çıkan âlimdir. Bu, karınlarının kölesi gibi olan diğer insanlar gibi değildir. Muhammed bin Eslem (r.a.), dünyânın kendisini aldatamadığı, kandıramadığı çok yüksek bir zât idi” dediler.

Muhammed bin Eslem’in (r.a.) hastalığı sırasında komşularından birisi, bir gece rü’yâsında Muhammed bin Eslem’i gördü. “Elhamdülillah sıkıntıdan kurtuldum” diyordu. Sabah olunca, rü’yayı gören komşu, hem kendisini ziyâret etmek ve hem de rü’yâsını anlatmak için yanına gitti. Ama vefât etmiş olduğunu öğrendi.

Evliyânın büyüklerinden Ebû Alî Fârmedî (r.a.), bir mescidde va’z veriyordu. Bir ara kendisine, “**Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir**, hadîs-i şerîfinde bildirilen âlimler, kimleri işaret ediyor?” diye sorular. Cevâbında, “Bu âlimler çok az bulunur. Onlardan bir tanesi mescidin yanında yatmaktadır” deyip, Muhammed bin Eslem’in (r.a.) kabrini gösterdi.

Muhammed bin Eslem’in (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

Abdullah İbni Me’sûd (r.a.) şöyle anlatıyor: Resûlullah (s.a.v.) doğru bir çizgi çizdi ve “**Bu Allah yoludur**” buyurdu. Sonra bu çizginin sağından ve solundan çıkan çizgiler çizip “**Bu yolların her birinde şeytan vardır ve kendine çağırır**” buyurdu ve “**Doğru yol budur. Bu yolda olunuz! Fırkalara bölünmeyiniz**” (En’ âm-53) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudular.

Resûlullah (s.a.v.) efendimiz, “**Benî İsrâîl (İsrâiloğulları), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmiş Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ (ya’nî Hıristiyanlar) da, yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur**” buyurdu. Eshâb-ı kirâm (r.anhüm) “Yâ Resûlallah! Kurtulanlar kimlerdir?” diye sorunca, “**Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir**” buyurdu.

Muhammed bin Eslem (r.a.) buyuruyor ki, “İşte ben her işimde bu hadîs-i şerîfi ölçü aldım. Karşılaştığım işler bunlara uygunsa yaparım, değilse terk ederim. İlim sahipleri de böyle yapsa, Resûlullahın (s.a.v.) izinde gitmiş olurlar. Fakat onları dünyâ ve mal sevgisi aldatıyor. Eğer hadîs-i şerîfte, “**Biri hâriç hepsi Cennete gidecek**” denseseydi biz o bir fırkada olmaktan korkardık. Halbuki “Biri hâriç hepsi Cehenneme gidecektir” denmektedir.”

Muhammed bin Eslem (r.a.) Müsned ismindeki kitabına, “**İmân; Allaha, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, âhiret gününe, hayır olsun şer olsun kaderin hepsine** (hepsinin, Allahın takdiri, dilemesi ve yaratması ile olduğuna) **inanmaktır**” hadîs-i şerîfini yazarak başladı ve “İmânın (Allaha inanmak) ile başlaması, O’nun fadlı, rahmeti ve kullarından dilediğine yaptığı bir ihsandır. Kulunun kalbine, kendisine imân etmek ni’metini ihsan etmekle bir nûr saçar, bu nurla kulunun kalbini aydınlatır. Göğsünü açar, genişletir. Kalbindeki imânı arttırır ve onu ona sevdirebilir. Böyle olunca kalb, imânın bütün şartlarına inanır, öldükten sonra dirilmeğe, hesaba çekilmeğe, Cennete ve Cehenneme, Allahü teâlânın kalbine saçtığı nûr sebebiyle, hepsine görür gibi inanır. Kalbi inanınca, dili de buna uygun söyler, tasdik ve şehâdet eder ve bedeninin a’zâları da buna uygun amel işleyip, Allahü teâlânın emrine itâat eder. Farzları yapıp, harâmlardan kaçır. Bunu yapınca tam ve olgun müslûman olur.” Sonra “**..Allahü teâlâ size umûm sevdirdi onu kalblerinizde güzelleştirdi. (Hucûrât-7) ve “Allahın İslâm nuru ile kalbine genişlik verdiği kimse, kalbi mühürlü nirsuz gibi midir? Elbette, o Rabbinden bir hidâyet üzeredir.**” (Zümer-22) âyet-i kerîmelerini yazdı.

“İmânı kâmil olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”

“Farz namaz, bir evvelkinden bir sonraki namaza kadar olan hatâlara; Cum’a namazı da bir sonraki Cum’a’ya kadar olan hatâlara keffâret olur.”

“Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hatırlayınız.”

“Mest üzerine meshin müddeti; mukîm için bir gün, bir gece ve misafir için üç gün, üç gecedir.”

“Bir kimse ihlâs ile “Lâ ilâhe illallah” derse Cennete girer.” (Eshâb-ı kirâm (r.anhüm), “Yâ Resûlallah! Bunu ihlâs ile söylememizin âlâmeti nedir?” diye sordular. **“Sizi Allahü teâlânın harâm kıldığı şeylerden men etmesidir”** buyurdu.

“Din, Allah için sevgi ve Allah için buğzdan başka nedir? Allahü teâlâ buyuruyor ki; (Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki; eğer Allahü teâlâyı) seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever.)” (Âl-i İmrân-31).

Hadîs-i şerîfte, **“Muhakkak ki, Allahü teâlâ, ümmet-i Muhammedi dalâlette icmâ ettirmez, ihtilâf gördüğünüzde Sevâd-ı a'zama yapışınız”** buyuruldu. İshâk bin Râheveyh (r.a.) buyuruyor ki: “Câhiller (Sevâd-ı a'zam) deyince insanların cemâati (ehl-i cemâat), diye anlarlar. Halbuki, Sevâd-ı a'zam, Peygamber efendimizin izinde ve yolunda giden, O'na tâbi olan ve O'nunla beraber olan âlimlerin cemâatidir. Bunlara **mazea** muhalif olan, cemâati terk etmiş olur. Bu büyük âlimlerden birisi de Muhammed bin Eslem'dir (r.a.).”

Muhammed bin Eslem'in (r.a.), hadîs ilmine dâir el-Müsned ve el-Erbeûn isimli eserleri ve Tefsîr-ül-Kur'ân, el-İmân vel-A'mâl (sapık fırkalardan Kerrâmiyye ve Cühemiyye'ye reddiye) isimli eserleri vardır.

- 1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-238
- 2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-532
- 3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh-52
- 4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh-13
- 5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-100
- 6) El-A'lâm cild-6, sh-34
- 7) Tezkiret-ül-evliyâ sh-152
- 8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-63
- 9) Sıfât-üs-safve cild-4, sh-125

MUHAMMED BİN GÂLİB ET-TEMMÂR:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Gâlib ed-Dabî et-Temmâr'dır. Basralı olduğu için Basrî de, denir. Künyesi Ebû Ca'fer olup, Temmâr lakâbıyla meşhûr olmuştur. 193 (m. 808) yılında Basra'da doğdu. Sonra Bağdâd'a gidip yerleşti. Orada ilim öğrendi. Çok âlimle görüşüp ilim aldı. 283 (m. 896) senesinde Ramazan ayının sonlarına doğru Bağdâd'da vefât etti.

Büyük hadîs âlimlerinden olan Muhammed bin Gâlib; Affân bin Müslim, Abdullah bin Mesleme el-Ka'nebî, Müslim bin İbrâhîm, Ebû Huzeyfe en-Nehdî, Ebû Seleme et-Tebûzekî, Ebû Ma'mer Abdüs-samed bin Nu'mân, Kubeysa bin Ukbe, Ebû Nuaym el-Fadl bin Dukayn, Ebû Gussân en-Nehdî ve Basralı, Kûfeli ve Bağdâdlı daha birçok âlimlerden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden. de, Mûsâ bin Hârûn, Muhammed bin Muhammed el-Bâgandî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd. Ebû Amr bin Semmâk, Ahmed bin Selmân en-Neccâd, Ebû Sehl bin Ziyâd, Ebû Bekir eş-Şâfî ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiler.

Muhammed bin Gâlib hâfızası kuvvetli, sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), hitâbeti kuvvetli, meşhûr hadîs âlimlerindendir.

Hamza bin Yûsuf es-Sehmî şöyle anlatıyor: Dâre Kutnî'ye, Muhammed bin Gâlib et-Temmâr'ın nasıl birisi olduğu soruldu. O da: “Sika ve rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler üzerinde iyi düşünen âlimlerdendir” dedi.

Ebû Hasen, Dâre Kutnî'de şöyle bildiriyor: “O, hatib birisiydi. Onun lisânından çok kimse çekinir, onun karşısında çok kimseler konuşmaya cesaret edemezlerdi.”

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

“Allahü teâlâyı isyan olacak bir şeyde, yarattıklarına itâat edilmez.”

“Hûd sûresi ve benzerleri beni ihtiyarlattı.”

“Bir cenâze namazında üç saf cemâat bulunur da, meyyite duâ ederek şefâatte bulunurlarsa, Allahü teâlâ onların şefâatini kabul eder.”

- 1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh-110
- 2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-615
- 3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-186
- 4) Târih-i Bağdâd cild-3, sh-143

MUHAMMED BİN HÂMİD TİRMİZÎ:

Horasan'da yetişen evliyânın meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Hicrî üçüncü asırda Belh şehrinde yaşamış olup, doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Zamanının meşhûr âlimlerinden ve evliyâsından Ahmed bin Hadreveyh ve diğer evliyâların sohbetinde ve derslerinde yetişmiştir. Hadîs ilminde de ilim sahibi olmuş, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Derslerinde ve sohbetinde çok talebe yetişmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden birkaçı şunlardır:

“Kim Allahü teâlâdan korkarsa, Allahü teâlâ herşeyi o kimseden korkutur. Kim Allahü teâlâdan korkmazsa, Allahü teâlâ onu her şeyden korkutur.”

“Helâl (rızk) aramak cihâddır.”

“Allahü teâlâ san'atkâr mü'mini sever.”

Muhammed bin Hâmid hazretlerinin kıymetli sözlerinden bir kısmı şunlardır:

“Tefekkür beş çeşittir. 1-Allahü teâlânın yarattığı şeylere bakıp, O'nun yüceliğini düşünmek. Bundan ma'rifet, Rabbini tanımak hâsıl olur. 2-Allahü teâlânın ni'metlerini ve ihsanlarını düşünmek. Bundan muhabbet hâsıl olur. 3-Allahü teâlânın va'd ettiği ni'metleri ve mükâfatları düşünmek. Bundan ibâdete karşı rağbet ve ibâdet yapma şevki hâsıl olur. 4- Allahü teâlânın azabını düşünmek. Böyle tefekkür eden kimse, Allahü teâlâyâ isyan etmekten sakınır. 5- Allahü teâlânın verdiği ni'metler ve ihsanları yanında, nefsin kötülüklerini düşünmek. Bundan da, geçmiş günahları hatırlıyarak Allahü teâlâyâ karşı haya, utanma hasır olur.”

“İnsanın kalbine nûr yerleşince; dışı, a'zâları, iyilik yapar ve iyiliği konuşur.”

Muhammed bin Hâmid hazretlerine, Fâtir sûresinin **“Ey insanlar! siz Allaha muhtaç olanlarısınız. Allah ise hiç bir şeye muhtaç değildir. Hamiddir (hamd olmaya lâyıktır).”** meâlindeki 15. âyet-i kerîmenin tefsîri sorulunca şöyle tefsîr etmiştir: “Siz âcizsiniz, Allahü teâlânın rahmetine muhtaçsınız, bunun için fakîrsiniz. Allahü teâlâ ganîdir. Sizin ibâdetlerinize ihtiyacı yoktur.”

“Ehl-i muhabbet olmayan kimse, himmete tam ma'nâsıyla ulaşamaz. (Himmet, sadece bir şeyi istemektir. Bu da Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır.) Muhabbet ehli buna; sünnete tâbi olup, bid'atlardan sakınmak suretiyle kavuşmuştur. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) himmette en yüksek derecede olup, Allahü teâlâyâ en yakın olandır.”

“Câhillerin evliyâyı inkâr etmesi, büyüklere dil uzatması, onları anlamaktan uzak olmalarından ve kalblerinin hikmeti almamasındandır.”

“Evliyâ olan zâtlar, evliyâlıklarını dâima gizlerler, söylemezler. Fakat onların hâlleri ve davranışları, evliyâ olduklarını gösterir. Evliyâlık iddiasında bulunan kimseler, dilleriyle bunu söylerler. Fakat hâl ve hareketleri, onların yalancı olduklarını ortaya çıkarır.”

“Allahü teâlâyâ en yakın olan kimseler, fakîrlerle bulunmaktan hoşlanan kimselerdir. Ebedi olanı, geçici olana tercih edenler ve kazaya rızâ gösterenlerdir.”

“Bir şeyi yapmaktan âciz kalırsan, bu acizliğini, zayıflığını anlamaktan da âciz kalma.”

“Evliyâyı hor görmek, ma'rifetullahın (Rabbini bilmenin) azlığındandır.”

“Bir kimsenin bir müslümanı hor görmesi, îmân ve ma'rifet zayıflığındandır.”

“Yol belli ve açık; delil, âlimler (müctehidler). Azık tam, binek kuvvetli. Fakat insanı asıl maksada kavuşmaktan uzaklaştıran şeyler var. Bunlar: Alimlere (müctehidlere) uymadan, kendi görüşüne uymak. Nefsinin istekleri peşinde koşmak. Azığı (yiyeceği) gayrimeşrû yerden toplamak. Mes'uliyeti unutup, bineği zayıflatmaktır.”

“İnsanların felâketine sebep; asıl işi bırakıp boş şeyler ile uğraşmaları, nefslerinin isteklerine uymaları ve harâma dalıp, şüphelilerden sakınmamalarıdır.”

“İnsanların en kötü ahlâklısı, dostunu düşmanını ayırmayan ve sohbet ehlinde uzak yaşayanıdır.”

“İnsanın kendine ait eski şeyleri giymesi, başkasının verdiği yeni şeyleri giymesinden hayırlıdır.”

“Kalb ve vakit, insan için sermâyedir. Fakat kalbini kötü zanlarla, düşüncelerle meşgul eder. Vaktini de boş şeylerle geçirir, zayi eder. Bu ne acı bir hâldir. Sermâyeyi kaybedene kim kâr getirebilir.”

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh-280

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-101

MUHAMMED BİN HASEN EL-AHVÂL:

Hadîs ve edebiyat âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hasen bin Dinar el-Ahvâl'dir. Kûfeli âlimlerden olduğu için, "Kûfî" olarak isimlendirilmiştir. Hadîs ilminde ve Arap edebiyatında büyük bir âlimdir. 250 (m. 864) senesinde vefât etti.

O, Muhammed bin Ziyâd İbnü'l-A'râbî'den ilim aldı ve ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Onun derslerinde çok bulundu. Kendisinden de, Niftaveyh en-Nahvî, Muhammed bin Abbâs-ı Yezîdî ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. İbn-i Abbâs-ı Yezîdî, onun huzurunda, 250 (m. 864) senesinde Ömer bin Ethem'in dîvânını okudu.

Muhammed el-Ahvâl, ilimde sika (güvenilir) bir âlim olup, Arap edebiyatında yüksek ilime sahipti. Hitâbeti kuvvetli, ilimde derin bir hazine idi. Birçok eser kaleme almıştır.

İmâm-ı Yakut, onun hakkında: "O, ilmi çok, anlayışı geniş, rivâyetlerinde güvenilir, zekâ ve muhakemesi çok kuvvetli bir âlimdi" dedi.

Zübeydî de onun, nahiv âlimlerinden el-Müberrid ve Sa'leb ile aynı tabakadan olduğunu bildirdi ve dedi ki: "O, kâtiplik yapar, insanların arasına fazla karışmazdı. 120 şâirin dîvânını topladı."

Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır:

1. Kitâb-üd-devâhî
2. Kitâb-ül-eşbâh
3. Kitâb-üs-silâh
4. Kitâb-ül-emsâl
5. Kitâbü fe'ale ve ef ale
6. Kitâbü mâ ittefaka lafzuhû ve ihtelefe ma'nâhü.

1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-9, sh-191*

2) *Târîh-i Bağdâd cild-2, sh-185*

3) *Bugyet-ül-vuât cild-1, sh-81*

MUHAMMED BİN HÂTİM:

Tefsîr ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, Semmin ismiyle de tanınır. Aslen Mervezîli olup, daha sonra Bağdâd'a yerleştiği için Bağdâdî de denmiştir. 235 (m. 850) senesinde vefât etti. Hadîs ilminde hâfız olup, yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberlemiştir. Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) olduğu bildirilmiştir. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Şüfyân bin Uyeyne, Abdurrahmân bin Mehdî, Yezîd bin İbn-i Hârûn, Vekî' bin Cerrâh, Şebabe bin Suvar, İshâk bin Mensûr, Amr bin el-Ankazî ve diğer âlimler. Kendisinden ise, Ebû Zûr'a, Ebû Hatim er-Râziyân Müslim bin el-Haccâc en-Nişâbûrî, Ahmed bin Hasen bin Abdülcebbâr-es-Sûfi ve diğerleri. Rivâyetleri imâfn-ı Müslim'in Sahih-inde ve Sünen-i Ebû Dâvûd'da yer almıştır. İmâm-ı Müslim onun üçyüz rivâyetini almıştır. "Tefsîr-ül-Kur'ân" adlı bir eseri vardır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Filan ve filân sûreyi unuttum; yahut, filân ve filân âyetleri unuttum... demek, bir kişi için ne kadar çirkin bir şeydir. Belki ona bunlar unutturulmuştur."

"Eğer bir müslüman bir fidan diker veya ekin eker de, ondan bir yabanî hayvan, kuş yahut başka bir canlı yerse, bunda onun için mutlaka sevâb vardır."

"Kim bana itâat ederse, Allaha itâat etmiş; her kim bana isyan ederse, Allaha isyan etmiş olur ve kim benim emîrime itâat ederse, bana itâat etmiş; her kim benim emîrime isyan ederse, bana isyan etmiş olur."

1) *Mu'cem-ul-müellifin cild-9, sh-167*

2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-101*

3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-86*

4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-400*

5) *Târîh-i Bağdâd cild-2, sh-266*

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-BERCÜLANÎ:

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyin el-Bercülânî'dir. Vâsıt şehrinin köylerinden veya Bağdâd'ın mahallelerinden birisi olan Bercülân'da doğup büyüdüğü için kendisine

“Bercülânî” adı verildi. Bağdâd’da yetişen âlimlerin büyüklerinden olan Bercülânî, ilim ve takva sahibi bir zât idi. Onun en meşhûr eseri, “Kitâb-üz-Zühd ve’r-Rekâik”dir. 238 (m. 852) senesinde vefât etti.

Büyük bir âlim olan Bercülânî, dünyâya düşkün olmayıp, harâm ve şüphelilerden sakınmada çok dikkatli hareket ederdi. Fazîletlerle süslü bir zât idi. Tasavvuf ilmine dâir çok eseri vardır.

O, Hüseyin bin Ali el-Ca’fi, Zeyd bin Hubâb, Sa’îd bin Âmir, Ezher bin Sa’d es-Semmân, Hâlid bin Amr el-Emevî ve daha birçok âlimden ilim aldı. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İbrâhîm bin Abdullah bin Cüneyd, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk et-Tûsî ve başkaları ilim aldılar. Onun sohbetinde yetiştiler.

Abdurrahmân bin Ebî Hatim şöyle anlatıyor: “Babam bana şöyle söyledi: Birisi gelip Ahmed bin Hanbel’e, zühd hakkındaki hadîs-i şerîften bir şey sordu. O da: “Bu hususta sana Muhammed bin Hüseyin el-Bercülânî lâzımdır. Git ona sor!” diye cevap verdi.”

Onun yazdığı eserlerden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-üs-sohbet
2. Kitâb-üz-zühd ve’rrekâik
3. Kitâb-ül-cûdi ye’l-keremî
4. Kitâb-üs-sabr.
5. Kitâb-üt-tâati

1) *Mu’cem-ül-müellifin cild-9, sh-235*

2) *Tabakât-ı hanâbile cild-1, sh-290*

3) *Târih-i Bağdâd cild-2, sh-222*

4) *El-A’lâm cild-6, sh-97*

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-VÂDÎ:

Kûfe’de yetişen fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyin bin Habîb el-Vâdî’dir. Künyesi, Ebû Hasin’dir. Hemedan şehrinin ortasında bulunan bir vâdî’ye nisbet edilerek “Vâdî” denilmiştir. Bir ara Kûfe’den Bağdâd’a gitti. Oradan hadîs-i şerîf öğrenip ilim tahsil ettikten sonra Kûfe’ye döndü. Kûfe’de kadılık (hâkimlik) yaptı. 296 (m. 909) senesinin Ramazan ayında Kûfe’de vefât etti.

Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Hüseyin, Ahmed bin Yûnus el-Yerbûî, Yahyâ bin Abdülhamîd el-Hamânî, Avn bin Selâm, Cendel bin Vâlîk, Abdülhamîd bin Sâlih ve daha başka âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Yahyâ bin Muhammed bin Sa’îd, Hüseyin bin İsmâil el-Mehâmîlî, Ebû Amr bin Semmâk, Ahmed İbni Selmân en-Neccâd ve İsmâil bin Ali el-Hâtîbî hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Muhammed bin Hüseyin, hadîs hâfızlarından olup, güvenilir, zekâ ve muhakemesi kuvvetli âlimlerdendi. Dâre Kutnî, İbrâhîm bin İshâk es-Savâf onun sika, sadûk, ilim öğrenmekte üstün gayretiyle bilinen âlimlerden biri olduğunu bildirdiler. Onun “Müsned” adında bir eseri vardır.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdu ki:

“Namaz kılmak için evinden mescide yürüyerek giden kimseye, yürüdüğü her adımı için Allahü teâlâ on sevab yazar. Mescidde oturup namaz vaktini bekleyen kimse, Allaha ibâdet eden kimse gibidir. Evine dönünceye kadar namaz kılanlardan yazılır-”

1) *Mu’cem-ül-müellifin, cild-9, sh-237*

2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-225*

3) *Târih-i Bağdâd cild-2, sh-229*

MUHAMMED BİN İBRÂHÎM EL-BÜŞENCÎ:

Mâlikî mezhebinde fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Adı, Muhammed bin İbrâhîm bin Sa’îd bin Abûurrahmân bin Mûsâ el-Abdî el-Büşencî’dir. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. 204 (m. 819) senesinde doğdu. İlim öğrenmek için doğuda ve batıda birçok şehirleri dolaştı. Büyük âlimlerden birçoğu ile görüştü. Onlardan çok istifâde etti. Çok ilim topladı ve öğrendiği bu ilimleri tasnif edip, kitap hâline getirdi. 290 (m. 902) senesi Muharrem ayının ortalarında Nişâbûr’da vefât etti.

Büyük âlim Büşencî’ye ilminin çokluğu sebebiyle “İlmin kaynağı” denmiştir. İlimde çok yüksek bir mevkii vardı. O, Yahyâ bin Bükeyr, Yûsuf bin Adî, Muhammed biri Sinan el-Avkî, İsmâil bin Üveys, Sa’îd bin Mensûr, Ahmed bin Yûnus, Ümeyye bin Bistâm ve daha başka âlimlerden ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur.

O, İmâm-ı Şâfiî'den de ilim aldı. Ondan birçok mes'ele hakkında nakillerde bulundu. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, Muhammed bin İshâk es-Sagânî, İbn-i Huzeyme, Ebû Hamîd İbni Şarkî, İsmâil bin Necîd ve daha birçok âlim ilim alıp rivâyette bulundular. Ondan en son hadîs-i şerîf rivâyet eden, İsmâil bin Necîd olmuştur.

Dâvûd bin Ali ez-Zâhirî büyük bir âlim idi. Bûşencî, bir defasında onun yanına gelmişti. Dâvûd-ı Zâhirî, kendisine çok ikrâmda bulundu. Yanındakilere: "Size faydalı olacak birisi geldi. Fakat ondan isti-fâde etmiyorsunuz?" dedi. İmâm-ı Buhârî, Bekara sûresi tefsîrinin sonunda, onun rivâyetini zikr etmek-tedir. Ebû Abdullah da, onun hakkında: "O çok sabırlı, hadîsde hâfız, sağlam ve emin bir âlimdi. Onun ezberinde, Zeyd bin Zerî'nin rivâyet ettiği 6 000 hadîs-i şerîf vardı" dedi.

Hadîs ilminde büyük bir âlim olduğu gibi, Arap lisânının inceliklerine de vâkıf olan bir dil âlimiydi. Bu sahadaki âlimlerden çok şey öğrendi. Ona Horasan'da "Hadîs âlimlerinin üstadı" denirdi.

O'nun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki:

"İki kimseye gıpta edilir: Bunlardan biri Allahü teâlânın kendisine Kur'ân-ı kerîmi güzel okumayı ve onunla amel etmeyi, helâlini helâl bilmeyi ve harâmını harâm bilmeyi nasîb ettiği bir kimsedir. Diğer de, Allahü teâlânın, mal verip de, onunla akrabasına yardımda bulunan ve onları ziyâret eden, Allaha tâat üzere kullanan kimsedir. Onlar gibi olmayı temenni et! Bir kim-sede de, şu dört haslet bulunursa, dünyâda hiç bir şey ona zarar vermez: 1- Güzel huylu ol-mak, 2- İffetli olmak, 3- Doğru sözlü olmak, 4-Emâneti koruyucu olmak."

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-657

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-205

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh-202

4) Tabakât-ı Şâfiyye cild-2, sh-43, 49

5) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-264

MUHAMMED BİN İBRÂHİM EL-MURABBA:

Hadîs ve târih âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhîm el-Enmâtî. Künyesi, "Ebû Ca'fer" olup, "Murabba" ismi ile de meşhûrdur. Hadîs ve târih ilminde yüksek bir âlimdir. İlmî, hâfızası ve anlayışı son derece kuvvetli olup, hadîs-i şerîf ilminde hâfız idi. Ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere biliyordu. 266 (m. 899) senesinin Cemâziyel-evvel ayında vefât etti.

Büyük bir hadîs âlimi olan el-Murabba; Ebû Huzeyfe en-Nehdî, Ebî Velîd et-Tayâlisî, Ebû Bekir bin Ebi'l-Eşved, Ahmed bin Yûnus, Sa'îd bin Esed bin Mûsâ ve daha başka âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, Muhammed bin Gâlib, Kâsım bin Zekerîyya, Yahyâ bin Muham-med bin Sa'îd, Hüseyin bin İsmâil el-Muhâmilî, Muhammed bin Muhalled ed-Devrî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin İbrâhîm el-Murabba, Bağdâd'da yetişen büyük hadîs hâfızlarındandır. Yahyâ bin Main hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Ondan çok ilim öğrendi. Hadîs ve târih ilimlerinde tasnif ettiği eserleri vardır.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh-193

2) Târih-i Bağdâd cild-1, sh-388

MUHAMMED BİN İDRÎS:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin İdrîs bin Münzir bin Dâvûd bin Mihrân el-Hanzalî, künye-si, Ebû Hatim Râzî'dir. 195 (m. 810) senesinde Rey şehrinde doğdu. 277 (m. 890)'da Bağdâd'da vefât etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi, rivâyet edenleri ile birlikte ezberlemiş olup, hadîs ilminde hâfızdır, İmâm-ı Buhârî ve İmâm-ı Müslim'in akranlarındandır. İlim tahsili için Irak, Şam, Mısır, Antakya ve Tarsus'a gitti. Bu sırada 20 yaşında idi. Oğlu kendisinden naklen şöyle anlatmıştır: "Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yer dolaştım. Gittiğim yerlerde senelerce kaldım. Bin fersahtan (yaklaşık altıbin km.) fazla yol yürüdüm. Hicrî 214 senesinde Basra'ya gittim. Sekiz ay orada kaldım. Param bitti, giydiğim şeyleri birer birer satıp, yi-yecek için harcadım. Nihayet hiçbir şeyim kalmadı. Bir arkadaşım ile, hadîs âlimlerini dolaşıp, hadîs-i şerîf dinliyorduk. Birgün böyle dolaşıp, kaldığım boş eve döndüm. Yiyecek hiçbir şeyim yoktu. Açlıktan su içtim. O gece öylece sabahladım. Sabahleyin beraber derse gittiğimiz arkadaşım geldi. O gün de âlimleri dolaşıp, hadîs-i şerîf dersi aldık. Şiddetli açlık çekiyordum. Akşam, yine kaldığım yere döndüm. Yine şiddetli açlık içinde sabahladım. Arkadaşım o sabah da geldi. Haydi, hadîs-i şerîf dinlemeye gidelim de-di. Benim için mümkün değil, bugün çok halsizim dedim. Arkadaşım sebebi nedir deyince, ne saklaya-yım, iki gündür hiçbir şey yemedim dedim. Bunun üzerine üzüldü, yanımda bir dinarım var; yarısını kira parası olarak ayırayım, diğer yarısını paylaşalım dedi. Yarım dinârın yarısını bana verdi..."

Muhammed bin İdrîs'in, hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Osman bin Heysem, Affân bin Müslim, Ebû Nuaym, Ubeydullah bin Mûsâ, Abdullah bin Sâlih ve diğer âlimlerdir. Rivâyetleri Süneni Ebî Dâvûd'da, Sünen-i Nesâî'de ve Sünen-i İbn-i Mâce'de yer almıştır. Kendisinden Muhammed bin İsmâil Ca'fî, oğlu Abdurrahmân, Abde bin Selmân, Rebî' bin Süleymân, el-Münâdî, Muhammed bin Avf et-Tâî ve diğerleri ilim aldılar, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin İdrîs hakkında: İmâm-ı Nesâî, "sika" (sağlam, güvenilir), Ebû Nuaym ve Lalkâî, "O hadîs ilminde âlim ve imamdır" demişlerdir. Hadîs-i şerîfleri yazanlardandır. Muhammed bin İdrîs'in söylemiş olduğu bir şiirin tercemesi şöyledir:

"Dünyânın ne olduğunu düşündüm ve gördüm. Takvaya sarılarak onun (dünyânın) hîlelerinden kurdum. Onun aldatici va'dlerine güvenmedim. Böylece ona köle olmaktan kurtulup, efendi oldum..."

- 1) *El-A'lâm cild-6, sh-27*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-31*
- 3) *Târih-i Bağdâd cild-2, sh-73*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh-35*
- 5) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-308*
- 6) *Tafakât-üs-şâfiyye cild-2, sh-207*

MUHAMMED BİN İDRÎS ŞAFİİ: (Bkz. İmâm-ı Şâfiî)

MUHAMMED BİN İSMÂİL:

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû İsmâil es-Sülemî, et-Tirmizî'dir. 280 (m. 893) senesinde vefât etti. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabrinin yanına defn edildi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sünen-i İbn-i Mâce ve Sünen-i Tirmizî'de yer almıştır. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Eyyûb bin Süleymân bin Bilâl, Sa'îd bin Ebî Meryem, Ebû Nuaym, İsmâil bin Ebû Uveys, İbrâhîm bin Hamza, Hasen bin Suvar ve diğer âlimler. Muhammed bin İsmâil'den ise İmâm-ı Tirmizî, İmâm-ı Nesâî, Ca'fer bin Muhammed, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Mûsâ bin Hârûn ve diğer âlimler, İmâm-ı Nesâî ve Ebû Bekr el-Hilâl, onun sika (sağlam, güvenilir) bir âlim olduğunu söylemişlerdir. Fıkıh ilminde de âlim idi.

Muhammed bin İsmâil'in (r.a.), rivâyet, ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Allahü teâlâ tektir, teki sever, ey Kur'ân ehli, teke riâyet ediniz."

"Benim bildiğimi eğer siz bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız."

Râvi zinciri Enes bin Mâlik'e ulaşan bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir Cum'a günü Bâdiye ehlinden biri gelip, yâ Resûlallah (kuraklıktan) mallar helâk oldu. Çoluk çocuk aç kaldı, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ellerini kaldırıp duâ etti. Eshâb-ı kirâm da, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte ellerini kaldırıp, duâ ettiler. Daha biz mescidden çıkmadan yağmur yağmaya başladı ve diğer Cum'aya kadar devam etti."

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-2, sh-42*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-176*
- 3) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-279*
- 4) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-62*

EL-MUHAMMED BİN İSMÂİL:

BUHARÎ (Bkz. İmâm-ı Buhârî)

MUHAMMED BİN İSMÂİL EL-İSMÂİLÎ:

Hadîs âlimi Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Künyesi, Ebû Bekr olup, babası İsmâil bin Mihran'dır. Aslen Nişâbürlü olup, orada yerleştiği için Nişâbürlî, babasının ismine nisbetle de İsmâilî denildi. Doğum târihi bilinmemekle beraber Nişâbürlü'da doğduğu ve 295 (m. 908) yılında orada vefât ettiği bildirilmektedir.

İlim tahsili için, çeşitli memleketleri gezmesinden dolayı Rahhâl lakabıyla da anılan Muhammed bin İsmâil Nişâbürlî; öncelikle Nişâbürlü'da İbn-i İshâk bin Râheveyh ve Abdullah bin Cerrâh ve diğer âlimlerden; Irak'ta İbn-i Eret, Ka'b İbn-i Mükrim'den; Hicaz'da Mus'ab, İbn-i Ebî Ömer, Ya'kûb bin Humeyd ve akranlarından, Nasr bin Hanın, İsâ bin Za'be, Muhammed bin Remlî ve diğer âlimlerden; Şam'da Hişâm bin Ammâr, Muhammed bin Musaffâ ve Duhaym'dan başka; İsâ bin Hammâd, Ahmed bin Ebî Havarî,

Ebû Nuaym Halebî, İshâk bin Mûsâ Hatmî, Yahyâ bin Talha Yebuî ve devirlerindeki diğer âlimlerden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendi.

Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber ezberleyerek hâfız olan Muhammed bin İsmâil el-İsmâilî, zamanında Nişâbü’r’da ehl-i hadîsin birinci dayanağı idi. Basra ve Şam âlimlerinin en iyilerinden olup, ilmini iyi muhafaza ederdi. Kendisinden önceki hadîs âlimlerinden. Zührî, Mâlik, Yahyâ bin Sa’îd, Abdullah bin Dinâr, Mûsâ bin Ukbe’nin rivâyetlerini topladı, ömrünün sonuna doğru hastalanıp yatağa düşmesine rağmen, yine de hadîs çalışmalarına devam etti. Talebeleri hadîs-i şerîfleri okurlar, O da başıyla işaret ederek, müsbet veya menfî cevap verirdi. Hastalandığı 289 (m. 902) târihinden, vefâtına kadar geçen altı senede, hep böyle yaptı. İlim öğretmekten birgün geri kalmadı. Dünyâya kıymet vermez, elinde olanı insanlara ikrâm ederdi. Vaktini Allahü teâlâyâ ibâdet ve O’nun dînine hizmette geçirirdi.

Hasta yatağında dahi başıyla işaret ederek ilim öğreten bu büyük âlimden, kendisinden sonra insanlara rehberlik edecek ve müslümanların mes’elelerini halledecek olan pek kıymetli âlimler ilim öğrendiler. Bunlardan, Ebû’l-Abbâs Serrâc, Ebû Hamîd bin Şarkî, Ebû Bekr Ahmed bin Ali Râzî, Ebû Abdullah Eham, Da’lec, İbn-i Nüceyd, Ali bin Hamşâz, Ebû’l-Abbâs Muhammed bin Hamdân, Ahmed bin İshâk Saydalânî ve oğlu Ebû Hasen Ahmed bin Muhammed bin İsmâil gibi âlimler, kendisinden ilim tahsil edip hadîs-i rivâyet ettiler.

Kendisinden sonra gelen hadîs âlimlerinin, sika (güvenilir) olduğunda ittifak ettikleri Muhammed bin İsmâil el-İsmâilî’nin, hadîs âlimlerinin rivâyetlerini topladığı, kitabından başka, Eshâb-ı kirâmın (r.anhüm) hayatlarını, onların güzel ahlâklarını anlatan “Kitâb-üs-Sahâbe” adlı bir eseri daha vardır.

- 1) *Lisân-ül-mîzân cild-5, sh-81*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-221*
- 3) *Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh-225*
- 4) *El-A’lâm cild-5, sh-35*
- 5) *Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh-62*
- 6) *Keşf-üz-zünûn sh-1432*
- 7) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-682*

MUHAMMED BİN MENSÛR ET-TUSÎ:

Âlim ve âbid (çok ibâdet eden) bir zât. Künyesi, Ebû Ca’fer’dır. Tûsî diye meşhûrdur. 254 (m. 864) senesinde vefât etti. İsmâil bin Aliyye, Süfyân bin Uyeyne, Affân bin Müslim ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinin meclisinde bulunup, onların ders ve sohbetlerini dinlemiştir. Kendisinden de, Abdullah el-Begâvî, Yahyâ bin Sa’îd ve diğer âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Özellikle Ahmed bin Hanbel hazretlerinden kimsenin rivâyet etmediği şeyleri bildirmiştir. Ma’rûf-i Kerhî ve diğer büyük zâtların da sohbetinde bulundu. Ahmed bin Hanbel’e (r.a.), Muhammed bin Mensûr hakkında sorulduğu zaman: “Onun hakkında hayır ve iyilikten, çok namaz kılan birisi olduğundan başka birşey bilmiyorum” demiştir. Tûsî’nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **“Lâ ilâhe illallah diyen mü’minlerden bir kısmı, günahları sebebiyle Cehenneme girerler. Bunu gören müşrikler onlara, Lâ ilâhe illallah demeniz size faide vermedi. Siz de bizimle beraber Cehennemde yanıyor-sunuz, derler. (Onların bu sözünden) Allahü teâlâ gazaba gelir ve Lâ ilâhe illallah deyip de Cehennemde yanan mü’minleri Cehennemden çıkarır. Onları hayat nehrine atar. Yanıkları iyileşir. Sonra Cennete girerler...”**

Resûlullah efendimizin mübârek hanımlarından Hz. Ümmü Seleme validemiz şöyle bildirdi. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **“Yeryüzünde kötülükler ortaya çıktığı zaman, Allahü teâlâ, yeryüzündekilere azabını gönderir.”** Bunun üzerine ben: “Yâ Resûlallah! Onların arasında sâlih kimseler olsa da, Allahü teâlâ yine azabını gönderir mi?” dedim. Resûlullah (s.a.v.), **“Evet, insanlara isâbet eden azâb onlara da, onlara da isâbet eder...”** buyurdu.

Muhammed bin Mensûr et-Tûsî’nin kıymetli sözlerinden ba’zıları:

“Kalbde yakîn, dinde vera’ (şübhelilerden sâkınma), dünyâ için zühdü (dünyâyâ rağbet etmemek), haya ve ilmin olması, insanın se’âdetine ve akıbetinin iyi olacağına alâmetdir.”

“Şu altı şey kendisinde bulunan kimsenin câhil olduğu anlaşılır: Birincisi, sebebsiz yere kızmak; ikincisi, fâidesiz yere konuşmak; üçüncüsü, yersiz nasîhatta bulunmak; dördüncüsü, sırrını herkese söylemek; beşincisi, herkese güvenmek; altıncısı, dostunu, düşmanından ayıramamak.”

“Mü’minin dört alâmeti vardır. Sözü Allahü teâlâyı hatırlatır. Susması tefekkür (Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmek ve âhirette başına gelecekleri hatırlamak), bakışı ibret, ilmi hayırdır.”

- 1) *Tabakât-ı Hanâbile, cild-1, sh-218*
- 2) *Hilyet-ül-evliyâ, cild-10 sh-216*

MUHAMMED BİN MUHAMMED EŞ-ŞÂFÎ:

Büyük âlim İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin büyük oğlu. İmâm-ı Şâfiî'ye, oğlunun ismi nedir, diye sorduklarında, "Ona isimler arasında en çok sevdiğim Muhammed ismini verdim" dedi. İmâm-ı Şâfiî hazretleri vefât ettiği zaman, o bülûğ çağına gelmişti. Bu sırada Mekke-i mükerrermede bulunuyordu. Künyesi, Ebû Osman'dır. 281 (m. 894) senesinde doğdu. Üç çocuğu vardı. Birisi, Abbâs bin Muhammed bin Muhammed. İkincisi, Ebû Hasen. Bu, daha süttten kesilmeden vefât etti.. Üçüncü çocuğu, Fâtıma'dır.

İmâm-ı Şâfiî'nin (r.a.) Muhammed isminde başka bir oğlu daha vardır. Onun künyesi, Ebû Hasen'dir. Ebû Sa'îd bin Yûnus, onun İmâm-ı Şâfiî (r.a.) ile birlikte küçük yaşta Mısır'a geldiğini, 231 (m. 845) senesi Şa'bân ayında burada vefât ettiğini bildirmektedir.

Muhammed bin Muhammed, babasından meclislerinde bulunduğu Süfyân bin Uyeyne ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinden rivâyetlerde bulunmuştur.

Ebû Osman, Cezîre'de kadılık yaptı. Burada ders verdi. Rivâyetlerde bulundu. O, Halep şehrinde uzun müddet kalıp, kadılık da yaptı.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, Ebû Osman'a: "Ben seni üç hususiyetinden dolayı seviyorum: Birincisi, Ebû Abdullah'ın oğlu (r.a.) olman; ikincisi, Kureyş kabilesinden olman, üçüncüsü, Ehl-i sünnet vel-Cemâat'ten olmandır" demiştir.

Yine Muhammed bin Muhammed eş-Şâfiî, Ahmed bin Hanbel'den (r.a.) şöyle nakleder: "Ben seher vakti altı kişiye duâ ediyorum. Baban İmâm-ı Şâfiî de bunlardan birisidir."

1) *Tabakât-ı Hanâbile, cild-1, sh-315*

2) *Tabakât-ı Şâfiyye, cild-2, sh-71*

3) *Târîh-i Bağdâd, cild-3, sh-198*

MUHAMMED BİN NASR EL-MERVEZÎ:

Büyük fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 202 (m. 817) senesinde Bağdâd'da doğup, 294 (m. 906) târihinde vefât etmiştir. Babası, Mervli'dir. Nişâbûr'da yetişip, büyüdü. İlim öğrenmek için, mühim ilim merkezlerini dolaştı. Sonra Semerkand'da yerleşti. Eshâb-ı kirâmın ve onlardan sonrakilerin hükümlerle alâkalı fetvalarını çok iyi bilirdi.

Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî, Abdan bin Osman, Ebû Kâmil el-Cuhderi, İbrâhîm bin Münzir, Ubeydullah bin Muâz, İshâk bin Râheveyh ve daha başka âlimlerden ilim alıp rivâyette bulundu. Kendisinden de oğlu İsmâil Muhammed bin İshâk er-Reşâdî, Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Belhî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Şâfiî âlimlerinden çok istifâde etmiştir. Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini ve ma'nâlarını çok iyi bilirdi. Hattâ Resûlullahın (s.a.v.) hadîs-i şerîfi ve Eshâb-ı kirâma ait hiçbir söz yoktur ki, onu Ebû Abdullah Mervezî bilmesin dense, bu söz yanlış olmaz diye söylenmiştir.

Âlimler der ki; İbn-i Mübârek, Yahyâ bin Yahyâ, İshâk bin Râheveyh, Muhammed bin Nasr el-Mervezî, Horasan'ın büyük âlimlerindendir."

Âlimlerin hakkında buyurdıkları:

Hakim; "O, büyük bir fıkıh âlimi, asrının en büyük muhaddisi (hadîs âlimi), çok ibâdet eden bir zâttır."

Ebû Bekir es-Sayrafi: "Eğer, Muhammed bin Nasr, "Kasâme" kitabından başka kitap yazmasaydı; bu, onun için, büyük bir âlim olmasına kâfi gelirdi. Fakat o buna rağmen çok kitap yazmıştır."

İbn-i Ahrem: "O ticâret ortağı ile Nişâbûr'da yerleşince, ilim ve ibâdetle meşgul oldu. Daha sonra Semerkand'a gitti. Ortağı Nişâbûr'da kaldı. Orada Muhammed bin Yahyâ'dan sonra müftî ve en önde gelen bir âlim idi. Yahyâ bin Muhammed bin Yahyâ ve ondan sonraki âlimler, onun fazîlet ve üstünlüğünü kabul etmişlerdir."

Yine o, Ebû Abdullah Mervezî'yi şöyle anlatır: "Ondan daha güzel namaz kılan birisini görmedim. Kulağına sinek konsa, çok da rahatsız etse, yine kendisini ondan korumak için hiçbir hareket yapmazdı. Biz onun güzel şartlarına uygun, huşu' içinde namaz kılışına hayran kalırdık. O, namaz kılarken, yere dikilmiş bir ağaç parçası gibi hareketsiz dururdu. O, güzel huylu bir zât idi."

Muhammed bin Abdülvehâb es-Sekafi şöyle anlatır: "Horasan vâlisi İsmâil bin Ahmed, her sene Muhammed bin Nasr'a dörtbin dirhem gönderirdi. Ayrıca, bu kadar dirhem de, kardeşi İshâk'tan ve Semerkandlılardan gelirdi. Onun çoluk-çocuğu olmadığı için, bunları fakîrlere dağıtırdı. Dünyâ malına düşkün değildi."

Yine kendisi şöyle anlatır: "Mısır'dan, Mekke-i mükerrermede gitmek üzere gemiye binmiştim. Yol- da gemimiz battı, bütün eşyalarımız zayi oldu. Sonra bir kara parçasına çıktık ve kurtulduk. Yanımda

hizmetçim vardı. Bu sırada çok susadım, hiç su bulamadım. Başımı hizmetçimin kucağına koydum. Artık çaresiz bekliyorduk. Bu sırada bir de ne göreyim. Elinde su testisi bulunan bir adam yanımıza geldi. Testiyi bize uzattı, alıp içtim ve hizmetçiye de içirdim. Sonra yanımızdan gitti. Fakat nereden gelip, nereye gitti bilmiyorum.”

Emîr İsmâîl bin Ahmed anlattı: “Semerkand’da bulunuyordum! Birgün bir yerde oturdum. Yanımda kardeşin İshâk da vardı. Biraz sonra, büyük âlim Ebû Abdullah Muhammed bin Nasr geldi. O gelince, ilmîne hürmeten ayağa kalktım. Aradan bir müddet geçip, Muhammed bin Nasr gidince, kardeşim İshâk bana, “Sen, koskoca vâlisin, halktan birisi gelince ayağa kalkıyorsun. Böyle idarecilik olmaz, diye sitem etti. Oğün ben, kardeşimin bu sözüne çok üzüldüm. Akşam olup, yatmışım. Rü’yâda Resûlullah efendimizi gördüm. Herhalde kardeşim İshâk da, yanımda idi. Resûlullah (s.a.v.) gelip, kolumu tuttu ve şöyle buyurdu: **“Ey İsmâîl! Senin ve oğullarının mülkü dâim olsun. Çünkü sen, Muhammed bin Nasr’a ilminden dolayı hürmette bulundun.”** Sonra, kardeşim İshâk’a döndü, **“Senin ve oğullarının mülkü devam etmesin. Çünkü sen, Muhammed bin Nasr’ı küçümsedin”** buyurdu.

Muhammed bin Nasr ihtiyar iken, bir çocuğunun olmasını arzu ediyordu. Bunu anlatan der ki: “Biz bir gün onun yanında idik. Bu sırada talebelerinden birisi gelip, gizlice ona bir şeyler söylemişti. Bunun üzerine ellerini kaldırıp, **“İhtiyar olduğum halde bana İsmâîl’i veren Allahü teâlâyâ hamd olsun”** (İbrâhîm sûresi, 39) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Sonra, avuçlarının içini yüzüne sürdü. O bu âyet-i kerîmeyi okumakla üç şeyin sünnet olduğuna işaret etti. Çocuğa isim koymak, Allahü teâlânın lütuf ve ihsanına karşı hamd etmek, ona İsmâîl ismini koymak. (Çünkü, çocuğa Peygamberlerin (a.s.) isimlerini koymak sünnettir.)

- 1) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-246*
- 2) *Târih-i Bağdâd cild-3, sh-315*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-489*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-650*
- 5) *Esmâ-ül-müellifin cild-2, sh-21*
- 6) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-216*
- 7) *Mu’cem-ül-müellifin cild-12, sh-78*
- 8) *Brockelman sup. cild-1, sh-258*

MUHAMMED BİN OSMAN BİN EBÎ ŞEYBE:

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Ca’fer olup, adı Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe İbrâhîm bin Osman’dır. Aslen Kûfelidir. Hadîs ilminde hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber, ezbere bilen) idi. Muhammed bin Osman marifet ve dehâ sahibiydi. Târih ve diğer sahalarda kaleme aldığı değerli eserleri vardır. Kûfe’den Bağdâd’a gelmiş ve burada hadîs-i şerîfle meşgul olmuştur. 297 (m. 910) yılında Bağdâd’da vefât etmiştir.

Muhammed bin Osman, bilhassa Bağdâd’da başta babası ve amcam Ebû Bekir Şeybe olmak üzere, el-Kâsım, Ahmed bin Yûnus, Müncâb bin el-Hâris, Sa’îd bin Amr el-Eş’âsî, Muhammed bin İmrân bin Ebî Leylâ, el-Alâî bin Amr el-Hanefî, Yahyâ el-Hâmânî, Yahyâ bin Maîn, Ali bin Medînî ve daha bunlar gibi birçok meşhûr âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiş ve ilim tahsil etmiştir.

Muhammed bin Osman’dan, Muhammed bin Muhammed el-Bağandî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa’îd, el-Kâdî, el-Muhâmilî, Muhammed bin Mahled, Ebû Amr bin Semmâk, Ebû Bekir en-Neccâd, Ahmed bin Kâmil, İsmâîl bin Ali el-Hatbî, Ca’fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Derin ilim sâhibi olan Muhammed bin Osman, âlimler tarafından takdîr edilmiştir. Sâlih Cezret, “O, sikadır”, İbn-i Adiyy, “Ben, onun münker hadîsini görmedim. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfi zikrettim. Abdân’ın söylediğine göre, onda mahzur yoktur” ve el-Berkânî, “Ondan mahzurlu, bir hadîs işitmedim” demektedir. Hattâ yabancı kavimden ba’zı kişiler, Muhammed bin Osman’a “Ey Ebû Ca’fer, biz yabancı kavimdeniz. Bize ilim öğret” dediler. Bunun üzerine Muhammed bin Osman onlara “Sizin hakkınız var, komşularımın da hakkı vardır (Bağdâdlıların). Ben hasta olursam beni ziyârete geliniz. Ben ölürsem, cenâzemde bulununuz. Kabrimi ziyâret ederseniz, bana duâ ediniz” diye nasîhat ve istekte bulundu.

“İbn-i el-Münâdî, Muhammed bin Osman’ın, büyük bir âlim olduğunu şöyle ifâde etmektedir: “Hadîs âlimlerinin şöyle dediklerini işittik: Kûfelilerin hadîs âlimleri, Muhammed bin Osman, Mûsâ bin İshâk, Maîn ve Ubeyd bin Ganâm’ın ölümüyle son buldu.

Muhammed bin Osman’ın eserleri arasında Târih-i kebîr, es-Sünen fi’l-fıkıh, el-Arş ve Saffe adlı eserleri zikredilebilir.

- 1) *Târih-i Bağdâd, cild-3, sh-42, 47*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh 662*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh-226*

- 4) *Muntazam, cild-6, sh-95, 96*
- 5) *Lisân-ül-mîzân, cild-5, sh-280, 281*
- 6) *Mu'cem-ül-müellifin, cild-10, sh-285*
- 7) *Keşf-üz-zünûn, sh-276, 1438*

MUHAMMED BİN SÂLİH (İBN-İ NATTÂH):

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Sâlih bin Mikrân el-Basrî olup, künyesi, Ebû Abdullah, lakabı Ebû't-Teyyâh olup, İbn-i Nattâh diye meşhûrdur. Basra'da doğmuş olup, doğum târihi tesbit edilememiştir. Benî Hâşimin âzâdlı kölelerindendir. Uzun müddet Bağdâd'ta kalmış, büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf öğrenmiş ve orada 252 (m. 866)'da vefât etmiştir.

İbn-i Nattâh; Yûsuf bin Atiyye, Avn bin Kehmes, Münzir bin Zenâd, Ertâf Ebî Hâtîm, Mu'temir bin Süleymân, Ebû Seleme Muhammed bin Abdullah el-Erisârî, Ebî Ubeyde Ma'mer bin Müsennâ, Esed bin Amr, Vâkîdî Ebû'l-Hasen el-Medâinî ve pek çok âlimden hadîs öğrenmiştir. Abbâs bin Ca'fer bin Ebî Tâlib, Abdullah bin Ahmed bin Yûnus, İbn-i Ebiddünyâ, Ahmed bin Ali el-Hazzâz, İbn-i Büceyr, Heysem bin Halef ve pekçok âlim de İbn-i Nattâh'dan hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır.

İbn-i Hibbân onu, Sikât kitabında sika (sağlam, güvenilir) râviler arasında zikretmiştir. Onun haberlerinin ekserisi siyer-i Nebîye ait haberlerdir. Peygamberimizin hayâtını anlatan haberleri toplayan bir kitap te'lîf etmiştir. Abbasî devletinin târihini ilk yazan bu zâttır. İlhâz-ül-Arab, el-Büyûtât, ed-Devletü ve Maktel-i Zeyd İbni Ali gibi kitaplar te'lif etmiştir.

İbn-i Nattâh, Ebû Hatim (Ertât) Abdullah bin Amr, Nâfi', İbn-i Ömer'den (r.a.) rivâyet etti. Peygamberimiz (s.a.v.), **"Eğer ümmetime zor gelmiyeceğini bilseydim, onlara her namazda misvak kullanmayı emrederdim** (ya'nî yapılması farz olurdu)." buyurdu.

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-5, sh-357*
- 2) *Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh-682*
- 3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-227*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-10, sh-88*

MUHAMMED BİN SEHNÛN:

Hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin Abdüsselâm Sehnûn bin Sa'îd bin Habîb et-Tanûhî'dir. Aslen Kayravânî olup, 202 (m. 817 yılında doğmuştur. Muhammed bin Sehnûn, başta babası olmak üzere, birçok âlimden ders almıştır. 256 (m. 870) yılında Sâhû'de vefât etmiştir. Kabri Kayravân'dadır.

Muhammed bin Sehnûn, büyük fıkıh âlimi olan babasından fıkıh öğrenmiştir. Ayrıca İbn-i Ebî Hasân'dan, Mûsâ bin Muâviye, Abdulazîz bin Yahyâ el-Medînî ve diğer bazı âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Bilâhare Medine'de Ebû Mus'ab ez-Zührî ve İbn-i Kâsib'le karşılaşmış ve her ikisinden de istifâde etmiştir.

Muhammed bin Sehnûn, kendisi gibi âlim olan babası vefât edince, onun meclisinde ders vermeye başladı. O, insanlar için hüccetti. Asrında ilim bakımından ondan daha mütehassısı yoktu. Nitekim İsâ bin Sehnûh'a, ilimde kimi daha hayırlı gördüğü sorulduğunda, Muhammed bin Sehnûn'u bildirmiştir. Ayrıca İbn-i Hâris "O, mütekaddimînin (ilk gelen âlimlerin) hâfızlarından ve münâzaracı âlimlerdendi. Çoğu te'lif olan kitapları vardır. (200 kadar olduğu söylenir.)" İsmâil bin Kâdî İshâk, "O, imâmın oğlu imâmdır. Cihâda dâir 20 cüz kitap te'lif eden, sadece Muhammed bin Sehnûn vardır ve Iraklılara karşı bununla iftihâr ediyoruz" demektedir.

Resûlullah (s.a.v.) sünnetine önem veren Muhammed bin Sehnûn, Allah ve Resûlünün emirlerini hatırlayınca ağlardı.

Çok sayıda ve değerli eserleri kaleme alan Muhammed bin Sehnûn'un büyük bir âlim olduğunu, bundan anlamak mümkündür. Zîrâ o, Câmî (fen ilimlerini topladığı meşhûr büyük kitap), fıkıhla ilgili 60'a yakın kitap, Kitâb-üs-siyer, Kitâb fi'l-muallimîn, Risâle fi's-sünnet, Kitâb-üt-tahrîm, Münazara âdâbı hakkında bir kitap (2 cüz), Kitâbu tefsîr-il-Muvattâ (4 cüz), Kitâb-ül-huccet ale'l-Kaderiyye, Kitâb-ül-huccet ale'n-Nasara, Kitâb-ül-imâme, Kitâb-ür-red ale'l-bekriyye, Kitâb-ul-vera', Kitâb-ül-îmân, Kitâb-ür-red âlâ ehl-iş-şirk, Kitâb-ür-red âlâ ehl-il-bid'at (3 kitap), Kitâb-ür-red ale's-Şâfiî, Kitâb-ür-red âlâ ehl-il-Irak (cevaplardan ibaret 5 kitap), Kitâb-ut-târih (6 cüz) adlı eserlerin sahibidir, İbn-i Sehnûn'un 20 cüz siyer hakkında, 25 cüz emsal hakkında, 20 cüz kaza âdabı hakkında, 5 cüz ferâizle ilgili, 4 cüz ikrar hakkında, 4 cüz târihle ilgili ve diğerleri de muhtelif ilimler hakkında olmak üzere 100 eserin olduğu da söylenir.

Vefâtından sonra rû'yâda görülen ve kendisine ne hâlde olduğu sorulan Muhammed bin Sehnûn, Allahü teâlânın âhirette kendisine 50 hûri verdiğini söylemiştir.

- 1) *Ed-Dibâc-ül-müzehheb, sh-234*

- 2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh-565
- 3) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh-150
- 4) El-A'lâm, cild-6, sh-204
- 5) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-10, sh-169

MUHAMMED BİN SELÂM EL-BÎKENDÎ:

Mâverâünnehir'de yetişmiş meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Selâm bin Ferec es-Sülemî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Bîkendli olduğu için "Bîkendî" denir. Bîkend, Buhara yakınlarında bir yerin adıdır. Hadîs ilminde ve diğer ilimlerde büyük bir âlimdir. 227 (m. 841) senesinin Safer ayında 64 yaşında iken vefât etti.

O, Ebû İshâk el-Fezârî, Abdullah bin İdrîs, Huşeym, Mervân bin Muâviye, Abdullah İbni Mübârek, Abdül-A'lâ bin Abd-ül-A'lâ, Abdülvehhâb es-Sekâfî, İsmâil bin İyâş, İsmâil bin Ca'fer, İbn-i Uyeyne, Hâlid bin Abdullah, Yezîd bin Hârûn ve daha bir çok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de oğlu İbrâhîm, İmâm-ı Buhârî, Abdullah İbni Abdurrahmân ed-Dârimî, Ubeydullah bin Vâsıl, Ebû Tâhir Esbât el-Yesa', Ahmed bin Abdurrahmân bin İsâ es-Sekâfî ve diğerleri ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Selâm, hadîs imamlarının büyüklerinden idi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yer dolaştı. İbn-i Hibbân ve Mâkûle, onun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirdiler. Yahyâ bin Yahyâ şöyle anlatıyor: "Horasan'da iki ilim hazinesi vardı. Bunlardan bin İshâk bin Râheveyh ve diğeri ise Muhammed bin Selâm el-Bîkendî'dir." Sehl bin Mütevekkil, onun; "İlim öğrenmek ve yaymak için seksenbin dinar harcadım" dediğini bildirmektedir. Ubeyd bin Şüreyh, ondan; "Ben, 5000 civarında hadîs-i şerîf ezberledim" dediğini bildirmekte ve "Abdullah bin Selâm, büyük hadîs âlimlerindendi. O çok hadîs-i şerîf ezberlemiş, bunun için birçok seyahatler yapmıştır. Her ilimde çeşitli eserleri vardır. Onunla Ebû Hafs-ı Kebîr arasında yakın dostluk vardı. Halbuki ictihâdları farklıydı" dedi.

Gencer Târihi müellifi de, onun hakkında; "O, her ilme ait eser yazmıştır" demektedir.

İbn-i Ebî Hatim şöyle anlatıyor: Babama onu sordum. Babam da: "O sika, sadûk (rivâyetlerinde sağlam ve doğru) bir râvidir" dedi.

Birgün kendisine birisi geldi ve: "Ey Ebû Abdullah! Ben cinlerin sultânının elçisiyim. Sultânımız sana selâm ediyor ve diyor ki: "Senin bütün meclislerinde, cinler insanlardan fazladır." Sohbetlerinde cinler de bulunur, ondan istifâde ederlerdi. Cinlere de fetva verirdi.

- 1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh-42
- 2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-212
- 3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-422
- 4) El-A'lâm cild-6, sh-146
- 5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-57

MUHAMMED BİN UBeyDULLAH EL-MÜNÂDÎ:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ubeydullah bin Yezîd el-Münâdî'dir. Künyesi, "Ebû Ca'fer"dir. Uzun seneler ilim öğrenip talebe yetiştirdi. Bağdâd'da Ramazan ayında ders verirken, 101 yaşındaydı 272 (m. 885) senesinde Ramazan ayının sonlarına doğru vefât etti.

Muhammed bin Ubeydullah; Secâ' bin Velîd, Hafs bin Gıyâs, Ebû Üsâme, Yezîd bin Hârûn, Affân bin Müslim ve daha pek çok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf aldı. Kendisinden de, başta İmâm-ı Buhârî, Ebû Dâvûd, Abdullah el-Begâvî, Ebû Hüseyin, Muhammed bin Dâvûd el-Fukeyhî, İsmâil es-Saffâr ve daha başka meşhûr âlimler hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Meşhûr âlimlerden olan Muhammed bin Ubeydullah, sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), insanlar arasında çok sevilen ve çok ibâdet eden bir kimse idi.

İbn-i Ebî Hatim er-Râzî şöyle anlatıyor: "Babamla beraberdim. Ona Muhammed bin Münâdî'den soruldu. Babam: "O, sadûk bir âlimdir. Muharrem diye bilinen şehre yerleşmiştir" dedi.

El-Münâdî, Ömer bin Zîr el-Hemedânî'nin şöyle duâ ettiğini bildirdi: "Ey Allahım! Biz, en çok sevdiğin şey olan, "Senden başka ibâdet edilecek bir ilâh olmadığına inandık" sözü ile sana itâat ettik. Senin hiç sevmediğin şirk (ortak koşmak) ile de sana isyan etmedik. Bu ikisi arasında olan hatâlarımızı bağışla!"

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlik (r.a.) şöyle bildiriyor: "Resûlullah (s.a.v.) Ubey bin Ka'b'a (r.a.) "**Allahü teâlâ, sana Kur'ân-ı kerîm okumanı, yahut okutmanı emrediyor**" buyurdular. Ubey bin Ka'b (r.a.) da "Size ismimle mi bildirdi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.): "**Evet**" buyurdular. Ubey bin Ka'b

(r.a.): “Rabb-ül-âlemînin yanında zikredildim mi?” diye sordu. Resûlullah (s.a.v.): “**Evet**” buyurdular. Bunun üzerine Ubey bin Ka’b’in iki gözünden yaş boşandı.”

- 1) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-302*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-163*

MUHAMMED BİN YA’KÛB:

Evliyânın meşhûrlarından ve tasavvuf âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ca’fer Feracî’dir. Samarrâlı olup, 280 (m. 884) senesinden sonra Remle’de vefât etmiştir. Hâris bin Esed el-Muhâsibî’nin ve zamanındaki diğer tasavvuf âlimlerinin sohbetinde bulunup, tasavvufta yetiştirilmiştir. İbâdetler ile ilgili ilimlerde meşhûr bir âlim olup, çok ibâdet ederdi. Fakîrlere ve âlimlere çok yardım eder, borçlu olanların borçlarını öderdi. Tasavvuf ilmine dâir yazdığı eserleri vardır. Bunlardan ikisi meşhûr olup, Kitâb-ul-vera’ ve Sıfât-ül-mürîdîn adlı eserleridir.

İbn-i Merzibân es-Saykıl şöyle anlatmıştır: “Mekke-i mükerreremeye gitmek üzere, yola çıkmak için hazırlanmıştım. Bir kişi ile, bu yolculukta arkadaş olmak üzere anlaştık. Yola çıkmadan önce, bize lâzım olacak şeyleri sayarak yanımıza almamız gerektiğini söyledim. Arkadaş olduğum zât, ben hepsini aldım, başka bir şey satın alma, dedi. Beni deniyor zannettim. Nihayet yola çıktık. Yolculuğumuz sırasında ihtiyâcımız olan yiyeceklerden ve içeceklerden bol bol çıkarıp ikrâm ediyordu. Kendi kendime, bunlardan ye fakat bedelini ödeyeceksin, diyerek mahcûb oluyordum. Bir taraftan da, fazla çıkarma, bir kısmını yanında taşırsın diyordum. Mekke’ye vardığımızda, yiyecekler karşılığında size ne kadar borcum var hesaplar mısınız ödeyeyim, dedim. Bunun üzerine o zât, sübhânallah, aklına gelen şeye bak, dedi. Ben ısrar et-tiysem de kabul etmedi. Sonra bu zâtın kim olduğunu sorup öğrendim ki, Muhammed bin Ya’kûb imiş.”

Muhammed bin Ya’kûb hadîs ilminde de âlim olup, rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ikisi şunlardır:

”Kim âhîret amelini dünyâ için yaparsa, onun için âhîrette nasîb yoktur.”

“Bir kimse ilim talebi için çıkarsa, dönünceye kadar Allah yolundadır.”

- 1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-287*
- 2) *El-A’lâm cild-7, sh-145*
- 3) *Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh-117*

MUHAMMED CEVÂD:

Oniki imâmın dokuzuncusu. Künyesi, Ebû Ca’fer olup, ismi Muhammed Cevâd bin Ali bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib’dir. Takî lakabı ile meşhûrdur. 195 (m. 810) târihinde, Receb ayının onunda Medine’de doğdu. 220 (m. 835) yılında Zilhicce ayının altısında Bağdâd’da vefât etti. Kabri, dedesi Mûsâ Kâzım hazretlerinin kabrinin arkasındadır.

Muhammed Cevâd (r.a.), Resûlullah efendimizin torunu olup, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın (r.anhümâ) evlâdlarındandır. Hz. Hüseyin’in torunlarından olduğu için “Seyyid”dir. Muhammed Cevâd daha küçük yaşta, büyük ve derin bir âlim olmuştur, imamlığı onaltı sene iki ay ondört gündür. Halîfe Me’mûn, kızı Ümmü Fadl’ı Muhammed Cevâd ile evlendirmiş, Medine’ye göndermiştir. Her yıl halife Me’mûn, Muhammed Cevâd’a onbin dirhem gönderirdi. Ali Nakî ve Mûsâ isminde iki oğlu, Fâtıma ve Emmâme isminde iki de kızı vardı. Muhammed Cevâd’ın menkıbeleri ve kerâmetleri çoktur.

Şöyle anlatılır: “Birgün halife Me’mûn ava çıkarken, bir çocuğun oynadığı sokaktan geçti. Geçtiği esnada, bütün çocuklar sokaktan kaçtı. Yalnız İmâm-ı Takî olduğu yerden ayrılmadı. Bunun üzerine halife Me’mûn ona yaklaşarak: “Ey çocuk! Bütün çocuklar kaçtığı halde, sen neden kaçmadın?” diye sorunca, İmâm-ı Takî: “Ey Emîr-ül-mü’minîn, yol dar değil ki, kenara çekilip genişleteyim. Suçum yok ki, senden korkup kaçayım. Senin suçsuz kişileri incitmeyeceğine inanıyorum” diye cevap verdi. Bu güzel yüzlü ve sözlü çocuk halifenin hoşuna gitti. Ona “Sen kimin oğlusun?” diye sorunca, “İmâm-ı Âli Rızâ’nın oğluyum” diye cevap verdi. Halife, İmâm-ı Ali Rızâ’yı rahmetle andı. Halife bir müddet gittikten sonra, av kuşu olan doğanı bir gölün yanında serbest bıraktı. Doğan bir süre sonra, pençesinde yarı canlı bir balıkla geri döndü. Halife bu duruma şaşırdı. Av dönüşü, yine aynı yoldan döndüler. İmâm-ı Takî’nin bulunduğu yere gelen halife, “Ey Muhammed! Benim av kuşumun bugün ne avladığını biliyor musun?” diye sordu. İmâm-ı Takî, “Evet, ey halife, Allahü teâlâ suda küçük bir balık yarattı, halifenin av kuşu da bunu avladı ki, Resûlullahın (s.a.v.) sülâlesinin kerâmetleri meydana çıksın” diye cevap verdi. Me’mûn hayret içinde Muhammed Cevâd’ın yüzüne baktı ve “Sen gerçekten İmâm-ı Ali Rızâ’nın oğlusun” dedi. İmâm-ı Takî’ye ihsan ve ikrâmda bulunarak, onu yanına aldı.

Bir süre sonra halife Me’mûn meclisinde, “Kızım Ümmü Fadl’ı Muhammed Cevâd’a vermek istiyorum, sizler ne dersiniz?” diye, sorunca, veziri ve yakınları bu sözüne karşı çıkarak, “Bir öksüz çocuğa kızınızı nasıl veriyorsunuz?” diye sordular. Halife onlara, “Küçük yaşta ilim ve ma’rifetine hayran

kaldığım için kızımı ona veriyorum. Bağdâd ulemâsı arasında, ona cevap verecek âlim bulamıyorum” dedi. Onlar yine muhâlefet edince, halife; “En derin âlimlerden bir tanesini seçiniz. Muayyen bir günde, Muhammed Cevâd ile imtihan ettirelim” dedi. Muhallifler, ulemâ arasında en meşhûr olan Yahyâ bin Eksem’i seçtiler, imtihan günü bütün devlet erkânı ve meşhûr âlimler geldiler. Muhammed Cevâd’ın ilmini anıyamayanlar, Yahyâ bin Eksem’e, “Senden Muhammed Cevâd’ı yenmeni bekliyoruz” dediler. Halife Me’mûn, Muhammed Cevâd’ı sağ tarafına, Yahyâ bin Eksem’i sol tarafına oturtturarak, Yahyâ bin Eksem’e; “Sen yaşlı olduğun için önce sen sor” dedi. Yahyâ bin Eksem çeşitli ilim dallarından yüze yakın soru sordu. Muhammed Cevâd hepsinin cevâbını eksiksiz ve tam olarak verdi. Hiç itiraz edilecek durum olmayınca, Yahyâ bin Eksem sükût etti. Halife, Muhammed Cevâd’a dönerek: “Sen Yahyâ bin Eksem’e bir soru sor” dedi. Muhammed Cevâd Yahyâ bin Eksem’e dönerek: “Yâ Yahyâ! Sabahın erken saatlerinde bir adam bir kadına bakınca, bu bakış harâm oluyor. Kuşluk zamanı aynı erkek, aynı kadına bakıyor, bu bakış helâl oluyor. Öğle zamanı olunca, bu erkeğin bu kadına bakması harâm, ikindi zamanı gelince helâl oluyor. Akşam olunca tekrar harâm, yatsı zamanında yine helâl, gece yarısından sonra tekrar harâm oluyor. Şafak vakti tekrar helâl oluyor. Bu hanım, bu erkeğe bu zamanlarda neden helâl, neden harâm oluyor?” diye sordu. Yahyâ bin Eksem: “Ey Resûlullahın torunu, lütuf edip bu suâlin cevâbını açıklarsanız, bize büyük ihsan etmiş olursunuz” dedi. Bunun üzerine Muhammed Cevâd: “Bu kadın bir câriye imiş. Sabahın erken saatlerinde bir adam ona şehvetle baktı, bu harâm idi. Güneş çıktıktan sonra sahibinden satın alınca, kendisine helâl oldu. Öğle zamanı âzâd etti. Yine harâm oldu. İkinci zamanı gelince onunla evlendi. Yine helâl oldu. Akşam olunca zihâr denilen yemini edince, tekrar harâm oldu. Yatsı vakti, zihâr yeminin keffâretini verince, tekrar helâl oldu. Gece yarısında tek talak ile boşadı, harâm oldu. Sabah olunca bundan vaz geçti. Tekrar helâl oldu” diye bu soruyu açıkladı.

Yahyâ bin Eksem; “Allahü teâlâ senden râzı olsun, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) soyundan olma-yana, bu mehâret ve ilim nasîb olmaz” deyince, halife Me’mûn buna sevinerek, o mecliste kızı Ümmü Fadl’ı Muhammed Cevâd’a nikâhladı.

Me’mûn kızı Ümmü Fadl’ı Muhammed Cevâd’a nikâh edince, onları Medine’ye gönderdi. Muhammed Cevâd ve hanımı, akşam vakti Kûfe’ye vardılar. Muhammed Cevâd bir mescide girdi. Abdest almak için su istedi. Câminin avlusunda bulunan ve meyve vermemiş olan bir sidre ağacının dibinde abdest aldı. Namaz kıldıktan sonra ağacın yanına geldiler. Ağaç taze meyve vermişti. Meyve çok tatlı ve çekir-deği yoktu. Câmi cemâati o meyvelerden bereketlenmek için yediler.

Ümmü Fadl, bir gün babası halife Me’mûn’a bir mektûb yazarak, İmâm-ı Takî’nin kendisinin üzeri-ne başka bir hanım almak istediğini şikâyet etti. Halife Me’mûn cevap yazarak, “Seni İmâm-ı Takî’ye verirken, Cenâb-ı Hakkın ona helâl ettiğini harâm etmedim. Bundan sonra bana bu konuda şikâyet mek-tubu yazma” dedi.

Ebû Hâlid adında bir zât şöyle anlatır: “Irak’da iken, Şam’da bir kişinin Peygamberlik da’vâsı ettiği için zincirlere bağlanarak hapse atıldığını duydum. Delice konuşuyor ve acâib bir hikâye anlatıyor, dediler. Ben merak ederek, o tutuklunun yanına gittim. Akli yerinde idi. Başına gelenleri anlat deyince “Ben Şam’da Hz. Hüseyin’in başının bulunduğu söylenen câmide devamlı ibâdet ederdim. Bir gece ibâdet ederken, aniden mübârek yüzlü bir şahıs karşıma çıktı. Bana “Kalk beni takib et” dedi. Az bir süre yürü-dükten sonra Kûfe câmisinde kendimi gördüm. Bana “Bu câmiyi tanıyor musun?” diye sorunca, “Evet, Kûfe câmisidir” dedim. Doğrudur dedikten sonra, iki rek’at namaz kıldık. Sonra o zât çıktı. Ben onu takip ettim. Kısa süre sonra kendimi Peygamber efendimizin (s.a.v.) Medine’deki mescidinde buldum. Pey-gamber efendimize (s.a.v.) selâm verdikten sonra, orada da iki rek’at namaz kıldık. Sonra o zât çıktı. Ben onu takip ettim. Kısa bir süre sonra kendimi Kâ’be’nin yanında gördüm. Kâ’be’yi tavaf ettikten sonra o zât bana, yine “Beni takip et” dedi. Bir müddet sonra o zât kayboldu. Baktım ki, Şam’daki câmideyim. Bu hâle hayret ettim. Bir sene bunun te’sîrinden kurtulamadım. Bir sene sonra yine aynı gece, o zâtı mescidde yanımda gördüm. Bir sene önce yaptığımız herşeyin aynısını yaptık. Benden ayrılacağı sırada kendisine, “Sana bu kuvvet ve kudreti veren Rabbin hakkı için siz kimsiniz?” diye sorduğumda; “Ben Muhammed Cevâd bin Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer Sâdık’ım” dedi ve ayrıldı. Daha sonra ben bu durumu anlattım. Şam’ın valisi olan Muhammed bin Abdülmelik duymuş, beni çağırdı. Bana bu hâdiseyi sordu. Ben de başından sonuna kadar anlattım. Sen deli olmuştun diye beni buraya, ellerimi ve ayakla-rımı bağlayarak hapsetti” dedi. Ben durumu valiye bir mektûb ile bildirdim. Mektubun arkasına vali şunu yazmıştı: “Bir gecede o şahsı, Şam’dan Kûfe’ye, Kûfe’den Medine’ye, Medine’den Mekke’ye ve oradan Şam’a götüren kimse, onu bizim zindandan kurtarsın.” Ben bunu okuyunca çok üzüldüm. Durumu o zâta bildirmek için hapishaneye gittiğimde, valinin adamları ve bekçiler telâş içinde idiler. Sebebini sordum. Bana: “Zincirlerle bağlı olan deli, bu gece hapishanenin hiçbir kapısı açılmadan, hiçbir duvarı delinme-den kaçmış gitmiş. Kimin tarafından kurtarıldığı bilinmiyor” dediler. Bunu duyunca Allahü teâlâyâ hamdû senalar ettim. Ve onu oradan, Muhammed Cevâd’ın kurtardığına inandım.”

Bir zât anlatır: “Birgün arkadaşım ile sefere çıkmak için İmâm-ı Takî hazretlerine veda etmeye gittik. İmâm-ı Takî, bize yarın gitmemizi buyurdu. Arkadaşım benim eşyalarımı gitti, diyerek yola çıktı. Gece konakladığı yere sel geldi. Onu alıp götürdü.”

Başka bir zât ise şöyle anlatır: “Birgün İmâm-ı Takî'nin huzuruna vardım. Falan sâliha hanım size duâ ediyor, kendisine kefen yapılması için bir elbisenizi istiyor, dedim. Bana, “O sâliha hanımın elbiseye ihtiyacı kalmamıştır” buyurdu. Ben bu sözün ma'nâsını anlıyamamıştım. Daha sonra duydum ki, o sâliha hanım vefât edeli on üç veya ondört gün olmuş.”

İmâm-ı Takî, halife Me'mûn vefât edince, “Bizim kurtuluşumuz otuz ay sonradır” buyurdu. Halife Me'mûn'un vefâtından otuz ay sonra zevcesinin amcası halife Mu'tasım ile görüşmek için Bağdâd'a gittiği sırada vefât etti.

İmâm-ı Takî hazretleri buyurdu ki:

“Zulüm ile amel eden, zâlîme yardım eden ve bu zulme râzı olan, bu zulüme ortaktır. Zâlimin adaletle geçen günü, kendisine, mazlumun zulüm gördüğü günden daha ağır gelir.”

“Câhiller çoğaldığı için, âlimler garîb oldu.”

İmâm-ı Takî hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki: **“İstihâre eden kaybetmedi, istişâre eden pişman olmadı.”**

- 1) *El-A'lâm cild-6, sh-211*
- 2) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-60, 1043*
- 3) *Nûr-ül-ebâr sh-154*
- 4) *Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-175*
- 5) *Eshâb-ı Kirâm sh-362*
- 6) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-48*
- 7) *Rehber Ansiklopedisi cild-13, sh-211; cild-12, sh-290*

MUSÂ BİN DÂVÛD EL-KÛFÎ:

Meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Mûsâ bin Dâvûd ed-Dabî el-Hulkânî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Hadîs ilminde yüksek bir âlim ve kuvvetli bir hatîbtir. Aslen Kûfelidir. Sonra Bağdâd'a yerleşti. 217 (m. 832) senesinde vefât etti.

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Mûsâ bin Dâvûd el-Kûfî; Cerîr bin Hâzım, Mübârek bin Fudâle, Nâfi bin Amr el-Cümhî, Yezîd bin İbrâhîm et-Tüstürî, Mâlik bin Enes, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be, Süleymân bin Bilâl, Kays bin Rebî, Ebû Bekr el-Medînî, Hammâd bin Seleme ve daha başka âlimlerden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Halef, Ahmed bin Hanbel Haccâc bin eş-Şâir, Muhammed bin Muammer el-Bahrânî, Muhammed bin Yahyâ bin Abdülkerîm el-Ezdî, İsâ bin Yûnus et-Tarsûsî, Muhammed bin Abdülcebbâr el-Hemedânî, Ahmed bin Süleymân er-Rahâvî ve daha birçok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Mûsâ bin Dâvûd-ı Kûfî, hadîs ve fıkıh ilminde büyük bir âlimdir. Arapçayı iyi konuşur ve yazardı. İbn-i Ömer el-Musûlî, İclî, Ebû Hâtem, İbn-i Hibbân ve daha pek çok âlim onun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirmişlerdir.

İbn-i Sa'd diyor ki: “O, hadîs ilminde sikadır, ölünceye kadar Tarsus'ta kadılık (hâkimlik) yapmıştır.”

Dâre Kutnî de: “O, hadîs-i şerîf ilminde sikadır. Birçok eserleri mevcuttur” dedi.

Nahiv âlimlerinden Câhiz de: “O, gayet fasîh (açık, anlaşılır) konuşan kuvvetli bir hatîb idi” diye bildirdi.

- 1) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh-38*
- 2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-38*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-378*
- 4) *El-A'lâm cild-7, sh-322*
- 5) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh-342*
- 6) *Mizân-ül-ittidâl cild-4, sh-204*

MÜBERRİD:

Kırâat, nahiv ve edebiyat âlimi. Künyesi, Ebû'l-Abbâs olup, ismi, Muhammed bin Yezîd bin Abdülekber bin Umeyr bin Hassân bin Süleymân bin Sa'd bin Abdullah bin Zeyd'dir. Hocası, Mâzinî'nin bilgisini takdir ederek, “hakki isbât edici” ma'nâsına kullandığı “Müberrid” kelimesi, onun lakabı oldu. Nahiv ilminde değişik bir usûl tâkib eden Kûfeliler, müberrid kelimesini müberred şeklinde söyleyerek, “soğutulmuş” ma'nâsına kullandılar. Basra'da doğan Müberrid, Bağdâd'da yerleşti ve 285 (m. 898) yılında burada vefât etti.

Müberrid, Basra'da devrinin büyük âlimlerinden Ebû Ömer Cermî, Ebû Osman Mâzinî, Ebû Hatem Sicistânî ve daha birçok âlimden ilim tahsil etti. Basra dil mektebine mensûb olan Müberrid, zekâsının parlaklığı, hâfızasının kuvveti, anlayış ve muhâkemesinin fazlalığı sayesinde, daha küçük yaşlarda nahiv ve lûgat ilimlerindeki üstünlüğünü, çevresindekilere kabul ettirdi. 244 (m. 858) yılında bir âyet-i kerîmenin okunuşu ile ilgili, halife Mütevekkil'le Feth bin Hakan arasındaki bir münazaraya hakemlik yaptı. Devlet adamlarıyla dostluk kurdu. 247 (m. 861) yılında Mütevekkil'in öldürülmesinden sonra Bağdâd'a gelerek, orada yerleşti. Tâhiroğullarından vali Ubeydullah bin Abdullah bin Tâhir ve kardeşi tarafından himaye edildi. Bağdâd'da yıllarca insanlara ders vermekle meşgul oldu. İlimin çokluğu ve hâfızasının kuvveti ile meşhûr oldu. Dil mes'elelerinde delil olarak şîr okumadığı bir mes'ele yoktu.

Talebeleri arasında meşhûr âlimler yetişti. Ebû İshâk Zeccâc, İbn-i Keysân, Ebû Bekir Sûlî, İbn-i Dürüsteveyh, Muhammed bin Ebû Ezher, İsmâil bin Muhammed Saffâr, Ebû Abdullah Hâkimî, Ebû Sehl bin Ziyâd, Ebû Ali Tavmârî ve Nefteveyh gibi âlimler, bunlardan ba'zılarıdır.

Müberrid'in çoğunluğu dil ve edebiyat ilimlerine dâir kırtan fazla eseri vardır. Bunlardan "el-Kâmil fi'l-edeb" adlı olanı, bu tarzda yazılan eserlerin en kıymetlilerindendir. Hadîs-i şerîfler, târihî hâdiseler, hutbe ve darb-ı meseller, târihî rivâyetler ve eski şâirlere ait şiirleri toplamış ve bunların lûgat, gramer ve târihî bilgi yönünden değerlendirmesini yaparak, zamanının dil ve edebiyat çalışmalarını kitap hâline getirmiştir. Bu eserin çeşitli zamanlarda şerhleri yapılmıştır. İlk olarak 1286 (m. 1869) yılında İstanbul'da olmak üzere değişik yerlerde baskıları yapılmıştır. "Muktedâb" adlı diğer bir eseri de nahiv ilmine dâirdir. Kitâb-ül-müzekker ve'l-müennes, Me'aniyy-ül-Kur'ân, Basra nahiv âlimleri tabakâtı, Kitâb-üt-ta'âzî, Kitâb-ün-nesebi Kahtan ve Adnan, el-Maksûr ve'l-memdûd, el-İştikâk, Kavafî adlı eserler onun yazmış olduğu kitaplardan ba'zılarıdır.

Ebû'l-Abbas Müberrid buyurdu ki: "Denilir ki, güzel ahlâka yöneldiğin zaman, harâm olan şeylerden sakın. Geçimi ve rızkı en iyi olan, başkasının geçimini üzerine alandır."

Şu mübârek sözler onun eserinden alınmıştır. Âişe validemiz (r.anhâ) buyurdu ki: Resûlullahtan (s.a.v.) işittim. Buyurdu ki: **"Bir kimse, insanların kızacakları şeyde Allah'ın rızasını ararsa, Allahü teâlâ onu, insanlardan geleceklerden korur. Bir kimse, Allahü teâlânın kızacağı şeyde, insanların rızasını ararsa, Allahü teâlâ onun işini insanlara bırakır."**

"Kim, kalbini kibir, riya, haset ve gıybet gibi ma'nevî hastalıklardan temizlerse, Allahü teâlâ da onun bedenî ve a'zâlarıyla, hayırlı, rızasına uygun işler yapmayı ona nasîb eder."

Hz. Ömer (r.a.) şöyle buyurdu: "Biz insanların işini kolaylaştırdık. Bizim işlerimiz de kolaylaştırıldı."

Hz. Ali (r.a.) buyurdu ki: "Savaşta yiğitlik, kızgınlıkta yumuşak huyluluk, ihtiyaç ânında da hakîkî dostluk ortaya çıkar."

- 1) Târih-i Bağdâd cild-3, sh-380
- 2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-313
- 3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh-114
- 4) Mu'cem-ül-udebâ cild-19, sh-111
- 5) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh-430
- 6) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh-117
- 7) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh-269
- 8) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-210
- 9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-190
- 10) El-Kâmil fi't-târih cild-1, sh-184
- 11) Muntazam cild-6, sh-6
- 12) Miftah-üs-se'âde cild-1, sh-157
- 13) Muhtasar fî ahbar-il-beşer cild-2, sh-61

MÜSLİM BİN HACCÂC: (Bkz. İmâm-ı Müslim)

OSMAN BİN MUHAMMED BİN EBÎ ŞEYBE:

Hadîs hâfızlarından. Künyesi, Ebû Hasen. 239 (m. 853) senesinde vefât etti. İlim ve hadîs-i şerîf öğrenmek için çok memleketler dolaştı. Şüreyk, Heşîm, İsmâil bin İyâş ve İbn-i Mübârek gibi âlimleri dinledi. Ondan da, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Ya'lâ ve daha başkalar! (r.aleyhim) rivâyetinde bulunmuşlardır.

İbn-i Maîn onun sika ve emîn bir zât olduğunu söyler. Ahmed bin Hanbel hazretlerine onun hâlini sorduklarında, hâkında hayır ve iyilikten başka bir şey bilmiyorum, demiştir."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

Enes (r.a.) anlattı: Bir defa ben ve Resûlullah (s.a.v.) mescidden çıkıyorduk. Bize mescidin eşiğinde bir adam rastladı. “Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacak?” diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): **“Sen onun için ne hazırladın?”** buyurdu. O zât “Yâ Resûlallah! Ben onun için, çok namaz, oruç ve sadaka hazırlamadım. Fakat Allahü teâlâ ve Resûlünü severim” dedi. Resûlullah (s.a.v.): **“O halde sen sevdiklerinle berabersin”** buyurdu.

Abdullah bin Mes’ûd rivâyet etti: Resûlullah (s.a.v.) **“Ağaç, yapraklarını nasıl döküyorsa, Allahü teâlâ da, kendisine hastalık veya başka bir şeyden zarar isabet eden müslümanın günahlarını öylece döker”** buyurdu.

Câbir (r.a.) anlattı. Birisi Resûlullah (s.a.v.) gelerek, “Yâ Resûlallah rû’yâmda başımın vurulup yuvarlandığını, kendimin de peşinden koştuğumu gördüm” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (s.a.v.): **“Uygun esnasında şeytanın seninle oynamasını herkese anlatma”** buyurmuştur.

Haris bin Süveyd anlattı: “Abdullah hasta iken onu ziyâret etmek için yanına girdim. Resûlullahın şöyle buyurduğunu işittim” dedi: **“Allahü teâlâ, mü’min kulunun tövbesine; çorak, helâk korkusu olan bir yerde, üzerinde yiyeceği ve içeceği bulunan devesi de yanında olduğu halde uyuyan; uyandığında, devesinin yanından gittiğini gören, sonra onu aramaya çıkan, nihayet çok susayan, sonra (kendi kendine) yerime döneyim de ölünceye kadar yatayım diyen, başını ölmek için dirseğinin üzerine koyan, sonra uyandığında devesini, üzerindeki yiyecek ve içeceklerle beraber bulan bir kimseden daha çok sevinir.”**

1) Mu’cem-ül-müellifin cild-6, sh-278

2) Târih-i Bağdâd cild-11, sh-283

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-444

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-92

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh-35

OSMAN BİN SA’İD BİN HÂLİD ED-DÂRİMÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Sa’îd’dir. 200 (m. 815)’de Herat’da doğup, 280 (m. 894) senesinde yine burada vefât etti. Herat’da zamanının en büyük hadîs-i şerîf âlimi idi. Humus’da, Hayve bin Şüreyh, Yahyâ bin el-Vuhâzî, Ebû Yemân el-Humsî’den, Mısır’da, Sa’îd bin Meryem, Nuaym bin Hammâd ve başkalarından, Irak’da, Süleymân bin Harb, Mûsâ bin İsmâil’den, Şam’da, Hişâm bin Ammâr ve başka âlimleri dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Amr, Ahmed bin Muhammed bin Hîrî, Ahmed bin Muhammed el-Ezher, Ebû’n-Nadr Muhammed bin Muhammed et-Tûsî rivâyette bulunmuştu.

Hadîs ilmindeki hocaları, Ahmed bin Hanbel, Ali bin Medînî, İshâk bin Râheveyh, Yahyâ bin Maîn, fıkıhtaki hocası, Buveytî’dir. Arap dili ve edebiyatı hususunda ise İbn-ül-A’râbî’den istifâde etmiştir.

Osman bin Sa’îd, ilim elde etmek, büyük âlimlerin verdiği dersleri dinlemek için çok memleket dolaşmış, zamanının meşhûr âlimlerinin ilim meclislerinde bulunup, onlardan istifâde etmiştir.

O, “Kim, Şû’be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî, Mâlik bin Enes, Hammâd bin Zeyd, Süfyân bin Uyeyne’nin bildirdikleri hadîs-i şerîfi alıp, toplamamışsa, hadîs-i şerîf hususunda iflâs etmiştir. (Ya’nî hadîs ilminde hâfızlar derecesine ulaşamaz)” demektedir.

Büyük âlim Zehebî de; “İsmi geçen bu âlimlerin ilmini ve rivâyette ettikleri bilgileri elde eden kimse, Sünnet-i seniyye ve diğer din bilgilerinin üçte birini kazanmış olur” buyurdu.

Osman bin Sa’îd bin Hâlid ed-Dârimî’nin büyük bir Müsnedi, ayrıca, bozuk ve sapık bir i’tikâda sahip olan “Cehmiyye”ye karşı reddiye olarak yazdığı eserleri vardır. Onlardan birisi, “en-Nakd Âlâ Bîşr el-Müreysî’dir. Bu kitap “Redd-ül-İmâm ed-Dârimî Osman bin Sa’îd Âlâ Bîşr el-Müreysî el-Anîd” diye neşredilmiştir.

Bîşr el-Müreysî’ye karşı yazdığı reddiye kitabında bildirdiği ba’zı hadîs-i şerîfler.

“Eshâbıma dil uzatmaktan sakınınız.”

“Kim Eshâbıma dil uzatırsa, Allahü teâlânın la’neti onun üzerine olsun.”

“Eshâbım hakkında Allahü teâlâdan korkun.”

“İlim öğrenmek her müslümana farzdır.”

“Melekler, talep ettiği şeyden hoşnut olduklarından, ilim öğrenmek isteyen kimse için kanatlarını gererler.”

“İlim öğrenmek için yola çıkan kimseye, Allahü teâlâ Cennete giden yolu kolaylaştırır.”

“İlim öğrenmek isteyen kimse için, denizdeki balığa kadar, herşey istiğfâr eder. Ya’nî Allahü teâlâdan onun af ve mağfiretini dilerler.”

“Çalım satarak elbisesini sürükliyen kimseye, Allahü teâlâ kıyâmet gününde rahmet nazarı ile bakmaz.”

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti: Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: **“Hava sıcak olduğu zaman, Allahü teâlâ yerde ve göktekileri dinler. Bir kişi, “Lâ ilâhe illallah. Bugün ne kadar da sıcak! Allahım! Beni Cehennemin hararetinden muhafaza buyur” der. Bunun üzerine Allahü teâlâ Cehenneme: “Kullarımdan birisi, benim, onu senin hararetinden muhafaza etmemi istiyor. Şâhid ol, ben o kulumu senin hararetinden muhafaza ettim” buyurur. Hava soğuk olduğu zaman, Allahü teâlâ, kullarını dinler. Birisi, “Lâ ilâhe illallah! Bugün hava ne kadar soğuk. Allahım! Beni Cehennemin zemherîrinden muhafaza eyle” dediği zaman, Allahü teâlâ Cehenneme: “Kullarımdan birisi zemherîrinden kurtarmamı istiyor. Şâhid ol, ben onu kurtaracağım” buyurur. Cehennemin zemherîri nedir? Yâ Resûlallah! diye sordular. Resûlullah (s.a.v.): “Orası, Allahü teâlânın kâfirleri attığı soğuk bir yerdir” buyurdu.**

“Siz, kıyâmet günü Rabbinizi, güneşi ve dolunay hâlinde ayı gördüğünüz gibi görürsünüz.”

Aynı kitabında geçen ba’zı âlimlerin sözleri:

İbn-i Mübârek (r.a.): “Biz ilim taleb ettik. Ondan bir şeyler öğrendik. Fakat, edeb öğrenmek istediğimiz zaman, ehlinin kalmamış olduğunu gördük.”

Şa’bî (r.a.): “İlmin süsü, ilim ehlinin hilmi, ya’nî yumuşaklığıdır.”

Hasen-i Basrî (r.a.): “Gerçek âlim, dünyâya düşkün olmayıp, âhirete ise çok ehemmiyet verir.”

Osman bin Sa’îd ed-Dârimî der ki: “Sâlih ve takva sahibi âlimler, âlimlerde bulunması gereken vera’, çok ibâdet ve edeb gibi hususlara çok dikkat etmişler, bu hasletlerin kendilerinde bulunmamasından çok korkmuşlardır. Onlar ilimde Allahü teâlânın rızasını gözetmişlerdir.”

1) Mu’cem-ül-müellifin cild-5, sh-254

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-176

3) Tabakât-üş-Şâfiyye cild-1, sh-221, cild-2, sh-302, 306

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-621

5) El-A’lâm cild-4, sh-205

ÖMER BİN ŞEBBE EN-NUMEYRÎ:

Hadîs âlimi ve târihçi. Künyesi, Ebû Zeyd’dir. 172 (m. 798) târihinde doğdu. 262 (m. 876) senesinde Samarrâ’da vefât etti. Babasının ismi Zeyd, lakabı Şebbe’dir. Bağda-d’a gelip burada Muhammed bin Ca’fer Gunder, Abdülvehhâb es-Sekafî, Muhammed bin Ebî Adîy, Yahyâ bin Sa’îd el-Kattân, Abdurrahmân bin Mehdî ve daha birçok âlimden rivâyette bulundu. Ondan da Ebû Bekr bin Ebiddünyâ, Ebû Şuayb el-parrânî, Ebû’l-Kâsım el-Begâvî, Yahyâ bin Sa’îd, Muhammed bin Zekerriyyâ ed-Dakkâk gibi âlimler de ondan istifâde etmişlerdir:

Ömer bin Şebbe kendisi şöyle anlatır: “Büyük hadîs âlimi Vekf bin Cerrâh, şehre gelmişti. Onun yanına girmek istedim, fakat küçük olduğumdan bana müsâade etmediler. Gece kendisini rû’yâmda gördüm. Dicle kenarında, bir testiden abdest alıyordu. Ona: Ey Ebû Süfyân! (Vekî bin Cerrâh’ın künyesidir.) Bana bir hadîs-i şerîf oku da ezberliyeyim, dedim. Bana bir hadîs-i şerîf okudu. Onu rû’yâda ezberledim.”

Ömer bin Şebbe’nin hayatını yazanlar, onun fakîh (fıkıh âlimiredîb (edebiyatçı), kırâatleri, (Kur’ân-ı kerîmin çeşitli okunuşlarını) iyi bilen, târihî haber ve hâdiselerde, muharebelerde derin bilgi sahibi ve rivâyetlerinde güvenilir bir âlim olduğunu bildirmişlerdir.

Ömer bin Şebbe, felsefenin İslâm âlemine girdiği bir asırda yaşadı. Felsefe, özellikle, Ehl-i bid’at’dan olan mu’tezile üzerinde çok te’sîrli oldu. Nihayet mu’tezile, Ehl-i sünnet i’tikâdına (inanışına) ters düşen “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur” iddiasında bulundu. Halbuki, Ehl-i sünnet i’tikâdına göre, “Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir.” Me’mûn zamanında “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur” demiyen büyük âlimlere çok eziyet ve işkence yapıldı. Bu sırada ilk hedef hadîs âlimleri olmuştur. Daha sonra, bu sıkıntılı durum, fıkıh âlimlerini de içerisine aldı. Öyle oldu ki, sanki bütün bu eza ve cefâlar, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin üzerinde toplandı. Hapsedildi. Dövüldü. Hiçbir âlime yapılmayan eziyetler yapıldı.

Ömer bin Şebbe'ye de Samarrâ'da, "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" demesi söylendi. Fakat o, "Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır, mahlûk değildir" cevâbını verdi. Bu yüzden bütün kitaplarını yağmaladılar. Bunun üzerine evinden dışarı çıkmadı. Kimseyle konuşmadı.

Bu hâdiseyi anlatan Ebû Alî Anzî der ki: "Fakat ben onun yanından ayrılmadım. Söylediklerini yazıyordum. Bana öğretmesi hususunda yaptığım hiçbir teklifi red etmemiştir."

Ömer bin Şebbe, târih, edebiyat, lügat ve dînî mevzularda eserler vermiştir. Bunların bir kısmı şunlardır:

1. Ahbâr-ı benî Numeyr, 2. Ahbâr-ül-Medîne, 3. Târih-ül-Basra, 4. Umerâ-ül-Medîne, 5. Kitâb-üs-Sultân

Medine Târihi adlı eserinde bildirilen hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **"Kim mescidde kayıp arayan birisini duyarsa, Allahü teâlâ onu sana ulaştırmasın, desin. Çünkü mescidler bunun için yapılmamıştır."**

Muhammed bin Abdurrahmân bin Sevbân rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.): **"Kim mescidde ticâret malı satarsa, (Allahü teâlâ ticâretinde kazanç bırakmasın) deyiniz"** buyurdu.

1) El-A'lâm cild-5, sh-47

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh-460

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh-440

4) Târih-i Bağdâd cild-11, sh-208

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh-218

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-516

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-146

REBÎ' BİN SÜLEYMÂN:

İmâmı Şâfiî hazretlerinin talebelerinden. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 174 (m. 790) senesinde doğup, 270 (m. 884) târihinde vefât etmiştir. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinden çok rivâyette bulunmuştur. Mısır'da, İbn-i Tolun Câmiî'nde ilk hadîs-i şerîf yazdıran odur. Kendisi bu câmide müezzin idi. İmâm-ı Şâfiî hazretleri: "Rebî' bin Süleymân kadar, kimse bana hizmette bulunmamıştır." buyurmuştur. İmâm-ı Şâfiî hazretleri onu çok severdi. Rebî şöyle anlatır: "Vefâtına yakın, İmâm-ı Şâfiî'nin (r.a.) yanına girmiştım. Yanında, Buveytî, Müzenî, İbn-i Abdülhakem vardı. Onlara, durumları ile alâkalı olarak söyleyeceğini söyledikten sonra, bana da: "Ey Rebî' kitaplarımın yayılmasında en fâideli sen olacaksın" buyurdu. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin vefâtından sonra, ikiyüz civarında kişi, Rebî' bin Süleymân'a, kendisinden İmâm-ı Şâfiî'nin (r.a.) kitaplarını yazmak için gelmişlerdir.

Rebî' bin Süleymân, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin çok hizmetinde bulundu. Ondan çok şeyler öğrendi. Ondan rivâyetlerde bulundu. İmâm-ı Şâfiî'den başka, Abdullah bin Vehb, Abdullah bin Yûsuf et-Tinnisi, Eyyûb bin Süveyd er-Remlî, Yahyâ bin Hassan ve daha başka âlimlerden rivâyetlerde bulundu. Ondan da, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Zûr'a, er-Râzî, Ebû Hâtem ve daha başka âlimler rivâyette bulunmuştur.

Büyük âlim Halîl "İrşâd" isimli eserinde, Rebî'in sıklığı (güvenilirliği) üzerinde ittifak olduğunu söyler.

Rebî' bin Süleymân'ın (r.a.) İmâm-ı Şâfiî'den rivâyet ettiği sözlerden ba'zıları:

"Kime nasîhat edilir de, bu nasîhatten istifâde etmezse, o kimsenin iyilikten nasîbi yoktur. Mala-ya'nîye (dünyâ ve âhîretine fâide vermiyen şeylere) dalan kimse kınanır ve ayıplanır."

"Doğru ve yalan, ciddî ve şaka olsun, yemîn etmem."

"Akıllı, zekî ve anlayışlı kimse insanların ba'zı kusurlarını görmemezlikten gelendir."

İmâm-ı Şâfiî hazretleri, yemekte şunlara dikkat etmeyi söylerlerdi: "1. Yemekten önce ve sonra elleri yıkamak. 2. Yemek koyacak bir sahan, bıçak ve kepçe bulundurmak. 3. Sağ ayağı dikip, sol ayak üzerine oturmak. 4. Lokmayı küçük almak. 5. Ağıza alınan lokmayı iyice çiğnemek. 6. Parmağa sürülen yemeği yalamak. 7. Büyüklere önce, yemeğe eli uzatmamak. 8. Önünden yemek. Az konuşmak ve yemek yiyenlerin yüzüne bakmamak."

"En fâideli zahire (azık) takva, en zararlısı, başkalarına düşmanlıktır."

"İmâm-ı Şâfiî, (r.a.) hasta olmuştu. Yanına gittim. "Allahü teâlâ, zayıflığını kuvvetlendirsın" dedim. Bunun üzerine bana: "Eğer Allahü teâlâ, benim zayıflığımı arttırsaydı, ben ölürdüm" dedi. O zaman ben: "Vallahi, bu sözümle iyiliğinizi kast ettim" dedim, İmâm-ı Şâfiî (r.a.) bana, "Ben kesin olarak inanıyorum

ki, kötüler mahiyette de söylesen, sen yine de bu sözünle iyiliğimi kastedersin. (Ben senin sözünde kötülük kast edeceğini düşünmem)” Bir rivâyette İmâm-ı Şâfiî hazretleri Rebî’ye, “Allahü teâlâ senin kuvvetini arttırsın. Zayıflığını azaltsın” şeklinde şöyle demiştir:

“Sabrını güzel yap. O ne güzel ferahlık verici bir şeydir. Kim Allahü teâlâdan korkarsa, ona eziyet ve sıkıntı dokunmaz. Allahü teâlâdan hayır ve iyilik umanlar, umduklarına kavuşurlar.”

“Kardeşlik ve dostluğunda samimî olan kimse, kardeşinin kusur ve ayıplarını örtüp, bunları affeder.”

- 1) *Tabakât-üş-Şâfiyye cild-2, sh-132*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-586*
- 3) *Tehzib-üt-tehzib cild-3, sh-245*
- 4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-159*
- 5) *Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh-291*
- 6) *El-A’lâm cild-3, sh-14*

SA’İD BİN MENSÛR HORASANÎ:

Hadîs ve tefsîr âlimi. İmâm-ı Mâlikîn talebelerinden, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in hocalarındandır. Hadîs ilminde imâm olup, müctehid idi. Üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber ezberden bilirdi. Horasan köylerinden Gürcan’da doğdu. Babası Mensûr bin Şu’be, künyesi Ebû Osman’dır. Kendisine Talakânî, Belhî, Mervezî ve Horasanî nisbetleri verildi. Çeşitli şehirlerde ilim tahsil edip, talebe yetiştirdi. Mekke’de bulunduğu sırada, 227 (m. 842) senesinde vefât etti.

Sa’id bin Mensûr hazretleri, ilim öğrenmek için bütün ilim merkezlerini gezdi. Ömrünü, Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmeye vakfeden bu büyük âlim, başta İmâm-ı Mâlik olmak üzere, Hammâd bin Zeyd, Ebû Kudâme, Hâris bin Ubeyd, Dâvûd bin Abdurrahmân, İbn-i Ebî Zinâd, Ebû Şihâb Abdürabbî bin Nâfi’, İbn-i Ebî Hâzim, Dâreverdî, Felîh, Ebû Ahvâs, İbn-i Uyeyne, Mehdî bin Meymûn, Ebû Avâne ve zamanının âlimlerinden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Mekke’de yerleşerek, hadîs ilminde Hicaz’ın imâmı oldu. Hocalarından öğrendiği ilimleri, yüzlerce talebesine anlattı. Duyduğu hadîs-i şerîflerden seçtiklerini, “Müşned”inde yazarak daha sonra gelen müslümanların istifâdesini kolaylaştırdı. Kendisinden sonra gelen hadîs âlimleri, onun rivâyetlerinde sika (güvenilir) olduğunda ittifak ettiler. Ahmed bin Hanbel hazretleri onu hadîsteki sağlamlığı dolayısıyla çok överdi. İmâm-ı Müslim, Sahîh’ine yazdığı hadîs-i şerîflerin sıhhatinin Sa’id bin Mensûr hazretleri tarafından tasdîk edilmiş olmasına dikkat ederdi. Kütüb-i sittenin hepsinde rivâyetleri mevcut olan Sa’id bin Mensûr’dan, Harb-i Kirmanî, 219 (m. 834) yılında onbin hadîs-i şerîf yazdı. Daha sonra onları ezberledi ve kitap hâline getirdi.

Birçok insanın ilminden istifâde etmek için meclisine koştuğu Sa’id bin Mensûr’dan (r.a.), başta Kütüb-i sitte ismiyle ma’ruf altı büyük hadîs kitabının müelliflerinden İmâm-ı Müslim ve Ebû Dâvûd olmak üzere, el-Bâkûn vasıtasıyla, Yahyâ bin Mûsâ, Ebû Serv, Abdullah Dârimî, Muhammed bin Ali bin Meymûn-i Rakkî, Abbâs bin Abdullah-ı Sîndî, Ömer bin Mensûr-ı Nesâî, Zühîfî, Ebû Hâtem, Ebû Bekr-i Esrim, Harb-i Kirmanî, Ahmed bin Hanbel, Hasen bin Muhammed Za’ferânî, Ebû Zür’a Dimeskî, Muhammed bin Ali bin Zeyd-i Sâig, Beşîr bin Mûsâ, Ahmed bin Hâlid-i Halebî ve diğer muasır âlimler hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ahmed bin Necdî bin Üryan ve Hemmâr ise “Sünen”in tamamını rivâyet ettiler.

Sa’id bin Mensûr hazretleri, Enes bin Mâlik’in (r.a.) “Resûlullah (s.a.v.) on sene hizmetçilik ettim. Bana bir kerre “uf demedi. “Şunu niçin böyle yaptın, bunu niçin yapmadın?” buyurmadı.” dediğini rivâyet etti.

Sa’id bin Mensûr (r.a.), Hâlid bin Abdullah’dan nakleder Sahâbe-i kirâmdan (r.anhüm) en son vefât eden Ebû Tufeyl’den (r.a.) “Resûlullah (s.a.v.) gördün mü?” diye sordum. “Evet, beyaz, sevimli yüzlü idi” cevâbını verdi.

Rivâyetlerinden ba’zıları: Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki;

“Şüphesiz ki, bana malı ve sohbeti hususunda insanların en cömerdi Ebû Bekr’dir. Ben dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekr’i dost ittihaz ederdim.”

“Siz salevât okuyunuz. Salevâtınız, nerede olursanız olunuz bana ulaşır.”

“Hasta ziyâreti yapan, geri dönünceye kadar Cennetin hurmalık yolundadır.”

Birçok eser te’lif eden Sa’id bin Mensûr hazretlerinin “Sünen”i ve “Tefsîr”i meşhûrdur.

- 1) *Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh-232*
- 2) *Tehzib-üt-tehzib cild-4, sh-89*
- 3) *Mizân-ül-i’tidâl cild-2, sh-159*
- 4) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-416*
- 5) *Tabakât-ül-kübrâ cild-6, sh-376*

SÂLİH BİN AHMED BİN HANBEL:

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Hanbelî mezhebinin imâmı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin büyük oğludur. Künyesi, Ebû Fadl'dır. 203 (m. 818) senesinde doğdu. 266 (m. 879)'da İsfahân'da vefât etti. İlmi babasından öğrendi. Babasından, Ali bin Velîd et-Tayâlisî'den, İbrâhîm bin Fadl ez-Zârî'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etti. Kendisinden ise oğlu Züheyr, Ebû Kâsım Begâvî, Muhammed bin Ca'fer el-Harâitî, Yahyâ bin Sa'îd, Abdurrahmân bin Ebî Hatim ve diğer âlimler hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmişlerdir.

Sâlih bin Ahmed, babasından ders almak suretiyle ilim öğrenmiştir. Horasan'dan ve diğer yerlerden çok kimse kendisine mektûb yazarak, ilmî mes'eleler sorarlardı. O da, babasından öğrendiği bilgileri mektublar yazarak uzakta olanlara bildirirdi. Dîne çok hizmet etmiş ve bu hususta üstün gayretler sarf etmiştir. Dünyâya düşkünlük göstermemiştir. Muhammed bin Abbâs şöyle nakletmiştir: "Sâlih bin Ahmed İsfahân'a gittiğinde, önce bir mescide girip, iki rek'at namaz kıldı. O namaz kılarken meşhûr âlimler ve halk etrafında büyük bir kalabalık hâlinde toplandı. Onlara ilmî mes'eleler anlatıp, hadîs-i şerîf okudu. Bir müddet sonra, o büyük kalabalık arasında ağlamaya başladı. O kadar ağladı ki, yanındaki âlimler de kendilerini tutamayıp gözyaşı döktüler. Sohbeti bitirdikten sonra, âlimler yanına yaklaşıp: "Niçin ağladınız. Bizim şu memleketimizde sizi sevmeyen bir tek kişi bile yok" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Niçin ağlıyorum biliyor musunuz? Merhum babamı hatırladım. Yanına dünyâya düşkün olmayan, zâhîd kimseler gelince, onları medheder ve bana da onlar gibi olmamı söylerdi." Bu sözleri söylediğinde üzerinde eski bir elbise vardı... Daha sonra da yakınlarına o eski elbisesini göstererek "İşte beni görüyorsunuz, bununla ölüyorum" demiştir.

Babasının şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kabir azâbı hakdır, vardır. Onu ancak dalâlette, sapıklıkta olanlar inkâr eder."

"Şeytan, her müslümana musallat olur. Namaza durunca çeşitli ihtiyaçlarını ve arzu ettiği şeyleri aklına getirir. Kalbini meşgul eder. Böylece namazını ifsâd etmeye uğraşır. Bir defasında bana musallat olmuştu. Namaza durup, iki rek'at kıldım. Üç rek'at kıldın diye vesvese verdi. İtibar etmedim. Namazı bitirinceye kadar vesvese vermeye uğraştı."

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-173

SÂLİH BİN İSHÂK EL-CERMÎ:

Fıkıh, hadîs, nahiv ve lûgat âlimi. İsmi, Sâlih bin İshâk el-Cermî, el-Basrî'dir. Künyesi Ebû Amr olup, lakabı Kelb ve Nebbâh'dır. Yemen kabilelerinden Cerm bin Reyyân'ın âzâdlı kölesidir. Basra'da doğmuş, Bağdâd'a yerleşmiş ve orada 225 (m. 839)'de vefât etmiştir.

Büyük lûgat âlimi Ahfeş, Yûnus bin Habîb ve başkalarından nahiv ilmini öğrendi. Esmâî, Ebû Ubeyde, Ebû Zeyd el-Ensârî ve onların zamanındaki âlimlerden de, lûgat ilmini öğrenmiştir. Yezîd bin Zerî, Yahyâ bin Kesîr el-Kâhilî'den hadîs-i şerîf okudu. Ahmed bin Mülâ'ib el-Mahramî, Ebû Halife el-Cemhî ve Müberred de, Ebû Amr el-Cermî'den hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Haberleri güzel, hadîsleri sağlam olan bir zât idi. Haramlardan sakınan, şüpheli olan şeyleri terk eden bir zât olan Sâlih bin İshâk, dînine son derece bağlı, doğru îmân sahibi (Ehl-i sünnet i'tikâdında), hâli, kâline (söylediğine) uygun, dînini yaşayan, Allahü teâlâdan korkan bir zât idi. İsrâ sûresi 36. âyetini, **"Hakkında ma'lûmat sahibi olmadığın bir şeyin ardınca, gitme"** buyurulan yere kadar okudu ve sonra "Görmediğini gördüm deme, işitmediğini işittim deme" buyurup, âyet-i kerîmenin devamı olan **"Çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan mes'ûl olacaktır"** kısmını okudu.

Lûgat ve nahiv ilminin büyük üstâdlarından olan Ebû Amr el-Cermî, Sîbeveyh'in nahiv ilmine ait kitabını en güzel bilen, bunu talebelerine okutan, zamanında nahiv ilminde otorite olan bir zât idi. Tasnif etmiş olduğu kitaplar ise şunlardır: Kitâb-ül-muhtar fi'n-nahv, et-Tenbîh, Kitâb-üs siyer, Kitâb-ül-ebniye, Kitâb-ül-arûz, Garîb-ü Sîbeveyh.

- 1) Târih-i Bağdâd cild-9, sh-313
- 2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-485
- 3) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh-162
- 4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-8
- 5) Şezerât-üz zeheb cild-2, sh-57
- 6) Mu'cem-ül-müellifin cild-5, sh-3

SÂLİH BİN MUHAMMEDÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ali'dir. Cezere diye meşhûrdur. 210 (m. 825) senesinde Kûfe'de doğup, 293 (m. 906) senesinde vefât etti. Hadîs-i şerîf imâmlarındandır. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) ve Eshâb-ı kirâmdan (r.anhüm) gelen haberler ve nakleden zâtlar hakkında ona müracaat edilirdi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yerler dolaştı. Şam, Mısır ve Horasan'da zamanın tanınmış âlimleri ile görüştü. Bağdâd'da kaldı. Sonra Buhâra'ya gitti. Orada yerleşti. Hadîs-i şerîfleri, ehil olan âlimler yanında öğrendi. Uzun müddet yanında kitap olmadan, ezberden hadîs-i şerîf öğretti. Sa'îd bin Süleymân, Ali bin Ca'd, İbrâhîm bin Haccâc es-Sâmî, Yahyâ bin Maîn gibi büyük âlimlerin verdiği dersleri dinledi. O, hadîs ilminde çok dirayetli ve ehil bir âlim idi.

Sâlih bin Muhammed şöyle bir hikâye anlatır: "Bağdâd'da iki şâir vardı. Birisi hadîs-i şerîf âlimi, diğeri ise, bid'at ve dalâlet ehlinden olan Mu'tezile itikâdında idi. Mu'tezile'ye mensûb olanı benim yanıma geldi. Bana çok yazıyorsun. Bu kadar çalışma. Gözlerin gider. Belin kamburlaşır, sonra ölürsün deyip, kitabımı aldı ve üzerine şunları yazdı: "Şüphesiz okumak, ilim öğrenmek, onunla meşgul olmak, zillet, darlık ve kederlerin kaynağıdır." Sonra gitti. Hadîs âlimi olan zât gelince, onun yazdıklarını okudu ve: "Yalan söylemiş, onun sözünün aksine, çok yazıp okumakla, insanın kıymeti yükselir, ilmi artar, ismi, Resûlullah efendimizin ismi ile, kıyâmete kadar devam eder" dedi. Sonra o da şunları yazdı: "Şüphesiz, yazma ve okuma ile meşgul olmak, takva (Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmak) ve zühdün ve yükselmenin temelidir."

- 1) *Târîh-i Bağdâd cild-9, sh-322*
- 2) *El-A'lâm cild-3, sh-195*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-631*

SEHL BİN ABDULLAH TÜSTERÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed'dir. 200 (m. 815)'de doğdu. Dayısı Muhammed bin Süvâr'ın sohbetlerinde yetişti. Hacca gidince orada Zünnûn-i Mısırî'yi gördü ve ona talebe oldu. Tasavvuf ehlinin büyüklerinden ve müctehidlerinden olup, zamanının sultânı, hakikatin delîli idi. Az yemek, az uyumak, çok ibâdet yapmak, riyâzet ve kerâmette eşi yoktu. 283 (m. 896)'de Basra'da vefât etti.

Kendisi şöyle anlatır: Üç yaşında iken gece kalkardım. Dayım Muhammed bin Süvâr gece ibâdet eder, ağlar ve bana: "Sehl yat uyu, kalbimi meşgul ediyorsun" derdi. Ben ise onu yine gözetlerdim. Öyle bir hâl aldım ki, dayıma, "Bana garîb bir hâl oluyor, başımı arşın önünde secdede buluyorum" dedim. "Oğlum bu hâlini kimseye söyleme, bundan sonra yattığında dilinle üçer defa (Allahü teâlâ benimledir, beni görüyor, her sözümü duyuyor) de!" buyurdu. Bir süre sonra, buna devam ediyordum dedim. Her gece yedi defa söyle buyurdu. Daha sonra, yine devam ediyordum, dedim. Onbir defa söyle buyurdu. Söyledim. Ve kalbimde bir tatlılık buldum. Bir sene geçince, dayım bana: "Sana öğrettiğimi iyi muhafaza et ve hep o hâlde ol! Ölünceye kadar bırakma. Dünyâ ve âhirette mükâfatını alırsın" buyurdu. Yıllarca devam ettim. Sonra dayım bana: "Sehl, Allahü teâlânın kendisiyle olduğunu bilen, hiç günah işleyebilir mi? Hep böyle bil, günah işlemezsin" buyurdu. Sonra beni mektebe gönderdiler. Kur'ân-ı kerîmi öğrendim. Yedi yaşında iken oruç tuttum. Yiyeceğim sadece arpa ekmeği idi. Oniki yaşında iken, bir mes'eleye takıldım. Kimse çözemedi. Basra'ya gitmek istedim. Gönderdiler. Basra âlimlerinden sordum. Hiç kimse cevap veremedi. Abadan'a gittim. Habîb İbni Hamza'ya sordum. O cevaplandırdı. Yanında fazla kalmadım ama, ondan çok istifâde ettim. Sonra Tüster'e geldim. İbâdet, riyâzet ve mücâhedeye koyuldum.

Ömrünün sonunda, el ve ayakları hareket etmez olmuştu. Namaz vakti gelince, el ve ayakları açılır, namaz bitince, eskisi gibi hareketsiz olurdu. Birgün zikirden bahsederken: "Allahü teâlâyı hakkıyla zikir eden, ölüyü diriltmeği kast ederse, dirilir" dedi ve elini önünde duran bir sakata sürdü, sakat iyileşip, ayağa kalktı.

İmâm-ı Yâfiî, Sehl bin Abdullah Tüsterî'nin bir talebesinden şöyle nakleder: Sehl bin Abdullah'a otuz sene hizmet ettim. Gece veya gündüz yatıp uyuduğunu görmedim. Sabah namazını yatsının abdesti ile kılardı. İnsanlardan ayrılıp, Basra ile Abadan arasındaki bir adaya gitti. Bunun sebebi de şu idi. Bir sene hacdan dönen birisi, bir kardeşine, "Ben Sehl bin Abdullah'ı Arafat'ta vakfede gördüm" dedi. Kardeşi o kimseye, "Arefeden önceki gün, ben onun yanında idim" dedi. Diğeri ise, "Ben Sehl'i Arafat'ta vakfede gördüm. Yalan söylüyorsam karım boş olsun" dedi. "Kardeşi kalk, gidip kendisine soralım" dedi. Kalkıp yanına geldiler. Hâdiseyi anlattılar ve bu yeminin hükmü nedir? dediler. "Niçin böyle şeyler konuşuyorsunuz? Allahü teâlâ ile meşgul olun" deyip, hacıya döndü ve: "Hanımından boş değilsin ama, gördüğünü kimseye anlatma" buyurdu.

Sehl-i Tüsterî hazretleri, Basra'da bir gün parmağını sarmıştı. Bu durumu gören birisi: "Niçin parmağını sardın?" diye sorunca, "Ağrıyor da onun için" diye cevap verdi. Bunu soran kimse bir müddet sonra Mısır'a gitmişti. Burada Zünnûn-i Mısırî hazretlerini gördüğünde, onun da parmağı sarılı idi. Aynı soruyu ona da sordu. "Niçin parmağını sardın?" "Falan zamandan beri ağrıyor, o sebepten sardım" diye

cevap verdi. Soran zât diyor ki: “Ben o zaman anladım ki, Zünnûn hazretlerinin parmağı ağrıyordu. Sehl-i Tüsterî hazretleri de, hocasına uymak için parmağını sarmıştı.”

Bir yolculuğunda abdest almak istedi. Suyu yoktu. Üzüldü. O anda birisi, içi su dolu yeşil bir ibrik getirdi, önüne koydu ve gitti.

Bir Cum’a namazından önce evine bir kimse geldi, içeride büyük bir yılan gördü. Durakladı. Sehl-i Tüsterî hazretleri, “İçeri gir! Kişi, yer yüzündeki yilandan bu kadar korkarsa, âhiretteki yılanlardan daha çok korkması lâzım değil mi?” buyurdu. Sonra yılanı tuttu. Beni başka bir odaya aldı. “Kişi dünyâda yılanlarla arkadaşlık edebilirse, mezarda diğer yılanlar, çıyanlar ona dokunmaz” buyurdu ve “Cum’a namazı kılar mısın?” buyurdu. O zât, “Câmi ile aramız bir günlük mesafedir” dedi. Sehl hazretleri onun elini tutup, hemen câmiye getirdi. O kimse dedi ki: Birlikte namaz kıldık. Sonra çıktı. Câmiden çıkanlara bakıp: “Lâ ilâhe illallah diyen çoktur, ama ihlâs sahipleri azdır” buyurdu.

Birgün müslüman olmayan biri yoldan geçiyordu. Sehl hazretleri talebelerine onu gösterip, buyurdu ki: “Bu adamda müslümanlık alâmeti var!” Aradan birkaç sene geçtikten sonra Sehl-i Tüsterî hazretleri vefât ettiler. Talebelerinden biri hocasının mezarını ziyâret ederken, o adam da yakından geçiyordu. Hocasının sözleri hatırına gelerek hemen yanına vardı. Ona hocasının kendisi hakkındaki sözlerini anlattı. Bunun üzerine o adam dedi ki: “Gel Bakalım! Mezarına varalım. Bana müslüman ol desin, ben de müslüman olayım!” Beraberce kabre vardılar. O anda kabirden şöyle bir ses işittiler: “Ey falan! Cehen-nem ehlinden, Cennet ehli daha üstündür!” Adam bu sözü işitince, şehâdet getirip müslüman oldu.

Talebesi Abdurrahmân bin Ahmed: “Efendim, abdest alınca ekseriya uzuvlarımdan akan su, altın ve gümüşten bıçak oluyor” deyince, Sehl hazretleri: “Bilmez misin ki, çocuklar ağlayınca, meşgul etmek için ellerine silâh verirler” buyurdu.

Sehl hazretlerinin yanına köse bir adam geldi. Sakalının gelmesi için duâ istedi. Sehl hazretleri buyurdu ki: “Ey genç! Elini yüzüne sür, elini yüzüne sür!” Bu sözü bir kaç defa tekrarladılar. Adam söyle-neni aynen yaptı. Hemen o dakikada’eline bir tutam sakal geldi.

Kendisi anlatıyor: “Anamdan bana çok mal kalmıştı. Hemen fukarayı çağırıp hepsini onlara dağıt-tım. Kimde alacağım varsa, onları da bağışladım. Ondan sonra da Kâ’be’ye gitmek için yola çıktım. Yol-da kendi kendime: “Ey nefis! Artık, iflâs ettin. Benden isteyeceğin hiçbir şey kalmadı. Zâten isteyecek olsan da, bir şey bulamayacaksın” dedim.

Kûfe şehrine uğradığında, nefsi, balık ile ekmek istedi. Her ne kadar bu isteği yapmamaya çalıştı ise de, nefsinin arzusu çok şiddetli idi. Nefsini Mekke’ye kadar incitmeyeyim, diye düşündü. Şehirde bir un değirmenine rastladı. Değirmenin dolabına bir at koşmuşlar, durmadan buğday öğütüyorlardı. Değir-menciye yaklaşarak, “Bu iş için ata günde ne kadar kira veriyorsunuz?” dedi. Değirmenci, “Günde iki akçe ödüyoruz” deyince, bu işi bir gün de ben yapayım. Bana da bir akçe verir misiniz?” dedi. Değir-menci buna râzı oldu. Akşama kadar, nefesine eziyet için dolabı döndürdü. İş bırakınca ona bir akçe ver-diler. Gidip onunla balık ekmek aldı ve nefesine; “Her ne zaman benden birşey isteyecek olursan, sana lâıyk olan böyle bir hizmeti gördürür, ondan sonra da mâkul isteklerini yerine getiririm” dedi.”

Ölüm döşeğinde yatarken Sehl bin Abdullah’a bir zât: “Efendim, senden sonra minbere kim çık-sın?” diye sorunca, Sehl-i Tüsterî (r.a.) gözlerini açıp, Şâdidil adındaki bir kâfirin adını söyledi. Etrafın-dakiler, “Şeyhin aklı gitmiş, bu kadar müslüman âlim varken yerine bir kâfiri geçirdi” diye söylerlerken, Sehl-i Tüsterî, “Başımda kavga, gürültü etmeyiniz. Vaktim azdır. Gidin bana Şâdidil’i çağırın, gelsin” dedi. Şâdidil gelince, “Yâ Şâdidil, iyi dinle, üç gün sonra minbere çık ve müslümanlara va’z et. Bu sana vasiyetimdir” dedi. Sehl-i Tüsterî’nin vefâtından üç gün sonra, ikinci namazından sonra, başında kâfir nişanesi, belinde zünnar olmak üzere, Şâdidil minbere çıktı. Ey müslümanlar, ey Sehl-i Tüsterî’nin tale-beleri, bana bir vakit şeyhiniz, “Ey Şâdidil, zünnarı çıkarıp atma zamanı gelmedi mi? demişti. İşte bugün emrini yerine getiriyorum” dedi. Daha sonra sorgucu ve zünnarı çıkarıp attı. Dili ile Kelime-i şehâdet geti-rerek müslüman oldu. Cemâat bunu görünce ve o sözleri duyunca ağladılar.

Sehl-i Tüsterî hazretleri vefât edince, insanlar cenâze namazı için toplandı. O şehirde bir yahudi vardı. Yaşı yetmiş aşmıştı. İniltileri duyunca, ne oluyor diye dışarı çıktı. Cenâzeye doğru bakınca yanın-dakilere, “Benim gördüğümü siz görüyor musunuz?” dedi. Ne görüyorsun dediklerinde, “Gökten” inip, cenâze ile giden kimseler görüyorum” dedi. Ve ardından Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

Şöyle naklederler ki: Sehl-i Tüsterî bir talebesinin yanında, “Basra’da velilik derecesine ulaşmış bir fırıncı var” diye söylemişti. Talebesi bunun üzerine Basra’ya gidip, fırıncıyı görmüştü. Fırıncı, fırınlarda âdet olan, saçını ve sakalını ateşten korumak için, yüzüne peçe bağlamıştı. Bunu gören talebe aklından, “Şayet bu zât velîlik derecesine ulaşmış olsaydı, ateşten bu kadar sakınmazdı” diye geçirdi. Sonra se-lâm verip bir suâl sorunca, fırıncı: “Önce beni küçümseyip horladığından, artık sözümün sana faydası olmaz” dedi.

Kendisi anlatır: “Rü’yâmda kıyâmet kopmuş, insanları da Arasat meydanında gördüm. Bir beyaz kuş, topluluğun çeşitli yerlerinden bir kaç kişi alıp, Cennete götürüyordu. Bu ne kuşudur? dediğimde, aniden havada bir kâğıt peydah oldu. Kâğıdı elime alıp açınca üzerinde, “Vera’ı kuşu dedikleri işte budur” diye yazdığını gördüm.

Yine kendisi anlatır: “Birgün çölde giderken, başında sarık ve elinde âsâ bulunan pîr-i fânî bir zâtın gelmekte olduğunu gördüm. “Galiba kafileyi kaçırmış” diye aklımdan geçirdim ve cebimden para çıkarak, ona: “Gideceğin yere ulaşınca kadar bununla idare et” dedim. Daha sonra bu zât elini havaya kaldırınca, eli altınla doldu ve bana: “Sen cebinden alıyorsun, ben ise gaybden” dedi ve kayboldu. Kâ’be’ye varınca tavaf esnasında o zâtı gördüm. Bana: “Ey Sehl! Bir kimse Kâ’be’nin cemâlini görmek için yola çıkarsa, onun muhakkak Kâ’be’yi tavaf etmesi lâzımdır. Fakat her kim Allahü teâlânın cemâlini görmek için, nefsinin ayakları altına alırsa, Kâ’be’nin onu tavaf etmesi lâzım gelir” dedi.

Sehl-i Tüsterî bir gün bağdaş kurup oturmuş ve sırtını da duvara yaslamış bir şekilde, “Aklınıza geleni sorun, suâllerinize cevap vereyim” dedi. Bu durumu görenler, “Daha evvel siz böyle yapmazdınız, şimdi ne oldu?” diye sorduklarında, “Üstâd hayatta olduğu müddet zarfında, talebenin edebe riâyet etmesi lâzımdır” dedi. Bu günün Zünnûn-i Mısırî’nin (r.a.) vefât ettiği gün olduğunu daha sonra öğrendiler.

Sehl-i Tüsterî hazretlerinin yanına yırtıcı hayvanlar da gelirdi. Yanında sakin ve rahat dururlardı. Halk bunun için onun evine, “Beyt-üs-Sibâ” ya’nî (Yırtıcı Hayvan Evi) derdi.

Ebû Ali Dakkak şöyle anlatmıştır: Ya’kûb bin Leys, doktorların tedavi edemedikleri bir hastalığa yakalanmıştı. Ona; senin vali olduğun bölgede Sehl bin Abdullah isminde sâlih bir zât vardır. Eğer o sana duâ ederse, Hak teâlânın bu duâyı kabul etmesi ümid edilir, dediler. Vali, Sehl bin Abdullah’ı çağırttı ve “Benim için Allahü teâlâyâ duâ et” deyince, Sehl bin Abdullah: “Zindanlarında suçsuz insanlar yatarken, senin için yaptığım duâ nasıl kabule mazhar olur?” dedi. Bunun üzerine vali zindanda yatan bütün suçluları salıverince, Sehl bin Abdullah “İlâhi, bu zâta ma’siyet ve musîbetteki zilleti gösterdiğin gibi, tâattaki izzeti de göster, onu dert ve sıkıntıdan kurtar” diye duâ etti. Vali, hemen iyileşti ve Sehl bin Abdullah’a çok mal vermek istediye de, bunu Sehl hazretleri kabul etmedi. Arkadaşları arasında, “Keşke bunu alıp fakirlere dağıtsaydı” diyenler oldu. O, yolda çakıl taşlarına bakınca, hepsi mücevher hâline geldi. Arkadaşlarına bunları göstererek, “Böylesi bir ihsana nâil olan kimse, Ya’kûb bin Leys’in malına muhtaç olur mu hiç?” diye buyurdu.

Sehl-i Tüsterî’nin bir çocuğu vardı. Çocuk ne zaman annesinden yiyecek isterse, annesi ona “Bunu Allahü teâlâdan iste” derdi. Bunun üzerine çocuk secde için yere kapanırdı. Bu arada annesi çocuğun istediklerini hazırlar, gizlice yanına koyardı. Çocuk annesinin bunu hazırladığını bilmezdi. Onun için Allahü teâlânın dergâhına dönerdi. Birgün annesi evde yokken çocuğun canı birşey istedi. Her zamanki gibi secdeye kapandı. Allahü teâlâ ona lâzım olan şeyi gönderdi. Annesi geldiğinde duruma şaşırdı. “Yavrucuğum bu nereden geldi?” diye, sorunca çocuk, “Her zamanki yerden” diye cevap verdi.

Sehl-i Tüsterî hazretleri, bir gün talebelerinden birine bir iş buyurunca talebesi, “Söz olur, halkın dilinden çekindiğim için yapmam” dedi. Bunun üzerine sohbetinde bulunanlara dönüp, “Bir kimse şu iki vasfı kazanmadığı müddetçe, bu yolun hakikatine eremez: Allahü teâlâdan başkasını görmeyecek şekilde halk senin gözünden düşmeli. İkincisi, nefis gözünden düşmeli ve halkın kendisinde gördüğü hiçbir sıfattan çekinmemelidir. Herşeyi Hakdan görmelidir” dedi.

Sehl-i Tüsterî bir talebesine, “Gün boyunca Sübhânallah! Allah! Allah! demek için, bütün gücünü harca” dedi. Talebe âdet hâline gelinceye kadar, bu sözü söylemeye devam etti. Sonra Sehl-i Tüsterî “Buna geceleri de devam et” dedi. Talebe buna devam ederek, devamlı Allahü teâlâyı zikr eder bir hâle sahip oldu. Birgün evinin bahçesinde ağaçtan düşen bir dal parçası başını yarıdı. Başından akan kanın, yere damlayan her damlasının “Allah” ismini yazdığı görüldü.

Bedbahtlığın alâmeti olan şeyler nelerdir? diye sorulduğunda şöyle cevap verdi: “İlmi olup, onunla amel edememek, ameli olup, ihlâslı olmamak. Bunun alâmeti de ibâdet ve hizmetleri zorlukla yapmak ve Hak teâlânın verdiği râzı olmayıp, başka şeyler peşinde koşmaktır. Bedbahtlığın diğer bir alâmeti de, Allahü teâlânın dostlarının sohbetine kavuşmamak ve onlardan hüsn-ü kabul görmemektir.”

Sehl-i Tüsterî hazretlerinde, romatizma ve bâsur hastalıkları vardı. O getirilen hastalara duâ ederdi. Duâ ettiği kimseler iyi olurdu. Ebû Nasr-ı Terşizî bir gün âlim zâtlardan birine, “Sehl, başka hastalara duâ ettiği ve kendisi velî olduğu hâlde, niçin bu hastalıklar kendisinde vardır?” diye sorunca, o zât; “Sehl velîdir. Velîliği de o hastalıktan dolayıdır. O bu hastalığın Allahü teâlâdan geldiğine inandığı için, hastalığın kendisinden gitmesi için duâ etmez” dedi.

Birgün Sehl-i Tüsterî’ye, “Günde bir defa yemeğe ne dersin?” diye sorduklarında: “Bu sıddıkların yeme tarzıdır” dedi. “İki öğün yemeğe ne dersin?” dediklerinde; “Bu mü’minin yeme tarzıdır” dedi. “Üç defa yemeğe ne dersin? dediklerinde, cevâbı biraz ağır oldu. Buyurdu ki: “Bütün âfetlerin başı, doyuncaya kadar yemektir.”

“Haram yiyenin yedi uzvu günaha girer. Helâl yiyenin uzuvları da ibâdetle olur.”

“Tam helâl; kazanırken, Allahı hiç unutmadığın şeydir.”

“Takvasının doğru olmasını isteyen, bütün günahlardan el çeksin.”

“Kırk gün ihlâslı olan, dünyâda zâhid olur, kerâmeti görülür.”

“Bizim yolumuzun esası altı şeydir: Allahın kitabına sarılmak, Resûlullahın sünnetine uymak, helâl yemek, insanları incitmemek, yasaklardan uzak durmak, hakkı ve borcu ödemede acele etmek.”

“Allahü teâlâyı unutmaktan büyük günah yoktur.”

“Eğer Musâ ve İsmâ aleyhisselâmin ümmetinden, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe gibi bir zât bulunsaydı, bunlar yahudiliğe ve hristiyanlığa dönmezdi.”

“Hakîkî îmana kavuşmak için dört şey lâzımdır: Bütün farzları edeble yapmak, helâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün harâmlardan sakınmak ve bu üçüne, ölünceye kadar devam etmeğe sabır etmek.”

“İşin esâsı üç şeydir: Helâl yemek, ahlâk ve amelde Resûl aleyhisselâma tâbi olmak, her işi yalnız Allah için yapmak.”

“İbâdetin en kıymetlisi, nefse uymamaktır.”

“Kalb arş, göğüs ise kürsîdir.”

“Âlimin üç ilmi var. Biri ilm-i zahîrîdir. Bunu herkese açıklar. Diğer ilmi-i bâtındır. Bunu ancak ehline açıklar. Üçüncüsü, kimseye anlatılması caiz olmayan bir ilimdir ki, bu ancak kendisiyle Allahü teâlâ arasındadır.”

“İnsanların mübtelâ olduğu belâ ve musîbetlerin en büyüğü; ne âhiret, ne de dünyâ işiyle meşgul olmayıp, boş oturmaktır.”

“Kulun Allahü teâlâyâ şükretmesi, O'nun kuluna verdiği ni'metlerle, O'na isyan etmemesidir. Çünkü kulun bütün uzuvları Allahü teâlânın kuluna olan lütuf ve ni'metleridir.”

“İnsanoğlunu şu iki şey mahvetmiştir: İzzet arzusu, fakîrlik korkusu.”

“Makamların en üstünü; kötü bir huyu, iyi bir huya çevirmektir.”

“Harama bakmaktan sakınan kimse, hiç göz ağrısı görmez.”

“Allahü teâlâdan başka yardımcı, Resûlullah efendimizden başka delil, takvadan başka azık, sa-bırdan başka amel asla yoktur.”

“Sâdık olan kimseye Allahü teâlâ bir melek gönderir. Bu melek namaz vakti gelince, o kimseye namaz kılmayı hatırlatır, uyuyorsa uyandırır.”

“Kibir bulunan kalbte, havf (korku) ve recâ (ümit) bulunmaz.”

“Korku, men edilenden uzak durmak; ümid, emredilene yapmak için koşmaktır.”

“Fütüvvet, sünnete tâbi olmaktır.”

“Zühd, kulların Allahü teâlâyâ yönelmeleridir.”

“Açlık için üç yer vardır. Tabiat açlığının yeri akıl, ölüm açlığının yeri fesad, şehvet açlığının yeri is-raftır. Birincisi düşüncüyü yok eder, ikincisi fitneye, üçüncüsü israfa yol açar.”

“Nefs, şu üç halden başka hâlde olmaz: Ya kâfir, ya münafık veya ikiyüzlü olur.”

“Her kim nefsini kendine dost edinirse, Allahü teâlâyı kendine düşman etmiş olur.”

“İnsanların “Lâ ilâhe illallah” ifâdesine kalben i'tikâd edip dil ile söylemeleri ve buna fiilen vefâ göstermeleri lâzım gelir.”

“Allahü teâlânın, insanlara şu şekilde hitâb etmediği hiçbir gün yoktur: “Kulum! Hiç insafli davranmıyorsun. Ben seni anıyorum ama, sen beni unutuyorsun. Seni kendime da'vet ediyorum fakat sen, başkalarının dergâhına gidiyorsun. Ben dertleri belâları senden uzaklaştırıyorum. Lâkin günah üzerinde ısrar ediyorsun. Ey Âdemoğlu! Yarın kıyâmette huzuruma gelince mazeret olarak ne söyleyeceksin?”

“Kıyâmet günü, az yemenin mükâfatını hiçbir amel karşılayamaz.”

“Ticârette ihsan altı türlüdür. 1) Müşteri, fazla ihtiyâcı olduğu için çok para vermeye râzı olsa bile, çok kâr istememelidir. 2) Fakîrlerin malını fazla para ile almalı, onları sevindirmelidir. 3) Müşteriden para almakta iki türlü ihsan olur; fiyatta ikrâm edilmeli, peşin verdiği fiyatla, veresiye de vermelidir. 4) Borç

ödemekte ihsan, istemeye vakit bırakmadan vermektir, 5) Alışveriş ettiği kimse pişman olursa, yapılan satışı geri çevirmektir. 6) Fakîrlere veresiye vermek, ödeyemediği hâle gelirse, alacağını istememeyi niyet etmektir. Borçlusu ölünce helâl etmektir.”

“Allahü teâlâ ruhları yaratıp, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” kelâmına, evet dediğimi, ayrıca an-nemin karnında bulunduğum zamanki hâlimi hatırlıyorum”

“Açlığın çilesini çekenin çevresinde, Allahü teâlânın emriyle şeytan dolaşamaz.”

“Cehaletten daha büyük musîbet yoktur.”

“Son Peygamber Muhammed Mustafâ (s.a.v.) gönderildiği zaman, dünyâda şu yedi sınıf insan vardı: Krallar, ziraatle uğraşanlar, hayvancılıkla uğraşanlar, ticâretle meşgul olanlar, san’atla meşgul olanlar, işçiler, yoksullar. Allahü teâlânın elçisi sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bu sınıflardan hiçbirini başka bir sınıfa geçmeye zorlamadı. Onları Allahü teâlâyâ itâate, takvaya, ilme çağırdı, insanlara şöyle buyurdu: **“Allah bütün bu varlığı insan için, insanı da Allahü teâlâyı bilmek için yaratmıştır. Dünyâ ni’metlerini Allahü teâlâyâ itâat için kullanan hem dünyâyı, hem de âhireti kazanır. Bunun tersini yapan kimse ise, hem âhireti, hem de dünyâyı kaybedecektir.”**

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-189

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh-206

3) Nefehât-ül-üns sh-119

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-22, 554, 639, 715, 1063

5) Rehber Ansiklopedisi cild-15, sh-113

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh-429

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-182

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-90

9) Risâle-i Kuşeyrî sh-138

10) Keşf-ül-mahcûb sh-242

11) İslâm Ahlâkı sh-73

12) Kâmûs-ül-a’lâm cild-4, sh-2705

SEHNÛN (Abdüsselâm bin Sa’îd et-Tenûhî):

Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdüsselâm bin Sa’îd’dir. Çok zekî ve mes’eleleri halletmekte mâhir olduğu için kendisine hafif ve canlı bir kuşun ismi olan Sehnûn lakabı verilmiştir. 160 (m. 776) senesinde doğup, 240 (m. 854) yılında vefât etti. İlim öğrenmek için Kayrevân’a geldi. Burada Ebû Hârice, Behlûl, Ali bin Ziyâd, İbn-i Eşres, İbn-i Ebî Kerîme, kardeşi Habîb, Ebî Ziyâd er-Râînî’den ilim aldı. İlim elde etmek için yolculuk yaptı. Bu sırada onsekiz veya ondokuz yaşında idi. Muvattâ kitabı üzerinde, İbni Kâsım’ın huzurunda müzâkere yapıyordu. Sehnûn mevzular üzerinde geniş ve derin açıklamalar isteyince, kendisine niçin İmâm-ı Mâlik’i dinlemek için gitmiyorsun, denildiğinde, fakîrlikten dolayı gidemediğini söyledi. Bir defasında da, fakîrlık olmasaydı, İmâm-ı Mâlik’i dinlemeye giderdim demiştir. Sehnûn, İbn-i Ferhûn’dan ders aldı. Sonra, tahsiline devam etmek için Tunus’a gitti. Yanında, kendisi için İbn-i Ferhûn, Ali bin Ziyâd’a yazdığı tavsiye mektubu vardı. Sehnûn, mektubu Ali bin Ziyâd’a verdi. Ali bin Ziyâd’ın İbn-i Ferhûn’a hürmeti çoktu. Onun için, Sehnûn’un kaldığı yere kadar gider, ona ders verirdi.

Sehnûn daha sonra Mısır’a gidip İmâm-ı Mâlik hazretlerinin mümtaz (seçkin) talebelerinden Abdurrahmân bin Kâsım, Abdullah İbni Vehb ve Eşheb’den çok istifâde etti. Bunlarla birlikte hacca, daha sonra Medîne-i münevvere ve Suriye’ye gitti. Buradan Kayrevân’a dönüp, Mâlikî mezhebinin yaymağa başladı.

Ebü’l-Arab, Sehnûn hakkında şöyle der: “O sikadır, bir çok ilmi kendisinde toplamıştır. Başka âlimlerde bulunan vera’, zühd ve cömertlikten başka, üstün meziyetleri de vardır. Sultandan hiç bir şey kabul etmezdi. O, ince kalbli, çok gözyaşı döken, tevâzu’u çok, huşû’u açık bir zât idi. Yapmacık hareketlerden uzak idi. Ahlâkı güzel, edebi pek fazla idi. Ehl-i bid’at ve Ehl-i dalâlet’e karşı çok sert idi. Hak ve hakikat husûsunda kınayanın kınamasından çekinmezdi. Âlimler onun üstünlüğü hususunda ittifak etmişlerdir. Büyük âlim Eşheb’e Sehnûn sorulduğunda, “Onun gibisi bize gelmemiştir” dedi. Sehnûn (r.aleyh), “Bu kitaplar benim göğsümde Fatiha sûresini bilmem gibidir. Fâtiha’yı nasıl bilirim, o kitapların içindeki bilgileri de öyle bilirim” demiştir. İbn-i Vaddâh, “Fıkıh ilminde Sehnûn gibisini görmedim” der. Süleymân bin Sâlim der ki: “Mısır’a gittim. Orada Hâris bin Muskîn, Ebû Tâhir, Ebû İshâk ve daha başka âlimleri gördüm. Medîne-i münevvereye gittim. Orada Ebû Mus’ab ve Ferevî’yi gördüm. Mekke-i mükerreremeye gittim. Orada üç muhaddis (hadîs âlimi) gördüm. Daha başka yerlere de gittim. Orada bir çok fıkıh ve hadîs âlimleri ile karşılaştım. Fakat, Sehnûn ve oğlu gibisini görmedim” der. İsbâ bin Miskîn ise, Sehnûn bu ümmetin zâhididir. (şüphelilere düşme korkusuyla, mubahların çoğundan sakınan, dünyâyâ itibâr etmiyen) der. Magrib’de İmâm-ı Mâlik’in (r.a.) ilmi, Sehnûn ile yayıldı.

Kâdîlığı (Hakimliği): Sehnûn 284 (m. 897) senesinde Afrika hâkimliğine getirildi. O zaman 74 yaşında idi. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı. Kâdîlık kendisine verildiği zaman, kızının yanına gidip, baban bugün bıçaksız boğazlandı, dedi. Bu sözü duyanlar onun kadılığı kabul ettiğini anladılar.

Sehnûn, kadılık vazifesi için sultandan ne bir bahşış ve ne de geçim vesîlesi olacak bir şey almadı. Sadece yardımcıları, kâtipleri ve emrinde çalışan hâkimler için, Ehl-i kitabın cizyelerinden bir miktar alırdı.

Bir kerre, yardımcılarının maaşları kesilmişti. Sehnûn, Emîr'e, "Sen bunların maaşlarını kestir. Halbuki onlar senin işini görüyorlar. Resûlullah efendimiz **"İşçinin hakkını, teri kurumadan veriniz"** buyurmuştur" dedi.

O kadılığı sırasında, sözle hasmını incitenlere, şâhidlere müdâhele edenlere cezalarını verdirir, "Siz şâhidlere müdâhele ederseniz, onlar, nasıl şâhidlik yapacaklar" derdi. Taraflardan birisi, mahkemede şâhidlik yapan birisine bir ayıp isnâd eder veya şâhidlik vasfı bulunmadığını söylerse, "Şâhidlerin durumlarını bana sor, ben onları çok iyi bilirim. Aynı zamanda, şâhidde bulunması lâzım olan hususlara ben senden daha fazla dikkat ederim" derdi. Şâhid onun huzuruna girip, heyecanlandığı zaman, heyecanı ve korkusu gidinceye kadar ona mühlet verirdi. Bu durum zaman alsa da, ona ağır gelmezdi. "Bizde dayak atma yoktur" derdi.

Çarşı pazarda aldatma ve hîle üzerinde ehemmiyetle durur. Rastladığında hak edenlere gereken cezayı verirdi.

Onun, da'vâcı ile da'vâlıyı dinlediği, mahkemelerini yaptığı, kendisine tahsis edilmiş bir odası vardı.

Mahkeme sırasında gürültü olup, herkes konuşmaya başladığı zaman, da'valı, da'vâcı ve şâhidden başka herkesi dışarı çıkarır, sonra dinlenmesi gerekenleri tek tek çağırırdı. Afrika'da senelerce, adaletle hükmetmiştir. O zaman, insanlar onun gibi hâkimin gelmediğini söylemişlerdir.

İbn-i İclân Endülûsî der ki: "Sehnûn, talebelerine çok fâideli olmuş, onları çok iyi yetiştirmiştir. Talebelerinin her biri gittikleri her yere, ilimleriyle ışık saçmışlar, rehber ve nümûne olmuşlardır."

İbn-i Hâris, onun meclisinde yetişen âlimlerin sayısının yediyüz civarında olduğunu söyler.

Sehnûn hazretleri, oğlu Muhammed bin Sehnûn'a şöyle nasîhat etti: Ey oğul! İnsanlara selâm ver. Çünkü selâm, karşısındakinde, senin hakkında sevgi meydana getirir. Düşmanına da selâm ver. Ona müdâra et. (Müdârâ: Dîni korumak için dünyâlık vermek.) İlimiyle (bildiği ile) amel etmiyene, ilmi fâide vermez. Aksine zarar verir, ilim bir nurdur ki, Allah'ı teâlâ, onu kalblere bırakır. Bir kimse ilmiyle amel ederse, ilim onun kalbini nurlandırır, aydınlatır. Bir kimse ilmiyle amel etmez ve dünyâyı severse, dünyâ sevgisi kalbini kör eder. İlim böyle bir kimsenin kalbini aydınlatmaz. Azıcık bir harâmı terk etmek, nafîle olarak yapılan bin hacdan daha fazîletlidir.

Abdülmelik bin Haşâb el-Endülûsî, Sehnûn'un sika olduğunu söyledikten sonra, şöyle anlatır: Rü'yâmda, Resûlullahı (s.a.v.) gördüm. Yolda yürüyorlardı. Hz. Ebû Bekir, Resûlullahın peşinde, onun da peşinde Hz. Ömer (r.a.), onun da arkasında, İmâm-ı Mâlik, onun da peşinde Sehnûn vardı, diye söylemiştir.

Başka birisi, yine Sehnûn'un durumu ile alâkalı bir rü'yâ görüp, bunu İbn-i İyâd'a anlattı. O da, "Bu zât, sünnet-i seniyye üzerine vefât etmiş" dedi.

Sehnûn "Müdevvene" adlı ve kaynak kabul edilen bir eser yazdı. Bunun üzerine altı tane şerh yapılmıştır. Ebû'l-Velîd Muhammed bin Ahmed bin Rüşd de, Müdevvene üzerine, onun zor yerlerini izah eden bir hâşîye yazmıştır.

Müdevvene'nin hacmi çok geniş olduğu için, Ebû Muhammed Abdullah bin Ebû Zeyd tarafından kısaltılarak, Muhtasar-ül-Müdevvene ismi verilmiştir.

1) Mu'cem cild-5, sh-224

2) Dîbâc sh-160

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3 sh-180

SEYYİDET NEFİSE:

Zühd ve takvası, kerem ve cömertliği ile meşhûr hanım evliyâdan, ismi. Nefîse binti Hasen olup, Hz. Ali'nin dördüncü göbekte torunudur. Tâhîre ve Kerîmet-üt-dâreyn lâkabları vardır. 145 (m. 762) senesinde Mekke-i mükerrermede doğdu. Annesi, Lübâne binti Abdullah bin Abbâs bin Abdülmuttalib'dir. 208 (m. 823)'de Mısır'da, Kahire şehrinde vefât etti. Medîne-i münevverede yerleşti. Seyyidet Nefîse, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu İshâk-ı Mu'temen (r.a.) ile evlendi. Bu evlilikten Kâsım ve Ümmü Gülsüm isminde iki çocukları oldu.

Tefsîr, hadîs ve başka ilimlerde âlim idi. Halk onun büyüklüğünü kabul ederdi. Seyyidet Nefîse (r.aleyhâ) ümmî olmasına rağmen çok hadîs-i şerîf öğrenmişti. Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilirdi. Çok kerâmetleri görüldü. Kabr-i şerîfi, zamanımıza kadar ziyâret edilmekte ve istifâde edilmektedir.

Seyyidet Nefîse, otuz defa hacca gitti. Gündüzleri oruc tutar, geceleri ibâdetle geçirirdi ve üç günde bir yemek yerdî. Efendisinden ayrı hiçbir şey yemezdi.

Seyyidet Nefîse'nin zamanından günümüze kadar Mısır'da bulunanlar ve bütün mü'minler için bereket olduğunu, İslâm âlimleri buyurmuşlardır. Kendini, günahı çok ve duâ etmeğe yüzü yok bilerek, "Hastam iyi olursa veya şu işim hâsıl olursa, sevabı Seyyidet Nefîse hazretlerine olmak üzere, Allah rızâsı için üç Yâsîn okumak veya bir koyun kesmek nezrim (adağım) olsun" deyince, bu dileğin kabul olduğu çok tecrübe edilmiştir. Burada, Allahü teâlânın rızâsı için Kur'ân-ı kerîm okunup veya koyun kesip, sevabı Hz. Seyyidet Nefîse'ye bağışlanmakta, onun şefâati ile, Allahü teâlâ hastaya şifâ vermekte; kazayı, belâyı gidermekte, duâyı kabul etmektedir.

Zevci ve evlâdı ile beraber, Mısır'a yerleşmek için Medîne-i münevvereden ayrıldılar. Gelmekte olduğunu haber alan halk yollara dökülüp, kendilerine çok hürmet gösterdiler. Herkes, onları, kendi evlerinde misafir etmek istiyordu. Abdullah-ı Çessâs adında velî bir zâtın kullanılmayan boş bir evi vardı. Oraya yerleştiler. Herkes, bereketlenmek ve kıymetli sözlerinden istifâde etmek için Mısır'ın her tarafından ziyâretine gelirlerdi. Ziyâretine gelenlerin sayısı haddi aşınca, onlarla meşgul olmanın, her an Allahü teâlâyâ ibâdet etmesine mâni olabileceğini düşündü. Tekrar memleketi olan Hicaz'a dönmeye karar verdi. Herkes çok üzüldü yalvardılar ise de, kabul etmedi. Nihayet bu durumu, Mısır emîri Sırrı bin Hakem'e arz ettiler. Mısır emiri bu durumu haber alınca, doğruca Hz. Seyyidet Nefîse'nin yanına gelip, Mısır'dan ayrılmak istemesinin hikmetini sordu. Hz. Seyyidet cevâbında, "Mısır'da ikâmet etmek istiyorum. Lâkin ziyâretçilerim çok fazladır. Ben zaîf bir kimseyim. Evimiz de dardır. Ayrıca gelen ziyâretçilerle meşgul olmak mecburiyetinde kalmam, her an Allahü teâlâyâ ibâdet yapmama mâni oluyor" diye cevap verdi. Bunları dinleyen Mısır emîri "Falan yerde, şahsıma ait geniş bir evim vardır. Onu size hediye ettim. Lûtfen kabul ediniz" dedi. Seyyidet Nefîse bunu kabul edince, Mısır emîri çok sevindi. Seyyidet Nefîse, "Haftada sadece Çarşamba ve Cumartesi günleri ziyâretime gelsinler. O iki gün onlarla meşgul olurum. Diğer günlerde hep ibâdet yapmakla meşgul olmak istiyorum" buyurdu.

Rivâyet edilir ki, Hz. Seyyidet Nefîse zamanında Mısır'da, dört tane kız çocuğundan başka kimsesi bulunmayan ihtiyar bir kadın vardı. Bunlar iplik eğilirler, her Cum'a günü ihtiyar kadın ipliği pazara götürüp, yirmi dirheme satardı. On dirheme, iplik yapmak için pamuk, kalan on dirhem ile de yiyecek bir şeyler satın alır, gelecek Cum'a'ya kadar bunlarla idare ederlerdi. Yine bir Cum'a günü, ihtiyar kadıncağz bir hafta müddetince eğirdikleri ipliği, kırmızı bir beze sarıp, çarşıda satmak için yola çıktı. Bohçayı başında taşıyordu. Yolda giderken büyük bir kartal gelip, ipliklerin bulunduğu bohçayı kaparak kaçtı. Kadıncağz da düşüp bayıldı. Kadın kendine geldiğinde, olanları hatırlayıp ağlamaya başladı. Başına toplananlara hâlini anlatıp, "Bir hafta boyunca çocuklarım nafakasız ne yaparlar?" diye sızlandı. Oradakiler kendisine, "Falan yerde Seyyidet Nefîse isminde bir hanım evliyâ vardır. Sen hâlini ona arz et, bakalım ne diyecek?" dediler. Kadın gelip Hz. Seyyidet'e durumu anlattı. Hz. Seyyidet, ellerini açıp duâ etti: Kadına da, "Sen şimdi evine git. Allahü teâlâ her şeye kadirdir" buyurdu. Kadıncağz da evine gitti. Kısa bir müddet sonra Seyyidet Nefîse'ye ba'zı kimseler gelerek, "Biz deniz yolculuğunda idik. Gemimiz bir ara su almaya başladı. Ne yaptıysak su giren yeri kapatamadık. Sizi vesîle ederek Allahü teâlâyâ duâ edip bizleri o sıkıntıdan kurtarmasını istedik. O sırada büyük bir kartal görüldü. Pençesinde büyük kırmızı bir bohça vardı. Gemimizin üzerine gelince, bohçayı bırakıp gitti. Bohçayı açtık, içinde çok miktarda iplik vardı. Bunlarla gemimize su sızan yeri iyice kapadık. Bundan sonra selâmetle memleketimize geldik. Bu hâlimize şükür için, size hediye olarak şu beşyüz dirhemi getirdik, lütfen kabul ediniz." deyip gittiler. Seyyidet Nefîse, Allahü teâlâyâ şükredip ağladı. Sonra o ihtiyar kadını yanına istedi. Kadın gelince ona, "Kartalın kapıldığı iplikleri kaçta satacaktın?" dedi. Kadın "Yirmi dirheme" deyince, Seyyidet Nefîse ona beşyüz dirhemi verip hâdiseyi anlattı ve "Allahü teâlâ senin her dirhemine 25 kat ihsan etti" buyurdu.

Hz. Seyyidet Nefîse'nin, yahudî olan bir kadın komşusunun hareket edemiyen kötürüm bir kızı vardı. Annesi hamama gitmek istedi. Kızı da onunla gitmek arzu edince annesi, "Olmaz, sen evde yalnız otur" dedi. Çocuk, "Bari sen gelinceye kadar komşumuzun yanında kalayım" dedi. Kadın, Hz. Seyyidet Nefîse'ye gelip çocuğunun arzusunu bildirince o da izin verdi. Kadın çocuğunu getirip gösterilen bir odaya bıraktı ve kendisi de hamama gitti. Kötürüm kız otururken Hz. Seyyidet Nefîse diğer tarafta abdest alıyordu ve abdest suyu kötürüm kızın yanından akıyordu. Allahü teâlânın hikmeti, o kızın aklına, yanından akıp giden abdest suyundan biraz alıp ayaklarına sürmek geldi ve düşündüğünü yaptı.

Hemen sıhhate kavuştu. Sanki hiç hasta değilmiş gibi ayağa kalkıp yürümeye başladı. Seyyidet Nefîse (r.aleyhâ) bu olanlardan habersiz, öbür tarafta namaz kılıyordu. Kız, dışardan gelen seslerden, annesinin hamamdan gelmiş olduğunu anlayınca, hemen evlerinin kapısına gidip kapıyı çaldı. Annesi kapıya gelip kim olduğunu sorunca, "Senin kızınım" dedi. Hemen kapıyı açıp, kızını sapa-sağlam olarak

karşısında görünce “Nasıl oldu da iyileştin? Anlat” dedi. Kız olanları anlatınca, kadın hüngür hüngür ağlayıp, “Vallahi bizim dînimiz bâtıldır. Onun dîni haktır” dedi. Hemen gidip Hz. Seyyidet’in elini öptü, ayaklarına kapandı, Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Hz. Seyyidet Nefîse de, bu hâle sevinip, bu ihsanından dolayı Allahü teâlâyâ hamd ve şükretti. Sonra kadın evine gitti. Kızının babasının ismi Eyyûb olup, kavminin ileri gelenlerinden idi. Akşam eve gelip kızının sağlam hâlini görünce, sevincinden aklı gidecek gibi oldu. Hanımı hâdiseyi ve müslüman olduğunu anlatınca, kendisinden geçer gibi oldu ve “Yâ Rabbî! Sen dilediğine hidâyet verirsin. Vallahi, İslâm dîni haktır. Bizim şimdiye kadar bulunduğumuz din bâtıldır” dedi. Sonra Hz. Seyyidet’in hanesine gelip, yüzünü gözünü kapının eşiğine sürdü ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Kızın iyileşmesi ve annesinin, babasının müslüman olmaları hâdisesi, kısa zamanda her tarafa yayıldı ve komşu yahudilerden bir çoğu da îmân etti..

Hristiyan bir kadının, genç bir oğlu vardı. Bu genç, bir sefere çıktı ve yolda, esir düştü. Annesi kiliselere gidip çok araştırdı ise de, oğlundan bir haber alamadı. Birgün kocasına, “Bu şehirde Seyyidet Nefîse isminde, duâsı makbûl olan bir hanım varmış, ona git. Belki çocuğumuzun bulunması için duâ eder. Eğer onun duâsı hürmetine oğlumuz bulunursa, ben de o hanımın dînini (İslâmiyeti) kabul edeceğim” dedi. Kocas gelip, Hz. Seyyidet’i buldu ve durumlarını anlattı. O da duâ etti. Adam eve gelip hanımına, “Oğlumuzun bulunması için duâ etti” dedi. Gece olunca evlerinin kapısı çalındı. Kadın kalkıp kapıyı açınca, oğluyla yüz yüze geldi. Kadın hem hayret etti, hem de çok sevinip, nasıl geldiğini sordu. Genç, “Nasıl geldiğimi ben de biniyorum. Ancak, beni bağladıkları zincirin üzerinde bir el gördüm ve (Bunu salın. Buna Seyyidet Nefîse şefâat etmiştir) diye bir ses duydum. Zincirlerim çözüldü ve birden kendimi burada buldum” diye anlattı. Gencin anlat tıklarını dinliyen annesi hemen müslüman oldu.

Bir zaman Nil nehrinin suyu iyice çekildi (azaldı). Öyle oldu ki, Mısırlılar ihtiyaçlarını karşılayamaz oldular, susuz kaldılar. Kendisine müracaat edip, “Ne yapalım?” diye sordular. Onlara bir parça bez verdi. Bezi nehre sokup çıkardıklarında, su çoğalmaya başladı ve normal seviyesine yükseldi.

Zâlim bir kimse, eziyet etmek için bir adamı çağırttı. O adam Seyyidet Nefîse’ye (r.aleyhâ) gidip, yardım istedi. Kurtulması için duâ ettikten sonra, “Gidiniz. Allahü teâlâ seni zâlimlerin gözünden saklar” buyurdu. Adamcağız, zâlim kimsenin adamları ile beraber, onun huzûruna vardılar. Zâlim, “O kimse nerededir?”, diye sordu. “Huzurunuzda duruyor” dediler. “Benimle alay mı ediyorsunuz?” Ben onu göremiyorum” dedi. Adamları “Bu adam buraya gelmeden önce Hz. Seyyidet Nefîse’nin yanına gidip duâ istedi. O da buna duâ etti ve (Gidiniz Allahü teâlâ seni zâlimlerin gözlerinden saklar) buyurdu” dediler. Zâlim kimse bunları duyunca, demek ben zâlimim, dedi. Yaptığı işlere çok pişman oldu. Başını eğip tövbe ve istiğfâr etti. Biraz sonra başını kaldırdığında, o kimseyi karşısında duruyor gördü. Yanına çağırıp ona sarıldı. Kendisine kıymetli elbiseler ve başka hediyeler verip yolcu etti. Sonradan da Seyyidet Nefîse hazretlerine yüzbin dirhem gönderip “Bu, Allahü teâlâyâ tövbe etmesine vesîle olduğunuz kulun şükran borcudur” dedi. O da bu paranın hepsini fakîrlere dağıttı.

İmâm-ı Şâfiî ve başka âlimler, kendisini perde arkasından ziyâret eder ve sohbetlerinden istifâde ederlerdi.

Bir zaman İmâm-ı Şâfiî hazretleri hastalandı. Talebelerinden birisini Seyyidet Nefîse’ye gönderip, hasta olduğunu, şifâ bulması için Allahü teâlâyâ duâ etmesini istedi. O talebe gelip Seyyidet Nefîse’ye durumu arz etti. O da duâ etti. Talebe henüz hocasının yanına dönmeden İmâm-ı Şâfiî iyileşti. Başka bir zaman İmâm-ı Şâfiî yine hastalandı. Yine bir talebesini, duâ için Seyyidet Nefîse’ye gönderdi. Hz. Seyyidet, “Allahü teâlâ ona çok rahmet eylesin” buyurdu. Talebe gelip bunu hocasına arz edince İmâm-ı Şâfiî, bu hastalığının vefât hastalığı olduğunu anladı, vasiyetini yaptı. Cenâzesinde Hz. Seyyidet Nefîse’nin bulunmasını da vasiyet etti. Hz. İmâm-ı Şâfiî vefât ettiğinde, Seyyidet Nefîse çok zayıf olduğu için gelemedi. Cenâzeyi Seyyidet Nefîse’nin bulunduğu yere getirdiler. Cemâatin en gerisinde durup, cenâze namazında imâma uydu. Namazdan sonra bir ses duyuldu ki, “Allahü teâlâ, İmâm-ı Şâfiî’nin ve onun namazında bulunan Seyyidet Nefîse’nin hatırı için, cenâze namazında bulunan bütün kimseleri affetti” diyordu.

Seyyidet Nefîse hazretlerinin kardeşi Yahyâ’nın, Zeyneb isminde bir kızı vardı. Bu Zeyneb dâima, halası Seyyidet Nefîse’nin hizmetinde bulunurdu. Şöyle anlatıyor: “Kırk sene hizmetinde bulundum. Lâkin bir defa uyuduğunu ve bir defa yemek yediğini görmedim. Birgün kendisine, “Halacığım, Nefsine çok zorluk veriyorsun” dedim. Bana “Ben nefsime çok zorluk vermiyorum. Nefs çok zorluk çeker, beden çok ibâdet ederse, kurtulmak ümidi çoğalır” buyurdu.

Evinin önünde, kendisi için bir kabir kazmıştı. Kabre iner, orada namaz kılardı. Orada altıbin hatim okumuştı. Vefâtı yaklaştığı sırada oruçlu idi. Hastalığı ağırlaşınca kendisine, orucunu bozabileceğini söylediklerinde; onlara, “Siz ne diyorsunuz? Ben otuz senedir oruçlu olarak vefât etmem için duâ ediyorum” buyurdu. En’âm sûresini okumaya başladı: **“Düşünen ve hakkı kabul edenlere, Rableri katında Cennet vardır.”** (En’âm-127) âyet-i kerîmesine gelince vefât etti. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Şehirli-köylü, büyük-küçük toplanıp ağladılar ve kendi eliyle kazdığı kabrine defn ettiler. Derb-üs-Siba’ denilen

verde medfûndur. Kabri üzerinde bir nûr ve heybet vardır. Her taraftan ziyâretine gelinir. İmâm-ı Şa'rânî hazretleri, "Ehl-i beyt içinde tasarrufu en fazla olanı, Hz. Nefîse'dir" buyurdu.

Zevci, cenâzesini Medine'ye götürmek istedi ise de, halk çok ısrar edip vazgeçmesini istediler. Nitekim rû'yâda Peygamber efendimizi (s.a.v.) görüp, kendisine, "Mısırlıları kırma Nefîse'nin bereketi ile ora halkına rahmet iner" buyurunca, cenâzeyi Medîne'ye nakletmekten vazgeçti.

- 1) *Meşâhir-ün-nisâ cild-2, sh-267*
- 2) *Nûr-ul-ebâr sh-188*
- 3) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-256*
- 4) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-1067*
- 5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-21*
- 6) *El-A'lâm cild-8, sh-44*
- 7) *Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh-423*

SIRRÎ-Yİ SEKATÎ:

Evliyânın büyüklerinden ve meşhûrlarından. İsmi, Sırrî bin Muglis es-Sekatî olup, künyesi, Ebû'l-Hasen'dir. Bağdâd'da doğdu. 251 (m. 865)'de Ramazân-ı şerîf ayında orada vefât etti. Şûnizî kabristanına defn edildi. Ma'rûf-i Kerhî hazretlerinden feyz aldı. Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin dayısı ve hocasıdır. Tasavvufa, vera' ve takvada asrının bir tanesi idi. Hâris-i Muhâsebî ve Bîşr-i Hafî'nin akranıdır.

Sırrî-yi Sekatî; Hüseyim bin Beşîr, Ebû Bekir bin İyâş, Ali bin Garâb, Yahyâ bin Yemân, Yezîd bin Hârûn ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû Abdurrahmân Sülemî, Tabakât-üs-sûfiyye kitabında diyor ki: "Üçüncü asırda yaşamış olan evliyâların hemen hepsi, Sırrî-yi Sekatî'den feyz almıştır."

Zühd ve edebte pek çok harikulade hâl ve hareketleri, tasavvufa dâir sözleri meşhûrdur. Bir yere gittiğinde, yolda olan şeyler ve havada uçan kuşlar, açık bir lisân ile kendisine selâm verirlerdi. Kırk defa yürüyerek hacca gidip geldi. Üzüntü ve dert deryası, hilm ve sebat dağı, mürüvvet ve şefkat hazînesiydi.

Ticâret yapardı. Bağdâd'da bir dükkânı vardı. Ticârette yüzde beşten fazla bir kâr almazdı. Bir defasında altmış altına badem aldı. Badem birden pahalılaştı. Dellâl, bademleri doksan altına satmak istedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri, "Ben âdetimi bozmam, ancak 63 altına satarım" dedi. Dellâl ise bunu kabul etmeyip malları satmadı.

Büyüklerin yoluna girmesini şöyle anlatır: "Bir gün Habîb-i Râî dükkânıma uğradı. Fakîrlere vermesi için ona birşeyler verdim. Bana, "Allahü teâlâ mükâfatını versin" diye duâ etti. Ertesi gün hocam Ma'rûf-i Kerhî hazretlerini, hurma çekirdeği toplarken gördüm. Ona; "Bunları ne yapacaksın?" diye sordum. Bana: "Şu çocuğu ağlar vaziyette gördüm ve niçin ağlıyorsun? diye sordum. O zaman çocuk, "Ben yetimim. Annem babam yok. Bütün arkadaşlarımla güzel elbiseleri var. Fakat benim ne elbisem var, ne de oyuncağım" dedi. Ben de şimdi bunları toplayıp, satacağım ve onun ihtiyâcını alacağım" dedi. Bunun üzerine ben de Ma'rûf-i Kerhî'den izin isteyip, çocuğa bir takım elbise ve oyuncak aldım. Yetim çocuk çok sevindi. Ma'rûf-i Kerhî hazretleri bu durumu görünce buyurdu ki: "Senin bu çocuğu sevindirdiğin gibi, Allahü teâlâ da seni sevindirsin. Dünyâ sevgisini kalbinden çıkarsın. Seni bu meşguliyetten kurtarsın." İşte bu duâlar sebebi ile kurtuldum."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri anlatır: "Sırrî-yi Sekatî hazretlerinden ziyâde ibâdet ehli kimse görmedim. Dâima edebli bir hâlde otururdu. Allahü teâlâdan hiçbir zaman gâfil olmadı. Yetmiş yıl, hiç kimse onun ayaklarını uzatıp yattığını, edebe uymayan bir hareketini görmedi. Gece gündüz Allahü teâlânın huzurunda olduğunu düşünür ve her zaman edebli bir şekilde otururdu. Ancak ölüm hastalığında yatağa uzanabildi."

Kendisi anlatır: "Birgün bir hatâ işledim! O hatânın ateşi otuz yıldır içimde durmakta, hatırladıkça kalbim cayır cayır yanmaktadır. Birgün Bağdâd şehrinde, dükkânımın bulunduğu semtte yangın çıktı. Bütün dükkânlar yandığı hâlde yalnız benim dükkânım yanmamıştı. Dükkânımın yanmadığı haberi gelince, "Elhamdülillah" diye Allahü teâlâyâ şükrettim. Hemen akabinde, başkalarının zarar ve ziyânını düşünmediğimi hatırlayıp, çok tövbe ve istiğfâr ettim. Keffâret olarak dükkânımdaki bütün mallarımı fakîrlere dağıttım. Fakat otuz yıldır, kalbimden bunun acısını silemedim.."

Birgün Lübnan'dan biri gelip dedi ki: "Falan zâtın size selâmı var." Sırrî-yi Sekatî hazretleri buyurdu ki: "O kişiye bizden selâm söyle, insanlardan uzaklaşıp dağ başında oturması, yalnız ibâdetle meşgul olması uygun değildir. Hak âşığı dediğin, çarşıda, pazarda alışverişle de meşgul olur ve bu esnada bir an olsun Allahü teâlâdan gâfil olmaz, insanlara hizmet etmesi de ibâdettir. Kişinin zarurî ihtiyaçlarını karşılaması tevekkülüne mâni değildir."

Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri anlatır: "Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin ömürlerinin son günlerinde ziyâretine gitmiştim. Yakınımda bir yelpaze vardı. Onu elime alıp, mübârek yüzlerine sallamaya başladım. Gö-

zünü açtı. Elimde yelpazeyi görünce: “Ey Cüneyd, yelpazeyi elinden bırak! Sallama! Çünkü ateş, yelle-nince daha çabuk ve çok yanar” dedi. Kendilerine “Bir emriniz var mı?” diye sordum. Buyurdu ki: “Dâima Allahü teâlâyı hatırla! Bundan gâfil olma’ Âhireti unutturacak kadar dünyâ işlerine dalma!”

Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin kızkardeşi, birgün ziyârete gelip, “Eğer müsâade buyurursanız evinizi süpüreyim” dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri müsâade etmedi. Başka bir gün yine ziyâretine geldiğinde, bir kocakarının Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin evini süpürdüğünü gördü. Bunun üzerine, “Ey birâderim, ben senin hemşiren iken haneni süpürmeme müsâade etmedin. Şimdi ise süpürmek için ihtiyar bir kadın getirmişsin” dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri, hemşiresinin bu sözü üzerine tebessüm ederek buyurdu ki: “Ey Hemşirem, o gördüğün acuze kadın dünyâdır. Allahü teâlâ, dînine hizmet edene, dünyâyı hizmetçi eyler.”

Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) şöyle anlatıyor: “Birgün dayım Sırrî-yi Sekatî’ye (r.a.) gittim. Ağlıyordu. Sebebinî sordum. “Bu gece, ibriğe su koyup biraz bekleteyim de soğusun diye aklıma geldi, öyle yaptım. Gece rû’yâmda bir huri gördüm. “Sen kimsin?” dedim. “Suyu soğutmak için ibriği bekletmiyenin” dedi ve ibriğimi alıp yere çaldı. İşte parçaları” diyerek yerdeki dağılmış ibriğin parçalarını gösterdi.”

Yine Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.) şöyle anlatıyor: “Dört dirhemim vardı. Sırrî-yi Sekatî’nin (r.a.) yanına gidip, “Bunları size getirdim efendim” dedim. Bana “Oğlum! Sana müjdeler olsun. Sen kurtulmuşlardan-sın. Dört dirheme ihtiyâcım vardı. Kurtulmuş olanlardan birinin eli ile, ihtiyâcım olan parayı bana gön-dermesi için Allahü teâlâyı duâ etmiştim. Sen getirdin” buyurdu.”

Sahillerden bir zât şöyle anlatıyor: “Bir defa Sırrî-yi Sekatî’yi (r.a.) ziyâret etmek için evine gidip, kapısını çaldım. İçeriden “Kim o?” dedi. “Âşığın birisi” dedim. “Eğer âşık olsaydın, hep Allahü teâlâ ile meşgul olur, bana gelmezdin” buyurdu ve “Yâ Rabbî! Bu kimseyi hep kendin ile meşgul eyle ki, başkala-rı ile meşgul olmasın” diye duâ etti. Bu anda bende çok değişiklikler hâsıl oldu. Duâsı kabul olmuştu.”

Sırrî-yi Sekatî (r.a.), bir gün va’z veriyordu. Sultânın adamlarından birisi, merasim ile oradan ge-çerken, (Şuraya bir uğrayalım) deyip, içeri girdi. O sırada Sırrî-yi Sekatî (r.a.), “Mahlûkât içerisinde en âciz ve zayıf olan mahlûk, insandır. Bununla beraber, bu kadar mahlûk arasında, Allahü teâlânın emirle-rine insan kadar isyan edip yüz çeviren mahlûk da yoktur. Eğer insan iyi olursa, melekler ona gıpta eder imrenirler. Eğer insan kötü olursa, şeytanın dahî kendisinden nefret ettiği, kendisinden kaçtığı, şerli bir kimse olur. Ne kadar hayret edilir ki, bu kadar zayıf ve âciz olan insanoğlu, kendisine her ni’meti veren, her an varlıkta durduran, yaşatan, kudret ve azamet sâhibi olan Allahü teâlâyı karşı gelmekte ve isyân etmektedir...” diye anlatıyordu. Sultânın yakınlarından olma bu kişi, bu hikmet dolu sözleri te’sîri ile, ağlaya ağlaya kendinden geçi. Bir zaman sonra kalkıp evine gitti. Hiç konuşmuyor, bir şey yiyip içmiyor, hep ağlıyordu. Sabah olunca, yürüyerek, Sırrî’nin (r.a.) sohbet ettiği yere gelip, anlatılanları dikkatle din-ledi. Üçüncü gün yine geldi. Sohbet bittikten sonra, “Efendim! Sizin söyledikleriniz bana çok te’sir etti. Kabûl ederseniz, sizin talebelerinizden olmayı arzu ediyorum.” dedi. Kabûl edildi. Ahmed ismindeki bu talebe, az zamanda çok yüksek derecelere kavuştu. Birgün hocası Sırrî-yi Sekatî’nin huzûruna çıkıp, “Ey şefkatli ve merhametli efendim! Beni günah karanlıklarında kurtarıp, huzûr ve saâdete kavuşturdu-nuz. Bunun için Allahü teâlâ size bol bol mükâfatlar ve hayırlı karşılıklar ihsân buyursun.” dedi. Kısa za-man sonra Hz. Sırrî-yi Sekatî’ye biri gelip, “Efendim, beni talebeniz ahmed gönderdi. Rahatsız olduğunu size bildirmemi söyledi.” dedi. Sırrî-yi Sekatî (r.a.) gelen kimse ile beraber talebesi Ahmed’in bulunduğu yere gittiler. Şehrin dışında, sahrada çukur bir yerde yattığını ve ölmek üzere olduğunu gördüler. Hz. Sırrî, bu sâdık talebesinin başını kaldırıp dizine koydu. Yüzünün tozlarını sildi. Ahmed gözünü açıp ho-casını görünce çok sevindi.

Huzûr içerisinde ruhunu teslim etti. Gasl ve defin hizmetlerini yerine getirmek için şehre geri geli-yorlardı ki, şehir halkının kendilerinden tarafa gelmekte olduklarını gördüler. Hayret edip nereye gittikle-rini sordular. Onlar, “Biz şehirde (Her kim, Allahü teâlânın velî kullarından birinin cenâzesinde bulunmak isterse, Şûniziye kabristanına gitsin) diye bir ses duyduk. Onun için yola çıktık” dediler. Yıkayıp kefenle-dikten sonra Şûniziye kabristanına defn ettiler.

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatır: “Hocam Sırrî-yi Sekatî, bana bir şey öğretmek istediği zaman suâl sorardı. Birgün bana, “Ey Cüneyd! Şükür ne demektir?” diye suâl etti. Ben de cevap olarak: “Ni’metimi destek yaparak Allahü teâlâyı âsi olmamaktır.” deyince, “Bu hikmet sana nereden geliyor?” diye tekrar suâl etti. Ben de, “Senin meclisinde bulunmaktan” dedim.

Şöyle anlatılır: Birgün Sırrî-yi Sekatî’ye, sabrın ne olduğu soruldu. O da sabır konusunu anlatmaya başladı. İğnesini defalarca kendisine soktuğu hâlde, Sırrî-yi Sekatî hiçbirşey yokmuş gibi, sâkin sâkin konuşmasına devam etti. Neden akrebi fırlatıp atmıyorsunuz? Diye soranlara, Sırrî-yi Sekatî şöyle ce-vap verdi: “Sabır konusunda konuşurken, sabretmemek husûsunda Hak teâlâdan hayâ ederim.”

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatır: “Birgün Sırrî-yi Sekatî’nin yanına gittim. Bana şunu anlattı: Hergün yanıma küçük bir kuş gelirdi. Elimdeki ekmek kırıntılarını yerd. Bir kere bu kuş bana doğru geldi. Fakat,

elime konup ekmek kırıntılarını yemedi. Ben kendi kendime “Ne hatâ işledim?” diye düşündüm. Daha önce ekmekle beraber bir sebze yemiştım. Bunu hatırladım ve “Bir daha şüpheli şeyler yemiyceğim” diyerek tövbe ettim. Bunun üzerine kuş elime kondu ve elimdeki ekmek kırıntılarını yedi.”

Şöyle anlatılır: Sırrî-yi Sekatî, bir bayram günü meşhûr bir zâtla karşılaşmış ve ona güler yüzlü olmayarak selâm vermişti. “Neden böyle yaptın?” diye ona sorduklarında Sırrî-yi Sekatî, “Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte: **“İki mü’min karşılaştıkları zaman, yüz rahmet aralarında taksim edilir. Bunlardan doksan rahmet, daha güler yüzlü olana verilir”** buyurmuştur. İstedim ki, o benden daha çok sevap alsın” diye cevap verdi.

Cüneyd-i Bağdâdî yine şöyle anlatır: “Birgün Sırrî-yi Sekatî’nin yanına gittim. Onu üzgün olarak gördüm. “Neden böyle üzgünsünüz?” diye sordum. Sırrî-yi Sekatî, “Yanıma bir delikanlı geldi. Benden tövbenin ne olduğunu izah etmemi istedi. Ben de, “Günahını unutma” diye cevap verdim. O genç ona itiraz ederek; “Hayır! Belki tövbe, günahını unutmak ve bir daha yapmamaktır” dedi. Ben de buna üzül-düm” deyince, ben de, “Benim kanâatım de, gencin kanâati gibidir” dedem. Bunun üzerine Sırrî-yi Sekatî sebebini sordu. Ben de “Allahü teâlâ bana, işlediğim günahıma tövbe etmemi nasîb ettiği zaman, tövbe hâlinde günahı hatırlamak günah olmaz mı?” dedim. Bunun üzerine Sırrî-yi Sekatî sükût etti.

Kendisi anlatır: “Yaya olarak Rum diyârına gazâ için gitmişim. İstirahat ederken, yorgunluktan sırt üstü yatmış, ayağımı duvara dayamışım. O esnâda bir ses duydum. Bu ses bana; “Yâ Sırrî! Köle, efendisinin yanında böyle yatarmı?” dedi. Bundan sonra, bir daha ayağımı hiçbir şekilde uzatarak yatmadım.”

Cüneyd-i Bağdâdî şöyle anlatır: Sırrî-yi Sekatî hasta iken, üç günde bir ziyâretine giderdim. Bir defasında yanına girdim, uyuyordu. Baş ucunda ağlamaya başladım. Göz yaşlarım yanağına düştü. Gözle-rini açtı ve bana bakınca, “Bana nasîhat et!” dedim. O zaman buyurdu ki: “Kötü kimselerle sohbet etme. İyi kimselerle beraber bulunarak, Allahü teâlâyâ ibâdet et.”

Başka birgün ziyârete gittiğimde, Sırrî-yi Sekatî’ye “Kendini nasıl hissediyorsun?” diye sordum. O bunun üzerine, “Hâlimden tabibime nasıl şikâyet edebilirim ki, bana bunu veren O’dur” buyurdu.

Ebü’l-Abbâs bin Mesrûk şöyle anlatır: “Sırrî-yi Sekatî’yi hastalığında ziyârete gittik. Yanında uzun süre oturduk. Halbuki karnında bir sancı vardı. Sonra Sırrî-yi Sekatî’ye yanından ayrılırken, “Bize duâ edin” dedik. Ellerini kaldırdı ve şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Bunlara hasta ziyâretinin nasıl olacağını öğret.”

Sırrî-yi Sekatî; Hişâm bin Urve’den şöyle rivâyet ediyor: “Resûlullahın (s.a.v.), hastalığı şiddetle-nip, cemâate gidecek tâkat bulamayınca; **“Ebû Bekir’e söyleyin namazı kıldırın”** buyurdu. Hz. Ebû Bekir üç gün cemâate namaz kıldırıldı. Peygamberimiz (s.a.v.), vefât ettiği günün sabah namazı vaktinde mescide açılan odanın kapısındaki perdeyi kaldırdı. Hz. Ebû Bekir cemâate sabah namazını kıldırarak içni imâmete geçmiş idi. Eshâbına bakıp, onların namazda saf tutup durduklarını görünce sevinerek tebessüm etti. Sonra mescide girdi. Resûlullahın (s.a.v.) teşrifini fark eden Hz. Ebû bekir, mihrâbdan çekilmek üzere iken, Resûlullah eliye yerinde durmasını işaret edip, oturduğu yerde Hz. Ebû Bekir’e uyarak sabah namazını kıldı.”

Sırrî-yi Sekatî; Eshâb-ı kirâmdan Hâzım bin Harmele’den şöyle rivâyet ediyor: “Birgün yolda Resûlullah beni gördü ve buyurdu ki: **“Ey Hâzım! Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh sözünü çok söyle. Zîrâ o Cennet hazînelerindendir.”**

“Allahü teâlâyı görmekten mahrûm kalmak, en şiddetli Cehennem ateşinden daha çok azâb verir.”

“Cehennemlik olanlar, Cehennemde iken, Allahü teâlâyı görmekle şereflenebilselerdi, hiçbir zaman Cenneti hatırlarından geçirmezlerdi. Çünkü, ismi azîz olan Hak teâlâyı seyretmek, rûha o kadar çok neş’e verir ki, bu neş’e ona, bedeninin çektiği azâbı unutturur. Bu azâb ile meşgûl olmak hatırına bile gelmez. Cennette ise, Allahü teâlâyı temâşâdan daha mükemmel bir ni’met mevcud değildir. Cennetteki ni’metlerin hepsi yüz misli arttırılrsa, fakat Cennette olan kimselerle Allahü teâlâ arasında bir perde bulunsa, yine de cânı gönülden feryâd ve figân ederlerdi.”

“En kuvvetli, kudretli insan, kendi nefsinı yenendir.”

“Kendi nefsinı terbiye edemiyen, kendi nefsinı yenendir.”

“Yarın kıyâmette herkesi, peygamberi ile çağırırlar. Ey Mûsâ aleyhisselâmın ümmeti, ey İsâ aleyhisselâmın ümmeti, ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti derler. Ancak Allahü teâlânın sevgili kullarına; “Ey Allahın evliyâ kulları, Allahü teâlânın katına geliniz” denir. Bunun üzerine onların gönülleri, sevinçten yerinden çıkacakmış gibi olur.”

“Gerçekten Allahü teâlâdan korkan, hâlinin ne olacağını ve nereye varacağını bilinceye kadar yemesini ve içmesini terk eden ve uykuyu bırakan kimsedir.”

“Sâlih bir kul olmak isteyip de, yarın yaparım diyerek günlerini geçiren kimse aldanmıştır.”

“Günahlara ağlamak, ayıpları ıslah etmek, Allahü teâlâyâ ibâdet etmek nefsinin arzu ve isteklerine boyun eğmemek, korkan kalp, mü'min için ne güzeldir.”

“Bir adam, içinde Allahü teâlânın yarattığı her türlü ağacın bulunduğu ve ağaçların üzerinde yarılan her cins kuşun bulunduğu bir bahçeye girse ve bu bahçedeki kuşlar ona “Ey Allahın velîsi sana selâm olsun” deseler. Nefs de bundan sükûnet bulur ve gururlanırsa, bu kimse nefsinin elinde esîr olur.”

“Kul; nâfileleri yaparken farzları yapmayı unutursa ve bedeni ile ibâdet ederken, kalbi Allahü teâlâdan gâfil olursa, Hak teâlâdan esir olur.”

“Ba'zı Peygamberler kavimlerine şöyle derler: Hayâsızların çokluğundan hayâ etmez misiniz?”

“Farzları yapmak harâmlardan kaçmak, gafleti terk etmek, Allahü teâlânın kendilerini çok sevdiği, evliyâsının ahlâkındandır.”

“Dil, kalbin tercümanı, yüz kalbin aynasıdır. Kalbde gizli olan, yüzde meydana çıkar.”

“Bir kimsenin ahmak olduğuna alâmet, kendi ayıbını bırakıp, başkasının ayıbıyla meşgul olmasıdır.”

“İyi huy, başkalarını incitmemek ve onlardan gelen sıkıntılara katlanmaktır.

“Şu üç şey Allahü teâlâyı çok üzer: Vakti boşa geçirmek, insanlarla alay etmek ve gıybet etmek.”

“Kulun amellerini boşa çıkaran, kalbleri bozan, kulu en sür'atli helake götüren, devamlı hüzne boğan, cezayı çabuklaştıran, riyayı sevdiren, ucba (amellerini beğenip güzel görmek) götüren, baş olmak hevesine kaptıran şey, insanın nefsini tanımaması, kendi ayıplarını bırakıp, başkalarının ayıplarını görmesidir.”

“Gençler! Gençliğinizin kıymetini biliniz. Güç kuvvet elde iken, çok ibâdet ediniz. Bizlerden (yaşlılardan) ibret alınız da, zaîf ve güçsüz duruma düşmeden evvel, çok ibâdet yapınız.” (O, bu sözü söylerken, gençlerden çok ibâdet ediyordu.)

“İhtiyaç kadar yemek, ihtiyaç kadar su, ihtiyaç kadar elbise, ihtiyâca yetecek kadar bir ev ve doğru ilim sahibi olmaktan başka, dünyâda herşey boş ve fâidesizdir.”

“Edeb, güzel kalblilik ve akıllılık alâmetidir.”

“Bir kimse bir ni'mete kavuşur da bunun şükrünü yapmazsa, o ni'met elinden gider de, o kimsenin haberi bile olmaz.”

“Bir kimse âmirine itâat ederse, emrindekiler de kendisine itâat eder.”

“Sünnete uygun olarak yapılan az bir ibâdetin sevabı, bid'at işlenerek yapılan çok amelden kat kat daha fazladır.”

“Mürüvvet, insanın kendi nefsinin, her türlü, kirden ve insanların ayıbı saydıkları şeyleri yapmaktan korumak ve bütün işlerinde insanlara karşı şefkatli, merhametli ve insaflı davranmaktır.”

“Çok istiğfâr etmek, alçak gönüllü olmak ve çok sadaka vermek: Allahü teâlânın kendilerini çok sevdiği, evliyâsının ahlakından olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturur.”

“Kul dört şeyle yükselir. Bunlar ilim, edeb, emânet ve iffettir.”

“Sırrî-yi Sekatî hazretlerinde, Allah korkusu, kendini küçük ve aşağı görme hâli o derece fazla idi ki, “Bağdâd'da ölmek istemem. Çünkü bu insanlar, benim hakkımda iyi zan sahibleridirler. Korkarım ki, toprak beni kabul etmez de, herkese rezîl olmuş olurum.”

“Kabahatlerimden dolayı yüzümün kararacağından korkarak, hergün bir kaç defa aynaya bakarım” ve “Keşke bütün insanların kalblerinde sıkıntı ve üzüntüler bende olsa ve insanlar hep rahat olsalar” buyurlardı.

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh-48

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-116

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-74

4) Risâle-i Kuşeyrî sh-64

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-357

6) Sıfât-üs-safve cild-2, sh-209

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-127

8) Târih-i Bağdâd cild-9, sh-187

9) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh-13

10) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh-245

11) Nefehât-ül-üns sh-92

12) Câmi'u Kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh-21

SÜLEYMÂN BİN DÂVÛD EBÛ EYYÛB EL-HÂŞİMÎ:

Meşhûr âlimlerden. Künyesi, Ebû Eyyûb el-Hâşimî'dir. 219 (m. 834) senesinde vefât etti. Süleymân bin Abdurrahman bin Ebû Zinâd, İbrâhîm bin Sa'd, İsmâil bin Ca'fer, Abser bin Kâsım ve Süfyân bin Uyeyne'yi dinleyip, onlardan rivâyette bulundu. Kendisinden de, Ahmed bin Hanbel, Ebû Yahyâ Sâika, Hasen bin Muhammed ez-Za'ferânî, Abbâs bin Muhammed ed-Devrî ve daha başka âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuştur.

Ebû Velîd Cârûdî: "Bize İmâm-ı Şâfiî geldi. Şu iki zâtta daha akıllı birisini görmedim. Bunlar, Süleymân bin Dâvûd ile Ahmed bin Hanbel'dir" dedi.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, "Eğer bana, bu ümmet için bir kişiyi onların başına seç dense, ben Süleymân bin Dâvûd'u seçerdim" dedi.

1) Tabakât-ı Şâfiyye cild-2, sh-139

2) Târih-i Bağdâd cild-9, sh-31

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh-187

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-45

SÜLEYMÂN BİN DÂVÛD EL-İTKÎ:

Hadîs âlimi. dünyâyâ kıymet vermeyen fazîletler sahibi bir zât. İsmi, Süleymân bin Dâvûd el-İtkî el-Basrî olup, künyesi, Ebû Rebî' ez-Zührânî'dir. Basra'da 140 (m. 757)'de doğmuştur. Daha sonra Bağdâd'a yerleşmiş ve orada 234 (m. 849)'da Ramazan ayında vefât etmiştir.

Süleymân bin Dâvûd; Mâlik bin Enes, Hammâd bin Zeyd, Abdullah bin Ca'fer el-Medînî, Felîh bin Süleymân, Şüreyk bin Abdullah, Ya'kûb el-Kimmî, Ebâ Şihâb el-Hannâd, Süfyân bin Uyeyne ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Ahmed bin Hanbel, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Râheveyh, Muhammed bin Ma'mer el-Buhrânî, Muhammed bin Yahyâ ez-Zehlî, Müslim bin Haccâc, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Dâvûd Sicistânî, İsâ bin Abdullah et-Tayâlisî, Yahyâ bin Muhammed bin el-Buhterî, İdris bin Abdülkerîm el-Mukrî ve pek çok âlim de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Basra'dan Bağdâd'a gelip yerleşen Süleymân bin Dâvûd'un ilminin yayılması Bağdâd'da olmuştur. Yahyâ bin Maîn, Ebû Zür'a ve Ebû Hatim onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu söylemiştir. O doğru sözlü ve hadîs rivâyet etme şartlarına sâhib idi. İbn-i Hırâş ise, "Süleymân bin Dâvûd sâlih bir kimse ve sağlam bir râvî olarak insanların içerisinde konuşurdu" buyurdu. Ahmed bin Hanbel ondan hadîs, yazdı. Hadîs hâfızı idi. Ya'nî, yüzbin hadîsi ezber okurdu. Hadîsde hâfız olan Süleymân bin Dâvûd, Kur'ân-ı kerîmi ezberlemiş olup, çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Kırâat ilmi ile ilgili Câmi'ün fi'l-kırâat, ayrıca musannef türünde bir de hadîs kitabı yazmıştır. Te'lîf ettiği bu Musannef'in hususiyeti ise hadîs-i şerîflerin fıkıh bâblarına göre tasnif edilmesidir.

1) Târih-i Bağdâd cild-9, sh-38

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh-190

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh-262

4) El-A'lâm cild-3, sh-125

SÜREYC BİN YÛNUS EL-MERVEZÎ:

Hadîs, tefsîr, kırâat ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Süreyc bin Yûnus bin İbrâhîm el-Mervezî'dir. Künyesi, Ebû Hâris'tir. Bağdâd'a yerleşip, orada ilimle meşgul olduğu için "Bağdâdî" denmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 235 (m. 849) senesinin Rabî'ül-evvel ayında vefât etti.

İslâm âlimlerinin büyüklerinden olan Süreyc bin Yûnus, Süfyân bin Uyeyne, Huseym İbni Âliyye, Abbâd bin Abbâd, Mervân bin Şuca', İsmâil bin Ca'fer, Amr bin Ubeyd, Selem bin Sâlim, İbrâhîm bin Hayseme bin Irak ve daha birçok âlimden ilim aldı. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû Yahyâ bin Sâika, Muhammed bin Ubeydullah bin Münâdî, İshâk bin Süneyn el-Hatîf, Mûsâ bin Hârûn, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Ebû Kâsım Begâvî, Müslim bin Haccâc en-Nişâbûrî, Ebû Zür'a ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

O, hadîs âlimleri arasında "İmâm" derecesine yükselenlerdendi. Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve daha bir çok hadîs âlimi. Onun sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), zekâsı ve anlayışı kuvvetli bir âlim olduğunu bildirdiler.

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gece su kenarına yakın bir evde yatarken, bağırarak bir kurbağa sesi işittim. Sesin geldiği tarafa baktığımda, kurbağanın yılanın ağzında çırpındığını gördüm. Yılan: "Allah aşkına onu bırak!" dedim. Yılan da kurbağayı bıraktı.

İbn-i Ca'd şöyle anlatıyor: Süreyc, çocuğu doğduğu gece bana geldi. Bana üç dirhem verip; bal, yağ ve yemeklik birşeyler istedi. "Bende bunlar yok!" dedim. Bana: "Kaplara bir bak!" dedi. Gidip baktığımda boşaltmış olduğum kapları dolu buldum. İstediklerinden daha çok çeşitli yemekler vardı. Getirip kendisine vermek istediğimde: "Bunlar ne böyle? Hani yanımda birşey yok dememiş miydin?" dedi. Ben de ona: "Al ve sus!" dedim. O ise, "Hayır, alamam!" deyince, ona durumu anlattım. Bana, "Ben hayatta olduğum müddetçe bu hâlden kimseye bahsetme" dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Şüphesiz ki, kişinin namazı uzun, hutbeyi kısa tutması, anlayışlı olduğuna alâmettir. Binâ-enaleyh siz, namazı uzun tutun. Fakat hutbeyi kısa kesin!"

Abdullah İbni Abbâs da şöyle anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.), zemzemden ayakta olduğu hâlde içerlerdi."

Çeşitli ilimlere ait yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

1. Kitâb-üt-tefsîr, 2. Kitâb-üt-târih, 3. Kitâb-ün-nâsih ve'l-mensûh, 4. Kitâb-ül-kırâat, 5. Kitâb-üs-sünen fi'l-fikh.

1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-4, sh-209*

2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-84*

3) *Târih-i Bağdâd cild-9, sh-219*

4) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh-457*

ŞAH ŞÜCÂ' KİRMÂNÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû'l-Fevâris olup, adı Şah bin Şücâ'dır. Kirman padişahının oğlu idi. Zamanının büyüğü, hakikat yolunun önderi idi. Firâseti keskin idi. İş evliyâyı bulup, onunla sohbet etmek idi. Ebû Türâb Nahşebî, Ebû Hafs, Ebû Ubeyd Busrî ve Yahyâ bin Muâz gibi âlimlerle sohbet etmiştir. Ebû Osman Bayrî talebesi iken, Şah Şücâ'nın izniyle Ebû Hafs'ın talebesi olmuştur. Şah Şücâ' 276 (m. 889)'da vefât etti. Tövbesinin sebebi şöyle anlatılır: "Şah Şücâ' dünyâya geldiği vakit, göğsüriün üzerinde yeşil bir hatla, "Allah celle celâlühü" yazılı idi. Gençlik zamanında gezip tozmayı, eğlenmeyi kendine iş edinmişti. Kendisi saz çalıp, şarkı söylerdi. Bir gece, bir mahallede, saz çalıp şarkı söylüyordu. Bir kadın evinden çıkıp, onu seyretmeye gitmişti. Kocasını uyanıp karısını evde göremeyince, dışarı çıkıp karısını Şah Şücâ'yı seyrederken görünce, Şah Şücâ'ya: "Ey zâlim! Tövbe etmenin zamanı gelmedi mi?" diye sordu. Şah Şücâ' bunun etkisinde kalarak, "Geldi, geldi..." deyip elbisesini yırtmış, sazı kırmıştı. Eve gelip gusûl ederek, kırk gün dışarı çıkmadı ve birşey yemedi Bunun için babası, "Bize kırk yılda vermediklerini ona kırk günde verdiler" demişti.

Şah Şücâ' kırk yıl uyumadı. Uyumaması için gözüne tuz sürerdi. Gözleri bu yüzden kızarmış idi. Bir gece uyuduğunda, rû'yasında anlatılması güç, çok güzel şeyler gördü. Bundan sonra onu nerede görseler, yanında bir yastığa dayanır, uyurdu. "Belki öyle bir rû'yâ görürüm diye uyuyorum" derdi. Uyumağa âşık olmuştu. "Böyle rû'yânın bir ânını, bütün âlemin uyanıklığına değişmem" buyururdu.

Şöyle anlatılır: "Şah Şücâ' ile Yahyâ bin Muâz arasında iyi bir dostluk vardı. Aynı yerde bulundukları halde, Şah Şücâ', Yahyâ bin Muâz'ın meclisinde bulunmazdı. Niçin Yahyâ bin Muâz'ın sohbetlerine katılmıyorsun?" dediklerinde, "Doğrusu budur" dedi. Israr etmeleri üzerine, bir gün gidip bir köşede oturdu. Yahyâ bin Muâz konuşamadı ve "Burada, konuşmağa benden lâayık birisi vardır" dedi: Şah Şücâ', "Ben buraya gelmem uygun olmaz demedim mi?" dedi.

Şah Şücâ' Kirmânî'nin bir kızı vardı. Kirman valileri ona talib idi. Şah onlardan üç gün mühlet istedi. Bu üç gün içinde mescidleri dolaştı. Güzel namaz kılan bir genç gördü. Namazı bitirinceye kadar onu seyretti. Sonra yanına gidip, "Ey genç, evli misin?" diye sordu. Genç, "Hayır" deyince ona, "Kur'ân-ı kerîm okuyan, takva sahibi ve güzel bir kızla evlenmek ister misin?" dedi. Genç; "Bana kim kız verir ki, dünyâda üç dirhemden başka hiç bir şeyim yok" dedi. "Ben veririm. Bu üç gümüşün biri ile ekmek, biri ile katık, biri ile güzel koku satın al" dedi. Şah Şücâ' kızını o genç ile evlendirdi. Kızı, o fakîr gencin evine girdiğinde bir kuru ekmek parçası gördü. "Bu nedir?" diye sorunca, genç "Senin nasîbindir. Yarın sabah yemek için ayırmıştım" dedi. Şah'ın kızı babasının evine doğru gitmeye başlayınca genç, "Ah! ben Şah'ın kızının, benim yanımda durmayacağını bilmişim" dedi. Kız bunu işitince, "Ben senin fakîrliğin sebebiyle gitmiyorum, îmânının zayıflığı için gidiyorum. Sen akşamdan, sabahın ekmeğini hazırlıyorsun. Ben ise babama şaşıyorum. Bunca senedir yanıdayım, bana seni takva ve zühd sahibi birine vereceğim derdi. Bugün öyle birine verdi ki, Rabbine i'timâd etmiyor, rahat içinde bulunmuyor. Bu evde ya ben

kalırım, ya bu ekmek. Sen karar Ver” dedi. Genç ekmeği bir fakîre verdi. Şah’ın kızı geri döndü ve onunla mes’ûd olarak yaşadı.

Şöyle anlatılır: “Ebû Hafs, Şah Şücâ’ya bir mektûb yazarak: “Nefsime, amelime ve kusuruma bakıp ümitsizliğe düştüm” dedi. Şah Şücâ’ ona cevap yazarak şöyle dedi: “Mektubunu kendi gönlüme ayna yaptım. Eğer hâlis bir şekilde nefsimden ümit kesecek olursam, saf bir şekilde Allahü teâlâyâ ümid bağlamış olurum. Şayet Allahü teâlâyâ saf bir şekilde ümit bağlarsam, Allahü teâlâdan saf bir şekilde korkmuş olurum. O zaman kendi nefsimden ümit keserim. Nefsimden ümit kesince, Allahü teâlâyı zikredebilirim. Ben Allahü teâlâyı zikredince, Allahü teâlâ beni affeder. Allahü teâlâ beni affedince halktan kurtulur, Allah dostları ile beraber olurum.”

Hâce Ali Sirgâhî, Şah’ın türbesinin yanında yemek verirdi. Yemek verdiği bir gün, “Yâ Rabbî! Bir misafir gönder” dedi. Aniden bir köpek geldi. Hâce Ali köpeği kovaladı. Köpek kaçtı. Sonra Şah’ın kabrinden bir ses geldi: “Misafir istiyordun. Gönderdik, kovdun” dedi. Derhal kalktı, dışarı koştu. Köpeği aradı bulamadı. Şehrin dışına gitti. Köpeği orada bir ağacın altında yatıyor halde buldu. Yemeği onun önüne koydu. Köpek yemeğe dönüp bakmadı. Hâce Ali utandı ve istiğfâra başladı. Tövbe etti. Köpek “Ey Hâce Ali, şimdi iyi ettin. Misafir çağırıp kovmak ne demektir. Dikkatli ol! Eğer Şah Şücâ’ orada olmasaydı, göreceğini görmüştün” dedi.

Şah Şücâ’ Kirmânî buyurdu ki: “Evliyâyı sevmekten daha kıymetli ibâdet olamaz. Evliyâyı sevmek, Allahü teâlâyı sevmeğe yol açar. Allahü teâlâyı seveni, Allahü teâlâ da sever.”

“Hiç bir âlimin yaptığı ibâdetler arasında, evliyâyâ karşı duyulan sevgiye ulaşanı yoktur.”

“Güzel ahlâk, başkalarına eziyet etmemek ve güçlülere katlanmaktır.”

“Gözünü harâma bakmaktan, nefsini isteklerinden koruyup, kalbini devamlı murakabe, bedenini sünnete uygun amellerle ma’mur edenin, firâsetinde hiç hatâ olmaz.”

“Sabrın alâmeti üçtür: “Samimî bir rızâ, şikâyeti terk, kaderin tecellisini gönül hoşluğuyla kabullenme.”

“Tövbe etmiş olmak için dünyâyı, murada ermek için de nefsinin arzu ve isteklerini terk et.”

“Takvanın alâmeti vera’, vera’nın alâmeti helâl olduğu şüpheli olan şeylerden geri durmaktır.”

“Yalan söylemekten, gıybet etmekten ve hıyânette bulunmaktan uzak durunuz.”

“Korku dâima hüzdündür. Allahü teâlâdan korkmanın alâmeti dâima ondan korkmaktır.”

Şah Şücâ’ Kirmânî’nin Mir’ât-ül-hukemâ isimli bir kitabı ve tasavvufa dâir birçok küçük risâleleri vardır.

- 1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-237
- 2) Tabakât-üs-sûfiyye sh-192
- 3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-105
- 4) Nefehât-ül-üns sh-137
- 5) Keşf-ül-mahcûb sh-286
- 6) Kıyâmet ve Âhîret sh-333
- 7) Tezkiret-ül-evliyâ sh-202

TİRMİZİ:

Büyük hadîs âlimlerinden. Kü-tüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabından olan “Sünen-i Tirmizî” adıyla meşhûr Câmi-üs-sahîh adlı kıymetli hadîs kitabını yazan âlimdir. İsmi, Muhammed bin İsmâ Tirmizî, künyesi Ebû İsmâ’dır. 209 (m. 824) senesinde, Buhârâ’nın güneyinde Ceyhun nehri kıyısında bulunan Tirmiz kasabasında doğdu. 279 (m. 893)’de Boğ şehrinde, Receb ayının onüçüncü günü Pazartesi gecesini vefât etti. Ömrünün son yıllarında gözleri görmez olmuştu.

Hadîs ilminde meşhûr ve sika (sağlam, güvenilir) bir âlim olduğu ittifakla bildirilmiştir. Hadîs ilmini öğrenmek için seyahatler yapmıştır. Bu maksatla Hicaz, Irak, Horasan civarlarını dolaşmış, oradaki âlimlerden ilim almış, hadîs-i şerîf dinlemiştir. Hadîs ilminde, en meşhûr âlimlerden ders almıştır. Ders aldığı hocalarının başında; Kuteybe bin Sa’îd, Ebû Mus’ab, Mahmud bin Geylan, Muhammed bin Beş-şar, Süfyân bin Vefa’, Muhammed bin İsmâil (İmâm-ı Buhârî) ve Müslim bin Hâlid (İmâm-ı Müslim) vardır. Bunlardan başka, pek çok sayıda hadîs âliminden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Hadîs-i şerîf aldığı âlimler, sayılamayacak kadar çoktur. Ayrıca evliyânın büyüklerinden olan Ebû Tûrâb Nahşebî, Ebû Abdullah Celâ’ ve Ahmed bin Hadraveyh gibi zâtların sohbetinde bulunarak, tasavvuf ilminde de yükselip, yetişmiştir. Hâfızasının üstünlüğü darb-ı mesel hâlini almıştır.

İmâm-ı Tirmizî’den hadîs-i şerîf rivâyet eden hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Ebû Hâmid Ahmed bin Abdullah, Heysem bin Kuteyb Şâmî, Muhammed bin Mahbûb, Ahmed bin Yûsuf Nesefî,

Es'ad bin Hamdeveyh, Dâvûd bin Nasr bin Süheyh el-Bezdevî, Abd'übnü Muhammed bin Mahmud Neseî, Mahmud bin Nümeir ve oğlu Muhammed bin Mahmud, Muhammed bin Mekfa bin Fevel (Nuh), Ebû Ca'fer, Muhammed bin Süfyân, Muhammed bin Münzir ve diğer hadîs âlimleridir.

İmâm-ı Tirmizî, hadîs ilminden başka, fıkıh ve tefsîr ilminde de üstün bir âlimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler ile Kur'ân-ı kerîmin tefsîri hususunda mühim hizmetler yapmıştır. Bilhassa âyet-i kerîmelerin nüzul sebepleriyle ilgili, garib-ül-Kur'ân denilen Kur'ân-ı kerîmin ba'zı lafızlarıyla ve Kur'ân-ı kerîmdeki kıssalar ile ilgili en doğru hadîs rivâyetleriyle meşhûrdur. Bu bakımdan âlimler arasında İmâm-ı Buhârî'nin, İmâm-ı Tirmizî'nin ve Hâkim'in tefsîrleri "Esahh-üt-Tefâsîr" en sahih tefsîrler kabul edilmiştir.

Alimler, İmâm-ı Tirmizî'ye "Hâkim" payesini vermişlerdir. Bu isme lâyık olduğunu, daha üstün meziyetlere sâhib olduğunu, yine onlar bildirmişlerdir. Büyük velîlerden Ebû Tûrâb Nahşebî ile görüştü. Ebû Abdullah Celâ', Ahmed bin Hadraveyh ile de sohbetle bulundu. Her birinden ayrı ayrı feyz aldı. Eserlerini ilâhî bir ilhamla hazırlamıştı. Hepsini Allahü teâlânın ihsanı bilir, kendisine mal edilmesini istemezdi. Buyurdu ki: "Yazdığım eserlerin hiçbirini, eserim olsun düşüncesi ile yazmadım. Ba'zan daraldığım zamanlar oldu. İçten gelen bir duygu ile bunları yazmağa başladım. Yazdıkça gönlüm açıldı, işte bu hâl içinde onlar meydana geldi"

Eserleri: İmâm-ı Tirmizî'nin birçok eserleri vardır. Başlıcaları şunlardır: Kitâb-ül-İlel, Kitâb-üş-şemâil, Kitâbu esmâ'is-sanâbe, Kitâb-ül-esmâ ve'l-künâ ve en meşhûr kitabı es-Sünen diye, anılan el-Câmi'idir. Tirmizî'nin. Süneni, hasen hadîs mevzuunda ana kaynaktır. Bu eser dört kısımdan ibarettir. Birinci kısımda sahîh olduğu kat'î olan hadîsler, ikinci kısımda Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin şartlarına uygun olan hadîsler, üçüncü kısımda, illetini açıkladığı hadîsler, dördüncü kısımda ise, "Bu kitaba aldığım hadîslerle ba'zı fakîhler amel etmişlerdir" diyerek, durumunu açıkladığı hadîsler vardır. Diğer bir hususiyeti de hadîs çeşitlerinden sahîh, hasen ve garibleri bildirmesi, cerh ve ta'dile âid konulara yer verip, sonuna İlel kitabını, ya'nî bahsini ilâve edip, ondan da çok güzel fâideler toplaması, diğer hadîs kitaplarından farklı yönleridir. Diğer bir hususiyeti de mezheplerinin, istidlâl (delil getirme) şekillerini bildirmesidir.

İmâm-ı Tirmizî buyurur ki: "Ben bu kitabı yazıp, Hicaz âlimlerine arz eyledim. Hepsini beğendiler. Irak âlimlerine arz eyledim, onlar da beğendiler. Horasan âlimlerine arz eyledim. Çok güzel oldu dediler." İmâm-ı Tirmizî'nin "Sünen" adlı hadîs kitabının Hindistan'da, Diyobend şehrindeki Dâr-ül-ulûm müderrislerinden Muhammed Enver Şah Keşmîrî tarafından arabî şerhi yapılmış, (Meârif-üs-sünen) adı verilerek 1383 (m. 1963) senesinde Muhammed Yûsuf Benûrî tarafından önemli açıklamalar ilâve edilerek, Pakistan'da basılmıştır.

En önemli kitaplarından biri de, yukarıda adı geçen (Şemâil-i Nebî) kitabıdır. Bu konuda yazılmış kitapların en güzellerindendir. Sayılamıyacak, anlatılamayacak kadar bereketli, fâideli bir kitaptır. Okunması; işlerin görülmesi, murâdın hasıl olması için, çok fâidelidir.

İmâm-ı Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bir kısmı şunlardır:

"Yemeğin bereketi, başında ve sonunda elleri yıkamaktır."

"Namazda yedi şey şeytandandır. (Onlar da) burun kanaması, uyuklamak, vesvese, esnemek, kaşınmak, sağa-sola bakmak ve herhangi bir şey ile oynamaktır."

"Bir kimse, insanların kızacakları şeyde Allah'ın rızasını ararsa, Allahü teâlâ onu, insanlardan, geleceklerden korur. Bir kimse, Allahü teâlânın kızacağı şeyde, insanların rızasını ararsa, Allahü teâlâ onun işini insanlara bırakır."

"Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhiret iyilikleri"

"Haya îmândandır, îmânı olan Cennettir. Fuhş, kötülüktür. Kötüler, Cehennemdedir."

"Cehenneme girmesi harâm olan ve Cehennemin de onu yakması harâm olan kimseyi bildiriyorum. Dikkat ediniz! Bu kimse, insanlara kolaylık, yumuşaklık gösterendir."

"Cennete gidecek olanları haber veriyorum, dinleyiniz! Zâifdirler, güçleri yetmez. Birşey yapmak için yemin ederlerse, Allahü teâlâ bunların yeminlerini, muhakkak yerine getirir. Cehenneme gidecek olanları da bildiriyorum, dinleyiniz! Sertlik gösterirler. Acele ederler. Kendilerini üstün görürler."

"Bir kimse ayakta iken kızarsa, otursun. Oturmakla geçmezse, yatsın."

"Yumuşak olanlar ve kolaylık gösterenler, hayvanın yularını tutan kimse gibidir. Durdurmak isterse, hayvan ona uyar. Taşın üzerine sürmek isterse, hayvan oraya koşar."

"Kıyâmet gününde, Allah katında insanların en kötüsü, iki yüzlü olandır."

"Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, iyilikle beraberdir. İkisi de Cennettir. Yalandan sakınınız; çünkü yalan, kötülükle beraberdir. Bunların ikisi de Cehennemlidir. Allahtan afiyet"

isteyiniz. Çünkü gerçek imândan sonra, afiyetten daha hayırlı birşey verilmemiştir. Birbirinize dargınlık etmeyiniz, birbirinize arka çevirmeyiniz, birbirinizi kıskanmayınız, birbirinize kin beslemeyiniz, ey Allahın kulları, kardeşler olunuz.”

“Kur’ân-ı kerîmi kendi arzusuna göre tefsîr eden, Cehennemdeki yerini hazırlasın.”

“Haksız olduğunu anlayıp mücâdeleden vaz geçen kimseye, Allahü teâlâ Cennetin kenar yerinde bir ev bina eder. Kim ki, haklı olduğu hâlde mücâdeleyi terk ederse, Allahü teâlâ ona Cennetin en iyi yerinde bir bina inşâ eder.”

“Yaptığınız işler, kabirde olan yakınlarınıza ve tanıdıklarınıza bildirilir. İyi işlerinizi görünce sevinirler. Böyle olmayan işleriniz için, yâ Rabbî! Bizi doğru yola kavuşturduğun gibi, bu kardeşimizi de kavuştur. Ondan sonra ruhunu al, derler.”

“Kul vefât edince, bütün amellerinin sevabı kesilir. Üç ameli müstesnadır. (Bunlardan birincisi) Sadaka-i Cârîye, (ikincisi) kendisi ile faydalanan bir ilimdir. (Üçüncüsü) kendisine duâ eden sâlih evlâttır.”

“Allahü teâlâ katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına en hayırlı olanıdır. Komşuların da en hayırlısı, komşusuna en hayırlı olanlarıdır.”

“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allaha şükür etmiş olmaz.”

“Mizânda, güzel ahlâktan başka ağır gelecek birşey yok.”

“İyilikle emr etmen ve kötülükten alıkoyma bir sadakadır. Kardeşinin yüzüne karşı güler yüzlü olma bir sadakadır. İnsanların yolundan taş, diken ve kemik gibi (engel teşkil eden) şeyleri gidirmen, senin için bir sadakadır (sevaptır). Bir de yolu belli olmayan bir yerde, insanlara yol göstermen bir sadakadır.”

“Beş şey Peygamberlerin seçtiği sünnettendir: 1. Bıyık kısaltmak, 2. Tırnakları kesmek, 3. Kasıkları tıraş etmek, 4. Koltuk altlarını yolmak, 5. Misvak kullanmak.”

“Ümmetimin kötülükleri, gevezelerdir, enine boyuna söz uzatanlardır, sözlerinde büyüklük taslayanlardır. Ümmetimin hayırlıları da ahlâk bakımından en güzel olanlarıdır.”

İmâm-ı Tirmizî hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

Buyurdu ki: “Azîz, kendisini günahın zelif kılmadığı kimsedir. Hür, kendisini tamahın kötüleştirmedeği kimsedir. Hoca, kendisini şeytanın esir almadığı kimsedir. Zekî, Allahü teâlâdan sakınan ve nefsinin bizzat hesaba çeken kimsedir. Hakka giden yola düşen ve hakikati bilen bir kimsenin, günahlara hiç ihtirası kalmaz.”

Bir sohbet toplantısında, bize insanı ta’rif eder misiniz? dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “İnsanda dâimi bir zaaf hâli görülür. Bununla beraber, o bir da’vâ peşindedir, hem de büyük iddia. Bu zayıf haliyle, o büyük iddiasını nasıl gerçekleştirebilir ki? İnsan dikkat etmeli. Yaptığı her işe bakmalı. Hayrını, şerrini bilmelidir. Dikkat etmezse, yanılabilir. Belki de, zararına olan bir şeye bilmeden sevinir. Büyüklerin nazarında onun bu işi, zor affedilen bir hatâdır.”

“Namaz bir ziyafettir. Allahü teâlâ, kendine inananlara, mü’minlere merhamet ederek, namaza da’vet eder. Namaz içinde, onların önüne rahmet sofrasını yayar. Ni’metlerini onlara bol bol dağıtır. Sevdiği kulların, bu ni’metlere nâil olmasını diler.”

“Herkesin terbiye ve ıslah şekli başkadır. Çocukların terbiye yeri mektep, yol kesenlerinki zindan, kadınların terbiye yerleri ise evleridir.”

1) El-A’lâm cild-6, sh-322

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh-278

3) Mu’cem-ül-müellifin cild-11, sh-105

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh-387

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-174

3) Tezkîret-ül-huffâz cild-2, sh-633

4) Mizân-ül-i’tidâl cild-3, sh-678

5) Mearif-üs-sünen cild-1, sh-4

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh-1077

VÂKIDÎ (Muhammed Bin Ömer):

Târih, fıkıh, hadîs, kırâat, tefsîr ve edebiyat âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, asıl ismi Muhammed bin Ömer bin Vâkıd’dır. Sehm bin Sehloğullarının azatlı kölesi olduğu için es-Sehmî, es-Sehlî, dedesi Vâkıd’e nisbetle Vâkıdî, Medîneli olduğu için de el-Medenî nisbet edildi. 130 (in. 747) yılında Medine’de doğan Vâkıdî, 207 (m. 822) senesinde Bağdâd’da vefât etti. Borçlarının ödenmesini halife Hârûn

Reşîd'in oğlu Abdullah'a vasiyet etti. Namazını Batı Bağdâd kadısı Muhammed bin Semâa kıldırdı. Hayzerân kabristanına defn edildi.

İlim tahsiline babası Ömer bin Vâkîd'dan aldığı derslerle başlayan Muhammed bin Ömer el-Vâladî, İmâm-ı Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, Ma'mer bin Râşid, Sevr bin Yezîd, İbn-i Cüreyc (r.aleyhim) ve daha birçok âlimden hadîs, fıkıh ve diğer ilimleri tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendi. Kırâat ilmini Nâfi bin Nuaym, İlsâ bin Verdan, Süleymân bin Müslim ve İbn-i Cemmâz'dan aldı. Gazalarla ilgili bilgilerin çoğunu 170 (m. 786) yılında vefât etmiş olan Ebû Ma'sher Nuceyh es-Sindî'den aldı. Şehîd çocuklarından, gâzilerin yakınlarından savaşlarla ilgili bilgileri topladı. Önceden elde edilen malûmatları bilenlerden öğrendi.

Halife Hârûn Reşîd hac için geldiği zaman, ona ziyâret yerlerini gösterdi. Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yaşadığı yerler ve oralarda cereyan eden hâdiseler hakkında bilgiler verdi. Halife ile beraber bulunan vezir Yahyâ bin Hâlid Bermekî'yle dostluk kurdu. Halife ve vezirinin ihsanlarına kavuştu.

Buğday ticâretiyle meşgul olan Muhammed bin Ömer bin Vâkîdî, Peygamberimize, peygamberliğin bildirilmesinden, kendi zamanına kadar geçen bütün hâdiselerin cereyan ettiği yerleri, tek tek gezererek gördü. Oralarda incelemeler yaptı. Çok cömert bir zât olan el-Vâkîdî, elindeki malları fakîrlere dağıtınca, kendisi muhtaç duruma düştü. Ticâreti bırakarak 180 (m. 796) yılında Bağdâd'a gitti. Vezir Yahyâ Bermekî'nin tertib ettiği ilmî meclislerdeki sohbetlere iştirak etti. Şam ve Rakka'da da bir müddet bulunduktan sonra, tekrar Bağdâd'a döndü. Halifenin de ihsanlarına mazhar olan bu büyük âlim, Bağdâd'ın Asker-i Mehdî (Rasâfe) bölgesinde kadılık yaptı. Vefâtına kadar burada kaldı.

Her ilimde âlim olan Vâkîdî'nin, bilhassa târih ilminde mühim bir yeri vardır. İslâm târihini doğru olarak yazmıştır. Vâkîdî, İbn-i Haldun ve İbn-i Hilligân târihlerinde, İslâm târihi doğru olarak anlatılmıştır. Bu eserlerde Sahâbe-i kirâm (r.anhüm) hakkında dîne ve edebe muhalif birşey yoktur.

Talebelerinden İbn-i Sa'd'ın ifâdesine göre, zamanındaki âlimler Vâkîdî'ye gelirler, bilmedikleri bir şeyi sorarlar, itiraz etmeden cevâbını aynen alıp giderlerdi.

Vâkîdî'nin idrak etmiş olduğu bu dönemde, Sahâbe-i kirâm ve Tâbiînin şâhid oldukları hâdiseleri, doğum ve vefâtlarını kaydedip, kitaplara geçiren kimse, yok denecek kadar azdı. Vâkîdî, Eshâb-ı kirâmın katıldığı muharebeleri, siyâsî hareketleri, yaptıkları fetihleri inceledi. Bunlarla ilgili her yere giderek, bu hususta bilgisi olan kimselerle görüştü. Elde ettiği bilgileri günü gününe yazdı.

Savaşlarla ilgili hikâyeler ve siyer ilminde üstâd olan Vâkîdî, İslâm târihçilerinin en eski ve en mümtazlarından. Müslümanların dünyaya medeniyet ve fazîlet yayan, feyz saçan fetihlerini, bütün ihtişamıyla tasvir ederek, mücâhidlerin savaşlardaki hâl ve hareketlerini ve gösterdikleri kahramanlıkları da canlı ve çok güzel bir şekilde göz önüne sermiştir.

Kendisinden, Kâtib-i Vâkîdî diye bilinen meşhûr tabakât müellifi Muhammed bin Sa'd, Ebû Hasen Ziyâdî, Muhammed bin İshâk Sagânî, Ahmed bin Halîl Bercilânî, Abdullah bin Hasen Hâşimî, Ahmed bin Ubeyd bin Nâsuh, Muhammed bin Şücâ' Selcî, Hâris bin Ebî Üsâme gibi âlimler ve diğerleri ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Ömer Vâkîdî'den Abdullah bin Ubeydullah nakleder:

Halife Hârûn Reşîd, hacdan sonra Medîne-i münevvereye gelmişti. Veziri Yahyâ Bermekî'den "Resûlullah (s.a.v.) efendimiz ve Eshâbının yaşadığı hâdiseleri, bizzat yerlerini göstererek anlatacak birini bulmasını" istemişti. O da kime sorduysa, beni tarif etmişler ve yatsı namazında Mescid-i Nebavî'de bulunmam hakkında haber göndermişlerdi. Yatsı namazından sonra vezir beni çağırıp, halifeye takdim etti. Halife ve vezirle birlikte birer merkebe binip, gece sabaha kadar dolaştık. Cebrâil'in (a.s.) Peygamberimize (s.a.v.) vahiy getirdiği yerleri, şehîdlerin mezarlarını tek tek gösterip, orada cereyan eden hâdiseleri anlattım. Her gittiğimiz yerde onlar bineklerinden indiler. İki rek'at namaz kılıp, uzun duâlar ettiler. Duydukları her hâdisede ağladılar. Sabah ezanı okunurken mescide geldik, namazlarımızı kıldık. Yahyâ Bermekî, halifenin çok memnun olduğunu ve onbin dirhem parayı da hediye olarak kabul etmemi rica ettiğini, söyledi. "Bu sana şimdilik yeter, ihtiyâcın olduğu zaman bize müracaat et" diye de, tenbih etti. Ben de "Peki" deyip evime döndüm. O parayla bütün borçlarımı ödedim. O sene hiç sıkıntı çekmedim.

Ertesi sene, tekrar borçlar benim sırtıma bindi. Hanımımın da teşvikiyle Bağdâd'a vezirin yanına gitmeye karar verdim. Vezir Yahyâ Bermekî, beni izzet ve ikrâmı karşılayıp, Ramazan ayı boyunca her akşam iftara da'vet etti. Kendisi imâm olup, namazı kıldırarak, diğer âlimlerin de bulunduğu yemekten sonra, toplanan ilim meclisinde beni yanına oturturdu. Benden başka hiç kimseden birşey sormazdı. Her gün, içinde beşbin dirhem para bulunan bir kese hediye ederdi. Ben orada bir ev tutup, hizmetçi ve at sahibi oldum. Medine'ye giden kadı Zübeyrî ile de evime para gönderdim. Vezir, bayram namazında çok güzel giyinmemi ve beni halifeye takdim edeceğini söyledi. Halife, benim hac esnasında kendisine delil

olan kimse olduğumu anlayınca, otuzbin dirhem hediye etti. Bayramdan sonra, vezirden Medine'ye gitmek istediğimi söyleyip izin istedim. Benim yanıma bir kişi verip, hediyeler aldirttı ve Medine'ye kadar bana refakat etmesini tenbih etti. Adam, beni Medine'ye kadar götürdü ve bir kuruş masraf ettirmedii. Ben hayatımda, vezir Yahyâ bin Hâlid Bermekî gibi güzel ahlâklı ve cömert kimse görmedim.”

Çok cömert bir insan olan Muhammed bin Ömer el-Vâkıdî'den yine Abdullah bin Ubeydullah nakleder.

Ramazan ayına on gün kalmış ve benim evimde hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Birşeyler alacak para da yoktu. “Olmazsa gider, dostlarımdan alırım” diye düşünürdüm. Hilâlin görünmesine iki gün kala, dostlarımdan birinin kapısını çaldım. Durumumu anlattım. Biraz düşündü ve yastığın altından bir kese alıp verdi. Ben de eve döndüm. Hizmetçiye çağırıp, çarşıdan alınacakların listesini yazdırmaya başladım. Bütün ihtiyaçlarımı yazıp bitirdiğimiz esnada kapı çalındı. Gelen, Peygamber efendimizin (s.a.v.) torunlarından, bir mübârek kimseydi. Evimizi şerefliendirmesinin sebebini sorduğumda, “Ramazanın gelmesi dolayısıyla, paraya ihtiyâcı olduğumu” söyledi. Ben de, Resûlullahın (s.a.v.) torununu boş çevirmek istemedim. Keseyi arz ettim. O da aldı gitti. Listeyi de bir kenara koydum. Hanıma durumu anlatınca, o da çok sevindi. Resûlullahın (s.a.v.) torununa yapmış olduğum bu iyilik için, beni tebrik etti. Onun ihtiyâcını görmekle şerefliendiğimiz için, Allahü teâlâyâ şükrettik. Daha sonra bir başka dostum hatırıma geldi. Gidip onun kapısını çaldım. Hâlimi anlattım. O da bir kese çıkarıp, “Yarısını al, yarısını da bana bırak” dedi. Dediği gibi yaptım. Bu esnada kesenin, benim Resûlullahın (s.a.v.) torununa verdiğim kese olduğunu gördüm. Eve dönüp ihtiyaç listesini tekrar yazdırmağa başladım. Kapı çalındı. Bir saray hizmetçisiydi. Vezir Yahyâ Bermekî'nin beni evine da'vet ettiğini söyledi. Söylenen saatte gittiğimde, vezir beni sevinçle karşıladı. Ramazanın yaklaştığını, bir ihtiyâcım olup olmadığını sordu. Ben de hikâyemin uzun olduğunu söyledim. O anlatmamı istedi. Bana para vereni ve benden para isteyenlerin hâlini anlattım. Hazinesine bakan adamını çağırıp, her birimiz için birer kese verdi. Ben de götürüp, dostlarıma ve Resûlullahın (s.a.v.) torununa verdim. Çok sevinip vezire duâlar ettiler.”

Vâkıdî hakkında; İbrâhîm bin Harb, “Vâkıdî, müslümanlar için emîn bir kimsedir” derken, Muhammed bin İshâk da, “Eğer sika (güvenilir) olduğunu bilmeseydim, ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmezdim” demektedir.

Muhammed bin Ömer Vâkıdî, Sahâbe-i kirâmdan en son vefât edenleri, şu şekilde bildirir:

“Eshâb-ı kirâmdan (r.anhüm) Kûfe (bugünkü Nəcəf) şehrinde en son vefât eden, Abdullah bin Ebî Evfâ'dır. Şam'da en son vefât eden, Abdullah bin Yesr'dir. Medîne-i münevverede en son vefât eden, Sehl bin Sa'd'dır. Doksanbeş yaşında vefât etti. Basra'da en son vefât eden, Enes bin Mâlik'dir. Mekte-i mükerrermede en son vefât eden Ebüttufeyl Âmir'dir ki, hepsinden sonra, hicretin yüzüncü yılında vefât eden budur.”

Vâkıdî'nin iki tane yardımcısı tarafından gece-gündüz temize çekilen yazıları, onun eserlerini meydana getirmiştir. Ba'zı rivâyetlerde, yüzyirmi devenin taşıyabildiği bir külliyyatı vücûda getirdiği bildirilen bu eserler, hadîs, fıkıh, târih, tefsîr, edebiyat gibi ilimlere dâirdi. Onun bilhassa mümtaz talebesi ve kâtibi, Tabakât-ül-kübrâ yazarı Muhammed bin Sa'd, hocasının kaybolmuş olan Tabakât'ını günümüze aktarmıştır. el-Vâkıdî, Tabakât'ını hadîs-i şerîflerin rivâyet merkezi olan Medîne-i münevvereden yirmibeş büyük âlimi senet göstererek yazmıştır. Hülâfa-i Râşidîn (r.anhüm) devri ve daha sonraki yıllarda cereyan eden hâdiseleri, Sahâbe, Tâbiîn ve Tebe-i tâbiîn (r.aleyhim) tabakalarına göre yazmıştır.

Dünyânın dört bucağına nüshaları yayılan ve çeşitli şehirlerde ve dillerde baskıları yapılmış olan Vâkıdî'nin eserlerinden bir kısmı şunlardır: Bilhassa şehîd çocuklarından, râvilerden, âlimlerden ve ilk olarak bu hususta kitap yazan Ebû Ma'ser'den en ince ayrıntısına kadar öğrenerek yazdığı, “el-Megâziy-ün-Nebeviyye”, Afrika'daki fetihleri anlatan “Fütûh-u Afrikiyye”, “Fütûh-u Mısır ve'l-İskenderiyye” gibi cüzler hâlindeki “Târih-i Kebîr”i meşhûrdur. İmâm-ı Taberî, yazdığı târih kitabında, 179 (m. 795) hâdiselerine kadar olan kısmı, Vâkıdî'nin yazdığı Târih-i Kebîr'den istifâde ederek hazırlamıştır. Peygamber efendimizin (s.a.v.) vefâtını müteakip ortaya çıkıp, savaşımlara sebep olan dinden dönenler ve yalancı peygamberlerle yapılan muharebelerden bahseden “er-Ridde” ve “Megâzî” adlı kitapları ve Tefsîr-i Vâkıdî bilinen eserleridir. Vâkıdî'nin “Târih-i Kebîr”i 1882 yılında Welhausan tarafından Almancaya tercüme edilmiştir.

Vâkıdî târihinde, Hz. Ebû Bekr devri hâdiselerinden biri şöyle anlatılmaktadır:

Hz. Ebû Bekr, Şam'ın fethi için asker topluyor, bunun için etrafa mektûblar gönderiyordu. Yemen mektubunu Hâdim-i Resûlullah (Allah'ın Resûlünün hizmetçisi) lakabının sahibi Hz. Enes bin Mâlik ile göndermişti. Hz. Ebû Bekr oradan gelecek haberi bekliyordu. Aradan günler geçmişti. Nihayet Enes (r.a.), Medîne-i münevvereye döndü. Hz. Ebû Bekir'e Yemenlilerin geldiği müjdesini şöyle verdi: “Ey Resûlullahın halîfesi! Kıymetli mektubunuzu kime okuduysam, hepsi sizin da'vetinizi kabul etti. Harb hazırlıklarını yaptılar. Ey Resûlullahın halîfesi! Sana, Yemenlilerin büyük bir cemâat hâlinde geldiğini

müjdelerim. Bu gelenler, Yemen'in kahramanlarıdır. Bütün ağırlıklarıyla, çoluk çocuk hepsi geliyor. Sanki sen onların arasındasın. Sana çok yaklaştılar. Buraya kavuşmak üzereler. Lütfen, sen onları karşılamaya hazırlan”.

Enes bin Mâlik (r.a.), verdiği müjdeye Hz. Ebû Bekr'in çok sevindiğini bildirerek, daha sonraki hâdiseleri de şöyle anlattı: Ertesi gün, beklenen kimseler geldi. Yolculuk sebebiyle, toz toprak içerisinde kalmışlardı. Gelen asker topluluğu, Medîne-i münevvereliler ve daha başka yerlerden gelenlerle beraber, sancaklarını açarak Hz. Ebû Bekr'in önünden geçmeye başladılar. Kabileler, peşpeşe birbirlerini tâkib ediyorlardı. Bunların ilki, Yemen'den gelen Himyer kabilesi idi. Hepsi baştan ayağa silâhlanmışlardı. Başlarında Zü'l-Kelâ-i Himyerî (r.a.) de vardı. Hz. Ebû Bekr'e yaklaşıncı, Zü'l-Kelâ' şu ma'nâdaki beyitleri okudu:

*“Himyer kabilesi sana çoluk-çocuğu ile geldi.
Hepsi çeşitli rütbelere sahip.
Her biri, harbi bilen genç aslanlar.
Hepsi emrinize hazırdırlar.”*

Hz. Ebû Bekr, onun bu sözüne tebessüm etti. Sonra, Ali bin Ebî Tâlib'e: “Ey Ebû Hasen! İştmedin mi? Resûlullah efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: **“Himyer kabilesine mensûb kimseler, yanlarında çocuklarını taşıyan kadınlar olduğu hâlde geldikleri zaman, bütün müşriklere karşı, Allahü teâlânın nusret ve yardımı ile sizi müjdelerim.”** Hz. Ali, “Evet doğru söyledin. Bende Resûlullahtan (s.a.v.) bunu duydum” dedi. Himyer kabilesi, bütün asker ve ağırlıklarıyla yürüdü, önlerinde reisleri Kays bin Hübeyre Murâdî (r.a.) vardı. Hz. Ebû Bekr'in hizasına vardığı zaman, “Resûlullaha (s.a.v.) salât-ü selâm getiriniz” diye bağırdı. Sonra şu ma'nâdaki mısraları söyledi: “Sana taşlar sahibi seçkin askerler geldi. Kavmimizin uzun kılıçlı kahramanlarını görmeniz için, huzûrlarınızdayız” deyip, emrindeki askerlerle geçti. Ondan sonra Tay kabileleri geldi. Onları ise reisleri Hâris bin Mus'îd Tâî takdim ediyordu. Hz. Ebû Bekr'in hizasına gelince, atından indi. Yürüyerek geçmeye hazırlanırken, Hz. Ebû Bekr tekrar atma binmesini emretti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekr'e yaklaşıp, selâm verdi ve müsâfeha yaptılar. Bundan sonra, Yemen kabileleri de büyük kalabalıklar hâlinde birbirlerinin peşinden geçtiler. Onların bu hâlleri ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için Yemen gibi uzak yerlerden gelmeleri, Hz. Ebû Bekr'i çok sevindirdi. Bunun için Allahü teâlâyâ şükretti. Ordu, Medîne-i münevverenin dışına doğru hareket etti. Hz. Ebû Bekr de, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) eshâbı ile beraber, yaya olarak tâkib etti. Aralarında, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali de vardı. Ordu büyük bir heybetle ilerliyordu. Bu sırada bütün ordu, tekbîr getirdi. Tekbîr sadâları dağlarda akisler yapıyor, yer-gök “Allahü Ekber” nidâlarıyla çınlıyor, kuşlar ve kurtlar Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsını terennüm ediyordu. Bu esnada Hz. Ebû Bekr, orduya bir göz atınca, her tarafın askerle kaplı olduğunu gördü. Bu hâl sebebiyle, yüzünde sevinç alâmetleri belirdi. “Allahım! Sen onlara sabır ver. Yardımını lütfet. Düşmanlarına teslim etme. Sen her şeye kadirsin” diye duâ etti. Hz. Ebû Bekr muhtelif kimseleri çağırıp, onlara sancak verdi. Bunların ilki Yezîd bin Ebî Süfyân idi. Onu bin süvarinin başına komutan olarak ta'yin etti. Hicaz bölgesinin meşhûr kahramanı Rebîa bin Âmir'e de sancak ve emrine bin süvari verdi. Sonra Yezîd bin Ebî Süfyân'a döndü: “Rebîa bin Âmir kahraman birisidir. Onu senin emrine verdim. Onu askerinin önünde bulundur, işlerinde onunla istişare et. Fakat ona muhalefet etme” dedi.

Bundan sonra askerler, serî bir şekilde silâhlarını kuşandılar. Hepsi bir araya toplanıp, atlarına binerek hareket ettiler. Fakat Hz. Ebû Bekr, Eshâb-ı kirâm ile beraber yürüyordu. Bunu gören Yezîd bin Ebî Süfyân: “Ey Resûlullahın halîfesi! Seni râzı eden, Allahü teâlânın gazabından kurtulur. Siz yürürken, bizim atlarımız üzerinde olmamıza gönlümüz râzı olmuyor. Ya siz de binersiniz, yahut biz atlarımızdan ineriz” dedi. Hz. Ebû Bekr ona, “Ben binmeyeceğim, siz de atlarınızdan inmiyeceksiniz” diye cevap verdi. Onlarla Seniyyet-ül-vedâ denilen yere kadar yürüdü. Burada durdu. Yezîd bin Ebî Süfyân, Hz. Ebû Bekr'in yanına gelip, “Ey Resûlullahın halîfesi! Bize tavsiyede bulun” dedi. Hz. Ebû Bekr, “Yolda kendim ve emrin altındakileri sıkma, işlerinde onlarla istişare et. Kendi kavmine ve arkadaşlarına kızma. Adalet ile muamele et. Çünkü, zulmeden bir cemâat felaha (kurtuluşa) eremez. Düşmanlarına gâlib gelemmez. Siz düşmanla karşılaştığınız zaman **“Onlara arkalarını çevirmeyin, kaçmayın. Kim böyle bir günde, tekrar düşmana atılmak için kendini kaçır gibi göstererek aldatmak veya başka birliğe katılıp savaşıma dışında kâfirlere arka çevirip kaçarsa, muhakkak ki, o, Allah'ın gazabına uğramıştır. Onun yeri Cehennemdir. Ve o ne kötü bir dönüş yeridir.”** (Enfâl sûresi: 15-16) âyet-i kerîmesini unutmayın. Eğer düşmana gâlib gelerseniz, çocukları, ihtiyarları öldürmeyiniz. Yenilecek hayvanları lüzumsuz kesmeyiniz. Söz verdiğiniz zaman sözünüzü bozmayınız. Sulh yaptığınız zaman onu ihlâl etmeyiniz. Kiliselerde rahiblere rastlarsanız, onlara dokunmayınız. Kiliseleri yıkmayınız. Sonra, başka kimselere rastlarsanız, bunlar şeytanın yardımcıları ve putperesttirler. Bunlar, İslâma girmezler ve cizye vermeyi kabul etmezler ise kılıçtan geçiriniz. Sizi Allahü teâlâyâ emânet ediyorum” dedi. Sonra Yezîd bin Ebî Süfyân'a sarıldı ve onunla müsâfeha etti. Rebîa'ya da aynı şekilde yaptı ve ona, “Ey Rebîa! Bugün kahramanlığını ortaya koy. Allahü teâlâ bizi ve sizi af ve mağfiret eylesin” dedi. Daha son-

ra yoluna devam etti. Hz. Ebû Bekr de, yanındakilerle beraber Medîne-i münevvereye döndü. Ordu ise, sür'atle yoluna devam ediyordu. Bu sırada Rebîa bin Âmir "Ey Yezîd, bu yolculuk nedir? Halbuki Hz. Ebû Bekr sana, yolculuk sırasında yumuşak muamele etmeni emretti." Yezîd, "Ey Âmir! Ebû Bekir (r.a.) Şam'a çok asker gönderdi. Ben herkesten önce Şam'a varmak istiyorum. Belki herkes oraya ulaşmadan önce biz orayı fethederiz." dedi. Ordu Tebük vs sonra Gabiye denen yere varabilmek için Vad-il-Kura üzerinden yürüyordu. Müslümanların bu hareketi Herakliyus'a ulaştı. Haber kesinleşince, o da en cesur askerlerini toplayarak gerekli hazırlıkları yaptı.

Müslümanlardan Tebük'e ilk gelen Yezîd bin Süfyân, Rebîa bin Âmir ve beraberlerinde bulunan müslümanlar oldu. Onlar, Rumlardan üç gün önce geldi. Dördüncü gün müslümanlar Şam'a hareket ettiler. Yezîd bin Süfyân, Rumlara göre sayıca az olan ordusuna bir konuşma yaptı ve **"Biliniz ki, Allahü teâlâ size zaferi va'd etti. Sizi meleklerle destekledi. Allahın izni ile met az bir topluluk, daha çok bir topluluğa üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."** (Bekara sûresi: 249) âyet-i kerîmesini okudu. Devamla, "Siz, Şam'a ilk giren ve buranın insanlarıyla ilk savaşanlarsınız" diyerek orduya nasîhat ederken, Rumların öncülerini ve arkasından orduları göründü. Rumlar müslümanları görünce, hepsinin bu kadar olduğunu zannettiler. Birbirlerine, memleketimizi almak isteyen müslümanların hemen işini bitiriverelim deyip, hücumla geçtiler. Fakat onlar, karşılarında Resûlullah efendimizin Eshâbının yüksek himmet ve gayretlerini buldular. Rumlar, müslümanlar üzerine daha fazla asker yığdılar. Kısa zamanda, müslümanların işlerini bitireceklerini sandılar. Fakat aniden, karşılıklarına gizlenmiş bulunan Rebîa bin Âmir çıkıverdi. Müslümanlar tekbirler, tehlîller ve Resûlullah efendimize salât-ü selâmlarla, cân-ı gönül-den hücum ettiler. Rumlar, kahramanların karşısında şaşkına döndüler. Allahü teâlâ onların kalbine korku verdi. Gerilemeye başladılar. Rebîa, bir taraftan askerlerini savaşa teşvik ederken, diğer taraftan düşman ordusu içinde en azgınının üzerine hücum edip, onu yaraladı. Böğrü üzerine düşürdü. Bunu gören Rumlar, geri dönüp kaçmaya başladılar. Böylece zaferi, müslümanlar kazandı. Rumlar, o gün bir daha toplanamayıp savaş alanından kaçarak uzaklaştılar.

Sa'd bin Evs de, Tebük'te müslümanlarla Rumların karşılaşmasını şöyle anlatır: "Yezîd bin Ebî Süfyân ve Rebîa bin Âmir kumandasındaki ordu, Rum ordusuyla Tebük'de karşılaştı. Allahü teâlâ Rumları hezimete uğrattı. Bu çarpışmada müslümanlar 120 şehîd vermiş, Rumlardan ise 1200 kişi öldürülmüştü. Rumlar mağlup olunca, kumandanları, "Size yazıklar olsun, İmparatorun yanına hangi yüzle gideceksiniz. Müslümanlar bizi perişan ettiler. Her taraf bizim ölülerimizle dolu" dedi. Bu sözü duyan Rumlar, çadırlarının yanında toplandılar. Kendilerine yardımcı kuvvet olarak gelen Araplardan birisini müslümanlara gönderdiler. Ona: "Git, müslümanlara söyle, ileri gelenlerinden birisini göndersinler, ne istediklerini konuşalım" dediler. O şahıs atına bindi, müslümanların tarafına geldi. Müslümanlar onu görüp karşıladılar. Ne istediğini sordular. O da. "Kumandanımız sulh için sizinle konuşmak istiyor" dedi. Durumu Yezîd'e haber verdiler. Rebîa. "Ben, giderim" dedi. Yezîd. "Ey Rebîa! Onların sana bir şey yapmalarından korkarım. Çünkü, dün sen onların büyüklerini öldürdün" dedi. Rebîa: **"Bize Allahü teâlânın takdir ettiğinden başkası ulaşmaz. O, bizim mevlâmızdır. Onun için mü'minler, yalnız Allahü teâlâyı tevekkül etsinler. (O'na) güvenip bağlansınlar"** (Tevbe sûresi: 151) âyet-i kerîmesini okudu. Sonra siz beni iyi tâkib edin. Herhangi bir durumda, yardıma koşarsınız. Eğer onların sözlerinden döndüğünü görürseniz, üzerlerine saldırırsınız" dedi. Sonra atına bindi, Rum ordusunun yanına gitti. Rebîa'yı götüren Rum taraftarı şahıs: "Atından in, kralın ordusuna hürmet et!" deyince Rebîa: "Ben izzetten (şerefli bir durumdan) zillete (alçak ve düşük bir duruma) geçmem. Hem ben atımı da kimseye teslim edemem. Ben melikin çadırının kapısından başka bir yerde inmem. Aksi takdirde, geri dönerim. Çünkü siz bizi çağırdınız" dedi. Rebîa bin Âmir'in yanında refakatçi olan şahıs, bu durumu Rumlara bildirdi. Onlar da, Rebîa'yı haklı buldular. Rebîa çadırın kapısında indi. Orada atının dizginini ve silâhını eline aldı. Bu sırada Rumların kumandanı Cercis (Yorgi) yanına geldi. İmparator Heraklius, dinler hakkında bilgisi olan bir papaz göndermişti. Kapıcı, papazı da oraya getirdi. Papaz gelip oturunca; Cercis, papaza, "Rebîa'ya, kendi dinlerinden sor" dedi. Papaz, ona "Ey Arab kardeş! Bizim bildiğimize göre Allahü teâlâ Hicaz'da, Hâşimoğullarından ve Kureyş kabilesinden bir peygamber gönderecek. Bunun alâmeti, Allahü teâlânın onu geceleyin göklere doğru yükseltmesidir. (Mi'râc hadîsesidir.) Bu oldu mu, olmadı mı?" diye sordu. Rebîa, "Evet, oldu. Bunu Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde haber verdi" deyip, **"Her türlü noksanlıktan münezzehe olan O Allahdır ki, kulunu (Hz. Muhammed'i) gece Mescid-i Hafam'dan (Mekke'den alıp) o etrafını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya kadar götürdü. O'na, âyetlerimizden (kudretimize delâlet eden acaîbliklerden) gösterelim diye yaptık."** (İsrâ sûresi: 1) âyetini okudu. Papaz, "Bizim kitaplarımızda, Allahü teâlâ sizin Peygamberinize ve ümmetine, Ramazan'da bir ay boyunca oruç tutmayı farz kıldığını söylüyor" dedi. Rebîa da: "Evet öyledir" deyip, Kur'ân-ı kerîmden şu âyet-i kerîmeyi okudu: **"O sayılı günler Ramazan ayıdır ki, Kur'ân-ı kerîm o ay içerisinde indirilmiştir. O Kur'ân insanları hakka ulaştırır. Helâl ile harâmı ve din hükümlerinde hakkı bâtıldan ayırır."** (Bekara sûresi: 185) Papaz, "Ben bizim kitaplarımızda gördüm: Kim bir iyilik yaparsa, onun on katı ona yazılır" dedi. Rebîa; "Evet, öyledir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde; **"Kim bir hayır ve güzel amelle gelirse, ona on misli sevab verilir. Kim de bir günah ile gelirse, ona ancak nüsû ile (günahı kadarla)**

ceza verilir. Onlar (gerek iyilik ve gerekse kötülük yapanlar) **haksızlığa uğratılmaz**” (En’am sûresi: 160), buyurmaktadır” dedi. Papaz: “Bizim kitabımızda yazdığına göre, “Allahü teâlâ, Muhammed’in (s.a.v.) ümmetine, Peygamberlerine (a.s.) salât-ü selâm okumalarını emrediyor” bu gerçekten böyle midir?” diye sordu. Rebîa “Evet öyledir, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde **“Gerçekten, Peygambere (s.a.v.) salât ederler.** (Şeref ve şânını yüceltirler.) **Ey îmân edenler! Siz de ona salât edin** (Allahümme salli alâ Muhammed, deyin) **ve gönülden teslim olun.”** (Ahzâb sûresi: 56) dedi. Papaz, Rebîa’nın verdiği bu cevaplara hayran kaldı. Yanındakilere, “Bu kavim hak üzeredir” dedi. Orada bulunan hizmetçilerden biri, papaza, “Senin kardeşini öldüren budur” dedi. Bunun üzerine, Rebîa’nın üzerine atladılar. Bütün bu durumları tâkib eden Yezîd bin Ebî Süfyân, yanındaki birlik ile Rebîa’nın bulunduğu yere hücum ettiler. İki ordu tekrar şiddetle çarpıştılar. Neticede müslümanlar yine muzaffer oldular. Onlardan çok ganimet ve mallar elde ettiler. Hepsini beşyüz süvari ile birlikte Medîne-i münevvereye gönderdiler. Zafer Hz. Ebû Bekr’e haber verilince, Allahü teâlâyâ şükür secdesi yaptı. Daha sonra Yermük’de İslâm ordusuna katıldılar.

Aynı târîh kitabının başka bir yerinde, Hz. Ebû Bekr’in İslâm ordusunun diğer bir koluna nasîhati şöyle anlatılmaktadır:

Ebüdderdâ (r.a.) buyurdu ki: Ben Amr bin Âs’ın ordusunda bulunuyordum. Hz. Ebû Bekr’in ona şu nasîhatta bulunduğunu duydum: “Gizlide ve açıkta Allahü teâlâdan kork. Yalnız olduğun zamanlarda da Allahü teâlâdan haya et. Çünkü sen O’nu görmüyorsan da, O seni ve yaptıklarını görüyor. Âhîret için çalışanlardan ol. Yaptığını sırf Allahü teâlânın rızâsı için yap. Yanındakilere, emrin altında bulunanlara baba gibi ol. Yolculuğunda onlara yumuşak ve müsamahakâr ol. Belki onlar arasında zaif durumda olanlar vardır. Müşrikler istemeseler de, Allahü teâlâ dînini bütün dinlere karşı üstün kılmak için, müslümanların yardımcısıdır. Sakın, İbn-i Ebû Kuhâfe (Ebû Bekr) beni az bir kuvvetle düşmana ezdirecek, deme. Çünkü “ey Amr! Sen de gördün, biz çok yerlerde bulunduk. Bizden kat kat fazla düşmanlarla muharebe ettik. Sonra sen Huneyn’de Allahü teâlânın müslümanlara nasıl yardımda bulunduğunu da biliyorsun. Ey Amr, senin yanında Bedir’de savaşmış olan Muhâcir ve Ensârdan olanlar var. Onlara çok ikrâmda bulun. Onların hakkını gözet. Onlar üzerinde hüküm ve otoriten ile büyüklük ve üstünlük gösterme. Şeytanın vesvesesi sana karışıp da, “Ben onlardan daha üstün olduğum için, Ebû Bekr beni onların başına seçti” demiyessin. Şeytanın hilesinden çok sakın. Sanki onlardan biri gibi ol. İşlerinde onlarla istişare et. Namaza çok sarıl. Vakit girince ezan okut. Namazları ezânsız kılma. Ezanı bütün asker işitsin. Seninle beraber namaz kılmayı arzu edenlere namaz kıldır. Bu en fazîletli olanıdır. Fakat, yalnız başına namaz kılanın da namazı olur. Düşmanından çok sakın. Dikkatli ol. Arkadaşlarına söyle, onlar da çok dikkatli olsunlar. Sen maiyetinde bulunanların ahvâlini iyi bil. Onların arasında bulun. Onlarla beraber otur. İnsanların gizli şeylerini açma. Düşmanla karşılaştığın zaman düşmandan değil, Allahü teâlâdan kork. Arkadaşlarına nasîhatte bulunduğun zaman, kısa ve öz söyle. Önce kendini düzelt ki, emrin altında olanlar da sana karşı iyi olsunlar. İmâm (işin başında bulunan) kimsenin bildiğini ve emri altındakiler hakkında yapacağını, Allahü teâlâdan başkası bilmesin. Ben seni Araplardan muhtelif kabilelerin başına geçirdim. Sen onların her birisine kendi durumlarına uygun olan neyse, ona göre muamele et. Onlara, şefkatli ve merhametli bir baba gibi ol. Yola çıkmadan önce öncü birlik gönder. Düşmanını gördüğün zaman sabırlı ol. Askerine Kur’ân-ı kerîm okut. Câhiliyye sözlerinden onları menet. Böyle sözler, kabilelerin birbirlerine karşı üstünlük ifâde eden sözleri, aralarında düşmanlık doğurur. Dünyânın parlaklığına râğbet etme. Böyle yaparsan, Allahü teâlânın Kur’ân-ı kerîmde övdüğü kimselerden olursun” buyurdu.

Hz. Ebû Bekr-i Sıddîk’ın (r.a.) cihâda da’vet için Mekkelilere yazdığı mektûb şöyledir:

Bismillahirrahmanirrahîm. Ebû Bekr’den, Mekkelilere ve diğer mü’minlere. O’ndan başka ilâh olmıyan Allahü teâlâyâ hamd eder, O’nun Peygamberi Hz. Muhammed’e salât ve selâm ederim. İmdi, ben, müslümanları cihâda ve Şam taraflarının fethine çağırıyorum. Sizi ve diğer müslümanları Allahü teâlânın emrettiği şeye da’vet ediyorum. Çünkü, Allahü teâlâ Tevbe sûresi kırkbirinci âyet-i kerîmesinde: **“Ey mü’minler gerek hafif (süvari) gerek, ağırlık (piyade) olarak seferber olun ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda muharebe edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için pek hayırlıdır.”** Bu âyet-i kerîmeyi ilk önce tasdîk edenler, onun hükmüne ilk uyanlar sizlersiniz;. Bu hatamdan (her zaman) bu âyet-i kerîmenin hükmüne öncelikle uymaya lâîk olanlar, sizlersiniz. Kim Allahü teâlânın dînine yardım ederse, Allahü teâlâ da ona yardım eder. Kim de bu hususta cimrilik ederse, Allahü teâlânın ona asla ihtiyâcı yoktur. Öyleyse, (Ey Mekkeliler): **“Meyvelerinin devşirilmesi çok yakın olan yüksek bir Cennete (el-Hâkka-23) koşunuz.** Allahü teâlâ onu Ensâr ve Muhacirlere hazırlamıştır. Kim onların yoluna tâbi olursa, Allahü teâlânın velî kullarından ve seçilmişlerden olur. **“Allahü teâlâ bize kâfidir ve O ne güzel vekildir”** (Âl-i İmrân-73). “Hz. Ebû Bekir, mektubunu mühürleyip, Ahdullah bin Huzâfe’ye verdi. Abdullah bin Huzâfe mektubu alıp yola çıktı. Mekke’ye varınca, Mekke haltanı yüksek sesle yanına da’vet etti. Mekkeliler, onun yanına toplandılar. Hz. Ebû Bekr’in mektubunu kendilerine verdi. Mektup, Resûlullahın (s.a.v.) Eshâbına (r.anhüm) okundu. Mektubu dinledikten sonra, Sehl bin Amr, Hars bin Hişâm, İkrime

bin Ebî Cehl, "Biz bu dâ'veti kabul ettik. Bize söylenilenlerin hepsini tasdik ettik, dediler. Ayrıca İkrime: "Ne zamana kadar canlarımızı fedâ etmeden duracağız? Herkes gidilecek yere gitti. Kazanan kazandı. Biz onlardan geri, kalmış olsak bile, hiç olmazsa, cihâd için bizden önce davranıp gidenlere kavuşur, böylece, biz de onlardan oluruz" dedi. Sonra İkrime bin Ebî Cehl ve Hars bin Hişâm, Mahzumoğulları ile beraber hareket ettiler. Mekkelilerden beşyüz kişi de onlara katıldı.

Hiz. Ebû Bekr, Tâiflilere mektûb yazdı. Onlar da dört yüz kişi ile yola çıktılar. Onlar arasında Sa'îd bin Hâlid bin Sa'îd bin Âs isminde cesur bir genç vardı. Asil bir genç idi. Hiz. Ebû Bekr-i Sıddîk'ın huzuruna çıkıp: "Ey Resûlullahın halîfesi: Sen, babam Hâlid'e bayrak vermek istemişsin. O senin askerlerinin kumandanı olacakmış. Fakat, ba'zı kimseler onun hakkında konuştuğu için sen onu azletmişsin. Halbuki o, canını Allah yoluna vakfetmişti. Hem ben de senin cihâd da'vetini kabul ettim. İstersen beni bir miktar askerın başına ver. Ben harbden asla çekinmem" dedi. Sa'îd bin Hâlid babasından daha kahraman ve savaşçı birisiydi. Bunun üzerine, Hiz. Ebû Bekr ona bayrak verip, ikibin kişilik bir kuvvetin kumandanı yaptı. Ancak Ömer (r.a.) bunu muvâfık görmedi. Doğruca Hiz. Ebû Bekr'in yanına gelip: "Ey Resûlullahın halîfesi, sen daha üstünleri bulunduğu halde, Sa'îd bin Hâlid'e bayrak verip kumandan yapmışsın, öyle mi?" dedi. Bunun üzerine Hiz. Ebû Bekr çok düşündü. Sa'îd bin Hâlid'i de kumandan yapmak istiyor, diğer taraftan, Ömer'e (r.a.) de muhâlefet etmek istemiyordu. Çünkü, Hiz. Ömer'i seviyor, onun nasîhati-ne kıymet veriyor, onun Resûlullahın (s.a.v.) yanındaki yerinin ne kadar yüksek olduğunu çok iyi biliyordu. Bunun üzerine kalkıp, Hiz. Âişe'nin yanına gitti. Kendisinin Sa'îd bin Hâlid'e bayrak vermek istediğini, Hiz. Ömer'in ise bunu münâsib görmediğini söyledi. Bunun üzerine Hiz. Âişe: "Sen de biliyorsun ki, Ömer'in (r.a.) İslâma olan hizmeti büyüktür. Bu hizmeti Allah rızâsı için yapıyor. Kalbinde hiçbir müslüman için kin ve buğz yoktur. (Onun, Sa'îd bin Hâlid'e bayrak yerilmesini uygun görmemesi, en iyi olanın yapılmasını istemesinden dolayıdır) dedi. Ebû Bekr (r.a.) Hiz. Âişe'nin bu sözlerini kabul edip, oradan ayrıldı. Sonra Ezd ed-Devsî'yi çağırdı. Ona, "Sa'îd bin Hâlid'e git, bayrağı sana teslim etmesini söyle" dedi. Ezd ed-Devsî, Sa'îd bin Hâlid'in yanına gidip, bayrağı kendisine teslim etmesini, söyledi. Sa'îd bayrağı ona teslim edip dedi ki: Vallahi, Hiz. Ebû Bekr nerede olursa, onun bayrağı altında harb edeceğim. Çünkü, beti, canımı Allah yoluna vakfettim."

Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), ordunun önünde kimi göndereceğini düşünüyordu. Bu sırada yanına Sehl bin Amr, İkrime bin Ebû Cehl, Hişâm bin Hars gelip: "Şâhid olunuz, biz canımızı Allah yoluna vakfetmişiz. Bu uğurda savaştan asla geri dönmeyiz" dediler. Onların bu sözleri üzerine, Ebû Bekr (r.a.): "Allahım onları umduklarından daha iyisine kavuştur" diye duâ etti. Sonra, Hiz. Ebû Bekr Amr bin Âs'ı (r.a.) çağırdı. Ona bayrağı teslim edip, "Seni, Mekkeliler, Tâifliler, Hevâzin ve Benî Kilab'dan ibaret bir ordunun başına kumandan yaptım. Filistin mıntıkasına git. Orada Ebû Ubeyde (r.a.) ile muktuplaş, ona yardımcı ol. İşlerinde onunla meşveret etmeden (ona danışmadan) karar verme. Haydi git. Allahü teâlâ sana da, Ebû Ubeydeye de (r.a.) hayırlar versin" dedi. Hiz. Ebû Bekr, Amr bin Âs'a, müslüman askerlere ve Allahü teâlânın izni ile zaferi kazandıktan sonra, düşmanlara ve onların çoluk çocuğuna karşı nasıl muamele edeceğine dâir, ba'zı nasîhatlarda bulundu. Sonra onları uğurlayıp, gönderdi.

Hiz. Ebû Bekr, Amr bin Âs'dan bir gün sonra, Ebû Ubeyde (r.a.) kumandasındaki orduyu da, sancak ve bayraklar açarak uğurladı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Ubeyde (yardımını ve sizi muzaffer kılmasını) dilerim" deyip, onları da uğurladı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Ubeyde için: "Ebû Ubeyde bu ümmetin emînidir." buyurmuşlardı. Hiz. Ebû Bekr, Ubeyde'ye: "Ey ümmetin emîni, Amr bin Âs'a yaptığım nasîhatleri duydu. Aynı tavsiyeleri, sana da yapıyorum." buyurdu. Hiz. Ebû Bekr, Ebû Ubeyde'nin ordusunu da uğurladıktan sonra, Hâlid bin Velîd'i (r.a.) çağırdı. Onun için de bir bayrak açtı. Onu da kumandan yaptı. Ayrıca ona seçkin askerler verdi. Bunlar, çok kahraman kimselerdi. Bunların hesi, Resûlullah (s.a.v.) ile muhârebelere katılmış eshâb-ı kirâmdan (r. anhüm) meydana geliyordu. Hiz. Ebû Bekr, Hâlid bin Velîd'e: "Ey Ebû Süleymân, seni bu ordunun başına kumandan yaptım. Sen, doğru Irak ve İran tarafına git. Allahü teâlâdan, size nusretini (yardımını ve sizi muzaffer kılmasını) dilerim." deyip, onları da uğurladı.

Hiz. Ebû Bekr böylece her orduyu, başında bir kumandanla göndermişti. Zamanla Hiz. Ebû Bekr'i bir düşünce ve bir endişe kapladı. İslâm ordularının durumlarını merak ediyordu. Bu, yüzünden belli idi. Bunu sezen Hiz. Osman (r.a.) ona "Niçin böyle gamlısın?" diye sorunca, Hiz. Ebû Bekr, "Acaba İslâm ordularının durumu ne olacak diye merak ediyorum" dedi, Bunun üzerine Hiz. Osman: "Benim, Şam'a gönderilen ordu dışında, diğer ordulardan hiç endişem yok. İnşâallah Rumlara ve İranlılara karşı zafer kazanacağız. Bu hususta, Allahü teâlânın va'di var. Allahü teâlâ va'dine asla muhalefet etmez. Ancak zafer bu ordu ile mi, yoksa başkası ile mi olur, onu bilmiyorum. Fakat sen yine de, Allahü teâlâdan zafer bekle" dedi. O gün akşam oldu. Hiz. Ebû Bekr o gece rû'yâda, Amr bin Âs'ı (r.a.) sıkıntılı bir hâlde gördü. Sonra Amr bin Âs, ovalık, yeşillik ve rahat bir yere doğru gidip at üstünde düşmana saldırdı. Peşinden müslüman askerler saldırdı. Sonra geniş bir araziye gelip, istirahat ettiler. Bu sırada Hiz. Ebû Bekr, uykudan uyandı. Gördüğü rû'yâdan dolayı rahatladı. (Rû'yâsını Hiz. Osman'a anlatınca), O: Rû'yâ, müslümanların muzaffer olacağına delâlet ediyor. Fakat, Amr bin Âs (r.a.) düşmanla savaş ederken büyük bir sıkıntı ile karşılaşacak, ancak, bu durumdan kurtulacak, dedi.

Gerek İslâmiyetten evvel ve gerekse İslâmiyetten sonra, Şam taraflarından tüccarlar Medîne-i münevvereye gelir, beraberlerinde buğday, arpa, zeytin, incir, kumaş ve daha başka Şam'da bulunan eşyaları getirip, satarlardı. Yine bu satıcılardan ba'zısı gelmişti. O sırada da, Hz. Ebû Bekr, Rumların ve İranlıların üzerine ordular göndermişti. Bütün bunları gören tüccarlar, Şam'a dönünce, Medîne-i münevverede olup bitenleri, Rum kralı Herakl'e bildirdiler. Bu haberi alan Herakl, hemen devletin ileri gelenlerini topladı. Onlara, kendisine ulaşan haberi bildirdi. Onlara: "Daha önce de size böyle bir durumla karşılaşacağınızı haber vermiştim. O Peygamberin (s.a.v.) Eâhâbı, mutlaka benim hâkimiyetim altında olan yerlere sahip olacaktır. Bunun zamanı çok yakındır. Muhammed'in(s.a.v.) halîfesi, sizin üzerinize ordular gönderiyor. Onlar şu anda bize çok yaklaştılar. Artık dîninizi ve kendinizi koruyunuz. Eğer, gevşeklik ederseniz, Arablar, bütün memleketinize ve mallarınıza sahip olacaklardır" dedi. Herâkl'in bu sözlerini dinliyen Rumlar, ağlamaya başladılar. Herakl, onlara: "Ağlamayı bırakın da, başınızın çâresine bakın" dedi. Sonra, Herâkl'in veziri: "Ey Melik, bize bu haberi getirenleri dinlemek istiyoruz" deyince, Herakl, kapıcılarından birisine, haberi getiren hristiyan tüccarları çağırmasını emretti. Kapıcı, yanında, o tüccarlardan birisi ile geldi. Herakl ona; "Getirdiğiniz, bu haber ne zamana ait?" diye sorunca, tüccar, "Yirmibeş günlük" dedi. Herakl: "Şimdi onların başında kim var?" dedi. Tüccar: "Ebû Bekr-i Sıddîk denen birisi var. Senin memleketine orduları o gönderiyor" diye cevap verdi. Herakl, "Sen onu gördün mü?" diye sordu. Tüccar, "Evet! O benden dört dirhem karşılığında bir Semle (peştemal gibi bir örtü) satın aldı. Onu omuzuna koydu. O sanki, halktan birisi gibi. Üzerinde sadece iki elbisesi var. Halk arasında dolaşıyor. Çarşıya gidiyor, insanların yanına gidip, onlarla görüşüyor. Zayıfın hakkını kuvvetliden alıyor" dedi. Bunları dinliyen Herakl: "Evet biraz daha anlat" dedi. Tüccar: "Ebû Bekr, rengi soluk ve yanakları ince bir zâttır" diye konuştu. Bunun üzerine Herakl: "Dînim hakkı için, bu anlattığın zât, bizim kitaplarımızda okuduğumuz ve kendisinden sonra müslümanların başına geçeceği bildirilen, Ahmed'in (Resûlullahın) arkadaşıdır. Kitaplarımızda, onun uzun boylu, kuvvetli bir arslan gibi olduğu bildirilir." Tüccar, Herâkl'in bu sözünü duyunca, şiddetle bağırdı: "Ebû Bekr'i aynen anlattığın gibi gördüm" dedi. Daha sonra, Herakl: "Vallahi, bunların hepsi, doğrudur. Hattâ ben, Rumları Muhammed'in dînine da'vet ettim de, onlar bana itâat etmediler. Fakat, şu kesindir ki, benim hâkimiyetim, çok yakında yok olacaktır." Sonra, haç'ı ordusunun kumandanlarından birisine verdi. Ona, "Seni başkumandan yaptım. Arabları, Filistin'den çıkarmak için harekete geçiniz. Filistin, bolluk ve bereketli bir topraktır. Filistin bizim şerefimiz, makam ve mevkimiz başımızın tâcı ve her şeyimizdir" dedi. Böylece, Rum ordusu yola çıktı.

Hz. Ebû Bekr'in Amr bin Âs komutasında gönderdiği ordu Filistin toprağına varınca; Amr bin Âs, Muhâcir ve Ensârı toplayıp onlarla, istişare etti. Müslümanlar muharebe hakkında istişare hâlinde iken, Adiy bin Âmir çıkageldi. Adiy Müslümanların seçkinlerinden bir zât idi. Şam taraflarına çok gidip gelirdi. Şam'ı, buradaki insanları ve onların hâllerini iyi bilirdi. O gelince Amr bin Âs'ın yanına oturtular. Amr bin Âs ona, "Şam taraflarında neler var?" dedi. Adiy "Hristiyanlar ordularıyla geliyorlar. Karınca gibiler, çok kalabalıklar" dedi. Bunun üzerine, Amr bin Âs ona: "Biz onlara karşı Allahü teâlâya güveniyor, ondan yardım diliyoruz. Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" dedi. Sonra şöyle konuştu: "Burada hepimiz eşitiz. Birimizin diğerinden farkı yoktur. Düşmana karşı Allahü teâlâdan yardım isteyiniz. İ'lây-ı kelîmetullah (Allahü teâlânın İsm-i şerîfini yüceltmek için) harb ediniz. Kim böyle savaşırsa, şehîd olur. Kim de böyle savaşsın, hayatta kalırsa, o kimse mes'ûd ve bahtiyar bir insandır. Şimdi, herkes harb hususunda fikirlerini beyân etsin" dedi. Herkes düşmana galip gelmek için, nasıl hareket edilmesi gerektiğine dâir görüşlerini bildirdiler. Muhacirlerden birisi de şöyle dedi: "Biz Resûlullah (s.a.v.) ile beraber, az bir orduyla, kalabalık orduları yenerdik. Allahü teâlâ, bize yardım edeceğini va'd etti. O, sabredenlere hayır ve iyilik va'd etti. Kur'ân-ı kerîmde: **"Ey mü'minler! Önce kâfirlerden size, yakın bulunanlarla savaşın. Onlar sizde şiddet ve kuvvet bulsunlar. Biliniz ki, Allahü teâlâ takva sahipleriyle beraberdir."** (Tevbe: 123) buyurmaktadır" dedi. Nihayet müslümanlar, düşmanla bütün güçleriyle harb edeceklerine dâir karara vardılar. Amr bin Âs, Abdullah bin Ömer bin el-Hattâb'a sancak verip, emrine bin tane süvari verdi. Bunlar arasında Tâif ve Sakîf kabilelerinden birçok kahraman vardı. Birlik, Amr bin Âs'ın emri üzerine hareket etti. Sabaha kadar yürüdüler. Bu sırada, kalabalık insan topluluğuna dâir bir takım izlere rastladılar. Abdullah bin Ömer (r.a.), "Bu asker izi. Zannederim, Rumların öncü birliklerine aittir" dedi. Sonra, emrindeki askerlerle birlikte durdu. Askerler: "Sen bizi bırak, bu izi takip edelim", dediler. Abdullah bin Ömer (r.a.): "Hayır, izin kime ait olduğunu öğreninceye kadar, kimse dağılmasın" diye emir verdi. Bu yüzden kimse yerinden ayrılmadı. Araştırma neticesinde, onbin kişilik Rum askerinin, yakınlarında olduğunu gördüler. Bunlar, müslümanlara dâir haber alabilmek için dolaşan Rum öncüleri idi. Abdullah bin Ömer, onları görünce, müslüman askerlere: "Bu fırsatı kaçırmayınız. Cennet kılıçların gölgesi altındadır" dedi. Bu sırada, müslümanlar, gür bir sesle, "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" söylediler. Her taraf Kelime-i tevhîd sesleriyle doldu. Ağaçlar, taşlar ve orada bulunan herşey onlara, Kelîme-i tevhîd ile cevap veriyordu. İlk hücum eden İkrime bin Ebû Cehl oldu. Onu Sehl bin Amr ve Dahhâk ta'kib etti. İki ordu birbirine girdi. Abdullah bin Ömer (r.a.) bu sıradaki manzarayı şöyle anlatır: "O anda, Rumların ön-de gelen kahramanlarından, iri yapılı, sağına soluna çevik hareketlerle vuran birisini gördüm. Bu öncü kuvvetlerinin komutanı ve Rumların gözbebeği olan birisi idi. Rum askerinin üzerinde moral yönünden

büyük te'siri vardı. Üzerine hücum edip, mızrağımı ona doğru uzattım. Fakat o, mızraktan kendisini kurtardı. Ona doğru yaklaştım. Kendisini mutlaka öldürmek istiyordum. Bir fırsatını bulup, onu yaraladım. Kılıcımla ona vuruyordum. Fakat, sanki taşa vuruyordum. Kılıcımla vurdukça, kılıç sert taşa vurulunca çıkardığı ses gibi ses çıkarıyordu. Hattâ kılıcımın parçalandığını zannettim. Nihayet Rumların kumandanı yere düştü. Bunu gören Rumlar, büyük bir korkuya kapıldı. Bundan istifade ederek Müslümanlar daha şiddetli çarpışmaya başladılar. Allah için Dahhâk ve Hars bin Hişâm çok kahramanlıklar gösterdiler. Rumlar büyük bir hezimete uğradılar. Bir kısmı da kaçtılar. Böylece muharebe, Allahü teâlân Müslümanlara va'd ettiği nusretiyle (yardımıyla) zaferle sonuçlandı.”

Harp sahasının çeşitli yerlerine dağılmış bulunan Müslümanlar döndüler. Hepsi bir araya geldiler. Rumlardan aldıkları malları ve ganimetleri topladılar. Bütün Müslüman askerler dönmüş, Abdullah bin Ömer ise daha ortada yoktu. Müslümanlar, birbirlerine: Abdullah bin Ömer nerede? diye soruyordu. Biri, O çok zâhid ve çok ibâdet eden birisidir, diye konuştu. Başkaları ise: Bu muharebede Abdullah bin Ömer gibi birisi vardı. O öyle mübârek bir kimsedir ki, deyip onu çok methettiler. Onların arasında geçen konuşmaları bulunduğu yerden dinliyen Abdullah bin Ömer (r.a.), yüksek sesle, tekbîr ve tehlîl getirip, Resûlullah'a (s.a.v.) salât ü selâm getirdi. Elinde bulunan bayrağı salladı. Bunu gören müslümanlar, doğruca onun yanına koşuştular. Ona nerede idin diye sorduklarında, o, Rumların kumandanları ile meşguldüm. Onu öldürdüm, dedi.

- 1) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-7, cild-5, sh-425*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-348*
- 3) *Ed-Dibâc-ül-müzehebb sh-230*
- 4) *Târih-i Bağdâd cild-3, sh-3*
- 5) *Mizân-ül-i'tidâl cild-3, sh-662*
- 6) *Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh-348*
- 7) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh-363*
- 8) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-18*
- 9) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-68, 195, 202, 218*
- 10) *Eshâb-ı Kirâm sh-16, 404*
- 11) *El-A'lâm cild-6, sh-311*
- 12) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh-95*
- 13) *Fütûh-uş-Şâm sh-6*

VELİD BİN ŞÜCA' EL-KÜFÎ:

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Velîd bin Şücâ' bin Velîd bin Kays es-Sekûnî el-Kindî İbn-i Ebî Bedr el-Küfî'dir. Künyesi, Ebû Hümâm'dır. Aslen Şamlı veya Kûfelidir. Bağdâd'a yerleşti. Orada ilim tahsil etti ve talebe yetiştirdi. 243 (m. 857) senesinde Rabî-ül-evvel ayında Bağdâd'da vefât etti.

Meşhûr hadîs âlimlerinden olan Velîd bin Şücâ'; Ali bin Müshir, Şüreyk bin Abdullah, İsmâil bin Ca'fer, Abdullah İbn-i Mübârek, Yahyâ bin Zekeriyâ bin Ebî Zâide, Abdullah bin Vehb, Abdullah bin Nümeir, Velîd bin Müslim, Yahyâ bin Hamza ve daha bir çok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf aldı. Kendisinden de Ebû Hatim er-Rââ, Abbâs ed-Devrî, İbrâhîm el-Harbî, Mûsâ bin Hârûn, Abdullah bin Naciye, Abdullah bin İshâk el-Medâinî, Ebû'l-Kâsım el-Begâvî, Ebû'l-Leys el-Ferâizî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn-i Mâce ve daha pekçok tanınmış âlimler hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Velîd bin Şücâ', i'timâd edilir, doğru sözlü, sadûk (rivâyetleri sağlam) âlimlerdendir. İlim öğrenmek için çok yeri dolaştı. Bir çok âlimle sohbet etti. Ömrü ilim öğrenmek, talebe yetiştirmek ve çeşitli ilimler hakkında kitap yazmakla geçti.

Ahmed bin Muhammed şöyle bildiriyor: Ahmed bin Hanbel'e, Ebû Hümâm'ın sağlamlığı hakkında soruldu. O da: "Ondan yazınız!" buyurdu.

Yahyâ bin Maîn; Ebû Hümâm'ın, yüzbin hadîs-i şerîf ezberlediğini bildirdi.

Ahmed bin Muhammed İbn-i Kâsım bin Muhriz şöyle anlattı: "Yahyâ bin Maîn'e, Ebû Hümâm'ı sordum. Yahyâ bin Maîn i'timâd edilir, doğru sözlü bir âlimdir" dedi.

Ahmed bin Ali İbâr şöyle anlatır: "Adamın birisi, Yahyâ bin Maîn'e, ismini işitemediğim kimsenin, nasıl birisi olduğunu sordu. İbn-i Maîn de, sorduğu zâtın güvenilir birisi olduğunu söyledi. Soran adama, "Kimin hakkında ma'lûmat edindin?" dedim. O da, "Ebû Hümâm hakkında!" dedi.

Ebû Hümâm'ın kâtibi Ebû Yahyâ şöyle bildirdi: "Ebû Hümâm'ı rû'yâda gördüm. Başının üzerinde kandiller asılıydı. Yâ Ebâ Hümâm, ne yaptın da bu kandillere kavuştun? dedim. Bunlara Havz, şefâat ve bunlara benzer nice hadîs-i şerîfler sebebiyle kavuştum!" dedi.

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-13, sh-443*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-135*
- 3) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh-170*

YAHYÂ BİN ABDÜLHAMÎD EL-HIMMANÎ:

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Zekerîyyâ'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 228 (m. 843) senesinde Samarrâ'da vefât etti. Samarrâ'da vefât eden ilk hadîs âlimi o idi.

Himmânî, Bağdâd'a geldi. Orada, Süleymân bin Bilâl, İbrâhîm bin Sa'd, Şerik bin Abdullah, Ebû Avâne, Hammâd bin Zeyd, Hâlid bin Abdullah ve daha başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. On-
dan da Hammâd bin Ali el-Verrâk, Ahmed bin Yahyâ el-Hülvânî, Ebû Bekir bin Ebûd-dünyâ, Ebû Kılâle
er-Rakkâşî hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kûfe'de "Müsned" yazarların ilki odur. Hadîs-i şerîf öğrenip,
yazmak için çok memleketler dolaştı. Onbin hadîs-i şerîf ezberlemişti.

Abdullah bin Muhammed bin Menî' der ki: "Biz Yahyâ bin Abdülhamîd'in kapısının yanında idik! Bu
sırada Yahyâ bin Maîn bineği üzerinde geldi. Hadîs âlimleri ona, kendilerine hadîs-i şerîf öğretmesi için
istirhamda bulundular. O da "Ben Ebû Zekerîyyâ'nın yanına geldim" dedi. Ebû Zekerîyyâ'nın yanına gir-
di. Bir müddet içerde kaldıktan sonra, tekrar dışarı çıktı. Ona, Ebû Zekerîyyâ'yı nasıl buldukları sorulun-
ca, sika (güvenilir) olduğunu söyledi."

Muhammed bin Abdullah bin Süleymân el-Hadrâmî dedi ki: "Muhammed bin Abdullah bin
Nümeir'e, Yahyâ el-Himmânî'yi sordum. O da, onun sika ve iyi bir âlim olduğunu, ondan istediğini ya-
zabileceğini söyledi."

- 1) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-243*
- 2) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-12 sh-205*
- 3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-423*
- 4) *Târîh-i Bağdâd cild-14, sh-167*
- 5) *El-A'lâm cild-8, sh-152*

YAHYÂ BİN ADEM EL-KÜFÎ:

Kırâat, hadîs, fıkıh ve tefsîr âlimi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Ebû Muît
ailesinin âzâdlı kölelerindendir. İsmi, Yahyâ bin Âdem bin Süleymân olup, künyesi, Ebû Zekerîyyâ,
nisbeti Küfî'dir. Kendisine kırâat âlimi olduğu için Mukrî, hadîs âlimi olduğu için Muhaddis, fıkıh âlimi
olduğu için Fakîh, müslümanların mes'elelerini kolayca hallettiği için el-Ahvel ve yüzbin hadîs-i şerîfi
ezbere bildiği için de Hâfız lâkabları verildi. 203 (m. 808) yılında Vâsıt şehri yakınlarında Fem-i Sîlh'da
vefât etti. Namazını Hasen bin Sehl kıldırdı.

Kırâat ilmini İmâm-ı Âsım'ın râvilerinden Ebû Bekr bin Şûbe bin İyâş'tan alan Yahyâ bin Âdem el-
Mukrî, Yezîd bin Abdülazîz, Kutbe bin Abdülazîz, İbrâhîm bin Sa'd, Hasen bin Sâlih, İsrâil bin Yûnus bin
Abdurrahmân bin Hâmid, İsâbinTahmân, Fıtr bin Halîfe, Süfyân-ı Sevrî, Yûnus bin Ebî İshâk, Cerîr bin
Hâzim, Hasen bin Hayy, Yahyâ bin Zekerîyyâ, Züheyr bin Muâviye, Ebû'l-Ahvâs, Ammâr bin Ruzayk,
Fudayl bin Merzûk, Mufaddal bin Muhelhil, Vekî' bin Cerrâh, Varaka', Vehîb ve diğer âlimlerden ilim tah-
sil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kırâat ilminde, meşhûr on kırâat imamından biri olan Halef'i yetiştiren Yahyâ bin Âdem (r.a.)
müslümanların işlerini kolaylaştırmak için fıkıh ilminde pek kıymetli eserler vermiştir. Kendisinden sonra
gelen âlimler onu, Vekî' bin Cerrâh'ın halefi olarak görmüşler, asrında en sağlam bilgileri toplayan üç
âlimden biri olarak bahsetmişlerdir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunda ittifak edilen İbn-i Âdem el-
Hâfız'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden Kütüb-i sitte adı verilen altı hadîs-i şerîf kitabının her birine alın-
mıştır.

Sadaka-i câriye olarak faydalı kitaplar yazan bu büyük âlim, dînimizin pek kıymetli bilgilerini müm-
taz talebelerine öğretmiş, onların müslümanlara, faydalı hâle gelmesi için gayret sarf etmiştir. Bu âlim-
den, başta Ahmed bin Hanbel hazretleri olmak üzere, İshâk-ı Hanzâlî, İshâk bin Nasr, Ahmed bin Ebî
Reca' el-Hirevî, Ebû Kureyb, Abdullah-ı Mesnedî, İbn-i Ebî Şeybe, Abde bin Abdullah, Hârûn-ı Hammâl,
Hasen bin Ali bin Affân ve daha birçok âlim ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflenmiştir.

Muhammed bin Ahmed bin Berâe, Ali bin Medenî'nin: "Sahih rivâyetlerin şu altı kişi üzerinde top-
landığını gördüm: Medine'den İbn-i Şihâb, Mekke'den Amr bin Dinar, Basra'dan Katâde ve Yahyâ bin
Ebî Kesîr, Kûfe'den Ebû İshâk ve A'meş. Bunların ilmi de, kitap tasnif eden şu oniki âlime geçti: Medi-
ne'den Mâlik ve İbn-i İshâk, Mekke'den İbn-i Cüreyc ve İbn-i Uyeyne, Basra'dan Sa'îd bin Ebî Arûbe,
Hammâd bin Seleme, Ebû Avâne, Şu'be ve altısından da ilim öğrenen Ma'mer, Kûfe'den Süfyân-ı Sevrî,
Şam'dan Evzâî, Vâsıftan Hüşeym'dir." dediğini rivâyet ederek, sonuncular arasında Hammâd bin Zeyd'i
unuttuğunu söyler. Ali bin Medenî'nin devam ederek "Sonra bu oniki kişinin ilmi, Yahyâ el-Kattân, Yahyâ
bin Zekerîyyâ bin Ebî Zâide ve Vekî'ye geçti. Daha sonra da bu üç âlimin ilmi, İbn-i Mübârek,
Abdurrahmân bin Mehdî ve Yahyâ bin Âdem'de karar kıldı" buyurduğunu rivâyet etmektedir.

Yahyâ bin Âdem el-Fakîh'in fıkha dâir kıymetli eserlerinden "Kitâb-ül-harac"ı Ahmed Muhammed Şâkir tarafından 1347 (m. 1928) yılında Kahire'de neşredildi. Kitâb-üz-zevâl, Kitâbül-ferâiz adlı fıkha dâir iki kitabı ve Ahkâm-ül-Kur'ân adlı tefsîre dâir kitabı eserlerinden ba'zılarıdır.

- 1) *El-A'lâm cild-8, sh-133*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-175*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-8*
- 4) *Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh-360*
- 5) *Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-359*
- 6) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh-185*
- 7) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-253, 256*
- 8) *Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-399*

YAHYÂ BİN EKSEM:

Hanefî fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İlmi çok, fikri parlak, kadri yüksek, şânı yüce bir zât olup, ismi, Yahyâ bin Eksem bin Muhammed et-Temîmî el-Esedî el-Mervezî'dir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Nesebi, meşhûr Arap hâkimlerinden Eksem bin Sayfî'ye dayanır. 159 (m. 775) senesinde Merv'de doğdu. 242 (m. 856)'de hacdan dönerken Rebze'de 83 yaşında vefât etti.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî, Abdullah bin Mübârek, Fadl bin Mûsâ es-Sinânî, Hafs bin Abdurrahmân en-Nişâbü'rî, Mihrân bin Ebî Ömer er-Râziyyîn, Süfyân bin Uyeyne ve daha başka âlimlerin (r.aleyhim) derslerini dinleyip, onlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de, Muhammed bin İsmâ'il el-Buhârî, Ebû Hâtem er-Râzî, İsmâ'il bin İshâk el-Kâdî ve kardeşi Hammâd bin İshâk gibi birçok âlimler rivâyette bulunmuşlardır.

Yahyâ bin Eksem hazretleri, İmâm-ı a'zamın (r.a.) torunu İsmâ'il'den sonra, henüz yirmi yaşında iken Basra şehrine kadı ta'yin edildi. Basralılar, yeni ta'yin olan kadı efendinin bu kadar genç yaşta olmasına hayret edip, "Kadımız kaç yaşındadır?" denilince; "Ben, Peygamber efendimizin (s.a.v.) Mekke-i mükerreremeye kadı ta'yin ettiği Attâb'dan (r.a.) ve Yemen'e kadı ta'yin ettiği Mu'âz bin Cebel'den daha yaşlıyım" buyurdu.

Hatîb el-Bağdâdî onun hakkında şöyle der: "Yahyâ bin Eksem, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat i'tikâdî üzere olup, bid'atden çok sakınırdı."

Talha bin Muhammed bin Ca'fer der ki: "Gelmiş geçmiş ilim ehlinin büyüklerinden, büyük küçük herkesin tanıdığı meşhûr bir âlimdir. İlmi ve fazîleti çok idi. Herkes ile çok iyi geçinirdi. Edebi pek fazla idi. Güç işleri kolayca hallederdi... Halife Me'mûn'un yanında kıymeti herkesten daha fazlaydı. Me'mûn onu kadı ve memleket işlerini tanzim etmekle (düzenlemekle) görevlendirdi. Vezirler bile onun mütâlâa ve görüşünü almadan hiç bir iş yapamazlardı."

Ebû Ayna: "Zamanın tanınmış kişilerinden birisine, Yahyâ bin Eksem'in mi, yoksa, yine onun gibi halîfenin yanında kıymeti olan, İbn-i Ebî Duât'ın mı daha üstün olduğu soruldu. O zât, Yahyâ bin Eksem'in daha üstün olduğunu, çünkü onun, yalnız dostlarıyla değil, hasmı ve düşmanlarıyla bile iyi geçindiğini, herkese iyi ve güzel muamelede bulunduğunu söyledi."

Yahyâ bin Eksem, Me'mûn'un çocuklarının terbiyesi ile görevlendirilmişti. Yahyâ bin Eksem, Me'mûn zamanında mahkeme reisliği yapıyordu. Ona birisi gelip: "Allahü teâlâ kadımıza iyilikler verip, halini iyi eylesin. Bana yemek yemede ölçüm ne olsun, söyler misin?" dedi. Yahyâ bin Eksem, "Açlık ile tokluk arasında yiyeceksin" dedi. O kimse tekrar, "Gülmede ölçü ne olacak?" deyince "Yüzünde açıklık olacak. Fakat sesini yükseltmiyeceksin" cevabını verdi. "Ağlama hakkında ne dersin?" diye sorunca, "Allahü teâlânın korkusundan ağladığını kimseye söyleme" cevâbını verdi. "Amellerimi gizleme hususunda ne söylersin?" deyince, "Gücünün yettiği kadar gizle" diye cevap verdi. "Amelimden ne kadar göstereyim?" deyince de, "Sâlih kimselerin sana uyacağı, insanların sana i'timâd edebileceği kadar" cevâbını verdi. Bu suâlleri soran şahıs aldığı cevaplardan çok memnun oldu.

İsmâ'il bin İshâk: Yahyâ bin Eksem'in, fıkıhla alâkalı çok kıymetli kitapları bulunduğunu, ancak uzun olması sebebiyle insanların onları okuyamadıklarını söylemiştir.

"Tenbîh" isimli bir eseri olup, bunu Irak âlimlerinin usûlü üzere yazmıştır.

Yahyâ bin Eksem (r.a.) vefât ettikten sonra, kendisini sevenlerden Ebû Abdullah Hüseyin isminde bir zât rû'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muamele eyledi?" diye sordu. Yahyâ (r.a.) cevâbında buyurdu ki: "Allahü teâlâ bana, "Yâ Yahyâ! Sen dünyâda iken, benim için şu, şu amelleri yapmıştın, değil mi?" Ben de, "Yâ Rabbî! Ben yaptığım amellere değil, bana rivâyet edilen bir kudsî hadîse i'timâd edip ümitlendim" dedim. Allahü teâlâ, "O hadîs-i kudsî nedir?" buyurdu. Ben de dedim ki, "Bana Mu'ammer, İmâm-ı Zührî'den, o dahi Urve'den, o dahi Hz. Âişe-i Sıddîka'dan, o dahi Hz. Peygamber efendimizden, o dahi Hz. Cebrâil'den o dahi Allahü teâlâdan haber verdiler. Allahü teâlâ, "Ben azîmüştân, İslâm'da

ağaran saç ve sakala azâb etmekden haya ederim” buyurdu dedim.” Allahü teâlâ hazretleri, o zaman buyurdu ki, “Sen ve Mu’ammer ve İmâm-ı Zührî ve Urve ve Âişe ve Muhammed aleyhisselâm ve Cebrâil sâdıkınız. Ben azîmüştân dahi seni mağfiret ettim.”

Yahyâ bin Eksem (r.a.) buyurdu ki:

“Koğucunun zararı, sihirbazın zararından daha çoktur. Koğucu az bir zaman içerisinde öyle zararlar yapar ki, sihirbaz onu bir ayda yapamaz.”

- 1) *Tabâkât-ı Hanâbile cild-1, sh-140*
- 2) *Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh-147*
- 3) *En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh-217*
- 4) *Cevâhir-ül-mudiyye cild-2, sh-210*
- 5) *Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-135*
- 6) *Târih-i Bağdâd cild-14, sh-191*
- 7) *Mizân-ül-i'tidâl cild-4, sh-361*
- 8) *Kıyâmet ve Âhıret sh-12*
- 9) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-101*

YAHYÂ BİN HASSÂN TİNNÎSÎ:

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Zekerıyyâ olan Yahyâ bin Hassan bin Hayyân, 144 (m. 761) yılında Basra'da doğdu. Mısır'ın Tinnîs bölgesine hicret ederek, orada yerleşti. Basrî, Tinnîsî ve Bekrî nisbet edildi. 208 (m. 823) yılında Mısır'da vefât etti.

Tâbiîn zamanına yetişerek, Tebe-i tâbiînden olmakla şereflenen Yahyâ bin Hassân, Vüheyb bin Hâlid, Muâviye bin Sellâm, İbn-i bi'z-Zenâd, Süleymân bin Bilâl, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Kureyş bin Hayyân, Muhammed bin Râşid Makhûlî, Heysem bin Hamîd, Heşîm, Leys, Süleymân bin Dellâl, İsâ bin Yûnus, Abdülvâhîd bin Ziyâd, Rebî bin Süleymân ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Mısır'ın büyük âlimlerinden olup, imâm ve hüccet sayılırdı. Ya'nî, üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Kendisinden bahseden âlimler, sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Abdullah bin Ahmed'in babası, el-İclî, Ebû Hatem, Nesâî, İbn-i Hibbân, Mervân bin Muhammed ve İbn-i Yûnus gibi hadîs âlimleri bunlar arasındadır.

Yahyâ bin Hassan Tinnîsî'den, başta İmâm-ı Şâfiî hazretleri olmak üzere, oğlu Muhammed bin Yahyâ, Duheym, Ahmed bin Sâlih Mısırî, Rebî bin Süleymân Murâdî, Haşîş bin Esram, Muhammed bin Sehl bin Asker, Muhammed bin Miskîn, Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahîm Berkî, Ca'fer bin Müsâfir, Hasen bin Abdülazîz, Yûnus bin Abdüla'lâ Sadafî, Dârimî ve daha bir çok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Birçok kitapta bildiklerini aktaran Yahyâ bin Hassân'ın hadîsle ilgili bu kıymetli eserlerinin neler olduğu, kaynaklarda bildirilmemektedir.

- 1) *Tehzîb-ül-esmâ ve'l-lügâ cild-2, sh-75*
- 2) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-197*
- 3) *Mu'cem-ül-müellifin cild-13, sh-190*
- 4) *Kifâye sh-152*
- 5) *El-A'lâm cild-8, sh-140*

YAHYÂ BİN MAÎN:

Meşhûr hadîs âlimi. İsmi, Yahyâ bin Maîn bin Avn bin Ziyâd el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Zekerıyyâ'dır. 158 (m. 775) senesinde doğup, 233 (m. 847) târihinde 75 yaşında iken vefât etti. Kendisi Arab değildir. Abbâs el-Anberî, Yahyâ bin Maîn'e: “Yâ Ebâ Zekerıyyâ! Hangi Arablardanısın?” diye sorunca, “Ben Arab değilim. Fakat onların âzâdlısıyım” diye cevap vermiştir. Yahyâ bin Maîn, İbn-i Ebî Hayseme'ye: “Ben, Hişâm bin Abdülmelik el-Emevî'den önce Horasan emîri olan, Cüneyd bin Abdurrahmân el-Mukrî'nin âzâdlısıyım” demiştir. Yahyâ bin Maîn'in aslen, Horasan taraflarında bulunan Serahs (İran'ın kuzey sınırında Merv ile Meşhed arasında) şehrinden olduğu söylenir. Bağdâd'a 12 fersah mesafede bulunan ve Nikyâ denilen Enbâr şehrinden olduğu da bildirilir. Kaynaklar, onun Bağdâdlı olduğunu ifâde eder. Bu da onun, Bağdâd'da doğup, burada yetiştiğini gösterir. Doğumu Ebû Ca'fer el-Mensûr'un hilâfetine sonlarına rastlamaktadır. Bunu, Yahyâ bin Maîn'den Hüseyin bin Hibbân ve başkaları işitmiştir. Kaynaklarda ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Bir miktar babasından bahsedilmiştir. Babası, zamanın tanınmış kâtiplerinden idi. Taberistan; Rey ve çevresinin valisi olan Abdullah bin Mâlik'in kâtibi olarak çalıştı. Yahyâ bin Maîn babası vefât ettiğinde, 32 yaşındaydı. Yahyâ bin Maîn'e babasından çok servet kaldı. Hepsini hadîs tahsili için harcadı. Yine kaynaklar, Yahyâ bin Maîn'in bir oğlu ile bir kızının olduğunu bildirmektedir. Yahyâ bin Maîn'in vefâtı hakkında Târih-i Bağdâd'da şöyle der: Yahyâ bin Maîn Medîne-i münevvere üzerinden hacca gidip gelirdi. Son haccında, dönüşte yine Medîne-i

münevvereye uğramış, burada iki veya üç gün kaldıktan sonra yola çıkmışlardı. Bir konak ileride, arkadaşlarıyla beraber kalıp, geceyi burada geçirdiler. Yahyâ bin Maîn gece rû'yasında, gizliden gelen bir ses işitti: "Ey Ebû Zekerıyyâ! Benim civarımı terk edip de mi gidiyorsun?" diyordu. Sabah olunca, Yahyâ bin Maîn arkadaşlarına: "Siz yolunuza devam ediniz. Ben Medîne-i münevvereye dönüyorum" dedi. Medîne-i münevvereye varınca, üç gün sonra vefât etti. Hatîb el-Bağdâdî, "Sahih olan, hac dönüşünde değil, hacca giderken Medîne-i münevverede vefât ettiğidir" der. Yahyâ bin Maîn'in cenâzesi için, Resûlullah (s.a.v.) efendimizin serîri çıkarılıp, onun üzerine kondu. Herkes, "Bu cenâze, Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini toplayıp, onları zayi olmaktan koruyan, Resûlullah efendimiz söylemediği halde, yalandan hadîs uydurup, Resûlullah'a (s.a.v.) isnâd edenlerin yalanlarını ortaya çıkaran bir zâtın cenâzesidir" diyordu. Medine valisi de: "Resûlullahın (s.a.v.) hadîs-i şerîfi hususunda çok emin ve güvenilir bir kimsenin cenâzesinde bulunmak istiyen gelsin" diyordu. Cenâze namazını Medîne-i münevverenin valisi kıldırdı. İbn-i Mübeşşir der ki: "Yahyâ bin Maîn'i gece rû'yâmda gördüm. Rabbin sana nasıl muamelede bulundu? dedim. "Allahü teâlâ bana ihsanlarda bulundu. Beni buranın sıkıntılarından muhafaza buyurdu. Beni hurilerle evlendirdi. Sonra meleklerle karşı beni övdü" dedi."

Yahyâ bin Maîn vefât ettiği zaman, hadîs âlimlerinden birisi, "Bu büyük âlim, hadîs ilmini de beraberinde götürdü. Her taraftan bilmediklerini öğrenmek için, herkes ona gelirlerdi" dedi.

Süleymân bin Mâbed'in Yahyâ bin Maîn hakkında söylediği kasîdenin bir kısmının ma'nâsı şöyledir:

"Yahyâ bin Maîn'in vefâtı haberini alınca bütün müslümanları büyük bir üzüntü kapladı. Herkes, onu toprağa defn ettik deyince, benim gönlüm, hüzn ve kederden parça parça oldu. Gözyaşlarıma ve için için ağlamama mâni olamadım. Kendi kendime, hepimiz Allahü teâlâyâ deneceğiz, dedim. Allahü teâlâ için, Yahyâ bin Maîn'e ne kadar üzüldüm. O gittikten sonra, şimdi kime gidip, suâllerimizi arz edeceğiz. Vallahi o, geçip giden büyük âlimlerden sonra, onların bir yadigârı idi. O vefât edince, ilmi de beraberinde kefenine sokup götürdü. Ondan sonra şaşırıp kaldık. Sanki çobansız sürüler gibi olduk. Ey Yahyâ, gözlerimizin senin için döktüğü yaşlar, sana yetmez. Fakat, elemi ve acısı olan, ağlamakla sâdece rahatlar, biraz içini boşaltır. Yemin ederim ki, insanlar için ölüme bir çâre yoktur. Allahü teâlânın hükümünü kimse bozamaz. Eğer, ölümden kurtulmak bir mahlûk için mümkün olsaydı, âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah efendimiz ölmezdi. İnsan bununla teselli buluyor. Resûlullahın âhirete teşriflerindeki üzüntü daha başka idi. Ben, Yahyâ bin Maîn'in ölümüne, ilim de onunla beraber gittiği için ağlıyorum. Allahü teâlâ, Resûlullahın kabri şerîflerine komşu olan Bâkî' kabristanındaki Yahyâ bin Maîn'in kabrini rahmet yağmurlarıyla sulasın. Ölünceye kadar Rabbinin rızâsına göre yaşadı. Herkes ondan istifâde etti. Allahü teâlâdan, kıyâmet günü Habîbi Muhammed'i (s.a.v.) ona şefâatçi kılmasını dilerim."

Özellikle hadîs ilminde yüksek bir dereceye ulaşan Yahyâ bin Maîn'in, istifâde ettiği âlimler şunlardır: Abdullah bin Mübârek, İsâ bin Yûnus, Süfyân bin Uyeyne, Muâz bin Muâz, Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân ve daha başkaları. Ondan da Ahmed bin Hanbel, Ebû Hayseme, Züheyr bin Harb, Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, Ebû Dâvûd-es-Sitistânî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır.

Yahyâ bin Maîn, Edille-i şer'iyyenin (1. Kur'ân-ı kerîm, 2. Sünnet, 3. İcma', 4. Kıyas) ikincisi olan Sünnet-i seniyyeye çok hizmet etmiştir. Resûlullah'a (s.a.v.) ait olmıyan sözleri bulup atmak için çok çalıştı. Resûlullahın hadîs-i şerîflerini bulup öğrenmek ve onları tesbit edip derlemek için çok memleketler dolaştı. O her işittiği hadîs-i şerîfi yazardı.

Yahyâ bin Maîn, bizzat kendisi, bir rivâyete göre yüzbin, diğer bir rivâyete göre bir milyon hadîs-i şerîf yazmıştır. Yazdığı hadîs-i şerîflerin hepsini ezberlerdi. Nihayet hadîs ilminde yüksek bir merteye olan "Hâkim (300 binden fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile beraber ezbere bilen)" derecesine ulaştı. Hadîs ilminde herkesin mürâcaat ettiği bir merci durumunda idi. Kendisine ulaşan hadîs-i şerîflerin sahîh olup olmadığını ayırmakta pek mâhir idi. Sened ve metin kısımları birbirine karışmış hadîs-i şerîfler kendisine getirildiği zaman, hadîs-i şerîfin sened ve metnini ayrı ayrı ve açık olarak, bu hadîs-i şerîf şöyle, şu da böyledir, diyerek okur, soranlar hayran kalırlar idi.

Âlimlerin hakkında buyurdıkları:

İbn-i Hibbân (r.a.): "Yahyâ bin Maîn çok dindar, fazîlet sahibi, Resûlullah efendimizin sünnetlerini toplamak için, gece-gündüz çalışacağını diye dünyâ ile alâkasını kesmiş büyük bir âlim. Hadîs sahasında rehber, zor mes'elelerde merci (müracaat edilen) idi."

İclî (r.a.): "Hadîs-i şerîfleri Yahyâ bin Maîn gibi bilen birisine rastlamadım. O, İbn-i Medînî, Ahmed bin Hanbel ve benzerleri ile beraber bulunmuş, hepsi de onun büyüklüğünü kabul etmişlerdir."

İbn-i Rûmî (r.a.): "Ben, Ahmed bin Hanbel'in yanında idim. Bu sırada ona birisi geldi: "Ey Ebû Abdullah! Şu hadîs-i şerîflerde bir hatâ olup olmadığına bakıver" dedi. Ahmed bin Hanbel (r.a.) ona: "Sen Yahyâ bin Maîn'e git. O hadîs-i şerîfleri çok iyi bilir" buyurdu.

Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân, "Bize, zamanımızda şu iki âlim gibisi gelmedi. Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn" dedi.

İlim için yaptığı yolculuklar: Yahyâ bin Maîn, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) Sünnet-i seniyyesini ve mübârek sözlerini doğru olarak bulup öğrenmeyi küçüklüğünden beri çok arzu ediyordu. Bunun için ilk yolculuğu Kûfe'ye oldu. Sonra Basra'ya gitti. Yirmidört yaşında iken, yürüyerek hacca gitti. Hicaz'ın dînî yönden önemi ve her taraftan gelen büyük âlimlerle görüşüp, onlardan istifâde ve ilim alma imkânı olduğu için, hacca çok defalar gitti. Bu mukaddes yerleri sık sık ziyâret etti. Hattâ, vefâtı da Medîne-i münevverede oldu. Otuzdört yaşında Yemen'e gidip, oradaki meşhûr âlimlerden faydalandı. Daha sonra Tebriz, Rey, Şam ve Mısır'ı dolaştı. Bütün bunlar, Allahü teâlânın rızâsı için ve Resûlullah efendimizin Sünnet-i seniyyesini, doğru ve sağlam olarak öğrenip derlemek ve toplamak içindi. Böylece, sonraki asırdaki gelenlere, büyük bir miras bırakmış oluyordu.

Ehl-i sünnet akîdesi ile alâkalı ba'zı sözleri:

Birisi gelip, Yahyâ bin Maîn'e: "Ey Ebû Zekeriyâ! Ne dersin, kıyâmet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordu. Yahyâ (r.a.), "Evet, göreceğiz" cevâbını verdi. O şahıs: "Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde: **"Hiçbir göz O'nu ihâta ve idrâk edemez. Fakat O (ilmiyle) bütün gözleri (varlıkları) ihâta eder. O bütün incelikleri bilir, her şeyden haberdardır"** (En'âm-103) buyuruyor, buna ne dersin?" deyince, Yahyâ (r.a.): "Bu görme, dünyâda olmaz. Fakat âhirette Allahü teâlâ görülecektir. (Allahü teâlânın âhirette görüleceğine inanırız, fakat nasıl görüleceğini düşünmeyiz) buyurdu.

O, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman'a (r.anhüm) dil uzatanlara karşı: Resûlullah efendimizden (s.a.v.) sonra, bu ümmetin en üstünü Ebû Bekr (r.a.), sonra Ömer (r.a.), sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali'dir, derdi.

Kur'ân-ı kerîm'e mahlûktur, diyen Ehl-i bid'at ve dalâletten olan Mu'tezile'ye karşı da: "Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir" demiştir.

Zühdü, takvası, kerâmeti ve şefkati: Yahyâ bin Maîn, dünyâya kıymet vermezdi. Hayatını tamamen ilme vermişti. Aslında o, dünyâda çok müreffeh bir hayat yaşiyabilirdi. Çünkü, babası ona çok servet bırakmıştı. Fakat, o bu serveti, Resûlullahın Sünnet-i seniyyesine hizmet için harcamış, o kadar ki, ayakkabı alıp giyecek parası kalmamıştı.

Hüseyn bin Muhammed bin Abdurrahmân anlatır: Yahyâ bin Maîn, Fudayl bin İyâd'ın **"Eğer bütün arz dakiler bir misli ile beraber o kâfirlerin olsa, kıyâmet günü azabın kötülüğünden kurtulmak için onu mutlaka fedâ ederlerdi"** âyet-i kerîmesinin devamı olan **"Artık zannetmedikleri bir azâb Allahü teâlâ tarafından onlar için meydana çıkmıştır."** (Zümer-47) kısmı hakkında "Onlar, hasenat (iyilikler) zannettikleri amellerini gösterirler. Fakat, onlar bu amellerinin, hasenat değil, seyyiât (kötülük) olduğunu görürler" şeklindeki açıklamasını bana anlatırken, ağladığını gördüm" demiştir.

Yahyâ bin Maîn (r.a.) arkadaşlarıyla Mısır'ın köylerinden birisinde bulunuyordu. Yanlarında yiyecek bir şey bulunmadığı gibi, satın alacak paraları da yoktu. Akşamı bu hâlde geçirdiler. Sabahladıkları zaman, bir de ne görsünler, karşılarında bir tepsi dolusu kızarmış balık var. Orada kimseler de yoktu. Arkadaşları durumu Yahyâ bin Maîn'e arz etti. Yahyâ bin Maîn onlara, "Onu paylaşın ve yiyin. Bu Allahü teâlânın size gönderdiği bir rızıktır" dedi.

Kitâb-üt-târih'inde bildirdiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları: Ümmü Ferve rivâyet etti. Resûlullaha (s.a.v.) en fazîletli amel nedir? diye sorulduğunda **"İlk vaktinde kılınan namazdır"** buyurdular.

Ebû Sa'îd el-Hudrî bildirdi. Resûlullah (s.a.v.) yemek yemeyi bitirdiği zaman, **"Elhamdülillâhillezî et'amenâ ve sekânâ ve ce'alenâ mine'l-müslimin:** (Bizi doyuran, susuzluğumuzu gideren ve bizi müslüman kılan Allahü teâlâyı hamd olsun)" buyururlardı.

İbn-i Abbâs (r.a.) Peygamber efendimizin, yemeğe üfleme yasakladığını, bildirmiştir.

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etti. Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **"Allahü teâlâ şöyle buyurdu: Kibriya ridâm, azamet izârım mesabesindedir. Bu hususta bana ortaklık etmek isteyenleri Cehenneme atarım."**

Sa'îd bin Müseyyib rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **"Allahü teâlâyı îmândan sonra, aktın başı, insanlara müdâra yapmaktır"** (Müdâra; dîni korumak için, dünyâlık vermek.) Müdâra ederken tatlı dilli ve güler yüzlü olmak lâzımdır.

Abdullah bin Amr (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: **"Babasını râzı eden, Allahü teâlâyı râzı etmiş olur. Babasını râzı etmiyen, Allahü teâlâyı râzı etmemiş olur."**

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu lâ: **"Pişman olmak, nedamet getirmek, tövbedir."**

İbn-i Ömer (r.a.) rivâyet etti: Resûlullah efendimize birisi gelerek “Yâ Resûlallah! Gecenin hangi kısmında duâ daha makbul olur?” diye sordu. Resûlullah (s.a.v.) da, **“Gecenin son üçte birinde yapılan duâ”** buyurdu.

Enes bin Mâlik bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **“Kâfir bile olsa, mazlumin duâsından sakınınız. Çünkü, onun duâsı için, Allahü teâlânın katında perde yoktur.”**

Ebü'l-Ahvas rivâyet etti. Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: **“Kur'ân-ı kerîmi okuyunuz. Çünkü, Allahü teâlâ size, onu okuduğunuz için sevab verir.”**

Ebü Ümâme (r.a.) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: **“Ne mutlu beni görüp, sonra bana îmân edene. Ne mutlu beni görmeyip de, bana îmân edene.”** (Resûlullah efendimiz bunu yedi kere tekrar ettiler.)

Yahyâ bin Maîn'in bildirdiği başka bir hadîs-i şerîf: **“On şey sünnettir! Bıyığı kısaltmak, sakal bırakmak, misvak kullanmak, mazmaza, istinsah, tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, kasıkları temizlemek, su ile istincâdır.”**

Yahyâ bin Maîn (r.a.) buyurdu ki:

“Mal, helâlden de olsa, harâmdan da olsa mutlaka gider. Fakat, harâmdan elde edilmiş ise, geriye günahları kalır.”

“Allahü teâlâdan korkan takva sahipleri için, korkulacak bir şey yoktur. Çünkü, onların yemeleri ve içmeleri hep güzel, temiz ve helâldir.”

“Biz, uzun bir hayat yaşamayı arzu ediyoruz. Halbuki, günlerimiz, nefeslerimizle, göz açıp kapamalarımızla akıp gidiyor.”

“Kişinin alın teri ile, bileğinin kuvveti ile kazanması ve konuşurken, sözünün güzel olması ne güzeldir.”

Eserlerinden ba'zıları:

1. Et-Târih ve'l-ilel: Hadîs ricali hakkındadır, matbûdur. 2. Ma'rifet-ür-ricâl. 3. Künyeler ve isimler
Bunun bir cildi Riyâd Üniversitesi'ndedir.

- 1) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-268
- 2) El-A'lâm cild-8, sh-172
- 3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-280
- 4) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-2, sh-156
- 5) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh-139
- 6) Târih-i Bağdâd cild-14, sh-177
- 7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-268
- 8) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-429
- 9) Mir'ât-ül-cünûn cild-1, sh-79
- 10) Mizân-ül-i'tidâl cild-4, sh-410
- 11) Kitâb-üt-târih (Mukaddime)

YAHYÂ BİN MUÂZ-I RÂZÎ:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yahyâ bin Muâz bin Ca'fer ar-Râzî olup, künyesi, Ebû Zekeriyâ ve lakabı Vâ'iz idi. İnsanlara nasîhatle se'âdet yokmu anlatmakta, zühd, vera' ve takvada, (haram ve şüphelilerden sakınmada), hikmetli söz söylemekte, Allahü teâlânın emirlerine ve Resûlullahın (s.a.v.) sünnetine tâbi olmakta zamanının bir tanesi idi. Rey şehrinde doğdu. 258 (m. 872)'de Cemâzil-âhir ayında Nişâbü'r'da vefât etti.

Bağdâd ve Belh şehirlerine gitti. Tasavvuf ehli büyük âlimlerle görüşüp sohbet etti. İshâk bin Süleymân er-Râzî, Mekkî bin İbrâhîm el-Belhî, Ali bin Muhammed ve başka âlimlerle görüşüp, kendilerinden ilim tahsil etti. İlim, amel ve ahlâkta, nefsiyle mücâdele etmekte şaşılacak hâl ve üstünlük sahibi idi. İbrâhîm ve İsmâil adında iki kardeşi olup, onlar da yüksek hâl sahibi idiler. Kardeşlerinden birisi Mekte'ye gidip oraya yerleşti. Yahyâ hazretlerine bir mektûb yazıp “Üç arzum vardı, ömrümün sonunu en kıymetli yerde geçirmek, bir hizmetçimin olması ve ölmeden önce sizi bir defa daha görmek. Bunlardan ikisine kavuştum. Şu anda Harem-i şerifte bulunuyorum ve bir hizmetçim var. Duâ edin de Allahü teâlâ üçüncü arzuma da kavuşmayı nasîb etsin” dedi. Yahyâ bin Muâz, cevap yazıp, “Sen insanların en iyisi ol da istediğin yerde yaşa Yerler insanlarla değer kazanır, insanlar yerlerle değil, iki cihanın efendisi o taraflarda bulunduğu için, oralar çok kıymetli olmuştur. Hizmetçin bulunması arzusu, keşke bulunmasaydı. Efendilik Allahü teâlânın, hizmetçilik ise kulun sıfatıdır. Birini kendine hizmetçi edip de, o kimsenin Hakka kulluk etmesine mâni olmak mürüvete yakışmaz. Uygun değildir. Beni görmek arzu ettiğini söylüyorsun. Eğer hep Allahü teâlâyı hatırlar, her an O'nunla meşgul olursan, beni hatırına getirmezsın.

Şu anda bulunduğun yer, evlâdı kurban etmek yeridir. O'nu bulmuş isen, ben senin işine yaramam. Eğer O'nu bulamadınsa, benden sana ne fâide gelir” buyurdu. Sevdiklerinden birine yazdığı mektubda da “Dünyâ, uyku; âhiret ise uyanıklık yeridir. Rû'yâda ağlayan uyanıklıkta güler, sevinir. Sen dünyâ hayatında ağla ki, âhiret uyanıklığında gülesin ve neş'eli olasın” buyurdu.

Yahyâ bin Muâz (r.a.), Peygamber efendimizi (s.a.v.) rû'yada görüp, “Yâ Resûlallah! Seni nerede arayıp bulayım” dedi. Peygamber efendimiz (s.a.v.) “Ebû Hanîfe'nin mezhebinde” buyurdu.

Yûsuf bin Hüseyn-i Râzî diyor ki: “Âlim ve velîleri görmek için yüzyirmi şehir gezdim. Yahyâ bin Muâz'dan (r.a.) daha te'sirli ve daha güzel söz söyliyeni görmedim.”

Yahyâ bin Muâz-ı Râzî buyurdu ki:

“İyilik gördüğü zaman artmayan, kötülük gördüğü zaman eksilmeyen muhabbet, hakîkî muhabbet-tir.”

“Allahü teâlânın emri ile ne kadar meşgul oluyorsan, kendi işin için, halktan o kadar alâka bekle.”

“Gâfillerden, câhillerden ve yaltakçılardan uzak dur.”

“Bir kimse, hocasının hareket ve davranışlarından istifâde edemiyorsa, sözlerinden hiç istifâde edemez.”

“Açlık nurdur. Tokluk ateştir. Şehvet odundur. Şehvet ve tokluk bir araya gelince ateş yanmaya başlar. Sahibini yakıp bitirir.”

“İlmi ile âmil olan âlimler, müslümanlara analarından babalarından daha şefkatli, daha merhametlidirler. Çünkü onlar, insanın âhiretini kurtarıp, Cehenneme girmemelerini temin ederler. Ana-baba ise, insanı ancak dünyâ ateşinden ve felâketinden koruyabilir.”

“Dünyâyâ aldanmaktan çok sakınınız. Burası, yolcu konağı gibi geçicidir. Bugün buradayız. Belki yarın, belki daha önce göç edeceğiz. Burada bir an evvel azığımızı tamamlayalım. O kadar çabuk olalım ki, konuşmağa vaktimiz kalmasın. Konuşmayı âhirete bırakalım.”

“Kalbinde dünyâ hırsı bulunan bir kimsenin ilmi, Hz. Abdullah İbni Abbâs'ın ilmi kadar olsa, o kimse, insanlar için zararlıdır. Çünkü onun kendisine hayrı yoktur. Başkalarına nasıl olsun?”

“Evliyâ, insanları şeytanın elinden kurtaran zâttır.”

“Bir şeye ihtiyaç duyulduğu halde, çalışıp onu temin etmemek, çoluk çocuğu perişan bırakmak, cahillik ve tenbelliktir.”

“Ölümü bir tabağa koyup çarşıda satsalardı, âhiret ehli, başka bir şeye bakmayıp onu satın alırdı.”

“Cehennemliklerin amellerini işleyip; sonra da Cenneti istemek büyük ahmaklıktır..”

“Tövbeden sonraki bir günah, tövbeden önceki yetmiş günahdan daha çirkindir. Kalb ve beden hastalıklarımız için en iyi ilâç, günahı terk etmektir.”

“İhlâs, ameli kusurlardan temizlemektir.”

“Dînî ve ahlâkî bir vazifeyi îfâ etme fırsatını elden kaçırmak, ölümden daha zordur.”

“İbret alınacak hâdiseler pekçok, bunlardan ibret alanlar ise çok azdır.”

“Allahü teâlâyı sevdiğin kadar, herkes seni sever. Allahü teâlâdan korktuğun kadar, herkes senden korkar. Allahü teâlâyı kulluk ettiğin miktarda, herkes sana yardımcı olur.”

“Evliyânın sohbetine kavuşan sâdık bir kimse, her şeyi unutur. Her an Allahü teâlâ ile olur.”

“Dünyâ sevgisini terk etmek gayet zordur. Ama Cennete kavuşmak için, dünyâyı terk etmek lâ-zımdır.”

“Dünyâ kendisini terk etmezden evvel dünyâyı terk eden, kabre girmeden evvel orası için hazırlanan, Allahü teâlâyı kavuşmazdan evvel rızâsına kavuşan kimse, çok akıllıdır.”

“Dünyâ ekin yeri, insanlar da sanki ekindir. Ölüm, bu ekinleri biçen oraktır. Azrâil (a.s.) harman sahibi, mezar da harman yeridir. Cennet ve Cehennem ise ekinlerin durumuna göre konulacağı anbar gibidir, insanların da bir kısmı Cennete ve bir kısmı da Cehenneme gideceklerdir.”

“En çok sevdiğim ve sevdiğim şey, Allahü teâlânın bana ihsan ve ikrâm ettiği îmân ni'metidir. En çok korktuğum şey ise, onun benden gitmesidir.”

“Para akrebdir. Panzehirin yoksa, onu eline alma Çünkü seni sokar ve öldürür. Paranın panzehiri, helâl yoldan kazanıp, meşru olan yere sarf etmektir.”

“Allahü teâlâyâ itâat etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazinenin anahtarı duâ, anahtarın dişleri de helâl lokmadır.”

“Herkesin kalbinde, cömertlere karşı muhabbet, cimrilere karşı nefret vardır.”

“İnsanlar, fakîr olmaktan korkarak dünyâlık için çalıştıkları kadar, Cehennemden korkup, korunmak için çalışsalar, mutlaka Cennete giderlerdi.”

“Dünyâda, Allahü teâlâdan en çok korkan kimse, kıyâmet günü insanların en emîni olur.”

“İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri aramakta, kişiler için zillet, âhireti aramakta ise izzet vardır. Yok olacak şeylerin peşlerinde koşarak zillete düşmek, ebedî olanı terk edip, kendisini izzete ulaştıracak şeyi terk edene ne kadar çok şaşılır.”

“Allahü teâlânın dînine, O’nun kullarına hizmet etmekten zevk duyan bir kimsenin hizmetinde bulunmaktan, bütün mahlûklar zevk alırlar.”

“Kişinin ayağının sürçmesi, bir kusuru sebebiyledir.”

“Allah korkusu, kalbde yerleşmiş olan bir ağaç gibidir.”

“Allah korkusu, ibâdetin süsüdür.”

“Düşünmeden konuşan pişman olur. Konuşmadan önce düşünen selâmet bulur.”

“Kıyâmet günü fakîrlik ve zenginlik tartışılmayacak, fakîrliğe ne ölçüde sabredilmiş ve zenginliğe ne ölçüde şükür edilmiş ise, o hesâb edilecek Mes’ele çok fakîr veya çok zengin olmak değil, çok sabretmek veya çok şükretmektir.”

“Her kimde bulunursa bulunsun, tevazu güzeldir, ama zenginlerde bulunursa çok daha güzel olur. Her kimde bulunursa bulunsun, kibir rirkindir. Ama, fakîrlerde bulunursa çok daha çirkin olur.”

“Bir müslümanı medhedemiyorsan, bari kötüleme. Faydalı olamıyorsan bari zararlı olma, sevindiremiyorsan hiç olmazsa üzme.”

“Allah yolunda yürümek istiyene en zor gelen şey, yabancılarla beraber olmaktır.”

“Esas fakîrlik, fakîr olmaktan korkmak, esas zenginlik ise, Allahü teâlâyâ güvenmektir.”

“Senden meydana gelen bir hatâ sebebiyle seni özür dilemeye mecbur eden, beraber olduğunuzda kendisine müdârâ etmen icâb eden ve kendisine, (Allahü teâlâyâ duâ ettiğinde beni de hatırla) demeye ihtiyaç duyduğun kimse, hakîkî dost olamaz.”

“Yâ Rabbî! Kalbimdeki en tatlı hâl, rahmetinden ümitli olmamdır. Dilimdeki en tatlı hâl, seni tesbih etmenidir. Bana en tatlı gelen zaman da, dîdârını göreceğim zamandır.”

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh-107

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh-51

3) Sıfât-üs-safve cild-4, sh-71

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1 sh-94

5) Risâle-i Kuşeyrî sh-132

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh-165

7) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh-138

8) Şezerât-üz-zeheb cild-14, sh-208

9) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh-266

10) Nefehât-ül-üns sh-108

11) Keşf-ül-mahcûb sh-222

12) Fâideli Bilgiler sh-164

YAHYÂ BİN MÜBÂREK YEZÎDÎ:

Kırâat, nahiv ve lûgat âlimi ve şâir. Künyesi, Ebû Muhammed el-Adevî ve Yezîdî’dir. 134 (m. 755) senesinde doğdu. 202 (m. 818)’de Merv’de 74 yaşında iken vefât etti. Adiy kabîlesi arasına gitmiş olmasından veya bu kabilenin âzâdlı kölesi olmasından dolayı “Adevî” denilmiştir. Abbasî halifesi Mehdî’nin dayısı Yezîd bin Mensûr’un çocuğunun yetiştiricisi olması sebebiyle de “Yezîdî” denilmiştir. Hârûn Reşîd’in o sırada henüz küçük yaşta olan oğlu Me’mûn’a da müreb-bîlik yapmıştır.

Aslen Basralı olup Bağdâd’da yerleşmiş ve ilim tahsili yapmıştır, önce kırâat ilmini öğrendi. Kırâat ilminde hocası, Ebû Amr bin A’lâ’dır. Bu hocasından ve İbn-i Cüreyc’den hadîs rivâyetleri vardır. Kendisinden bu hususta ve kırâat ilminde rivâyette bulunanlar ise, oğlu Muhammed Ebû Şuayb, Sâlih bin Ziyâd-es-Sûsî, Ebû Ubeyd Kâsım bin Selâm, İshâk bin İbrâhîm Musûlî, Ebû Amr ed-Devrî, kardeşi İbrâhîm bin Muhammed, torunu Ahmed bin Muhammed’dir. Yahyâ bin Mübârek kırâat ilmini öğrendikten

sonra nahiv ve lûgat ilmini de öğrendi. Bu ilimleri, Arab dili ve edebiyatını, târih ilmini, Halîl bin Ahmed'den, Ebû Amr bin İshâk Hadramî'den ve zamanının bu husustaki diğer âlimlerinden öğrendi.

Lûgat ilminde "Nevâdir" kitabı meşhûr olup, bundan başka "Maksûr ve'l-Memdûd"

"Menakıb-ı benî Abbâs", "Muhtasar fi'n-Nahv" adlı eserleri vardır. Şiirleri de bir dîvânda toplanmıştır.

Yahyâ bin Mübârek'in beş oğlu vardı. Hepsî âlim, edib ve şâir idi. Lûgat ve edebiyat ile ilgili eserler yazmışlardır.

1) *Mu'cem-ül-müellifin cild-13, sh-220*

2) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-4*

3) *Vefeyât-ül-a'yân-cild-6, sh-183*

4) *Târih-i Bağdâd cild-14, sh-146*

5) *Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-340*

6) *El-A'lâm cild-8, sh-163*

YAHYÂ BİN SELLÂM EL-BASRÎ:

Tebe-i tâbiîn devrinde yetişen tefsîr, fıkıh, hadîs ve lûgat âlimlerinden. İsmi, Yahyâ bin Sellâm bin Ebî Sa'lebe el-Basrî'dir. Künyesi, "Ebû Zekerıyyâ"dır. 124 (m. 742) senesinde Kûfe'de doğdu. Babası ile birlikte Basra'ya gitti. Orada yetişip ilim öğrendi. Buraya nisbetle kendisine "Basrî" denildi. Bilâhare Mısır'a gitti. Oradan Afrika'ya (Kâyravân'a) geçti ve orasını vatan edinip yerleşti, ömrünün sonuna doğru hacca gitti. Hacdan dönüşünde, 200 (m. 810) senesinde Mısır'da (Fustat'ta) vefât etti.

Yahyâ bin Sellâm, Tâbiînden yirmiyeye yakın kimse ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Onlardan tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerine ait çok şeyler öğrendi. Onlar da kendisinden ilim aldılar. O; Hammâd bin Seleme, Hasen-i Basrî, Hasen bin Dînâr, Hemmâm bin Yahyâ, Sa'îd bin Arûbe ve daha başka âlimlerden ilim alıp rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, Mısır'da Abdullah bin Vehb ve ilimde onun dengi olan daha başka âlimler ilim aldı. İbn-i Cezerî diyor ki: "O, bir müddet Afrika'da kaldı. Orada kendisinden birçok kimse, "Tefsîr-ül-Kur'ân" adındaki eserini okuyup öğrendi. Oraya, daha önce onun gibi bir âlim gelmemişti." Oğlu Muhammed bin Yahyâ, "Tefsîr-ül-Kur'ân"a birçok ilâveler yapmıştır. Kendisi, oğlu ve torunu, birçok ilmî eserler ortaya koymuşlardır. Yazma ve dağınık halde bulunan tefsîrinden, bugün ele geçebilen nüshaları çok azdır. Mevcut olan eksik nüshaları, ya oğlu Muhammed bin Yahyâ, yahut da talebesi Ebû Dâvûd Ahmed bin Mûsâ nakletmişlerdir. Onun bu tefsîrinde, Resûlullah efendimizden, Tâbiînden ve Tebe-i tâbiînden naklettiği rivâyetlerle birlikte, tıp, biyoloji, matematik ve diğer fen bilgileri, kırâat, nahiv, lûgat, târih gibi birçok ilimlerden bahsedilmektedir. Bu tefsîr, çeşitli ilimlerden bahseden ilk tefsîr örneklerindendir.

Mısır'da yirmidokuz sene kaldı. İbn-i Hibbân Sikât kitabında onu, sika (sağlam, güvenilir) râviler içerisinde zikretmiştir. Nesâî "Onun rivâyetlerinde bir beîs yoktur" demiş, Hâkim ise "O İran'daki hadîs âlimlerinin imâmı idi. Ebû Amr el-Müstemlî'nin kitabında Ya'kûb bin Süfyân'ın Muhammed bin Yahyâ'nın meclisinde kırkbir sene bulunduğunu okudum" demiştir.

Muhammed bin Yezîd el-Attâr diyor ki: Ya'kûb bin Süfyân'dan işittim, şöyle anlattı: "Bir yolculuğum sırasında, nafakam çok azaldı. Geceleri yazıyor, gündüzleri okuyordum. Bir kış gecesi mum ışığında oturmuş yazarken, gözüme bir su düştü ve hiçbir şey göremez oldum. Bunun üzerine memleketimden uzakta böyle olduğuma ve artık gözlerimi kaybettiğimden ilim de öğrenemeyeceğim için ağladım. Ağlaya ağlaya uyumuşum. Rü'yâmda Peygamberimizi (s.a.v.) gördüm. Beni çağırdı ve "Yâ Ya'kûb niçin ağlıyorsun?" diye sordu. "Yâ Resûlallah gözlerim gitti (kör oldu) ve kaçırdığım şeye (artık ilim öğrenemeyeceğime; ağlıyorum" dedim. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) "Bana yaklaş" buyurdu. Yaklaştım, mübârek elleri ile gözlerimi mesh etti. Bu sırada sanki gözlerim üzerine bir şeyler okuyordu. Sonra uyardım ve gözlerim eskisinden daha iyi görmeye başladı. Sonra oturdum kitabımı yazmaya başladım."

Ebû Zür'a ed-Dimeşkî: Bize insanların en şerefliilerinden iki kimse geldi. Onlardan birisi hadîs öğrenmek için çok dolaşan Ya'kûb bin Süfyân'dır. (ikincisi Harb bin İsmâil'dir.) Irak âlimleri onun gibi birisinden rivâyet etmekten âciz kaldılar. Ya'nî, onun gibisi yoktu. Târih konusunda müracaat edilen kimseydi. Bizim içimizde kadri yüksek, şerefli, asîl ve kıymetli bir zâtı" demiştir.

Abdan bin Muhammed el-Mervezî şöyle anlatır: "Ya'kûb bin Süfyân'ı (vefâtından sonra) rü'yâmda gördüm. "Allahü teâlâ sana nasıl muamele etti,?" diye sordum. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ beni affetti ve bana; yer yüzünde nasıl hadîs ilmini öğretiyorsam, semâda da öylece öğretmemi emr etti."

Ya'kûb bin Süfyân, Mekkî bin İbrâhîm, Behz bin Hâkim'den o da babasından, o da dedesinden rivâyet etti: Peygamberimize (s.a.v.) bir yiyecek geldiği zaman, hediye mi yoksa sadaka mı olduğunu sordurdu. Eğer hediyedir denilirse ondan yerdî. Yok sadakadır denilirse Eshâbına yemelerini buyururdu. (Bkz. Selmân-ı Fârisî (r.a.)

En meşhûr eseri olan Târîh-ül-kebîr'i basılmamıştır. El yazma olarak çeşitli kütüphanelerde vardır. Müzekkirât-ül-meymenî: Bu kitab el-Ma'rîfetü ve't-târih kitabının ikinci cüz'ü olarak Topkapı

Fıkıh ilmine dâir yazdığı "İhtiyârât" adındaki eseri meşhûrdur. Onun bu eserinden, "Me'âlimü'l-îmân" kitabının sahibi İmâm-ı Beyhekî de bahsetmektedir. "Kitâb-ül-Câmî" adındaki eserini de İmâm-ı İbn-i Cezerî zikretti ve onun hakkında: "O, sika (güvenilir) sağlam, kitab ve sünneti (Ya'nî, Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri), lûgat ilmini ve Arapçayı iyi bilen bir âlimdir" Ve Ebü'l-Arab da: "Her ilimde onun çok eseri vardır" dediler. İbn-i Hibbân, onu sika râviler arasında zikretmektedir.

İbn-i Cezerî, Tabâkât-ül-Kurrâ" adındaki eserinde Yahyâ bin Sellâm'dan bahsetmektedir. O kırâat ilminde de sika bir râvidir. Kur'ân-ı kerîm harflerinin nasıl okunacağını bildiren nakilleri vardır. Bu ilme dâir olan ilmi, Hasen-i Basrî'den, o da, Hasen bin Dinar'dan ve diğerlerinden almıştır. Kırâatda, rivâyet tarîki ile bildirdiği çeşitli kavilleri (tercih ettiği sözleri) vardır.

1) *El-A'lâm cild-8, sh-148*

2) *Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh-371*

YA'KÛB BİN İSHÂK HADRAMÎ:

On kırâat imamından dokuzuncusu. Kur'ân-ı kerîmin kırâatim, okunuş şekillerim" ve bununla ilgili usûlleri, kaideleri naklen bildiren kırâat imâmılarından. Künyesi, Ebû Muhammed olup, Basralıdır. 205 (m. 820) senesinde 88 yaşında vefât etmiştir. Basra'da, rivâyet edilen ve yayılan kırâatin Ebû Amr'dan sonra imamıdır. Sâlih, sika (güvenilir) bir âlim olup, kırâat ilminde rumuzu (yâ ve ayn) harfleridir. Babası ve dedesi de kırâat âlimi idi. Ebû Hâtem şöyle demiştir: "Ya'kûb bin İshâk, âlimler yetiştiren bir aileye mensûbtu. Kırâat, Arab dili ve fıkıh ilminde büyük bir âlim idi. Kırâat öğretenlerin en meşhûrlarından olup, bizim zamanımızda gördüğümüz âlimler içerisinde en üstünü idi. Hurufatta, Kur'ân-ı kerîmdeki kelimeler üzerinde, harf ayrılıklarında ve sebeplerinde ve nahiv âlimlerinin bu husustaki bildirdikleri hususlarda kuvvetli bir âlim idi."

Ya'kûb bin İshâk, kırâat ilmini arz yoluyla (okuyup dinletmek yoluyla) Selâm bin Süleymân'dan, Mehdî bin Meymûn'dan, Ebû Esheb el-Utâridî'den ve diğer kırâat âlimlerinden almıştır. Kırâat ilminde silsilesi şöyledir: Kendisi lürrfatfarânü Selâm bin Süleymân'dan, bu zât Âsım bin Ebî Necûd'dan, bu zât da Hz. Ali'den, Hz. Alide Peygamber efendimizden (s.a.v.) naklen almıştır. Kendisinden ise birçok kırâat âlimi kırâat işitip, nakletmişlerdir. Kırâatta meşhûr iki râvîsi vardır. Bunlardan birincisi, Muhammed bin el-Mütevekkil'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Ruveys lakabı ile tanınmıştır. Diğer râvîsi Ravh bin Abdülmü'min'dir. Künyesi Ebü'l-Hasen olup, Ravh ismiyle meşhûrdur.

Ya'kûb bin İshâk, nahiv, kırâat, Arap dilinde, dil rivâyetinde ve fıkıh ilminde meşhûr bir âlim idi. Ebû Hatim Sicistânî şöyle demiştir: "Gördüğüm âlimler içerisinde, harflerin telaffuzunu, ihtilâf, sebep ve yollarını, nahiv yollarını ondan daha iyi bilen yoktu" İmâm-ı Cezerî de "Ya'kûb, nahiv ilminde ve kırâat ilminde zamanının en meşhûr âlimi idi" demiştir.

Ya'kûb bin İshâk hadîs ilminde de âlim olup, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Rivâyetleri, Sahîh-i Müslim'de, Sünen-i Ebî Dâvûd'da, Sünen-i Nesâî'de, Sünen-i İbn-i Mâce'de yer almıştır. Hadîs-i şerîf rivâyet ettiği zâtlardan bazıları şunlardır: Dedesi, Zeyd bin Abdullah, Esved bin Şeybân, Süheyl bin Mihran, Sevâde bin Ebî Esved, Süleymân bin Muâz ed-Da'bî, Selîm bin Hayyam, Hammâd bin Seleme ve diğer âlimlerdir. Kendisinden ise, Amr bin Ali, Ebû Rebî Zehrânî, Abdullah bin Muhammed bin Yahyâ Tarsûsî, Ukbe bin Mukrim ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Hallikan şöyle demiştir: Arabiyât ilimlerini ilk defa ortaya koyan ve rivâyet eden Ebü'l-Esved Düelfî'dir. O da bunu Hz. Ali'den öğrenmiştir. Ebü'l-Esved'den, Meymûn Akran, bundan Anbese, sonra Abdullah bin Ebî İshâk Hadramî almıştır. Bu zât Ya'kûb bin Hadramî'nin dedesidir. Bundan İsâ bin Ömer Sakafî, bundan Halîl bin Ahmed, bundan Sibeveyh ve bundan da Ahfeş almıştır.

1) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh-243*

2) *Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh-390*

3) *Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh-43*

4) *Tabakât-ı İbn-i Şad cild-7, sh-304*

5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-14*

6) *Bugyet-ül-vuât cild-2, sh-348*

7) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-382*

YA'KÛB BİN SÜFYÂN EL-FESEVÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi, Ya'kûb bin Süfyân bin Cevvân el-Fârisî el-Fesevî olup, künyesi, Ebû Yûsuf dur. İran'ın Fas şehrinde 191 (m. 807)'de doğmuştur. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yerler

dolaşmış, memleketinden uzak olarak yaşamıştır. Binden fazla hadîs âliminden hadîs öğrenmiştir. 277 (m. 890)'da Fas şehrinde Receb ayında vefât etmiştir.

Ya'kûb bin Süfyân, hadîs ilminde hâfız idi. Ya'nî, yüzbin hadîs-i şerîfi, râvileri ile ezbere bilirdi. Tâ-rih ilminde de üstâd idi. Ya'kûb bin Süfyân nerede hadîs bilen bir zât olduğunu öğrense onu bulur ve hadîs-i şerîf dinlerdi, ömrü böyle hadîs aramakla geçen Ebû Yûsuf, Habbân bin Hilâl, Ebû Âsım en-Nebîl, Ebû Nuaym bin Dükeyn, Süleymân bin Harb Esmâî, Abdullah bin Yezîd el-Muhrî, Ebî Meşhûr, Âdem bin Ebî İyâs, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ebî Yezîd, Mekkî bin İbrâhîm, Abdullah bin Abdülcebbâr, İbrâhîm bin Münzir, Yahyâ bin Ya'lâ ve pek çok âlimden hadîs rivâyet etmiştir.

Ya'kûb bin Süfyân'dan da Tirmizî, Nesâî, Muhammed bin İshâk, İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Hüseyin bin Muhammed-el-Kabâlî, İbn-i Hırâş, Hasen bin Süfyân, Ebû Avâne, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin İshâk es-Serrâc ve pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ya'kûb bin Süfyân; Şam, Humus, Filistin'de ondokuz sene ilim için dolaştı.

Sarayı kütüphanesinde (1554 numara ile) mevcuttur. Üçüncü bir kitabı ise el-Meşîhat'dır.

- 1) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh-385*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-582*
- 3) *El-A'lâm cild-8, sh-198*
- 4) *Mu'cem-ül-müellifin cild-13) sh-249*
- 5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-171*
- 6) *Esmâ-ül-müellifin cild-2, sh-537*

YA'KÛB BİN ŞEYBE:

Büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ya'kûb bin Şeybe bin Salt bin Usfûr olup, künyesi, Ebû Yûsuf es-Sudûsî'dir. Basralıdır. 182 (m. 798)'de Basra'da doğmuştur. Bağdâd'a gelerek yerleşmiş ve orada 262 (m. 875)'de Rabî-ül-evvel ayında vefât etmiştir.

Ya'kûb bin Şeybe, Ali bin Âsım, Yeric bin Hârûn, Ravh bin Ubâde, Affân bin Müslim, Ya'lâ bin Ubeyd, Mala bin Mensûr, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Eban-Nasr Hâşim bin Kâsım, Esved bin Âmir, Ebû Naîm, Kabîsa bin Utbe, Yahyâ bin Ebî Bukeyr, Müslim bin İbrâhîm, Ebû Velîd et-Tayâlisî ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Kendisinden de, kardeşinin oğlu Muhammed bin Ahmed bin Ya'kûb, Yûsuf bin Ya'kûb bin İshâk hadîs rivâyet etmişlerdir. Sika (sağlam, güvenilir) bir râvî idi. Bağdâd'da oturdu ve orada hadîs rivâyet etti. İmâm-ı Mâlik'in mezhebine tam vâkıf olan Ya'kûb bin Şeybe, Mâlikî mezhebini anlatan çok güzel bir kitap yazmıştır. Mâlikî fıkıhını, Mâlikî âlimlerinden İbn-i Ma'zel, Usbûğ bin Ferec, Hâric İbn-i Miskîn, Sa'îd bin Ebî Nebr'den öğrenmiştir. Daha pek çok Mâlikî âlimi ile görüşmüştür. Böylece Bağdâd'daki Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden bir fakîh (fıkıh âlimi) olmuştur.

Hadîs ilminde Kesîr-ül-hadîs'dir. Ya'nî, çok hadîs rivâyet eden âlimlerdendir. Hadîs hâfızı idi. Yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere okurdu. Muallâ (illetli) bir müsned kitabı yazmıştır. Bu müsned kitabını tamamlayamamıştır. Yazmış olduğu müsned kitabını temize çeken kırk kâtip bulundurur, bunların ücretini verirdi. Bunun için onbin altın harcadı. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyet ettiği hadîsleri topladığı müsnedinden ikiyüz cüz Mısır'da mevcut idi. Ayrıca Aşere-i mübeşşerenin (Cennetle müjdelenen on Sahâbînin) İbn-i Mes'ûd, Ammâr bin Yâser, Utbe, Ebî Gazvân, İbn-i Abbâs ve ba'zı Sahâbîlerin (r.anhüm) rivâyetlerini topladığı müsnedi vardır. Zehebî "Ya'kûb bin Şeybe'nin müsnedinin 5 cild olduğu haberi bana ulaştı" buyurdu.

Ya'kûb bin Şeybe, Kur'ân-ı kerîm hususunda birşey konuşmaz, kendisine sorulduğu zaman da cevap vermezdi. Irak kadılığına ta'yin edildi. Fakat Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylemedi diye, o zaman devlet idaresini elinde bulunduran Mu'tezile yolundaki bozuk inançlı kimseler tarafından, vazifesine başlatılmadı. Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olmadığını açıkça söylemediği için de ba'zı kişiler tarafından bid'at sâliibi olduğu söylenildi. Halbuki o hiç bir zaman Kur'ân-ı kerîme mahlûk demedi.

Ya'kûb bin Şeybe son derece cömerd idi. Bayramın yaklaştığı bir zaman, fakîr bir adam mektûb yazıp, çoluk çocuğunun nafakasına (ihtiyaçlarına) harcamak üzere, ondan yüz dirhem istedi. Ya'kûb hemen bir keseye yüz dirhem koyup, ağzını mühürledi ve o adama, gönderdi. Birkaç gün sonra, paranın kendisine ulaşmadığını bildiren bir mektûb aldı. Bunun üzerine o kimse hakkında iyi düşünerek (hüsn-i zan ederek), yine bir keseye yüz altın gönderdi. Bir müddet sonra aynı kimse, yüz dinar daha istedi, yine gönderdi. Tekrar aynı şekilde yüz dinar gönderince, kendisi de peşinden gitti. (O kimseyi bu kötü huyundan kurtardı ve kendisi de rahat etti.)

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-14, sh-281*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-577*
- 3) *Ed-Dîbac-ül-müzehheb sh-355*

- 4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-146
- 5) Mu'cem-ül-müellifin cild-13, sh-249
- 6) Esmâ-ül-müellifin cild-2 sh-537
- 7) Keşf-üz-zünûn sh-1678

YÛNUS BİN ABDÛL-A'LÂ ES-SADEFÎ:

Şâfiî fıkıh ve kırâat âlimlerinin büyüklerinden. Künyesi, Ebû Musa'dır. 170'(m. 786) senesi Zilhicce ayında doğup, 264 (m. 877) senesi Rabî-ül-âhir ayında Mısır'da vefât etti. Sedef kabristanına defn edildi. Babası Abdül-A'lâ'dır. Künyesi, Ebû Seleme'dir. Sâlih bir zât idi. İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin talebele-rindendir. Onun yanından ayrılmazdı. Kendisinden çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kur'ân-ı kerîmi meşhûr kırâat âlimi Verş ve diğer kırâat âlimlerinin yanında okudu. O da başkalarına Kur'ân-ı kerîm okuttu. Süfyân bin Uyeyne, İbn-i Vehb, Velîd bin Müslim, Mâ'n bin İsâ, Ebû Damre bin İyâd ve İmâm-ı Şâfiî'den (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Şâfiî'den" ve başka âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. İmâm-ı Müslim, Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Avâne, Ebû Bekir bin Ziyâd en-Nişâbûrî, Ebû Tâb3r el-Medînî ve daha başka birçok âlim de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Mısır'da Reîs-ül-ulemâ (âlimlerin reisi) idi. İmâm-ı Şâfiî onun için, "Mısır'da İbn-i Abdül-A'lâ'dan daha akıllı birisini görmedim." Yahyâ bin Hassan da, "O İslâmın direği mesabesinde bir âlimdir" demiştir. O fazîlet ve vera' sahibi bir zâttır.

Ebûl-Hasen İbni Zulak "Ahbâr-ı Kudât-ı Mısır" isimli eserinde şöyle der: Kâdı Bekkâr bin Kuteybe, Mısır kadılığına ta'yin edilip, Bağdâd'dan Mısır'a doğru giderken, yolda büyük âlim Muhammed bin Leys ile karşılaştı. Muhammed bin Leys, Bekkâr bin Kuteybe'den önce, Mısır kadısı idi. Irak'a kadı olarak ta'yin edilmişti. Bekkâr ona: "Ben buraya yabancıyım. Sen ise Mısır'ı iyi tanıyorsun. Bana, istişare edip, kendisiyle görüşebileceğim birisini tavsiye eder misin?" dedi. Muhammed bin Leys ona "Sana iki kişiyi tavsiye ederim, onlara iyi yapış. Bunlardan birisi çok akıllı bir zât, Yûnus bin Abdül-A'lâ'dır. Diğer, Ebû Hârûn Mûsâ bin Abdurrahmân'dır. O çok zâhid birisidir." Bekkâr, Muhammed bin Leys'e, "Onların vasıf-larını bana biraz daha açıkla" dedi. Muhammed bin Leys onun ba'zı hususiyetlerini de anlattı. Bekkâr bin Kuteybe Mısır'a gelince, herkes onun ziyâretine gittiler. Gelenler arasında Yûnus bin Abdül-A'lâ da var-dı. Orada bulu nanlar Bekkâr'a, Yûnus bin Abdül-A'lâ'yı takdim ettiler. Bekkâr, ona iltifat etti. İkrâmı bulundu. Mûsâ bin Abdurrahmân gelince onu da güzel karşıladı, ikisi ile husûsî olarak görüşür, yaptığı işlerde onlarla istişare ederdi.

Yûnus bin Abdül-A'lâ, İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin ba'zı kıymetli sözlerini bildirmiştir. Bunlardan ba'zıları şunlardır:

"Kendi tırnağından başkası, senin vücûdunu iyi kaşıyamaz. Bütün işlerini kendin gör. Bir ihtiyâcın için, senin kıymetini bilen birisine git." (Kıymetini bilmeyen kimseye gitme.)

"İnsanları memnun etmek, ulaşılması çok güç bir yüksektir (çok zordur). Dînin ve dünyân için sana fâideli olan şeyleri ara, onlara sarıl."

Buyurdular ki: "Sana lâzım olmıyan şeyi satın alırsan, lâzım olanı satarsın. Onun için lâzım olmıyan şeyi satın alma."

- 1) Tabakât-ı Şâfiyye cild-2, sh-170
- 2) Tehzib-üt-tehzib cild-11, sh-440
- 3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-98
- 4) Vefeyât-ül-a'yân cild-7, sh-249

YÛSUF BİN YAHYÂ EL-BUVEYTÎ:

Şâfiî mezhebinin en büyük âlimlerinden ve İmâm-ı Şâfiî'nin en kıymetli arkadaşlarından. Dinde i-mâm, çok ibâdet eden, dünyâyı kıymet vermeyen büyük fıkıh âlimi ve çok güzel Kur'ân-ı kerîm okuyan mübârek bir zât. İsmi Yûsuf bin Yahyâ el-Mısırî olup, lakabı Ebû Ya'kûb el-Buveytî'dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 231 (m. 845)'de Mu'tezile arkasındaki bozuk inançlı kimseler tarafından, boynuna ve ayaklarına zincirler vurulmuş ve elleri de başının üstüne bağlanmış olarak, Bağdâd'da Receb ayında şehîd edildi.

Yûsuf bin Yahyâ; Abdullah bin Vehb ve İmâm-ı Şâfiî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ebû İsmâil et-Tirmizî, Rebî' bin Süleymân el-Murâdî, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ebû'l-Vefid bin Ebi'l-Cârûd, Muhammed bin Âmir el-Mesîsî, Kâsım bin el-Mugîre el-Cevherî, Ahmed bin Mensûr er-Remadî, Kâsım bin Hâşim de Yûsuf bin Yahyâ'dan hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ebû Hatim onun sadûk olduğunu, hadîs rivâyet etme şartlarını taşıdığını bildirmiştir.

İmâm-ı Şâfiî'den hadîs-i şerîf öğrenen Ebû Ya'kûb el-Buveytî aynı zamanda İmâm-ı Şâfiî'nin fıkıh-nı da en iyi şekilde yine ondan öğrenmiş ve İmâm-ı Şâfiî'nin en yakın ve en âlim arkadaşlarından olmuş-tur. Ebû'l-Âsurî diyor ki: "İmâm-ı Şâfiî, fetva hususunda Buveytî'nin fetvalarına güvenir ve kendisine bir

mes'ele sorulduğu zaman ona gönderirdi." İmâm-ı Şâfiî, fetva hususunda kolay kolay herkese i'timâd etmeyen ve bu husus üzerinde son derece titizlikle durması ile tanınan, müctehid mezheb imâmı idi. Bir âlim, onun ilminin her tarafa yayılıp meşhûr olduğu bir zamanda, kendisinden ilim öğrendiklerini haber vermişlerdir. "El-Muhtasar" ismiyle meşhûr olan, İmâm-ı Şâfiî'nin ictihâdlarını ve verdiği hükümleri topladığı bir kitap yazmıştır. Bu eser İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin "Mabsût" kitabının, bâbları (konuları) üzerine yazılmıştır. İmâm-ı Şâfiî (r.a.) vefât etmeden önce onu yerine vekîl bıraktı. Buveytî'nin (r.a.) elinde, yüzlerce büyük âlim yetişti ve bunlar Şâfiî mezhebini her gittikleri yere yaydılar. Zamanındaki bazı kimseler, Buveytî'nin ilimdeki ve ictihâddaki yüksek derecesini anlıyamadılar. Bunlardan biri de İbn-i Abdülhakem idi. Bu, Buveytî'yi kötülüyor ve fetvalarını beğenmiyordu. Aralarındaki en büyük mes'ele ise, İmâm-ı Şâfiî'nin vefâtıyla boşalan ilim meclisine oturma hakkının, hangisine ait olduğuydu. İmâm-ı Şâfiî'nin beyanlarına tâbi olarak, talebeleri ve diğer âlimler, Buveytî'yi İmâm-ı Şâfiî'nin yerine geçirdiler.

Ebû Ca'fer Sükkerî diyor ki: İmâm-ı Şâfiî'nin meclisinde, onun olmadığı bir zamanda, Buveytî ile İbn-i Abdülhakem arasında münazara oldu. Buveytî "Benim söylediğim daha doğrudur" diyor. İbn-i Abdülhakem ise kendisinin söylediğinin doğru olduğunu iddia ediyordu. Humeydî geldi. O zaman Mısır'da bulunduğu günlerdi. Buyurdu ki: İmâm-ı Şâfiî'den işittim buyurdu ki: "Benim ilim meclisimde, Ebû Yûsuf el-Buveytî'den daha doğru bir kimse yoktur. Benim talebelerimin içinde ondan daha âlimi de yoktur." Ya'nî, en âlimi odur diye söylediğini haber verdi. Bunun üzerine İbn-i Abdülhakem, kabul etmeyip, kendi sözlerinde ısrar etti ve ilmi olan bir insana yakışmıyacak karşılık verdi.

İmâm-ı Şâfiî'nin hastalığı sırasında, onun ilim halkasında kimin ders vereceği hususunda, Buveytî ile İbn-i Abdülhakem arasında fikir ayrılığı görüldü. Bu haber İmâm-ı Şâfiî'ye ulaşınca; meclisinde ilim öğretme hakkının Buveytî'ye ait olduğunu söyledi.

Zamanının Mısır valisi kendisine gelen her fetvayı Buveytî'ye arz eder, ondan başkasının fetvasına i'timâd etmezdi. Onun fetvalarıyla ve doğru olduğunu beyân ettiği fetvalarla amel ederdi. Buveytî (r.a.) yukarıda da beyân edildiği gibi, İmâm-ı Şâfiî'nin daha hayatında, onun emriyle fetva verirdi.

İmâm-ı Şâfiî'nin vefâtından sonra, onun yerine geçen ve bu vazifesini gayet güzel yapıp birçok âlim yetiştiren, devlet adamlarının da-i'timâdını kazanan Buveytî'yi çekmeyen hased eden kimseler, onu Irak'taki İbn-i Ebî Dâvûd'a mektûb yazıp şikâyet ettiler. İbn-i Ebî Dâvûd da Mısır valisine mektûb yazıp, Buveytî'yi imtihan etmesini istedi. O da imtihan etti ve herhangi bir cevap yazmadı. Çünkü onun Buveytî hakkındaki görüşü iyiydi. Bunun üzerine vali Buveytî'ye, "Benimle senin aranda bir şey mi oldu?" diye sordu. Buveytî: "Bana yüzbin kimse uyuyor" dedi. Başka bir cevap vermeden oradan ayrıldı. Bu sözünü neyi kasdettiği anlaşılamadı. Bu şikâyetler çoğalınca, boynuna ve ayaklarına zincirler vurularak, Mısır'dan Bağdâd'a götürüldü. Asıl mes'ele ise, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olup olmaması mes'elesi idi. O zaman "Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğu" yanlısı inancına sâhib olan Mu'tezile fırkasında olan kimseler, her yere hâkim idiler. Buveytî ise Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olmadığını, Allah kelâmı olduğunu beyân ediyor, Ehl-i sünnet i'tikâdını yayıyordu. Rebî şöyle anlatıyor: Buveytî devamlı Allahü teâlâyı zikrederdi. Allahü teâlânın kitabından hüküm çıkarmakta ondan iyisini görmedim. Fakat ben onu gördüm ki, boynuna ve ayaklarına kelepçeler vurulmuş, zincirlerle boynu ve ayakları birleştirilip bütün vücûdu zincirle örtülmüştü. (Ona bu eza ve cefâ, Kur'ân-ı kerîme mahlûk demediği için yapılıyordu. Nitekim birçok âlim gibi, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel de bu işkencelere ma'ruz kalmıştı.)

Zindanda uzun zaman kalan Buveytî (r.a.), her Cum'a günü gusûl abdesti alır, güzel kokular sürer, elbiselerini giyerdi. Cum'a ezanını işittiği zaman zindanın kapısına gelirdi. Zindancı onu men eder, "Yerine dön" derdi. O zaman Buveytî "Allahım, ben senin da'vetine icâbet ettim. Fakat beni Cum'a namazı kılmaktan men ettiler" derdi.

Ebû Ya'kûb Buveytî'ye (r.a.), bozuk inançlı Mu'tezilî kimselerin yaptıkları eza ve işkence, anlatılmak ve yazılmaktan çok uzaktı. Bütün gece sabaha kadar nam'az kılan, her gece Kur'ân-ı kerîmi hatmeden Buveytî (r.a.), zincirlerle ellerinden, ayaklarından ve boynundan bağlanıp, duvara gerildi. Hareket etme, yatma, birşey yeme, hattâ taharet yapma imkânı dahi yoktu. Namaz kılmasına müsâade etmiyorlardı. Kendisine yapılan işkence bununla da kalmayıp, hergün kırbaçlıyorlardı.

Ebû Amr el-Müstemlî diyor ki: "Biz Muhammed bin Yahyâ ez-Zührlî'nin meclisinde bulunuyorduk. Buveytî'den Muhammed bin Yahyâ'ya bir mektûb gelmişti. Okudu dinledik, mektubunda, "Sizden, hâlimi hadîs âlimlerine bildirmenizi istiyorum. Umulur ki, Allahü teâlâ, onların duâları bereketiyle beni bu zindandan kurtarır. Ben zincirlerle bağlıyım. Farzları eda etmekten, taharet yapmaktan, hattâ namaz kılmaktan âciz kaldım" diyordu. Orada bulunanların hepsi, yapılan işkenceler karşısında titrediler ve ağlamaya başladılar. Onun kurtulması için duâ ettiler. Buveytî (r.a.), zindanda bulunduğu, zincirlere vurulduğuna zerre kadar üzülmüyordu. Onun üzüntüsü, farzları eda edememekten ileri geliyor ve bu hâlden kurtulması için de kendisine duâ edilmesini istiyordu.

Buveytî (r.a.), zindanda zincirlere bağlanmış olduğu hâlde vefât edip, Allahü teâlâyâ kavuştu. Hocası, büyük âlim ve velî olan İmâm-ı Şâfiî, onun bu hâlde vefât edeceğim, vefâtından önce kerâmeten bunu haber vermişti. Rebî' diyor ki; "Ben, Müzenî ve Buveytî, İmâm-ı Şâfiî'nin huzurunda idik. İmâm-ı Şâfiî bana "Sen hadîs-i şerîf aramak yolunda öleceksin", Buveytî'ye; "Sen zincirler içinde öleceksin." Müzenî'ye de "Bu adam ise, Şeytan onunla münazara etse yenilirdi" buyurdu. Hakîkaten de daha sonra, aynen İmâm-ı Şâfiî'nin buyurduğu, gibi oldu.

Ebû Ya'kûb Buveytî, harâmlardan tamamen sakınmakla beraber, şübhelilerden uzaklaşmış ve mübahların çoğunu da terk etmişti. İlim ile meşgul olmadığı zamanlarında, hep zikrederdi. Zikr-i ilâhî ile meşgul olmadığı zaman yok gibiydi. Fâidesiz konuştuğu görülmemişti. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okur, dinleyenler kendinden geçerdî Her gece Kur'ân-ı kerîmi hatmederdi ve çok namaz kılardı. Ömrü ilim öğretmekle geçmişti. Sehîden can verdi. Zindanda kalmanın değil, farzları yerine getirememenin acısı ile Allahü teâlâyâ kavuştu.

1) *Tabakât-ı Şâfiyye cild-2, sh-162*

2) *Târih-i Bağdâd cild-14, sh-229*

3) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-14, sh-427*

4) *Vefeyât-ül-a'yân cild-7, sh-61*

5) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-71*

YUSUF BİN YA'KÛB EL-EZDÎ:

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin Ya'kûb bin İsmâil bin Hammâd bin Zeyd bin Dirhem el-Ezdî el-Basrî'dir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 208 (m. 823) senesinde doğdu. İlim öğrenmeğe, talebe yetiştirmeğe çok gayret etti. Basra, Vâsıt ve son olarak da Bağdâd'ın doğusunda kadılık yaptı. Kâdılık-tan (hâkimlikten) ayrıldığı şuralarda, 298 (m. 910) senesinde Ramazan ayının ilk Pazartesi günü vefât etti.

Yûsuf bin Ya'kûb, Müslim bin İbrâhîm, Süleymân bin Harb, Amr İbni Merzûk, Muhammed bin Kesîr, Yahyâ bin Habîb bin Arabî, Muhammed bin Ebî Bekir el-Makdemî, Kamu bin Talha, Abdullah bin Muhammed bin Esma, Şebîbân bin Fûrûh, Abdülvâhid bin Gıy as ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû Amr bin Semmâk, Ebû Sehl bin Ziyâd, Abdülbâkî bin Kani', İsmâil bin Ali el-Hatîbî, Da'lec bin Ahmed, Ebû Bekr eş-Şâfiî, Ebû Muhammed bin Mâsî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. O hadîs ilminde sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), fıkıh ilminde sened, hüküm vermekte mahir, verdiği hükümleri övülen, kadılardan ilmiyle âmil olan, insanları memnun edip de onlardan duâ alan âlimlerdendir. Bağdâd'da "Mescid-ül-câmî" denilen yerde bulunurdu.

Talha bin Muhammed bin Ca'fer şöyle anlatıyor: "O, iffetli, hayır ve hasenat sahibi, sâlih bir zâttır. İlmi güzeldir. Hüküm verme hususunda son derece kuvvetli ve mehâretli bir kadı (hâkim) idi. Bu hususta hiçbir kimsenin hatırını gözetmez, âdil karar vermekten ayrılmazdı. Son derece heybetli ve otoriter bir şahsiyete sahipti. Birçok kimse, ondan ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf aldı. O, hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir râvidir."

Onun oğlu kadı Ebû Ömer Muhammed bin Yûsuf da şöyle anlatıyor: "Emîr-ül-mü'minîn Mu'tedid Billâh'ın seçkin hizmetçilerinden birisi, aralarındaki bir ihtilâf sebebiyle hasmını da'vâ edip babamın huzuruna getirdi. Hizmetçi, Enûr-ül-mü'minîn'in yakını olduğunu düşünerek, hasmından daha yüksek bir makama oturdu. Babam kendisine, da'vâ ettiği hasmı ile aynı yerde durmasını söyledi ise de, o devlet makamına yakınlığının verdiği şımarıklığı sebebiyle, orada oturmağa devam etti. Bunun üzerine babam: "Hasmınla aynı yerde durmana mâni olan şey nedir, ey hizmetçi?" diye ona çıkıştı. Daha sonra, kapıcısına: "Elinle tutup, bu hizmetçi ile da'vâlı olduğu hasmını aynı yere oturt!" dedi. Hüküm verme işi tamamlandıktan sonra, hizmetçi hemen halife Mu'tedid Billâh'a gidip, kadı efendinin söylediklerini ona, anlatmaya ve yanında ağlamaya başladı. Halife de, hizmetçiye bağırıp: "Şayet seni satsalar, buna izin verirdim ve seni asla mülkûme sokmazdım. Senin benim yanımda, hâkimin hükmünü değiştirecek ne özelliğin var ki? Çünkü o, sultânın memuru ve dînin direğidir. Hüküm vermede adalet gözetilmezse, devlet ve din elden gider" dedi.

Yûsuf-ı Ezdî'nin kitaplarından ba'zıları şunlardır:

1. Kitâb-üs-sünen, 2. Kitâb-ül-ilm, 3. Kitâb-üz-zekât, 4. Kitâb-üs-sıyâm.

1) *Târih-i Bağdâd cild-14, sh-310*

2) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh-344*

3) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-66U*

4) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-227*

5) *El-A'lâm cild-8, sh-258*

ZEYD BİN HABBAB ET-TEYMÎ:

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Hüseyin'dir. 158 (m. 774)'de vefât etmiştir. Mâlik bin Mugavvel, Süfyân-ı Sevrî, Şû'be, Seyf bin Süleymân, Mâlik bin Enes gibi büyük âlimlerin (r.aleyhim) derslerini dinlemiştir.

Ondan da, Abdullah bin Vehb, Yezîd bin Hârûn, Ahmed bin Hanbel, Ebû Bekr bin Ebî Şeybe rivâyetinde bulunmuşlardır. Bağdâd'a gidip, orada ders verdi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için Mısır ve Horasan'a gitti. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî ve Sünen-i İbn-i Mâce'de mevcuttur.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Abdullah bin Büreyde'ye babası (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) mescide gelmişti. Ben de mescidin kapısında idim. Elimden tutup, beni mescide soktu. Mescide girince, namaz kılıp, duâ eden birisini gördük. O zât şöyle duâ ediyordu: "Allahümme innî es-elûke biennî eşhedü enneke entellâh. Lâ ilâhe illâ ente'l-ehed-üs-Samed ellezî lem yelid ve lem yûled ve lem yekûn lehû küfüven ehad" diyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "**Allahü teâlâyâ yemin ederim ki, o İsm-i a'zam ile duâ etti. İsm-i a'zam ile (Allahü teâlâdan) birşey istendiğinde, Allahü teâlâ o şeyi verir, onun ile duâ edildiğinde, Allahü teâlâ o duâyı kabul buyurur.**"

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-8, sh-442*
- 2) *Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh-350*
- 3) *Tehzib-üt-tehzib cild-3, sh-402*

ZÜBEYR BİN BEKKAR:

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 256 (m. 869) senesi Zilka'de ayında vefât etti. Süfyân bin Uyeyne, Nadr bin Şumeyl, Ebû Hâsen el-Medâinî, Abdullah bin Nâfi es-Sâîğ, İbrâhîm bin Münzir ve daha başka âlimleri dinlemiş, onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Ahmed bin Yahyâ Sa'leb, Muhammed bin Ahmed bin Berrâ, Ebû Bekr bin Ebiddünyâ ve başka âlimler (r.aleyhim) rivâyetinde bulunmuştur.

Zübeyr bin Bekkâr, rivâyetlerinde i'timâd edilir bir zât olup, nesebler (soylar) hakkında da geniş bilgi sahibi idi. Kureyş kabilesi ve onlarla alâkalı haberleri iyi bilirdi. Mekke-i mükerremede kadılık yaptı. Bağdâd'a gelip, burada ders verdi.

Cahza isminde birisinin, zamanın valisi, Muhammed bin Abdullah bin Tâhir ile iyi münâsebetleri vardı. O der ki, Zübeyr bin Bekkâr, Hicaz'dan gelmişti. Valinin huzuruna girebilmesi için ona izin aldım. Zübeyr bin Bekkâr, valinin huzuruna girince, vali kendisine çok hürmet ve ikrâmda bulundu. Ona; "Her ne kadar aramızda akrabalık olmasa da, yine de birbirimize yakınlığımız ve sevgimiz var. Mü'minlerin emiri (Halifemiz) sizden bahsetti. Çocuğunun ta'lim (öğretim) ve terbiyesi (eğitilmesi) için sizi uygun gördü. Maaş olarak da onbin dirhem verilmesini, eşyalarının Samarrâ'ya kadar taşınması için, on deve tahsis edilmesini emretti" dedi. Zübeyr bin Bekkâr, teşekkür edip, yapılan teklifi kabul etti.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "**Kim, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve benim Allahü teâlânın kulu ve Resûlü olduğuma şek ve şüphe etmeden inanarak, Allahü teâlâyâ kavuşursa, Cennete girer.**"

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-8, sh-467*
- 2) *Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh-311*
- 3) *Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh-134*
- 4) *Dibâc-ül-müzehheb sh-119*
- 5) *Keşf-üz-zünûn sh-179, 295, 1910*
- 6) *Tezkiret-tü-huffâz cild-2, sh-528*

ZÜHEYR BİN HARB:

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Züheyr bin Harb bin Şeddâd en-Nesâî'dir. Bağdâd'da bulunduğu için "Bağdâdî"de denir. Künyesi, Ebû Hayseme ve Ebû Harrâşî'dir. 160 (m. 777) senesinde doğdu. Sonra Bağdâd'a yerleşti. Burada birçok âlimin sohbetinde bulundu. Onlardan çok ilim öğrendi. Birçok talebe yetiştirdi. 234 (m. 848) senesinde Şa'bân ayının son Perşembe gecesi 74 yaşında iken vefât etti.

Meşhûr hadîs âlimlerinden olan Züheyr bin Harb, Süfyân bin Uyeyne, Huşeym İbni Beşîr, İsmâil bin Âliyye, Cerîr bin Abdülhamîd, Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân, Abdurrahmân bin Mehdî, Abdullah bin İdrîs, Beşîr bin es-Serâ, Velîd bin Müslim, Ebû Muâviye ed-Darîr, Vekî' bin Cerrâh ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, oğlu Ahmed, Ya'kûb bin Şeybe, Ebû

İbrâhîm Ahmed bin Sa'd ez-Zührî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, Müslim bin Haccâc, Ebû Zûr'a, Ebû Hatim er-Râziyân, Abbâs ed-Devrî, İbrâhîm el-Harbî, Ca'fer et-Tayâlisî, Mûsâ bin Hârûn, Ebû Bekr bin Ebiddünyâ ve daha tanınmış birçok meşhûr âlimler, hadîs-i şerîf aldılar ve rivâyette bulundular.

O, ilim öğrenmek ve öğretmek için birçok yeri dolaştı. Hadîs ilminde sağlam, güvenilir, hâfız (yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi senetleriyle ezberleyen), hâfızası kuvvetli, anlayışı yüksek bir âlimdir. Nesâî, Yahyâ bin Maîn, Ya'kûb bin Şeybe, İbn-i Ganî, İbn-i Hibbân ve daha birçok âlim, onun hadîs ilminde sika, sağlam, sadûk, hâfız, olduğunu bildirdiler.

İbn-i Ebî Hatim şöyle anlatıyor: "Babama, onun cerh ve ta'dili hakkında ya'nî rivâyet bakımından ayıplı ve kusurlu bir hâli var mıdır?" diye soruldu. Babam da: "O, sika, sadûk bir âlimdir" dedi.

İbn-i Maîn şöyle anlatıyor: "Onun ilmi ve konuşması, o kadar kuvvetli idi ki, sorulara cevap vermekte, bir kabileyeye yeterdi."

Ferayâbî de: "Ebû Hayseme ve Ebû Bekr bin Ebî Şeybe hakkında sorular sordum. Ve hangisini daha çok seversin? dedim. O da, "Ebû Hayseme'yi daha çok severim" dedi ve hâllerini anlatmaya başladı."

Onun eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1. Kitâb-ül-ilim, 2. Kitâb-üt-târih, 3. Kitâb-ül-müsned

- 1) *Târih-i Bağdâd cild-8, sh-482*
- 2) *Mu'cem-ül-müellifin cild-4, sh-186*
- 3) *Keşf-üz-zünûn sh-1440*
- 4) *Fihrist sh-230*
- 5) *Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh-193*
- 6) *Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh-437*
- 7) *Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh-342*

ZÜNNÜN-İ MISRÎ:

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû'l-Feyz, adı Sevbân bin İbrâhîm'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 245 (m. 860) senesinde Mısır'da vefât etti. Amr bin Âs'ın (r.a.) yanına defn edildi. Bir deniz yolculuğu sırasında, bindiği gemide bir tüccara ait mücevher dolu bir kese kaybolmuştu. Gemide bulunanlar, sen aldın diyerek ona iftira edip, hakarete ve işkence yapmaya başlamışlardı. Suçsuz olduğundan, duâ ederek kurtulmak istedi. Zünnûn-i Mısırî Allahü teâlâyâ duâ edince, hemen suyun yüzüne, ağızlarında birer mücevher bulunan binlerce balık çıkmıştı. O balıkların ağızındaki mücevherden bir tane alıp gemidekilere verdi. Bu durumu gören esas hırsız keseyi getirip vermişti. Böylece Zünnûn-i Mısırî işkencelerden kurtulmuştu. Bu sebeple ismine, balık sahibi, balıkçı ma'nâsında "Zünnûn" denilmiştir. Mısır'da tasavvuf ilmini ilk defa o açıklamıştır. Yüksek din ilimlerini" sekizincisi olan tasavvuf (ahlâk) ilmi, onun açıklamasından ve izahlarından sonra Mısır'da yayılmış ve nice kimselerin dünyâ ve âhiret se'âdetine kavuşmasına sebep olmuştur.

Hocası, Mâlikî mezhebinin imâmı, Mâlik bin Enes'tir. Onun eseri Muvattâ'yı bizzat kendisinden okumuş ve fıkıh ilmini ondan öğrenmiştir. Tasavvuf ilmini Şeyh İsrâfil'den öğrenip kemâle ulaştı. Fakat hâlini bilmiyen pekçok kimse, ona düşman oldular ve vefâtına kadar onun değerini anlayamadılar.

Zünnûn-i Mısırî, cenâb-ı Hakkın âşığı idi. O'nun sevgisi ile deli divâne olurdu. Darda kalanların dostu, dehşet içinde olanların tesellisi ve hasrette kalanların arzusu idi.

Zünnûn-i Mısırî'nin doğru yolu bulması şöyle anlatılır: Bir ağaç altında otururken, eşerek altın bir kutu çıkardığını gördü. Dikkat edince kutunun içinde susam olduğunu ve kuşun bunu yediğini gördü. Daha sonra başka bir yeri gagası ile eştı ve başka bir kutuda bulunan suyu içti. Tekrar gagası ile gömdü. Ağaca kondu. Topraktaki kutu yerleri belirsiz hâle geldi. Bu hali gören, Zünnûn-i Mısırî hazretleri, Allahü teâlâyâ tevekkül etmenin gerçeğini anladı ve tevekkül etmeye karar verdi. Biraz ileride, bir viranede fakîrlerle karşılaştı. Birlikte gece orada yattılar. Ertesi gün, Zünnûn-i Mısırî hazretleri, bir küp altın buldu. Bu küpün ağızında bulunan tahta kapakta, Allah ismi yazılı idi. Altınları fakîrlere dağıttı. Kendisi de tahtayı alıp, o gece de orada yattı. Uyandıkça, yazıyı öpüp başına koyup gözüne sürüyordu. Gece rû'yâsında şöyle söylediler: "Arkadaşların altınları aldılar. Sen Allahü teâlânın ismini azîz tuttun. Sen de dünyâda azîz ol!" Hemen uyandı. O anda, gönlü ve içi nûr ile doldu.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: "Zünnûn, ne kerâmetle bilmek mümkün olan ve ne de makamları medh edilebilen bir zümredendir. O, zamanının imâmı ve tasavvufta önder idi."

Bu Allah dostu zâtın birçok kerâmetleri, menkıbeleri ve veciz sözleri vardır.

Zünnûn-i Mısırî hazretleri anlatıyor: "Benî İsrâilde bir âbid, yediyüz sene Allahü teâlâyâ ibâdet etmiş ve dâima: "Yâ Rabbî! Senin rızânı isterim!" diyordu. O sırada peygamber olan Danyal aleyhisselâma

vahy geldi ki, “O âbide söyle, eğer göktekilerin ve yerdekilerin ibâdetini yapsa, yeri Cehennemdir!” Danyal aleyhisselâm bunu o âbide bildirdi. Bunu duyunca sevindi ve “Ey Rabbimin hükmü! Ne hoşsun! O’nun kazası hoş geldin!” dedi. Sonra da “Ey Allahın Peygamberi! Yediyüz yıl Hakkın rızâsını istedim. O’nun mülkünde kendimi sivrisinekten aşağı kabul ettim. Şimdi, Cehennemin odunu olmaya lâîk olduğumu ve O’nun rızâsının bunda bulunduğunu, ya’nî Cehenneme gideceğimi anladım. Artık O’nun rızâsı olan yeri ister oldum” dedi. Yine vahy geldi ki: “Ey Danyal! O kuluma söyle ki, o benden râzı olunca, ben de ondan razıyım. Onu Cennet ve Cemâlîme lâîk eyledim.”

Birgün Zünnûn-i Mısırî’nin yanına birisi geldi ve: “Borcum var, hiç param yok ki ödeyeyim” dedi. Yerden bir taş aldı ve o borçluya verdi. O da çarşıya götürdü, cebinde zümrüd olmuştu. Dört yüz altına sattı ve borcunu verdi.

Bir genç, Allah adamlarını, velîleri inkâr ederdi. Zünnûn-i Mısırî yüzüğünü ona verip, bunu çarşıya götür, bir altına sat buyurdu. Götürdü, çarşıdakiler bir gümüşten fazla vermediler. Genç geri gelip durumu anlattı. Mücevheratçılara götür, bakalım ne verirler buyurdu. Bin altına o yüzüğü satın almak istediler. Genç geri dönüp durumu haber verdi. O zaman gence: “Senin tasavvuf ehlini anlamadaki ilmin, çarşıdakilerin bu yüzüğü bilmeleri ve ona değer biçmeleri gibidir” buyurdu. Genç bu söz üzerine tövbe ederek kalbinden o inkârı attı.

Zünnûn-i Mısırî’yi hapis etmişlerdi. Günlerce aç kalmıştı. Bir kadın iplik parası ile hazırladığı yemekten gönderdi. Zünnûn-i Mısırî yemedi. Kadın işitince, üzüldü. Helâl para ile yaptığımı biliyorsun, niçin yemedin dedi. Evet yemek helâl idi. Fakat zâlimin tabağı içinde getirdiler buyurdu. Yemeği zindancıların tabağında getirmişlerdi.

Şöyle anlatılır:

Birgün bir çeşmeden abdest alıyordu. Karşıdaki, evin penceresinde, güzel elbiseler giymiş güzel bir kadına gözü ilişince “Kimdir bu güzel?” dedi. Bunun üzerine o kadın “Yâ Zünnûn! Seni uzaktan gördüğümde âlim bir zât sandım. Yakınıma gelince, söylediklerini duydum. Deli, câhil ve hakkı bilmez biri imişsin” dedi. Zünnûn-i Mısırî: “Bunları neden söylüyorsun?” deyince, kadın; “Deli olmasaydın abdestsiz yere basmazdın. Âlim olsaydın, yabancı kadınların yüzüne bakmazdın. Şayet arif olsaydın, Allahü teâlâdan başka yerde gözün olmazdı” dedi ve kayboldu. Bunun üzerine Zünnûn-i Mısırî, “Anladım ki, bu bir tenbih, bir ikaz idi, o kadın insanlardan değil idi” dedi.

Birgün ihtiyar bir kadın çaresiz olarak, Zünnûn-i Mısırî hazretlerinin yanına gelerek dedi ki: “Biricik oğlumu, ciğerparemi Nil’de timsah kaptı. Ne olur evlâdımı kurtar” diye yalvardı. Zünnûn-i Mısırî hazretleri, Nil nehrine gitti. Orada ellerini açıp: “Yâ Rabbi, şu kadının çocuğunu kurtar” diye yalvardı. Biraz sonra, su üzerinde bir timsah görüldü. Kenara yaklaşıp çocuğu sağ olarak bırakıp gitti. Bu hâdise kadının çok tuhafına gitti. Dedi ki: “Esasen size inanmamıştım ve ciddiye de almamıştım. Fakat yanıldığımı ve Allahü teâlânın, evliyâsının duâsını nasıl kabul ettiğini gözümle gördüm” diyerek Zünnûn-i Mısırî hazretlerinin büyüklüğüne inandı ve O’ndan özür diledi.

Zamanının hükümdarı, hakkındaki ithamların aslını öğrenmek için huzuruna çağırttı. Hükümdarın yanına götürülürken yolda bir ihtiyarla karşılaştı, ihtiyar, Zünnûn-i Mısırî hazretlerine bakarak dedi ki: “Şimdi seni hükümdarın yanına çıkartacaklar. Sakın ondan korkma, onu üstün görme, asıl korkulacak Allahü teâlâdır. Kendini haklı göstermeğe çalışma, kendini de kötülemeye kalkışma. Yapılan ithamlar dışında isen, sana haksızlık yapılmışsa Allahü teâlâyâ sığın, seni kurtarır.”

Hükümdarın karşısına çıkarılınca, hükümdar sordu: “Senin için zındıktır, doğru yoldan ayrıldı, kâfirdir diyorlar. Bu ithamlara karşı ne dersin?”

Zünnûn-i Mısırî hazretleri şöyle cevap verdi: “Ne söylüyeyim. Hayır, değilim desem, bana bu isnadı yapmış olan müslümanları itham etmiş, onların yalancı olduklarını söylemiş olurum. Evet, öyledir desem, yalan söylemiş olurum. Bu bakımdan siz reyinize müracaat ediniz. Ve hükmünüzü buna göre veriniz. Ben nefsimden yana olup, onu müdâfaa edecek değilim.”

Bunun üzerine, hükümdar biraz düşünüp: “Bu kimse yapılan iftiralardan uzaktır” diyerek onu serbest bıraktı.

Yûsuf bin Hüseyn şöyle anlatır: “Birgün Zünnûn-i Mısırî’nin yanına gittim. Bana buyurdular ki: Bir zaman Mısır’ın bir köyüne gidiyordum. Yolda uyudum. Bir müddet sonra uyandığımda, yer yarıldı ve içinden iki tabak çıktı. Birisinde şemsem isminde bir yemek, diğerinde ise gül suyu vardı. Bana dediler ki: “Ey Zünnûn bunlardan ye ve bundan iç!” Ben bir müddet tereddüt ettim. Sonra kalbime onları yemek isteği geldi. Onlar aniden kayboldu. Gâibden bir ses geldi ve dedi ki: “Ey Zünnûn bu senin için büyük bir imtihandı. Sen imtihanını çok iyi verdin.”

İmâm-ı Yâfiî anlatır: “Ebû Ca’fer dedi ki: Birgün Zünnûn-i Mısırî hazretlerinin yanında idim. Eşyaların evliyâyâ itâatinden bahsediyordu. Meselâ şu sandalyeye odanın dört köşesini dön desem, döner ve

eski yerine gelir, buyurdu. Daha sonra sandalyeye odanın dört köşesini dön dedi. Sandalye odanın dört köşesini döndü ve eski yerine geldi. Orada bulunan bir genç ağlamaya başladı ve orada öldü. Bana dönerek “Ey Ebî Ca’fer, eğer bize itâat eden her şeyi size gösterseydik, siz de bu genç gibi olurdunuz” buyurdu.

Şöyle anlatılır: Mısır’da Muhakked bin İsmâil isimli birisinin çok güzel ve dillere destan evleri vardı. Birgün yine güzel bir ev yaptırmış ve başka bir eksiklik var mı diye etrafında dolaşırken Zünnûn-i Mısırî yanına geldi. Ona “Ey mağrur, bu kadar emeği, emânet olan bir dünyâ evine verdin. Ebedî evin olan Allahü teâlânın evine (İmâna) ne emek verdin?” diye sordu. Sonra “Bu dünyâda kendin için nasıl olsa bir ev bulursun ve içinde oturursun. Fakat öbür dünyâda eğer şu dört hudut arasında kendine bir ev yapmazsan hâlin perişan olur. Maazallah Cehenneme gidersin. Şu dört huduttan ilki; dünyâdaki fazla malı, ihtiyaç sâhiblerine vermek, ikincisi; Allahü teâlâdan korkmak, üçüncüsü; Allahü teâlâyı ve O’nun sevdiklerini sevmek, dördüncüsü ise; bütün musîbetler üzerinde sabır etmektir, işte bu dört hudut içindeki evi kendine al, o senin için yeterlidir. O hudutlar arasında yer alan ev Cennet evidir. Altında bal ve sütten sular akan, içinde istediğin her ni’met ve yiyecek vardır” dedi. Bunun üzerine o şahıs “Ey efendi, ben çok günah işletimi, onlara ne yapayım?” dedi. Zünnûn-i Mısırî, “Allahü teâlâ dilerse bütün günahları affeder. Yeter ki sen cân-ı gönülden tövbe et” deyince, adam ağlamaya başladı ve cân-ı gönülden tövbe etti. Bütün evlerini satıp, parasını fakîrlere dağıttı. Zünnûn-i Mısırî’nin talebesi oldu. Bir süre sonra bu zât ve-fât etti. Kabre koyduklarının ertesi gününde gördüler ki, kabrin üzerinde bir kâğıt duruyordu. Üzerinde be şu yazıyordu: “Zünnûn-i Mısırî hazretlerinin söylediklerinin hepsi doğru çıktı. Canı gönülden tövbe ettiğim için, daha önce işlediğim bütün günahlarımı Allahü teâlâ affetti. Şimdi altından ırmaklar geçen Cennet evindeyim.”

Bekir bin Abdurrahman anlatır: Birgün Zünnûn-i Mısırî hazretleri ile birlikte yolda gidiyorduk. Bir dere kenarında Zünnûn-i Mısırî kuru bir ağacın üstüne oturdular. O anda canım taze hurma yemek istedi. Fakat o bölgede hurma ağaçları yoktu ve hurma mevsimi de değildi. Gördüm ki, Zünnûn-i Mısırî hazretleri bana dikkatli bir şekilde bakıyordu. “Ey Bekir! Canın çok mu taze hurma istiyor?” diye sorunca, ben de “Evet efendim” dedim. O zaman kuru ağaca “Haydi sen bizi bir hurma ağacının yanına götür” deyince, baktım o kuru ağaç, Allahü teâlânın izniyle yürümeye başladı. Bizi epey uzakta, hurmaları olmuş bir ağacın yanına götürdü. Zünnûn-i Mısırî bana “Ey Bekir, doyuncaya kadar taze hurma ye” dedi. Ben doyuncaya kadar hurma yedim. Daha sonra Zünnûn-i Mısırî kuru ağaca “Bizi yerimize götür” buyurdu. O ağaç bizi eski yerimize getirdi. Ben nereye gidip geldiğimizi bilmiyordum.

Birgün talebeleri Zünnûn-i Mısırî’yi ağlarken görüp, sebebini sordular. Bu gece ma’nâ âleminde bir ses geldi, “Ey Zünnûn! İnsanları yarattım, on bölük oldular. Dünyâyı bunlara gösterince, dokuz bölüğü dünyâyı istedi. Bir bölüğü de on bölük oldu. Bunlara Cenneti gösterince, dokuz bölüğü Cenneti istedi. Kalan bir bölük de on bölüğe ayrıldı. Bunlara Cehennemi gösterince dokuzu korkup dağıldılar. Bir bölük kaldı. Bu bölük, ne dünyâyı, ne de Cenneti istediler ve ne de Cehennemden korktular. (Ey kullarım! Ne dilersiniz?) fermanıma cümlesi, dileğimizi sen bilirsin dediler.” Şimdi ben hangi bölükten olayım bilmiyorum. Mahrum bölüklerden olurum korkusuyla ağlıyorum” dedi.

Kendisi şöyle anlatır: “Birgün dağlarda dolaşırken bir topluluk gördüm. Hepsi bir yerinden rahatsızdı. “Siz burada ne yapıyorsunuz?” diye onlara sorduğumda bana; “Şurada bir âbid var, her sene bir sefer dışarı çıkar, bize okuyunca hepimiz şifâ buluruz” dediler. Ben de onlara katılarak, dışarı çıksın diye bekledim. Bir adam çıktı. Yüzü sarı, vücûdu zayıf ve gözleri çukurlaşmıştı. Heybetinden dağ sallandı. Sonra şefkatli bir gözle onlara baktı, sonra semâyâ baktı, onlara doğru üfleyince, hepsi şifâ buldu. Yerine girmek isterken, eteğine yapışıp “Allah için onları maddî hastalıklardan kurtardın. Benim de ma’nevî hastalığımı tedavi et” dedim. “Ey Zünnûn, elini eteğimden çek. Allahü teâlâ seni gördüğü hâlde, O’nu bırakıp benim eteğimi tuttun. Allahü teâlâ ikimizi de helak eder” dedi.

Şöyle anlatılır: Zünnûn-i Mısırî on sene canı “sıkbaç” denilen bir aş yemek istemesine rağmen yememişti. Bir bayram gecesine nefsi kendisine “Ne olur, bayramı günü olsun bana bir sıkbaç aşısı versen” deyince Zünnûn-i Mısırî “Ey Nefs! Şayet bu gece bana yardım edip de, iki rek’at namazda Kur’ân-ı kerîmi hatim edersen, sana bu yemeği veririm” dedi. Ertesi gün bayram namazından sonra sıkbaç aşısı getirdiler. Tabaktan bir lokma almasına rağmen tekrar geri koydu ve namaza durdu. “Niçin böyle yaptın?” deyince “Tam yiyeceğim sırada nefsim bana en sonunda maksadıma ulaştım, deyince ben de “Hayır ulaşanındır” diyerek lokmayı geri koydum” dedi.

Yûsuf adında gezginci bir zât, Zünnûn-i Mısırî’nin İsm-i a’zamı bildiğini öğrenince, Mısır’a gitti. Zünnûn-i Mısırî’nin huzuruna vardı, ilk önceleri iltifat görmedi. Daha sonra huzura kabul edilerek, Zünnûn-i Mısırî’ye bir sene hizmet etti. İlaha sonra “Ey Üstâd, sana bir sene hizmet ettim, artık hakkımı vermen gerekir. Senin İsm-i a’zamı bildiğini söylediler. Onu, benden iyi emânet edeceğin bir başka kimse olmayacağını bilirim” dedi. Sükût etti. Ona cevap vermedi. Altı ay sonra bir tabağa konmuş ve bir mendile sarılmış birşeyi çıkardı. O’na “Fustat’ta bulunan fidan dostumuzu bilirsin değil mi?” diye sorunca

“Evet” dedi. Zünnûn-i Mısırî ona “İşte bunu ona götür” dedi. Sarılı tabağı aldı, giderken “Zünnûn-i Mısırî gibi bir zât hediye gönderiyor. Acaba nedir, ne kadar kıymetlidir?” diye düşündü. Merakını yenemiyerek tabağı açtı. İçinden bir fare çıktı ve kaçarak kaybolup gitti. Bu duruma kızarak, Zünnûn-i Mısırî’nin yanına gitti. Zünnûn-i Mısırî ona “Biz seni denedik. Sana bir fare emânet ettim, ona hıyânet ettin. Hiç sana İsm-i a’zamı güvenip teslim edebilir miyim?” dedi.

Birgün bir çocuk Zünnûn-i Mısırî’nin yanına gelip; “Bana büyük miktarda para miras kaldı. Bunu sizin hizmetinizde sarf etmek istiyorum” dedi. Zünnûn-i Mısırî “Bülûğ ve reşid çağına geldi mi?” deyince, çocuk “Hayır” dedi. Zünnûn-i Mısırî o zaman; “Senin parayı harcamak caiz olmaz, rüşd oluncaya kadar sabret” dedi. Çocuk reşid olunca Hz. Zünnûn’un hizmetinde bulunmaya başladı ve bütün parasını fakîrlere dağıttı. Birgün önemli bir ihtiyacı karşılamak için borç para almak icâb edince, çocuk “Keşke daha fazla param olsaydı da, bu yolda harcasaydım” dedi. Zünnûn-i Mısırî bu sözleri üzerine çocuğun daha olgunlaşmadığını anladı. Genci yanına çağırarak “Falan aktara git. Üç dirhem falan otu versin” dedi. Genç gidip söylenileni alıp getirdi. Zünnûn-i Mısırî “Bunları havanda ez, yağda hamur hâline getir, ondan üç boncuk yap ve hepsini iğne ile delerek bana getir” dedi. Genç söylenilenleri yapıp onun yanına gitti. Zünnûn-i Mısırî üç boncuğu eline aldı, biraz oğuşturdu ve üzerlerine nefesini üfleyince her biri hiç kimse-nin görmediği birer mücevher oldu. Gence dönerek “Bunları al pazara götür, değerini öğren gel” dedi. Genç pazara gitti. Bunların her birine yüzbin dirhem altın verildiğini öğrendi. Gelip durumu Zünnûn-i Mısırî’ye bildirince, ona “Bunları havana koy, ufala ve suya at gitsin. Şunu bil ki, talebelerim ekmek bulamadıkları için aç değil, istedikleri için açtırlar” dedi. Bunun üzerine genç tövbe etti. Gönlünde dünyânın hiç bir değeri kalmadı.

Kendisi anlatır: “Birgün Mekke’de Kâ’be-i şerîfi tavaf ederken, Kâ’be ile gök arasında bir nurun sütun gibi durduğunu gördüm. Daha sonra kaybolan bu nurun, kimden veya kim için yükseldiğini merak ettim. Tavafını bitirdikten sonra iki rek’at namaz kıldım. O nuru düşünürken, acıklı bir ses duydum. Sesin kimden geldiğini merak ettim ve bir kadının Kâ’be’nin örtüsüne tutunup gözyaşı döktüğünü gördüm. Ağzından şu kelimeler dökülüyordu; “Ey dostlar dostu! Sen bilirsin, ey gönül dostum sen bilirsin. Sana olan sevgimi o kadar gizledim ki, kalbim ve ruhum daralmaya başladı.” Kadının bu muhabbet ateşi içinde söylediği bu sözler içimi sızlattı. Sonra kadın kendinden geçti. Biraz sonra kendine gelince, şöyle niyazda bulundu: “Allahım! Ey tek sahibim! Ey koruyucum! Bana olan sevgin hürmetine beni bağışla!” Buna şaşırdım ve kendisine yaklaşıp “Allahım! Sana olan muhabbetim hürmetine, deseydin olmaz mıydı?” diye sordu. Bana dikkatle baktı ve “Yaklaş ey Zünnûn! Bilmez misin Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde sevdiği bir milletten söz ederken “Allah onları sever, onlar da Allahı sever” buyurmuştur. Bunun için benim O’na olan sevgim hürmetine demedim. O’nun bana olan sevgisi hürmetine dedim” diye cevap verdi. Ben ona “Doğru söylediniz. Fakat benim Zünnûn olduğumu nereden bildiniz?” dedim. “Ey Zünnûn! Cebbar olan Allahü teâlânın ma’rifetiyle tanıdım” deyince, vilâyet makamına ulaşmış bir hâtûn olduğunu gördüm. Daha sonra bana “Ey Zünnûn! Dön arkana bak, ne var?” deyince arkama baktım, hiçbir şey göremedim, hemen kadına döndüm, kadın kaybolmuştu.”

Zünnûn-i Mısırî buyurdu ki, “Üç defa sefere çıktım. Her seferinde bir ilim getirdim, ilk seferde getirdiklerimi, avam da, havas da kabul etti. İkinci seferde getirdiklerimi havas, seçkin kimseler kabul etti, avam etmedi. Üçüncü, seferde getirdiğim ilmi, avam da, havas da kabul etmedi. Ben de terk edilmiş ve yalnız başıma kaldım.” Şeyh-ül-islâm Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: “Zünnûn-i Mısırî’nin getirdiği ilk ilim tövbedir ki, avam ve havas kabul etti. İkincisi tevekkül, muamele ve muhabbet ilmi idi ki, bunu havas kabul etti, avam kabul etmedi. Üçüncü ilim de, hakikat ilmi idi ki, halkın ilim ve akıl seviyesine göre değişti Şüphesiz onu anlıyamadılar ve uzaklaştılar. Böylece onu inkâr ettiler, onunla vefâtına kadar mücadele ettiler.”

Vefât ettiğinde, hava çok sıcaktı. Cenâzesini götürürlerken bir bölük kuş da cenâzenin üstünde kanatlarını açarak birlikte uçuyor ve gölge yapıyorlardı. Oradaki insanlar o kuşların kanatlarının gölgesi altında kalıyorlardı. Fakat hiç kimse öyle kuşlar görmemişti.

Cenâzesi defn edilinceye kadar kuşlar oradan gitmediler. Ertesi gün kabri üzerinde Âdemoğlunun yazısına benzemeyen bir yazının yazılı olduğu görüldü: “Zünnûn, Allah’ın sevgilisidir ve şevki dolayısıyla da, canını O’nun yoluna fedâ etmiştir.” O yazıyı oradan kazımalarına rağmen, tekrar yazılırdı. Vefâtından sonra birçok âlim rû’yasında Peygamber efendimizi gördü. Peygamberimiz yanındakilere; “Hak dostu Zünnûn geliyor, karşılamaya gidelim” buyurdu.

Zünnûn-i Mısırî’ye, kul hangi sebeple Cennete girer? diye sorulunca, “Beş şey ile: Eğrilik bulunmayan bir doğruluk, gevşeklik bulunmayan bir gayret, gizli aşıkâr Allahü teâlâyı anmak (murakabe etmek), yol hazırlığı yapıp, ölüme hazırlanarak, ölümü beklemek, hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmek” buyurdu. Allah korkusunun alâmeti nedir?” denilince: “Bu korkunun diğer bütün korkulardan kişiyi emin kılmasıdır” cevâbını verdi.

Kul ne zaman Allahü teâlâdan korkar? diye sorduklarında; “Hastalığın uzamaması için, kendisini herşeyden koruyan hastanın durumuna geldiği vakit” cevâbını verdi. Kulun ihlâs sahibi kimselerden olduğu nasıl belli olur? diye sorduklarında “Kendisini tam ma’nâsıyla ibâdetle verip, insanların nazarında mertebe ve itibârının silinmesini severek kabul ettiği zaman” cevâbını verdi.

İnsan, Allahü teâlânın saf kullarından olduğunu, ne zaman ve nasıl anlar? diye sordukları zaman “İnsan bu durumu şu dört şeyle bilir. Rahatı terk ederse, az olsa bile, olandan verirse, fakîrleşmesi kendisine sevimli gelirse, övülmek ve kötülenmek kendisine aynı gelirse” cevâbını verdi.

Bozulan kalbi düzeltmek için ne yapmak lâzımdır? diye sorduklarında: “Beş şey yapılmalıdır. Helâl yemek, Kur’ân-ı kerîm okumak, sâlihlerle sohbet, gece ibâdet etmek, seher vaktinde ağlamak” cevâbını verdi.

Kalbini en güzel koruyan kimdir? diye sorduklarında: “Diline en çok hâkim olan” cevâbını verdi.

Kur’ân-ı kerîm âlimlerinin durumunu sorduklarında “Onlar bu yolda dizlerini çürüttü, ömürlerini ve bedenlerini bu yolda harcadılar. Böylece Kur’ân-ı kerîm ilmine sâhib oldular. Bu ilme vâkıf olabilmek için, bu kadarla kalmadılar. Dudaklarında kan kalmadı. Göz yaşları sel olup aktı. Kur’ân-ı kerîm ilmini onlar böyle buldu. Hidâyete eren bunlar oldu. îmânlarını emniyet altına bunlar aldı” cevabını verdi.

Buyurdu ki:

“İnsanı arzulardan kurtaran dost ikidir. Gözü ve kulağı muhafaza etmektir.”

“Kalbin hasta olmasının alâmeti dördtür: Birincisi; tâattan (ibâdetten) tad, haz almaz, ikincisi; Allahü teâlâdan korkmaz. Üçüncüsü; eşyaya, muhlûkâta ibret gözüyle bakmaz. Dördüncüsü; dinlediği ilim ve nasîhatten istifâde etmez.”

“Öyle birisiyle dostluk kur ki, senin değişmenle değişmesin.”

“Arif için hüzn ve sürûr devamlı değildir. Kürsüde va’z ve nasîhat ederken şu dehşet verici manzara dâima gözü önündedir. Başının üzerinde bir kılıç asılı durmaktadır. Kılıç çok ince bir kılla tutturulmuştur. Kapının önünde de iki yırtıcı hayvan beklemektedir. Başının üzerindeki kılıç, dinin hükümleridir. Kapıda beklemekte olan yırtıcı iki hayvan da dinin emir ve yasaklarıdır.”

“Her a’zânın tövbesi vardır. Kalb ve gönülün tövbesi, şehveti terk etmektir. Gözün tövbesi, harâma bakmamaktır. Dilin tövbesi, fena söz söylemekten, gıybet etmekten çekinmektir. Kulağın tövbesi, kötü sözleri dinlememektir. Ayağın tövbesi, harâm yerlere gitmekten kendini korumaktır.”

“Şu üç şey ihlâs alâmetidir. Birincisi medh ve kötülenmek ona te’sîr etmez, ikincisi, amelleri unuttur, günahlarını düşünür. Üçüncüsü, Hak teâlâdan gayrisini gönlünden çıkarır.”

“Tövbe iki kısımdır: İnâbe tövbesi; kulun Allahü teâlâdan korkup tövbe etmesi, İsticâbe tövbesi; kulun Allahü teâlâdan utanıp tövbe etmesidir.”

“Yemekle dolan mi’dede hikmet durmaz.”

“Eline geçen bir parça ekmeğin yanında, ayrıca katık olarak da tuz arayan kimse, veliler kalında umduğunu bulamaz.”

“İlim tahsil ettiği hâlde, bu ilmiyle amel etmeyen kimseye âlim denilmez.”

“Eline iki ekmeğe geçip, bunların hangisi helâldandır diye araştırmadan, düşünmeden yiyen kimse, hak yoldan felah bulamaz.”

“Murakabenin alâmeti, Allahü teâlânın tercih ettiğini tercih etmek, O’nun büyük gördüğünü büyük görmek ve küçük gördüğünü küçük görmek.”

“Sabır, Allahü teâlânın emirlerine muhalif olan davranışlardan uzaklaşmak, O’ndan gelen musîbetlere sükûnetle karşılık vermek ve fakîrlik ihsan ettiği zaman, zengin görünmektir.”

“Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti bütün ahlâkta ve bütün işlerde, O’un sevgili Peygamberi olan Muhammed aleyhisselâma uymaktır.”

“Doğruluk, Allahü teâlânın bir kılıcıdır ki, üzerine konulan her şeyi keser.”

“Doğru kimse, dili hak ve gerçek olanı anlatan kimsedir.”

“Kanâat eden rahat bulur, üstün olur.”

“Tevekkül eden, emin ve metin olur. Fâideli işleri ihmâl eden, fâidesiz işlerle uğraşır.”

“İnsanların ayıpları ile meşgul olan, kendi ayıbını görmez.”

“Biz öyle insanlara kavuştuk ki, onların her birinin ilmi arttıkça, zühdü de artıyordu. Dünyâyâ karşı, ihtiyaçsız olup, onu sevmiyorlardı. Ama siz, bu hâlin tam zıddına sahipsiniz, ilminiz arttıkça, dünyâyâ

karşı sevginiz artıyor. Ona kavuşmak için, birbirinizi iterek geçiyorsunuz. Onlar başkaydı. Dünyâ malını ilim elde etmek için harcarlardı, onları böyle gördük. Ama siz şimdi tam tersine: Bir bilginiz varsa, dünyâlık sahibi olmak için, ortalığa saçıyorsunuz.”

“Ruhun sıhhati az günah işlemek, bedenin sıhhati az yemektir.”

“Sevgi seni konuşturur, korku rahatsız eder, haya susturur.”

“Zavallı arif, kendi Rabbini bırakıp nereye gider. Ey kardeşim dikkat et! İnsan hangi hususiyeti ile meleklerin mescûdû (kendisine doğru secde edileni) olmuştur. Bu üstünlüğü yemesi sebebinden olsa, buna ondan önce deve lâıktı. Çünkü bir deve, elli insanın yediğini yer. Şehvet kuvveti sebebiyle olsa, buna eşek daha uygundur. Çünkü ondaki şehvet kuvveti yanında, insanın ne kalır. Belki serçenin şehvet kuvveti bile insanınkinin birçok katıdır. Gadab ve kızgınlık sebebi ile ise, aslan buna daha lâıktı. Görmek kuvveti sebebi ile olsa, buna akbaba daha uygundur. Akıl kuvveti sebebi ile ise, buna melekler daha uygundur. Çünkü insanın akli, meleklerin aklının yanında çok az kalır. Eğer insanları doğru yoldan çıkarmak, kandırmak, aldatmak sebebiyle ise, şeytan buna daha lâıktı. Görülüyor ki, insana mahsus olan özellikler ve meleklerin mescûdû hususiyeti, ondaki muhabbet cevheri ve aşk ateşidir. Bu, insanoğlundan başka hiçbir canlıya verilmemiştir.”

“İnsanlar Allahü teâlâdan korktukları müddetçe, doğru yolda yürürler. Bu korku kainlerinden gitti mi, yollarını kaybederler.”

“Bir kula bak, vaktini boşa harcıyorsa, boş şeylerle vakit geçiriyorsa, Allahü teâlâyı anmıyorsa, bilesin ki, Allahü teâlâ onu sevmiyor.”

1) *Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh-333*

2) *Târih-i Bağdâd cild-14, sh-316, cild-8, sh-393*

3) *Tezkiret-ül-evliyâ sh-23*

4) *Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh-556, 715, 1090*

5) *Kıyâmet ve Âhıret sh-194*

6) *İslâm Ahlâkı sh-436*

7) *Kâmûs-ul-a'lâm cild-3, sh-2228*

8) *Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh-315*

9) *Mizân-ül-i'tidâl cild-1, sh-331*

10) *Rehber Ansiklopedisi cild-18, sh-331*

11) *Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh-70*

İSLÂM ÂLİMLERİ ANSİKLOPEDİSİ	1
HİCRİ ÜÇÜNCÜ ASRİN ÂLİMLERİ	1
ABBAS BİN FEREC ER-RİYÂŞÎ:	1
ABBÂS BİN HAMZA EL-NİŞÂBÜRÎ:	2
ABBAS BİN MUHAMMED-BAĞDÂDÎ:	2
ABBAS BİN YEZİD EI-BAHRANÎ:	3
ABDAN BİN MUHAMMED EL-UERVEZÎ:	3
ABD-ÜL-A'LÂ BİN MÜŞİR EL-GASSÂNÎ:	4
ABDÜLHAMÎD BİN ABDÜLAZÎZ:	4
ABDULLAH BİN ABDÜLHAKEM EL-MİSRÎ:	5
ABDULLAH BİN AHMED BİN HANBEL:	6
ABDULLAH BİN HASEN EI-HARRÂNÎ:	8
ABDULLAH BİN HUBEYK:	8
ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-BELHÎ:	9
ABDULLAH BİN ZÜBEYRİ-HUMEYDÎ:	10
ABDURRAHMAN BİN AMR BİN SARÜAN:	11
ABDURRAHMAN BİN İBRÂHİM:	11
ABDÜLAZÎZ BİN YAHYÂ EL-KINANÎ:	12
ABDÜLMELİK BİN ABDÜLAZÎZ (İBN-İ MACİSÛN):	12
ABDÜLMELİK BİN HABÎB:	12
ABDÜLVEHHÂB BİN ATA (el-HAFFÂF el-İCLÎ):	13
ABDÜRRAZZAK SAN'ÂNÎ:	14
ADEM ASKALÂNÎ:	15
AFFAN BİN MÜSLİM:	16
AHMED BİN ABDÜLCEBBAR EL-UTÂRİDÎ:	17
AHMED BİN AMR (Ebû Tâhir):	17
AHMED BİN ÂSİM ANTAKÎ:	18
AHMED-İ BEZZAR:	20
AHMED BİN CA'FER EL-VEKH:	21
AHMED BİN EBÜL-HASAN EL-İCLÎ:	22
AHMED BİN EBI'L-HAVARÎ:	22
AHMED BİN EBÎ HAYSEME:	24
AHMED BİN EBÎ VERD:	24
AHMED BİN HADRAVEYH:	25
AHMED BİN HAPt (Bkz. Ebû Hafe-i Kebîr)	26
AHMKD BİN HANBEL (Bkz. İmâm-ı Ahmed)	26
AHMED BİN HARB:	26
AHMED BİN MANSÛR ER-RAMADÎ:	28
AHMED BİN MEŞRÛK:	29
AHMED BİN MUHAMMED EL-BİRTÎ:	30
AHMED BİN MUHAMMED HANİ EL-ESREM:	31
AHMED BİN MUHAMMED EL-MERVEZÎ:	32
AHMED BİN SÂLİH EL-MİSRÎ:	33
AHMED BİN SİNAN EL-KATTAN:	34
AHMED BİN YAHYÂ SA'LEBÎ:	34
ALÎ BİN ABDULLAH EL-MEDÎNÎ:	36
ALÎ BİN ÂSİM EL-VÂSİTÎ:	37
ALÎ BİN BEKKÂR:	37
ALÎ BİN HARB EL-MUSULÎ:	38
ALÎ BİN HASEN:	38
ALÎ BİN MUHAMMED MEDÂİNÎ:	39
ALÎ BİN MUHAMMED EL-MİSRÎ:	39
ALÎ BİN SEHL İSFEHANÎ:	40
İMÂM-ı NAKÎ:	41
ALÎ RIZA (İMÂM-ı ALÎ RIZA):	42
AMR BİN OSMAN MEKKÎ:	46
ÂSİM BİN Ail:	46
BAHR BİN NASR EL-HAVLANÎ:	47
BAKIYYE BİN MAHLED:	48
BÂYEZİD-İ BİSTÂMÎ:	49
BEKİR BİN MUHAMMED EL-MÂZİNÎ:	56
BEKKÂR BİN KUTEYBE:	57
BİŞR-İ HAFÎ:	57
CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ:	63
DAHHAĞ BİN MAHLED:	69
DÂRİMÎ:	69
DÂVÛD BİN MUHBİR:	71
EBÛ ABDULLAH EL-BUSRÎ:	71
EBÛ ABDULLAH EL-HÂKAN ES-SOFÎ:	72
EBU ABDULLAH ESBA' BİN FEREC MÂLİKÎ:	72
EBÛ ABDULLAH MAGRİBÎ:	73
EBÛ ABDULLAH NİBÂCÎ:	74

EBÛ ABDULLAH SÎNCÂRÎ:	74
EBÛ ABDURRAHMAN EL-MUKRÎ:	75
EBÛ AHMED EL-KALANÎSÎ:	76
EBÛ BEKR-İ KISÂÎ DÎNEVERÎ:	76
EBÛ BEKR MERVEZÎ:	77
EBÛ BEKR VERRÂK:	78
EBÛ CA'FER HADDÂD EL-KEBÎR:	80
EBÛ CA'FER EL-VERRAK:	81
EBÛ DÂVÛD:	81
EBÛ DÂVÛD TAYÂLÎSÎ:	86
BU HAFS-İ HADDÂD EN-NİŞÂBÛRÎ (Amr bin Seleme):	87
EBÛ HAFS-İ KEBÎR:	91
EBÛ HAMZA BAĞDÂDÎ:	91
EBÛ HANÎFE DÎNEVERÎ:	92
EBÛ'L-GARÎB İSFEHÂNÎ:	93
EBÛ'L-HASAN SELEM BİN HÜSEYİN EL-BÂRUSÎ:	93
EBÛ'L-HÜSEYİN-İ NÛRÎ:	94
EBÛ MUHAMMED ER-RÂSÎBÎ:	96
EBÛ-OSMAN HAYRÎ:	96
EBÛ SA'ÎD EŞEC:	98
EBÛ SA'ÎD-İ HARRÂZ:	98
EBÛ SÜLEYMÂN CÛRCÂNÎ:	100
EBÛ SÜLEYMÂN-İ DÂRÂNÎ:	100
EBÛ TÂLİB HAZREC BİN ALÎ:	103
EBÛ TÛRAB NAHŞEBÎ:	103
EBÛ UBEYD (Bkz. Kâsım bin Sellâm):	105
EL-BELÂZÛRÎ (AHMED BİN YAHYÂ BİN CÂBİR):	105
ESED BİN MÛSÂ:	107
ESMAÎ:	107
FADL BİN ABBÂS ER-RÂZÎ:	108
FADL BİN DÛKEYN EL-HÂFİZ:	109
FADL BİN MUHAMMED ŞA'RÂNÎ:	109
FÂTIMA-İ NİŞÂBÛRÎYYE:	110
FERRÂ:	110
FETH-İ MUSÛLÎ:	112
HALÎFE BİN HAYYAD EL-USFÛRÎ:	113
HAMDÛN-İ KASSÂR:	113
HÂRÛN BİN MA'RÛF EL-MERVEZÎ:	114
HÂRİS EL-MUHÂSİBÎ:	115
HÂRİZMÎ:	119
HARMELET-ÜBNÜ YAHYÂ:	120
HASEN BİN ALÎ ASKERÎ (İMÂM-İ ASKERÎ):	121
HASEN BİN SABBÂH EL-BEZZÂR:	122
HASEN BİN ZİYÂD:	123
HÂTİM-İ ESÂM:	124
HENNÂD BİN SERÎ:	128
HÛBEYRET-ÜL-BASRÎ:	129
HUMEYD BİN MAHLED ZENCEVEYH:	129
HUZEYFET-ÜL-MER'AŞÎ:	130
İBN-İ EBİDDÛNYÂ:	130
İBN-İ EBÎ ŞEYBE:	133
İBN-İ HİŞÂM (Abdûlmelik bin Hîşâm):	135
İBN-İ MÂCE:	136
İBN-İ SA'D:	138
İBRÂHİM BİN ABDULLAH:	139
İBRÂHİM HARBÎ:	139
İBRÂHİM-İ HAVVÂS:	140
İBRÂHİM BİN MUSA (İbrâhîm el-Ferrâ):	144
İBRÂHİM BİN MÛNZİR EL-HİZÂMÎ:	144
İBRÂHİM BİN SA'ÎD EL-MÛZENÎ:	145
İBRÂHİM BİN YA'KÛB EL-CÛRCÂNÎ:	145
İMÂM-İ AHMED BİN HANBEL:	146
İMÂM-İ BUHÂRÎ:	153
İMÂM-İ MÛSLİM:	163
İMÂM-İ ŞÂFÎ'Î:	170
ÎSÂ BİN EBÂN:	178
ÎSHÂK BİN BEHLÛL:	179
ÎSHÂK BİN İBRÂHİM EL-MEDÎNÎ:	179
ÎSHÂK BİN MİRÂR:	180
ÎSHÂK BİN RÂHEVEYH:	180
İSMÂİL BİN ABDULLAH SEMMÛYE:	181
İSMÂİL BİN HAMMÂD BİN EBÛ HANÎFE:	181
İSMÂİL BİN İSHÂK EL-EZDÎ:	182
İSMÂİL BİN YAHYÂ EL-MÛZENÎ:	183

KÂSİM BİN SELLÂM (Ebû Ubeyd):	185
KERÂBÎSÎ (HÜSEYN BİN ALİ):	187
KUTEYBE BİN SA'İD ES-SEKAFÎ:	187
MENSÛR BİN AMMÂR:	190
MİMŞAD ED-DÎNEVERÎ:	192
MUALLÂ BİN MENSÛR (EBÛ YA'LÂ):	193
MUFADDAL BİN SELEME:	194
MUHAMMED BİN ABDULLAH MÛSULÎ:	194
MUHAMMED BİN ABDULLAH EL-ENSÂRÎ:	194
MUHAMMED BİN AHMED EBÎ HAYSEME:	195
MUHAMMED BİN DÂVÛD EZ-ZÂHIRÎ:	195
MUHAMMED BİN EBAN EL-BELHÎ:	196
MUHAMMED BİN EBÎ VERD:	196
MUHAMMED BİN EŞLEM TÛSÎ:	197
MUHAMMED BİN GÂLİB ET-TEMMÂR:	199
MUHAMMED BİN HÂMİD TİRMİZÎ:	200
MUHAMMED BİN HASEN EL-AHVÂL:	201
MUHAMMED BİN HÂTİM:	201
MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-BERCÛLANÎ:	201
MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-VÂDÎ:	202
MUHAMMED BİN İBRÂHİM EL-BÜŞENCÎ:	202
MUHAMMED BİN İBRÂHİM EL-MURABBA:	203
MUHAMMED BİN İDRÎS:	203
MUHAMMED BİN İDRÎS ŞAFÎ: (Bkz. İmâm-ı Şâfi)	204
MUHAMMED BİN İSMÂİL:	204
EL-MUHAMMED BİN İSMÂİL:	204
BUHARÎ (Bkz. İmâm-ı Buhârî)	204
MUHAMMED BİN İSMÂİL EL-İSMÂİLÎ:	204
MUHAMMED BİN MENSÛR ET-TUSÎ:	205
MUHAMMED BİN MUHAMMED EŞ-ŞÂFÎ:	206
MUHAMMED BİN NASR EL-MERVEZÎ:	206
MUHAMMED BİN OSMAN BİN EBÎ ŞEYBE:	207
MUHAMMED BİN SÂLİH (İBN-İ NATTÂH):	208
MUHAMMED BİN SEHNÛN:	208
MUHAMMED BİN SELÂM EL-BİKENDÎ:	209
MUHAMMED BİN UBEYDULLAH EL-MÛNÂDÎ:	209
MUHAMMED BİN YA'KÛB:	210
MUHAMMED CEVÂD:	210
MUSÂ BİN DÂVÛD EL-KÛFÎ:	212
MÛBERRİD:	212
MÛSLİM BİN HACCÂC: (Bkz. İmâm-ı Müslim)	213
OSMAN BİN MUHAMMED BİN EBÎ ŞEYBE:	213
OSMAN BİN SA'İD BİN HÂLİD ED-DÂRİMÎ:	214
ÖMER BİN ŞEBBE EN-NUMEYRÎ:	215
REBÎ' BİN SÜLEYMÂN:	216
SA'İD BİN MENSÛR HORASANÎ:	217
SÂLİH BİN AHMED BİN HANBEL:	218
SÂLİH BİN İSHÂK EL-CERMÎ:	218
SÂLİH BİN MUHAMMEDÎ:	219
SEHL BİN ABDULLAH TÛSTERÎ:	219
SEHNÛN (Abdüsselâm bin Sa'îd et-Tenûhî):	223
SEYYİDET NEFÎSE:	224
SİRRÎ-Yİ SEKATÎ:	227
SÜLEYMÂN BİN DÂVÛD EBÛ EYYÛB EL-HÂŞİMÎ:	231
SÜLEYMÂN BİN DÂVÛD EL-İTKÎ:	231
SÜREYC BİN YÛNUS EL-MERVEZÎ:	231
ŞAH ŞÛCA' KİRMÂNÎ:	232
TİRMİZÎ:	233
VÂKİDÎ (Muhammed Bin Ömer):	235
VELÎD BİN ŞÛCA' EL-KÛFÎ:	243
YAHYÂ BİN ABDÛLHAMÎD EL-HIMMANÎ:	244
YAHYÂ BİN ADEM EL-KÛFÎ:	244
YAHYÂ BİN EKSEM:	245
YAHYÂ BİN HASSÂN TİNNÎSÎ:	246
YAHYÂ BİN MAÎN:	246
YAHYÂ BİN MUÂZ-İ RÂZÎ:	249
YAHYÂ BİN MÛBÂREK YEZÎDÎ:	251
YAHYÂ BİN SELLÂM EL-BASRÎ:	252
YA'KÛB BİN İSHÂK HADRAMÎ:	253
YA'KÛB BİN SÛFYÂN EL-FESEVÎ:	253
YA'KÛB BİN ŞEYBE:	254
YÛNUS BİN ABDÛL-A'LÂ ES-SADEFÎ:	255
YÛSUF BİN YAHYÂ EL-BUVEYTÎ:	255
YUSUF BİN YA'KÛB EL-EZDÎ:	257

ZEYD BİN HABBAB ET-TEYMÎ:	258
ZÜBEYR BİN BEKKAR:	258
ZÜHEYR BİN HARB:	258
ZÜNNÜN-İ MISRÎ:	259